
FAIRE SANS DIRE

BIBLIOTHECA

CLASSICA LATINA

SIVE

COLLECTIO

AUCTORUM CLASSICORUM LATINORUM

CUM NOTIS ET INDICIBUS

On souscrit, à Paris,

Chez J. LAFFITTE, Banquier, rue du Mont-Blanc, n°. 11.

N. E. LEMAIRE, Éditeur, boulevard Italien, n°. 22, en face des Bains Chinois.

H. NICOLLE, Libraire, rue de Seine, n°. 12, Fbg. St.-Germain.

BARROIS l'aîné, Libraire, rue de Seine, n°. 10, Fbg. St.-Germ.

P. DIDOT l'aîné, Imprimeur du Roi, rue du Pont de Lodi, n°. 6.

F. DIDOT, Imprimeur du Roi et de l'Institut, rue Jacob, n°. 24.

C. L. F. PANCKOUCKE, Imprim.-Lib., rue des Poitevins, n°. 14.

DONDEY-DUPRÉ, Imprimeur-Libraire, rue St.-Louis, n°. 46, au Marais, et rue Neuve Saint-Marc, n°. 10.

Fr. Ign. FOURNIER, Libraire, rue Mâcon, n°. 10.

Aug. RENOUARD, Libraire, rue Saint-André-des-Arcs, n°. 55.

Al. EYMERY, Libraire, rue Mazarine, n°. 30.

Et chez tous les Libraires de France et des pays étrangers.

PUBLII OVIDII NASONIS

QUÆ EXTANT

OMNIA OPERA

EXCUDEBANT AUG.-FR. DONDEY-DUPRÉ, PATER,
ET PROSPER DONDEY-DUPRÉ, FILIUS.

PUBLIUS
OVIDIUS NASO

EX RECENSIONE

GOTT. ERDMANN GIERIG

CUM

VARIIS LECTIONIBUS CODICUM PARISINORUM

CUI NOVAS ADDIDIT NOTAS

NICOL. ELIG. LEMAIRE

IN REGIA GALLIARUM UNIVERSITATE ET IN ACADEMIA PARISIENSI POESEOS LATINÆ PROFESSOR

VOLUMEN TERTIUM

PARISIIS

COLLIGEBAT NICOLAUS ELIGIUS LEMAIRE

POESEOS LATINÆ PROFESSOR

MDCCCXXI

LECTORI BENEVOLO

S. P. D.

NICOLAUS ELIGIUS LEMAIRE.

Ex eo quod NASONIS Carmen hoc *de rerum Transformationibus*, non eodem inscriptum nomine tibi obveniat, quo priora duo volumina, ne credideris, LECTOR OPTIME, transfugam a nobis defecisse virum consilii nostri participem, studiorum hortatorem, æmulatoremque diligentissimum J. A. AMAR, qui, si quando a labore incœpto desistere ad tempus propter valetudinem cogatur, nos quoque cogat opera interrupta et pendentia relinquere. Quod omen Dii avertant, quorum auspiciis inchoata res nostra, et ad hunc diem feliciter adeo provecta, tot fere sibi laudatores, quot viros Universitatis Gallicæ studiis faventes gratulatur; atque iis ipsis *fruitur*, vel *iratis*, qui nec movendam quidem nobis tanti laboris molem, Dictatoria auctoritate, ne dicamus, subinvida mente, pronuntiaverant!

Hujus igitur laudis, quæ spem conceptam mirum in modum exsuperavit, partem legitimam referre et juvat et decet Ovidiano interpreti, qui, postquam in Præfatione primi voluminis tam scite quam eleganter modum prævius aperuerit, quo corrigendi veteres ac interpretandi, sic interpretatus est, ut re ipsa vinceret, quem jam eloquio

vincentem agnoverant, quicumque Latine sciunt. Sed ex his quæ præmisit Commentariis in Heroidum Epistolas et Amatoria Nasonis, satis superque tibi innotuit, LECTOR CANDIDISSIME, quantum illi onus incumberet, qui totos Ovidiani æquoris tractus relegere sibi proposuerit; qui poetam omnium quos noveris, rerum ubertate copiosissimum, varietate argumentorum et ipsa tractandi felicitate nulli secundum, cunctis fere priorem, commentatione nova illustrandum susceperit. In illo quippe, qui tantum opus ad exitum voluerit perducere, vigeant necesse est et conspirent, non modo quidquid literarum antiquarum usus familiaris et quasi quotidianus, roboris et ornamenti ad excolendum ingenium conferre potuerit; quidquid ex assidua in vicinas regiones peregrinatione importatum in rei nostræ utilitatem effloruerit; sed et accedat quoque oportet, corporis valetudo, quæ in opere tam longo ingenii vires torpescere, vel hebescere acumen non patiatur. Quæ si fato quodam meo, in uno eodemque viro convenissent, hunc ego portentosum quiddam, *raram avim, nigroque Cycno simillimam* (Juven. sat. VI, 165), dicere non dubitaverim.

Providendum ergo mihi fuit, ut, cessante ad tempus collega et amico, quem totum mihi meisque devotum jampridem experior, memorique gratulor animo, alius succederet, qui non impar labori ferendo, conclamandi locum suppeteret lectoribus; *Primo avulso, non deficit alter Aureus!* Virg. Æn. VI, 143. Nec quærenti diu mihi occurrit *similis* prorsus *metalli* vir, *Cl. Gottlieb-Erdmann* GIERIG, Tre-

moniæ [1] quondam Professor celeberrimus, deinde scholarum Rector, in *Montensi Ducatu* [2]; qui, quum anno 1779, specimen jam edidisset Ovidianarum *Metamorphoseon*, integrum opus emisit, anno 1784-87, ex recensione P. Burmanni, varietate lectionis, et notis perpetuis illustratum. Quod quidem opus perlegenti cuilibet, et sine studio examinanti, non indignum videatur, quod cum ipso Heynii Virgilio compares, immo fortasse præponas, dummodo attenderis, qua sagacitate textum excutiat; lucem ex fumo det repentinam; et hujus quasi Labyrinthi ambages resolvat, certo semper, nec unquam interrupto filo lectoris regens vestigia : quæ laus, licet summa, nihil tamen Heynianæ detrahit; sed hanc propriam et peculiarem sibi vindicasse videtur Cl. Gierig, cui, tot inter et tam varias rerum figuras, retinenda erat in primis poetæ ipsius forma, cujus *non vultus, non color unus*, nec ita *diversus* tamen, ut sui prorsus dissimilis, quique *Proteus alter*, ut scripsit ingeniose jam laudatæ Præfationis auctor, p. XII, *e manibus excidit*, fallit oculos, e vinclis effluit, nec ideo minus perpetua, quanquam variante prodigialiter, voluptate animos oblectat, in delicias rapit et suavissime detinet.

Quum vero desiderandum esse nonnihil in varietate lectionum sensissem, ad Regiam Bibliothecam confugi, Codices omnes manuscriptos inspecturus, si quos doctissimus interpres ignorasset, vel neglexisset conferendos. Ex his accurate collatis, duos præsertim suppeditavit XIII

[1] *Dortmund, en Westphalie.*

[2] *A Lennep, dans le duché de Berg.*

sæculum, quos in primo quidem Metamorph. libro numeris designatos invenies, 8000 et 8001, quibus inscripti Regio Catalogo reperiuntur; deinde vero signis A et B, vel his tantum verbis, *Nostri Regii:* notulas quoque notis interdum addendas censui, quas e congestis *Variorum* commentariis, et præsertim e *Farnabio* excerptas *Editor* signavi.

Sed priusquam ad ipsum Metamorphoseon librum devenias, immorandum erit tibi, lector, nec sine fructu et voluptate, Criticæ Dissertationi, de variis κατακλυσμοις, qui doctos non minus, quam orbem ipsum perturbaverunt, donec inter discrepantes vir exsurgeret, tantas lites compositurus, CL. G. CUVIER, Regiæ Galliarum Universitatis columen, Rostrorum decus, Rerum physicarum sagacissimus indagator simul et interpres disertissimus. Ille, pro sua in me benevolentia, concessit libens, ut quæ de *Diluviis* disseruerat, Ovidiano diluvio præmitterem. Lætus igitur inserui, et Gallico quidem, ut conscripta fuerant, sermone; ne quid forte detrimenti inter transeundum caperet rerum vis, aut concinnitas verborum; gemmas ratus, quæ, vel ipso translatoris halitu, possint infuscari. Sic BUFFON, quoties advocandi locus, talis in opere nostro prodiit, et prodibit, qualis olim, quum patriam linguam ea majestate amplificaret, quæ non impar ipsius naturæ majestati, omnium consensu celebrata in æternum vigebit.

His igitur omnibus fruere, lector amice; et nostrum opus, ut occæpisti, continuo favore excipias, velim et precor. Vale.

N. E. LEMAIRE.

NOTE

SUR

CETTE QUESTION,

LES DÉLUGES D'OGYGÈS ET DE DEUCALION [1] SONT-ILS DES ÉVÉNEMENS RÉELS ET PARTICULIERS, OU DES TRADITIONS ALTÉRÉES DU DÉLUGE UNIVERSEL?

PAR Mr. CUVIER.

LES Géologistes ont reconnu, d'après l'état actuel des couches superficielles du globe terrestre, que la surface de notre planète doit avoir éprouvé, à une époque relativement peu éloignée, une grande révolution, qui abîma sous les eaux les continens alors habités par les hommes, et à laquelle il n'échappa qu'un petit nombre d'individus, seuls ancêtres des nations qui repeuplèrent ensuite les terres nouvelles que cette même révolution venait de mettre à sec. Divers peuples ont conservé un souvenir plus ou moins confus de cette catastrophe, où recommença nécessairement l'histoire des hommes, telle qu'elle a pu nous

[1] *Voyez Livre I des Métamorphoses, vers* 253 *à* 415, *pag.* 78 *et suivantes.*

être transmise ; et ce qui est fort remarquable, c'est que ceux de ces peuples, qui ont gardé le moins de relations entre eux, s'accordent cependant à placer cet événement à peu près vers le même tems, c'est-à-dire, de 4 à 5000 ans, avant l'année présente 1820.

Chacun sait, en effet, que les livres de Moïse, d'après le texte des Septante, (celui qui allonge le plus l'intervalle entre le déluge et nous), ne font remonter le déluge qu'à 5340 ans ; et selon le texte hébraïque, dont la chronologie est la plus courte, à 4168, en suivant le calcul d'Usserius, ou à 4393, en suivant celui de Fréret. Mais ce que l'on n'a pas remarqué, c'est que les dates données à cette catastrophe par les Chaldéens, les Chinois, les Indiens et les Grecs, sont à peu près les mêmes.

Les auteurs qui ont écrit en Chaldée, en Syrie, ou qui en ont consulté les vieilles traditions, Bérose, Hiéronyme, Nicolas de Damas, s'accordent à parler d'un déluge. Bérose le décrit même avec des circonstances tellement semblables à celles de la Genèse, qu'il est presque impossible que ce qu'il en dit ne soit pas tiré des mêmes sources. Il est vrai qu'autant que l'on peut en juger par les extraits embrouillés que Josephe (*lib. I, c.* 3), Eusèbe (*Præp. Ev. lib. IX, cap.* 12), et le Syncelle, p. 30, nous ont conservé de ses écrits, il en recule l'époque d'un grand nombre de siècles; mais ces siècles nombreux, cette longue suite de rois entre Xixuthre et Ninus, sont une chose nouvelle, et qui lui est propre. Ctésias, qui lui est antérieur, n'en a pas eu l'idée ; ils n'ont été adoptés par aucun des auteurs profanes postérieurs à Bérose. Justin, Velleius, considèrent Ninus comme le premier des conquérans,

et ne le font pas de plus de quarante-deux siècles antérieur au tems présent.

Les auteurs Arméniens du moyen âge, qui ont recueilli sur Xixuthre les vieilles traditions, et peut-être extrait les vieilles chroniques de leur pays, le font remonter un peu plus haut, (à 4916 ans), selon MM. Cirbied et Martin. (*Recherches sur l'anc. hist. de l'Asie*, p. 26).

Il est vrai que le principal de ces auteurs, *Moïse de Chorène*, était chrétien, et a connu Eusèbe; néanmoins il est certain que la tradition du déluge existait en Arménie long-tems avant lui; la ville qui, selon Josephe, était appelée *le lieu de la Descente*, subsiste encore au pied de l'Ararat, et porte le nom de *Nachidchevan* qui a en effet ce sens là. (Voy. la préface des frères Whiston sur Moïse de Chorène, p. IV.)

Les Chinois commencent dans le *Chouking*, leur histoire authentique, par un déluge arrivé sous Yao, et dont l'époque ne serait que de 4117 ans antérieure au tems présent.

Les Indous admettent dans leurs livres sacrés plusieurs révolutions, dont la dernière, appelée *le Caliyoug*, a eu lieu, il y a maintenant 4924 ans.

Les Grecs, qui ont toujours tout confondu, parce que les auteurs postérieurs ont voulu considérer, comme des faits positifs, les traditions vagues, ou les allégories mythologiques de leurs anciens prêtres et de leurs anciens poètes; les Grecs, dis-je, parlent de deux déluges, dont ils prétendent assigner les époques, mais auxquels ils ajoutent des circonstances inconciliables entre elles, et avec ces époques mêmes.

De ces déluges encore inconnus d'Homère et d'Hésiode, le premier est celui que l'on nomme d'*Ogygès*, et qui serait

arrivé dans l'Attique et dans la Béotie : sa date, telle qu'elle a été fixée par Varron, et rapportée par Censorin (*de Die nat. cap.* 21), à 1600 ans avant la première olympiade, remonterait à 4196 ans, c'est-à-dire, à 28 ans près, à l'époque fixée pour le déluge de Noé par le texte hébraïque de la Genèse, selon le calcul d'Usserius. Varron place expressément ce déluge quatre siècles avant Inachus, et chacun sait que Varron a passé dans son tems, pour l'homme qui avait mis le plus d'érudition et de jugement dans la chronologie. Cependant il paraît, qu'*Acusilas* et *Hellanicus*, les premiers auteurs connus, qui aient parlé du déluge d'Ogygès, et d'où Platon dans le *Timée, pag. m.* 524, Clément d'Alexandrie, *Stromat. I, p. m.* 321, et Eusèbe, *Præp. Ev. X, p. m.* 489, ont extrait ce que nous en savons, le plaçaient cent ans après Inachus, du tems de *Phoronée*, par conséquent plus de cinq cents ans plus tard que Varron; mais comme ce synchronisme n'empêchait ni eux, ni plusieurs autres de faire de Phoronée le premier des hommes, on voit de suite, que les traditions qu'ils en avaient, étaient mêlées de fables, et n'appartenaient en réalité qu'à la mythologie.

Le second de ces déluges serait celui de *Deucalion*. Le plus ancien auteur subsistant, où nous en trouvions la mention, est *Pindare*, (*Olymp. Od. IX.*) Il fait aborder Deucalion sur le Parnasse, s'établir dans la ville de *Protogénie* (première naissance), et y reformer son peuple avec des pierres; en un mot il rapporte déjà, mais en l'appliquant à une nation seulement, la fable généralisée depuis, comme on la voit dans Ovide [1], à tout le genre humain.

[1] *Voyez plus bas page* 95, *vers* 399.

Cependant les plus anciens historiens grecs que le tems nous ait conservés, Hérodote, Thucidyde, Xénophon ne font mention d'aucun déluge, ni du tems d'Ogygès, ni du tems de Deucalion, bien qu'ils nomment ce dernier, et en parlent comme de l'un des premiers rois des Hellènes; ils semblent donc aussi avoir considéré ces grandes inondations, comme appartenant à des tems antérieurs à l'histoire, ou comme faisant partie de la mythologie.

Ce qu'Hérodote dit, que la Thessalie doit avoir formé un lac, avant que le Pénée se fût ouvert une issue entre l'Ossa et l'Olympe, n'est qu'une de ces hypothèses géologiques, applicables à un pays particulier, et telles que nous en voyons tous les jours dans nos modernes. Hérodote n'en fait aucune application à Deucalion, ni à son déluge, quoique ce fût assurément une occasion bien naturelle de parler d'un semblable événement. Mais bientôt après le siècle d'Hérodote, des philosophes, pour accréditer ou des systèmes physiques, ou des romans moraux et politiques, s'emparèrent de cette tradition, et lui attribuèrent une extension plus ou moins grande, selon qu'il convenait à leurs idées.

Platon, dans le *Timée*, n'en dit que quelques mots, pour commencer le récit de la grande catastrophe, qui, selon lui, détruisit l'Atlantide; mais dans ce peu de mots, il place le nom de Deucalion immédiatement après celui de Phoronée, et sans faire mention d'Ogygès.

Aristote, *Meteor. I*, 14, semble considérer le déluge de Deucalion, comme une inondation locale, arrivée auprès de Dodone et du fleuve Achéloüs, lieux différens de ceux où on la place ordinairement, quand même il s'agirait de

Dodone et de l'Achéloüs de la Phocide, ainsi que Clavier, *Apollod. tome II, p.* 79, me semble l'avoir bien établi.

Dans Apollodore, *Bibl. l. I,* §. 7, le déluge de Deucalion reprend quelque chose de sa grandeur, et tout son caractère mythologique. Il arrive à l'époque du passage de l'âge d'airain à l'âge de fer; Deucalion est le fils du Titan Prométhée, du fabricateur de l'homme; après le cataclysme, il crée de nouveau le genre humain avec des pierres; et cependant, d'après Apollodore lui-même, il n'y a d'inondé que la Grèce en dehors du Péloponnèse et de l'isthme, comme si toute la Grèce en dehors de l'isthme avait pu être inondée, sans qu'une infinité d'autres pays, et le Péloponnèse lui-même, qui n'est pas plus élevé que la Grèce, fussent inondés aussi.

Diodore, *liv. I, p. m.* 10, n'assigne pas à cette catastrophe des limites si étroites, puisqu'il conjecture que ses effets auraient pu s'étendre jusques vers la Haute-Égypte.

La tradition de Phrygie relative à Annacus ou Nannacus, qui fut une sorte de précurseur de Deucalion, suppose aussi, que le déluge de celui-ci s'étendit sur l'Asie Mineure, et même qu'il détruisit tout le genre humain; car c'est après ce déluge seulement, qu'elle place Prométhée, chargé par Jupiter de reproduire l'espèce. Il est vrai que cette tradition, si différente des autres, ne nous a été conservée que par des auteurs du Bas-Empire, Étienne de Byzance (*Voce Iconion*), Zenodote ou Zenobius (*Prov. Cent. VI, n.* 10), et Suidas (*Voce Nannacus*). Mais Zenodote cite des auteurs plus anciens, tels qu'Hermogène, auteur d'un traité sur les Phrygiens, et Hérode le Jambographe.

Iconium, où l'on suppose que régnait Annacus, est sur le

grand plateau de l'Asie Mineure ; ainsi il n'a pu être inondé, sans que la presque totalité de cette presqu'île le fût.

C'est sur le Parnasse, qu'Apollodore, comme Pindare, fait aborder Deucalion ; mais d'autres auteurs lui assignent des lieux différens. Selon Servius, *ad Virg. Ecl. VI, v.* 41, (tome V, page 297 de cette collection), ce fut sur le mont Athos, et selon Hygin, *fab.* 153, ce fut sur l'Ætna qu'il trouva un refuge. D'après le récit de Lucien (*de Dea Syra*), il semblerait même, qu'à Hiérapolis on croyait que Deucalion était descendu près de cette ville.

Le coffre qu'Apollodore, *loc. cit.*, donne à Deucalion pour moyen de salut, les colombes par l'instinct desquelles, selon Plutarque (*de Solert. Anim.*), il cherchait à savoir si les eaux s'étaient retirées, les animaux de toute espèce qu'il avait embarqués avec lui, selon Lucien (*de Dea Syra*), sont des circonstances si manifestement empruntées de la narration de Moïse, qu'il est presqu'impossible, qu'elles n'en aient pas été tirées, soit immédiatement, soit par la connaissance que ces écrivains ont eue du récit de Bérose.

Il paraît donc certain que l'idée que l'on se faisait le plus communément, soit du déluge d'Ogygès, soit du déluge de Deucalion, était dérivée de l'ancienne tradition du déluge universel, insensiblement modifiée, diversifiée selon les lieux. Chaque colonie en avait apporté avec elle le souvenir. Mais dans ces tems, où rien n'était encore fixé par l'écriture, les prêtres chargés de conserver la mémoire des principaux faits, et sans doute de celui-là plus que d'aucun autre, le localisaient petit à petit, d'après le penchant naturel à tous les hommes de placer, près des lieux qu'ils habitent, les grands évènemens, dont ils n'ont plus qu'une

réminiscence confuse, et d'après l'intérêt encore plus naturel, que les prêtres de chaque lieu avaient d'inspirer une vénération religieuse pour leurs temples, et en les accréditant ainsi, de s'accréditer eux-mêmes.

C'est particulièrement dans cette dernière vue, qu'en beaucoup d'endroits, on montrait des ouvertures, par où l'on disait que les eaux du déluge s'étaient engouffrées : la plus célèbre était celle du Parnasse.

Il y avait, au rapport de Pausanias, (*Attic. liv. I, c.* 18) quelque chose de semblable à Athènes, dans un bosquet sacré, appelé Olympias. Un enfoncement d'une coudée de profondeur passait pour avoir reçu les eaux du déluge de Deucalion, et l'on y jetait chaque année des gâteaux de farine et de miel ; aussi prétendait-on bien, que Deucalion avait demeuré à Athènes, qu'il y avait construit un temple à Jupiter Phyxius, et que l'on y possédait son sépulcre, bien que l'on crût aussi le posséder à Pyrrha, dans la Phtyotide.

Les Hiérapolitains de Syrie, selon Lucien (*de Dea Syra*), prétendaient de leur côté posséder l'orifice, par lequel s'étaient écoulées les eaux de ce déluge : un temple célèbre couvrait cet hiatus de la terre, où l'on jetait deux fois chaque année une grande quantité d'eau de mer, qu'il absorbait entièrement, bien qu'il fût fort étroit, ce qui prouve qu'il conduisait dans quelque grande cavité.

Ce qui est bien extraordinaire, c'est qu'on retrouve dans un de ces nombreux poëmes, ou romans versifiés, qui composent le corps de la mythologie Indienne, un personnage dont le nom et les aventures ont des rapports frappans avec le Deucalion des Grecs ; c'est *Deva-cala-yavana*, ou, dans le langage familier, *Deo-cal-yun*, qui, ayant attaqué

Chrishna à la tête des peuples septentrionaux (des Scythes, tel qu'était le Deucalion des Grecs, selon Lucien), fut repoussé par le feu et par l'eau. La ressemblance va jusqu'à son père *Garga*, dont un des surnoms est *Pramathesa* (Prométhée), et qui, selon une autre légende, est dévoré par l'aigle *Garuda*. De ces détails vraiment étonnans par leur conformité avec les fables grecques, et qui ont été extraits par M. Wilfort (*Mémoires de Calcutta, tom. V.*) du drame Sanscrit, intitulé *Hari-vansa*, M. Charles Ritter, dans son *Vestibule de l'Histoire Européenne avant Hérodote*, conclut avec une grande apparence, que toute la fable de Deucalion était d'origine étrangère, et qu'elle avait été apportée en Grèce, avec les autres légendes de cette partie plus ancienne du culte grec, qui était venue par la voie du Nord.

Ceux des modernes qui, comme Fréret et Clavier, ont pensé que le déluge d'Ogygès et celui de Deucalion sont des événemens réels, mais locaux et différens l'un de l'autre, se sont fondés principalement sur ce que la chronologie grecque assigne à ces deux princes, des places distinctes et fixes dans l'espace et dans le tems; mais qui ne voit que pour ces époques reculées, les Grecs, ainsi que toutes les nations encore peu éclairées, ont cherché à lier leur histoire à leur mythologie par des généalogies factices, et que c'est sur ces généalogies que repose, avant les Olympiades, toute leur chronologie? Quiconque croit de bonne foi, que Codrus et Médon descendaient de Deucalion par Hellen et par Dorus, ne peut se refuser à croire aussi, que Deucalion descendait d'Uranus par Japet et Prométhée, et que Saturne était son grand-oncle, et Jupiter et le cen-

taure Chiron ses oncles *à la mode de Bretagne.* Ce sont les mêmes auteurs qui nous rapportent tout cela. Y a-t-il aujourd'hui un scheich Arabe, qui ne sache comment il descend de Noé par Ismaël, et un gentilhomme irlandais par Milésius? Nous-mêmes, n'avons-nous pas long-tems ajouté foi à notre origine Troyenne, telle que l'annonce Frédégaire, et à cette longue liste de princes allant en ligne droite de Priam à Clovis, que des romanciers du moyen âge ont entée sur cette première imagination?

Apollodore donne à Deucalion un fils nommé Hellen, chef de tous les Grecs, et fait naître de celui-ci Dorus, chef des Doriens, et Eolus, chef des Éoliens, avec autant d'autorité qu'*Abulgazi* (*Hist. Gén. des Tart. ch.* 2 *et* 3) donne à Japhet, fils de Noé, un fils nommé Turc, et à Turc, deux arrière-petits-fils, appelés l'un Tatar, et l'autre Mongol, d'où seraient descendues les deux grandes nations qui portent encore ces noms aujourd'hui; ou que Jean Le Maire (*Ill. des Gaules, p.* 43) fait descendre de Galatas, roi des Gaules, Allobrosc, prince de Dauphiné, et son fils Romus, qui fonda la ville de Romans, et donna naissance à la langue romane.

Au reste, quand il serait vrai que Deucalion eût été en effet le chef des Hellènes, lorsque ce peuple vint s'établir aux environs du Parnasse, l'opinion populaire le regardant comme l'auteur de la nation, aurait pu placer de son tems la catastrophe, de laquelle datent toutes les nations, par une simple confusion d'époques, très-naturelle quand rien n'est écrit, ni même mis en vers et appris par cœur, et sans que l'on puisse en tirer aujourd'hui aucune conclusion sur la réalité de l'événement.

Il y avait aussi en certains lieux des traditions relatives au déluge, auxquelles le nom de Deucalion n'était pas lié. Telle était l'inondation de l'Arcadie, rapportée par Denys d'Halicarnasse, *Ant. rom. lib. I, cap.* 61, et à laquelle il attribue l'émigration de Dardanus vers l'île de Samothrace, et ensuite vers l'Hellespont; telle était encore celle d'une grande crue d'eau, dont parle Diodore, *lib. V, cap.* 47, qui devait avoir eu lieu en Samothrace avant les autres déluges, et que l'on attribuait à la rupture du Bosphore et de l'Hellespont.

Indépendamment de cette tradition de Samothrace, sur la rupture des détroits, on avait dans l'antiquité diverses hypothèses.

Le Bosphore est un canal fort peu large, mais dont les bords ne sont escarpés que dans un petit espace, et sur une hauteur peu considérable. Cependant ces petits escarpemens avaient suffi à quelques anciens pour qu'ils supposassent que ce canal était effectivement le produit d'une rupture. Straton de Lampsaque, au rapport de Strabon (*Géog. liv. I, p.* 49), cherchait même à expliquer par cet évènement supposé, les coquilles et autres vestiges de la mer, qui se remarquent en plusieurs endroits des plaines et des plateaux de l'Asie Mineure. Avant cette rupture, selon Straton, le Pont-Euxin aurait été beaucoup plus étendu qu'aujourd'hui, et aurait couvert une partie de l'Asie Mineure; une rupture pareille aurait eu lieu, à une époque quelconque et par des causes analogues, aux Colonnes d'Hercule, et aurait influé d'une manière ou d'une autre sur l'étendue de la Méditerranée.

Des modernes, d'après l'observation faite par Pallas

des grandes plaines de sable, qui s'étendent du nord de la mer Noire à la mer Caspienne et au lac d'Oural, ont même imaginé, qu'autrefois ces trois mers étaient réunies, et qu'elles ne se sont séparées, qu'à cause de l'écoulement de leurs eaux, occasionné par la rupture du Bosphore; quelques traces de volcans observées aux Cyanées, et vers l'entrée de la mer Noire, leur ont paru pouvoir fournir une explication physique d'une telle rupture; ils ont même été plus loin, et ont cru pouvoir lier cet écoulement avec le déluge de Deucalion par des témoignages historiques.

Comme il est dit dans Apollodore, que le déluge de Deucalion arriva du tems de Nyctimus, roi d'Arcadie, Clavier (*Hist. des premiers tems de la Grèce, I, pag.* 44) suppose, que c'est sous ce même roi Nyctimus, qu'eut lieu l'inondation de l'Arcadie, qui, selon Denys, contraignit Dardanus à aller vers la Samothrace; et par une seconde supposition, il va jusqu'à croire que ce fut aussi cette inondation qui obligea Deucalion à se rendre vers le Parnasse; en sorte que, selon lui, Deucalion aurait été originaire d'Arcadie.

Mais une combinaison plus forte encore, est celle de M. Dureau de la Malle (*Géog. Phys. de la mer Noire, etc., p.* 241). Réunissant la tradition de Samothrace, touchant l'éruption de l'Euxin, que Diodore rapporte comme très-antérieure à Dardanus, et même *à tous les autres déluges,* avec la tradition relative à l'inondation de l'Arcadie, et à l'émigration de Dardanus, dans laquelle Denys d'Halicarnasse, de qui seul on la tient, ne fait aucune mention de l'Euxin; admettant ensuite, que le deuxième de ces événemens est identique avec le déluge de Deucalion, il fait de tout cela, et de la rupture du Bosphore, et de celle des Colonnes

d'Hercule, qu'il place aussi à la même époque, une seule et même catastrophe, à laquelle il croit en conséquence pouvoir assigner une date historique.

Malheureusement le tout ensemble est aussi peu fondé en physique, qu'en histoire. Le phénomène des vestiges de la mer sur les continens est universel, et ne peut dépendre d'une cause locale. Ce n'est pas seulement autour de la mer Noire qu'il y a des coquilles fossiles; il y en a partout.

De plus, il résulte du témoignage de deux savans hommes qui ont été sur les lieux, M. Olivier, dans un rapport fait à l'Académie des Sciences, et le général Andréossy (*Voyage à l'embouchure de la mer Noire, pag.* 48 *et suivantes*), que la mer Noire, si elle se fût beaucoup élevée au-dessus de son niveau actuel, aurait trouvé plusieurs écoulemens par des cols et des plaines moins élevées que les bords actuels du Bosphore, sans avoir besoin de s'ouvrir cette longue et étroite issue. Chacun sent d'ailleurs, qu'une éruption volcanique est incapable de produire un tel effet sur une plage calcaire, telle que les plateaux que traverse le Bosphore. Enfin, la mer Noire fût-elle même tombée un jour subitement en cascade par ce nouveau passage, la petite quantité d'eau qui aurait pu s'écouler à la fois par une ouverture si étroite, se serait répandue par degrés sur l'immense surface de la Méditerranée, sans causer sur ses bords une marée de quelques toises, encore moins un déluge qui aurait détruit des provinces, et forcé les hommes à chercher un refuge sur les hauts sommets du Parnasse.

M. le général Andréossy, qui a fait une étude particulière des lieux, et dont les talens, comme ingénieur et comme hydraulicien, sont si connus, a même prouvé, d'après la

hauteur de la partie des bords de ce détroit qui est escarpée, que la simple inclinaison de la surface des eaux, nécessaire à l'écoulement, aurait réduit à rien l'excédent de hauteur, qu'elles auraient pu produire, une fois arrivées aux rives de l'Attique.

Mais, si les preuves historiques que l'on a prétendu donner de l'identité des déluges de Samothrace, d'Arcadie et de Deucalion, et surtout de leur date, et les explications physiques que l'on en a imaginées, disparaissent devant une critique sérieuse, il n'en reste pas moins très-probable, que tout ce qu'il y a de réel dans ces traditions, et même dans celles des déluges d'Ogygès, de Syrie, de Phrygie, d'Assyrie et de Chine, se rapporte au souvenir d'un seul et même événement, de celui qui est connu dans les annales hébraïques sous le nom de *Déluge universel*.

G. CUVIER.

PUBLII

OVIDII NASONIS

METAMORPHOSEON

LIBRI QUINDECIM.

PARS PRIMA.

EPIGRAMMA

PUBLII OVIDII NASONIS

IN METAMORPHOSEON LIBROS.

ORBA parente suo quicumque volumina tangis,
His saltem vestra detur in urbe locus.
Quoque magis faveas, non sunt hæc edita ab illo,
Sed quasi de domini funere rapta sui.
Quidquid in his igitur vitii rude carmen habebit,
Emendaturus, si licuisset, erat.

PRÆFATIO

DE OPERE METAMORPHOSEON,

AUCTORE GOTTL. ERDM. *GIERIG.*

Res antiquissimorum Græcorum ferme omnes, civitatum origines, fata et facta heroum, Deorumque religiones, philosophemata etiam, quum, ut in rudi gente et in sermone nondum exculto, *fabulis* essent involutæ, primi poetæ, jam ante Homerum et Hesiodum, iis varie tractandis ingenia exercuerunt; horumque vestigia presserunt tam quibus postea theogonias atque cosmogonias componere placuit, quam qui Cyclici dicti sunt. Lyrici etiam hymnos in Deos laudesque heroum fabulis exornarunt, et Tragici dramatum suorum argumenta inde repetierunt certatim. Neque poetarum ingeniis solis ampla illa materia est relicta; sed ante et circa bella cum Persis gesta exstiterunt, qui, ut gentis suæ origines conderent, fabulas illas, quales erant a majoribus traditæ, voluminibus complecterentur; in quibus Pherecides, Acusilaus Argivus, Hecatæus Milesius, et Hellanicus inclaruerunt. Illam vero fabularum antiquitus traditarum farraginem, qua tum omnis historia græca continebatur, nec seriori tempore abjecerunt, qui rerum a gentis suæ auctoribus gestarum memoriæ consulere voluerunt. Tot igitur scriptorum studiis illa ipsa far-

rago facta est pars non exigua eruditionis Græcorum, qua passim omnes prope scriptores, philosophi, physici, astronomi, geographi in rem suam sunt usi: atque etiam artifices mythos operibus suis expresserunt. *

Persuasum erat Græcis, posse Deos figuras dare et adimere; idque crebro esse ab iis factum, ut vel in sontes animadverterent, vel laborantibus succurrerent: quam opinionem a sacerdotibus, fictis pluribus exemplis, confirmatam esse latiusque sparsam admodum est credibile. Sic mythis illatæ sunt *metamorphoses,* quæ phantasiæ poetarum latum campum præsternebant, quum illi et vulgatas exornarent ingenioseque variarent, et a se inventas adderent. *Simonidem* quidem carmine lusisse scimus, quo mulierum origines pro ingenii natura variis ex rebus deduceret. Ex antiquissimis hujus generis mythis *Homerus* nonnullos et *Hesiodus* servarunt. Apud illum enim non modo Proteus transformis occurrit, sed et draco quidam, Niobe et Phæacum navis in saxa, Pandarei autem filia in lusciniam transiisse leguntur. In Hesiodi Theogonia amputato Gorgonis capite Chrysaor et Pegasus prosiliunt, et in altero carmine, quod ab Operibus inscriptum est, Pandionis filia in hirundinem transformatur. Atque idem ille in Catalogo mulierum deperdito multo plurium metamorphoseon auctor fuerat. Hoc igitur mythorum genus quum et ipsum Græcis placeret, ut qui rebus ludicris ducerentur, prodierunt, qui id segregatum a reliquis tractarent. *Corinna* mulier, cujus

* Vide *Heynii* Comment. de origine et causis fabb. Homeric., in Nov. Commentar. vol. VIII. Item Comment. de Apollodori Biblioth.

ætas incerta, scripsit Ἑτεροίων βίβλους, *Callisthenes* Olynthius, Aristotelis auditor, Μεταμορφώσεις, *Antigonus* Carystius, tempore Ptolemæi Philadelphi, Ἀλλοιώσεις, *Nicander* Attalo II æqualis Ἑτεροιούμενα, et *Parthenius* Μεταμορφώσεις. Erant etiam, qui certum sibi transformationum genus enarrandum sumerent, in quibus *Boeus*, cujus ornithogonia id agebat, ut aves omnes factas esse ex hominibus ostenderet. *

Sed multo majus memorabiliusque opus molitus est *Ovidius*. Is enim recte vidit, fabulis illis in se tenuibus, magnam etiam partem ineptis atque absurdis, illecebras esse conciliandas a poeseos ornamentis, a collectione earum, nisi omnium, certe plurimarum, in unum corpus, et a laudibus Deorum heroumque interpositis. Id autem tanto ingenio tantaque arte effecit, ut suavissime bonarum literarum studiosos ad metamorphoses cognoscendas invitet teneatque; quin adeo, ut, eo nomine audito, Ovidius statim, tanquam unus earum auctor, occurrat. Etenim, quod primum est, innumeros hujus generis mythos, quot nemo forte ante eum, undique decerptos collegit. Neque opera ejus intra metamorphoseon, quæ proprie sic dicuntur, limites substitit, sed sive plenitudinis causa, sive cosmogonias Græcorum respiciens, in primordio operis originem mundi, creationem hominis, successionem ætatum, ortum animantium ex limo, et libro extremo multa e Pythagoræ placitis adsumsit. Unde vero singula hauserit, quum tot

* Vide *Mellmanni* Comment. de causis et auctoribus narrationum de mutatis formis.

libri mythici, tot etiam artium monumenta, quæ passim ab eo expressa videntur, perierint, certo dicere non possumus. Itaque nec constat, utrum ipse aliquid in fabulis novaverit addideritque, an Græcorum tantum vestigia presserit. Conjiciunt nonnulli, fabulam de Pyramo et Thisbe, tum alteram de Philemone et Baucide, utramque longe suavissimam, atque etiam de Sidoniis Inus comitibus appendiculam ab ipso esse fictam; sed nulla ejus conjecturæ causa reddi potest probabilis. Hoc autem videmus, nihil in hoc genere memorabile ab eo esse prætermissum, et in tanta varietate, qua mythi erant traditi, rationem ubique fere eam esse delectam, quæ vel plurimum ornatus admitteret, ut impetus Althææ in filium, vel decoro commendaretur, quo pertinet mutatio pueri in stellionem, atque Cephali et Procridis fata, quibus turpia nonnulla ab aliis erant admixta. Quam ego laudem non contemnendam arbitror.

Tum artem admirari licet, qua fœcundum poetæ ingenium tot fabulas in unius corporis speciem conjunxit, ut vere *perpetuum* carmen vocari posset. A creatione mundi exorsus lectorem sensim, et cum maxima ejus voluptate, deducit per omnium seculorum seriem ad sua tempora, servata utcumque temporis ratione. Mille igitur modos invenit, quibus ab alia fabula transiret ad aliam. Hæc se offert, quia similitudo ei quædam cum superiore intercedit; illa, quia ad eumdem hominem Deumve pertinet, aut quia res in eadem terra gesta est. Mox hymni canuntur metamorphoseon pleni, mox mulieres texunt argumenta

mythica. Nunc abest a gratulantibus aut condolentibus unus, quem sua fata retinebant, quæ sic non male referuntur; nunc a facto propiore renarrant priora ii, qui rei gestæ interfuerant. Interdum sententiæ interpositæ ad alia nos ducunt; quam tamen frigidam et puerilem adsectationem Quintil. Inst. IV, 1, 71, nominat, licet non neget excusari Ovidium necessitate, hoc est lege, quam ipse sibi præscripserit. Loco sententiæ nonnunquam plura ex historia repetuntur, quorum ope res dissimillimæ junctæ reperiuntur, ut Herculis apotheosis et Galanthidis in mustelam mutatio. Raro nexus reperitur parum probabilis, ut II, 368, ubi Liguriæ rex reginæ Æthiopiæ sanguine junctus contra fidem traditur; et VIII, 548, in geographiam eo consilio peccatum est, dum Theseo Calydone Athenas redeunti Achelous fluvius objicitur. Saltu facto V, 572; sed vix alibi transitur. Verum omnis hæc connexio fabularum clarius elucescit e serie, quam huic commentationi subjecimus: et operæ pretium est in perlegendo opere ipso ad eam attendere.

Hinc videamus, qua arte mythos sic nexos poeta disposuerit atque exornaverit. Plerisque, qui narrantes inducuntur, tribuuntur quæ personis eorum conveniunt. Scelestæ Pierides canunt quæ Deos dedecent, impia Arachne eorumdem flagitia texit; Minyeides, puellæ petulantes, amoribus enarrandis indulgent; Orpheus, Thracibus puerorum amorem commendaturus, de pueris canit a Diis dilectis. Varietatis causa nonnulli sua fata ipsi narrant, ut Arethusa et Achelous, quamquam hic minus commode,

quum, quod ei pudori erat, ter victus esset ab Hercule nondum Deo. Cornix adeo corvo una volanti, quæ aves quædam passæ erant, notum facit. Est etiam, ubi Themis mutationes futuras vaticinatur. Nonnullos mythos paucis poeta transmittit, ut Bacchi nutrices vetulas, quibus juventus a Medea redditur, et, quod mireris, celebratissimam adeo Gigantomachiam. Quosdam, quippe parum memorabiles, verbo tantum tangit. Sic una ex Minyeidibus, dubitans, quid e multis potissimum referat, et altera, præteritione rhetorica utens, plurium argumenta brevissime recensent; nec aliter se habent, quæ Arachne texit, et quæ Minerva cum ea certans in extremis vestis partibus ponit. Medea sublimis fugiens ex aëre despicit loca multa transformationibus nota, quæ non narrantur, sed tantum attinguntur. Verum in longe plurimis ingenii copias Ovidius effudit, et quantum rebus flumine orationis exornandis valeret ostendit, ea quidem varietate, ut nunc historici, nunc dramatici partes ageret; qua ipsa re plurimum gratiæ carmini conciliatur.

Primo ingenium lectori in transformationibus ipsis describendis approbat; in quas enim novi corporis partes singula formæ prioris membra transierint, suavissime enarrat, atque ita multorum animantium, multarum item arborum aliarumque rerum naturam mirifice pingit. *Cycno* in avem sui nominis transeunti, II, 373,

> ... Vox est tenuata viro, canæque capillos
> Dissimulant plumæ, collumque a pectore longum
> Porrigitur, digitosque ligat junctura rubentes:
> Penna latus vestit; tenet os sine acumine rostrum.

Ubi *Io*, concedente Junone, priorem formam recipit a Jove, I, 739,

... Fugiunt e corpore setæ,
Cornua decrescunt, fit luminis arctior orbis,
Contrahitur rictus, redeunt humerique manusque;
Ungulaque in quinos dilapsa absumitur ungues.
De bove nil superest, formæ nisi candor, in illa;
Officioque pedum Nymphe contenta duorum
Erigitur, metuitque loqui, ne more juvencæ
Mugiat, et timide verba intermissa retentat.

Lyciacos agrestes Latona ranas esse, VI, 370, jubet. Itaque

.... Juvat isse sub undas
Et modo tota cava submergere membra palude,
Nunc proferre caput, summo modo gurgite nare,
Sæpe super ripam stagni considere, sæpe
In gelidos resilire lacus.....
Vox quoque jam rauca est, inflataque colla tumescunt,
Ipsaque dilatant patulos convicia rictus.
Terga caput tangunt; colla intercepta videntur;
Spina viret; venter, pars maxima corporis, albet;
Limosoque novæ saliunt in gurgite ranæ.

Ocyrrhoe, vaticinandi perita, primum præsentit, II, 561, fata sua:

Jam mihi subduci facies humana videtur:
Jam cibus herba placet; jam latis currere campis
Impetus est.

Mox sequitur mutatio ipsa:

... Pars est extrema querelæ
Intellecta parum, confusaque verba fuere.
Mox nec verba quidem, nec quæ sonus ille videtur,
Sed simulantis equam; parvoque in tempore certos

Edidit hinnitus, et brachia movit in herbas.
Tum digiti coeunt, et quinos adligat ungues
Perpetuo cornu levis ungula : crescit et oris
Et colli spatium : longæ pars ultima pallæ
Cauda fit : utque vagi crines per colla jacebant,
In dextras abiere jubas.

Quanquam hic ingenio abusus est poeta, extremam pallæ partem in caudam transformans. *Daphnes* fato instante, I, 548,

... Torpor gravis adligat artus,
Mollia cinguntur tenui præcordia libro.
In frondem crines, in ramos brachia crescunt.
Pes, modo tam velox, pigris radicibus hæret :
Ora cacumen obit; remanet nitor unus in illa.

Saxa unum vultum habent, nec partes discriminatas; nihilo tamen minus in ea quoque transitum jucunde describit, II, 820, ubi Aglauro

Surgere conanti partes, quascunque sedendo
Flectimus, ignava nequeunt gravitate moveri.
Illa quidem recto pugnat se attollere trunco :
Sed genuum junctura riget, frigusque per artus
Labitur, et pallent amisso sanguine venæ.
.... Letalis hiems paulatim in pectora venit,
Vitalesque vias et respiramina clausit.
Nec conata loqui est; nec, si conata fuisset,
Vocis haberet iter; saxum jam colla tenebat,
Oraque duruerant : signumque exsangue sedebat.

Neque semel tantum illum transitum per partes elocutus est, sed cum varietate sæpius. Etenim etiam, VI, 303, in *Niobe:*

... Nullos movet aura capillos.
In vultu color est sine sanguine : lumina mœstis

Stant immota genis : nihil est in imagine vivi.
Ipsa quoque interius cum duro lingua palato
Congelat, et venæ desistunt posse moveri.
Nec flecti cervix, nec brachia reddere gestus,
Nec pes ire potest.

Nec hoc satis. — IV, 551, plures mulieres simul eamdem sortem patiuntur :

... Saltumque datura moveri
Haud usquam potuit, scopuloque adfixa cohæsit.
Altera, dum solito tentat plangore ferire
Pectora, tentatos sentit riguisse lacertos.
Illa, manus ut forte tetenderat in maris undas,
Saxea facta manus in easdem porrigit undas,

et quæ plura sequuntur. Hic mutationem generali quidem notione quater exprimit, sed variatis verbis, et quamque mulierem in alio gestu formam novam induisse fingit. Simile figmentum etiam in *nautis Tyrrhenis*, delphinorum naturam accipientibus, III, 671, reperimus; quanquam ibi et in singulis aliæ delphini partes memorantur :

... Primusque Medon nigrescere pinnis
Corpore depresso, et spinæ curvamina flecti
Incipit : huic Lycabas, in quæ miracula, dixit,
Verteris? et lati rictus et panda loquenti
Naris erat, squamamque cutis durata trahebat.
At Libys, obstantes dum vult obvertere remos,
In spatium resilire manus breve vidit, et illas
Jam non esse manus, jam pinnas posse vocari, etc.

Eas partes si componis, integer fere delphinus efficitur. Similia, II, 346, de Phaethontis sororibus in arbores transeuntibus leguntur, quas primum singulas ostendit, deinde

omnes communi metamorphosi complectitur. Quæ paulo ante de saxis dixi, ea et de aqua valent. Sed in hujus quoque uniformem naturam mutationes suaviter narrat. *Cyane*, V, 428,

... Quarum fuerat magnum modo numen, in illas
Extenuatur aquas : molliri membra videres,
Ossa pati flexus, ungues posuisse rigorem :
Primaque de tota tenuissima quæque liquescunt,
Cærulei crines, digitique, et crura, pedesque ;
Nam brevis in gelidas membris exilibus undas
Transitus est : post hæc tergumque, humerique, latusque,
Pectoraque in tenues abeunt evanida rivos.
Denique pro vivo vitiatas sanguine venas
Lympha subit, restatque nihil, quod prendere possis.

Tolle verba *Nam brevis* — *Transitus est*, quibus minime opus erat, et reliqua præclare se habent. Rursus, V, 632, Arethusa de se :

Occupat obsessos sudor mihi frigidus artus,
Cæruleæque cadunt toto de corpore guttæ ;
Quaque pedem movi, manat locus, eque capillis
Ros cadit.

Interdum nonnulla fiunt inter mutationem, aut proferuntur ab iis, quos fatum illud opprimit, ut IV, 575 sqq., dum *Cadmus* et *Harmonia* serpentes fiunt; et IX, 355, Dryope arbor. Sunt etiam fabulæ, in quibus transitus ipse paucis memoratur, sed descriptionis loco comparatio additur. Id quale sit, ex IX, 219-25, et 266, intelligitur :

Utque novus serpens, posita cum pelle senecta,
Luxuriare solet, squamaque virere recenti ;
Sic ubi mortales Tirynthius exuit artus,

Parte sui meliore viget, majorque videri
Cœpit, et augusta fieri gravitate verendus.

His igitur et talibus ingenium satis ostentavit. *Lynca* tamen, in quam *Lyncus* mutatus, non descripsit; neque *cirin*, cujus formam Scylla adsumsit; quanquam illa fera maculis, hæc avis pulchritudine insignis : nec aves satis notavit, quarum figuram Letoia Meleagri sororibus dedit.

Verum transformationes ipsæ, licet inde carmen inscriptum sit, minimam ejus partem constituunt. Ut amplum prodiret opus, tam ea poeta copiose persecutus est, unde metamorphoses pendent, quam alia admiscuit a consilio non aliena. Phaethontis fata nullam habent formæ mutationem; iis tamen magnam libri secundi partem implevit, ut per ea ad sorores transiret, in arbores, dum fratris casum lugent, versas. Mutatio sororum Meleagri duobus versibus absolvitur; sed ad eam longissima illa ῥήσει VIII, 260-543, pervenitur, quæ tota in apri Calydonii venatione et in lucta Althææ, filio necem parantis, versatur. Æsonem, Jasonis patrem, juvenem Medea reddiderat. Hoc narraturus Ovidius VII, 159-293, in totam artem magicam excurrit. Pestem, quæ Æginam insulam exhauserat incolis, Minoisque cum Atheniensibus bellum nobis VII, 472 sqq., retulit, ut Myrmidonum e formicis originem proderet. Locus VII, 1-158, habet quidem mutationem dentium satorum in viros, sed paucis versibus expositam; reliqua in Minois forma et in vesano Medeæ amore notando versantur. Sic numerosissima poetæ occasio offerebatur innumera admiscendi, quæ antiquitas tulit, quæ

rerum natura habet, quæ hominis indolem attingunt; eaque et cupide et ingeniose usus, insigni rerum varietate atque copia opus suum posteris commendavit. Deos enim plerosque cum attributis suis hic descriptos reperimus, Jovis majestatem, fulmina, imperium in mundum, furta, Junonis zelotypiam, Apollinis artes et amores, Cereris merita, Mercurii ministerium et ornatum, Dianæ choros et venationes, Bacchi nomina, res gestas et sacra, Minervæ in texendo excellentiam, Latonæ errores et vindictas, Cupidinis arma et potentiam, Plutonis imperium in inferos, Proserpinæ fata, Neptunum, Protea ambiguum, canorum Tritona, Musarum cantus, Telluris fructus, Tisiphones formam et venenum, Isidis quoque Ægyptiacæ pompam. Prodeunt viri et heroes, quos antiquitas habuit celeberrimos, Deucalion, Chiron, Æsculapius, Cadmus cum suis, Tiresias, Perseus, Jason, Theseus, Minos, Dædalus, Triptolemus, Meleager, Hercules, Orpheus, Achilles, Ulysses, Pythagoras, Æneas, Romulus, Numa, quorum omnium res plurimæ et laudes aut brevius attinguntur, aut ingenii flumine ornatæ explicantur. Notantur, quæ in animo humano sunt, adfectus paternus, maternus, fraternus, sororius, amor castus, incestus, sceleratus, sui ipsius, libido furens, plures doloris et luctus gradus, desperatio, insania, ira, ulciscendi studium, invidia, crudelitas, impietas, pietas, innocentia, simplicitas, hospitalitas, mollities, fortitudo, tum pugnæ et tumultus variorum adfectuum in animo. Adde studia hominum, bella, prælia, venationes, artes (textoriam, fatidicam, nauticam, pis-

catoriam, magicam), lusus, rixas, lotiones, nuptias, convivia, certamina, item quæ iis vel contingunt, vel accidunt, aut a natura tributa sunt, diluvium, pestem, famem, somnum, somnia, paupertatem, opum abundantiam, dilaniationem, discerptionem membrorum, naufragium, mille mortis genera. Partem adhuc rerum expositarum recensui. Accedunt enim plurimarum rerum, quas et natura protulit, et poetarum ingenia finxerunt, descriptiones, sedis cælestis, regiæ Solis cum curru solari et equis, cæli stelliferi, inferorum, animantium, plantarum, montium, fluviorum, fontium, ventorum tempestatumque. Atque hæc ita tractata sunt, ut omnia fere artis rhetoricæ et poeticæ præcepta exemplis ex hoc opere petitis illustrari possint. Continet enim narrationes, orationes, epistolas, soliloquia, notationes morum, descriptiones hominum, locorum, rerum, hymnos, lusus ingenii, ut carmen pastoritium et παρακλαυσίθυρον, prosopopœias, similitudines, sententias, acumina, figuras omnis generis. Ea vero tractatione nunc jucundi et teneri sensus in animo legentis excitantur, nunc vehementiores adfectus commoventur.

Restat, ut jam videamus, quo successu illa Ovidius exornaverit. Conformaverat ingenium ad præstantissimorum, quos Græcia et Roma tulerant, poetarum exempla; neque adeo mirum est, passim eum eosdem et in dispositione rerum tractandarum et in ornamentis multis *imitando* expressisse. Pleni sunt poetarum principes, Homerus Virgiliusque, sic enim Iliados et Æneidos ratio ferebat, præliis cædibusque, in quibus enarrandis, ne tædium lec-

tori crearent, pugnantium patriam, habitum, conatus, vulnera, mortes maxima varietate descripserunt. Noster igitur, quum Perseus et Theseus ab eo producendi essent, quorum virtus etiam in præliis enituerat, nec hæc ab opere suo V et XII abesse voluit, easque descriptiones non modo in universa delineatione, sed etiam in quibusdam bellatoribus notandis ad exempla illa composuit; eamdemque rationem etiam in apri Calydonii venatione secutus est. Celebrabatur omnium sermone sublimis ille Homeri locus, quo Jupiter concusso capite Olympum movet: talem igitur Jovem et ipse induxit. Pestis descriptiones, quas, Thucydide præeunte, Lucretius atque Virgilius dederant, cupide ab omnibus legebantur; simili igitur loco, auctores illos effingens, suum quoque opus ornavit. Neque inde Polyphemum abesse voluit, ab Homero et Virgilio locis insignibus notatum. Similiter in magicis rebus enarrandis Horatium, Virgilium, et Tibullum, in variis ætatibus hos duos postremos, et Hesiodum respexit. Ad Virgilii auctoritatem etiam Orphei ex Eurydice luctum, Junonis soliloquia, et descensum tam ad Deos marinos, quam ad inferos, inferorum ipsorum delineationem, Dearum transformationes, quibus fallendi causa anilem formam sumserant, fulminum Jovis compositionem, canis venatici in lepore persequendo velocitatem, multas similitudines sententiasque composuit. In diluvio Deucalioneo lineas quasdam ex Horatio duxit, eumdemque effinxit, quum vim cantus Orphici apud inferos referret. Sunt et alia loca, in quibus a Lucretio atque Tibullo pependit. In carmine pastoritio

Polyphemi XIII, 789 sqq., Theocritum ante oculos habuit. Nonnulla sumsit ab Euripide : neque tamen putandum est, presso eum pede auctores illos secutum esse, sed ita eos respexit, ut solent præclara ingenia aliorum inventa in suum usum convertere. In Tisiphones habitu describendo IV, 480, concertavit cum Virgilio, eumque adeo superavit : et quæ ille de lumine per terram fissam in tartara penetrante obiter tantum, comparationis causa, dixerat, ea Noster V, 356 sqq., multo melius cum Homero, qui etiam Virgilio præiverat, adhibuit. Superatur quidem XII, 12 sqq., in fabula de dracone in lapidem mutato ab Homero; sed VIII, 738, in Erisichthone notando superior Callimacho, certe non deterior, reperitur. Laudem igitur et in aliis *imitandis* meretur : neque vero *inventionis* gloria eum fraudare decet. Etenim quæ ad aliorum imitationem composuit, ea minimam amplissimi operis hujus partem efficiunt, quum innumera loca variis virtutibus eximia, innumera figmenta, plurimæ amplificationes, notationes, descriptiones, dispositiones, similitudines, aliaque ornamenta sint, quod sciamus, ipsius Ovidii. Famæ prosopopœiam communem quidem cum Virgilio habet; sed in ea fingenda suum ingenium secutus est, quod et in Famis, Invidiæ et Somni personis effingendis in magnam suam laudem fecit. Lycaonis impietatem et pœnam non ipse refert, sed Jovem narrantem inducit. Hic igitur haud dubie ipse rem ita disposuit, ut cæli regiam, conventum Deorum, Jovis præsidium nobis ante oculos poneret, eidemque Deo orationem tribueret disertissimam, cui fabula de Lycaone intexta.

Adde, quæ in Deucalioneo diluvio de Noto evolante, de Neptuno amnes convocante, de Tritone signum fluctibus dante, de Deucalionis querelis, ab eo inventa sunt. Spreverat Niobe Latonam præ se, nec pati voluerat sacra ei fieri. Quomodo hoc tractavit poeta? Nempe vatem primum inducit Latonæ sacra indicentem, tum Nioben in publicum cum fastu prodeuntem, atque oratione audacissima se Deæ præferentem. Et quid de Ceycis atque Halcyones rebus dicam? In iis tempestatis, artis nauticæ, Somni Morphèique descriptiones, tum adfectuum notationes testantur fæcundum fuisse Ovidii in inveniendo ingenium. Mitto plura addere; nam plurimæ fabulæ huc advocari possent. Monui quidem supra, nescire nos, quid, et quantum ei in fabulis excolendis Græci poetæ ministraverint; sed ingenium præclarum, quale in omnibus Ovidii carminibus elucet, impetrare a se non potest, ut, missis suis bonis, tanquam fidus interpres, alios semper subsequatur.

Non summo virium nisu opus suum excudit, sed e felici illa ingenii vena peperit, quæ tacta statim profundit quidquid ad rem pertinet, sive soluta oratione utaris, sive metris constricta. Datur enim hoc ingeniis quibusdam a natura, ut, ubi scribendo incaluerunt, illico omnes rei tractandæ partes, earum nexum verborumque involucra maxime idonea clarissime perspiciant. Hinc illa *facilitas*, quæ mirifice scripta commendat, quibus oblectatio potissimum quæritur: eamdem et per totum Ovidianum opus effusam videmus; in nullum enim incidimus locum, qui vultum, ut ita dicam, nitentis habeat; sed omnia apparet, senten-

tias, verba, imagines et reliqua ornamenta, tanquam apparitores paratissimos, scribenti præsto fuisse. Verum tale ingenii flumen lutulentum interdum decurrit, sortesque nonnullas secum vehit, quas cura secunda tollere debet. Nostro autem per fata non licuit retractare, quæ primus ingenii impetus fuderat; forte et in quibusdam corrigendi voluntas defuisset: itaque hic illic occurrunt, quæ quis sublata aut emendata velit. Insita ei porro erat virtus ingenii ea, quæ externas potissimum rerum formas considerat, acriterque sentit, in iis hæret, quæ grata sunt animo aut ingrata, phantasiæ ope nititur, ejusque e penu colores petit, quibus rem propositam illuminet. Ejus virtutis, quam Nostri *den Witz* vocant, exemplis abundat hoc carmen; ab eaque ejus auctor eminenter *ingeniosus* poeta vocatur. Modo non *argutiarum* studium, *acuminum* venatio et *petulantia* quædam animi eum passim avertissent ab eo, quod rectum est et verum. Illas autem ingenii dotes doctrinæ liberalis pabulo aluerat, lectione auctorum præstantissimorum, poetarum in primis, declamationibus in scholis rhetorum, atque observatione morum et studiorum humanorum. Itaque scientia vigebat elocutionis poeticæ, antiquitatis, animi humani, earumque rerum, quibus ille persuadetur, delectatur, movetur. Sic ergo et a natura et suopte studio formatus accessit ad opus Metamorphoseon condendum.

De *facilitate* non est, quod plura dicam, ut quæ non in singulis locis, sed in tenore totius carminis cernatur. Maculas potius nonnullas commemorabo, quas impetus ille

ingenii, cui facilitas debetur, fudit, nec postea abstersit poetæ cura. In iis *tautologiæ* et loquacitatis ineptæ vitium primum obtinet locum, atque in singulis prope libris offendit. In libro I, 89-93, ad tædium usque nobis, inculcat, aurea ætate nondum leges fuisse, nec judicia. Temere, 205-7, verba cumulavit de silentio Jovis auctoritate facto. Cui non molesta sunt illa, vers. 291 sqq.?

> Jamque mare et tellus nullum discrimen habebant:
> Omnia pontus erant; deerant quoque litora ponto:

quibus mox, vers. 314, de Phocide subjicitur,

> Terra ferax, dum terra fuit; sed tempore in illo
> Pars maris et latus subitarum campus aquarum.

et rursus paulo post,

> ... Nam cætera texerat æquor.

In saxorum Deucalionis et Pyrrhæ manibus jactorum mutatione describenda, vers. 400-406, diu in eumdem orbem circumagitur. — II, 161 sqq., ter dicit, levem fuisse Solis currum, et, quasi hoc nondum satis fuisset, 165 idem bis repetit. — III, 87-89, quater causam exprimit, quare leve fuerit serpentis vulnus,

> ... Quia se retrahebat ab ictu;
> Læsaque colla dabat retro, plagamque sedere
> Cedendo arcebat, nec longius ire sinebat.

Vers. 418 sqq., in Narcissi fabula intolerabili loquacitate ad eamdem sæpius notionem revolvitur, et quæ ipse sic dixerat, eadem paulo post Narcissum repetentem fingit.

— VI, 192 sqq., Niobe quinque formulis urget hoc, se liberorum numero Latonæ præstare. — VII, 179 sqq., Lunæ *cornua tota coeunt, efficiunt orbem*, ipsa *plenissima* fulget, et *solida imagine* spectat terram.—XII, 46 sqq., Fama *tota fremit, voces refert, iterat quod audit, Nulla quies intus, nullaque silentia parte.* Miror itaque Criticos, qui his et talibus non offensi essent, versus resecare voluisse, in quibus multo minus redundantiæ, ut VIII, 87; ubi post verba *prædaque potita nefanda* sequitur versus Heinsio improbatus:

Fert secum spolium sceleris, progressaque porta, etc.

Talia bene multa commemorari possent. — Sæpe enim *otiose* nonnulla subjicit, et interdum satis *languide.* — III. 715, bene dixit, *ruit omnis in unum Turba furens*, modo ne addidisset, *cunctæ coeunt cunctæque sequuntur.*—II, 168, Solis equi *ruunt tritumque relinquunt Spatium.* Hoc satis fuisset; sed inepte pergit, *nec, quo prius, ordine currunt.* Ubi, IV, 300, fontem clarum satis descripserat, non erat, cur adderet, *perspicuus liquor est.* Quid? XI, 519, post horrenda tempestatis phænomena monet, *vela maduisse.* Non igitur erat, cur Heinsius, VII, 527, verba *quæ victa jacebat,* ut otiosa et languida post superiora, deleta mallet. Intempestive etiam inserit, quæ brevitati et perspicuitati obsunt. —IV, 616-19, Perseus super Libycas pendet arenas, et, 626, consistit in regno Atlantis. Versus igitur 620-25, in quibus huc et illuc, ad Arctos et ad Cancrum volat, alieno loco interjecti. Sunt contra loca, in quibus *nimio brevitatis studio* factus est obscurior. Eo vitio, I, 170 sqq., laborat

sedis cælestis descriptio, nec quisquam, IV, 787 sqq., illa

> Eripuisse caput collo, pennisque fugacem
> Pegason et fratrem, matris de sanguine natos,

sine aliorum auctorum adjumento intelliget. Etiam alibi festinat nimis, omittitque non omittenda, unde obscuritas oritur. — IX, 165, non apparet, quo modo Hercules, factis in Eubœæ promontorio sacris, *Œten* vocibus suis impleverit. Interdum non satis perpendit, quæ scriberet. — I, 270, quum terra diluvio vastanda esset, Iris aquas a terra haurit, quas in terram demittat. — III, 41 sqq., serpens immensis saltibus petit eos, qui proxime stabant. Idem versu 43, *media plus parte erectus in auras Despicit omne nemus;* sed versu 94, totus pendet in arbore. — V, 228, Perseus Phinea saxeum semper domi spectari vult a conjuge, quæ vero mox relictura erat domum paternam. — XII, 620, Somnus in lecto decumbens *pectora percutit nutanti mento.* Mitto dictiones improbandas, ut, V, 426, *inconsolabile vulnus,* repetitionem ejusdem vocabuli inter paucorum versuum ambitum, et multa alia. Talia excidunt iis, qui sua non sedulo conquirunt, sed e felici ingenii sui vena, quasi stantes pede in uno, fundunt.

Ingenii pars ea, quam paulo ante descripsi, statim in principio carminis emicat. Ibi non veram rudis molis naturam nobis explicat, sed externam rerum et confusarum et postea dispositarum formam ostendit, acriterque sentiendam proponit.

> Nullus adhuc mundo præbebat lumina Titan,
> Nec nova crescendo reparabat cornua Phæbe,
> Nec circumfuso pendebat in aere tellus

Ponderibus librata suis: nec brachia longo
Margine terrarum porrexerat Amphitrite.

Sed postea Deus jussit *freta diffundi, rabidisque tumescere ventis, extendi campos, subsidere valles, lapidosos surgere montes.* Multa ex hoc genere insignia, XV, in placitis Pythagoræ; sed præ cæteris eminet, 200-13, locus de quatuor anni partibus, quibus suavissime hominis attributa data sunt. Aperit annum *tener* et *lactens puer, roboris expers,* sequitur *robore valens* et *æstuans* juvenis, quem, *posito fervore juventæ, Maturus mitisque* Autumnus excipit. Ad extremum

... Senilis, Hiems tremulo venit horrida passu,
Aut spoliata suos, aut, quos habet, alba capillos.

His adde Noti, Boreæ, Invidiæ, Famis, Famæ, Somni descriptiones, in quibus ex illarum rerum attributis personas earumque domicilia mirifice (nævis paucis demtis) composuit. Jam si hæc ita inter se comparaveris, ut primum *rabidis tumescere ventis* ponas, tum, *brachia longo Margine terrarum porrexerat Amphitrite,* post hæc locum de annuis vicissitudinibus, aut partem ejus, denique ex iis, quas modo laudavi, prosopopœiis unam; gradationem habebis imaginum egregiam, quarum proxima quæque præcedentem plenitudine superat. Personis mythologicis egregie animavit loca varia.—I, 264 sqq., Notus evolat, Iris alimenta nubibus adfert, Neptunus convocat Amnes, Triton recessus canit. In omnibus fere et descriptionibus et narrationibus ingenium poetæ tam in tenuissimis, quam in gravissimis rebus admirari licet. Ut a brevibus tenuium rerum descriptionibus incipiam, cui non placeat, I, 335, *buccina Tortilis,*

in latum quæ turbine crescit ab imo? non, III, 586, piscator, qui *lino solebat et hamo Decipere, et calamo salientes ducere pisces?* non, VII, 624, formicæ frugilegæ *agmine longo grande onus exiguo ore gerentes, Rugosoque suum servantes cortice callem?* aut, VIII, 189, Dædalus alas sibi filioque e pennis, lino et cera componens? His et talibus innumeris palmam facile eripit supellectilis in Philemonis casa, epulique ab eo parati descriptio. Et qui tenuia sic ornavit, ejus ingenium etiam in majoribus, atrocibus adeo eminet.

... Tanta vertigine pontus
Fervet, et inducta piceis e nubibus umbra
Omne latet cælum duplicataque noctis imago est!
Unda, velut victrix, sinuatas despicit undas;
Nec levius, quam si quis Athon Pindumque revulsos
Sede sua totos in apertum everterit æquor,
Præcipitata ruit.

Sed totus locus, XI, 478-560, cognoscendus est; habet enim egregiam tempestatis, studii nautarum in nave servanda, et naufragii descriptionem. Idem ingenium, eadem phantasia in narrationibus elucet. Non ille summatim narrat, sed omnia ordine explicat, ut tu adstare reique interesse tibi videaris; et si quid memorabile incidit, id suis pingit coloribus. Daphnes fugientis,

... Nudabant corpora venti,
Obviaque adversas vibrabant flamina vestes,
Et levis impexos retro dabat aura capillos.

Et mox de cane lepori instante,

Alter inhæsuro similis, jam jamque tenere
Sperat, et extento stringit vestigia rostro:
Alter in ambiguo est, an sit deprensus, et ipsis
Morsibus eripitur, tangentiaque ora relinquit.

Quod idem variatum, VII, 781 sqq. Adde II, 861, lusum Europæ et falsi tauri; III, 66 sqq., serpentem Cadmi jaculo vulneratum; 125 sqq., Actæonis per canes dilaniationem; IV, 358, Salmacidis et Hermaphroditi luctam. Ib. 480,

> ... Tisiphone madefactam sanguine sumit
> Importuna facem, fluidoque cruore rubentem
> Induitur pallam, tortoque incingitur angue,
> Egrediturque domo. Luctus comitatur euntem
> Et Pavor, et Terror, trepidoque Insania vultu.

Incessus reginæ superbæ ejusdemque iratæ mirifice, VI, 165, notatus:

> Ecce venit comitum Niobe celeberrima turba,
> Vestibus intexto Phrygiis spectabilis auro,
> Et, quantum ira sinit, formosa; movensque decoro
> Cum capite immissos humerum per utrumque capillos
> Constitit: utque oculos circumtulit alta superbos, etc.

Pugnam Persei cum bellua marina, IV, 710, venationem feræ Thebanæ, VII, 765, et apri Calydonii, VIII, 329, quis narrare ingeniosius possit? Byblis fratri literas scriptura, IX, 521:

> Dextra tenet ferrum, vacuam tenet altera ceram.
> Incipit et dubitat; scribit damnatque tabellas;
> Et notat et delet; mutat, culpatque, probatque,
> Inque vicem sumtas ponit, positasque resumit.

Pygmalion, quum statuam suam absolvisset, X, 254:

> Sæpe manus operi tentantes admovet, an sit
> Corpus, an illud ebur: nec ebur tamen esse fatetur.
> Oscula dat, reddique putat: loquiturque tenetque,
> Et credit, tactis digitos insidere membris,
> Et metuit, pressos veniat ne livor in artus.

et quæ plura sequuntur. Myrrha, X, 455,

> Nutricisque manum læva tenet; altera motu
> Cœcum iter explorat: thalami jam limina tangit;
> Jamque fores aperit; jam ducitur intus: at illi
> Poplite succiduo genua intremuere, etc.

Innumera loca transcribenda essent, si omnia adferre vellem, quæ hac se virtute commendant. Et innumeris modis ingenium ostentavit, aliter, III, 380, in Narcissi et Echus colloquio; aliter, VII, 813, in Cephali cantilena; aliter in conversione quadam, I, 700. Mitto sententias ingeniosas, qualis, II, 13, *facies non omnibus una, Nec diversa tamen, qualem decet esse sororum.* Ad ea prævertamur, quæ vitiose in hoc genere ab eo scripta sunt.

Nempe *luxuriat* et lascivit ejus *ingenium* non raro, quum nec modum in rebus exornandis teneat, nec quid deceat curet; quam luxuriem jam Seneca, Controv. XXVIII, in eo vituperat: non minus enim magnam virtutem esse, scire desinere, quam scire dicere. Ejus autem vitii exemplum memorat atque exagitat alter Seneca, N. Q., III, 27; ubi monet, Ovidium in diluvio Deucalioneo pro magnitudine rei dixisse, *Omnia pontus erant,* sed mox eum ad pueriles ineptias delatum, *Nat lupus inter oves,* etc.: non enim esse rem satis sobriam, lascivire devorato orbe terrarum; magnifice dictum esse hoc: *Exspatiata ruunt per apertos,* etc. modo non curasset, quid oves et lupi fecerint: natari autem in diluvio non potuisse, sed eodem impetu pecus omne, quo raptum fuerit, mersum esse. Simili vitio, præter alias, laborat Narcissi fabula. Ut Narcisso sua facies, sic Ovidio ejus insania placuisse videtur. Nec in incendio mundi res sobria erat II, 331 jocari, *incendia lumen Præbebant, ali-*

quisque malo fuit usus in illo; aut minutias curare vs. 211 sqq. *fissaque* (tellus) *agit rimas, et succis aret ademtis. Pabula canescunt;* vers. 252 sqq., *quæ Mæonias celebrarant carmine ripas, Fluminea volucres medio caluere Caystro.* Quis enim in tam gravi calamitate cygnorum calorem curet? Sed et vers. 265 sqq. *delphinas* nobis ostendit latitantes. Nec in pestis descriptione, VII, 538 sqq., modum servavit. Rectius certe abessent illa,

> Non aper irasci meminit; nec fidere cursu
> Cerva, nec armentis incurrere fortibus ursi.

Inepte, II, 206 sqq., in æthere *decliva viasque præcipites* fingit, nec ibi 133, *manifesta rotæ vestigia* esse poterant, sed luxuriantis ingenii illa sunt. Tristem nobis et commiseratione dignissimam Actæonis narrat sortem, sed et hic ludit, III, 199, *fugit Autonoeius heros, Et se tam celerem cursu miratur in ipso.* Frigida sunt illa acumina. — III, 425, de Narcisso se ipsum amante, *et qui probat ille probatur, Dumque petit, petitur, pariterque incendit et ardet.* Eumdem, ubi errorem suum agnovit, sic loquentem vers. 464, inducit: *Flammas moveoque feroque. Quid faciam? roger, anne rogem? quid deinde rogabo? Quod cupio mecum est, inopem me copia fecit:* ita non solet desperatio lascivire. Idem vers. 505: *Tum quoque se, postquam est inferna sede receptus, In Stygia spectabat aqua:* in limosa illa palude non poterat quisquam se spectare. Thisbe in summa desperatione, IV, 152, justo argutius dicit, *quique a me morte revelli Heu sola poteras, poteris nec morte revelli.* Parum placet, VII, 339, duplex illud oxymoron, *ut quæque pia est, hortatibus impia prima est: Et, ne sit scelerata, facit scelus.* Ipsi autem tanto magis placuerunt; repetita enim ab eo sunt quater:

Cf. III, 5; VIII, 477; IX, 408. Nec placent hi lusus, VI, 560, lingua resecta *moriens dominæ vestigia quærit*, et versu 708, volando Boreæ *arserunt agitati fortius ignes*. Qui proprie dicuntur ignes, volandò quidem ardescunt fortius, non autem illi, quos nunc poeta intelligit. — XII, 614, præclarum præcesserat epiphonema, cui autem lusus ineptissimus subjicitur, *armarat Deus idem, idemque cremarat*: Vulcanus arma ejus fabricaverat, et ignis corpus ejus absumserat. Halcyone mariti naufragium metuens, et graviter dolens, XI, 700: *Nunc absens pereo, jactor nunc fluctibus absens, Et sine me me pontus habet*; quæ argutiæ multo deteriores etiam sunt illis, quas Thisbæ tribuit. Etiam in lusu verborum lascivia ejus passim cernitur. — XI, 484, loco, quo studia nautarum in præsentissimo periculo egregie notantur, *egerit hic fluctus, æquorque refundit in æquor*. — XII, 493, Cæneus ensem corpori hostili immissum manu versans *vulnus in vulnere fecit*. Atque repetitione verborum inepta sæpissime ludit, eaque tanto magis offendit, quando in eadem fabula plus semel occurrit. — IV, 170-195: *Cepit amor Solem: Solis referemus amores*. — *Primus Hic vidisse Deus: videt hic Deus omnia primus*. — *Tectos qui læsit amores, Lædit amore pari*. — *Tuis omnes qui terras ignibus uris, Ureris igne novo; quique omnia cernere debes, Leucothoen spectas*. Puerilem adfectationem ista habent; in quibus tamen placuisse sibi poeta videtur: neque adeo eum puto resecturum fuisse talia, si vel maxime retractare opus potuisset. Rogatus enim aliquando, ut Seneca, Declam. II, refert, ab amicis, ut tolleret tres versus, petivit invicem, ut tres exciperet, in quos illis nihil liceret. Conscripserant illi, quos tolli vellent; secreto

hic, quos tutos esse vellet. In utrisque codicillis iidem versus erant, in quibus *Semibovemque virum, semivirumque bovem*, et, *Egelidum Borean, Egelidumque Notum*. Nonnulla non amplificavit, sed prodigialiter auxit. In quo genere sunt serpens Cadmi et Erisichthonis fames. Prodigium enim est, *quodque urbibus esse, Quodque satis populo poterat, non sufficit uni.*

In *orationibus* spectatur hoc, ut non solum consilio dicentis, sed et personæ accommodatæ sint: quæ utraque laus orationibus fere omnibus, quas hoc carmen plurimas habet, debetur. Nobilissimæ sunt, XIII, 1-378, quibus Ajax et Ulysses de Achillis armis certant, quarum altera indignationem, altera calliditatem spirat, illa vehemens est, hæc composita et moderata, utraque autem argumentis fortissimis pugnat. Dissuasoria Phœbi ad Phaethontem, II, 50-102, non modo argumentorum pondere et delectu valet, sed et animum paternum sollicitumque prodit. Plena acerbitatis est oratio, qua Scylla Minoa fugientem, VIII, 108-142, insectatur. Convenienter majestati suæ Jupiter, I, 182-243, Deos convocatos alloquitur, sceleraque hominum verbis gravissimis notat. Fidenter et ad commovendum apte Tellus suam mundique causam agit, II, 279-300. Meram zelotypiam et iram ex sui contemtu evomit Juno, II, 511-30, apud Deos marinos. Præclare Pentheus, III, 531-63, a novi Dei mollitie, a sacrorum ejus strepitu et a Thebanorum origine deterrendi argumenta sumit. Niobe, regina celeberrima, superbissime genus suum, opes, numerosissimamque prolem jactat, atque contemtim præ se Latonam spernit, VI, 170-202. Convenit furori juvenis incitati et perdite amantis oratio, qua Phœbus, I,

504-24, Daphnen fugientem revocat, suaque connubia commendat; ab eaque longe discrepant, quibus, IX, 16-26, Achelous Dejaniræ nuptias ambit. In omnibus his tam argumenta, quam forma orationum personis dicentium egregie attemperata. Idem valet de *soliloquiis;* quod apparebit, si quis v. c. quæ, III, 262-72, Juno, et, VI, 687-701, Boreas secum loquuntur, et separatim et inter se collata consideraverit. *Narrationes* nonnullas auctor aliis tribuit, eæque moratæ satis sunt; ideoque forma dissident tam a se invicem, quam ab Ovidianis. Alius color iis est, quæ, III, 582-691, Acœtes; alius, quæ, V, 577-641, Arethusa de se; alius, quæ Æacus, VII, 518-660, de peste et Myrmidonum suorum origine; alius denique, quæ Cephalus, VII, 690-862, de Procride sua, referunt. In prima nautam de rebus suis garrientem et causa sua fidentem audire tibi videris; ideoque et ignoscimus facile poetæ, quod Penthea furibundum longis illis ambagibus aures præbentem finxit. Altera simplicitate est conspicua. In ultima adfectus tenerrimus narrantem ab initio usque ad finem deducit, studiumque venandi interlucet. Narrationibus interpositæ sunt locorum, hominum rerumque *descriptiones*, quæ multitudine, varietate et præstantia sua non exiguam operis partem efficiunt. Quocumque oculos circumtuleris, descriptiones tibi occurrent sive imagines, quæ te advertent et tenebunt. Phantasiam poetæ in iis enitere jam supra monui, sed et judicium ejus in deligendis partibus, ex quibus imagines compositæ, atque vim poeticam in iis exornandis admirari licet. In regia Solis, II, 25-30, non aurum rursus nobis et pyropum ostendit, sed, ut personas, Diem, Mensem, Annum, Se-

cula, Horas, Ver, Æstatem, Autumnum, Hiemem. Alas Dædali, VIII, 189, ostendit nobis suavi similitudine interposita: *Sic rustica quondam Fistula disparibus paulatim surgit avenis.* De apro Calydonio, VIII, 282-97, tum 338-40, nil memorat, nisi quod ad consilium pertinet; hoc est, quod declarat, quam horrenda fuerit bellua, quantum damnum attulerit agris, et quot juvenum concursu opus fuerit ad eam debellandam. Sed, ut jam dixi, totum carmen ejusmodi luminibus distinctum est, neque adeo est, quod plura jam recenseam.

Etiam in *adfectibus* mentis humanæ, tam motibus teneris, quam vehementioribus perturbationibus *notandis* egregius artifex Noster reperitur. Paternus adfectus paucis, sed bene, VIII, 210, descriptus,

> Inter opus monitusque genæ maduere seniles
> Et patriæ tremuere manus,

copiosius, II, 91-99, in Phœbo, *do pignora certa*, etc.; et, VI, 496-510, in Pandione sene filiam dimittente. Maternum animum, IX, 375-81, egregie exserit Dryope in lotum transiens, sollicitudine de filii educatione atque salute. Mutuum juvenis puellæque, tædæ jure jungi cupientium, amorem bene describit Pyrami et Thisbes fabula. Flagrantissimum uxoris in maritum amorem Halcyone verissime refert, XI; ubi maritum discessurum esse comperit, 416-43, et in discessu ipso, 464 sqq., idemque illo absente transit primum in desiderium, 573-81: mox, ubi de obitu ejus somnio monita est, in gravissimum luctum 678-709, et ubi corpus ejus natans prospicit 716 sqq. Mariti in conjugem animum non male exprimit Deuca-

lion, I, 351-62, et multo melius Cephalus, VII, 690 fin. Tetræ et furentis libidinis naturam nobis ostendit Tereus, VI, 455 sqq., summi furoris Procne, vers. 610 sqq. Sed in primis memorari merentur loca, in quibus perturbatio mentis cum alia perturbatione aut cum sana ratione diu pugnat, ut in animo Medeæ, VII, 10 sqq., Scyllæ, VIII, 44-80, Althææ, 462-511, Byblidis, IX, 473 sqq., Myrrhæ, X, 320 sqq. Hæc satis probant, egregiam Ovidio fuisse animi humani scientiam. Parum contra, II, 381-400, Phœbus placet, qui in luctu et ira stultos homines imitatur. Perversis acuminibus corruptas esse nonnullas ejus generis notationes, ut, III, 463-692, jam supra est admonitum.

Similitudines, quibus res varias vel illustrare voluit vel exornare, multæ sunt probandæ, nec ingenio magno indignæ. — III, 111: *Sic ubi tolluntur festis aulæa theatris*, etc. Vers. 568: *Sic ego torrentem*, etc. quibus illustratur vehementia iræ inhibitæ. — IV, 354, Hermaphroditus nudus in aqua, translucet, *ut eburnea si quis Signa tegat claro, vel candida lilia, vitro*. Dædalus antevolans nato timet, *velut ales, ab alto Quæ teneram prolem produxit in aera nido*. Suavissima est, X, 190, quam tamen Virgilio debet. Ibi Hyacinthus jacet, *Ut si quis violas, riguove papaver in horto, Liliaque infringat*, etc. Laudandus et locus, XI, 508-36, quo navis fluctibus jactata cum urbe oppugnata comparatur. Sed sæpe in hoc genere ornamentorum inveniendo et adhibendo fuit infelix. Ineptum est illud, III, 44: Cadmi serpens tanto est corpore, *quanto, Si totum spectes, geminas qui separat Arctos*. Male, II, 825, mutatio mulieris in saxum cum *cancro, corporis malo late serpente*, comparatur; nec

bene, VI, 48, Arachnæ rubor, vicissim apparens et evanescens, cum aere sub Auroræ ortum purpureo. — IX, 170, Herculis cruor *stridit*, *ceu lamina candens Tincta lacu.* Temere, IV, 362-67, similitudines cumulavit et sine delectu posuit. Idem judicandum est de *sententiis* incertis, quarum aliæ placent, aliæ improbandæ sunt. Vere, II, 447, monet, *Heu, quam difficile est, crimen non prodere vultu!* Vere etiam, IV, 64: *Quo magis tegitur, tectus magis æstuat ignis*, nempe amoris. Sæpe repeti videmus, ut verissimum, ex VII, 21: *Video meliora proboque; Deteriora sequor.* Græcis debet, quæ, III, 135, ad Cadmum transtulit, scilicet, *ultima semper Exspectanda dies homini*, *dicique beatus Ante obitum nemo supremaque funera debet.*

Anachronismi se sæpe reum fecit: I, 218, *Arcades* commemorantur, qui serius ab Arcade nomen invenere; I, 373, de ornamentis templorum Deucalionis ætate loquitur, ut de suo tempore. Serius etiam acciderunt, quæ III, 559, de *Acrisio* memorat. Jam Pandionis tempore Corinthum, VI, 416, *nobilem ære* vocat, atque vers. 423, Athenis ante Thesea *muros* tribuit; eodemque tempore et convivas *discumbentes,* VIII, 565, XII, 155, fingit. Interdum tamen diligentius scribit, ut, II, 219, *nondum Œagrius Hæmus*; VI, 415, *Nondum torvæ Calydon invisa Dianæ;* vers. 418, *Neque adhuc Pittheia Træzen.* Mythologiam et rerum naturam nonnunquam confundit. Triones, Phaethonte Solis currum agente, tentant, II, 172, *vetito æquore* tingui, et, vers. 530, demum Juno hoc impetrasse legitur, ut vetarentur tingui. Vers. 253, cycni calescunt in Caystro, et paulo serius, vers. 377, Cycnus rex fit *nova* avis hujus nominis. Peccat Ovidius interdum et in physicis, ut quum,

III, 675, *delphinis squamas* tribuit. — *Repetitionem* ejusdem verbi aut hemistichii aut integri versus vario modo *adfectat*, quanquam in eo interdum vis aliqua aut virtus inest. — I, 33 : *secuit, sectamque*. Vers. 142 : *prodierant ; prodit bellum*. Vers. 158 : *incaluisse ferunt, calidumque*. Vers. 206 sqq. : *compressit—pressus*. Vers. 642 : *Naides ignorant, ignorat et Inachus ipse*. Vers. 643 : *patrem sequitur, sequiturque sorores*. — II, 399 : *sævit : Sævit enim*. — V, 15 : *deseruere sui Nymphæ vineta Tymoli, Deseruere suas Nymphæ Pactolides undas*. — VI, 419 : *Quæque urbes aliæ bimari clauduntur ab Isthmo, Exteriusque sitæ bimari spectantur ab Isthmo*. — VIII, 628 : *Mille domos adiere, locum requiemque petentes : Mille domos clausere seræ*. — I, 325 : *Et superesse videt de tot modo millibus unum, Et superesse videt de tot modo millibus unam*. — IV, 306, 9 :

> Salmaci, vel jaculum, vel pictas sume pharetras ;
> Et tua cum duris venatibus otia misce.
> Nec jaculum sumit, nec pictas illa pharetras ;
> Nec sua cum duris venatibus otia miscet.

In quo postremo plurimum est suavitatis, quemadmodum in antecedente magna vis. — Nova etiam vocabula quædam fecisse videtur, ut *dubitabile, jaculabile, crinale, omnifer, remollire*, etc.

Ex his igitur apparet, egregium hoc esse Metamorphoseon corpus, nævis quibusdam dispersis deturpatum, eosque partim ex ingenii abusu, partim ex facilitate, qua hæc nata, fluxisse.

METAMORPHOSEON SERIES

EX

G. CANTERI NOVIS LECTIONIBUS

NUNC PAULO AUCTIOR.

LIB. I. Principio *Chaos* in *elementa* quatuor a Deo distinguitur; quibus quum sui darentur *incolæ*, etiam *homo* ex *terra* et *aqua* creatus est. Secutæ sunt *ætates* hominum quatuor, in quarum postrema, eaque vitiosissima, quum *Gigantes*, ne terris securior esset æther, cæleste regnum peterent, ex eorum, a Jove interemptorum, *sanguine nova hominum propago* orta est. Qui quum et ipsi essent impii, Jupiter non modo *Lycaonem* in *lupum* mutat, sed omne genus hominum animaliumque terrestrium *diluvio* perdit, unde soli relinquuntur superstites *Deucalion* et *Pyrrha*, qui post redditam terram, jactis post terga *lapidibus*, *humanum* repararunt *genus*. Reliqua *animalia* sponte sua ex *humore* et *calore* prodierunt: in quibus etiam *Pytho* serpens. Quem quum *Phœbus* interemisset, *Pythios ludos* in rei memoriam instituit, quibus victores æsculea corona donabantur; nondum enim erat *laurus*, in quam mox *Daphne*, Phœbi amorem fugiens, est conversa. Quod quum accidisset, tum ad patrem ejus Peneum reliquis fluviis, sive gratulandi, sive consolandi gratia, congregatis, solus desideratus est *Inachus*, sollicitus de *Ione* filia, quam Jupiter post stuprum in *juvencam* mutaverat. Ea quum a Junone

Argo custodienda esset tradita, hunc *Mercurius*, narrata prius Nymphæ *Syringis* in *arundinem* transformatione, occidit, ejusque deinde *oculi* a Junone in *pavonem* collati sunt. Tum *Io, pristina* mulieris *forma* recepta, *Epaphum* parit.

Lib. II. Qui quum aliquando *Phaethonti* Apollinem, ut falsum patrem, objecisset, ille currus solaris imperium ad diem unum a patre, in pignus veræ stirpis, petiit. Quo impetrato, terra ab eo tota accenditur, et inter cætera *nigrescunt Æthiopes.* Phaethontem deinde fulmine percussum dum lugent *sorores*, et una cognatus *Cycnus*, illæ in *arbores*, hic in *cycnum* mutatur. Hinc Jupiter, lustrato, ut eum pristino vigori restitueret, terrarum orbe, in *Callistonem* incidit, eamque, sumta Dianæ forma, stupravit. Ob id irata Juno Callistonem in *ursam* convertit, quam postea *Arcas* filius transfixurus erat, nisi utrumque Jupiter inter *sidera* retulisset. Qua de re quum apud Oceanum conquesta esset Juno, in cælum relata est humeris *pavonum*, qui nuper *variegati* fuerant; sicut et *corvus* nuper ex *albo niger* erat redditus, quum *Cornicis* monitis, quæ illi tum suam in cornicem, tum *Nyctimenes* in *noctuam* mutationem explicarat, non obtemperasset, verum *Coronidis* adulterium ad Apollinem detulisset. Ejus deinde filio Æsculapio, e Coronide exsecto, et in Chironis antrum delato, *Ocyrrhoe*, Chironis filia fatidica, dum futura prædicit, in *equam* vertitur. Tum Chiron, pater, *Apollinis* auxilium frustra invocavit, quod ille jam in Elide pastor factus aliud ageret, neglectis etiam bubus. Id quod Mercurio furandi eas occasionem dedit, qui deinde *Battum* ob furtum proditum in *indicem* lapidem mutavit. Inde avolans *Hersen*, Cecropis filiam, spectat, eaque potitur. Cui dum invidet *Aglauros*

soror, invidiæ veneno infecta in *saxum* obrigescit. Postea *Jupiter*, quum Mercurium in cælum reversum boves Agenoris ad litus avertere jussisset, sumta *tauri* specie, *Europam* per mare in Cretam transvexit.

Lib. III. Filiam amissam Agenor *Cadmum* jubet investigare. Quod dum ille facit, in Bœotia e *dentibus draconis* occisi *satis* enascuntur *homines*, quibuscum ille deinde Thebas condidit. Huic non omnino felici luctuosa primum fuit *Actæonis* nepotis in *cervum* mutati dilaniatio; quæ vero Junoni, quum *Semelen* pellicem, Cadmi filiam, ut omnem Agenoris domum, odisset, grata fuit : ideoque ad ipsam facie *Beroes* accedens, dolo effecit, ut illa Jovis fulminibus combureretur. Dum *Bacchus*, e Semeles flagrantis utero servatus, in terris nutritur, Jupiter cum Junone disputans, utra sit Venus suavior, *Tiresiam* adhibet arbitrum, quandoquidem sexum utrumque fuerat expertus. Is, lata contra Junonem sententia, ab illa quidem visu privatus, a Jove autem vaticinandi scientiam consecutus est. Primum ejus oraculum in *Narcisso* comprobatum fuit : qui quum puellas omnes, inter quas et *Echo* præ amoris impatientia in *vocem* fuerat conversa, comtemsisset, sui ipsius tandem amore contabescens, *flos* est factus sui nominis. *Pentheus* tamen vatem hunc irridebat; quanquam et ipsi fata futura prædicebat, quibus mox eventus constitit : nam quum Orgia celebrarentur, ille *Bacchum*, sub persona famuli sacrorum latentem, postquam *Tyrrhenos nautas* in *delphinos* esse transformatos ab eodem cognoverat, in vincula conjecit; ob quod facinus a Bacchis est discerptus; id quod magnam apud omnes fidem sacris conciliavit.

Lib. IV. *Alcithoe* tamen et sorores, constanter ea con-

temnentes, ipsis diebus festis lanificio operam dabant, opusque levabant fabellis enarrandis, de *Pyramo* et *Thisbe*, quorum sanguine *moris niger* color additus, de *Sole* in *Eurynomen* verso, ut cum Leucothee concumberet, quam ob rem *Clytie* zelotypa in *heliotropium* mutata, denique de *Hermaphrodito* et *Salmacide* in *unum corpus* concretis. Quo facto sorores ipsæ in *vespertiliones*, earumque telæ in *vitem* transformatæ sunt. Hac de re quum *Ino* lætaretur, Juno, et invidens et indignans, Furiam ei immisit, cujus veneno in insaniam versa cum *Melicerta* filio in mare prosiluit; sed, Venere intercedente, ambo facti sunt *Dii marini.* Quos dum *comites Sidoniæ* pro mortuis deplorant, in *saxa* et *volucres* mutantur. *Cadmus* quoque, hac calamitate commotus, relictis Thebis, in Illyriam cum uxore profectus est, ubi uterque *anguineam formam* accepit. Solus ergo restabat de Bacchi contemtoribus *Acrisius*, avus *Persei*, qui *Gorgonis* caput amputavit, e cujus sanguine, guttatim in terram delapso, *angues* exorti sunt; et *Atlantem* in montem, *virgasque* post Andromedam liberatam in *coralia* convertit, Andromedam autem uxorem duxit.

Lib. V. Orto deinde in nuptiis tumultu, *Phineum*, qui sponsam sibi vindicabat, cum suis, et mox etiam *Prætum* et *Polydecten* saxeos reddit. Tum *Pallas*, quæ hactenus Persei comes fuerat, eo relicto, in Heliconem se confert, ut *Hippocrenen* inspiciat. Ibi narrant ei Musæ de *Pyreneo* et *Pieridibus* in *picas* conversis, postquam cantu instituto hinc de variis *Deorum transformationibus* inanimalia, illinc de *raptu Proserpinæ*, de *Cereris erroribus*, de *Cyanes* in *fontem*, *pueri* cujusdam in *stellionem*, *Ascalaphi* in *bubonem*, *Sirenum*, Proserpinam quærentium, in *aves* ex parte, *Are-*

thusæ in *latices*, *Lynci* denique regis in *lynca* mutationibus, atque *Triptolemi* agricultura inter se certaverant.

LIB. VI. Quo exemplo mota Pallas de *Arachnes* exitio cogitavit. Itaque inito cum ea texendi certamine, postquam utriusque tela *varias transformationes* repræsentavit, ipsam in *araneam* mutavit. Neque tamen *Niobe* popularis hujus pœna admonita est, quo minus se Latonæ præferret; ob quam ferociam, interfectis ab Apolline et Diana liberis ejus omnibus, in *saxum* obduruit. Quo quidem cognito, unus e vulgo *Lycios rusticos* in *ranas* a Latona versos, alter *Marsyam* ab Apolline excoriatum in memoriam revocavit. Nioben luget *Pelops*, cui humerus eburneus datus erat. Sed ad consolandos Thebanos urbium finitimarum legati convenerunt. Soli deerant Athenienses, quoniam a barbaris agminibus infestabantur, quos *Tereus* fudit, cui Pandion *Procnen* in matrimonium dedit. Is alio tempore Athenas reversus, quum *Philomelam*, uxoris sororem, secum abduxisset, ea stuprata, aliisque facinoribus perpetratis, in *upupam* est transformatus, quemadmodum *Philomela* in *lusciniam*, *Procne* in *hirundinem*. Quæ res Pandioni intellecta mortem attulit. Huic in regno successit *Erechtheus*, cujus filiam *Orithyiam* Boreas rapuit, atque ex rapta *Calain* procreavit et *Zethen*, qui in Argonautarum numero fuerunt, quum

LIB. VII, *Jason*, victis *Medeæ* auxilio tauris ignem vomentibus, seminatis serpentis *dentibus*, e quibus *homines armati* prodierunt, et dracone sopito, *vellus aureum* retulit. Medea, Jasonem in Græciam comitata, *Æsoni* medicamentorum ope juventutem reddidit, eamdemque *Peliæ* pollicita, præmisso *arietis* in *agnum* reformati specimine, dolo eum occidit. Inde per varia loca *multis* insignia *transformationibus* delata, post occisos liberos *Ægeo* nupsit sub

adventum *Thesei*, quem pæne veneno interfecisset. Ægei gaudia de filio recepto turbat *Minos*, bellum contra eum parans, collectis undique copiis, etiam e Paro, ubi *Arne* in *monedulam* fuerat conversa, *Æacum*que in partes suas trahere cupiens. At ille ab Ægeo stetit, et ad eum *Myrmidones* suos, post gravem pestem e *formicis* ortos, auxilio misit, duce *Cephalo* Atheniensi, qui Phoco, Æaci filio, narrat, quomodo ab *Aurora* et raptus et *alia forma* indutus, *Procrin* uxorem in adulterium pellexerit, ab eaque ex fuga reversa *canem* et *jaculum* acceperit, quorum ille cum *vulpe* Thebana in *saxum* conversus sit, hoc autem a se imprudente missum uxorem interfecerit.

Lib. VIII. *Minoi* interim Megaram obsidenti *Scylla*, amore ejus capta, patriam cum crine *Nisi* patris purpureo prodit; sed spreta ab illo quum abeuntis navi inhæreret, in *cirin* avem, pater autem in *haliæeton* mutantur. Reversus Minos in Cretam *Minotaurum*, opprobrium generis sui, labyrintho Dædali arte posito, includit, et Atticis pueris pascit, e quibus *Theseus* monstrum interficit, atque *Ariadnen*, cujus ope ex labyrintho se expediverat, secum e patria ductam in Dia insula relinquit, ubi eam Bacchus assumit, ejusque *coronam* inter *sidera* collocat. *Dædalus* vero quum ex insula illa aufugere non posset, alis inventis evolavit, sed *Icarus* post patrem volans submersus est. Ejus exsequias celebrantem vidit patrem, gaudiumque testata est *perdix*, e *Perdice* aut Talo, ingenioso multarum rerum inventore, quem Dædalus invidia motus ex arce Minervæ præcipitem miserat, transformata. *Theseus* interea, quum celeberrimus jam esset, ad *aprum Calydonium* tollendum vocatus est, quem *Atalanta* prima vulneravit. *Meleager* autem interfecit, cujus mortem acceleravit *Althæa* mater, combusto stipite fatali. Theseus ex ista venatione

rediens ad *Acheloum* devertitur et *Echinades* insulas conspicit, in quas *Naiades* erant conversæ. Quod ita fieri potuisse, negante Pirithoo, Lelex primum *Baucidis* et *Philemonis* probat exemplo, qui in *arbores* fuerint commutati, sicut *domus* eorum in *templum*, ac *pagus* ipse in *stagnum*. Achelous deinde *Protei* et *Mestræ*, Erisichthona, patrem fame furentem, alentis *naturam transformem* addit.

Lib. IX. Tum *suas* formas refert, quas quondam mutaverat, quum ipsum premeret Hercules, de *Dejanira* certans. Hanc victori in patriam redeunti *Nessus* rapere voluit; sed Herculis sagitta venenata confossus cecidit, et, ne inultus periret, raptæ vestem dedit sanguine suo tinctam. Ea dubitans aliquanto post de mariti amore, vestem ei misit eamdem, qua indutus quum concremaretur, et *Lichas* famulus ab eo per aëra missus in *saxum* obriguisset, periit, et, *renovata* ejus *facie*, in cælum est traductus. Tum *Alcmena* mater ad *Iolen* nurum se contulit, eique *Galanthidem* in *mustelam*, et illa vicissim *Dryopen* sororem suam in *loton* conversam narravit. Interim supervenit ipsis *Iolaus*, reparata per Heben *juventute* : id quod non posse omnibus contingere, Jupiter *Æaci* exemplo docet. Hunc fugiens *Miletus* in Asiam discessit, et *Byblidem* procreavit atque *Caunum*; cujus illa desiderio tabefacta in *fontem* transiit. Quæ quidem res magis mira cunctis visa esset, nisi paulo ante *Iphis*, ipso nuptiarum die, *virilem sexum* accepisset.

Lib. X. His nuptiis qui interfuerat Hymenæus ad *Orpheum* inde se contulit, sed malo omine, quandoquidem mox obiit *Eurydice*, neque ad superos reduci potuit. Mœrore igitur perculsus Orpheus montes solitarios petiit, quo, sono lyræ ejus impulsæ, accurrerunt arbores, et inter

cæteras *pinus* ex *Aty* atque *cupressus* e *Cyparisso* mutata. Canebat autem ille de raptu *Ganymedis*, de *Hyacinthi*, ab Apolline amati et interfecti, in *hyacinthum* florem, de *Cerastarum* in *tauros*, de *Propætidarum* in *lapides*, de Pygmalionis *statua* in *mulierem vivam* (unde natus *Paphus*), de *Myrrhæ*, propter incestum cum patre concubitum, in *Myrrham* arborem, atque de *Adonidis*, cui Venus *Hippomenis* et *Atalantæ* in templo concumbentium in *leones* transformationes narraverat, in *anemonem* mutatione.

Lib. XI. Hinc *Thraciæ mulieres* quum Orphea discerpsissent, *serpente*, qui os ejus petebat, in *lapidem* mutato, in *arbores* conversæ sunt a Baccho, qui, relicta, ob interfectum vatem Thracia, in Phrygiam se contulit, ubi *Midas*, cui pro Sileno restituto *auri copiam* fecit. Cujus quum illum pœniteret, in *Pactolo* lotus *arenas* ejus *aureas* reddidit. Postea Phœbus pro iniquo judicio *aures* illi *asininas* tribuit. Quo facto, Trojam profectus Apollo, *Laomedontem* muros Trojanos exstruentem adjuvit. Filiam ejus *Hesionen*, saxo alligatam, liberavit Hercules, conjugem autem duxit *Telamon*, quemadmodum *Peleus* Thetida transformem. Is ad Ceycem postea profectus, *Dædalionem* in *accipitrem*, et *lupum* in *saxum* conversum, partim intellexerat, partim ipse viderat. Sed *Ceyx* in itinere ad oraculum Clarium suscepto periit naufragio. Accidit deinde, ut *Halcyone*, marito post naufragium sub *Morphei* figura secundum quietem conspecto, in *halcyonen* avem, sicut et maritus, mutaretur. Quos volantes quum animadvertissent quidam, *Æsacum*, Priami filium, quondam in *mergum*, qui tum forte aderat, meminere transformatum.

Lib. XII. Huic tum *Priamus* pater, tanquam mortuo, exsequias fecit una cum filiis, excepto *Paride*, qui in Græ-

ciam profectus Helenam rapuit. Raptorem secuti sunt Græci, postquam Aulide, *serpente* quodam in *lapidem* mutato, Dianam placare voluerant *Iphigenia* oblata, cui vero mutatæ Dea substituit cervam. Trojani quum fama adventum Græcorum cognovissent, armati eos exspectant. Primo statim congressu *Cycnus*, ab Achille super lapidem necatus, convertitur a Neptuno in *avem* sui nominis. Is autem, qui telo nullo violari potuerat, in convivio heroum Nestori in memoriam revocabat tam *Cænea*, invulnerabilem et ipsum, atque primum e femina in *marem*, deinde in prælio, quum arborum mole obrueretur, in *avem* conversum, quam omnino pugnam *Centaurorum* cum *Lapithis*, quorum pars Cæneus fuerat. His appendicula addita de *Periclymeno* in *aquilam* transformato. Neptunus vero Cycni mortem dolens exoravit Apollinem, ut Paridis sagittam in *Achillem* flecteret, qua ille periit.

Lib. XIII. De Achillis armis *Ajax* et *Ulysses* contendunt: ac illius quidem, sua ipsius manu interfecti, sanguis in *hyacinthum* vertitur. Capta jam Troja, *Hecuba* in Thracia, ubi Polymnestorem excæcavit, fit *canis*. Ejus infortunium quum Dii omnes deplorarent, Aurora alio luctu tenebatur, *Memnonis* scilicet filii, cujus e cineribus *Memnonides* aves prodierunt. *Æneas* porro profugus ad Anium, cujus *filiæ* in *columbas* erant conversæ, post alia deinceps loca transformationibus clara, in Siciliam delatus est, ubi *Scylla*, cui *Galatea* narrat *Polyphemi* amores *Acidis*que obitum; quo facto, *Glaucus*, in *Deum marinum* mutatus, apparet.

Lib. XIV. *Scyllam* Circe mutat in *monstrum*. Æneas autem in Africam venit, ubi eum *Dido* excipit. Tandem ut, Pithecusas prætervectus, ubi *Cercopes* ex hominibus

in *simias* mutati, in Italia appulit, in Caietano litore e Macareo multa de *Ulysse* atque *Circes* veneficio comperit, quo etiam *Picus* rex in *picum* avem mutatus erat. Mox bellum cum *Turno* suscipit. Is quum per Venulum peteret auxilium a *Diomede*, cujus *socii* in *aves* erant transformati, repulsam tulit: redeunte Venulo per ea loca, in quibus *Appulus* pastor quondam in *oleastrum* conversus erat. Postea Æneæ *naves Nymphæ* fiunt in prælio, sicut et ex *Ardeæ*, urbis incendio deletæ, cineribus *ardea* avis; atque *Æneas* in *Deum* transit. Successerunt huic reges alii, quorum inter cæteros sub Phoca floruit *Pomona;* quam quum *Vertumnus* amaret, sumta primum *anus* forma, et *Anaxaretes* exemplo in *saxum* conversæ usurpato, deinde rursum *juvenis* factus, voto potitur. Inde sub *Numitore* aquæ *frigidæ* redduntur *calidæ*. Cui qui successit *Romulus*, factus est *Quirinus*, ejusque uxor *Ora* Dea.

Lib. XV. Secutus est *Numa*, qui quum de originibus Crotonis quæreret, *nigros calculos* quondam in *albos* fuisse commutatos comperit, et *Pythagoram* de *perpetuis* rerum *transformationibus* disputantem audivit. Mortuum deinde Numam deflet *Egeria*, nec *Hippolyti*, qui suas ipsi *conversiones* narrabat, consolationem admittens, in *fontem* liquescit. Id quod non minus fuit mirandum, quam quod *Tages* e *gleba* ortus, Romuli *lancea arbor*, et *cippus* cornutus factus. Tum transit poeta ad præsentia, narratque, quomodo *Æsculapius* coli a Romanis in insula Tiberis cœptus sit, *Julius*que *Cæsar* in *stellam* commutatus.

P. OVIDII NASONIS
METAMORPHOSEON*
LIBER PRIMUS.

In nova fert animus mutatas dicere formas
Corpora. Di cœptis, nam vos mutastis et illas,

* *Metamorphoseon*, non *Metamorphoseos* inscriptum esse hoc opus ab Auctore, MSS. optimorum, auctorum hoc carmen laudantium, Planudis in metaphrasi græca, et Græcorum, ad quorum imitationem Noster hæc scripsit, evincunt auctoritates, quas vide ap. Heins. Neque usus linguæ permittit, tot transformationum corpus *metamorphosin* vocare.

1. *In nova fert animus* etc. Primis quatuor versibus continetur et argumenti expositio, et, ut in didactico carmine, invocatio Deorum. Brevitate, simplicitate, modestia se commendat hoc carmen. — *Fert animus*, intell. *me*, impellit me; quod est simpliciter, volo, cupio. Sic etiam infra vers. 775; et A. A., III, 467. Aliorum poetarum loca collegit Drakenb. ad Silium, XVII, 294. — *In nova mutatas formas corpora* per hypallagen dictum volunt, pro *corpora in novas formas mutata*, ut dixit Noster, II, Trist. 556. Sed non opus est, ut ad hypallagen confugiamus. *Formæ* nunc sunt corpora ipsa, qua formam habent, ut infra, vers. 436; et, XV, 172, *species* et *figuræ*. Noluit dicere, corpora prisca mutata esse in nova, aut formam priorem in aliam, sed posuit verba duo, quæ eodem redeunt. Et maluit formas *in corpora mutatas*, quam alterum, partim quia illud exquisitius et magis poeticum, partim quia mutatio forma potissimum fit conspicua. Itaque et alibi memorat, cecinisse se, *mutatas formas*, ut I, Trist. 1, 117, et VII, 13. Neque male sic Græcum *μεταμορφώσεις* quasi interpretatus est. Nimis anguste Burm. quem sequitur Schirachius, de solis hominibus accipit; insunt enim et aliarum rerum metamorphoses. Ii vero argutantur, qui poetam consulto carmen de corporum transformatione a verborum permutatione exorsum esse contendunt.

2. *Di cœptis* etc. Causam affert propriam, quare sibi non unum et alterum Deum, non Musam aliquam, sed omnino Deos adspirare velit; auctores enim rerum dicendarum fuerunt: *nam vos* etc. Difficultas quam movet multis *τὸ et*, facili, opinor, tollitur negotio, si sententiam in hunc modum concipias: Di, vestrum est me adjuvare, quan-

Adspirate meis, primaque ab origine mundi
Ad mea perpetuum deducite tempora carmen.
I. ANTE, mare et tellus et quod tegit omnia cælum,

doquidem vos non modo cætera regitis, verum *etiam* formas illas mutastis, quas ego hoc carmine persequar. Cui hoc displicet, is e lectionis varietate præferat *easdem*. Non bene Kœppen. *nam et* conjunxit atque per *etenim* explicuit. — *Vos*, Palat. Barneg. unus Ham. a m. pr. et schedæ Leod., *Di*; quæ repetitio concinna Heinsio videbatur et nervosa: immo inepta foret. Potius *mutare* consulto repetitum. *Di* tamen dedit Mitscherl. — *Et illas*. Codd. quidam *easdem*. Francius parum feliciter conj.: vel *nam vos mutastis in illa*, vel *namque has mutastis in illa*.

3. *Adspirate meis*. Adeste, favete; metaphora sumpta a navigantibus quibus vento adspirante opus est. Hæc invocatio parum solemnis pro tanto et tam gravi opere. Virg. Æn. lib. IX, 525: *Vos, o Calliope, precor, adspirate canenti*. Ed. — *Primaque ab origine mundi*. Post Lucret. phrasis fere solemnis in hac re: vid. Ciofan. Bene et ambitum operis et naturam propriam in limine indicat.

4. *Perpetuum*. Codd. nonnulli *continuum*, improbante Burm. Utrumque eodem redit. Etiam Plin. VII, Ep. IX, 9, *continuum carmen* eodem sensu. Ad naturam operis declarandam delectum est vocabulum, *perpetuum*, non interruptum, una serie procurrens; ut apud Cic. Verr. I, 4, *perpetua oratio*, et Or. II, 54, *sermonis perpetuitas*. Ergo *perpetuum carmen*, in quo fabulæ omnes in unius corporis speciem conjunctæ sunt: a qua virtute laudem insignem Ovidius meruit. Simili fere modo Horat. I, Od. VII, 6: Athenas *carmine perpetuo celebrare*, omnes Athenarum laudes justo ordine persequi. — *Deducite*, inde ab initio usque ad finem mihi scribenti adeste. Ducta est metaphora a lanificio, ubi fila *deducuntur* per radios, IV, 36. Usitatum autem est, scribendi operam cum textura et lanificio comparare. Vid. Burm. ad Am. I, 14, 7. Poeta *deducit* argumentum, quum id tractat ab initio usque ad finem Trist. II, 560: *In tua deduxi tempora, Cæsar, opus*. Sed nunc modeste translatum ad Deos. — *Ad mea tempora*. Usque ad ætatem, ad memoriam meam: ad principium scilicet imperantis Augusti. *Ed*. — Cæterum hoc totum exordium adeo displicebat Scaligero poet. lib. VI, pag. 862, ut ipse novum substitueret, sed invita Minerva; et gravissimas temeritatis suæ pœnas dedit tum aliis, tum Capoferreo.

5. *Ante, mare et tellus* etc. *Creatio mundi*, metamorphosis omnium prima, eademque gravissima. Amplexus autem est poeta, suoque modo exornavit sententiam, quæ jam olim fuerat Ægyptiorum. Horum enim in scitis erat, auctore Diog. Laërt. procem. s. 10, ἀρχὴν εἶναι τὴν ὕλην, εἶτα τὰ τέσσαρα στοιχεῖα ἐξ αὐτῆς διακριθῆναι, καὶ ζῶά τινα ἀποτελεσθῆναι: quam sententiam latius explicat Diodor. Sic. Tom. I, p. 11, ubi multa et his nostris, et iis, quæ infra, vers. 416 sqq., traduntur, quam simillima, nisi quod ibi omnia sine interventu et opera Dei, solis naturæ legibus perficiuntur. Noster autem multo sanior cum præstantissimis Græciæ philosophis opificem sapientem adhibet, cujus vi ac numine

Unus erat toto Naturæ vultus in orbe,

singula et segregata, et disposita, et exornata sint. Duci etiam potuerunt primæ hujus loci lineæ (quæ erat Burm. opinio) ex Apollon. Rh. Argon. I, 496; ubi Orpheus cecinisse dicitur, ὡς γαῖα, καὶ οὐρανὸς, ἠδὲ θάλασσα Τὸ πρὶν ἐπ' ἀλλήλοισι μιῇ συναρηρότα μορφῇ Νείκεος ἐξ ὀλοοῖο διέκριθεν ἀμφὶς ἕκαστα : quem loc. certe respexit Virg. Ecl. VI, 30 sqq. Kœppennio et Lenzio Ovidius omni h. l. Anaxagoræ placita secutus esse videtur : non adsentior. Anaxagoras tot elementa statuit, quot corporum genera; Noster cum Empedocle quatuor tantum. Tum Anaxagoræ Νοῦς non nisi primum motum elementis dat; quo facto vires Naturæ reliqua perficiunt; sed h. l. *opifex rerum* cuncta absolvit. Sed primum usque ad vs. 20, rudem illam molem describit, ex qua Deus singula evolverit mundumque creaverit. Erat enim communis veterum philosophorum error, Deum ex materia quadam, subordinata quidem ipsi, æterna tamen, mundum finxisse; quam materiem Noster, Theogoniarum auctores secutus, atque Orphicos, *Chaos* vocat. Hesiod. Theog. 116: Πρώτιστα χάος γένετο. Locus satis elegans, si verba spectes, cæterum non exigendus ad physicas rationes, ut monuit etiam Baylius in Diction. — *Ante, mare et tellus.* Hanc lect. Vivianus e suo Cod. notaverat. Eamdem, quum etiam in uno Medic. exstaret, recepit Heins. servavitque Burm., et ille addit, posse etiam *erat* in *erant* mutari. Revocassem ego alterum *Ante mare et terras*, ut longe plurimis auctoritatibus fultum et multo facilius, nisi vidissem, Seidenstikerum in libro *Philologisch-pedagogisches Magazin* a Wiedeburg. Helmst. ed. Vol. I, p. 3, et Vol. II, p. 1, atque Lenzium, acriter pro Heins. ratione stare. Urgent illi hoc, eam esse difficiliorem, adeoque veriorem; quanquam Ovid. non impeditiora amat, sed faciliora præfert. Sine dubio lector aliquis, aut librarius, cui loca in notis allata succurrebant, hunc illis similem efficere voluit, mutato *terras* in *tellus*. — *Ante*, ante rerum originem. *In principio* dixit legislator Judaicus. *Mare* igitur et reliqua, *unus vultus erat*, dictum foret, ut Art. Amat. II, 468: *Unaque erant facies sidera, terra, fretum*, et Fast. I, 106 : *Ignis, aqua, tellus unus acervus erant*, quibus locis nostrum illustrat Heins. et quæ expressa videntur ex Euripid. Menalip. fragm., p. 454, tom. 2, edit. Lips., ubi Menalippe ait, se a matre accepisse, Ὡς οὐρανός τε γαῖά τ' ἦν μορφὴ μία. Verum sic molesta sunt verba *Naturæ* et *toto in orbe*. Displicet etiam *ante* sic in principio operis, ubi nihil præcessit ad quod referatur. Vix ergo dubito præferre alteram lectionem, ab Heinsio duorum Codd. auctoritate pulsam, *Ante mare et terras et quod tegit omnia cælum*, antequam mare et reliqua exornarentur, in toto orbe unus vultus Naturæ erat. Sic nihil hic impeditum. Non autem poeta, quæ erat Seidenstikeri opinio, hic elementorum numerum in ipso limine præcipere voluit, sed mundi partes e vulgari divisione nominare. — Nost. codd. A. B. habent *Ante mare et terras.* — *Quod tegit omnia*, ὁ περιέχων τὰ πάντα Græcis dicebatur cælum : *cæli tegmen*, Cic. Nat. D. II, 14; *cæli amictus*, Lucr. VI, 1131.

6. *Unus vultus.* Una species, una forma, in qua nullæ partes variarum figurarum discerni possent. Hora-

Quem dixere Chaos, rudis indigestaque moles;
Nec quidquam, nisi pondus iners; congestaque eodem
Non bene junctarum discordia semina rerum.
Nullus adhuc mundo præbebat lumina Titan;
Nec nova crescendo reparabat cornua Phœbe;
Nec circumfuso pendebat in aere Tellus
Ponderibus librata suis: nec brachia longo

tius, I, 1, 90: *Vultus mutans Proteus.* Claudian. 87, 1: *Quis dedit innumeros uno de marmore vultus?* Et h. l. cum dilectu. — *Toto.* Schol. ined. Senecæ ad Thyest. 832, legit *primo* quod non invenustum videtur Burm. Immo otiose additum foret; *toto* contra bene respondet τῷ *unus.* — *Naturæ.* Parentis et auctoris omnium rerum. Natura enim vis est quædam qua omnia nascuntur; quam Seneca nihil aliud esse quam Deum sentit. *Ed.*

8. *Iners.* Inutilis, nisi quid inde formatum esset. Sic Virg. Georg. I, 94: *glebæ inertes*, inutiles, nisi comminuantur. De informi et inculta mole nolim cum aliis accipere, quia id jam præcessit. Sed quam nos *inertiam* intelligimus, ea vs. 16, 17, describitur. — *Semina rerum*, elementa, στοιχεῖα, unde omnia nata esse creduntur. — *Discordia*, invicem pugnantia, vid. vers. 19, 20. Pugnabant autem, quippe *non bene juncta*, contraria, dissortia, non congrua. Heroidd. XIX, 173 amor et reverentia *malæ res junctæ.*

9. *Discordia.* Heins. conj. *dissortia.* Frustra: *male junctæ* potius sunt dissortes. Inde vero oriebatur *discordia* illa, quam Auctor, 18—20, persequitur.

10. *Nullus adhuc* etc. Cavendum est poetæ, ne in notionibus generalibus subsistat; itaque et Noster copia poetica præcipuas mundi partes enumerat, quæ nondum *digestæ* fuerint. Sed vide, quam suaviter exornaverit tenuia illa, nondum erat sol, nondum luna, etc. Pro his partibus nominantur personæ mythologicæ, quibus hic locus mirifice animatur. Itaque et *Tellus* litera majuscula in initio dedimus. Sol non Phœbus, vr. sed ex antiquiore mytho *Titan*; natus enim est ex Hyperione, uno ex Titanibus. Hesiod. Th. 371: *Titania astra.* Virg. Æn. VI, 725. Lunam a propria, quam habet, luminum varietate designat.

12. *Circumfuso.* Nam terræ aerem undique circum fluentem subjici Physici demonstrant. Sic Tibul. IV, 1, 151: *circumfuso consīdit in aere tellus.* Sic ipse Ovid., Fast. lib. VI, vers. 269, hanc terræ in medio suspensæ ἰσοῤῥοπίαν luculenter exsequitur: *Terra pilæ similis, nullo fulcimine nixa, Aere subjecto tam grave pendet onus.* Ed.

13. *Ponderibus librata suis.* Oscillans gravitate sua æquilibrio servato, ita suspensa, ut æqualitate ponderum æquilibrium servaret, nec in alterutram partem inclinaret. Loca Veterum similia congesserunt Ciof. et Heins. Kœppen. monet, cogitandum esse orbem planum ita impositum axi, ut ambæ orbis partes æquilibrium servent. Antiquissimi sane poetæ putarunt, terram esse

Margine terrarum porrexerat Amphitrite;
Quaque fuit tellus, illic et pontus et aer:
Sic erat instabilis tellus, innabilis unda,
Lucis egens aer; nulli sua forma manebat,
Obstabatque aliis aliud: quia corpore in uno

orbem planum; sed, quod jam Thales, Anaximander et alii docuerunt, formam ei esse globosam, et Romani constanter crediderunt, iidemque nihilominus eam *ponderibus libratam suis* dixerunt.

14. *Amphitrite.* Noster cod. A. *Amphitrites.* Neptuni uxor, Dea et domina Oceani: *nondum brachia*, aquas suas, *porrexerat*, effuderat, *longo margine*, circa longas oras terrarum.

15. *Quaque fuit tellus* etc. Olim edeb.: *Quaque erat et tellus.* Porphyr. ad Horat. III, Od. IV: *Quaque fuit tellus; illic et pontus, ut aer.* Hoc placuit Jac.-a-Cruce, eo quidem sensu, ut post *Quaque* (ubique) *fuit tellus* suspendatur oratio, tum inferatur *illic et pontus* (fuit) *ut* (ubi) *aer.* MS. Francof. et alii, *Ut qua erat et tellus, illic.* Burm. suadebat: *Utque fuit tellus illic, ubi pontus et aer, Sic erat* etc.; ut similitudo inferatur. Eundem in sensum Heyn. Observ. ad Tibul. IV, 1, 39, mallet: *Utque erat et tellus illic, qua p.* Aut hoc, aut Burm. præfert Kœppen., quia in nostra lectione (quam Heins. ex uno Medic. recepit, et quæ non multum aberrat a Porphyr.) repetitur, quod jam dictum sit ante. Sed hac redundantia non offendetur, qui comparaverit, quæ ad vers. 90, 206, 292, 401, monuimus. — Codd. nostri A. B. *Quaque erat et tellus.* — *Quaque fuit* etc. Ut hactenus *indigestam* molem descripsit, sic nunc ad verba *congesta eodem* et vers. seq. ad *pondus iners* redit. — *Quaque*, ubicunque. Sed nexus commodus cum antecedentibus desideratur. Vide igitur Varr. lect. Forte melius poeta omnem h. l. usque ad vers. 20 omisisset. Non enim erat, cur post superiora lectorem moneret, *instabilem* fuisse *terram* etc.

18. *Obstabatque* etc. Pugna autem illa, vers. 18–20, talis est, ut vix in cogitationem cadat. *Instabilis*, si passive accipis, qua insisti, in qua pes figi nequibat, nove quidem et paulo insolentius dictum erit, sed bene conveniet τῷ *innabilis*. In limoso illo acervo nec pes figi poterat, terra enim subacta erat multis aquis; nec natari, aqua enim terram dissolutam ferebat; nec denique cerni quidquam (χάος ἰριβῶδες), lucis enim, etc. Verissime igitur erat *pondus iners ein untauglicher Klumpen.* Et multum sibi indulserunt Veteres in usu adjectivorum in *bilis* desinentium: vid. Perizon. ad Sanctii Min. I, XV, 4; et Creech. ad Lucret. I, II. Sin activam vim et hic præferas, *instabilis tellus* erit, quæ nondum firmum et immotum locum tenebat, nondum erat *terra continens.* — *Nulli sua forma manebat*, nulli certa et perpetua forma erat; nam veluti fermentatione quadam miscebantur. — *Nulli manebat.* Hoc verbum admittit geminum casum, accusat. et dativ.; sed pro *exspecto*, tantum accusat. Virg. Æneid. IX, 298: *nec partum gratia talem Parva manet*; et paulo post, 302: *Hæc eadem matrique tuæ, generique manebunt*; et Ci-

Frigida pugnabant calidis, humentia siccis,
Mollia cum duris, sine pondere habentia pondus.
Hanc Deus et melior litem Natura diremit:
Nam cælo terras et terris abscidit undas,
Et liquidum spisso secrevit ab aere cælum.
Quæ postquam evolvit, cæcoque exemit acervo,
Dissociata locis concordi pace ligavit.

cero post reditum, ad Senatum: *Id mihi manet.* Græci pariter utrumque casum admittunt. *Ed.* — *Corpore*, mole, acervo: *pugnabant*, movebantur intestino quodam motu elementa: *pugnabant calidis*, græca syntaxis, *μάχεσθαι τινί*; nisi malis præpositionem *cum*, quæ sequitur, ad hæc quoque referre: *sine pondere* paulo durius, iis, quæ erant sine pondere, *τοῖς ἄνευ βάρους*, scilicet *οὖσι*.

21. *Hanc Deus* etc. Hoc chaos Deus ita tractavit, ut primum elementa separaret, et cuique suum locum assignaret. Ut quodvis erat levius, ita altiorem locum occupabat. Ciof. Fast. I, 106, V, 11. Claud. R. P. 249. — *Melior Natura.* Quæ sit ex mente poetæ, aut quo modo differat a *Deo*, frustra quæritur. Ipse poeta infra, vers. 31, fatetur se nescire. Sufficit vim quandam divinam intelligere. Nempe philosophi disputabant de natura creatoris, quum ab aliis vocaretur Deus, ab aliis animus per omnia fusus, ab aliis mens aut natura ratione prædita: vid. Lactant. Inst. div. I, v, 16 sqq.; Cic. Sen. 12: *Quum homini sive Natura, sive quis Deus nihil mente præstabilius dedisset.* Kœppen. per *Naturam* e placitis Anaxagoræ vires elementorum intell. Sed vers. ad vers. 5, *litem*, pugnam, fermentationem: *νεῖκος ὀλοὸν*, Apollon. Arg. I, 498. *Litem* dixit variationis causa. Grav. Claudian. d. l. *veterem qua lege tumultum Discrevit Natura parens.*

22. *Abscidit*, sejunxit. Horat. I, Od. III, 21. *Deus abscidit Oceano terras*, ubi vid. Bentlei. Cf. Virgil. Ecl. VI, 35 sqq.: *Cælum* est æther. Pacuv. in Chrys. *Nostri cælum memorant, Graii perhibent æthera*: cf. Cic. N. D. II, 42. Sed et apud Græcos *αἰθήρ* et *οὐρανός* usurpantur promiscue: vid. Valkenar. Diatrib. in Eurip., cap. VI. Vocat *liquidum*, quippe natura tenuiore et purum ab humoribus, aut, ut ipse, vers. 68, explicat, nihil terrenæ fæcis habens. Opponit *spissum aerem*, graviore pondere et repletum vaporibus et nebula. Cic. l. cit. *concretum aerem* dixit. Cf. cum omni hoc loco, XV, 239, sqq.

24. *Cæco*, in quo nullæ partes animadverti, discernique poterant. — *Dissociata ligavit.* Tria insunt. Deus *dissociavit* elementa *locis*, diversa iis loca tribuit, terræ imum, alterum mari, etc.; sed *ligavit dissociata*, ita dissociavit, ut tamen nexus eorum esset. Æther attingit aerem, aer attingit terram, etc. Tibul. IV, 1, 20: Aeri *contextus æther.* Hinc *concors pax*, qua non amplius permixta inter se pugnant. *Dissociare*, ut apud Horat. I, Od. III, 22: *Oceanus dissociabilis*, dissocians. — *Pace.* A Claud. III, 65, *fides* et *fædus* elementis tribuitur.

Ignea convexi vis et sine pondere cæli
Emicuit, summaque locum sibi legit in arce:
Proximus est aer illi levitate, locoque:
Densior his tellus, elementaque grandia traxit;
Et pressa est gravitate sui: circumfluus humor
Ultima possedit, solidumque coercuit orbem.
Sic ubi dispositam, quisquis fuit ille Deorum,

26. *Ignea convexi* etc. Cf. Tibul. IV, 1, 19–23; Claudian. R. P. I, 246 sqq., ubi Proserpina hoc argumentum texit. Is *elementorum seriem* hunc primum Naturæ actum vocat. — *Ignea vis*, periphrasis ignis ipsius. *Vis*, βίη, apud poetas sæpe inservit periphrasi. *Ignis* porro *cæli* est æther, qui constat iguea natura (Virg. Ecl. VI, 33, *liquidus ignis*. Tibul. d. l., *igneus æther*), quæ eadem est levissima. — *Convexum*, pro concavum; quem usum Cic. in Arateis, vers. 314, primus invexisse videtur Heyn. ad Virg. Æn. IV, 451.

27. *Emicuit*, repente et celeriter prosiluit, quod verbum maxime convenit levitati ætheris. — *Summa arx*, altissima mundi ora. — *Sibi legit*, tanquam sua sponte fecerit, quod lege naturæ fiebat. Etiam ap. Claud. d. l. nonnulli *legit flamma polum*. Cf. XII, 43, ubi eadem verba de Fama. — *Legit*. Florent. et tres alii, *fecit*, non improbante Burmanno. Sed v. not.

29. *Elementa grandia*, crassiora corporum stamina attraxit, quæ pondere suo deorsum vergebant. — *Pressa est*, ut subsideret. Fast. V, 13: *Pondere terra suo subsedit et æquora traxit*; quod sumtum e Tibul. d. l.: *Qualis in immenso desederit aere tellus*.

30. *Sui*. Cantab. et viginti alii *sua*. Nempe genitiv. pron. primitivi pr. ponitur, ubi is casus a nomine adfectus aut facultatis pendet, sed deinde et sine tali nomine. Itaque sæpe in eo variant libri. — *Circumfluus*, (περίῤῥυτος) *humor*, Oceanus.

31. *Ultima possedit*, profundissima occupavit, quia terræ eminent super Oceani superficiem. Aliter Sever. Ætn. 103, *sors data cælo Prima, secuta maris, deseditque infima tellus*. Leuzius vero per *ultima* int. marginem orbis terrarum plani, atque *circumfluus* putat esse Homeric. ἀψόῤῥοος, *in se ipsum rediens*; sed vide ad vers. 12. — *Solidum orbem*, terram continentem, quæ solidior multo aquis. — *Coercuit*, amplectitur, ambit. Infra XV, 251: *Tellus cogitur unda*. Cæterum huc respexit Lactant. Inst. div. II, IX, 2: Terram *voluit humore circumflui et contineri*.

32–88. *Sic ubi dispositam* etc. Regius unus *compositam*. — Jam de exornatione et compositione totius mundi exponit. Initium facit a terra et aqua vers. 34–51: progreditur in aerem vers. 52–66: tum de æthere vers. 67—71: postremo de incolis variarum mundi partium, in primis de homine vers. 72–88. — *Sic.... redegit*. Ordo et sensus horum verborum debet haud dubie esse hic: quum Deus *congeriem* illam, rudem et indigestam molem, *secuisset*, divisisset, atque in *membra*, distinctas partes, aquam, terram, redegisset

Congeriem secuit, sectamque in membra redegit;
Principio terram, ne non æqualis ab omni
Parte foret, magni speciem glomeravit in orbis.
Tum freta diffundi, rabidisque tumescere ventis
Jussit, et ambitæ circumdare litora terræ.
Addidit et fontes, immensaque stagna, lacusque;
Fluminaque obliquis cinxit declivia ripis,

22-23, atque adeo *disposuisset*, cuique parti suum locum assignasset, 25-31. Amant poetæ ejusmodi transpositiones. Virg. Georg. I, 319: *Quæ..... segetem..... sublime expulsam eruerent*, i. e. eruerent et deinde in aerem expellerent. Idem, vers. 400: *solutos jactare maniplos*, jactare manipulos sic, ut solvantur. Similiter Noster passim. Vide ad vers. 303. Burm. tamen præfert alteram lectionem *compositam*, ut adeo *composita congeries* sit ille κόσμος, scil. *mundus* philosophorum. Bene. Sed me offendit hoc, quod illa moles nondum secta non poterat κόσμος, aut *mundus* sensu illo philosophico dici. Cic. in Timæo, cap. XXXI, p. 1114, Ern.: *ut hunc hac varietate distinctum bene Græci* κόσμον, *nos lucentem mundum nominaremus*. Etiam Claudian. in Ruf. I, 4, h. v. usus est: *dispositi fœdera mundi*.

33. *Secuit, sectamque*. Mirum in modum Noster illam repetitionem adfectavit. Cf. vers. 142, 158, 166, 206, et alibi. — *Membra* non satis commode Rod. *glieder* vertit. *Membra* omnino partes distinctæ alicujus rei, ut *membra carinæ, ædificii, philosophiæ*. Vide nos ad Plin. II, Ep. XVII, 9. Cæterum Anaxagoras, qui et ipse docebat, ab initio πάντα χρήματα πεφυρμένα fuisse, addebat: Ὁ Νοῦς δὲ αὐτὰ διῆρε, καὶ διεκόσμησε, καὶ ἐκ τῆς ἀταξίας εἰς τάξιν ἤγαγε. Plutarchum vide de Plac. lib. I, cap. III.

35. *Parte foret* etc. Omnis hic locus plurimum habet suavitatis, a delectu in primis verborum. Pro simplici enim *facere* aut *fieri* posuit verba ea, quæ vel naturam rei exprimant, vel modum adspectabilem, quo facta sit. Terra *glomeratur*, freta *diffunduntur*, aquæ *pulsant* litora, *extenduntur* campi, valles *subsidunt*, montes contra *surgunt*. — *Glomeravit*. Cic. Tim. 15. *Deus mundum ita tornavit, ut nihil fieri possit rotundius*. N. D. II, 39, *terra nutibus suis* (pondere) *conglobata*. — Jam antea aquæ coercuerant orbem; nunc jubentur *diffundi*, latius extendi, atque hic illic se insinuare in terras, ut sinus et similia efficiant.

36. *Diffundi* pro *diffudit* Heins. ex Urbin. et Langerm. recepit. Bene; nam accedit et Lactant. Inst. II, 5, auctoritas, atque mollius etiam hoc est altero. — *Rabidisque* pro *rapidisque* in MSS. repertum et Heinsio probatum recepit Burm. — Et *rabies* et *insania* ventis tribuitur; vide Heins. *rabies Noti*, Hor. I, Od. III, 14.

37. *Ambitæ*, quæ cingitur a mari. Qua ratione *ambitus* mediam producat, disputatur: vide Burmann. — *Ambitæ circumdare* e copia poetica dictum.

39. *Cinxit*. Heins. mallet *strinxit*. Male. — *Declivia*, quia e locis altio-

Quæ diversa locis partim sorbentur ab ipsa,
In mare perveniunt partim, campoque recepta
Liberioris aquæ, pro ripis litora pulsant.
Jussit et extendi campos, subsidere valles,
Fronde tegi silvas, lapidosos surgere montes.
Utque duæ dextra cælum, totidemque sinistra
Parte secant Zonæ, quinta est ardentior illis;
Sic onus inclusum numero distinxit eodem
Cura Dei; totidemque plagæ tellure premuntur:

ribus defluunt; *pronos fluvios* alii dicunt. — *Obliquis* eleganter exprimit cursum fluviorum tortuosum. — *Cinxit*, inclusit.

40. Pro *diversa locis*, Georg. IV, 367, in pedestri oratione usitatius, *diversis* locis. — *Sorbentur*, ut Arethusa. Quidam subeunt terras, sed mox redduntur, ut Lycus in Asia, Erasinus in Argolica : vide Plin. H. N. II, 103.

41. *Perveniunt*. Francofurt. *conveniunt*, addita hac glossa, *id est cum aliis fluminibus*. Probat quidem Burmannus, *conveniunt*; sed ego nihil mutandum arbitror. Alios enim fluvios velut intercipit terra, alii usque ad mare perveniunt. *Campus* et *æquor* quamcumque planitiem designant. Hinc utrumque vocab. promiscue mox de planitie, agris, mox de superficie aut de fundo maris dicitur. Melius tamen nunc abstinuisset h. voc., quia proxime sequitur *extendi campos*.

42. *Liberioris*. Non inclusæ angustis ripis. *Vaga aqua* a Nostro appellatur Heroid. X, 136. — *Pro ripis* etc., merus lusus grammaticus. — *Sidere* aut *subsidere* de locis depressis et complanatis. Vid. Gron. Observat. p. 726 : *surgere* contra (quasi surrigi, sursum agi) de iis, quæ excrescunt in altitudinem. Drakenb. ad Silium, III, 659 : *Frons* honor arborum, vers. 346.

44. *Lapidosos*. Gebhard. Crep. I, 6, *spatiosos crescere*. Et ita Palat. sec. At alterum agnoscit Lactant. II, 5, et *surgere* exquisitius quam *crescere*. Etiam *lapidosos* minus vulgare, quam *spatiosos*.

45. *Utque duæ dextra* etc. Quemadmodum in cælo quinque zonæ sunt, duæ frigidæ, totidem temperatæ, una torrida; sic et in terra. In harum descriptione Nostro præiverant Virgil. Georg. I, 233 sqq., et Tibul. IV, 1, 152–174, qui cæteris copiosior est. Cf. etiam Claud. R. P. I, 257–263. Multo ornatior Ovidio est Virgilius. Pro eo, quod hic legimus, *est ardentior*, ille dixit: *una corusco Semper sole rubens, et torrida semper ab igni*; et de frigidis non satis habuit *altam nivem* commemorare, sed : *cærulea glacie concretæ atque imbribus atris*.

46. *Secant*, dividunt : ductum a sphæra, quam *secant* circuli. *Onus inclusum*, moles terræ, quam includit cælum. — *Cura Dei* est Deus ipse, sed quatenus curam gerit mundi. Fast. I, 37 : *Hæc igitur vidit trabeati cura Quirini.*

48. *Tellure*, deest *in*. *Premuntur*

Quarum quæ media est, non est habitabilis æstu :
Nix tegit alta duas ; totidem inter utramque locavit,
Temperiemque dedit, mixta cum frigore flamma.
Imminet his aer, qui, quanto est pondere terræ
Pondus aquæ levius, tanto est onerosior igni.
Illic et nebulas, illic consistere nubes
Jussit, et humanas motura tonitrua mentes,
Et cum fulminibus facientes frigora ventos.
His quoque non passim mundi fabricator habendum
Aera permisit : vix nunc obsistitur illis,
Quum sua quisque regant diverso flamina tractu,
Quin lanient mundum ; tanta est discordia fratrum !

sonantius et exquisitius, quam *sunt*; nam *premi* eleganter dicuntur, quæ finibus inclusa sunt. Virgil. Georg. I, 235 : zonæ *trahuntur.*

49. *Non est habitabilis* etc. Nempe ex opinione Veterum, qui zonas frigidas non minus, quam torridam, incolis orbas putabant : vide Lucret. V, 205 ; Virgil. Georg. I, 237 s., et Macr. Somn. Scip. II, 5, late de hac re disputantem.

50. *Utramque.* Revocavi *utramque*, quia *utrumque* non nisi duo Leidd. habent, et unus pro varia lect. unde adsumsit Burm. Singularia non admittenda sunt, nisi Codd. consensu id exigente.

51. *Flamma*, poetice pro calore.

52. *Imminet*, superimpositus est. Et viciniam et altiorem situm h. v. indicat. — Vulgo, *qui*, *quanto est pondere terræ*, *Pondere aquæ levior.* Sed alterum e Cod. pervetusto protulit Const., Fanens. et *pondus levius* agnoscunt etiam excerpta Vatican. Calandræ, quanquam in his etiam *aqua* scribitur, quod argutum videbatur Heinsio. Vetustum *igni* ex Medic. Bonon. et Strozæ accepit Burmannus.

54. *Consistere.* Heins. malit *considere.* Male. — *Consistere*, colligi, oriri, συνίςασθαι, aut immorari. — *Motura.* Alias *terrere* Jupiter dicitur fulminibus aut tonitru. — *Facientes frigora*, ut apud Virg. Georg. I, 352, *agentes frigora venti.*

57. *Passim*, sine ordine et lege, ut quisque spiret, unde velit. Vide Burmannum, ad Quintilianli Declam. IV, 13. — *Habendum*, possidendum, vel agitandum : similiter græc. ἔχειν.

59. *Quum... tractu*, quum quisque ex diversa regione flat, ut Homer. Od. V, 295. — *Regant sua flamina*, tanquam personæ : *lanient*, graviter, pro disrumpant.

60. *Fratrum.* Habiti sunt Astræi et Auroræ filii. Hesiod. Th. 378. Sed Noster omni h. l. mythologia neglecta, rerum naturam sequitur ; itaque hoc nomine communem potius ventorum naturam respexisse videtur. Positum autem est in hoc epiphonemate cum virtute.

Eurus ad Auroram, Nabatæaque regna recessit,
Persidaque, et radiis juga subdita matutinis :
Vesper, et occiduo quæ litora Sole tepescunt,
Proxima sunt Zephyro : Scythiam septemquetrionem
Horrifer invasit Boreas : contraria tellus
Nubibus adsiduis, pluvioque madescit ab Austro.
Hæc super imposuit liquidum, et gravitate carentem,
Æthera, nec quidquam terrenæ fæcis habentem.
Vix ea limitibus dissepserat omnia certis,

61. *Auroram.* Laudat hanc ventorum cardinalium descriptionem Seneca N. Q. V, 16. *Auroram*, Æthiopiam, sedem Auroræ, vers. 774. — *Nabatæaque.* Ita sine *h*, hoc nomen constanter legitur apud Plin. Tac. Strab. — *Nabatæos* Strabo lib. XVI, p. 767, inter Babylonem et Arabiam Felicem collocat, metropolimque eorum nominat Petram. Sic et Plin. H. N. VI, 28–32. Iis præerat *rex*, qui a Tacito An. II, 57, commemoratur. Inde Nabatæa *regna*. Nunc omnem Arabiam cogitabimus, quæ fere commemoratur, ubi Orientis fines designandi sunt. — *Juga*, haud dubie Emodi, Damasii et alii montes, quibus India cingitur, Plin. VI, 17–21. — *Subdita.* Horat. I, Od. XII, 55, *subjectos orientis oræ Seras.* Nostrum expressit Senec. Thyest. 482 : *Eurus Orientem movet, Nabatæaque quatiens regna et Eoos sinus.* Cf. idem, Agam. 477.

63. *Vesper, et occiduo.* Euro contrarius Zephirus ab occidente flat. *Ed.* — *Litora* dixit, non *terræ*, quia mare Atlanticum claudit orbem occidentalem. — *Tepescunt*, quia Solis occidentis radii minus violenti sunt; propterea etiam occidentales terræ minorem solis æstum sentire poetæ videntur. Ita et Horat. I, Sat. IV, 30 : *Sol, quo vespertina tepet regio.* Similiter mox meridionalis terra *madescere* dicitur, quia Auster inde pluvias agit. Boreæ vero violentiæ satis accommodatum *invasit*. Manil. *Asper ab axe ruit Boreas.*

64. *Scythiæ* nomine Veteres comprehenderunt omnes terras septentrionales incognitas. — *Trionem*, non *triones*, præferunt Florent., Berneg., Urbin.; idque ex antiquo usu loquendi comprobat Heins.

65. *Horrifer.* Frigora enim, de quibus proprie *horror*, agit Boreas. De origine ejus cf. IV, Pont. X, 40. — *Contraria tellus.* Meridionalis, Antarctica, Septentrionali opposita.

67. *Liquidum — Æthera.* Purum et ab omni noxio vapore liberatum. *Ed.*

68. *Nec quidquam terrenæ fæcis.* ἀτρύγετον αἰθέρα dixit Homer. Il. P, 425; nam τρὺξ et *fæx*, omne impurum : vid. Gronov. Observat. II, VII, p. 207.

69. *Dissepserat.* Heins. e Leodic. fragmento antiquissimo dedit; idque verbum est probum ; sed a librario imperito, aut dictantem non recte percipiente, hoc facile mutari potuit in *discepserat*, quod habent permulti MSS. Id quum ferri non posset, alius correxit *discerpserat*, quod et ipsum multos libros occu-

Quum, quæ pressa diu massa latuere sub illa,
Sidera cœperunt toto effervescere cælo.
Neu regio foret ulla suis animantibus orba,
Astra tenent cæleste solum, formæque Deorum:
Cesserunt nitidis habitandæ piscibus undæ:
Terra feras cepit: volucres agitabilis aer.
Sanctius his animal, mentisque capacius altæ
Deerat adhuc, et quod dominari in cetera posset.

pavit, et defenditur a Gebhardo Crep. I, 6; quanquam parum dignum est majestate Creatoris. Edd. antiquæ, *discreverat*. Gifan. mallet *descripserat*. *Dissepire*, describere, verbum paulo rarius et poeticum. Lucret. I, 998: *aer dissepit colles*. Senec. Med. 335, forte ex nostro loco: *Bene dissepti fœdera mundi.*

71. *Effervescere* etiam exquisitius, quam quod alii, ex interpretatione, habent; sidera enim sunt ignes *ferventes*, et *fervidus* sol passim occurrit. Lenzio h. v. idem esse videbatur, quod vers. 27, *emicare*, et celerem motum in superiora loca significare. Verum tunc saltem scribendum fuisset *effervescere in cælum*, ut Virg. Georg. lib. I, 471, *effervere in agros*. — *Effervescere*. Edd. antiquæ *fulgescere*, MSS. plerique, iique meliores *fervescere* (quod primus Asulanus amplexus est) aut *effervescere*. Hoc exquisitius alii in vulgaria illa et obvia *clarescere* et *splendescere* mutarunt.

72. *Suis*, sibi propriis.

73. Etiam *astra* sunt *animantia*, in primis ex mente Stoicorum: vide Cic. N. D. II, 16 et 21, quanquam et ex opinione vulgi. Inde *inter sidera referri*, Deum fieri. — *Cæleste solum*, cælum tanquam pavimentum, quo insistunt: *formæ Deorum*, sidera, quæ habentur numina: *forma*, *species* et similia inserviunt periphrasi. Infra II, 78: *formæ ferarum*; Virg. Æn. VII, 18, *formæ luporum*; Cic. N. D. II, 40, sidera dicuntur *formæ igneæ*; Heroid. X, 95, *simulacra Deorum astra et formæ*, ἓν διὰ δυοῖν.

74. *Nitidis*. Pro eleganti *nitidis* Heins. conj. *mutis*, aut *simis*, aut *udis*, quorum primum vulgare, alterum nimis alte repetitum, tertium otiosum est. — *Nitidus* aptum piscium epitheton, propter squamarum lævitatem et lubricitatem: IX, 264 de serpente, *squamaque nitere recenti.*

75. *Agitabilis*. Significanter *agitabilis*. Senec. N. Q. VI, 16: *nihil est tam versabile et agitatione gaudens, quam aer.*

76. *Sanctius his animal* etc. Originem hominis describit, ut postulat ejus dignitas. Non enim mutum et turpe pecus e terra erepsimus Ovidio, sed *sanctius*, Deo similius, atque adeo reverentia dignius *animal*. — Ergo comparativus pro positivo bene usurpatur: non enim cætera animalia sancta erant. *Ed.* — *Mens alta*, ratio, quæ alta cogitare, cogitando se ad cælum attollere potest. Cic. Mil. 8: *homo sapiens et alta et divina quadam mente prædi-*

Natus homo est; sive hunc divino semine fecit
Ille opifex rerum, mundi melioris origo:
Sive recens tellus, seductaque nuper ab alto
Æthere, cognati retinebat semina cæli.
Quam satus Iapeto, mixtam fluvialibus undis,
Finxit in effigiem moderantum cuncta Deorum;
Pronaque quum spectent animalia cetera terram,

tus. Apud Juvenal. XV, vocamur *divinorum capaces*; qui loc. cum hoc nostro conferendus est. — *Altæ*. Heins. temere mallet *almæ*.

78. *Natus homo est.* Valde fluctuarunt philosophi veteres in definienda et origine et natura animæ: vide Ciceron. Tusc. I, 9, 10. Noster sequitur eos, qui cæleste quidquam et divinum in animis inesse putabant: Cic. Fin. II, 34. Unde vero divinum illud traxerint, dubium relinquit. *Divino semine*, deest *ex*.

79. *Origo.* Palat. et alii, *melioris imago*, quo Dan. Heins. respici putat ad ideam, quæ in Deo fuerit, et ad quam mundus ille melior dispositus sit. Sed unde talis philosophia in hoc carmine? Sæpe *origo* et *imago* permutata sunt, ut I, Fast. 65. — *Origo*, auctor, creator; vid. l. V, v. 262. Tacit. Mor. G. II: *Celebrant Tuisconem et Mannum originem gentis conditoresque.* Etiam nostra lingua hoc fert, *den Ursprung.* — *Melioris*, dispositi et exornati. Refertur ad *rudem indigestamque molem.*

81. *Cognati*, non terræ, sed animæ. Male igitur Lenzius addit: quatenus cælum et terra olim conjuncta fuerunt. Cognationem et domicilium pristinum animæ nostræ cælum vocat etiam Cic. Legg. I, 9. Sed omnium optime Hipparchus approbaverat, animam nostram esse partem cæli. Plin. H. N. II, 26; Lucret. II, 990: *Cælesti sumus omnes semine oriundi.*

82. *Quam satus Iapeto.* Prometheus, Iapeti filius, habebatur generis humani auctor haud dubie propterea, quod mores hominum agrestium molliverat. Alii aliter super eo philosophantur, de quibus exponendi nunc non est locus. Importune autem, meo quidem sensu, *opifici rerum* repente Prometheus socius additur. — *Mixtam undis*, ergo ex luto creavit hominem; Hor. I, Od. XVI, 13; Juvenal, XIV, 35. Hinc homo vocatur πηλὸς ὁ Προμήθειος a Callim. fragm. Bentl. 87. Apud Hesiod. Ἔργ. 60, ubi mira hominis compositio narratur, Vulcanus jubetur γαῖαν ὕδει φύρειν. Aliter rursus hic mythus ab Horat. I, Od. XVI, 13, narratur; aliter etiam ab Hygin. Fab. 142.

83. *In effigiem.* Phocylid. v. 101, anima vocatur θεοῦ εἰκών. Eurysus Pythag. in libro de Fortuna, censet Deum creasse hominem ἀρχετύπῳ χρώμενον ἑαυτῷ. Plato Rep. VI, pag. 431, in homine ait esse aliquid θεοειδὲς καὶ θεοείκελον. Fluxit et hoc ab Ægyptiis; Lactant. Inst. VII, IV, 3: *At Hermes non ignoravit, hominem et a Deo, et ad Dei similitudinem fictum.* Noster *effigiem Deorum* ponit in corpore humano.

84. *Prona*, ad terram depressa, incurvata. De forma hominis erecta

Os homini sublime dedit; cælumque tueri
Jussit, et erectos ad sidera tollere vultus.
Sic, modo quæ fuerat rudis et sine imagine tellus,
Induit ignotas hominum conversa figuras.

II. Aurea prima sata est ætas, quæ, vindice nullo,

multi Veterum. Cf. Cic. N. D. II, 56; Legg. I, 9; Lactant. Inst. Div. II, 1. In ea esse dignitatis et præstantiæ nostræ causam, bene docuit Herder. in libro *Ideen zur Geschichte* etc. P. I, p. 172 sqq.

85. *Tueri*. intueri, ut X, 389. Virg. Æn. IV, 451, *cæli convexa tueri*. — *Cælumque tueri*. Plerique quidem MSS. tum Lactant. Inst. II, 1, et Isidor. XI, Etym. 1, habent *cælum videre*. Sed *tueri*, quod duo Medicei præferunt, quibus addas nonnullos alios, in quibus *intueri* exstat, quodque etiam Schol. ineditus Prudent. ad II in Symmach. 260, agnoscit, est exquisitius, atque e Virgil. sumtum.

86. *Erectos*. *Ereptos ad s.* Gebhard. Crep. I, 6, ex Cod. Pal. et tribus aliis defendit, invita quidem Minerva. *Erectam* hominis formam urget poeta. — *Ad sidera*, ut corporibus cælestibus contemplandis, Dei cognitionem capere possimus. Hæc respexerunt alii. Senec. de Otio Sap. 32 : « Nec erexit tantummodo hominem, sed etiam ad contemplationem factum, ut ab ortu sidera in occasum labentia prosequi posset, et vultum suum circumferre cum toto, sublime fecit illi caput. » Silius, XV, 84 : « Nonne vides, hominum ut celsos ad sidera vultus Sustulerit Deus, ac sublimia finxerit ora? » Inde homo Græcis ἄνθρωπος dictus.

87. *Sine imagine*, informis. Fast. I, 111, *sine imagine moles*. *Imago* passim pro forma, ut III, 1.

88. *Induit conversa*, e copia poetica, accepit.

89-150. *Aurea prima* etc. Nobilis locus de *ætatibus*, in quas priscum, quod effluxerat inde ab origine mundi, ævum describere, quibusque, pro cujusque ratione, a metallis nomina imponere, antiquis poetis placuit. Claudian. XXII, 446, *vario faciem distincta metallo Secula*. Quo sine dubio nil aliud exprimere volebant, nisi hoc, genus hominum a statu naturali et animi integritate gradatim delapsum esse ad hanc et vitæ rationem, et vitiositatem. Varro R. R. II, 1 : In numero autem harum ætatum, poetæ, ut fit, inter se dissentiunt. Nam Hesiod. Ἔργ. 109-208, quinque recenset; Noster, omissa post æneam heroica, quatuor; Aratus Phænom. 100-134, tres; duarum tantum mentionem faciunt Virgil. Georg. I, 125 sqq. coll. Æn. VIII, 314 sqq. et Tibul. I, III, 35 sqq.; nec pœnitebit cum his Lactant. Inst. div. V, 5, contulisse. Erat præterea in vaticiniis, exacta hac misera ætate, fore παλιγγενεσίαν, h. e. fore, ut inverso ordine secula illa denuo revolvantur et renoventur : vid. Virg. Ecl. IV, ibique Heynium, in primis ad vs. 4. Ovidius Hesiod. et Virgil. maxime secutus reperitur, æmulumque habuit Senec. Hipp. vers. 524 seqq. Med. 330; Octav. 397 sqq. Ferrea ætas secundum Nostrum periit Deucalioneo diluvio.

89-112. *Aurea prima sata est ætas*.

Sponte sua, sine lege, fidem rectumque colebat.
Pœna metusque aberant; nec verba minacia fixo
Ære legebantur; nec supplex turba timebant
Judicis ora sui : sed erant sine judice tuti.

Status primorum hominum naturalis describitur, qualis v. c. vita Cyclopum apud Homer. Od. I', 106 sqq., atque etiam hodie multarum gentium barbararum. Sed accesserunt colores mythici et poetici. Vide super hac re philosophantem Posidonium ap. Senec. Ep. 90. — *Ætas*, genus hominum. Cic. N. D. II, 63, *aureum genus*. Virgil. Ecl. IV, *aurea gens*, ex Hesiod. χρύσεον γένος. Virg. Georg. II, 538, adeo *aureus Saturnus*, sub quo aurea ætas. Nempe *aurea* præstantissima quæque dicitur. Hoc igitur epitheton quum primæ ætati datum esset, reliquæ deteriores facile suum nomen invenerunt; quanquam *ahenea* et *ferrea* etiam ab armis aheneis et ferreis dici potuerunt. — *Vindice nullo*, nemine scelera coercente. Virgil. Æneid. VII, 203 : *Saturni gentem haud vinclo nec legibus æquam, Sponte sua veterisque Dei se more tenentem.* Id autem dum Noster latius tractare voluit, ineptæ garrulitatis exemplum dedit. Erant homines sine legibus, non metuebant pœnam legum, non legebant leges propositas, erant sine judice, non metuebant judicem, sed erant sine judice tuti. Hoc vero est garrire! Cæterum similiter vetustissimorum hominum mores notat Tacitus, Annal. lib. III, 26.

91. *Nec verba..... legebantur*, nondum leges latæ erant. Erant ergo ἀθέμιστοι, ut Cyclopes apud Homer. d. l. : cf. Platon. de Legg. III, init., et Aristot. Rep. I, 2. Leges vocat (etiam V, 669) *verba minacia*, quia pœnas minantur. Hæ apud Romanos in *aeneis* tabulis incisæ in Capitolio, aut alio loco publico, *figebantur*, seu affigebantur, unde *figere leges* et *refigere*, pro ferre et abrogare, ut ab omnibus *legerentur*.

92. *Legebantur. Ligabantur* tuetur Juretus ad Symmach. II, Ep. XIII; probat et Brodæus Miscel. IV, 12, ut ad illum morem respiciatur, quo tabulæ legum adfigebantur. At hoc jam inest in *fixo*. Alterum igitur Heinsius ex Excerpt. Vatican. Caland. 3, Mediceo et uno Bonon. prætulit. — *Supplex turba* sunt rei, eorumque amici, qui sordidati et mœsti causam suam defendunt. — *Simplex turba*, quod Cod. Douzæ et quinque Heinsii exhibent, Burmannus aptius judicabat et convenientius integritati aurei seculi. At si hoc præferas, major etiam erit tautologia illa, quam in notis vituperavimus. Male etiam ætas illa *turba* vocaretur.

93. *Sine judice*. Nonnulli ex melioribus *sine vindice*, quod improbat Heins. quia, vers. 89, *vindice* præcessit; quæ causa nulla est; namque hoc ipso versu præcedit et *judicis*. — *Sine judice*. Diu dubitavi, utrum *sine vindice*, an *sine judice* præferrem. Prætuli tandem posterius : præcessit, non erant judicia; recte igitur subjicitur, sed erant sine judice tuti; præsertim quum Ovidius voc. præcedens varie repetere soleat, atque h. l. cum vi repetitum videatur. *Vindex*, si quis id malit, potest et de judice et de defensore capi.

Nondum cæsa suis, peregrinum ut viseret orbem,
Montibus, in liquidas pinus descenderat undas;
Nullaque mortales, præter sua, litora norant.
Nondum præcipites cingebant oppida fossæ:
Non tuba directi, non æris cornua flexi,
Non galeæ, non ensis, erant: sine militis usu
Mollia securæ peragebant otia gentes.
Ipsa quoque immunis, rastroque intacta, nec ullis

94. *Nondum cæsa suis.* Cf. Virg. Ecl. IV, 32–38; Tibul. I, III, 37–40. Navigatio summæ aureæ ætatis simplicitati et integritati non satis convenire videbatur, partim quia maxime quæstus causa instituta est, partim quia hominum vitam in ultima pericula conjicit, atque adeo voluntati divinæ repugnare credebatur. Propert. III, El. v, 41 sqq.

95. *Pinus*, lignum resinosum, in primis apta habebatur navigiis faciendis: *suis*, sibi ab ipsa natura assignatis: *peregrinum orbem*, peregrinas terras. *Orbis* sæpe pars orbis terrarum, ut II, 254, 322; Tacit. An. II, 2. — *Descenderat.* Statius Sil. II, 2, 6, 28: *invitas dejecit in æquora pinus.* — *Liquidas*, epith. ornans.

97–100. *Nondum præcipites.* Nondum bella gerebantur. Vivebant ἥσυχοι, pace fruentes. Hesiod. vers. 120; Tibul. I, III, 47: *Non acies, non ira fuit, non bella; nec ensem Immiti sævus duxerat arte faber*; I, x, 9: *Non arces, non vallus erat.* — *Præcipites*, profundæ.

98. *Tuba directi æris*, tuba recta ex ære. Juvenal II, 117, *recto cantaverat ære.* — *Tuba directi* etc. Tuba peditum, et est directa: lituus equitum incurvus; Horat. I, Carm. I, 23, *et lituo tubæ permistus sonitus.* Ed.

100. *Gentes.* Heins. approbante Burm. ex uno Gronov. invexit *mentes*, quia homines tum nondum in *gentes* discesserint: vid. not. 102. — *Gentes* revocavi, quia et Senec. Hippolyt. 527–536, ubi nostrum locum ante oculos habuit, *gentes* et *populos* aureæ ætati tribuit. Etiam Virg. Æn. VIII, 325: *Saturnus placida populos in pace regebat.* Infra vers. 339, statim post restauratum genus humanum *populi novi* commemorantur. In his pluralis pro singul. — *Securitas* illa ab invasione hostili turbisque domesticis, commemoratur et ab aliis. Sever. in Ætna, vers. 9: *Aurea securi quis nescit secula regis?* Tibul. d. l.: *Ultroque ferebant Obvia securis ubera lactis oves.* Eadem et fruebantur pecudes. Idem I, x, 9. Inde *mollia otia*, pax jucunda. Virg. *placida pax.*

101. *Ipsa quoque immunis.* Nondum agricultura. Hesiod. vers. 118 sqq.: Καρπὸν δ' ἔφερε ζείδωρος ἄρουρα Αὐτομάτη πολλόν τε καὶ ἄφθονον. *Ipsa*, sua sponte: vid. Ernesti Clav. Cic. h. v. mox *per se*, ut δι' ἑαυτοῦ, eodem redit: vid. Cortium ad Sallust. Jug. IX, 62. Etiam Virg. Georg. II, 10: *Ipsa per se.* — *Immunis*, vacua a miseriis, ἀπαθής. Expressit Homer. Od. II, 109, ubi terra omnia ἄσπαρτα καὶ ἀνήροτα profert. — *Rastro.* Virg. Ecl.: *Non rastros patietur humus.* — *Rastrum*, ponderosum in-

Saucia vomeribus, per se dabat omnia tellus ;
Contentique cibis, nullo cogente, creatis,
Arbuteos fœtus, montanaque fraga legebant,
Cornaque, et in duris hærentia mora rubetis,

strumentum duobus aut quatuor dentibus, quo glebæ in agris comminuebantur ; Virgil. Georg. I, 94 : quanquam et sarritioni inserviebat, vers. 155.

102. *Saucia vomeribus.* Vivianus e codd. *saucia vulneribus* protulit, idque non bene Heinsio se probavit. Notio *vulnerum* jam inest in voc. *saucia*, et quum præcedat *rastro intacta*, concinnitas membrorum hic quoque instrumenti nomen requirit. Locus, II, 287, quem Heins. comparavit, ipse eum impugnat. —*Saucia.* Sulci sunt veluti vulnera, quibus dilaceratur tergum terræ. Latius hæc Plin. H. N. II, 63, persequitur, et plura lacerationis genera invidiose commemorat. Non mirum autem est, agriculturam diu fuisse ignoratam, quippe quæ multarum rerum scientiam, magnam curam, multum laboris requirat.

103. *Nullo cogente.* Virgil. Georg. I, 128, pari elegantia, *nullo poscente;* quanquam idem et *nullis cogentibus*, Georg. II, 10 : utrumque verbum non minus eleganter, quam *imperare arvis*, de agricolis dicitur, qui veluti *cogunt* terram fruges reddere cultoribus : vide Burmann. Arva vero quum fruges reddunt, dicuntur *parere*, *respondere* etc. Sed *cibi*, qui jam narrantur, minime lauti sunt, neque ob eos invidenda aurea ætas.

104. *Arbuteos.* Plurimi *arboreos*, quæ duo sæpissime confusa sunt. *Arbuteos fœtus*, arbuta. *Arbutus*, nostris *Erdbeerbaum*, arbor fruticosa, in Italia frequens, poma ferens rubentia (X, 101) fragis similia, et difficilia concoctioni (Plin. XXIII, 8), quibus tenuioris sortis homines vesci solebant : vid. Martin. ad Virgil. I, 148. Etiam Varro R. R. II, 1, et Virgil. d. l. eos fœtus in antiquissimorum hominum victu commemorant. Sed *arborei fœtus*, quæ est altera lectio, forent poma X, 669. Hæc vero magis culturam postulant, minusque adeo primo seculo conveniunt : tribuuntur ei tamen, XV, 97. Heins. conj. : *roboreos fœtus*, i. e. glandes. At de glandibus mox sequitur. Hesiod. Ἔργ. 116, ἀφνειοὶ μήλοισι, quod est, *abundantes arbuteis fœtibus :* vid. Grævium ad h. l.

105. *Hærentia.* Male Burmannus ex Leid. et aliis quibusdam probabat *horrentia.* Arbores ipsæ, earumque rami recte dicuntur *horrere*, id est, eminere, non item fructus. Regius ex interpretatione, *pendentia.* — *Cornus*, *Cornelbaum*, cujus fructus, *corna*, lapidosi sunt, nec multum carnis habent, quibus adeo Homeri tempore, Od. X, 241, sues pascebantur ; unde et a Virgilio Æneid. III, 649, inter *victum infelicem* referuntur. —*Rubetis.* Asperis et spinosis. Rubetum autem dicitur locus, rubis et spinis consitus. *Ed.* — Rubus, *Brombeerstaude*, mora silvestria fert, quibus et ipsis tenuiores homines vescebantur : Plin. H. N. XVI, 37–71 ; XXIV, 13–73, *duros rubos* dixit ; etiam Noster IV, Pont. IV, 4. — Bene *hærere*, ut III, 730, de foliis.

Et quæ deciderant patula Jovis arbore glandes.
Ver erat æternum, placidique tepentibus auris
Mulcebant Zephyri natos sine semine flores.
Mox etiam fruges tellus inarata ferebat;
Nec renovatus ager gravidis canebat aristis.
Flumina jam lactis, jam flumina nectaris ibant;

106. *Patula.* Arridebat Burmanno e Cod. Heinsii, *larga*, i. e. benigne victum ministrans. — *Patula*, quæ ramos late diffundit. — *Jovis arbore.* Quercu, *Jovi* sacra, uti laurus *Apollini*, *Herculi* populus, *Marti* fraxinus, et *Minervæ* olea, etc. *Ed.*—Ergo quernas glandes devorarunt primi homines; quæ sane fuit vulgaris Veterum opinio. Itaque et in Ambarvalibus quernam coronam gerebant in hujus victus memoriam: Virg. Georg. I, 350. Sed merito dubitatur, an quernæ glandes alimenta præbeant humano corpori. Error sine dubio inde ortus est, quod *glandis* et βαλάνου vis latius olim patuit, omnesque fructus echinatos complexa est: vide Dioscor. I, 126, ubi inter alia tradit, *castaneas* dici Διὸς βαλάνους; cf. Pausaniæ Arcad. p. 599. Kuhn. Atque etiam hodie in terris australibus genus quoddam glandium nascitur, quibus tostis loco castanearum utuntur: vid. Goguet. *vom Ursprunge der Gesetze* etc. p. I, lib. 2. p. 57 sqq. Scripsit etiam Leisnerus progr. de Glandivoris.

107. *Ver erat æternum* etc. Ex philosophorum sententia, quam suavissime describit Virg. Georg. II, 336 sqq., natales mundi in vernum tempus incidebant, idque tempus duravit per totum seculum aureum. *Ver assiduum* est Virg. Georg. II, 149; *ver longum* Hor. II, Od. vi, 17.

108. *Zephyri* comites sunt Veris. — *Mulcebant*, leviter agitabant, huc et illuc movebant flores. Fast. I, 61, ventus *mulcet summas aristas. Tepor* convenit temperiei aeris verni. Plin. II, Ep. xvii, 3, *tepore verno nitescunt.* Causam illius teporis reddit Lucret. V, 816: *At novitas mundi nec frigora dura ciebat* etc. — *Sine semine,* sine cura hominum: Virgil. Georg. I, 22, *non ullo semine fruges.* Hæc sunt *injussa gramina.*

109. *Mox* non temporis successionem indicat, sed continuatum ordinem, idem quam præterea. Vide Schwarz. ad Plin. Pan. VIII, 6. Male igitur Lenzius monet, Ovidium hoc posuisse, quia *fruges* serius maturescunt floribus. Neque idem *non renovatus* recte explicat, non aratus.

110. *Nec renovatus ager.* Immo *renovatus ager* est novalis, qui alternis annis vacat et novatur. Sensus: Singulis annis sua sponte ager frumenta ferebat, nec erat, cur alternis cessaret. — *Canebat*, exprimit albicantem segetis colorem. Virg. Ecl. IV, 28, non minus venuste, *molli flavescet campus arista.* Ita *canæ aristæ*, VI, 456. — *Gravidis*, plenis granorum, ut, III, 665, *Gravidis corymbis.* Cæterum sua sponte olim frumenta nata esse necesse est: vid. Heyn. in Opusc. Acad. t. I, p. 339 sqq.

111. *Flumina jam lactis.* Sic eloquebantur veteres magnam lactis et vini copiam, qua tempore aureo vacca-

Flavaque de viridi stillabant ilice mella.
Postquam, Saturno tenebrosa in Tartara misso,
Sub Jove mundus erat; subiit ARGENTEA proles,
Auro deterior, fulvo pretiosior ære.
Jupiter antiqui contraxit tempora veris;

rum ubera distenta, uvæque gravidæ erant. Omnis enim copia cum *flumine* comparari solet. Virg. Ecl. IV, v. 21: *Ipsæ lacte domum referent distenta capellæ Ubera.* Add. vers. 29, et Tibul. I, III, 45. *Ire* sic etiam, II, 456.

112. ***Mella stillabant de ilice***, vel quia apes in ilice favos condebant, vel quia folia ilignea mel eliquabant, idque tam copiosum, ut in terram deflueret. Vid. Heynius ad Virg. Ecl. IV, 30, et Fabri Historia Mannæ inter Hebræos, p. 12–18. Etiam hodie in locis quibusdam Asiæ rivos propemodum mellis in silvis reperiunt peregrinantes, ut docent Itineraria. *Viridis* epitheto genus quercuum hieme quoque folia retinens Ovidius indicasse Lenzio videtur. Potius in *flava* et *viridi* imago, sive lusus inest parum probandus.

113. ***Postquam Saturno. Saturnus***, antiquissimus rex Latii, agrestes et sine legibus viventes homines ad meliorem victum et cultum traduxerat: Virg. Æn. VIII, 314–329. Idem apud Græcos fecerat Κρόνος, sub cujus imperio aureum seculum fuisse dicebatur. Itaque Latini hos duo pro una persona habuerunt. Vide Heynii Excurs. ad d. l. *Cronus* cum reliquis Titanibus in Tartara detrusus: Apollod. I, 2. Hæc est Titanomachia, antiquissimorum poetarum carminibus celebrata, unde multa in Gigantomachiam translata. Ceterum in hac argentea ætate nihil Noster a reliquis poetis mutuatus est, sed suum ingenium secutus.

114. ***Sub Jove:*** ὑπὸ Διός, sub imperio Jovis. — *Subiit*, successit, secuta est. Quidam *subiit*que *argentea*, male; *subiit* cum castigatioribus restituendum, ita sensu postulante. Virg. Æn. VIII, 362:

Alcides *subiit*: hæc illum regia cepit.

Id. Æn. X, 67, ex veterrimis cod.:

Italiam fatis *petiit* auctoribus....

Hor. lib. I, Sat. IX, 21:

Quum gravius dorso *subiit* onus.

Etiam in *adiit*, *rediit*, *periit*, *abiit*, et similibus, in primis in cæsura, postrema syllaba producitur, sequente vocali. *Ed.*

115. ***Auro deterior*** ex Hesiod. Ἔργ. 127: πολὺ χειρότερον χρυσέοιο. *Deterior ac decolor ætas* hæc argentea vr. Æn. VIII, 326. — *Auro* et *ære*, pro aurea et ahenea. — *Pretiosior*, innocentior, cum respectu ad metalla. Claudian. XXII, 454: *melioris secla metalli.* Argentea *candent*, et aureis *rutili anni* sunt.

116. ***Antiqui veris. Æterni veris***, quod Heins. placebat, sine dubio e vers. 107 migravit in Codd. quosdam. Nunc aptius *antiqui*. — *Jupiter contraxit*, ut apud Virg. Georg. I, 131: *Jupiter mella decussit foliis, rivis currentia vina repressit* etc. — *Antiqui*, pristini, præteriti. Virgil. Æneid. II, 137, *antiqua patria* de exsule. Noster infra vers. 423, *antiquus alveus*, et sic centies. *Vetus patria* dixit, Liv. I, 35.

Perque hiemes, æstusque, et inæquales autumnos,
Et breve ver, spatiis exegit quatuor annum.
Tum primum siccis aer fervoribus ustus
Canduit; et ventis glacies adstricta pependit.
Tum primum subiere domos: domus antra fuerunt,
Et densi frutices, et vinctæ cortice virgæ.
Semina tum primum longis Cerealia sulcis
Obruta sunt, pressique jugo gemuere juvenci.
Tertia post illas successit AHENEA proles,

117. *Inæquales.* Mox humidos, mox siccos; calidiores interdum, frigidiores rursus. *Incertos* tales menses dixit Virg. Georg. I, 45.

118. *Breve.* Cum dilectu, quia antea *æternum*. — *Exegit*, exigi voluit. *Exigere* autem tempus, est agere, degere, ut centies ap. Cic. Virg. Plin. et alios. Sed Burmann. aliter: exæquavit, ut in trutina. Lenzius explicat: Jupiter antiquum ver extendit in quatuor tempestates. Non bene. Non enim *ver*, sed *annum exegisse* dicitur, neque *exigere* extendere significat. — *Spatia*, tempora. Suaviter annuas vicissitudines describit, XV, 201 sqq.

119. *Tum primum siccis.* Summum æstum describit. Sed cogitandum est, vixisse poetam sub calidiore Italiæ cælo.

120. *Canduit. Candor* solis ita ap. Claudian. I, 219, et *incandescere* Virg. Georg. III, 479. Plin. Pan. XXX, 3. Hiemis frigore *adstringuntur* corpora, vere autem adventante *solvuntur*; vid. Horat. I, Od. IV, 1. *Glacies*, stiria: *adstricta pependit* venuste, pro adstricta est. Etiam III, Trist. 10, 21, *pendens glacies*. Sed multo venustius Virgil. Georg. III, 366: *Stiriaque impexis induruit horrida barbis.*

121. *Domos.* In Florent. et priore Hamb. *domus*, quo recepto versum gratiorem effici Heins. putabat. At illa Ovid. repetitio talem similitudinem non requirit; sufficit eamdem esse vocem. — *Subiere domos*, quum antea in agris et silvis habitassent (A. A. II, 473), ut etiam hodie Californiæ incolæ. Cf. Fabers. Archæologiæ, t. I, p. 9. — *Antris* pro ædibus etiam hodie utuntur Arabes multi. Et in aliis calidioribus terris, tecta sibi parant ex ramis arborum.

122. *Cortice. Cortex*, intelligitur cortex interior, liber: *vinctæ cortice virgæ*, crates, e quibus olim sibi pararunt homines ædificia: Sen. Ep. 90: *quamlibet virgeam cratem texuerunt manu.*

123. *Longis* vim pingendi habet. *Pressi*, onerati. Cf. Virgil. Georg. I, 45; Cic. N. D. II, 63.

125. *Tertia post illas.* In hac ætate justo brevior est, pendetque ab Hesiod. vers. 144 sqq. Erat hoc hominum genus ἐκ μελιᾶν δεινόν τε καὶ ὄμβριμον, *hastis terribile et validum*, amabat Martis opera habebatque χάλκεα τεύχεα, *ænea arma*, quum nigrum ferrum nondum inventum esset. Cf. Arat. Phæn. 130. Ergo et nunc *sævior* est ferocior, audacior in bello.

Sævior ingeniis, et ad horrida promtior arma;
Nec scelerata tamen: de duro est ultima FERRO.
Protinus irrumpit venæ pejoris in ævum
Omne nefas: fugere pudor, verumque, fidesque;
In quorum subiere locum fraudesque, dolique,
Insidiæque, et vis, et amor sceleratus habendi.
Vela dabant ventis, nec adhuc bene noverat illos
Navita; quæque diu steterant in montibus altis,

126. *Sævior*, ferocior, audacior in bello. Hesiod. Ἔργ. 145, *arma* invenit hoc genus hominum. Arat. Phæn. 130, in armorum auctorem gravissime invehitur. Tibull. I, III, 47 seq., *horrida*, sæva. — *Horrida. Horridum* solemne epitheton armorum, præliorum, bellorum, castrorum. Arat. χαλκεοεργὸν μάχαιραν. Lenzius vero *horrida* interpretatur horrentia, hastas erectas. Senec. Octav. 408, de hac ætate, *tertium solers genus Novas ad artes exstitit; sanctum tamen.*

127. *De duro est* etc. Cf. cum omni h. l. Catull. Epithal. Pelei et Thet. *Durities* etsi prima ferri virtus, nunc tamen invidiose dicitur cum respectu ad hominis *duritiem*. Hor. Epod. XVI, 65: Jupiter *ferro duravit secula.*

128. *Venæ*. *Vena* non, interprete Lenzio, a corpore humano ad terram, sed ad animum a metallis translata est, quibus et ipsis *venæ* tribuuntur: Heins. ad Silium, III, 283. — *Venæ pejoris*. Metalli deterioris. Optima vena auri, si ad mores referas. *Ed.* — *In ævum*, genus hominum, [illegible]*na*, sensus et studia, d[illegible]

129. *I*[illegible] in [illegible]

[illegible]

nitur, sed in factis. Etiam Cic. Quinct. 26, *veritatem* et *pudorem* conjungit. Tacit. An. III, 26: *Pro modestia ac pudore ambitio et vis incedebat.* — *Vero* et *fide* continetur societas humana.

131. *Insidiæque*. Langerman. *Invidiæque*. — *Amor habendi*, πλεονεξία. Aurel. Vict. Cæs. III, *studium habendi*. Phædr. III, prolog. 21, *cura habendi*, ubi vid. Burm. In his *habere* est possidere. Copiose hæc Noster persequitur, Fast. I, 195 sqq.

132. *Vela dabant*. Querelas acerbas de inventa navigatione habes etiam apud Horat. I, Od. III, 9–24; Propert. I, XVII, 13 sqq.; Plin. H. N., 19, proœm.; Senec. Med., vers. 301 sqq., qui et Horat. et Nostrum respexit. — *Noverat illos*, scilicet rabiem Noti decertantis horriferis Aquilonibus, ut loquitur Horatius.

133. *Quæque diu* etc. Hæc paulo brevius dicta sunt. Quæ diu in montibus, iisque altissimis, steterat arbor, resecta est; ex eaque *carina*, navis, facta. Gronovianam conject. *alni* repudiaverim: partim quia alni non tam montibus gaudent, quam palustribus locis et ripis (Plin. H. N. XVI, 18); partim quia *altis* non [illegible]inus quam *diu*, inservit insaniæ [illegible]ortalium declarandæ. Neque Nos[illegible] respexisse videtur Virg. Georg. [illegible] 136.

Fluctibus ignotis insultavere carinæ;
Communemque prius, ceu lumina Solis et auras,
Cautus humum longo signavit limite mensor.
Nec tantum segetes alimentaque debita dives
Poscebatur humus; sed itum est in viscera terræ;

134. *Ignotis.* Optimus Medic. *ignaris*, quo voc. Tacitum sæpe uti pro *ignotus* monet Heins. Sed Taciti idiotismi non ad Ovidium transferendi. — *Insultavere* contemtim, insultavere tanquam æquori victo; ex inepta scilicet Veterum opinione, quasi insolentia sit navigare. Xerxes *aquis insultans* est apud Lucret. III, 1045. Horat. I, Od. III, 24: *Impiæ non tangenda rates transiliunt vada.* Tibul. I, III, 37: *Nondum cæruleas pinus contemserat undas.* Claudian. R. P. præf. II: nauta *vagus exsultat pelago.* Sine insolentiæ notione, pro insilire, *insultare* legitur apud Tacit. An. II, 8: *Batavi dum insultant aquis, artemque natandi ostentant.* Sed quanta commoda redundaverint ad genus humanum e navigatione inventa et exculta, satis notum est. Et tantum abest, ut Deus Oceano interjecto gentium consuetudinem impedire voluerit, ut vel remotissimas terras eo arctius conjunxerit. — Gronov. et alii plures *exsultavere.* Æque bene.

135. *Communem.* Cf. Amor. III, VIII, 35-44; Justin. XLIII, I, 3: *Omnia communia et indivisa omnibus fuerunt, veluti unum cunctis patrimonium esset.* Cf. Virg. Georg. I, 126. Explicat Lactant. Inst. V, V, 7: sic, tam liberales fuisse homines, ut natas sibi fruges non includerent, sed pauperes ad communionem proprii admitterent. — *Ceu lumina* etc. Cf. VI, 350. Τὸν ἥλιον τὸν κοινὸν et τὸν ἀέρα τὸν κοινὸν dixit Menander, p. 184, 260. — *Auras.* Vulgo *auræ*, scilicet *sunt.*

136. *Cautus* et auget avaritiam hominum, et diligentiam mensoris declarat. — *Longo limite*, ut paulo ante, *longis sulcis*: *signare limite*, dividere agros, limite, signi loco, inter eos relicto. Præivit Virg. d. l.: *nec signare quidem aut partiri limite campum Fas erat.* Variavit hoc Senec. Hipp. 526.

137. *Dives humus*, Ζείδωρος ἄρουρα. *Debita* non sunt, ut Lenzius vult, ad vitam sustentandam necessaria, sed, elegantiore sensu, quæ terra, cui semina, tanquam depositum, creduntur, hominibus debet.

138. *Itum est* etc. Neapolit., *per viscera*, quod respuendum, quia profunditas magis, quam latitudo metallifodinarum, hic tangitur. — *Ire in viscera, penetrare in viscera terræ, viscera ejus extrahere* etiam ap. Plin. H. N. 33, I s. I, II, 63, ubi graves de hac re querelas habes. Senec. Octav. vers. 416: *Sed in parentis viscera intravit suæ Deterior ætas; eruit ferrum Grave, aurumque.* —*Stygiis umbris*, orco, in quo *umbræ* seu manes ad Stygiam paludem versantur. Hanc Veteres in media terra ponebant; intelligit ergo opes altissime latentes. Satis lepide Plin. H. N. II, 63, ubi de hac eadem avaritia queritur, *Si ulli essent*, inquit, *inferi, jam profecto illos avaritiæ atque luxuriæ cuniculi refodissent.*

Quasque recondiderat, Stygiisque admoverat umbris,
Effodiuntur opes, irritamenta malorum.
Jamque nocens ferrum, ferroque nocentius aurum
Prodierant: prodit bellum, quod pugnat utroque;
Sanguineaque manu crepitantia concutit arma.
Vivitur ex rapto: non hospes ab hospite tutus,
Non socer a genero: fratrum quoque gratia rara est:
Imminet exitio vir conjugis, illa mariti:
Lurida terribiles miscent aconita novercæ:

139. *Quasque recondiderat*, etc. Sed egregie de genere humano meriti sunt, qui metalla quibus ægre caret vita humana, e terris primi eruerunt, eorumque usum hominibus demonstrarunt; idque ob meritum multi adeo inter Deos relati sunt a grata posteritate. Abusus non tollit usum. Plin. H. N. XXXIV, 14, ferrum vocat *optimum pessimumque vitæ instrumentum*, quod deinde explicat. Neque Natura illas opes tam alte abscondidit: immo in multis terris ditissimæ auri argentique venæ propemodum in superficie terræ expositæ patent. Vide Goguet. *vom Ursprunge der Gesetze*, etc. I, 2–4. — Cæterum de inventione metallorum locus elegans est apud Lucr. lib. V, 1240–1295.

141. *Nocentius.* Sacram enim famem injicit mortalibus.—*Quod pugnat utroque*, nummis aureis et ferreis armis. Aliter tamen sensit Pyrrhus: vide Cic. Offic. I, 12. Quis non audivit Philippi Macedonis arma victricia, ἀργυρίαις λόγχαις, et asinum auro onustum: Græciam auro ejus, non ferro, subactam? *Ed.* — *Bellum pugnat* poetice pro, belligerantes pugnant. Solebant autem Veteres prælium inituri *concutere arma*, hoc est hastis aut pilis scuta pulsare, ut tali strepitu terrerentur hostes. Hinc frequenter *crepitus* armorum in descriptionibus pugnarum. Vide Sphanhem. ad Callim. h. Del. vers. 136, et Arnaldum in Specim. Animadv. p. 74.

144. *Vivitur ex rapto.* Gravem hanc vitiositatis humanæ deplorationem Seneca laudat, de Ira II, 8; de Benef. V, 15; N. Q. p. 911. Locus adumbratus ex Hesiod. vers. 182 sqq.: Οὐδὲ πατὴρ παίδεσσιν ὁμοίιος, οὐδέ τι παῖδες, Οὐδὲ ξεῖνος ξεινοδόκῳ, καὶ ἑταῖρος ἑταίρῳ, Οὐδὲ κασίγνητος φίλος ἔσσεται. Nostrum expressit Senec. Hipp. vers. 553 sqq. sed non satis feliciter.— *Ex rapto.* Alibi *ex* omittitur in hac formula.

145. *Gratia.* Concordia. — *Imminet* grave verb. cupide instat.

147. *Lurida aconita.* Atra, tristia venena. De *aconito*, herba venenata, vid. infra VII, 415. *Luridus* proprie de pallore cadaverum dicitur: vid. Brouckh. ad Propert. IV, VII, 2. Hinc etiam venena letifera dicuntur *lurida* ab effectu. Ante oculos autem Noster habuit Virg. Georg. II, 128 sqq. ubi *sævæ novercæ miscent herbas et non innoxia verba.* Claud. XV, 173: *Adhuc ignota novercis Gramina.* Adeo male olim audiebant novercæ! — Ad exemplar Nostri, et

Filius ante diem patrios inquirit in annos:
Victa jacet Pietas; et Virgo cæde madentes,
Ultima cælestum, terras Astræa reliquit.
III. Neve foret terris securior arduus æther,

ab effectu veneni, Juvenalis, de matrona quæ viro *miscet* sitiente rubetam, dixit, Sat. I, vers. 72, *instituit nigros efferre maritos*, scilicet veneno lurido exstinctos. *Ed.*

148. *Inquirit in annos.* Valde hic variant MSS. Multi, *incurrit in annos* aut *occurrit.* Barneg. *concurrit.* Unus, *desiderat.* Menardi, *incurrit honores.* Genev. *irrupit.* Heins. conj. *patrios male digerit annos.* Apparet, in Cod. antiquissimo, unde multi alii descripti, veram lectionem evanuisse. Eam deinde librarius quisque suo modo supplevit. — *Inquirit* etc. Quærit a Mathematicis, s. Chaldæis, astrologis, qui ex natalibus futura prædicebant (Gellius, N. A. I, 9) annum, quo pater moriturus sit: *ante diem inquirit*, præscire cupit. Silius, III, 13, *casus scire futuros Ante diem.* Lenzio hæc impietas, in hac quidem notatione, non satis magna videtur; itaque his verbis subjicit h. sensum: ipse fit auctor mortis præmaturæ patri. Id vero verba significare non possunt. Tacit. An. III, 22: *Quæsitum per Chaldæos in domum Cæsaris*, ubi Lipsius et suis et Tertul. verbis monet, quam capitale id sit. Varietas tamen lectionis materiam emendandi largam suppeditat. Forte Ovid. scripsit: *irrumpit in annos.* Cic. Lig. 5, *irrumpere in fletum*, eum interpellare, abrumpere. Tacit. An. IV, 67, *irrumpere quietem* eodem sensu. Tum *ante diem*, scilicet fato destinatum, ut Art. Amat. III, 739; Virg. Æneid. IV, 696.

149. *Pietas.* Amor consanguineorum mutuus; *victa jacet* graviter dictum, expulsa est. Metaphora petita ab hostibus aut gladiatoribus victis.

150. *Virgo Astræa.* Justitia, quæ etiam simpliciter *Virgo*, et a Cæsare Germ. *justissima virgo* dicitur. Relicta terra, Jovis in cælo resedit. — *Ultima cælestum*, erat enim etiam hoc in aurei seculi bonis, ut Dii præsentes homines viserent. Fast. I, 247.

151–162. *Neve foret* etc. *Gigantomachia*, quam Noster paucis transmittit, Hesiodus plane neglexit. Quæ Homer. Od. λ. 304–19; Apollon. I, 484; Virg. Georg. I, 280–83; Col. Æn. VI, 580; Apollod. I, VII, 4, Otum et Ephialtem, Aloi filios, statura corporis prodigiosa, parasse, et, nisi ab Apolline sagittis confixi essent, perfecturos fuisse scribunt, ea Noster hic, atque Fast. V, 35, a *Gigantibus* facta esse narrat. Verum *Gigantas*, Γηγενεῖς, *Terrigenas*, quos Terra, indignans Jovi ob Titanas in Tartarum conjectos, ex Tartaro peperit, et quorum nomina Schol. Hesiod. ad Th. 185, Hygin. præsert. p. 3, habent, potius in Macedonia saxa atque accensas arbores in cælum jaculatos esse atque a Cælicolis, Hercule in societatem adscito, interfectos, alii tradunt, ut Eurip. Ion. 206–18; Apollod. I, 6. Itaque Ovid. duos diversos mythos confudit; in quo forte auctores habuit, aut Pherecydem et Acusilaum, qui illa attigerant, aut priscos poetas, qui

Adfectasse ferunt regnum cæleste Gigantas;
Altaque congestos struxisse ad sidera montes.
Tum pater omnipotens misso perfregit Olympum
Fulmine, et excussit subjecto Pelion Ossæ.
Obruta mole sua quum corpora dira jacerent;
Perfusam multo natorum sanguine Terram

Gigantomachias scripserant. Horat. III, Od. IV, 49–63, mythos illos distinguit. In Claudiani Gigantomachia Gigantes et hos et alios montes jaculantur. Vix dubium autem est, quin Olympus ab Ossa terræ motu revulsus originem fabulæ dederit: Strabo, IX, p. 658. Gigantes autem fuisse videntur homines viribus valentes, feroces et insolentes tam in Deum, quam in homines; quorum ferociam prisca ætas, sub sensus omnia vocans, sic expressit, ut corpora immania, et multa brachia, in quibus sedes roboris, iis daret, atque montes ab iis ad cælum exstructos fingeret. — *Neve* etc. Sic commode hæc annectuntur antecedentibus. — *Arduus*, longe remotus a turbis terrenis, atque etiam difficilis adscensu. Fecerunt autem hoc gigantes impulsu matris, invidentis cælicolis regnum. *Fulmen* Cyclopes Jovi in Titanomachia ministraverant (Apoll. I, II, 1); eoque pro telis deinde in omnibus pugnis usus est.

152. *Adfectasse ferunt regnum celeste Gigantas.* Similiter Fast. III, 439: *Post ausos cælum adfectare Gigantas;* et Pont. IV, Ep. VIII, 59: *Adfectantes cælestia regna Gigantas. Gigantes* quidem male: quatuor ex antiquioribus *Gigantas;* sic restituendum censuimus hic et alibi. *Ed.*

155. *Subjecto.* Ante Heins. edeb. *subjectum Pelion Ossæ*, quod insulsum. Nec melior altera Heins. conject. *subjectam Pelio Ossam.* Unus Ambros. pro diversa lect. *subjecto Pelio Ossam*, quod invexit Heins. ut adeo Ovid. eumdem, quem Virg. Georg. I, 280, montium ordinem secutus sit. Sed quoniam non modo apud Hom. atque Propert. II, 1, 19, sed etiam apud Nostrum Amor. II, 1, 13, montes illi sic collocantur, ut maximo Olympo minor Ossa, et huic minimus Pelion impositus sit; propterea nos non dubitavimus amplecti lect. multorum MSS. ex vetustioribus, quam etiam Barth. ad Statii Theb. X, 846, probat, et a qua tantum in syntaxi aberrant secund. Palat. et unus Bersm. qui habent *subjecto Pelion Ossa.*

156. *Corpora dira.* Erant enim immania monstra, quibus mater staturam ingentem, centenas manus, quinquagena capita, et pro cruribus angues dederat: Fast. V, 35. De forma illa symbolica, vid. Heyn. *Antiquarischen Aufsaetzen*, t. II, p. 58. — *Mole sua*, montibus a se exstructis. Senec. Thyest. vers. 1084, hi tres montes vocantur *tergemina moles.*

157. *Multo... sanguine.* Heins. ex uno Leid. arridet *merito sanguine.* Immo in *multo* causa *incalescendi;* et *multus* esse debebat immanium Gigantum cruor. Pro *Terram* unus Heins. *matrem*, quod præfert Burm. ut sic indicetur, Terræ filios fuisse Gigantas. Immo *Terram natorum* eo-

Incaluisse ferunt, calidumque animasse cruorem;
Et, ne nulla suæ stirpis monumenta manerent,
In faciem vertisse hominum: sed et illa propago
Contemtrix Superum, sævæque avidissima cædis,
Et violenta fuit: scires e sanguine natos.
IV. Quæ pater ut summa vidit Saturnius arce,

rum originem declarat certam; *matrem* contra eam dubiam relinquit.— Hæc fabulæ pars adficta propter hominum crudelitatem. Crudeles *sanguine nati* dicebantur: Tibul. I, 11, 39.—*Animare*, in animans vertere: IV, 618; XIV, 566. Pro *feræ* revocavi *suæ*, in quo indulgentia materna inest et causa mutationis. Neque, si *feræ* præcessisset, subjici potuisset, *sed et illa* etc. *In faciem hominum*, in homines, aut in formam hominum, quam Gigantes non habuerant. — Sic dicitur facies maris, facies cæli, etc.; adeoque omnis externa species et forma, oculis exposita, facies appellatur. Hinc superficies. *Ed.*

158. *Incaluisse*. Burm. bene fecit, quod vers. seq. pro *immaduisse* ex uno Medic. et edit. Aldi dedit *incaluisse*, quia Ovid. amat tales repetitiones, et quia in *calore* illo vis gignendi.

159. *Stirpis*. Thuan. et unus Vossian. *feræ stirpis*, quod Heinsius amplexus est.

162. *Scires e sanguine natos*. VI, 22: *Scires a Pallade doctam*. Fast. II, 419: *Marte satos scires*. Vide Drakenb. ad Sil. V, 279.

163–243. *Lycaon*. Quam impia illa e Gigantum sanguine orta proles fuerit, commode probatur exemplo Lycaonis, regis Arcadiæ, qui ipsi Jovi, terras visenti, non modo carnes humanas apposuerat, sed etiam insidias struxerat; quam ob impietatem in lupum conversus est. Cf. Hygin. fab. 176, et Apollod. Biblioth. III, 8; quo utroque loco filii Lycaonis, quod hic traditur periculum, in Jove facere conantur, quam ob causam ipsi fulmine necantur; pater autem secundum Hygin. in lupum convertitur, secundum Apollod. autem una cum filiis concrematur. Cum Apollod. consentit Schol. Lycophr. ad vers. 481. Pausan. Arcad. p. 600, tradit, Lycaonem, Pelasgi filium, Cecropi æqualem, Jovi sacra Lycæa instituisse, in iisque infantem sacrificasse, eamque ob causam in lupum conversum esse. Id quod paulo propius ad historicam veritatem accedit. Etenim etiam marmor Arundel. I, 31, memorat, Lycaonem, Pandioni, Cecropis filio, æqualem, instituisse Jovi sacra, Λυκαῖα dicta, in quibus homines Deo offerrentur. Atque hæc sacra diu mansisse inter Arcadas, ex antiquo quodam auctore refert Plin. H. N. VIII, 32. Regem justum fuisse eum Suid. in Λυκάων narrat; atque etiam ex Pausan. apparet, multa eum inter Arcadas ad vitæ cultum invenisse. Fabulam de mutatione in lupum facile nominis etymon parere potuit. De λυκανθρωπίας universe Herodot. IV, 105, Plin. d. l. disputant. Fabulam in se tenuem Ovidius tractatione reddidit memorabilem, in eaque exornanda

Ingemit; et, facto nondum vulgata recenti,
Fœda Lycaoniæ referens convivia mensæ,
Ingentes animo et dignas Jove concipit iras;
Conciliumque vocat: tenuit mora nulla vocatos.
  Est via sublimis, cælo manifesta sereno,
Lactea nomen habet; candore notabilis ipso.
Hac iter est Superis ad magni tecta Tonantis,

multum ingenii ostendit. Poeta non ipse narrat, quid Lycaon commiserit, sed Jovem Diis convocatis narrantem inducit: quæ inventio multa ornamenta peperit. Sic enim consessus Deorum, Jovisque majestas describi, atque oratio commota intexi poterat. — Cælum vr. *arx mundi*, *arx cæli*, *arces igneæ*. Vide Brouckh. ad Propert. III, 111, 53. In *summa arce* domus Jovis fuit II, 306, quæ et ipsa *arx* vr. vers. 673, unde despicit terras. Virgil. Æn. I, 223. Apud Homer. Jupiter ἐν ἀκροτάτῃ κορυφῇ Olympi habitat.

165. *Fæda Lycaoniæ....... mensæ*. *Fædus victus* de carne humana apud Horat. A. P. 392. Θοίναν ἀγρίαν θηρῶν vocat Eurip. Hec. 1071. Ut hic *convivia Lycaoniæ mensæ*, sic apud Lucan. ex imitatione Nostri *convivia Ganymedeæ mensæ*, et apud Nostrum XV, *Thyesteæ mensæ*, non minus illa fœda, quam Lycaonia. — *Referens*: quibus? Deos postea convocat. Num poeta dedit *repetens*, sibi in memoriam revocans? Plin. III, Ep. 5, 16. Rod. omisit in versione. — *Facto recenti*, ut alibi *re recenti*. — *Concipi animo* dicuntur, quæ oriuntur in animo, ut ira, furor.

166. *Ingentes animo*. Palatini et alii nonnulli, *Ingentes animos*, *dignas* etc. Placet Dan. Heins. et Burm. quia *animi* sæpe de ira dicitur, et cum *ira* conjungitur. Melior est vulgata; verbo enim *concipere* fere semper additur *animo* aut *mente*. Vide 777, II, 77, 640, X, 352, XV, 6. Ita et apud Virg. et alios.

167. *Conciliumque*. Cum res gravis agenda esset, Jupiter Deos convocare (ἀγορὴν δὲ καλέσαι) solebat (Homer. Il, δ, 1, θ, 2, υ, 4 sqq.; Virgil. Æneid. X, 1, et sæpe) in primis duodecim magnos, qui erant Consiliarii Jovis, et *Consentes* dicebantur. Senec. Nat. Quæst. II, 41; Arnob. c. Gent. III, p. 123. Nunc autem etiam reliqui Dii, audiendi causa, confluunt. Itaque non facile discernere licet, utrum *consilium* an *concilium* legendum sit; nam *consilium* est consessus deliberantium, *concilium* audientium. Vide Ernesti Clav. Cic. voc. *consilium*, et Burm. ad h. l. — *Vocare consilium* aut *concilium*, phrasis solemnis.

169. *Lactea nomen habet*. De circulo illo candido in cælo, quem γαλαξίαν vocarunt Græci, *lacteam* Latini, mira finxerunt Veteres, ope tuborum opticorum destituti. Vide Macrob. in Somn. Scip. I, 12, 15; Manil. Astron. I, 748.

170. *Tonantis*. Quidam *tecta Tyranni*. Sed vide Burmann. — Sequitur topographia cæli. *Magnus Tonans* etiam II, 466. Alibi *altitonans*. — *Dextra lævaque* refer, non ad *regalem domum*, sed ad lacteam. Pro, nobiles habitant, notione speciali et

Et quæ deciderant patula Jovis arbore glandes.
Ver erat æternum, placidique tepentibus auris
Mulcebant Zephyri natos sine semine flores.
Mox etiam fruges tellus inarata ferebat;
Nec renovatus ager gravidis canebat aristis.
Flumina jam lactis, jam flumina nectaris ibant;

106. *Patula.* Arridebat Burmanno e Cod. Heinsii, *larga*, i. e. benigne victum ministrans. — *Patula*, quæ ramos late diffundit. — *Jovis arbore.* Quercu, *Jovi* sacra, uti laurus *Apollini*, *Herculi* populus, *Marti* fraxinus, et *Minervæ* olea, etc. *Ed.*—Ergo quernas glandes devorarunt primi homines; quæ sane fuit vulgaris Veterum opinio. Itaque et in Ambarvalibus quernam coronam gerebant in hujus victus memoriam: Virg. Georg. I, 350. Sed merito dubitatur, an quernæ glandes alimenta præbeant humano corpori. Error sine dubio inde ortus est, quod *glandis* et βαλάνου vis latius olim patuit, omnesque fructus echinatos complexa est: vide Dioscor. I, 126, ubi inter alia tradit, *castaneas* dici Διὸς βαλάνους; cf. Pausaniæ Arcad. p. 599. Kuhn. Atque etiam hodie in terris australibus genus quoddam glandium nascitur, quibus tostis loco castanearum utuntur: vid. Goguet. *vom Ursprunge der Gesetze* etc. p. I, lib. 2. p. 57 sqq. Scripsit etiam Leisnerus progr. de Glandivoris.

107. *Ver erat æternum* etc. Ex philosophorum sententia, quam suavissime describit Virg. Georg. II, 336 sqq., natales mundi in vernum tempus incidebant, idque tempus duravit per totum seculum aureum. *Ver assiduum* est Virg. Georg. II, 149; *ver longum* Hor. II, Od. VI, 17.

108. *Zephyri* comites sunt Veris. — *Mulcebant*, leviter agitabant, huc et illuc movebant flores. Fast. I, 61, ventus *mulcet summas aristas.* *Tepor* convenit temperiei aeris verni. Plin. II, Ep. XVII, 3, *tepore verno nitescunt.* Causam illius teporis reddit Lucret. V, 816: *At novitas mundi nec frigora dura ciebat* etc. — *Sine semine,* sine cura hominum: Virgil. Georg. I, 22, *non ullo semine fruges.* Hæc sunt *injussa gramina.*

109. *Mox* non temporis successionem indicat, sed continuatum ordinem, idem quam præterea. Vide Schwarz. ad Plin. Pan. VIII, 6. Male igitur Lenzius monet, Ovidium hoc posuisse, quia *fruges* serius maturescunt floribus. Neque idem *non renovatus* recte explicat, non aratus.

110. *Nec renovatus ager.* Immo *renovatus ager* est novalis, qui alternis annis vacat et novatur. Sensus: Singulis annis sua sponte ager frumenta ferebat, nec erat, cur alternis cessaret. — *Canebat*, exprimit albicantem segetis colorem. Virg. Ecl. IV, 28, non minus venuste, *molli flavescet campus arista.* Ita *canæ aristæ*, VI, 456. — *Gravidis*, plenis granorum, ut, III, 665, *Gravidis corymbis.* Cæterum sua sponte olim frumenta nata esse necesse est: vid. Heyn. in Opusc. Acad. t. I, p. 339 sqq.

111. *Flumina jam lactis.* Sic eloquebantur veteres magnam lactis et vini copiam, qua tempore aureo vacca-

Flavaque de viridi stillabant ilice mella.
  Postquam, Saturno tenebrosa in Tartara misso,
Sub Jove mundus erat; subiit ARGENTEA proles,
Auro deterior, fulvo pretiosior ære.
Jupiter antiqui contraxit tempora veris;

rum ubera distenta, uvæque gravidæ erant. Omnis enim copia cum *flumine* comparari solet. Virg. Ecl. IV, v. 21: *Ipsæ lacte domum referent distenta capellæ Ubera.* Add. vers. 29, et Tibul. I, III, 45. *Ire* sic etiam, II, 456.

112. *Mella stillabant de ilice*, vel quia apes in ilice favos condebant, vel quia folia ilignea mel eliquabant, idque tam copiosum, ut in terram deflueret. Vid. Heynius ad Virg. Ecl. IV, 30, et Fabri Historia Mannæ inter Hebræos, p. 12–18. Etiam hodie in locis quibusdam Asiæ rivos propemodum mellis in silvis reperiunt peregrinantes, ut docent Itineraria. *Viridis* epitheto genus quercuum hieme quoque folia retinens Ovidius indicasse Lenzio videtur. Potius in *flava* et *viridi* imago, sive lusus inest parum probandus.

113. *Postquam Saturno. Saturnus*, antiquissimus rex Latii, agrestes et sine legibus viventes homines ad meliorem victum et cultum traduxerat: Virg. Æn. VIII, 314–329. Idem apud Græcos fecerat Κρόνος, sub cujus imperio aureum seculum fuisse dicebatur. Itaque Latini hos duo pro una persona habuerunt. Vide Heynii Excurs. ad d. l. *Cronus* cum reliquis Titanibus in Tartara detrusus: Apollod. I, 2. Hæc est Titanomachia, antiquissimorum poetarum carminibus celebrata, unde multa in Gigantomachiam translata. Ceterum in hac argentea ætate nihil Noster a reliquis poetis mutuatus est, sed suum ingenium secutus.

114. *Sub Jove*: ὑπὸ Διός, sub imperio Jovis. — *Subiit*, successit, secuta est. Quidam *subiit*que *argentea*, male; *subiit* cum castigatioribus restituendum, ita sensu postulante. Virg. Æn. VIII, 362:

Alcides *subiit*: hæc illum regia cepit.

Id. Æn. X, 67, ex veterrimis cod.:

Italiam fatis *petiit* auctoribus....

Hor. lib. I, Sat. IX, 21:

Quum gravius dorso *subiit* onus.

Etiam in *adiit*, *rediit*, *periit*, *abiit*, et similibus, in primis in cæsura, postrema syllaba producitur, sequente vocali. *Ed.*

115. *Auro deterior* ex Hesiod. Ἔργ. 127: πολὺ χειρότερον χρυσείῳ. *Deterior ac decolor ætas* hæc argentea vr, Æn. VIII, 326. — *Auro* et *ære*, pro aurea et ahenea. — *Pretiosior*, innocentior, cum respectu ad metalla. Claudian. XXII, 454: *melioris secla metalli.* Argentea *candent*, et aureis *rutili anni* sunt.

116. *Antiqui veris. Æterni veris*, quod Heins. placebat, sine dubio e vers. 107 migravit in Codd. quosdam. Nunc aptius *antiqui*. — *Jupiter contraxit*, ut apud Virg. Georg. I, 131: *Jupiter mella decussit foliis, rivis currentia vina repressit* etc. — *Antiqui*, pristini, præteriti. Virgil. Æneid. II, 137, *antiqua patria* de exsule. Noster infra vers. 423, *antiquus alveus*, et sic centies. *Vetus patria* dixit, Liv. I, 35.

Perque hiemes, æstusque, et inæquales autumnos,
Et breve ver, spatiis exegit quatuor annum.
Tum primum siccis aer fervoribus ustus
Canduit; et ventis glacies adstricta pependit.
Tum primum subiere domos: domus antra fuerunt,
Et densi frutices, et vinctæ cortice virgæ.
Semina tum primum longis Cerealia sulcis
Obruta sunt, pressique jugo gemuere juvenci.
Tertia post illas successit AHENEA proles,

117. *Inæquales.* Mox humidos, mox siccos; calidiores interdum, frigidiores rursus. *Incertos* tales menses dixit Virg. Georg. I, 45.

118. *Breve.* Cum dilectu, quia antea *æternum.* — *Exegit*, exigi voluit. *Exigere* autem tempus, est agere, degere, ut centies ap. Cic. Virg. Plin. et alios. Sed Burmann. aliter: exæquavit, ut in trutina. Lenzius explicat: Jupiter antiquum ver extendit in quatuor tempestates. Non bene. Non enim *ver*, sed *annum exegisse* dicitur, neque *exigere* extendere significat. —*Spatia*, tempora. Suaviter annuas vicissitudines describit, XV, 201 sqq.

119. *Tum primum siccis.* Summum æstum describit. Sed cogitandum est, vixisse poetam sub calidiore Italiæ cælo.

120. *Canduit. Candor* solis ita ap. Claudian. I, 219, et *incandescere* Virg. Georg. III, 479. Plin. Pan. XXX, 3. Hiemis frigore *adstringuntur* corpora, vere autem adventante *solvuntur;* vid. Horat. I, Od. IV, 1. *Glacies*, stiria: *adstricta pependit* venuste, pro adstricta est. Etiam III, Trist. 10, 21, *pendens glacies.* Sed multo venustius Virgil. Georg. III, 366: *Stiriaque impexis induruit horrida barbis.*

121. *Domos.* In Florent. et priore Hamb. *domus*, quo recepto versum gratiorem effici Heins. putabat. At illa Ovid. repetitio talem similitudinem non requirit; sufficit eamdem esse vocem. — *Subiere domos*, quum antea in agris et silvis habitassent (A. A. II, 473), ut etiam hodie Californiæ incolæ. Cf. Fabers. Archæologiæ, t. I, p. 9. — *Antris* pro ædibus etiam hodie utuntur Arabes multi. Et in aliis calidioribus terris, tecta sibi parant ex ramis arborum.

122. *Cortice. Cortex*, intelligitur cortex interior, liber: *vinctæ cortice virgæ*, crates, e quibus olim sibi pararunt homines ædificia: Sen. Ep. 90: *quamlibet virgeam cratem texuerunt manu.*

123. *Longis* vim pingendi habet. *Pressi*, onerati. Cf. Virgil. Georg. I, 45; Cic. N. D. II, 63.

125. *Tertia post illas.* In hac ætate justo brevior est, pendetque ab Hesiod. vers. 144 sqq. Erat hoc hominum genus ἐκ μελιᾶν δεινόν τε καὶ ὄβριμον, *hastis terribile et validum*, amabat Martis opera habebatque χάλκεα τεύχεα, *ænea arma*, quum nigrum ferrum nondum inventum esset. Cf. Arat. Phæn. 130. Ergo et nunc *sævior* est ferocior, audacior in bello.

Sævior ingeniis, et ad horrida promtior arma;
Nec scelerata tamen: de duro est ultima FERRO.
Protinus irrumpit venæ pejoris in ævum
Omne nefas: fugere pudor, verumque, fidesque;
In quorum subiere locum fraudesque, dolique,
Insidiæque, et vis, et amor sceleratus habendi.
Vela dabant ventis, nec adhuc bene noverat illos
Navita; quæque diu steterant in montibus altis,

126. *Sævior*, ferocior, audacior in bello. Hesiod. Ἔργ. 145, *arma* invenit hoc genus hominum. Arat. Phæn. 130, in armorum auctorem gravissime invehitur. Tibull. I, III, 47 seq., *horrida*, sæva. — *Horrida*. *Horridum* solemne epitheton armorum, præliorum, bellorum, castrorum. Arat. χαλκέεργον μάχαιραν. Lenzius vero *horrida* interpretatur horrentia, hastas erectas. Senec. Octav. 408, de hac ætate, *tertium solers genus Novas ad artes exstitit; sanctum tamen.*

127. *De duro est* etc. Cf. cum omni h. l. Catull. Epithal. Pelei et Thet. *Durities* etsi prima ferri virtus, nunc tamen invidiose dicitur cum respectu ad hominis *duritiem.* Hor. Epod. XVI, 65: Jupiter *ferro duravit secula.*

128. *Venæ. Vena* non, interprete Lenzio, a corpore humano ad terram, sed ad animum a metallis translata est, quibus et ipsis *venæ* tribuuntur: Heins. ad Silium, III, 283. — *Venæ pejoris*. Metalli deterioris. Optima vena auri, si ad mores referas. *Ed.* — *In ævum*, genus hominum, cujus *vena*, sensus et studia, deterior erat.

129. *Pudor*, moderatio in omnibus cupiditatibus justi et æqui causa, virtus princeps. — *Verum* aut *veritas*, quum de moribus et vita hominum sermo est, non in verbis cernitur, sed in factis. Etiam Cic. Quinct. 26, *veritatem* et *pudorem* conjungit. Tacit. An. III, 26: *Pro modestia ac pudore ambitio et vis incedebat.* — *Vero* et *fide* continetur societas humana.

131. *Insidiæque*. Langerman. *Invidiæque.* — *Amor habendi*, πλεονεξία. Aurel. Vict. Cæs. III, *studium habendi.* Phædr. III, prolog. 21, *cura habendi*, ubi vid. Burm. In his *habere* est possidere. Copiose hæc Noster persequitur, Fast. I, 195 sqq.

132. *Vela dabant.* Querelas acerbas de inventa navigatione habes etiam apud Horat. I, Od. III, 9–24; Propert. I, XVII, 13 sqq.; Plin. H. N., 19, procem.; Senec. Med., vers. 301 sqq., qui et Horat. et Nostrum respexit. — *Noverat illos*, scilicet rabiem Noti decertantis horriferis Aquilonibus, ut loquitur Horatius.

133. *Quæque diu* etc. Hæc paulo brevius dicta sunt. Quæ diu in montibus, iisque altissimis, steterat arbor, resecta est; ex eaque *carina*, navis, facta. Gronovianam conject. *alni* repudiaverim: partim quia alni non tam montibus gaudent, quam palustribus locis et ripis (Plin. H. N. XVI, 18); partim quia *altis* non minus quam *diu*, inservit insaniæ mortalium declarandæ. Neque Noster respexisse videtur Virg. Georg. I, 136.

Fluctibus ignotis insultavere carinæ;
Communemque prius, ceu lumina Solis et auras,
Cautus humum longo signavit limite mensor.
Nec tantum segetes alimentaque debita dives
Poscebatur humus; sed itum est in viscera terræ;

134. *Ignotis.* Optimus Medic. *ignaris*, quo voc. Tacitum sæpe uti pro *ignotus* monet Heins. Sed Taciti idiotismi non ad Ovidium transferendi. — *Insultavere* contemtim, insultavere tanquam æquori victo; ex inepta scilicet Veterum opinione, quasi insolentia sit navigare. Xerxes *aquis insultans* est apud Lucret. III, 1045. Horat. I, Od. III, 24: *Impiæ non tangenda rates transiliunt vada.* Tibul. I, III, 37: *Nondum cæruleas pinus contemserat undas.* Claudian. R. P. præf. 11: nauta *vagus exsultat pelago.* Sine insolentiæ notione, pro insilire, *insultare* legitur apud Tacit. An. II, 8: *Batavi dum insultant aquis, artemque natandi ostentant.* Sed quanta commoda redundaverint ad genus humanum e navigatione inventa et exculta, satis notum est. Et tantum abest, ut Deus Oceano interjecto gentium consuetudinem impedire voluerit, ut vel remotissimas terras eo arctius conjunxerit. — Gronov. et alii plures *exsultavere.* Æque bene.

135. *Communem.* Cf. Amor. III, VIII, 35-44; Justin. XLIII, 1, 3: *Omnia communia et indivisa omnibus fuerunt, veluti unum cunctis patrimonium esset.* Cf. Virg. Georg. I, 126. Explicat Lactant. Inst. V, V, 7: sic, tam liberales fuisse homines, ut natas sibi fruges non includerent, sed pauperes ad communionem proprii admitterent. — *Ceu lumina* etc. Cf. VI, 350. Τὸν ἥλιον τὸν κοινὸν et τὸν ἀέρα τὸν κοινὸν dixit Menander, p. 184, 260. — *Auras.* Vulgo *auræ*, scilicet *sunt.*

136. *Cautus* et auget avaritiam hominum, et diligentiam mensoris declarat. — *Longo limite*, ut paulo ante, *longis sulcis*: *signare limite*, dividere agros, limite, signi loco, inter eos relicto. Præivit Virg. d. l.: *nec signare quidem aut partiri limite campum Fas erat.* Variavit hoc Senec. Hipp. 526.

137. *Dives humus*, Ζείδωρος ἄρουρα. *Debita* non sunt, ut Lenzius vult, ad vitam sustentandam necessaria, sed, elegantiore sensu, quæ terra, cui semina, tanquam depositum, creduntur, hominibus debet.

138. *Itum est* etc. Neapolit., *per viscera*, quod respuendum, quia profunditas magis, quam latitudo metallifodinarum, hic tangitur. — *Ire in viscera*, *penetrare in viscera terræ*, *viscera ejus extrahere* etiam ap. Plin. H. N. 33, 1 s. 1, II, 63, ubi graves de hac re querelas habes. Senec. Octav. vers. 416: *Sed in parentis viscera intravit suæ Deterior ætas; eruit ferrum Grave, aurumque.* — *Stygiis umbris*, orco, in quo *umbræ* seu manes ad Stygiam paludem versantur. Hanc Veteres in media terra ponebant; intelligit ergo opes altissime latentes. Satis lepide Plin. H. N. II, 63, ubi de hac eadem avaritia queritur, *Si ulli essent*, inquit, *inferi, jam profecto illos avaritiæ atque luxuriæ cuniculi refodissent.*

Quasque recondiderat, Stygiisque admoverat umbris,
Effodiuntur opes, irritamenta malorum.
Jamque nocens ferrum, ferroque nocentius aurum
Prodierant: prodit bellum, quod pugnat utroque;
Sanguineaque manu crepitantia concutit arma.
Vivitur ex rapto: non hospes ab hospite tutus,
Non socer a genero: fratrum quoque gratia rara est:
Imminet exitio vir conjugis, illa mariti:
Lurida terribiles miscent aconita novercæ:

139. *Quasque recondiderat*, etc. Sed egregie de genere humano meriti sunt, qui metalla quibus ægre caret vita humana, e terris primi eruerunt, eorumque usum hominibus demonstrarunt; idque ob meritum multi adeo inter Deos relati sunt a grata posteritate. Abusus non tollit usum. Plin. H. N. XXXIV, 14, ferrum vocat *optimum pessimumque vitæ instrumentum*, quod deinde explicat. Neque Natura illas opes tam alte abscondidit: immo in multis terris ditissimæ auri argentique venæ propemodum in superficie terræ expositæ patent. Vide Goguet. *vom Ursprunge der Gesetze*, etc. I, 2–4. — Cæterum de inventione metallorum locus elegans est apud Lucr. lib. V, 1240–1295.

141. *Nocentius.* Sacram enim famem injicit mortalibus. — *Quod pugnat utroque*, nummis aureis et ferreis armis. Aliter tamen sensit Pyrrhus: vide Cic. Offic. I, 12. Quis non audivit Philippi Macedonis arma victricia, ἀργυρίας λόγχας, et asinum auro onustum: Græciam auro ejus, non ferro, subactam? *Ed.* — *Bellum pugnat* poetice pro, belligerantes pugnant. Solebant autem Veteres prælium inituri *concutere arma*, hoc est hastis aut pilis scuta pulsare, ut tali strepitu terrerentur hostes. Hinc frequenter *crepitus* armorum in descriptionibus pugnarum. Vide Sphanhem. ad Callim. h. Del. vers. 136, et Arnaldum in Specim. Animadv. p. 74.

144. *Vivitur ex rapto.* Gravem hanc vitiositatis humanæ deplorationem Seneca laudat, de Ira II, 8; de Benef. V, 15; N. Q. p. 911. Locus adumbratus ex Hesiod. vers. 182 sqq.: Οὐδὲ πατὴρ παίδεσσιν ὁμοίιος, οὐδέ τι παῖδες, Οὐδὲ ξεῖνος ξεινοδόκῳ, καὶ ἑταῖρος ἑταίρῳ, Οὐδὲ κασίγνητος φίλος ἔσσεται. Nostrum expressit Senec. Hipp. vers. 553 sqq. sed non satis feliciter. — *Ex rapto.* Alibi *ex* omittitur in hac formula.

145. *Gratia.* Concordia. — *Imminet* grave verb. cupide instat.

147. *Lurida aconita.* Atra, tristia venena. De *aconito*, herba venenata, vid. infra VII, 415. *Luridus* proprie de pallore cadaverum dicitur: vid. Brouckh. ad Propert. IV, VII, 2. Hinc etiam venena letifera dicuntur *lurida* ab effectu. Ante oculos autem Noster habuit Virg. Georg. II, 128 sqq. ubi *sævæ novercæ miscent herbas et non innoxia verba.* Claud. XV, 173: *Adhuc ignota novercis Gramina.* Adeo male olim audiebant novercæ! — Ad exemplar Nostri, et

Filius ante diem patrios inquirit in annos:
Victa jacet Pietas; et Virgo cæde madentes,
Ultima cælestum, terras Astræa reliquit.
III. Neve foret terris securior arduus æther,

ab effectu veneni, Juvenalis, de matrona quæ viro *miscet* sitiente rubetam, dixit, Sat. I, vers. 72, *instituit nigros efferre maritos*, scilicet veneno lurido exstinctos. *Ed.*

148. *Inquirit in annos.* Valde hic variant MSS. Multi, *incurrit in annos* aut *occurrit.* Barneg. *concurrit.* Unus, *desiderat.* Menardi, *incurrit honores.* Genev. *irrupit.* Heins. conj. *patrios male digerit annos.* Apparet, in Cod. antiquissimo, unde multi alii descripti, veram lectionem evanuisse. Eam deinde librarius quisque suo modo supplevit. — *Inquirit* etc. Quærit a Mathematicis, s. Chaldæis, astrologis, qui ex natalibus futura prædicebant (Gellius, N. A. I, 9) annum, quo pater moriturus sit: *ante diem inquirit*, præscire cupit. Silius, III, 13, *casus scire futuros Ante diem.* Lenzio hæc impietas, in hac quidem notatione, non satis magna videtur; itaque his verbis subjicit h. sensum: ipse fit auctor mortis prematuræ patri. Id vero verba significare non possunt. Tacit. An. III, 22: *Quæsitum per Chaldæos in domum Cæsaris*, ubi Lipsius et suis et Tertul. verbis monet, quam capitale id sit. Varietas tamen lectionis materiam emendandi largam suppeditat. Forte Ovid. scripsit: *irrumpit in annos.* Cic. Lig. 5, *irrumpere in fletum*, eum interpellare, abrumpere. Tacit. An. IV, 67, *irrumpere quietem* eodem sensu. Tum *ante diem*, scilicet fato destinatum, ut Art. Amat. III, 739; Virg. Æneid. IV, 696.

149. *Pietas.* Amor consanguineorum mutuus; *victa jacet* graviter dictum, expulsa est. Metaphora petita ab hostibus aut gladiatoribus victis.

150. *Virgo Astræa.* Justitia, quæ etiam simpliciter *Virgo*, et a Cæsare Germ. *justissima virgo* dicitur. Relicta terra, Jovis in cælo resedit. — *Ultima cælestum*, erat enim etiam hoc in aurei seculi bonis, ut Dii præsentes homines viserent. Fast. I, 247.

151–162. *Neve foret* etc. *Gigantomachia*, quam Noster paucis transmittit, Hesiodus plane neglexit. Quæ Homer. Od. λ. 304–19; Apollon. I, 484; Virg. Georg. I, 280–83; Col. Æn. VI, 580; Apollod. I, VII, 4, Otum et Ephialtem, Aloi filios, statura corporis prodigiosa, parasse, et, nisi ab Apolline sagittis confixi essent, perfecturos fuisse scribunt, ea Noster hic, atque Fast. V, 35, a *Gigantibus* facta esse narrat. Verum *Gigantas*, Γηγενεῖς, *Terrigenas*, quos Terra, indignans Jovi ob Titanas in Tartarum conjectos, ex Tartaro peperit, et quorum nomina Schol. Hesiod. ad Th. 185, Hygin. præsert. p. 3, habent, potius in Macedonia saxa atque accensas arbores in cælum jaculatos esse atque a Cælicolis, Hercule in societatem adscito, interfectos, alii tradunt, ut Eurip. Ion. 206–18; Apollod. I, 6. Itaque Ovid. duos diversos mythos confudit; in quo forte auctores habuit, aut Pherecydem et Acusilaum, qui illa attigerant, aut priscos poetas, qui

Adfectasse ferunt regnum cæleste Gigantas ;
Altaque congestos struxisse ad sidera montes.
Tum pater omnipotens misso perfregit Olympum
Fulmine, et excussit subjecto Pelion Ossæ.
Obruta mole sua quum corpora dira jacerent ;
Perfusam multo natorum sanguine Terram

Gigantomachias scripserant. Horat. III, Od. IV, 49–63, mythos illos distinguit. In Claudiani Gigantomachia Gigantes et hos et alios montes jaculantur. Vix dubium autem est, quin Olympus ab Ossa terræ motu revulsus originem fabulæ dederit: Strabo, IX, p. 658. Gigantes autem fuisse videntur homines viribus valentes, feroces et insolentes tam in Deum, quam in homines; quorum ferociam prisca ætas, sub sensus omnia vocans, sic expressit, ut corpora immania, et multa brachia, in quibus sedes roboris, iis daret, atque montes ab iis ad cælum exstructos fingeret. — *Neve* etc. Sic commode hæc annectuntur antecedentibus. — *Arduus*, longe remotus a turbis terrenis, atque etiam difficilis adscensu. Fecerunt autem hoc gigantes impulsu matris, invidentis cælicolis regnum. *Fulmen* Cyclopes Jovi in Titanomachia ministraverant (Apoll. I, II, 1); eoque pro telis deinde in omnibus pugnis usus est.

152. *Adfectasse ferunt regnum cæleste Gigantas.* Similiter Fast. III, 439: *Post ausos cælum adfectare Gigantas*; et Pont. IV, Ep. VIII, 59: *Adfectantes cælestia regna Gigantas. Gigantes* quidem male: quatuor ex antiquioribus *Gigantas*; sic restituendum censuimus hic et alibi. *Ed.*

155. *Subjecto.* Ante Heins. edeb. *subjectum Pelion Ossæ*, quod insulsum. Nec melior altera Heins. conject. *subjectam Pelio Ossam*. Unus Ambros. pro diversa lect. *subjecto Pelio Ossam*, quod invexit Heins. ut adeo Ovid. eumdem, quem Virg. Georg. I, 280, montium ordinem secutus sit. Sed quoniam non modo apud Hom. atque Propert. II, 1, 19, sed etiam apud Nostrum Amor. II, 1, 13, montes illi sic collocantur, ut maximo Olympo minor Ossa, et huic minimus Pelion impositus sit; propterea nos non dubitavimus amplecti lect. multorum MSS. ex vetustioribus, quam etiam Barth. ad Statii Theb. X, 846, probat, et a qua tantum in syntaxi aberrant secund. Palat. et unus Bersm. qui habent *subjecto Pelion Ossa.*

156. *Corpora dira.* Erant enim immania monstra, quibus mater staturam ingentem, centenas manus, quinquagena capita, et pro cruribus angues dederat: Fast. V, 35. De forma illa symbolica, vid. Heyn. *Antiquarischen Aufsaetzen*, t. II, p. 58. — *Mole sua*, montibus a se exstructis. Senec. Thyest. vers. 1084, hi tres montes vocantur *tergemina moles.*

157. *Multo... sanguine.* Heins. ex uno Leid. arridet *merito sanguine.* Immo in *multo* causa *incalescendi*; et *multus* esse debebat immanium Gigantum cruor. Pro *Terram* unus Heins. *matrem*, quod præfert Burm. ut sic indicetur, Terræ filios fuisse Gigantas. Immo *Terram natorum* eo-

Incaluisse ferunt, calidumque animasse cruorem ;
Et, ne nulla suæ stirpis monumenta manerent,
In faciem vertisse hominum : sed et illa propago
Contemtrix Superum, sævæque avidissima cædis,
Et violenta fuit : scires e sanguine natos.

IV. Quæ pater ut summa vidit Saturnius arce,

rum originem declarat certam; *matrem* contra eam dubiam relinquit.— Hæc fabulæ pars adficta propter hominum crudelitatem. Crudeles *sanguine nati* dicebantur : Tibul. I, 11, 39.— *Animare*, in animans vertere : IV, 618; XIV, 566. Pro *feræ* revocavi *suæ*, in quo indulgentia materna inest et causa mutationis. Neque, si *feræ* præcessisset, subjici potuisset, *sed et illa* etc. *In faciem hominum*, in homines, aut in formam hominum, quam Gigantes non habuerant. — Sic dicitur facies maris, facies cæli, etc.; adeoque omnis externa species et forma, oculis exposita, facies appellatur. Hinc superficies. *Ed.*

158. *Incaluisse*. Burm. bene fecit, quod vers. seq. pro *immaduisse* ex uno Medic. et edit. Aldi dedit *incaluisse*, quia Ovid. amat tales repetitiones, et quia in *calore* illo vis gignendi.

159. *Stirpis*. Thuan. et unus Vossian. *feræ stirpis*, quod Heinsius amplexus est.

162. *Scires e sanguine natos*. VI, 22 : *Scires a Pallade doctam*. Fast. II, 419 : *Marte satos scires*. Vide Drakenb. ad Sil. V, 279.

163–243. *Lycaon*. Quam impia illa e Gigantum sanguine orta proles fuerit, commode probatur exemplo Lycaonis, regis Arcadiæ, qui ipsi Jovi, terras visenti, non modo carnes humanas apposuerat, sed etiam insidias struxerat; quam ob impietatem in lupum conversus est. Cf. Hygin. fab. 176, et Apollod. Biblioth. III, 8; quo utroque loco filii Lycaonis, quod hic traditur periculum, in Jove facere conantur, quam ob causam ipsi fulmine necantur; pater autem secundum Hygin. in lupum convertitur, secundum Apollod. autem una cum filiis concrematur. Cum Apollod. consentit Schol. Lycophr. ad vers. 481. Pausan. Arcad. p. 600, tradit, Lycaonem, Pelasgi filium, Cecropi æqualem, Jovi sacra Lycæa instituisse, in iisque infantem sacrificasse, eamque ob causam in lupum conversum esse. Id quod paulo propius ad historicam veritatem accedit. Etenim etiam marmor Arundel. I, 31, memorat, Lycaonem, Pandioni, Cecropis filio, æqualem, instituisse Jovi sacra, Λυκαῖα dicta, in quibus homines Deo offerrentur. Atque hæc sacra diu mansisse inter Arcadas, ex antiquo quodam auctore refert Plin. H. N. VIII, 32. Regem justum fuisse eum Suid. in Λυκάων narrat; atque etiam ex Pausan. apparet, multa eum inter Arcadas ad vitæ cultum invenisse. Fabulam de mutatione in lupum facile nominis etymon parere potuit. De λυκανθρωπίας universe Herodot. IV, 105, Plin. d. l. disputant. Fabulam in se tenuem Ovidius tractatione reddidit memorabilem, in eaque exornanda

Ingemit; et, facto nondum vulgata recenti,
Fœda Lycaoniæ referens convivia mensæ,
Ingentes animo et dignas Jove concipit iras;
Conciliumque vocat : tenuit mora nulla vocatos.
  Est via sublimis, cælo manifesta sereno,
Lactea nomen habet; candore notabilis ipso.
Hac iter est Superis ad magni tecta Tonantis,

multum ingenii ostendit. Poeta non ipse narrat, quid Lycaon commiserit, sed Jovem Diis convocatis narrantem inducit : quæ inventio multa ornamenta peperit. Sic enim consessus Deorum, Jovisque majestas describi, atque oratio commota intexi poterat. — Cælum vr. *arx mundi*, *arx cæli*, *arces igneæ*. Vide Brouckh. ad Propert. III, 111, 53. In *summa arce* domus Jovis fuit II, 306, quæ et ipsa *arx* vr. vers. 673, unde despicit terras. Virgil. Æn. I, 223. Apud Homer. Jupiter ἐν ἀκροτάτῃ κορυφῇ Olympi habitat.

165. *Fœda Lycaoniæ....... mensæ*. *Fœdus victus* de carne humana apud Horat. A. P. 392. Θοίναν ἀγρίαν θηρῶν vocat Eurip. Hec. 1071. Ut hic *convivia Lycaoniæ mensæ*, sic apud Lucan. ex imitatione Nostri *convivia Ganymedeæ mensæ*, et apud Nostrum XV, *Thyesteæ mensæ*, non minus illa fœda, quam Lycaonia. — *Referens* : quibus ? Deos postea convocat. Num poeta dedit *repetens*, sibi in memoriam revocans ? Plin. III, Ep. 5, 16. Rod. omisit in versione. — *Facto recenti*, ut alibi *re recenti*. — *Concipi animo* dicuntur, quæ oriuntur in animo, ut ira, furor.

166. *Ingentes animo*. Palatini et alii nonnulli, *Ingentes animos*, *dignas* etc. Placet Dan. Heins. et Burm. quia *animi* sæpe de ira dicitur, et cum *ira* conjungitur. Melior est vulgata; verbo enim *concipere* fere semper additur *animo* aut *mente*. Vide 777, II, 77, 640, X, 352, XV, 6. Ita et apud Virg. et alios.

167. *Conciliumque*. Cum res gravis agenda esset, Jupiter Deos convocare (ἀγορὴν δὲ καλέσαι) solebat (Homer. Il, δ, 1, θ, 2, υ, 4 sqq.; Virgil. Æneid. X, 1, et sæpe) in primis duodecim magnos, qui erant Consiliarii Jovis, et *Consentes* dicebantur. Senec. Nat. Quæst. II, 41; Arnob. c. Gent. III, p. 123. Nunc autem etiam reliqui Dii, audiendi causa, confluunt. Itaque non facile discernere licet, utrum *consilium* an *concilium* legendum sit; nam *consilium* est consessus deliberantium, *concilium* audientium. Vide Ernesti Clav. Cic. voc. *consilium*, et Burm. ad h. l. — *Vocare consilium* aut *concilium*, phrasis solemnis.

169. *Lactea nomen habet*. De circulo illo candido in cælo, quem γαλαξίαν vocarunt Græci, *lacteam* Latini, mira finxerunt Veteres, ope tuborum opticorum destituti. Vide Macrob. in Somn. Scip. I, 12, 15; Manil. Astron. I, 748.

170. *Tonantis*. Quidam *tecta Tyranni*. Sed vide Burmann. — Sequitur topographia cæli. *Magnus Tonans* etiam II, 466. Alibi *altitonans*. — *Dextra lævaque* refer, non ad *regalem domum*, sed ad lacteam. Pro, nobiles habitant, notione speciali et

Regalemque domum : dextra lævaque Deorum
Atria nobilium valvis celebrantur apertis.
Plebs habitant diversa locis : a fronte potentes
Cælicolæ, clarique suos posuere penates.
Hic locus est, quem, si verbis audacia detur,

accommodate ad mores Rom. dixit *atria celebrantur* etc. ; is enim honor Romæ nobilibus haberi solebat.

173. *Plebs.* Δαίμονες δεύτεροι, i. e. secundi ordinis : vide Græv. ad Hesiod. Ἔργ. 141. Ut Romæ nobiles et plebeii, sic etiam in cælo. Non autem debebat verti *der Poebel.* Ad *plebem* a Nostro in Ib. 81. referuntur Fauni, Satyri, Nymphæ, Semidei ; sed hi mox, vers. 192 s. ab ea distinguuntur ; habitant enim in terris. Inter cives Romanos nonnulli erant *potentes,* valentes gratia et auctoritate, atque *clari* vel natalibus vel rebus gestis. Vide Cort. ad Sallust. Cat. 38, 1. Sed hi Dii *potentes* differuntne a *nobilibus*, eorumque *penates* ab illorum atriis? Ea opinio fuit Rodii, qui Jovem et Junonem hic intelligi monuit. Sed non ita est. Antea *dextram lævamque* tantum commemoraverat poeta ; jam loca accuratius definit : *Plebs habitant diversa locis*, diversis locis (vers. 40), sed *nobiles* seu *potentes a fronte*, scilicet regalis domus. Adeo insueverat, *penates* de domo dicere, ut poeta nunc etiam ad Deorum ipsorum domos transtulerit : cf. v. 775. — *Ponere* domos, condere ; Græce θέσθαι οἰκίας. — *Clarique suos posuere penates.* Hic est aliquid quod a nemine animadversum fuisse demiror, nempe ,*potentes clarique ;* et tamen quis hoc ferat, nisi qui omni sensu carminis careat et cui res a judicio male habeat ? Alii fortasse melius conjecerint et mihi satis esse debet errorem aperuisse. Legebat Tanaq. Faber, Epist. II, 69 :

... A fronte potentes
Cælicolæ sibi quisque suos posuere penates.

Si ita sine libris grassari jus fuerit, quid non refingere licebit ad suum arbitrium ? Et hoc est calumniari Veterum loquendi consuetudinem, qui sæpe epitheta talia geminabant, quæ etiam, si arguti esse velimus, inter se differre ostendere liceret. *Clari* enim sunt, vel ob nobiles natales, vel ob res gestas ; neque tamen ideo sequitur omnes etiam *claros* esse *potentes*, id est *gratia* et *potentia* florere in aulis, vel civitate : sic ergo recte distingui possunt. *Potentes* ergo Dii sunt Jovis amici, consiliarii ; *clari*, qui antiquissimis Diis geniti, non vero adscripti et recepti postea in cælum, dii facti ; ut patres minorum et majorum gentium Romæ erant. Burm.

175. *Si verbis audacia detur.* Adulatio in Augustum, cujus domus in monte Palatino *Palatium* dicta est. Constructa autem erat ex pluribus ædificiis minoribus in unius maximi speciem. Et sic comparari cum eo poterat cælestis illa sedes. Non dixit *haud dubitem*, ut MSS. quidam habent, sed reverentius *timeam. Audaciam* suam excusat, non, ut Lensius putabat, ut deteriorem Jovis domum palatio Augusti declararet (sordida enim fuisset illa adulatio), sed quia summi Dei domum, quem omni h. l. in maxima majestate collocat, cum humana et terrena com-

Haud timeam magni dixisse Palatia cæli.
Ergo ubi marmoreo Superi sedere recessu,
Celsior ipse loco, sceptroque innixus eburno,
Terrificam capitis concussit terque quaterque
Cæsariem, cum qua terram, mare, sidera, movit.
Talibus inde modis ora indignantia solvit:
« Non ego pro mundi regno magis anxius illa

parat. Eadem comparatio et III, Trist. 1, 35-38. Jam apud Homer. Od. δ, 74, Telemachus cum Jovis Olympici aula componit Menelai regiam.

176. *Haud timeam.* Quatuor, *haud dubitem.*

177. *Recessu.* Junian. *theatro.* Monent Heins. et Burm. et alibi talia loca *theatris* comparari, quia Græci in theatris conventus habuerint. — *Ergo.* Post digressionem revocat lectorem ad sententiam abruptam, h. l. ad vers. 166.—*Recessus* et *secessus* dicuntur intima ædium conclavia, in quibus negotia arcana tractari solebant. Vide Schwarz. ad Plin. Paneg. 83, 1. Sic et VII, 670; XIV, 261, ubi Circe *pulchro sedet recessu Sublimis solio.* — *Celsior ipse loco.* Sublimior cæteris, ut reges sedere solent, quo facilius conspiciatur audiaturque ab omnibus. — *Sceptroque innixus eburno.* Sceptra veterum regum erant hastilia, aureis æreisve bullis ornata, e ligno aut ebore; σκῆπτρον a σκήπτω. *Innitor*, incumbo. *Ed.* — Reges olim vel dextra tenebant *sceptrum* erectum, vel ei *innitebantur.*

179. *Terrificam..... movit.* Expressum est ex nobilissimo loco Homer. Il. α, 529 sqq. Ἀμβρόσιαι δ' ἄρα χαῖται ἐπεῤῥώσαντο ἄνακτος κρατὸς ἀπ' ἀθανάτοιο· μέγαν δ' ἐλέλιξεν Ὄλυμπον. Ibi Olympum tantum movet, quia nil nisi annuit capite: sed hic graviter *indignans* ita caput concutit, ut *terra*, *mare*, *sidera* tremant: quanquam apud Catull. 63, 203, nutus eamdem vim habet: *Tellus atque horrida contremuerunt Æquora, concussitque micantia sidera mundus.* Hæc loca sublimitatis laudem merentur, feriuntque animum, licet Noster vim illam, adjecto *terque quaterque*, fregerit. Magnificam autem illam sententiam transtulit et ad alios, VIII, 780, ad Cererem; II ex Pont. 11, 65, ad Augustum adeo, quum *vultus remiserit illos, Qui secum terras imperiumque movent.* Hic *movent* est, regunt; sed nostro loco *movit*, tremefecit, ut Horat. III, Od. 1, 8, Jupiter *cuncta supercilio movens.* *Concussio* signum indignationis, ut II, 849, *cum qua*, qua concussa. Nota autem gravem sonum, qua omni h. l. verba incedunt, quo etiam asyndeton in *terram* etc. multum confert.

182. *Non ego pro mundi* etc. Quæ sequitur oratio, et iram spirat, et gravitati Jovis convenit. Majestati Jovis conveniunt illa, quæ de regno mundi, de puniendis sceleribus, de novis incolis terræ dandis, de imperio suo in Deos, loquitur. Indignitatem rei commode per comparationem cum Gigantum conatu (quem lector modo cognovit) ostendit; erat enim et hoc, crimen

» Tempestate fui, qua centum quisque parabant
» Injicere anguipedum captivo brachia cælo.
» Nam, quanquam ferus hostis erat, tamen illud ab uno
» Corpore, et ex una pendebat origine bellum.
» Nunc mihi, qua totum Nereus circumtonat orbem,
» Perdendum mortale genus : per flumina juro
» Infera, sub terras Stygio labentia luco,

læsæ majestatis divinæ. Ut autem ille conatus justam ministraret mensuram, gravissimis eum verbis describit. — *Anxium* illum animum commemorat etiam Hor. III, Od. IV, 49: turma Gigantum *magnum terrorem intulerat, fidens brachiis*. Itaque et hic formula *brachia injicere* cum delectu adhibita.

183. — *Qua centum... brachia* etc. Centum manus. Unde et gigantes *centimani* a centum manibus vocantur. Alludere autem poeta videtur ad Briareum gigantem et Cottum et Gygen illius fratres, quos Hesiod. in Theogonia singulos centum manus habuisse ait. *Ed.* — *Anguipedes*, δρακοντόποδες. Trist. IV, VII, 17, *serpentipedes*. — *Captivo*, quod capere conabantur: IX, 133, *rapta*, quam Nessus rapere parabat: XIII, 226, *capta Troja*: Claud. 28, 243, *captiva pignora*, liberi inclusi et mox venturi in hostium potestatem. Incipit *magis anxius*, sequi debebat, *quam nunc*; sed hoc iratus omisit.

185. *Ferus hostis*. Ἄγριοι θεοὶ vocantur gigantes: *feri gigantes*, Sen. Œdip. 90. — *Ab uno corpore*. Erat una cohors, quæ conjunctis viribus Superis bellum inferebat.

187. *Circumtonat*. Plurimi *circumsonat*; quod et ipsum de mari dicitur: Leid. Palat. Bersm., *oceanus circumfluit* ex glossa. — *Qua... orbem*. Quam late Oceanus terram ambit, quam late terra patet: cf. Heroidd. IX, 14; Fast. V, 85. — *Nereus*, Deus marinus, unus ex antiquissimis: Hesiod. Theog. 233. *Circumtonare* bene de strepitu undarum; mare enim est πολύφλοισβον. Ut h. l. *Nereus circumtonans*, sic Hesiod. Theogon. 441, ἐρίκτυπος Neptunus; et ap. Homer. h. Mer. 187, Neptunus ἐρισφάραγος.

188. Unum Styga circumloquitur. *Labentia* dixit, quia *labi* solemne de fluviis, quanquam pr. celerem eorum decursum exprimit, qui non convenit Stygi, pigræ paludi. — *Sub terras*. Forte *sub terris*: vide Varr. lect. — *Immedicabile* etc. Talis sententia vim argumenti habet. — *Vulnus*, membrum vulnere morbidum: XV, 93, *vulnera mandere*, carnes bestiarum vulneratarum. — *Ensis*, ferrum medicorum. Grave hoc voc. ira suppeditavit. Etiam Rutil. Itin. I, 311, dixit, notante Burm. *ense recidere malum*. — *Sincera*, integra, ut XII, 99; contra Virg. Georg. IV, 284, *cruor insincerus*, corruptus putredine. Integra autem pars sunt Fauni et reliqua numina in terris; humanum enim genus omne perdendum erat. — *Trahatur*, a vitiata parte inficiatur: II, 826.

189. *Sub terras*. Leid. et Gronov. *sub terris*. Argent. et alter Leid. *sub terra*.

» Cuncta prius tentata : sed immedicabile vulnus
» Ense recidendum, ne pars sincera trahatur.
» Sunt mihi Semidei ; sunt rustica numina, Nymphæ,
» Faunique, Satyrique, et monticolæ Silvani :
» Quos quoniam cæli nondum dignamur honore,
» Quas dedimus, certe terras habitare sinamus.
» An satis, o Superi, tutos fore creditis illos,
» Quum mihi, qui fulmen, qui vos habeoque regoque,
» Struxerit insidias, notus feritate Lycaon ? »
Confremuere omnes, studiisque ardentibus ausum
Talia deposcunt : sic, quum manus impia sævit

190. *Tentata*, pro *tentanda*, ex uno suorum revocavit Heins., atque ita et Barth. voluerat. Mox Burm. placebat ex Vatican. Excerptis *immedicabile membrum*, quia sic Cicer. VIII, Philip. XI, 5, et quia *vulnus* h. l. durum.

192. *Semidei*, ἡμίθεοι, dicuntur etiam *heroes*, et erant infima dignitate, inferiores etiam numinibus rusticis : vide Cuper. Observ. III, 16. De *Nymphis* per terram habitantibus, vide Hesiod. Theog. 129, 364. *Satyri* inventum Græcorum. *Fauni* in Italia originem habent, postquam *Faunus*, Pici filius, quartus Italiæ rex, ob merita in rem rusticam inter Deos relatus erat. Illis tribuebantur pedes caprini, his non. Sæpe vero hæc numinum genera confunduntur. Vide omnino Heyn. in libro *Antiquarische Aufsaetze*, t. II, p. 53 sqq., et in Excurs. V ad Æn. VIII, p. 125. *Silvanus* alibi non nisi unus, etiam XIV, 637, in simili catalogo. — *Habitare*, nempe tuto.

197. *Qui fulmen*, etc. Sine causa Heins. malebat, *cui fulmen*. — Se describit Deum summum. *Fulmen*, insigne summi imperii. *Habere*, ut græc. ἔχειν, in potestate sua habere. Referri igitur et ad fulmen et ad Deos potest.

199. *Confremuere omnes*, etc. Hic commode abrumpit orationem Jovis, et sensus reliquorum Deorum interponit. Etenim hæc interpellatio et majestati Jovis et indignitati sceleris admissi augendæ inservit. Vix audiunt Dii insidias Jovi structas, quum omnes commoventur. *Confremere* de vocibus promiscuis concitatæ multitudinis. — *Studium*, impetus animi, quo aliquid vel aversamur, vel appetimus. — *Deposcunt*, scilicet ad supplicium ; quo sensu proprie *deposcere* : Drakenb. ad Sil. III, 202.

200. *Manus impia*. Sexaginta illi, qui C. Cassio, M. et D. Brutis principibus conspiraverant contra vitam Cæsaris : Sueton. Cæs. 80. Solemne erat Romanis, Cæsarem cum Jove atque imperium Rom. cum regno Deorum comparare : XV, 858-60 ; Fast. II, 130 ; Horat. I, Od. XII, 49-60 ; III, Od. V, 1-5. Hinc et hæc comparatio fluxit, in qua verba

Sanguine Cæsareo Romanum exstinguere nomen,
Attonitum tantæ subito terrore ruinæ
Humanum genus est; totusque perhorruit orbis.
Nec tibi grata minus pietas, Auguste, tuorum,
Quam fuit illa Jovi. Qui postquam voce manuque
Murmura compressit; tenuere silentia cuncti.
Substitit ut clamor, pressus gravitate regentis,
Jupiter hoc iterum sermone silentia rumpit:
« Ille quidem pœnas, curam hanc dimittite, solvit;

bene delecta, *impia:* Virgil. Georg. I, 468, ob idem facinus *impia secula.* — *Sævit exstinguere*, ardet sævitia exstinguendi. Hor. I, Od. xv, 27, *furit te reperire.*—*Nomen Roman.*, imperium Rom., ut sæpe. Auget autem poeta rem in adulationem Augusti, quasi Cæsare interfecto metuendum fuerit, ne totum imperium Rom. everteretur.

201. *Exstinguere nomen.* Barthol. Adv. 58, 10, mallet, *exstinguere numen.* Temere. Æque infeliciter Burm. conj. *lumen*, propter *exstinguere.*

202. *Tantæ subito. Tantæ subito* Burm. ex MSS. dedit pro *tanto subitæ*, quod plane eodem redit. — *Ruinæ. Ruinam* Lenzius int. nominis Rom. Potest et ad Cæsarem referri; dicitur enim non minus de hominum magnorum, quam rerum interitu. Horat. II, Od. xvii, 8, de sua et Mæcenatis morte instante, *ille dies utramque ducet ruinam.* — *Tuorum*, populi Romani Cæsaris necem vindicantis. Cæterum Rodius *manum impiam* vertit *eine gottlose Faust*, monetque intelligi conspirationem contra vitam Augusti, quod et alii olim putarunt.

203. *Humanum genus* et *totum orbem* nominat, quia omnes fere gentes parebant imperio Rom. et sic ad omnes pertinebat Cæsaris interitus.

205. *Qui postquam voce* etc. Inest in his verbis aliquid tautologiæ; et varie olim lecta sunt: vide Varr. lect.

206. *Murmura compressit.* Longius aberrat unus Regius, in quo *Increpuit subito*, et Regius alter cum Argentor. *terruit adstantes.* In Voss. alius post hunc vers. insertus, *Signa dedit, subito tenuere silentia cuncti.*

207. *Pressus*, idem quam compressus. Interdum auctor post compositum repetit verb. simplex: vers. 158, *incaluisse*, *calidumque.*

209. *Dimittite. Dimittimus* ea, quæ ejicimus ex animo, quorum obliviscimur.—*Tempus*, perversitas hominum hujus temporis. Apud Apollod. filiorum Lycaonis impietas movet Jovem, ut in terram delabatur. Sed Noster, qui Deucalionis diluvium cum hoc mytho conjungere voluit, latiorem impietatem commemoravit. — *Delabi* solemne de descensu Deorum in terras. — *Lustrare*, obire circumspiciendi causa: XII, 527. —*Sub imagine*, adsumta forma: II, 805. Mercenarii formam Apollod. memorat. — *Minor vero.* Majora namque scelera et plura ab Jove deprehensa fuere, quam ferebantur.

» Quod tamen admissum, quæ sit vindicta, docebo.
» Contigerat nostras infamia temporis aures :
» Quam cupiens falsam, summo delabor Olympo,
» Et Deus humana lustro sub imagine terras.
» Longa mora est, quantum noxæ sit ubique repertum,
» Enumerare : minor fuit ipsa infamia vero.
» Mænala transieram, latebris horrenda ferarum,
» Et cum Cyllene gelidi pineta Lycæi.
» Arcados hinc sedes et inhospita tecta tyranni
» Ingredior, traherent quum sera crepuscula noctem.
» Signa dedi venisse Deum; vulgusque precari
» Cœperat : irridet primo pia vota Lycaon.

210. *Quod tamen admissum.* Heins. malit, *Cui tamen admisso.* Male. Duo Jupiter docere vult, quale admissum et qualis pœna. Spernenda igitur et Gron. conj. *Quo tamen admisso.*

215. *Ipsa.* Heins. putabat præstare *ipso.* Burm. improbat.

216. *Mænala transieram.* Montium horum nomina commemorare voluit, quia illi in Arcadia celeberrimi. *Mænalus* pinubus abundabat, et plenus erat lyncum, ursorum, aprorum, aliarumque ferarum : Virgil. Ecl. X, XIV, 15; vid. Spanhem. ad Callim. h. Dian. 89. Neque tamen illud *latebris horrenda ferarum*, nunc ad rem pertinebat. *Lycæus*, pinifer et ipse; nam pinus frequens in Arcadia arbor. *Gelidus* frequens montium epitheton, partim ob altitudinem, partim ob arborum umbram. — *Lycæi.* Montis Arcadiæ, cujus regem proleptice nuncupat poeta Arcada, quum Arcadia postea dicta sit, ab Arcade filio Callistus, quæ filia erat Lycaonis. *Ed.—Et cum Cyllene,* mons Arcadiæ Mercurio dicatus; unde etiam Cyllenius appellatur. *Ed.*

217. *Cyllene.* Heins. vel invitis libris omnibus scribendum censet *Cyllene*, quia est Græc. Κυλλήνη. Bene.

218. *Arcados .. tyranni* per prolepsin dictum, ut innumera alia in hoc carmine. *Arcadia* enim serius ab Arcade, Lycaonis nepote, nomen accepit : Hygin. fab. 176. Idem, quo loco pater pœna adfectus, Trapezuntem oppidum condidit : Hygin. d. l. et f. 275. — *Sedes* vel i. q. *tecta*, vel vicus ; vicatim enim habitabant Arcades. — *Inhospita*, hospites enim noctu trucidare conatur, quod summum nefas : Horat. II, Od. VII, 7. Contra *hospita tellus*, ubi hospites benigne tractantur, infra III, 637. Alias *inhospita* loca, ubi nemo habitat, neque adeo cuiquam hospitium præbetur : Virg. Æn. IV, 41 ; Horat. I, Od. XXVI, 6.

219. *Traherent quum sera.* Quum nox jam ingrueret. Ornate poetæ plerumque tempus designant ; sed Noster maluit suaviter, eleganter verbo *traherent* posito.

221. *Vota.* Preces. — *Dubitabile*, dubium ; vox, ut videtur, ab ipso

» Mox, ait, experiar, Deus hic, discrimine aperto,
» An sit mortalis; nec erit dubitabile verum.
» Nocte gravem somno nec opina perdere morte
» Me parat : hæc illi placet experientia veri.
» Nec contentus eo, missi de gente Molossa
» Obsidis unius jugulum mucrone resolvit :
» Atque ita semineces partim ferventibus artus
» Mollit aquis, partim subjecto torruit igni.
» Quos simul imposuit mensis ; ego vindice flamma
» In domino dignos everti tecta Penates.

Ovidio signata, ut aliæ multæ : occurrit et XIII, 21. — *Gravem somno*, gravi somno oppressum, *βεβαρημένον εἰς ὕπνον.*

224. *Perdere.* Heins. mallet *prodere.* Illud est gravius et h. l. accommodatius.

225. Pro *veri* Medic. *rerum*, quod placet Heins. qui non sensit, voluisse Nostrum invidiose repetere ipsa Lycaonis verba. Ille autem dixerat *Experiar*, nec *verum* erit dub. Idem vs. seq. pro *missi* malit *Amyci* aut *Nisi*, quia in Palat. *amici;* in aliis quibusdam *Misi.*

226. *Molossi,* in Epiro, apud quos Dodonæi Jovis templum : Plin. H. N. IV, 1. Hæc de obside Molosso Ovid. ut videtur, de suo addidit, sed contra fidem. Nam, ut mittam illos a Molosso demum, Neoptolemi filio, nominatos esse, quis credat, quod jam Burm. monuit, illa ætate tam longinqua bella esse gesta ? Apollodor. narrat, fuisse *ἕνα τῶν ἐπιχωρίων παῖδα*, cujus carnes Jovi apposuerit tyrannus; alii rursus Nyctimum nominant, ipsius Lycaonis filium, aut Arcada nepotem : vide Munker. ad Hygin. fab. 176.

228. *Atque ita*, quo facto, postea, ut 377; III, 22, et passim. — *Semineces*, palpitantes adhuc : *Trementia frusta* dixit Virg. Æn. I, 212. Carnibus aqua *mollitis* s. elixis post heroicum demum tempus homines vesci cœperunt, quum antea *tostis* duntaxat uterentur.

230. *Quos simul imposuit mensis.* Hoc Hyginus, lib. II, tit. Arctophylax, refert de Arcade Callistonis filio, cæso a Lycaone; verum idem, in fab. 176, narrat Lycaonis filios Jovem tentaturos, Deus ne esset, carnem humanam cum alia mistam ei in epulo apposuisse : quod itidem trahit Apollodorus, lib. III. Natal. comes, lib. IX, cap. IX, scribit Lycaonem in lupum versum, quod in ara Jovis Lycæi, infante necato, humanum sanguinem libaverat. Boccatius refert Lycaonem obsidem a Molossis devictis sibi datum, eorumdem legatis repetentibus edendum apposuisse. Aliter Clemens Alex. Admonit. ad gentes. Aliter Pausanias in Atticis. *Ed.*

231. Sic jam Ciofan. ex uno suo edidit. Ita et Mureti Excerpta, approbantibus Barth. Adv. 31, 3, Gronov. Observ. III, 19. Sed librarios præpos. *in* decepit, ut darent *domi-*

» Territus ille fugit; nactusque silentia ruris
» Exululat, frustraque loqui conatur : ab ipso
» Colligit os rabiem, solitæque cupidine cædis
» Vertitur in pecudes: et nunc quoque sanguine gaudet.
» In villos abeunt vestes, in crura lacerti;
» Fit lupus, et veteris servat vestigia formæ;
» Canities eadem est, eadem violentia vultu;
» Idem oculi lucent, eadem feritatis imago.
» Occidit una domus : sed non domus una perire
» Digna fuit; qua terra patet, fera regnat Erinnys.

num, hinc etiam *dignosque*. — *In domino dignos* etc. Ordo verborum est hic : *Everti tecta in penates dignos domino*, everti tecta et conjeci in penates æque improbos ac dominus. Transmoveri ita præpositiones a poetis, docet Gronov. Obs. III, 19. — *Vindex flamma*, fulmen, quo ulcisci Jupiter scelera solet.

233. *Frustra loqui conatur*. Etiam in aliis transformatis studium tentandi *loquelam* manet, 637; II, 483; III, 201, 229 sqq. — *Exululat*. Valde ululat. *Ed.* — *Ab ipso colligit* etc. Quia, inquit, loqui non poterat, in *rabiem* actus est, quam ab hominibus in *pecudes* transtulit. *Ed.* — *Rabies* ventris, βουλιμία, propria est luporum : vide Burm. ad Phædr. I, fab. III. Ea nunc non aliunde arcessenda erat, sed *ab*, ex *ipso* Lycaone colligitur, et *ori*, faucibus, inditur, unde lupo *improba faux* tribuitur Phædr. d. l. Antea homines interfecerat, nunc rabiem suam *vertit*, transfert, *in pecudes*, oves inprimis, quæ proprie *pecudes*, unde *latro*, *raptor* et μηλοφόνος dicitur.

234. *Cædis*. Probat Burmann. ex plurimis *prædæ*. Illud gravius et ad facinus Lycaonis modo et tentatum et admissum accommodatius. Mox Heins. ex multis recte *vertitur* recepit, quum *utitur*, a Ciofano defensum, vulgaretur. — *Cupidine vertitur* pro vulgari, cupidinem vertit. Hoc plus est, quam, quod alii habent, *utitur*; indicat enim, eum jam ante crudelem fuisse. Ita *verti* et V, 121; VIII, 768; XI, 23.

237. *Servat*, illa *vestigia*, ut nitorem Daphne, vers. 552, speciem candidam Io, vers. 612. — *Canities* proprie non nisi hominibus et equis tribuitur : Plin. H. N. XI, 37. Sed h. l. intelligitur color cinereus, quem referunt villi lupini. Hinc πολιοὶ λύκοι, ut apud Homer. Il. κ. 334, ubi Schol. πολιὸς interpretatur τεφρώδης, i. e. cinereus. — *Oculi* lupi etiam in tenebris *lucent*.

238. *Vultu*. Erford. uterque, sec. Palat. et Leid. unus, *vultus*, quod rectius judicat Heinsius.

241. *Fera regnat Erinnys*. Homines furunt impietate. Furiæ enim homines in furorem et in scelera compellunt. *Erinnys* ἀπὸ τοῦ ἐριννύειν, ab irascendo, dicta : Pausan. VIII, p. 649. — *Fera regnat Erinnys*. Plena sunt omnia scelerum. De Erinnybus Fusc. Natalis, lib. III, cap. x.

» In facinus jurasse putes : dent ocius omnes,
» Quas meruere pati (sic stat sententia) pœnas. »
Dicta Jovis pars voce probant, stimulosque furenti
Adjiciunt; alii partes adsensibus implent.
Est tamen humani generis jactura dolori
Omnibus : et, quæ sit terræ, mortalibus orbæ,
Forma futura, rogant? quis sit laturus in aras
Tura? ferisne paret populandas tradere terras?
Talia quærentes (sibi enim fore cetera curæ)
Rex Superum trepidare vetat, sobolemque priori
Dissimilem populo promittit origine mira.
V. Jamque erat in totas sparsurus fulmina terras;

Eædem sunt *Furiæ*, *Eumenides*, *Erinnyes*. *Ed.*

243. *Stat sententia*, certo decretum est. Apud Virg. Æn. I, 582, eodem tropo, *surgit sententia*.

244. *Furenti*. Multi *frementi*. Et sæpe hæc duo confusa sunt a librariis, quippe similia et scriptura et vi. *Furenti* cum Gebhardo Crep. I, 12, Burmann. prætulit, maxime, quia Gunther. II. Ligur. 270, ubi h. l. imitatur, ita legit. Ibi enim : *iramque furenti Adjiciunt*, *stimulosque graves*. — *Pars..... alii*, etiam solutæ orationis scriptores amant : vide Cort. ad Sallust. Catil. II, 1. — *Voce*, oratione ; alii contra orationem habentibus *assentiuntur*, ut fieri solebat in senatu Romano, ubi triplex assentiendi modus, verbis, nutu et sublata manu, pedibus : vide Cort. ad Sallust. Catil. L, 4. — *Stimulos adjicere*, magis etiam irritare, metaphora a bubus ducta. *Furere* et *furor* proprie de iratis : vide Burm. Sed nec illa irritatio, nec formula, qua expressa est, satis digna videtur Jovis majestate. — *Partes implent*, addunt se partibus ejus adsensu suo. Sed, ut fit, restat scrupulus, quem sibi eximendum Jovi proponunt. — *Est tamen humani generis jactura*. Scribit Plato omnia hominum causa procreata ; homines propter Deos, ut hi cognoscantur, ab eis implorentur et colantur. *Ed.*

248. *Quis sit laturus* etc. Priscis temporibus *tura* nondum adhibebantur in sacris, quippe ignota, sed eorum loco *far* : vid. Plin. H. N. XIII, 1 ; Arnob. c. Gentes, lib. VII, p. 231 sqq. Itaque Ovidius h. l. ut sæpe, ex more suæ ætatis locutus est. Phrases solemnes sunt *dare* et *ferre tus* : vid. Brisson. de Form. I, pag. 25.

249. *Terras*. *Gentes* pro *terras* ex 4 MSS. dedit Burm. Probaverat et Zinzerling. Promuls. cp. 51. — Revocavi *terras* ; non enim hic, ut Burm. putabat, de pœna sermo est, qua *paret* i. e. velit humanum genus perdere ; sed, quæ forma *terræ* futura sit, quæritur, deletis hominibus. — *Trepidare*, sollicitos esse.

253-415. *Jamque erat in totas* etc.

Sed timuit, ne forte sacer tot ab ignibus æther
Conciperet flammas, longusque ardesceret axis.
Esse quoque in fatis reminiscitur, adfore tempus,
Quo mare, quo tellus, correptaque regia cæli

Placuit ergo genus humanum *diluvio* (κατακλυσμῷ) perdere. Hoc describitur. Sed duo, qui cæteris antecellebant pietate, servantur, *Deucalion*, Promethei et Pandoræ filius, et *Pyrrha*, ejus conjux, Epimethei filia. Hi lapidibus jussu Themidis jactis genus humanum restituunt : cf. Apollod. I, VII, 2; Hygin. fab. 153. Etiam Apollod. III, VIII, 2, et Schol. Eurip. ad Orest. 1646, hoc diluvium post et propter Lycaonis vel filiorum facinus immissum narrant. Noster igitur has fabulas ita conjunxit, ut pro una haberi possint. Nos tamen sejunximus, ut sunt diversæ loco et tempore. Res autem sic habet. Deucalion, a. 1574 ante æram Christ., tempore Granai, ex Asia venit in Græciam, et subjecit sibi Lycoream ad Parnassum : vide Marmor Arundel. I, init. Hujus ætate fluvii Thessaliæ, copiosis imbribus aucti, ripas egressi sunt, magnamque Thessaliæ et vicinitatis partem vastarunt : Apollod. d. l., et Aristot. Meteor. I, 14. Deucalion vero, qui effugerat illam cladem, et fortasse in Parnassum se receperat, mox Athenas venit ad Cranaum, Jovique Phyxio ob salutem præstitam templum excitavit : vide Marmor. Arund. I, 7. Diluvium ergo illud Deucalioneum ad partem tantum Græciæ pertinuit; sed quum Græci per colonos Phœnicios aliquid accepissent de diluvio Noachico universali, accommodarunt ei Deucalioneum. Itaque et Romani putaverunt, illam inundationem ad Italiam quoque pertinuisse : Plin. H. N. III, 14. Deucalion vero habebatur generis humani restaurator, partim quia dispersos homines collegit (Justin. II, VI, 11), partim quia copiosissimam prolem reliquit : vide omnino Goguet. *über den Ursprung der Gesetze*, etc., tom. II, p. 23 sqq.

254. *Sacer* etc. Quia cælum sedes Deorum. Etiam Græcis dicitur ἱερὸς αἰθήρ· vide Valken. Diatrib. Eurip. p. 49 — *Longus*, ut, 123, *longi sulci* et, 136, *longus limes*.

255. *Longusque* pro *totusque* recte ex melioribus recepit Heins.

256. *Esse quoque in fatis*. Deflagrationem mundi futuram, inquit Lactantius, lib. de Ira Dei, cap. XXIII, vaticinata est Sibylla; subjicitque ibidem tres hosce Ovidius versus. Quod et Senec. præscivit, Consolat. ad Marciam, sub ipsa calce libri : « Quum tempus advenerit, quo se mundus renovaturus extinguat, etc., et omni flagrante materia uno igne, quicquid nunc ex disposito lucet, ardebit. » Idem Natur. Quæstionum, lib. III, cap. XXVIII : « Qua ratione, inquis? Eadem, qua conflagratio futura est : utrumque sit, quum Deo visum ordiri meliora, vetera finire. Aqua et ignis terrenis dominantur. Ex his ortus, et ex his interitus est, etc. » *Ed.*

257. Dogma Stoicorum, sidera nutriri humoribus, quibus absumtis totum arsurum mundum : Cicer, N. D. II, 46; Senec. Cons. ad Marc. 26; N. Q. III, XIII, 28; Minuc. Fel.

Ardeat, et mundi moles operosa laboret.
Tela reponuntur, manibus fabricata Cyclopum:
Pœna placet diversa, genus mortale sub undis
Perdere, et ex omni nimbos dimittere cælo.
Protinus Æoliis Aquilonem claudit in antris,
Et quæcumque fugant inductas flamina nubes;
Emittitque Notum: madidis Notus evolat alis,

34; Lactant. de Ira, 23. Commode poeta hoc in suam rem vertit.— *Correpta*, scilicet flammis. — *Mundi moles* non de solo cælo ceperim cum Gesnero, sed de toto universo. Antea partes mundi nominaverat, nunc ponit universum. Lucr. V, 96: *multosque per annos Sustentata ruet moles et machina mundi.* Sed etiam in *operosa* dissentiunt Interpretes. Gesnerus explicat, cælum, quod in perpetuo motu est. Ego vero malim cum Schirachio, mundum magno artificio fabricatum intelligere. Nam sic etiam Seneca intellexit, qui in Epigr. Catal. Pith. p. 31, hunc nostrum locum imitatus est: *moles pulcherrima cæli Ardebit flammis repente suis.* Et infra XV, 666, *templa operosa* sunt artificiose structa.

258. *Laboret*, corruat. Lucret. I, 849, *laborare* et *perire* conjunxit.

259. *Tela*, fulmina, Διὸς βέλη. Hinc Jupiter fulmina ἀκοντίζει, et *jaculatur. Diversa.* Senec. N. Q. III, 28 extr.

261. *Dimittere.* Quidam *demittere.* Alter. melius, quia additur *ex omni cælo*: vide Burm. Unus, *diffundere.*

262. *Protinus Æoliis* etc. Locus præclarus cujus inventionem poeticam intelliges, si simplicem cogitaveris narrationem: nimbi delapsi sunt, amnes exundarunt, oceanusque obruit terram. Illa vero mirum in modum animantur, quum *Notus* Deus inducitur, *Iris* nubes alit, *Neptunus* Jovem adjuvat, *Deosque omnium* convocat, etc. Cæterum nec hic locus ad physicas rationes subtiliter exigendus. Ad illas de diluvio disputat Seneca N. Q. III, 27. — *Aquilo*, quia pellit nubes, apud poetas *clarus* et αἰθρηγενέτης. In una ex insulis *Æoliis* fuit Æoli sedes. Is ventos vel in utre, ut placet Homero Od. κ, 1, sqq., vel, quod plus dignitatis habet, atque etiam a Virg. Æn. I, 52, prælatum est, in vasto *antro* inclusos tenet; cavernæ enim subterraneæ plenæ sunt ventorum. Ipse sedet in cacumine montis, et, prout postulat salus mundi, ventos vel coercet, vel emittit. Quo poetæ nil aliud significare voluerunt, nisi hoc, et utilitatem et vim ventorum esse tantam, ut hi quoque curæ divinæ subjecti esse videantur; id quod accommodarunt puerilibus ideis antiquissimorum et rudium hominum. H. l. Jupiter ipse imperium exercet in ventos, ut apud Hor. I, Od. XIII, 3, Nereus. *Induci* proprie dicuntur colores a pictoribus: hinc eleganter transfertur ad *nubes*, ut alibi ad *caliginem* et *noctem*. Horat. I, Sat. v, 4, *inducere terris umbras.*

264. *Notum. Notus* est Deus, cujus faciem truculentam exhibebant pictores: vid. Spencius Polym. Dial. XIII, atque etiam h. l. satis *terribilis* apparet. Hunc emittit, quia

Terribilem picea tectus caligine vultum:
Barba gravis nimbis; canis fluit unda capillis;
Fronte sedent nebulæ; rorant pennæque, sinusque:
Utque manu lata pendentia nubila pressit,
Fit fragor; hinc densi funduntur ab æthere nimbi.
Nuntia Junonis varios induta colores,
Concipit Iris aquas, alimentaque nubibus adfert.
Sternuntur segetes, et deplorata coloni
Vota jacent, longique labor perit irritus anni.
Nec cælo contenta suo Jovis ira: sed illum

pluviam concitat, unde *humidus* et *pluvius* dr. Itaque et in hac descriptione allegorica, eaque excellentissima, omnes ejus partes *madidæ* et *caliginosæ*. In eadem observa etiam gravem verborum sonum: *gravis*, gravata, referta, ut vs. 443. — *Fluit.* Quidam *ruit*, quod probat Heins. qui tamen malit, *pluit.* — *Sedent*, apparent: II, 774, *sedet in ore pallor.* — *Rorant* poetis ea, unde aqua, etiam copiosa, defluit: vers. 339. — *Sinus*, pectus.

268. *Utque manu lata.* Reg. Cod. 8001 habet *late*, et supra scriptum a sec. manu, *diffuse;* quem sensum libentius admitterem. — *Pressit* aquarum descendentium copiam indicat. *Ed.—Pressit.* Veluti spongiam ebriam: *lata*, quia Deus; Diis enim magna membra tribuuntur: *pendentia* e rei natura. Virgil. Georg. I, 214; *nubila pendent.*

271. *Iris.* Ea tempore pluvio cornibus suis aquas haurire credebatur: vid. Cerda ad Virg. Georg. I, 380. — *Concipit* exquisitius quam, colligit. Non bene autem hoc Iridis auxilium est insertum: quum enim terra aquis obruenda esset, non debebat Iris inde aquas haurire.

272. *Coloni.* Plurimi *colonis*. Atque ita et Senec. N. Q. III, 27.—*Sternuntur segetes* etc. Cf. Homer. Il. E, 92; Virg. d. l. 325, et Æn. II, 496, 305. Singula verba delecta sunt ad misericordiam commovendam. Sata vocantur *vota coloni*, quæ nunc jacent *deplorata*, quibus succurri nullo remedio potest. Per *longum* annum multos labores exhauserunt coloni; sed, postquam diu exspectarunt largam messem, omnis ille *labor irritus perit: labor anni* est etiam Virg. Georg. II, 514, ubi Heyn. intelligit proventum ex labore annuo. Etiam Plin. Pan. 81, *agrestium labor* eo sensu, aut certe ipsi agri agricolarum labore culti. Sed h. l. ne idem ter dicatur, rectius de labore per annum exhausto capies. Alias *labores boum* aut *mortalium* in similibus descriptionibus commemorantur. Annus pro consilio poetæ mox dicitur *brevis*, mox *longus*, ut h. l.; aut *magnus*, Æn. III, 284.

274. *Suo.* Quod ei contigit in notissima illa mundi divisione. Eo contentus fuit secundum Apollod. I, VII, 2. Pluvii, ὑετίου, ὀμβρίου, *Jovis* species etiam in nummis occurrit: vide Spanhem. ad Aristoph. Nub.

Cæruleus frater juvat auxiliaribus undis.
Convocat hic amnes; qui postquam tecta tyranni
Intravere sui, « Non est hortamine longo
» Nunc, ait, utendum : vires effundite vestras.
» Sic opus est; aperite domos, ac, mole remota,
» Fluminibus vestris totas immittite habenas. »
Jusserat : hi redeunt, ac fontibus ora relaxant,
Et defrenato volvuntur in æquora cursu.
Ipse tridente suo terram percussit : at illa
Intremuit, motuque sinus patefecit aquarum.
Exspatiata ruunt per apertos flumina campos;

v. 370.—*Illum*. Heins. malebat *illam*, non improbante Burmanno.

275. *Frater cæruleus*, Neptunus. Omnia enim, quæ in mari sunt, poetis *cærulea* aut *viridia* dicuntur. In nomine *frater* latet causa promti auxilii : *auxiliaribus undis*, tanquam auxiliaribus copiis. Præclara idea.

276. *Amnes*. Sunt Dii, qui habitant in fontibus amnium, qui fontes hanc ob causam mox vocantur *domus*. Hos *convocat*, ut imperator prætorium, iisque breviter, more imperatorum, mandata dat. Amnes autem, quoniam se in mare exonerant, *tyrannidi*, imperio Neptuni subjecti sunt.

278. *Vires*, aquas. — *Moles*, terra et saxa, quibus coercetur foramen, unde fluvius exit. — *Totas habenas*. Translatio ab equis sumpta, qui habenis inhibentur. *Ed.* — *Immittere habenas* passim usurpatur a poetis, ubi durior ejus usus videri possit : Virg. Æn. V, 662 de igne, *furit immissis Vulcanus habenis*; Lucret. V, 785, arbores *immissis habenis* per auras crescunt. Est autem *immittere* id. q. admittere, laxare : Virg. Æn. I, 63, ventis *laxas habenas dare*. Idem tropus mox in *defrenato cursu*. — *Immittite*. Unus *permittite*. Utrumque recte.

281. *Ora*. Foramina fontium. — *relaxant*, ut tanto major vis aquarum prorumpere possit. — *Fontibus ora*. In fluviis dicuntur ostia. Aditus domorum et limina etiam *ora* dicuntur; uti partes domus membra a Plin. vocantur. Virg. Æn. VI, vers. 53 : « dehiscent Attonitæ magna *ora* domus. » *Ed.*

283. *Ipse*, ut αὐτὸς, de domino eorum, de quibus sermo, dicitur. — *Tridens*. Τρίαινα, insigne Neptuni et θαλαττοκρατίας, haud dubie propterea, quod mare tertiam regionem obtinet, etsi alii aliter : vide Plutarch. de Isid. pag. 581. Reisk. Tridente solet et potest Neptunus *percutere terram*, unde κινητὴς γῆς, σεισίχθων, γαιήοχος etc., dicitur : vide Spanhem., ad Callim. h. Del. 30, 31. — *Sinus aquarum*, cavernas aquis repletas. Virg. Georg. IV, 364 vocat *speluncis lacus clausos*.

285. Locus adumbratus ex Virgil. Æn. II, 496 : *Aggeribus ruptis quum spumeus amnis Exiit, oppositasque evicit gurgite moles, Fertur in arva*

Cumque satis arbusta simul, pecudesque, virosque,
Tectaque; cumque suis rapiunt penetralia sacris.
Si qua domus mansit, potuitque resistere tanto
Indejecta malo, culmen tamen altior hujus
Unda tegit, pressæque labant sub gurgite turres.
Jamque mare et tellus nullum discrimen habebant.
Omnia pontus erant; deerant quoque litora ponto.
Occupat hic collem : cymba sedet alter adunca,

furens cumulo, camposque per omnes Cum stabulis armenta trahit.

287. *Sacris. Sacra*, simulacra Penatum quorum sacraria erant *penetralia*. Vid. Cerda ad Virg. Æn. II, 293, et Heyne Exc. IX. — *Manere*, μένειν, dicuntur quæ statum suum servant immota : Liv. XXI, 58.

289. *Indejecta.* Quidam *indisjecta*, quod probat Burmann. ad XII, 109, ubi docet, *disjici*, quæ evertantur et destruantur ita, ut in diversas partes quasi jacta frangantur.

290. *Labant* pro *latent* restituit Heins., e Senec. N. Q. III, 27. — *Turres*, arces regum beatorumque hominum altiores, aut ædificia in montibus exstructa: tales turres, quales nos habem., ignoravit prisca ætas.

292-308. *Omnia pontus erant.* Laudat Burm. Anthol. lib. II, cap. XL, 234, ubi de hoc diluvio, ὕδωρ ὅτι πάντ' ἐγένηθη. — *Deerant* etc. Hæc verba vix ferri possunt; adeo languent post antecedentia! Sed in omni seq. loco accusanda est luxuries ingenii Ovidiani, propter nimiam longitudinem, propter minutias, quas sectatur, et quod nonnulla prope jocosa admixta sunt, quæ abhorrent a tantæ cladis descriptione. Vere Senec. N. Q. III, 27, ubi h. l. recenset : *Pro magnitudine rei dixit :* Omnia pontus etc., *nisi tantum impetum ingenii* et *materiæ pueriles ineptias reduxisset :* Nat lupus etc. *Non est res satis sobria. lascivire devorato orbe terrarum.* Exspatiata etc. *Magnifice hoc, si non curavit quid oves et lupi faciant. Natari autem in diluvio potest?* etc. Primas autem h. l. lineas Hor. I, Od. II, 6-12 duxit, qui et ipse jam antiquis Criticis displicuit. Porph. ad illum locum : *Leviter*, inquit, *in re tam atroci et piscium et palumbarum meminit.* Iisdem vitiis infra II, fab. I, incendii descriptio laborat. — Spero me habere quo Nostrum ab hac sugillatione asseram; idque principis poetarum exemplo. Neque enim hic, alibi forte, lascivit, sed serio et sobrie curat quid agat lupus inter oves; ut qui salutis suæ satagat non respiciens prædam, sibi prospiciat, rapinæ utique immemor. Virgil. Georg. lib. III, vers. 537, in hypotyposi diræ et omnia populantis pestis, post tauros, equos, sues, homines, hostias lue abreptas, adjicit et feras rapinæ, præ langore, immemores, promiscue inter assuetas prædas obambulare : *Non lupus insidias explorat ovilia circum, Nec gregibus nocturnus obambulat;* quare? *acrior illum Cura domat : timidi damæ, cervique fugaces, Nunc interque canes, et circum tecta vagantur.* Ed.

Et ducit remos illic, ubi nuper ararat.
Ille supra segetes, aut mersæ culmina villæ,
Navigat; hic summa piscem deprendit in ulmo.
Figitur in viridi, si fors tulit, ancora prato;
Aut subjecta terunt curvæ vineta carinæ.
Et, modo qua graciles gramen carpsere capellæ,
Nunc ibi deformes ponunt sua corpora phocæ.
Mirantur sub aqua lucos, urbesque, domosque
Nereides; silvasque tenent delphines, et altis
Incursant ramis, agitataque robora pulsant.

294. *Aràrat.* Gronov. Obs. I, 13, mallet, *aratra*, sine causa, quamvis ingeniose.

295-298. *Ille supra segetes.* Jam incipit omnes fere rei rusticæ partes putide recensere. — *Summa* etc., ex Horat. d. l.: *Piscium et summa genus hæsit ulmo.* Ovid. ineptius etiam hoc expressit. — *Si fors tulit*, forte fortuna, græca locutio, εἰ τύχοι: vide Muret. Varr. lectt. XVI, 9, et Mor. ad Longin. XIV. Sic sensus: Tam alta erat unda, ut ancora ejecta vix figi posset, aut, *si fors tulit*, si forte figi potuit, figebatur in *prato*. Sine causa Schirachium offendebat τὸ *viride*. Quanquam enim pratum aqua tectum non poterat cerni *viride*, lector tamen id cogitare potest; et si neges, vim h. l. ei inesse, putes ornatus causa additum, ut sit ex eodem genere, ex quo *fulvi* leones, *graciles* capellæ et alia.— *Terunt vineta*, nil nisi navigant supra vineta. Male Rodius: *jetzt haften an Weinbergen Kiele.*

299. *Graciles gramen.* Burmann. offendit ingrati soni repetitio, *graciles gramen*. Itaque pro *gramen* præfert *culmen*, quod unus Regius habet. Capras enim in rupibus fere pasci, et sic majorem esse oppositionis vim, ut phocæ, quæ in fundo maris esse soleant, nunc in culmine montis ponant sua corpora. — In *graciles gramen* Burman. ingratus sonus offendit. Sed ita innumera loca mutanda essent: V, 390, *humus humida*; X, 3, *voce vocantur*; XIII, 734, *aliquo quoque*; Cic. Mil. 25, *viri vires*; Senect. XXI, *præclara rara.* — *Carpere gramen*, ut Virgil. Georg. III, 295, *carpere herbam.*

300. *Corpora.* Barnegg. *pignora*, quod et ipsum placet Burmann. sic enim dici fœtus, et *ponere* esse verbum proprium de partu. — *Phocæ*, vituli aut boves marini. Vocantur *deformes*, et apud Virg. G. IV, 395, *turpes*, ob faciem fœdam, quanquam nec odor eorum gratus est: vide Hom. Od. Δ, 442. — *Ponunt sua corpora*, recumbunt, ut X, 128; XIV, 427: alias *latus submittere.*

302. *Nereides. Nereides*, nymphæ marinæ, Nerei et Doridis filiæ, de quibus vide Hesiod. Theog. 240 sqq.

303. *Agitàtaque.* Medic. *annosa*, pro, *agitata*, quod probat Burm. quum arbores frequentius agitari dicantur, quando vento concutiuntur, aut manu hominis. Sed hoc haud dubie nihili est. — *Agitata* Burm. explicat, concussa vi aqua-

Nat lupus inter oves : fulvos vehit unda leones ;
Unda vehit tigres : nec vires fulminis apro,
Crura nec ablato prosunt velocia cervo :
Quæsitisque diu terris, ubi sidere detur,
In mare lassatis volucris vaga decidit alis.
Obruerat tumulos immensa licentia ponti,
Pulsabantque novi montana cacumina fluctus.
Maxima pars unda rapitur : quibus unda pepercit,
Illos longa domant inopi jejunia victu.
Separat Aonios Actæis Phocis ab arvis,

rum. Male. Aqua enim stagnans non *agitat* arbores. Et quid hoc ad rem, delphinos pulsasse arbores jam ab aquis agitatas? Immo sensus, pulsant arbores sic, ut agitentur, magna vi pulsant : vide ad vers. 32. Noster, VI, 248, *laniata pectora plangens*, plangens sic, ut laniarentur; XX, 591, *refert oblata*, retro dat, ut offerantur; Liv. II, 5 : *frumenti acervos sedisse in vadis illitos limo*, ita ut illinerentur limo.

304. *Nat lupus* etc. Quasi hoc mirum esset, lupum mortuum non devorasse oves. Ineptus etiam sarcasmus est in illo, vers. sqq., *non prosunt vires* et *crura*.

305. *Vires fulminis*, vires terribiles, quibus aper omnia vastat. Phædr. I, fab. XXI, 5; *fulminei dentes* apri.

306. *Crura nec ablato* etc. Scio esse qui *alato* legant; quod nobis tamen non probatur. Præsertim, quum ut recte in suo codice notaverat Gruterus, ipse auctor libro hujus operis, ita locutus sit. De Europe nempe : *pavet hæc ; litusque ablata relictum Respicit.* Ita hic, cervo ablato, marinis, nempe fluctibus. *Ed.* — *Ablato.* Celeritate pedum subducto. *Ed.* — *Ablato* dupliciter capi potest; etenim *auferri* drr. et qui abripiuntur vi aquarum, et qui celeri se subtrahunt fuga, ut Sil. VI, 257, *ablato instantem eludere equo*, ubi v. Intt.

307. *Sidere* Medic. Reliqui, *sistere.* Illud recepit Heins. tum, pro *possit*, *detur*, ex primo Medic. uno Palat. et Bonon. — *Sidere, considere, insidere* pr. de avibus in terram se demittentibus. — *Vaga* poetis drr. omnia, quæ crebro moventur. Ita et *vagus nauta.*

309. *Immensa licentia ponti*, pontus, qui totum terrarum orbem occupaverat. — *Nova*, quæ inusitata sunt in suo genere : *fluctus novi*, nunquam antea in cacuminibus montium visi.

312. *Jejunia longa*, fames, *domant*, absumunt, *inopi victu*, inopia victus, victu destitutos : *domare* interdum idem quam interficere, vers. 447; interdum minus est, IX, 74 : h. l. de morte lenta.

313. *Aonios Actæis.* Delrius ad Senec. Herc. Fur., vers. 1161, legit, *Ionios Œtæis.* — *Actæa arva*, Attica, olim *Acte* dicta : vide Steph. in Ἀκτῇ. — *Aonia*, Bœotia, ab *Aoniis* sic dicta, qui ante Cadmi adven-

Terra ferax, dum terra fuit; sed tempore in illo
Pars maris, et latus subitarum campus aquarum.
Mons ibi verticibus petit arduus astra duobus,
Nomine Parnasus, superatque cacumine nubes.
Hic ubi Deucalion, nam cetera texerat æquor,
Cum consorte tori parva rate vectus adhæsit;
Corycidas Nymphas, et numina montis adorant,

tum illam terram tenebant: vid. ad III, 8. Jam *separat...... arvis* foret, Phocis interjecta est inter Bœotiam et Atticam; quod est falsissimum. Immo Bœotia separat Phocidem ab Attica. Confugiunt ergo rursus ad hypallagen. At quis talem hypallagen ferat! Quis non rideat poetam, qui Batavos inter Westphalos, et Saxones inferiores collocet? Sine dubio ab Ovidii manu fluxit *Œtæis ab arvis*. Nam Phocis sita est inter Œtam montem et Bœotiam. Etiam Ib. 349, pro *Œtæo* quidam habent *Actæo*. Posset etiam h. l. legi, *Œtæis ab jugis*.

314. *Dum terra fuit*. Valent talia ad commiserationem faciendam. Quum jam, vs. 291 sqq., lectoribus inculcasset, omnia pontum fuisse, idem non debebat nunc bis, et vers. 318 semel, repeti.

317. *Parnasus*. Sic lat. scribendum esse, non *Parnassus*, etsi Græci Παρνασσὸς, monet Brouckh. ad Propert. II, XXIII, 13. — *Parnasus*, mons Phocidis, *duobus verticibus*, unde δικόρυφος, *biceps* et *bivertex* dicitur, quorum alter Apollini, alter Baccho sacer erat: Lucan. V, 72. Ob altitudinem, qua *superat nubes*, fere semper nive obsitus est. Schol. Apollon. ad II, 713, et Etymol. M. in Παρνασσὸς tradunt, quoniam ἡ λάρναξ, i. e. navis Deucalionis parva, hic adhæserit, inde montem dictum esse Λαρνασσὸς, unde paulatim factum sit Παρν. Nugæ! Nec audiendi sunt alii, qui Deucalionem deferunt, vel ad Ætnam, ut Hygin., vel cum Servio ad Atho.

318. *Hic ubi Deucalion*. Deucalion, Promethei filius, vir integer ac pius. Vid. Hygin. fab. 153. *Ed.*

319. *Consors tori*, etc. ὁμολεκτρίς, alibi etiam *socia tori* aut *thalami*.— *Adhærescere* nunc omnino appellere, quum pr. de navibus dicatur, quæ ad scopulos aut in loca vadosa deferuntur, nec inde avelli possunt. Etiam Senec. N. Q. III, 27, de diluvio: *Editissimis quibusque adhærebant reliquiæ generis humani.* —*Parva ratis* illa Græcis λάρναξ, rude navigium.

320. *Corycidas Nymphas*. *Corycides* aut *Corycia* Nymphæ, Plisti, Delphorum fluvii, filiæ, Corycium in Parnaso antrum inhabitabant: Apollon. Rh. II, 713; Pausan. Phoc. p. 811, 877 sqq. Strabo, lib. IX, γνωριμώτατον καὶ κάλλιστον τὸ Κωρύκιον Νυμφῶν ἄντρον. Ab hoc diversum Corycium antrum in Cilicia: vide Barnes. ad Euripid. Bacch.; vers. 559. Has, et reliqua *numina*, quibus mons sacer, adorant. Notanda etiam h. l. est syntaxis, Deucalion cum conjuge *adhæsit*, et, *adorant*. Solet enim Noster pluralem ponere, ubi de duob. per præpositionem *cum* junctis agit. Burm.—*Adorant*. Vulg. *adorat*.

Fatidicamque Themin, quæ nunc oracla tenebat.
Non illo melior quisquam, nec amantior æqui
Vir fuit, aut illa metuentior ulla Deorum.
Jupiter ut liquidis stagnare paludibus orbem,
Et superesse videt de tot modo millibus unum,
Et superesse videt de tot modo millibus unam,
Innocuos ambos, cultores numinis ambos;
Nubila disjecit, nimbisque Aquilone remotis,
Et cælo terras ostendit, et æthera terris.
Nec maris ira manet; positoque tricuspide telo

321. *Themin.* Ætheris et Telluris filia, justitiæ præses, tum *oracla tenebat*, responsa dabat petentibus, oraculis præerat, unde *fatidica*, χρησμῳδός, dicitur. Apollod. lib. I, p. 13, χρησμῳδούσης τότε Θέμιδος. Lucan. V, 81: *Quum regna Themis, tripodasque teneret.* — *Nunc*, tempore Deucalionis. Loquuntur poetæ de rebus præteritis, ut de præsentibus. Burm. Prima oraculo Delphico præerat Tellus, postea Themis, tandem Apollo: Pausan. Phoc. p. 809; Schol. Euripid. ad Orest. vers. 163.

322. *Non illo melior.* Recte mores eorum notati; hi enim ipsis causa erant salutis. Justitia et metus Deorum omnes virtutes complectuntur. Quæ de singulis hic prædicantur, ea de ambobus intelligenda. Cf. vers. 327. A Luciano de Dea Syria, Deucalion laudatur ob εὐβουλίαν et εὐσέβειαν. — *Metuens Deorum.* Descriptio hominis religiosi: vide Heins. qui copiose hanc locutionem illustrat. Infra V, 100, *æqui cultor, timidusque Deorum.* Liv. XXII, 3, *non modo Patrum majestatis, sed ne Deorum quidem satis metuens.* *Metus* sæpe de religione: vid. Cerda ad Virg. Æn. VII, 60.

323. *Metuentior.* Vulg. *reverentior.*

324. *Stagnare*, stagnum, mare esse. Totus terrarum orbis tectus erat *paludibus*, aquis, et sic stagno aut mari similis erat: *stagnum* pro mari novasse Virgilius Heynio videtur ad Æneid. I, 125, ex λίμνη apud Homer.

325. *Et superesse* etc. Hoc melius, quam si uno tantum versu dixisset, duos tantum superfuisse. Ita enim clades utrique sexui illata fortius sentitur. Similis repetitio VIII, 628 sqq. Horat. I, Sat. VI, 45 sqq.; Ap. Apollod. et pauci alii servantur in montibus.

327. *Innocuus* i. q. antea *amans æqui*, justus. — *Ambos.* Burm. malit bis, *ambo*, ne omnes voces h. vers. in *s* desinant. Et dixerunt Veteres in accusat. *ambo*, *duo*.

328. *Disjecit.* Unus Leid. *deducit*, quare Burm. mavult, *diducit*, ut opp. τῷ *conducit* vers. 572. — *Aquilone remotis.* Ab Aquilone depulsis; est enim Aquilo ventus nubila dissipans, ac serenitatem inducens. *Ed.*

329. *Et cælo terras.* Mox ingeniose *Et cælo...... terris.*

330. *Positoque* etc. Hinc quoque Dei interventu res geritur et aquæ

Mulcet aquas rector pelagi : supraque profundum
Exstantem, atque humeros innato murice tectum,
Cæruleum Tritona vocat, conchæque sonaci
Inspirare jubet; fluctusque et flumina signo
Jam revocare dato : cava buccina sumitur illi

spectantur ut milites. — *Tricuspide telo*, tridente : Valer. Flac. I, 642, *trifida hasta*; Anthol. IV, cap. XI, Epigr. 64, τριβελὴς δόρυ· ap. Lycophr. vs. 96, terram percutit τριωνύχῳ δορί.

331. *Mulcet*, coercet aquas : Virg. Æneid. I, 57, Æolus *mollit animos* ventorum; eidem Jupiter dedit *mulcere fluctus*, ib. vers. 66.

332. *Innato murice*. Ingenitis muricibus vel gerentem humeris ingenitos sibi murices et conchas. *Ed.*

333. *Cæruleum Tritona*. *Cæruleos* concinnius sit ut ad *humeros* referatur. *Ed.* — *Tritona*. Receptui canit *Triton*, Neptuni filius et tubicen, qui buccinæ loco *concham* habet, et quidem *tortilem, in latum* etc.: h. e. quæ ab imo acuta, paulatim fit latior, veluti se in gyrum torquendo : *turbo* enim quidquid, coni instar, ab imo acutum, et in summo latius est. Tales conchæ etiam hodie vocantur *Tritonshoerner*. Iisdem et olim Indi buccinarum loco utebantur : vid. Mullerus ad Linnei Systema Nat., tom. VI, p. 102 et 515. Ipse Triton ita natare solebat, ut inferior corporis pars, quæ piscem referebat, sub aqua lateret, superior autem *supra profundum exstaret*. *Humeri* tecti erant *innato murice*. Quum *murex* genus conchæ sit, cujus ex sanguine purpura conficeretur, nonnulli ex h. l. purpureum nobis Tritona finxerunt. Etiam Rod. : *die Schultern in angebornen Purpur gehuellt*; quod repugnat descriptionibus reliquorum auctorum, qui eum satis deformem pingunt : vide Virgil. Æneid. X, 209, ubi *ei hispida frons laterum tenus* tribuitur, i. e. interprete Heynio, ipse hispidus est a fronte usque ad latera, scilicet medium corpus. Rectius igitur de conchis accipitur, quibus superior corporis pars obsita; qualis etiam in monumentis et gemmis apparet. Vide Lipperti Dactyl. I, 64, 72, 76. Nostrum imitatus est Claudian. Nupt. Honor. v. 150, ubi ei tribuuntur *vivo squalentia murice terga*. Infra IV, 724, belluæ marinæ *terga cavis super obsita conchis*, qualia sæpe cernuntur balænarum terga. Pausan. Bœot. p. 454, narrat, veri Tritonis, quem ipse viderit, corpus horrescere tenui squama, φολίδι λεπτῇ. Sed loc. classic. unde alii hauserunt, est ap. Apollon. IV, 1610 sqq. — *Conchæque sonaci*. Ex opinione et religione Veterum interpretandum censet Turneb. lib. II, cap. XXI, credentium Tritonem Neptuni buccinatorem canoro immanique clamore aquas increpare et tanquam auritas vocare, quæ ejus imperio consueverint parere. *Ed.* — *Sonaci*. Vulgo *sonanti*; unus, *tonanti* : solent hæc inter se permutari et confundi; vide Barth. ad Claud. Nupt. Honor. et Mar. vers. 133. Etiam Apul. Metamorph. IV, Tritoni tribuit *sonacem* concham.

335. *Cava*...... *tortilis*. Duo epitheta uni nomini addita, quod non magnopere probatur.

Tortilis, in latum quæ turbine crescit ab imo :
Buccina, quæ medio concepit ut aera ponto,
Litora voce replet, sub utroque jacentia Phœbo.
Tum quoque, ut ora Dei madida rorantia barba
Contigit, et cecinit jussos inflata receptus,
Omnibus audita est telluris et æquoris undis ;
Et quibus est undis audita, coercuit omnes.
Jam mare litus habet; plenos capit alveus amnes ;
Flumina subsidunt; colles exire videntur ;
Surgit humus; crescunt loca decrescentibus undis :
Postque diem longam nudata cacumina silvæ
Ostendunt, limumque tenent in fronde relictum.

336. *Tortilis. Retorta* in latitudinem. — *Quæ turbine crescit.* Quæ ab ore angusto incipit et in amplum desinit ad turbinis similitudinem. *Ed.*

337. *Concepit ut aera*, inflata est, quemadmodum vela *concipiunt* ventos, pennæ avium auras; *ut*, quando. Generaliter loquitur, nam seq. *Tum quoque.* Hoc non animadvertit ipse Burm.; alioquin non commendasset lect. *patentia.*

338. *Voce*, sonitu. *Vox*, ut φωνὴ, omnis sonus : vide Burm. De buccina etiam Virg. Æneid. VII, 519. — *Sub utroque* etc., litora orientalia et occidentalia. — *Jacentia.* Pro *jacentia* duo, *latentia;* unde Burm. com. *patentia*, quod bene dicatur de terris antea aqua tectis.

339. *Madida* etc. Graphice additum, quorum barba rorabat. Utrumque dicitur, *canere receptui*, et *receptum*, aut *receptas.* — *Coercuit*, in suum locum redire coegit.

343. *Jam mare* etc. Hic locus laudem meretur a brevitate, quæ rei celeritatem bene exprimit. Ei etiam accommodata orationis forma, quæ brevibus membris constat. — *Plenos capit* etc. Aquæ ita decreverant, ut alvei jam *plenos*, integros, fluvios ripis suis continere possent. Scepperi conjecturam, *planos*, recte improbat Burm.; sed nec ipsius interpretatio h. l. convenit : « redacta intra ripas flumina, tamen plena fuerunt, non exsiccata. » — *Plenos.* Scepper. conj. *planos.*

344. *Flumina*, omnino aquæ. — *Videntur*, cernuntur. — *Surgere* eleganter drr. quæ, subsidentibus iis, quibus adhuc tecta fuerant, conspici incipiunt. Vide nos ad Plin. VI, Epist. XVI, 14. — *Crescunt.* Bene etiam : plura et ampliora in conspectum, prodeunt. Silius, XV, 215, de eo, qui propius accedit ad urbem, *admoto crescebant culmina gressu.* Contra apud Claud. XXXIII, 189 : *Totaque decrescit refugo Trinacria visu.* Heins. malebat *Flumina subsidunt*, contra poetæ consilium.

347. *Limumque in fronde.* Oblimatæ et luculentæ relinquebantur frondes arborum, propter aquam per alluviones necessario turbatam fœdatamque. *Ed.* — *Fronde. Frondem* Rod. non debebat de foliis capere,

Redditus orbis erat : quem postquam vidit inanem,
Et desolatas agere alta silentia terras,
Deucalion, lacrymis ita Pyrrham adfatur obortis :
« O soror, o conjux, o femina sola superstes,
» Quam commune mihi genus, et patruelis origo,
» Deinde torus junxit; nunc ipsa pericula jungunt :
» Terrarum, quascumque vident occasus et ortus,
» Nos duo turba sumus : possedit cetera pontus.
» Nunc quoque adhuc vitæ non est fiducia nostræ
» Certa satis : terrent etiamnum nubila mentem.
» Quid tibi, si sine me fatis erepta fuisses,

erant enim *nudata* cacumina, sed de ramis.

348. *Redditus*, restitutus erat in pristinam formam. Pomp. Mela, I, IX, 32 : *Nilus se sibi reddidit*, rursus alveum suum sequitur.

349. *Et desolatas agere alta silentia terras*. Hic versus mira et rara apud Ovidium imagine vocum excellit. — *Desolatas terras*. Destitutas hominibus et animantibus. Virgil. Æneid. lib. XI, 367 : *Ingentes et desolavimus agros*. Ed.

350. *Obortis*, prorumpentibus; *oboriri* enim dicuntur, quæ prorumpunt, superveniunt.

351. *O soror*. Adfectus horum hominum non poeta describit, sed, quod melius. Deucalionem in sinus conjugis effundentem fingit. Quum nihil acceptius sit homini hominum societate, primum jactura sui generis gravissime ejus animum commovere debebat. Tum, si cui ex omni societate non nisi unus supersit socius, is ei quasi Deus videbitur, præsertim si arctissimis ille sanguinis ei et amoris vinculis sit junctus. Ex his et aliis quibusdam composita oratio. *Japeti* filii fuere *Prometheus* et *Epimetheus*. Prometheo ex *Pandora* (quam Triclin., ad Pindar. Olymp. IX, facit Epimethei conjugem) natus est *Deucalion*. Epimethei filia fuit *Pyrrha*. Sic intell. quo sensu *sororis* vocab. h. l. capiendum sit. Ipse mox commentatur in hæc nomina, quod tamen, in tanto quidem dolore, justo argutius videtur.

353. *Ipsa pericula*. Validissimum vinculum, naturæ sorte, cognationis lege, conjugii fœdere firmius : *συνάγει γὰρ καὶ ἐχθίστους ὁ κοινὸς φόβος*. Arist. Polit. v. *Ed*. — *Jungunt* non est, ut Ciofan. putabat, cariorem reddunt, sed sociam faciunt.

355. *Nos duo turba sumus*. Infra VIII, 636 : *Tota domus duo sunt*. Propert. I, Eleg. II, 23 : *Tu mihi sola domus*. Expressit Nostrum Senec. Troad. 506 : *Turba, quæ simus super, Tumulus, puer, captiva*. — *Possedit*, devoravit.

358. *Quid tibi*. In hoc et seq. vs. tenerrimus atque amantissimus sensus. — *Quid animi*, bona locutio, ut docet Heins. : quem animum habitura esses, quid sensura. — *Fatis*, diluvio fatali.

» Nunc animi, miseranda, foret? quo sola timorem
» Ferre modo posses? quo consolante doleres?
» Namque ego, crede mihi, si te modo pontus haberet,
» Te sequerer, conjux: et me quoque pontus haberet.
» O utinam possim populos reparare paternis
» Artibus, atque animas formatæ infundere terræ!
» Nunc genus in nobis restat mortale duobus,
» Sic visum Superis, hominumque exempla manemus. »
Dixerat, et flebant: placuit cæleste precari
Numen, et auxilium per sacras quærere sortes.
Nulla mora est; adeunt pariter Cephisidas undas,
Ut nondum liquidas, sic jam vada nota secantes.

359. *Animi.* Cod. Reg. 8000 et 8001, Obrecti dictus, habent *animus.*

360. *Quo consolante doleres?* quis te dolentem consolatione erigeret?

361. *Modo.* Codd. Reg. 8000 et 8001, *quoque*, quod prætulerim etsi infra repetatur; nam has repetitiones verborum amat Noster. *Ed.* — *Si te pontus haberet.* Ex Virg. Æn. VI, 362, *nunc me fluctus habet.* Nempe locus *habet* eum qui ibi mortuus jacet aut natat. Claudian. VIII, 93: *Hunc Alpes, hunc pontus habet.* Horat. I, Od. XXVIII, 2.

363. *O utinam* etc. Votum perquam aptum huic tali tempori, atque Promethei filio proprium. — *Possim.* Codd. nostri *possem.* — *Reparare.* Alii *formare*, *recreare*, *renovare*; quæ Burm. omnia a glossatoribus nata existimat. — Bene *reparare* ex Nostris Codd. RR. — *Paternis.* Prometheus, Deucalionis pater, dicitur hominum imagines e luto finxisse, atque has igne cælitus surrepto animasse; vel quia rudes homines ad civilem vitam revocarit; an quod primus artem invenerit statuas et simulacra fingendi. *Ed.*

364. *Infundere.* Virg. Æneid. VI, 276, *infusa per artus Mens.*

366. *Sic visum Superis*, gemitus solemnis in rebus adversis. — *Exempla*, copiæ, ut vulgo dicimus.

367. *Flebant.* Hoc unum poterat Pyrrha mulier. Miseris unicum perfugium. — *Cæleste numen.* Sed hæc de Themidis oraculo consulto propria Nostro sunt. Apud Apollod. a Jove Phyxio, cui sacra fecerant, lapides jacere jubentur. Similiter ap. Hygin.

368. *Per sacras sortes*, per oraculum. Oracula enim olim per *sortes*, ψήφους, θριὰς, edebantur. Cic. Div. II, 33. Schol.; Callim. ad h. Apoll. 45.

369. *Cephisidas.* Nostri Codd. *Cephisidos.* Cephisus Lilæa profluens Phocidem et Bœotiam irrigat. Pausan. Phoc., p. 882. Ab Homero h. Apoll. 240, vocatur καλλιρέεθρος, ob aquam limpidam.

370. *Ut nondum.* Vulgo *Et nondum...... sed jam.* Verum *ut* præfert Thuan., *sic* unus Medic.; unde lectionem nostram composuit Heinsius, quæ etiam Gronov. placuerat.

Inde ubi libatos irroravere liquores
Vestibus et capiti; flectunt vestigia sanctæ
Ad delubra Deæ : quorum fastigia turpi
Squalebant musco; stabantque sine ignibus aræ.

Obrecti Codex 8001, *Jam nondum*. Alter Reg. 8000, *Et nondum.... sed jam*. — Nunc autem *nondum liquidus*, limpidus, erat, multum adhuc limi secum ferebat; sed tamen *jam vada nota secabat*, alveum suum rursus sequebatur. *Ut...... sic* amat Noster pro, *quidem.... sed* : cf. vers. 404; XIV, 509. — *Vadum*, omnis locus, per quem aqua vadit, aut in quo aqua continetur, fons, puteus, fluvius, mare, aut, ut h. l. alveus: vide Gronov. Observ. I, 19.—*Secantes*, sequentes, quod MSS. quidam ex glossa habent : *secare viam*, τέμνειν ὁδὸν, ὑγρὰ, θάλασσαν, solemnes poetarum locutiones, metaphora ab aratro petita.—*Nota*, consueta : *nota* dicuntur, in quibus solet aliquis versari, currere etc.: infra III, 239, *nota juga*; Horat. I, Od. II, 10, *nota sedes* columbarum; Mart. IV, 415, *notis fugientia flumina ripis*. Cæterum ad hoc flumen olim erat Themidis oraculum : Plin. H. N. XXXI, 11. Hinc aqua Cephisi *fatidica*, Lucan. III, 175.

371. *Inde ubi libatos*. Non solum sacra facturi (Liv. I, 45), sed etiam templum ingressuri (Hippocrat. de Morbo sacro, cap. IV, pag. 329), lustrare se, περιῤῥαίνεσθαι, solebant, ne impuri accederent ad Deos. Fieri autem hæc lustratio solebat cum aliis rebus, tum aqua, quæ *ros* et δρόσος (vide Valken. ad Eurip. Hipp. p. 180) dicebatur, in primis aqua viva scil. fluviali (Virg. Æneid. II, 719; IV, 635), quia fontibus et fluviis sanctitas quædam inesse credebatur. Neque vero manus tantum lavabant (Fast. IV, 777), et *caput*, (infra VII, 189), sed etiam *vestes* : Homer. Od. Δ, 759, et Tibul. II, Eleg. I, 13 : *pura cum veste venito*. — *Libatos*, manu leviter haustos. Virg. Æn. VI, 230, *rore levi spargens socios*. Rod. : *sie kosten von seinem Wasser!* — *Liquores*. Aqua fluens qua se lustrabant templum ingressuri. *Ed.*

373. *Ad delubra*. Templis magnificentiæ causa addebantur *fastigia* et *gradus*. De *fastigiis*, vid. ad II, 3. Exornari admodum solebant.

374. *Squalebant musco*. Intelligitur autem *muscus marinus*, fucus, βρύον θαλάσσιον : vid. Brodæus ad Theophr. Plant. p. 411. Senec. Hip. 1041 : tauri e mari prodeuntis pectus *musco tenaci viret*. — *Squalere*, omnino obductum esse : Virg. Georg. IV, 91, *maculæ squalentes auro*. Sed Gesner. ad Quintil. I, II, 18 defendit *Pallebant*, quia *pallere* reconditiorem significationem habet, ut situm indicet, quem corpora contrahunt a quiete, humore admisso. Non male; præsertim quum tot Codd. auctoritas accedat. Atque *pallor* etiam plantis variis tribuitur : Virg. Ecl. III, 39, *edera pallens*; Cul. 142, *viridi pallore corymbos*. Et hæc duo sæpe confusa sunt : Virg. Æneid. VIII, 197, *ora pallida tabo*, ubi unus *squallida*, ut Noster, II, 760, dixit *squalentia tabo*. — *Squalebant*. Libri veteres constanter *Pallebant musco*. Sed alterum retinuit Heins.—Nostri quoque Codd. 8000, 8001, *pallebant* : nescio cur hanc

Ut templi tetigere gradus, procumbit uterque
Pronus humi, gelidoque pavens dedit oscula saxo.
Atque ita, « Si precibus, dixerunt, numina justis
» Victa remollescunt, si flectitur ira Deorum;
» Dic, Themi, qua generis damnum reparabile nostri
» Arte sit? et mersis fer opem, mitissima, rebus. »
Mota Dea est; sortemque dedit: « Discedite templo;
» Et velate caput, cinctasque resolvite vestes;
» Ossaque post tergum magnæ jactate parentis. »
Obstupuere diu, rumpitque silentia voce
Pyrrha prior, jussisque Deæ parere recusat:

lectionem non restituerint; nam apta videtur. *Ed.*

375. *Tetigere gradus.* Jam quum templa plerumque in loco edito, κρηπίδωμα dicto, ædificarentur, quo melius conspici possent, *gradus* etiam iis addebantur, qui vel totum templum ambibant, vel januis solis adhærebant; in iisque sedere plebs solebat. Vide Winkelmanni *Anmerkungen über die Baukunst der Alten*, p. 45. Deucalionis tamen tempore talia ornamenta nondum erant templis; et oraculum illud forte in antro sedem habebat.

376. *Pavens dedit.* Quasi præsente numine, horrore quodam perfusi et venerabundi. *Ed.*

377. *Atque ita* nunc esse voventis formulam, contendit Burmann. ad VII, 510. Fallitur. Potest hic quoque, ut vers. 228, accipi, quo facto, tum.— *Si* etc. Talis conditio plerumque precibus præmittitur, ut 545, et VII, 615; Virg. Æneid. II, 689. In his *si* est, quoniam. — *Mersis rebus*, miseriæ nostræ, forte cum respectu ad diluvium: Virg. Æn. XI, 335, *rebus succurrite fessis*; Tibul. II, III, 21, *trepidis petere oracula rebus*; Noster, I, Trist. IV, 35, *rebus succurrite lapsis.*

382. *Cinctasque resolvite.* Duo Heinsii et unus Moreti *cinctasque recingite*, quod adblanditur Burm. ut ex more Ovidiano dictum. At non sic Ovid. verba repetit. Gebhard. I, Crep. 2, malebat, *cunctasque recingite.* Veteres quum rem sacram peragerent, *caput* totum, præter os, *velamine* quodam aut amictu operiebant, ne forte res mali ominis eos turbaret: Virg. Æn. III, 405 sqq., ibique Heyn. et Ernesti Clav. Cic. in *velatus.* Iidemque *vestes cinctas resolvebant*, zona soluta, quia in sacris nihil religatum esse debebat.

383. *Ossaque post tergum.* Cf. oraculum Tarquiniis et Bruto datum, Liv. I, 56; unde Nostrum hanc sortem sumsisse putat Muret. Varr. Lect. X, 11. Male, quia Ovid. hoc oraculum non finxit, sed a Græcis traditum accepit. Sed melius est, quod idem ibidem monet, lapides etiam Tragicis dici γῆς ὄςεα.

384. *Rumpitque silentia voce.* Redi ad lib. I, Art. Amat. v. 329. *Ed.*

385. *Pyrrha prior*, quia mulie-

Detque sibi veniam, pavido rogat ore; pavetque
Lædere jactatis maternas ossibus umbras.
Interea repetunt cæcis obscura latebris
Verba datæ sortis secum, inter seque volutant.
Inde Promethides placidis Epimethida dictis
Mulcet; et, « Aut fallax, ait, est solertia nobis,
» Aut pia sunt, nullumque nefas oracula suadent.
» Magna parens Terra est : lapides in corpore terræ

brem religionem in primis tale oraculum offendere debebat. Deucalion contra mox *solertia* insignior reperitur. Lædere cineres et ossa majorum summum scelus : Phocylid. vers. 95 sqq.; Horat. A. P. 471.

386. *Pavetque.* Gronov. suadebat *canetque*, quia modo præcessit *pavido.* Mihi vero hoc non satis grave videtur pro re proposita; itaque malim aut cum Vossian. *timetque*, aut cum Arundel. *timido ore*, quod posterius et Heins. placebat.

387. *Umbras.* Animas, quas lædi credebat antiquitas, illata cadaveribus aut tumulis injuria. *Ed.*

388. *Cæcis obscura latebris.* Duo, *obscuris cæca.* Nostri vero, *cæcis obscura.* — *Obscura*, ob ambiguitatem, quæ non facile perspici poterant. Senec. Œdip. 92 : *Sphinga cæcis verba nectentem modis.* Cicer. Div. II, 54, de auctore librorum Sibyllinorum, *adhibuit etiam latebram obscuritatis.* Alibi *ambages* de oraculis. Sed apud Safftium oraculum repetunt *in einer finstern Hoehle*; et apud Rodium, *unter ihrem finstern Obdache.* — *Volutare.* ut *agitare*, de deliberante et cogitante : Virgil. Ecl. IX, 37.

390. *Inde Promethides.* Cod. Reg. 8000, *hinc Promethiades.* Item Cod. Obrecti, et hæc lectio mihi arridet. *Promethides.* Deucalion Promethei filius. *Epimethida.* Pyrrham, Epimethei filiam. *Ed.*

391. *Mulcet. Mulcere*, animum addere, solatio erigere. Quæ valent ad confirmandum animum, ea *placida* poetis drr. — *Solertia* cernitur in indagando vero : Lucret. V, 1355 : *solertius est multo genus omne virile.* Pontanus *nobis* male de utroque capiebat.

392. *Pia sunt.* Jac.-a-Cruce verba *pia..... suadent* signis parentheseos includenda censet; quod et Lenzio placet. Mihi altera interpunctio melior videtur, ex qua Deucalion verbis *aut fallax...... suadent* Pyrrham attentam reddit, et pavoris nullam esse causam monet; tum sententiam ipsam proponit. Hoc multo convenientius est sermonibus hominum.

393. *Magna parens* etc. Respexisse ingeniosissimum poetam opinatur Muretus, lib. X, Var. lect. cap. 2, ad Historiam Rom. Liv. lib. I, quum regiis adolescentibus responsum esset, eum regnaturum Romæ, qui matri osculum primus tulisset : Brutus e navi descendens simulato casu terram osculatus est, etc. Vetus idem Grammaticus de eo qui ad lapidem offendisset, dixit : Γῆς ἐπεποίησεν ἐγχριμφθεὶς πόδα. Quæ etiam va-

» Ossa reor dici : jacere hos post terga jubemur. »
Conjugis augurio quanquam Titania mota est,
Spes tamen in dubio est; adeo cælestibus ambo
Diffidunt monitis! Sed quid tentare nocebit?
Discedunt, velantque caput, tunicasque recingunt;
Et jussos lapides sua post vestigia mittunt.
Saxa, (quis hoc credat, nisi sit pro teste vetustas?)
Ponere duritiem cœpere suumque rigorem,
Mollirique mora, mollitaque ducere formam.
Mox, ubi creverunt, naturaque mitior illis
Contigit, ut quædam, sic non manifesta, videri
Forma potest hominis; sed uti de marmore cœpto
Non exacta satis, rudibusque simillima signis.
Quæ tamen ex illis aliquo pars humida succo,
Et terrena fuit, versa est in corporis usum :
Quod solidum est, flectique nequit, mutatur in ossa :

let analogia in venis terræ de aqua et metallis. *Ed.*

395. *Augurium*, interpretatio oraculi. Sic et apud Cic. ad Div. VI, VI. —*Monitis*, oraculis : nam *monere* proprie de divinationibus. Vide Heins. ad XIII, 216. — *Titania*. Pyrrha, Iapeti Titanis neptis. *Ed.*

397. *Nocebit.* Codd. Reg. 8000, *nocebat.*

398. *Discedunt.* Heins. ex Florent. primo Palat. et aliis quatuor, *Descendunt.* Ego vero revocavi *Discedunt;* etenim de industria poeta hic repetit ipsa Themidis verba vers. 381 sqq.

400. *Vetustas,* gravis testis Veteribus : Fast. IV, 203. Quintil. Inst. XII, IV, 2, monet poetarum figmenta *vetustatis fide tuta* esse. Inde pendet omnis mythologia. Locus sequens loquacitatis vitio rursus laborat : saxa ponunt duritiem, molliuntur, mollita ducunt formam, crescunt, fiunt mitiora, denuo accipiunt formam; sed obscuram tantum, nec adhuc manifestam, nec exactam, etc. Remota illa loquacitate, comparatio cum *marmore cœpto* probabilis est.—*Mora,* diuturnitate : vid. Freinshem. Ind. Flor. h. v. Mox vers. 421, sic est *morando ducere formam* ut *ducere colorem* et alia.

401. *Duritiem.* Obr. Cod. *duritiam.*

405. *Cœpto.* Cod. Obrect. *Cœpta.* Item Cod. Reg. 8000.

406. *Non exacta satis.* Exculta, perfecta. *Ed.* — *Rudia signa* possunt esse nondum elaborata satis. Sed, ne idem ter dicat, non male rudis antiquitatis signa intelliges.

408. *Corporis. Corpus* nunc caro, ut IV, 443, et *in corporis usum*, in corpus : sic VIII, 246, *serræ usus;* Virg. Georg. II, 466, *usus olivi;* Horat. III, Od. 1, 42, *purpurarum*

Quod modo vena fuit, sub eodem nomine mansit.
Inque brevi spatio, Superorum numine, saxa
Missa viri manibus faciem traxere virilem:
Et de femineo reparata est femina jactu.
Inde genus durum sumus, experiensque laborum;
Et documenta damus, qua simus origine nati.

VI. Cetera diversis tellus animalia formis

usus, ubi Ian. hoc comparat cum Græc. χρῆμα.

410. *Quod modo*. Codd. Nostri duo, *Quæ vero*. Non male certe, et forte concinnius. *Ed.*

411. *Numine*, vi et potentia. Idque efficacius, quam aliorum *munere*.

412. *Faciem trahere*. Paulo ante *formam ducere*, et 421 *faciem capere*. Ita autem *trahere figuram*, III, 399; *ruborem*, ibid. 482; *colorem*, II, 236; *calorem*, XI, 305. — *Virilem* dedit Heins. ex uno suo et uno Mediol. pro *virorum*. Ibid. *traxere;* unus Heins. *sumpsere;* alii *cepere:* quæ omnia eodem redeunt. — Nostri quoque Codd. duo habent *traxere virorum*.

414. *Inde genus durum*, habet a Virgil. Georg. I, 63. Si Græcos audimus, ipsum vocab. λαὸς a nomine λᾶας, lapis, fluxit: vide Munker. ad Hygin. fab. 153. Hic lusus etymologicus originem huic fab. dedisse videtur, quam alii ex opinione illa ortam putant, priscos homines e saxis et arboribus natos. Homer. Od. T, 163, ubi vide Clark. Virg. Æn. VIII, 315. *Experiens laborum*, πολυτλήμων, qui multos labores suscipere et tolerare potest. Et profecto tale animal homo est. Humana enim natura per integrum non raro seculum, quot quamque varios labores tolerat! Sub omni cælo, quibusvis alimentis sustentatur et viget.

416–451. *Cetera diversis* etc. Humanum igitur genus e lapidibus restitutum erat; cetera animantia e limo, solis æstu calefacto, paulatim procreabantur, in quibus *Python*, serpens magna et terribilis, quam *Apollo* sagittis confecit, in ejusque rei memoriam ludos *Pythios* instituit. Cf. Homer. h. Apoll. vers. 300; Callimach. h. Apoll. 100, in Del. 91; Apollod. Biblioth. lib. I, IV, 1; Hygin. fab. 140. Fabulam jam Veteres varie interpretati sunt. Macr. Saturn. I, 17, censet Apollinem in prima infantia belluam confecisse. Alii, ut Ephorus apud Strab. lib. IX, putant Pythonem fuisse tyrannum, χαλεπὸν ἄνδρα, ἐπικληθέντα δὲ Δράκοντα. Ceterum cum hoc Pythone Rufinum comparat Claudian. Præf. in Rufin. De origine animalium e limo, in quo rursus sequitur sententiam eam, quæ ab Ægyptiis ad Græcos pervenerat, vide Diod. Sic. t. I, p. 11. His enim persuasum erat, in principio rerum omnia animantium genera sic, ut hic describitur, e limo prorepsisse; postea vero terram, quum induruisset, non amplius suffecisse gignendis majoribus animalibus. Habuisse autem eam olim hanc vim probabant inde, quod post inundationem Nili, ex limo calefacto gignatur incredibilis murium multitudo, de quibus cf. Macrob. Saturn. VII, 16, et Pomp. Mel. I,

Sponte sua peperit; postquam vetus humor ab igne
Percaluit Solis, cœnumque udæque paludes
Intumuere æstu; fecundaque semina rerum,
Vivaci nutrita solo, ceu matris in alvo
Creverunt, faciemque aliquam cepere morando.
Sic ubi deseruit madidos septemfluus agros
Nilus, et antiquo sua flumina reddidit alveo,
Ætherioque recens exarsit sidere limus;
Plurima cultores versis animalia glebis
Inveniunt; et in his quædam modo cœpta, sub ipsum

IX. 25. Etiam Aristot. H. A. V, 19, placet, nasci animalia ex aqua et solis calore, vento adjuvante. Talem procreationem describit Lucret. V, 793–815; quem loc. cum hoc nostro conferas. Neque mirum est, cupide Nostrum hæc arripuisse, iisque immoratum esse, ad Pythonis originem expediendam, quem alii tantum terrigenam vocant. — *Diversis animalia formis*, diversa animalium genera, quorum discrimen *forma* maxime fit conspicuum.

417. *Sponte sua,* sine semine animali, nec intercedente opera Dei aut hominis alicujus. — *Vetus humor*, aqua ab eluvione in locis depressis relicta: *ab* causam exprimit, per quam fit aliquid, ut mox 431, IV, 282, *satos ab imbri.*

418. *Percaluit.* Multi *Incaluit.* Medic. *præcaluit.* — Nostri vero Codd. *percaluit.*

419. *Intumuere*, veluti mulieres gravidæ. Eadem comparatio, VII, 126, et Lucret. V, 805 sqq., *crescebant uteri terræ radicibus apti.*—*Semina rerum,* prima animalium stamina.

420. *Vivax* h. l. quod vitam dat, *belebend.* Raro ita occurrit. Terra autem humore quodam lacti simili fœtus illos alebat ex mente Lucret. d. l. Cf. Lactant. Instit. II, 11.

421. *Faciem aliquam,* formam expressam animalis cujusdam : *Hominis faciem sumere* est, VII, 126. — *Aliquam.* Obr. Cod. *aliam.*

422. *Septemfluus Nilus.* Exemplo declarat, reliqua animalia ex terra sponte fuisse orta; Nilus autem fluvius, singulis quibusque annis Ægyptum inundans, fœcundam non solum frumentorum, sed variorum quoque animalium eam reddit. Septemfluus idcirco dicitur quod septem ostiis in mare erumpit. *Ed.* Noster, lib. V, 187, *septemplex*, et Virg. Æneid. VI, 800, *septemgeminus.* — *Antiquo,* quem, ante inundationem, sequebatur. Vide supra ad vers. 116. Pomp. Mela, I, IX, 32 : *ubi Nilus se sibi reddidit.*

424. *Ætherium sidus,* sol in æthere suspensus. Eurip. Electr. 465 : ἄστρων αἰθέριοι χοροί. *Limus*, quem Nilus ex Æthiopia secum fert. Vid. Seneca Nat. Quæst. IV, 2, et *Vermischte Beytraege zur physic. Erdbeschr. Brandenburg.* 1773, pag. 64–83.

426. *Inveniunt.* Disputant Intt. unde pendeant verba *sub ipsum nas-*

Nascendi spatium; quædam imperfecta, suisque
Trunca vident numeris: et eodem in corpore sæpe
Altera pars vivit, rudis est pars altera tellus.
Quippe, ubi temperiem sumsere humorque calorque,
Concipiunt; et ab his oriuntur cuncta duobus:
Quumque sit ignis aquæ pugnax; vapor humidus omnes
Res creat, et discors concordia fœtibus apta est.
Ergo ubi diluvio tellus lutulenta recenti
Solibus ætheriis, altoque recanduit æstu;
Edidit innumeras species; partimque figuras

cendi spatium. Referenda sunt ad verb. *inveniunt*; sic nulla difficultas. — *Cæpta*. Pro quo Reg. 8000 habet, *nata*. Obrect. *cæpta*; sed supra *nata*, a sec. m.

428. *Numeris*. Obrect. Cod. *humeris*. — *Suis trunca numeris*, quibus deest numerus earum partium, quæ perfectum et absolutum animal efficiunt. Hæ ubi adsunt, res est *omnibus numeris absoluta*. Etenim *numeri* sunt partes, quarum numerus requiritur, ut res aliqua perfecta sit: vid. Ernesti Clav. Cic. h. voc. Cf. infra VII, 126. Pomp. Mela d. l.: « Per humentes campos quædam nondum perfecta animalia, sed tum demum accipientia spiritum, et ex parte jam formata, ex parte adhuc terrena visuntur. » Lucr. V, 838: « Orba pedum partim, manuum viduata vicissim, Multa sine ore etiam etc. » Totum autem somnium inde est. Quum ranæ in paludibus ovula deponere soleant, quæ deinde calore et humore excluduntur, error inde natus est, ranas nasci ex limo, XV, 375, idemque error mox traductus ad alia animalia.

430. *Quippe ubi* etc. Laudat hos versus et suo modo explicat Lactant. Inst. Div. II, IX, 15 sqq. Cum his duobus Ægyptiorum principiis comparare Valken. Diatrib. in Eurip. p. 54, jubet Anaxagorea de Æthere et Terra, quippe ex eodem fonte ducta. — *Temperiem sumere*, temperari.

431. *Ab his*, horum interventu.

432. *Vapor* non est *der Dampf*, ut Rod. vertit, sed calor, ut III, 152 et alibi. — *Fœtibus*, animalibus procreandis.

433. *Discordi concordia* mundum constare, multi philosophi et poetæ censuerunt. Cf. Horat. Epist. I, XII, 19. Manil. I, 141: ubi *discordia concors*. Empedocles, præter quatuor elementa materialia, statuit duo operantia, φιλίαν et νεῖκος: *concordiam* et *discordiam*. Diog. Laert. in Empedocl.

435. *Alto*. Burm. ex uno Sprotii *almo* receperat, quia *almum* quodcunque alit et auget. Ceteri constanter *altoque*, quod nos revocavimus, quia melius convenit *solibus ætheriis*. — *Altus*, sole in alto cælo effectus. — *Recanduit*. Vide ad XII, 12; Plin. Pan. 30: Ægyptus alto *pulvere incanduit*, ubi v. Schwarz.

436. *Species* et *figuras*, animalia. Vide ad vers. 1.

Retulit antiquas; partim nova monstra creavit.
Illa quidem nollet, sed te quoque, maxime Python,
Tum genuit; populisque novis, incognita serpens,
Terror eras: tantum spatii de monte tenebas!
Hanc Deus arcitenens, et nunquam talibus armis
Ante, nisi in damis capreisque fugacibus, usus,
Mille gravem telis, exhausta pœne pharetra,
Perdidit, effuso per vulnera nigra veneno.

437. *Retulit*, iterum creavit. — *Monstra*, τέρατα, dicuntur, ut omnes res inauditæ et miræ, ita etiam feræ terribiles. Lucret. d. l.: *Multaque tum Tellus etiam portenta creare Conata est.* Etiam apud Horat. I, Od. II, 6: *nova monstra.* — Monstra dicuntur etiam ἀτυχήματα: tanquam res novæ, et sine more occurrentes.

438. *Nollet.* Nempe sine sua voluntate, elementis ita operantibus, hoc portentum pepererat. —*Python.* A πύθω; exhalationis enim putredinem a diluvio gravem Sol radiorum, tanquam sagittarum, ictu attenuavit exsiccavitque. *Ed.* — *Pythonem hunc* Homer. h. Apoll. vers. 302, vocat ζατρεφέα, μεγάλην, τέρας ἄγριον; Apoll. Rh. autem II, 708, δελφύνην πελώριον, quod Spanhem. in δελφίνην mutandum censet ex Ttzetz. ad Lycophr. p. 43. Inde Apollo dictus creditur δελφίνιος.

439. *Incognita* femininum prætulit Burm. quia Schol. Apollon. ad II, 708, tradit, hanc *dracænam* dictam esse δελφύνην genere feminino. — *Incognita* habent Bernens. Neapol. et decem alii. Ceteri, *incognite.*

440. *Tantum spatii.* Apud Callim. vers. 93, Parnasum implicat novem orbibus, et apud Statium, Theb. I, 563, interfectus occupat spatium centum jugerum. — *De monte* maluit, quam *montis*, ut concursus duorum Genitivorum vitaretur. —*De monte,* Parnasum montem tenebat, ibique vel oracula edebat, vel secundum Apollodor. oraculum custodiebat: nam dracones sæpe custodes locorum erant. Vid. ad III, 31. Et tripodes in nummis multi circumvoluti draconibus conspiciuntur, quia draco aptum ad auguria animal. Vide Spanhem. ad Callimachi h. Del. 91.

441. *Hanc.* Obrect. Cod. 8001, *hunc*, ita ut referatur ad Pythonem, quem supra masculino genere posuit. —*Arcitenens*, Apollo τοξοφόρος, τοξότης, præses sagittariorum et auctor artis sagittandi: vide Macrob. VI, 5. Inter Latinos Nævius primus hoc nomine usus. — *Et nunquam.* Quoniam *et* ante *nunquam* molestum est, propterea Heyn. ad Tibul. Obs. IV, 1, 39, suadet *non unquam.*

442. *In damis*, in damas. Sed Apollo feras figens apud alios scriptores non occurrit.

443. *Mille gravem.* Male Heins. et Zinzerling. præferebant *gravi*, quod Pontan. et Burmann. improbarunt. —*Gravem*, gravatam, onustam, plenam. Vide Freinshem. ad Flor. III, v, 18. Et omnino *gravis*, qui gestat aliquid: XIV, 628, *jaculo gravis dextera.* — *Mille telis.* Statius, V, 532, dicit *arundineam centeno vulnere silvam* vexisse.

444. *Nigra*, vel quia serpentes ipsi

Neve operis famam possit delere vetustas,
Instituit sacros celebri certamine ludos,
Pythia de domitæ serpentis nomine dictos.
His juvenum quicumque manu, pedibusve, rotave
Vicerat, æsculeæ capiebat frondis honorem.
Nondum laurus erat; longoque decentia crine

poetis *nigri* dicuntur, vel quia inde nigrum venenum profluebat. Ita Virg. Æn. IX, 700, *atrum vulnus;* et apud Nostrum, *calidum* et *fervidum vulnus*.

445-46. *Neve operis* etc. Antiquissimis temporibus rerum memorabilium memoria ludis institutis servari solebat. Hos ludos Diomedes primus instituisse in honorem Apollinis credebatur: vid. Pausan. Corinth. p. 186. Per breve tempus nono quoque anno celebrati, renovati sunt ab Amphictyon. a. 3. Olymp. 48, et quarto quoque anno habiti: Pausan. Phoc. p. 813. Celebrabantur autem non procul ab urbe Crissa, quæ inde Pytho, postea Delphi dicta est. — *Sacri,* quoniam in honorem Dei celebrantur. — *Celebri certamine*, in quibus totius fere Græciæ confluxus. Hi ludi a *domito Pythone* Pythia dicebantur. Apud Clement. Alex. Coh. ad Græc. p. 41, vocantur πανήγυρις ὄφεως. — Sciendum est apud Græcos nobilitata fuisse quatuor ludorum genera, Olympiacos, Pythios, Isthmios, Nemeæos, de quibus Pausanias, lib. II, cap. III; Natal. com. lib. V, cap. XII et XXXIV; Scalig. Poet. lib. I, cap. XXIII. *Ed.*

447. *De domitæ.* Obrecti Cod. *pro domitæ*, alter vero *perdomitæ*.

448. *Manu*, pugilatu, πυγμῇ, et lucta, πάλῃ. — *Pedibus,* cursu, δρόμῳ. — *Rota*, quadrigis et bigis adde *carminibus* et *instrumentis musicis*. Vide Pausan. p. 813 seq., et adde Potteri Archæol. græc. t. I, p. 985 sec. ed. Ramb. Saltatione quadam Apollinis pugna cum Pythone, et instrumentis musicis hujus sibilus exprimebatur: Strabo, IX, p. 645 seq. — *Juvenes*, athletæ. — *Pedum certamen* etiam XII, 304.

449. *Honor*, ut τιμὴ, præmium. Sed illa præmia perquam erant honorifica. — *Æsculea frons*, corona æsculea. *Æsculus* Jovi sacra, Plin. H. N. XII, 1, et, ut glandifera, antiquis hominibus memorabilis. — *Æsculeæ.* Quatuor *Herculeæ*, quod Cupero placuit. Sed vide Burm.

450. *Laurus*, qua postea coronabantur victores Pythici (Pind. Pyth. Od. VIII, 28; Ælian. V. H. III, 1, p. 200), *nondum* in rerum natura *erat.* Sic munit sibi viam ad sequentem fabulam. Ælian. V. H. d. l. narrat quidem, Apollinem, Pythone occiso, sumsisse coronam lauream; sed vide Perizon. ad d. l. Nempe Apollo, Pythone occiso, fugit in Tempe, ibique novem annos latuit. Tum vero expiatus rediit Delphos et oraculum occupavit. Interea Daphne mutatur in laurum, qua lustratus deinde est. — *Longo crine* insignis erat Apollo, unde *Intonsus*, ἀκερσεκόμης, ἀκειρεκόμης, atque etiam in monumentis crinem promissum habet. — *Decentia.* Horatius, I, Od. XXXII, 12: *nigro crine decorus*.

Tempora cingebat de qualibet arbore Phœbus.
VII. Primus amor Phœbi Daphne Peneia; quem non
Fors ignara dedit, sed sæva Cupidinis ira.
Delius hunc nuper, victa serpente superbus,
Viderat adducto flectentem cornua nervo:
« Quidque tibi, lascive puer, cum fortibus armis?

452–567. *Primus amor Phœbi* etc. Apollo amat Daphnem, nympham formosissimam; quæ quum fugeret instantis ejus amplexus, a patre cujus opem implorabat, in laurum conversa est. Hinc laurum suam fecit Apollo arborem, eique dedit nomen δάφνη. Cf. Hygin. fab. 203. Fabulam inde natam putabant nonnulli, quod Apollo docuerit homines plantare laurum. Vide Euseb. Præparat. Evang. II, 1. Potius videtur lusus poeticus esse. Poetæ enim, quum nomina quædam puellis nymphisve cum plantis communia essent, facile eo deduci potuerunt, ut illas in has mutatas fingerent, Daphnen in laurum (δάφνην), Myrrham in myrrham arborem etc. Ridiculus vero est Jac.-a-Cruce, qui per Apollinem Augustum, per Daph. Liviam intelligit, quæ, tanquam laurus, sterilis fuerit. A Diodoro Epaita hanc fab. tractatam esse, narravit Parthenius in Eroticis, cap. XV. Noster, qui rebus amatoriis delectabatur, hic indulsit ingenio, multa petulanter scripsit, plura etiam haud dubie ipse invenit. Traditum acceperat, Apollinem amantem non esse redamatum a Nympha. Id exornavit inventione illa, quam 452–502, invenimus, qua hic mythus triplici vinculo superiori adnectitur. — *Quem.* Obrecti Codex *quam.* — *Amor* duplici sensu; nam et amatam significat, et amorem, quem Cupido *dedit*, irritavit. — *Peneia*, Penei, Thessaliæ fluvii (de quo ad vs. 569), filia. Alii vero, ut Schol. Homer. ad Il. A, 14, Daphnen faciunt Ladonis filiam, qui est Arcadiæ fluvius: vide ad vers. 701. Noster melius; Apollo enim, Pythone interfecto, in Tempe latuit, per quæ *Peneus* labitur.

453. *Fors ignara*, cæca, ignota, *ein blinder Zufall.* Et *fors dedit* formula solemnis de iis, quæ casu, forte fortuna, eveniunt: vide Heins. — *Sæva*, πικρή, refertur ad ulciscendi studium. — *Dedit.* Obrect. Cod. *ferit.* Male.

454. *Superbus* proprie de victoribus: vide Heyn. ad Virg. Æneid. I, 21. Hunc ipsum Apollinem, victoria hac superbientem, Apollinis Vaticani statua referre creditur: Winkelmanni Hist. Art. p. 392.

455. *Adducto..... nervo.* Arcum tendentem. Sed hæc et talia solent poetæ, tenuitatis vitandæ causa, ornate efferre. *Adduci* vero dicitur arcus, quum tenditur. Quæ sequitur oratio, attemperata est superbiæ victoris; magnifice de se loquitur, contemtim de æmulo.

456. *Fortia arma.* Gravia, quæ non nisi a fortibus viris tractantur, ut arcus. Sed et Cupido est τοξευτής, ut vocatur a Colutho vers. 29. Respexit autem hunc totum loc. Senec. Hippol. 275 sqq.: *Iste lascivus puer... tela quam certo moderatur arcu* etc.

» Dixerat : ista decent humeros gestamina nostros ;
» Qui dare certa feræ, dare vulnera possumus hosti ;
» Qui modo, pestifero tot jugera ventre prementem,
» Stravimus innumeris, tumidum Pythona, sagittis.
» Tu face, nescio quos, esto contentus amores
» Irritare tua : nec laudes adsere nostras. »
Filius huic Veneris : « Figat tuus omnia, Phœbe,
» Te meus arcus, ait : quantoque animalia cedunt
» Cuncta tibi, tanto minor est tua gloria nostra. »
Dixit ; et eliso percussis aere pennis
Impiger umbrosa Parnasi constitit arce :

457. *Gestamen*, arcus, quatenus gestatur. Amat Noster substantiva in *amen* desinentia. — *Humeros nostros* plenius quam, *me*, quia arcus ex humeris suspenduntur : *nostros* dixit dignitatis causa ; ἴφθιμοι ὦμοι, fortes humeri, tribuuntur Apollini apud Homer. h. Apol. 7.

458. *Qui dare certa feræ*. Dat *certa vulnera* is, cujus sagitta nunquam aberrat a scopo. Sed et Cupido *certa tenera tela demittit manu*, Senec. Herc. Œt. vers. 540 ; et ex pusillis ejus humeris pendet πανδαμάτειρα φαρέτρη ; quod Apollo ipse mox et sentiet et fatebitur, vers. 519.

460. *Tumidum*, scilicet veneno, confer X, 313 ; V, Trist. II, 14.

461. *Tu face, nescio quos*. Hæc ita respondent superioribus, ut in singulis fere verbis sit oppositio. *Facibus* sæpe armatus Cupido. Moschus Id. I, 23 : Βαιὰ λαμπὰς ἐοῖσα τὸν ἅλιον αὐτὸν ἀναίθει, *parvula fax Solem ipsum perurit*. — *Nescio quos*, contemtim, ac si diceret, leves, molles, atque viris negligendos. *Ed*.

462. *Irritare*. Pro *irritare* plerique Viviani et alii quidam, *inflammare*. Heinsius dubitat, utrum verius. Immo *irritare* multo aptius consilio hujus loci. C. R. A. *inflammare*. R. B. *invitare*. — *Irritare*, excitare. Et alibi occurrit, *irritare flammas*, *amores* etc. : vide Burm. — *Nec laudes adsere nostras* refertur ad *contentus esto*. *Laudes* vel insignia honorifica, vel ipsa gloria. Ad hæc fidenter satis et breviter puer majorem sibi gloriam adserit. — *Adsere*. Arroga, vindica tibi. *Ed*.

465. *Cuncta tibi*. Cod. Reg. A. *cuncta Deo*. Ed.

466. *Eliso percussis*. Volatus celer describitur. *Elidere aera* i. q. alibi *findere*, *secare* aera. Proprie *percutitur* aer pennis, ut X, 159 ; sed h. l. alæ *percutiuntur*, i. e. moventur.

467. *Parnasi*. Gemina *Parnasi arx*. Græci, ἄκρον Παρνάσσου et sæpe τὰ ἄκρα τῶν ὀρῶν. Cupido autem, et ut se subtrahat Apollini, et ut ex alto eum feriat, petit Parnassum. E vertice montis etiam Apollo jaculatur VI, 217. Sequitur loc. classic. de telis Cupidinis. — *Arces* montium apud poetas sunt vertices eorum. Senec. Œd. 227.

Eque sagittifera promsit duo tela pharetra
Diversorum operum; fugat hoc, facit illud amorem:
Quod facit, auratum est, et cuspide fulget acuta;
Quod fugat, obtusum est, et habet sub arundine plumbum.
Hoc Deus in Nympha Peneide fixit; at illo
Læsit Apollineas trajecta per ossa medullas.
Protinus alter amat; fugit altera nomen amantis,
Silvarum latebris, captivarumque ferarum
Exuviis gaudens, innuptæque æmula Phœbes;
Vitta coercebat positos sine lege capillos.
Multi illam petiere: illa aversata petentes,
Impatiens expersque viri, nemorum avia lustrat;

468. *Eque.* Nostri duo Codd. *atque.* Elegantior nostro judicio præpositionis omissio.

469. *Diversorum operum*, quorum vis diversa.

473. *Læsit Apollineas.* Vulnerat Cupido non modo *jecur*, quod sedes putabatur esse et domicilium amoris, sed etiam *medullas*, quia amor est ignis per ossa serpens. Vide II, 410; Virg. Æn. VIII, 388 seq.; Senec. Hipp. 281.

475. *Sylvarum latebris.* Venandi studium inter amoris remedia refertur Rem. Am. 199. Hinc Diana *innupta*; hinc puellæ connubia aversantes venatui operam dabant, II, 412 sqq. Sed hoc, Daphne fit venatrix, poetice elocutus est, h. e. signis venantium commemorandis. *Silvarum latebræ*, ferarum latebræ in silvis.

476. *Exuviis* ferarum tegere humeros solebant Nymphæ, Dianam comitantes. Apollon. Rh. IV, 1348. — *Gaudens*, τερπομένη, amans, aut ornata exuviis. Virg. Æneid. I, 275, Romulus *lupæ tegmine lætus.*

477. *Vitta coerceri* h. e. constringi solebant cultu simplici virginum comæ, ne diffunderentur: vide Turneb. Advers. XXIII, 5. Dicebantur *vittæ virgineæ* (Virg. Æn. II, 168), a quibus diversæ *matronales.* — *Positos sine lege*, incompositos, non cincinnatos: *sine lege*, ἄπλεκτα, ἀκόσμως. Anacr. Od. XXIX, 7. Claudian. 35, 149, *libertatem comarum* vocat, quam Diana *injecta tantum corona frenet.* Eam libertatem illustrat Spanhem. ad Call. p. 660. *Ponere* et *componere* proprie de ornatu capillorum.

479. *Impatiens viri.* Reformidans consuetudinem viri, neque nubens. Fast. VI, 288, quum duæ nupsissent, *De tribus impatiens restitit una viri.* — *Expertes virum puellæ* etiam apud Horat. III, Od. XIV, 10, ex emendat. Cuningh. Inde autem laurus quoque *casta* dicitur a Tibul. III, IV, 23 — *Nemorum avia*, pro *nemora avia*, forma loquendi græca, quam non solum poetæ latini, sed etiam prosaici scriptores imitati sunt. Justin. XLI, 1, 11: *Ut non immensa tantum ac profunda camporum*, ve-

Nec quid Hymen, quid Amor, quid sint connubia, curat.
Sæpe pater dixit : « Generum mihi, filia, debes. »
Sæpe pater dixit : « Debes mihi, nata, nepotes. »
Illa, velut crimen, tædas exosa jugales,
Pulchra verecundo suffunditur ora rubore;
Inque patris blandis hærens cervice lacertis,
« Da mihi perpetua, genitor carissime, dixit,
» Virginitate frui : dedit hoc pater ante Dianæ. »
Ille quidem obsequitur : « Sed te decor iste, quod optas,
» Esse vetat; votoque tuo tua forma repugnat. »
Phœbus amat; visæque cupit connubia Daphnes;
Quæque cupit, sperat : suaque illum oracula fallunt.

rum etiam prærupta collium, montiumque ardua occupaverint, ubi vide Gronov. et Bueneman. ad Lactant. Instit. div. VII, III, 25. E poetis exempla congessit Heins. ad h. l. *Avia* autem sunt remota et deserta, qualia amant securitatis causa feræ.

481. *Sæpe pater dixit.* In R. C. A. hi duo versus transponuntur. Nihil interest. — Multum venustatis et ἤθους in hoc patris cum filia colloquio. Sine suavitate hac res eadem, vers. 659.

483. *Tædas jugales.* Nuptias. Novis enim nuptis quinque faces accensæ præferebantur, ut Plutarchus scribit in Problematibus. *Ed.*

484. *Suffunditur.* Vulgo *suffundens*, quod Burm. monet multis exemplis defendi. Recte; sed non credibile est, auctorem h. l. tot participia cumulasse. Cod. Reg. A. habet *suffundens.* — *Suffundi* dicitur de rubore ora notante.

485. *Hærens.* Cod. Patricii Junii, *pendens cervice.* Æque bene.—Codd. RR. duo, *hærens. Hærere*, ut *pendere*, de amplexibus.

486. *Da mihi perpetua.* Ipsa hæc sunt verba Dianæ ad Jovem apud Callim. h. Dian. 6. Δός μοι παρθενίην αἰώνιον, ἄππα, φυλάσσειν. *Da mihi* solemne in precationibus : VIII, 351. Horat. I, Ep. XVI, 61 : *Da mihi fallere, da justum sanctumque videri.*

488. *Ille quidem obsequitur.* Mox adspergit poeta aliquid, unde lector exitum rei divinare possit. Facit hoc Noster sæpe cum aliis, præeunte Homero : v. c. Il. B, 36-40.—*Decor*, pulchritudo ; sed illud significantius est : exprimit enim simul gratiam quandam, unde fere Veneri et Gratiis *decor* tribuitur. Mox vers. 527, nympha *decens.*

490. *Connubia.* Concubitus, ut XI, 226. Ita *conjugium*, XIV, 298; Virg. Æn. III, 475; et γάμος. Vid. Schrader. ad Musæum, p. 123 sqq. Similiter vers. 557, *conjux* de concubina, et *uxor* Horat. III, Od. XXVII, 73. Male Rod. : *begehrt dich zur Gattinn.*

491. *Sua oracula*, quæ tamen habebantur certissima, Eurip. Electr. vers. 399; Terent. Andr. IV, II, 15. Unde *certus Apollo*, Horat. I,

Utque leves stipulæ demtis adolentur aristis;
Ut facibus sepes ardent, quas forte viator
Vel nimis admovit, vel jam sub luce reliquit:
Sic Deus in flammas abiit; sic pectore toto
Uritur, et sterilem sperando nutrit amorem.
Spectat inornatos collo pendere capillos:
Et, « Quid, si comantur? » ait: videt igne micantes,
Sideribus similes, oculos: videt oscula; quæ non
Est vidisse satis: laudat digitosque, manusque,
Brachiaque, et nudos media plus parte lacertos.

Od. VII, 28. Sed amor excæcat, ut hominem, ita et Apollinem.

492. *Demtis...aristis.* Eadem similitudine amoris vehementia illustratur, VI, 456. *Aristæ* olim cum exigua tantum calami parte *demi*, resecari, detonderi solebant a messoribus; *stipulæ* autem adoleri solebant ab agricolis, ut vitia agri excoquerentur: Virg. Georg. I, 85 sqq. Lucret. V, 1246, 7. — *Levis* solemne epitheton stipularum. — *Adolere* non tantum in sacris locum habet, ut Heins. putat, sed interdum, quanquam paulo rarius, omnino est cremare: vide Heyn. ad Virg. Æn. I, 704. *Abolentur*, quod cum eodem Heinsio præfert Burm., hic nullo modo ferri potest, quia similitudinis hujus ratio aperte flagitat verbum, cui vis *urendi* insit.

493. *Forte.* Heins. suadet *nocte*, ut τῷ *sub luce* respondeat. Approbat Burm. — Nostri Codd. RR. *forte.* — *Forte.* Veteres iter sæpenumero faciebant noctu; ne igitur a via aberrarent, utebantur facibus peculiaribus e ligno querno, γάβρια Græce dictis, quas viatores vel negligentes (quod indicat h. l. τὸ *forte*), vel petulantes interdum admovebant sepibus, aut etiam ardentes sub luce abjiciebant, unde sæpe incendia. Cf. Fast. IV, 167; et vide Casaub. ad Sueton. Cæs. 31.

496. *Sterilem...... amorem. Sterilis amor* eleganter, cui non respondetur, qui non gignit alium. Qui in amore tam infelix est, Græcis ἀναφρόδιτος, Latinis *invenustus* (Terent. Andr. I, V, 10) dicitur.

498. *Quid? si comantur,* suaviter! — *Videt igne micantes.* Oculi *igne micantes* in præcipua parte pulchritudinis. Anacr. Od. XXVIII, 18, ubi oculi ἀληθῶς ἀπὸ πυρός. Et tales oculi cum *sideribus* comparari solent, Am. III, III, 9. — *Igne micantes.* Schrepper. leg. *igne micare.* Francius, *Videt igne micante.*

499. *Sideribus similes oculos.* Heinsius conj. *sideribus similesque.* Burmanno placet, quod in uno Leidens. est, *sideribusque oculos similes.* Nostri Codd. RR. vulgatam habent; et inutiles sunt Schrepperi et Heinsii conjecturæ.

501. *Et nudos lacertos.* Nymphæ Dianam comitantes manus et brachia ad humeros usque *nuda* habebant: Philostrat. Icon. p. 868. Et sic Dianæ etiam effigies expressa cer-

Si qua latent, meliora putat. Fugit ocior aura
Illa levi; neque ad hæc revocantis verba resistit :
» Nympha, precor, Penei, mane : non insequor hostis.
» Nympha, mane. Sic agna lupum, sic cerva leonem,
» Sic aquilam penna fugiunt trepidante columbæ;
» Hostes quæque suos. Amor est mihi causa sequendi.
» Me miserum ! ne prona cadas, indignave lædi
» Crura secent sentes; et sim tibi causa doloris :

nitur in monumentis : vide Sponii Miscell. p. 312.

502. *Si qua latent.* Quintil. Inst. Orat. VIII, III, 47 ; ubi monet, etiam sensum bonum interdum perverti ab impuris hominibus, exempli loco hæc ipsa verba laudat, et pro *si qua* habet *quæque.* Sed illud elegantius. Vide ad Plin. I, Ep. I. Noster, Amor. III, II, 35 : *Suspicor ex istis et cætera posse placere, Quæ bene sub tenui condita veste latent.*

503. *Neque ad hæc.* Seq. oratione probat poeta, quod, II, 846, monet, non bene convenire, nec una in sede morari majestatem et amorem. Dum enim insano amore incitati juvenis mores notat, ridendum tradit sapientiæ Deum, qui antea contemtim de Cupidinis telis et amore locutus erat. Itaque nec dubitat eum, vers. 533, cum cane leporem persequente comparare. Sed etiam Homerus multa Diis indigna finxit, ut Il. A, 540 sqq., vers. 586 sqq. Id multo magis in hoc Metamorphoseon opere excusari debet. Ingenium quidem Ovidii in his quoque agnosces. Commode etiam multa ex mythologia, quæ ad Apollinem pertinet, admiscuit. — *Ad hæc*, his auditis, III, 245. Sic et *sub* IV, 522.

504. *Penei.* Pro *Peneia*, quod plurimi. Vid. de illa forma Heins. ad h. l., et Bentl. ad Horat. I, Od. XXVI, 9. — *Penei.* Nostri Codd. habent *Peneia*, quod non prætulimus, nam *Penei* metro melius congruit. *Ed.*

505. *Sic agna* etc. Expressisse videtur Horat. I, Od. XXIII, 9 : *Atqui non ego te, tigris ut aspera, Gætulusve leo, frangere persequor.*

506. *Pennæ*, alæ, eleganter dicuntur *trepidare*, quum præ metu celeriter moventur. Cf. V, 605; VII, 382. Florus III, X, 17, *trepidantia* adeo *carpenta* dixit. Exquisitius Virgil. Æneid. V, 505, *timuit pennis ales.*

508. *Prona cadas. Proni* cadunt currentes; *supini*, qui interficiuntur. — *Indigna lædi*, quæ non merentur lædi. Plerumque *indignum* absolute ponit Noster, suppresso verbo, ut 631. Vide Cort. ad Sallust. Cat. 51, 27. Hor. I, Od. XVII, 28 : *Scindat immeritam vestem.*

509. *Secent.* Virgil. Ecl. X, 49 : *Tibi ne teneras glacies secet aspera plantas.* Ita *secare* et Georg. III, 444. Sed et *notent*, quod h. l. nonnulli habent, defendi potest ex Tibullo, IV, III, 10, *hamatis crura notare rubis*, ubi vide Heyn. — *Secent*, pro *notent* Ciofan. ex duobus protulit. Habuerunt et decem ex melioribus, quos Heinsius contulit, unde ille recepit.

» Aspera, qua properas, loca sunt : moderatius, oro,
» Curre, fugamque inhibe; moderatius insequar ipse.
» Cui placeas, inquire tamen : non incola montis,
» Non ego sum pastor : non hic armenta, gregesve
» Horridus observo : nescis, temeraria, nescis
» Quem fugias; ideoque fugis : mihi Delphica tellus,
» Et Claros, et Tenedos, Pataræaque regia servit.
» Jupiter est genitor : per me, quod eritque fuitque,
» Estque, patet : per me concordant carmina nervis.

512. *Tamen*, precantis est : tandem, quæso. Jam incipit, more procorum, dignitatem suam et virtutes jactare. Cf. vers. 595, IX init. Et habemus hic locum class. de artibus Apollinis. Eas vero ornate circumlocutus est.

514. *Horridus*. Pastores introducuntur *horridi* et *squalidi*, αὐχμηροί, αὐχμήεντες, ut Pan ap. Hom. h. Pan. 6; neque id alias in vitium vertitur, sed opp. unguento nitidis. *Sordida rura* dixit Virg. Ecl. II, 28. *Observo*, custodio.

515. *Delphica tellus*. Unde *Oracula Delphica* dicta sunt. Delphi urbs Phocidis in Achaia ad Parnassum, oraculo Apollinis clara. *Ed.*

516. *Claros* etc. Oppidum Ioniæ, juxta Colophonem, Apollinis templo et oraculo nobilissimum : vid. Strabo, XIV, p. 442; Pausan. VII, p. 405. Inde Apollo *Clarius*, cujus effigies in nummis conspicitur apud Patinum nummism. Imp. p. 400. — *Tenedos*, insula maris Ægæi, agro Trojano vicina, ubi templum Apollinis Sminthei ditissimum: Strabo, VII. Cf. Virg. Æn. II, 21.—*Patara*, urbs Lyciæ, in qua Apollo hiemem transigebat, et per sex menses hibernos responsa dabat : Herodot. I, 182; Serv. ad Virg. Æn. IV, 143. Hinc Apollo *Patareus*, Horat. III, Od. IV, 64. — *Servit*, colit sacris faciendis et oraculis consulendis.

517. *Per me quod eritque*. Artes, quarum ἵστορος erat, ut loquitur Schol. ined. Homer. apud Valken. de Cod. Hom. p. 94, τοξικὴ, ἰατρικὴ, μουσικὴ, μαντική : vide Callim. h. Apol. 42 sqq.; Virg. Æn. XII, 393. Et apud Lucian. in ψηφισμ., p. 716, indignantur Dii, quod hic unus tot artes exerceat. — *Per me, quod eritque* etc. Vates sum longe certissimus. Expressit autem Homer. Il. Α, 70, ubi Calchas scire dicitur : τά τ' ἐόντα, τά τ' ἐσσόμενα, πρό τ' ἐόντα, quem locum etiam transtulit Virg. Georg. IV, 392. Vaticinandi artem edoctus erat Apollo a Jove, cujus vates etiam dicebatur, præeratque oraculis.

518. *Per me concordant*. Musica excello et instrumentali, et vocali. Musica ars apud Veteres in summo honore erat, ita ut inventio præstantissimorum instrumentorum ad Deos referretur : Plutarch. de Musica, p. 1136. Apollinis instrumenta erant *cithara*, quam ipse invenit (Bion. Id. III, 7) et quam cum cantu pulsat, et *lyra*, quam accepit a Mercurio : Hom. h. in Merc. — *Nervi*, νευραί, fides. Concentum vocis et

» Certa quidem nostra est : nostra tamen una sagitta
» Certior, in vacuo quæ vulnera pectore fecit.
» Inventum medicina meum est; Opiferque per orbem
» Dicor; et herbarum subjecta potentia nobis.
» Hei mihi, quod nullis amor est medicabilis herbis!
» Nec prosunt domino, quæ prosunt omnibus, artes! »
Plura locuturum timido Peneia cursu
Fugit; cumque ipso verba imperfecta reliquit.
Tum quoque visa decens : nudabant corpora venti,
Obviaque adversas vibrabant flamina vestes,

fidium varie expressit. Cf. V, 340; XI, 5.

519. *Certa.... sagitta.* Inevitabilis: unde *metuendus certa Phœbus sagitta*, Horat. I, Od. XII, 22. Sic et *certus arcus*, *certa manus* tribuitur peritis jaculatoribus. Contra *incerta securis*, Virg. Æn. II, 224. — *Tamen una* etc. Vide ad vers. 456 et 458. Cf. Anacr. Od. XLV, ubi Mars sentit vim horum telorum.

520. *Vacuo*, sc. ab amore; Daphne enim primus ejus amor, vers. 452.

521. *Inventum* etc. Cf. Callim. d. l. — *Opifer*, σωτὴρ, ἰατρὸς, παίων: vide Valken. ad Eurip. Hipp. vers. 1372. Primi autem medici erant chirurgi, omnisque eorum scientia erat, nosse vim herbarum. Celsus præf. Itaque addit, *et herbarum* etc. — *Opifer.* Hinc Apollo βοηδρόμιος et ἀλεξητήρ apud Græcos. *Ed.*

522. *Herbarum.* Quas in medicina potentes sol e terra elicit. *Ed.* — *Potentia*, vis, efficacia. Virg. Æn. XII, 396, *scire potestates herbarum*, et VII, 19, *potentes herbæ*. *Fortes herbæ*, infra XV, 534.

523. *Quod nullis* etc. Eadem sententia Heroidd. V, 149: *Me miseram, quod amor non est medicabilis herbis.* Effinxit autem Tibul. II, III, 12, de Apolline amante: *Nec potuit curas sanare salubribus herbis. Quidquid erat medicæ, vicerat, artis, amor.* Propert. II, I, 59: *Omnes humanos sanat medicina dolores : Solus amor morbi non amat artificem.* — *Medicabilis.* Codd. nostri duo habent *sanabilis :* non male.

524. *Dominus* artis, qui eam exercet, XIII, 138. Similiter fere κοίρανος τέχνης, Anacr. Od. XXVIII, 3.

525. *Timido.* Vulgo *rapido cursu.* Alterum plerique Vett. tuentur. Etiam IV, 774, *timido pede fugit.* Nostri Codd. *timido.* — *Timido cursu* aut *pede* fugit, qui præ metu celeriter currit; metus enim dat celeritatem. Sic *et ipsum* post se relinquit, et *verba imperfecta*, orationem ejus nondum absolutam.

527. *Nudabant corpora* etc. Magna laus, si quem omnia decent: VIII, 25; X, 590. Sequitur aliud exemplum phantasiæ Ovidianæ. Venantes veste brevi supra genu succinctæ erant: Virg. Æn. I, 320. Vid. Spanhem. ad Callim. h. Dian. II, 212.

528. *Adversas... vestes.* Has venti *vibrabant*; quo verbo exquisito pinguntur varii motus vestis, quum

Et levis impexos retro dabat aura capillos ;
Auctaque forma fuga est : sed enim non sustinet ultra
Perdere blanditias juvenis Deus : utque movebat
Ipse Amor, admisso sequitur vestigia passu.
Ut canis in vacuo leporem quum Gallicus arvo
Vidit; et hic prædam pedibus petit, ille salutem :
Alter inhæsuro similis, jam jamque tenere
Sperat, et extento stringit vestigia rostro :
Alter in ambiguo est, an sit deprensus, et ipsis

nunc sursum agitaretur, nunc expanderetur, nunc retro flueret. Pari venustate, II, 875 : *tremulæ sinuantur flamine vestes*. Cf. et XI, 470 ; Fast. III, 585. Verba *obvia* et *adversas*, plenitudinis causa, non male addita ; sed minus probanda cumulatio verborum *venti*, *flamina*, *aura*. — *Vibrabant*. Palat. *sinuabant*, quod Burm. elegantius judicat. Ita sane, II, 875; sed poeta potuit eamdem rem variare. Eidem etiam, ut magis poeticum, e Regio placebat *adversam vestem*. — Nostri Codd., *vibrabant*.

529. *Et levis impexos*. Nostri Codd. *et levis impulsos*.

530. *Auctaque forma est*. Cod. R. B., *Aucta Deo flamma est*. C. R. A., *Aucta fuga forma est*. Hoc ultimum concinnius videtur. — *Sed enim*, at vero. — *Non sustinere* eleganter dicimur, ad quæ perficienda non satis vel animi vel voluntatis habemus.

531. *Juvenis*. Apollo enim ἀεὶ νέος, et sic etiam in monumentis antiquis repræsentatur. Schol. Stat. I, Theb. 694, causam reddit hanc, *quod ipse sit sol. Sol autem ignis est, qui nunquam senescit*. Cæterum in hoc nomine inest h. l. causa furoris, quo insequitur nympham. — *Movebat*, incitabat. — *Movebat*. C. R. B. *monebat*, facili mutatione τοῦ *u* in *n*.

532. *Admisso*, celeri. Proprie equus dicitur *admitti*, quum frenis laxatis incitatur ad cursum. — *Sequitur vestigia*. Burmann. non spernit ex uno Heins. *sequitur per devia*.

533. *Ut canis* etc. Sequitur locus a phantasia singularis, et longe præstantissimus, cujus tamen laus non debetur ingenio Ovidiano, nam totus expressus est e Virgil. Æn. XII, 749 sqq.; quemadmodum Virgil. sua ex Apollon. Rh. II, 278, petiit. : cf. Statius Thebaid. V, 165 sqq. ; et Noster infra, VII, 781-86, qui loc. utique cum hoc conferendus. — *Gallici* canes, *vertagi* dicti, a celeritate in primis laudabantur, et leporibus potissimum persequendis adhibebantur : Gratian. Cyneg. vers. 203. — *In vacuo*, ubi nil moratur ejus celeritatem. *Vacua* loca, non consita arbustis, IV. 713. Supra 285, *aperti campi*. Virgil. Æneid. XII, 771, *purus campus*, καθαρὸς χῶρος.

535. *Inhæsuro*, scilicet dentibus, de mordente. Virgil. d. l. : *vividus Umber Hæret hians, jam jamque tenet, similisque tenenti Increpuit malis, morsuque elusus inani est.* — De decoro nostri loci dictum ad vers. 503.

Morsibus eripitur, tangentiaque ora relinquit:
Sic Deus, et virgo est; hic spe celer, illa timore.
Qui tamen insequitur, pennis adjutus Amoris
Ocior est, requiemque negat: tergoque fugaci
Imminet; et crinem sparsum cervicibus adflat.
Viribus absumtis expalluit illa: citæque
Victa labore fugæ, spectans Peneidas undas,
« Fer, pater, inquit, opem; si flumina numen habetis.
» Qua nimium placui, Tellus, aut hisce, vel istam,
» Quæ facit, ut lædar, mutando perde figuram. »

538. *Deprensus*. Codd. nostri *comprensus*.

540. *Qui tamen insequitur*. Quem amor celerem reddit, eum Cupido veluti adjuvat alis suis.

541. *Ocior est*. Elegantior Burm. videtur lect. Medic. *Ocior it.* — *Tergo imminere* etiam apud historicos, sed h. l. cum vi de eo, qui prono corpore ita instat, ut fugientis tergum halitu suo adflet. Similiter V, 616. Expressit Claudian. XXVIII, 279: *Flatu propiore sequentum premor.* Heins. ex Langerm. a m. pr. dedit *fugaci* pro *fugacis*. Bene.

544. *Peneidas*. Codd. nostri habent *Peneidos*.

545. *Numen*. Vim et potestatem divinam: neque *si* nunc dubitantis est, sed sæpe ponitur pro, *quum*: vide Brouckh. ad Propert. III, El. XXIII, 19. Infra XIII, 49, *si Di sunt*, et supra 377.

546–547. *Qua nimium placui*. Duo Codd. hos duos versus præponunt superiori. Veterrimus Palat. priorem non agnoscit; unus Gronov. neutrum habet. Heinsio aut tollendi ambo videbantur, aut ordine inverso legendi: *Quæ facis, ut lædar, Tellus, aut hisce, vel istam, Qua nimium placui, mutando* etc. Burm. suadet, vel *Ah nimium placui!* vel *Cur nimium p.* Denique *ut lædar* mutari vult in *ut lauder*, quia et alibi *laudata forma*: et in quatuor MSS. e glossa esse *ut placeam*. Sed ita bis idem dixisset, nec exhausisset vim calamitatis suæ. — Nostri Codd. has varietates non agnoscunt. — Seidenstuecker *Qua* explicat *in qua*, *super qua*, atque hæc *qua nimium placui* addita putat, quia Peneia jam devorari a terra cupit. Etiam Rod.: *wo ich allzuviel gefiel.* Melius tamen, si fieri commode posset, *qua* referretur ad *figuram*, ut II, 474: *Adimam tibi nempe figuram, Qua tibi, quaque places nostro, importuna, marito.* Et Perizon. ad Sanct. Min., p. 543 sqq., exemplis idoneis docuit, ita interdum abrumpi constructionem, ut divellantur, pluribus verbis interpositis, quæ cohæreant. Id quod in iis maxime vocibus locum habet, virtus adeo videri possit, quæ, ut hæc in summa mentis perturbatione proferuntur. Sed quoniam plures MSS. hic plura omittunt, quoniam mirum est, nympham post patrem illico et Tellurem invocare, neque

Vix prece finita, torpor gravis adligat artus :
Mollia cinguntur tenui præcordia libro :
In frondem crines, in ramos brachia crescunt :
Pes, modo tam velox, pigris radicibus hæret :
Ora cacumen obit : remanet nitor unus in illa.
Hanc quoque Phœbus amat; positaque in stipite dextra
Sentit adhuc trepidare novo sub cortice pectus.
Complexusque suis ramos, ut membra, lacertis,
Oscula dat ligno : refugit tamen oscula lignum.
Cui Deus, « At conjux quoniam mea non potes esse,
» Arbor eris certe, dixit, mea. Semper habebunt
» Te coma, te citharæ, te nostræ, Laure, pharetræ.
» Tu ducibus Latiis aderis, quum læta triumphum

adeo apparet, uter eam mutaverit, quoniam denique in Argum. Lactantii unus pater invocatur, propterea malim hos duos versus ita contrahere : *Qua nimium placui, mutando perde figuram*, reliquis deletis. Quoniam miseri sæpe optant, ut *terra hiscat* (Heroidd. VI, 144; Fast. III, 609; Silius, IV, 332, *fugere infixum est, terræque optantur hiatus*), etiam hic hoc votum infarcire aliquis potuit. Similiter 700 sqq., verbis quibusdam deletis, interpretes merito duos versus in unum conflarunt. Alias emendd. vide in Variet. lect. De verbo *lædere*, vid. ad 608.

548. *Adligat.* Olim *occupat.* Sed *adligat* Heins. adoptavit ex primo Basil. Langiano et altero Reg. Ipse tamen malit *aggelat.*—Nostri Codd. habent *occupat.* — *Gravis* ab effectu, qui *adligat*, rigidos et immobiles reddit artus. *Gravitas* eo sensu de arbore, XI, 244. *Adligare artus* de torpore, tremore, pavore passim : vide Heins.

549. *Librum.* Hic melius posuit, quam duriorem corticem.

550. *Crescunt.* Mutationis notio variata verbis *crescere, hærere, obire.* Postremum sic et VII, 775; IX, 290.

551. *Pigris*, immobilibus, ab homine sumtum.

552. *Remanet nitor. Nitida laurus* etiam XIV, 720; Plin. V, Ep. VI, 4. Atque etiam puellis *nitor* tribuitur, i. e. pulchritudo, XI, 272. Hoc suum decus Daphne servat mutata, ut ad 237 admonitum.

554. *Trepidare.* Palpare, micare, de motu cordis. Cf. VIII, 606.

557. *Conjux.* Vide ad 490.

558. *Arbor mea* ex more, quo Dii arbores quasdam in tutela sua habebant. Cf. 710. — *Habebunt.* Laurum *habebant*, lauro ornata erant, omnia, quæ Apoll. essent, tripus, templum, vates, victores Pythici. Ipse in monumentis cernitur vel redimitus corona laurea, vel gestans dextra ramum laureum. Unde Apollo δαφνηφόρος : vide Spanhem. ad Callim. h. Del. 91. — *Te citharæ.* Hinc laureati in scena citharædi. *Ed.*

560. *Tu ducibus* etc. Vaticinatur

» Vox canet, et longas visent Capitolia pompas.
» Postibus Augustis eadem fidissima custos
» Ante fores stabis; mediamque tuebere quercum.
» Utque meum intonsis caput est juvenile capillis;
» Tu quoque perpetuos semper gere frondis honores. »
Finierat Pæan. Factis modo Laurea ramis

Apollo in honorem Romanorum atque Augusti: h. e. poeta adulatur civibus suis atque Augusto. Laurus apud Romanos insigne erat et victoriæ (unde *laurus* pro ipsa victoria ponitur), et triumphi; namque post impetratam victoriam imperatorum literæ et fasces, militumque lanceæ et pila lauro ornabantur. Inde porro a tempore Cæsaris imperatores triumphantes coronam lauream capite gerebant, ramumque laureum manu tenebant: vide Plin. H. N. XV, 30; ubi etiam caussæ commemorantur hujus tanti honoris lauro habiti. — *Latiis*, Latinis: vide Heins. — *Latiis* pro *lætis* debemus Heinsii ingenio. — Codd. nostri, *lætis*. — *aderis*, eorum capita et manus ornabis. Ita *adesse*, X, 142, de cupressu: *aderis lugentibus*.

561. *Longas pompas*. Heins. ex duobus suis, Scaligeri ac Jureti excerptis et Grævii Cod., *longæ pompæ*. Nec displicet ei *ducent pompas* cum Barberiniano. Francof., *longa pompa*, non improbante Burm. — Currum triumphantis anteibant captivi et res bello captæ; sequebantur milites, hinc *longæ pompæ*. Milites magna et *læta voce canebant*, Io triumphe! Urbem ingressi, petebant per viam sacram *Capitolium*, ut ibi hostias mactarent, Jovique Capitolino vota persolverent: vide IV, Trist. II, 51 sqq.; Horat. Epod. 9; Tibull. II, 6; Joseph. B. Jud. VII, 18. — *Capitolia visent pompas* magis poeticum mihi videbatur, quam alterum, *pompæ visent Capitolia*; itaque illud revocavi. Plin. Pan. XVI, 3: *Accipiet Capitolium non mimicos currus, sed imperatorem* etc.

562. *Postibus Augustis* etc. Supra fores Palatii civica e *quercu* corona suspensa erat, et ad utrumque latus *laurus* stabat, triumphalis arbor: Fast. IV, 593; III, Trist. I, 35-48, ubi plures ejus honoris causæ. Eamdem arborem et Græci ante fores collocabant: Hesych. in Κώμυθα. Plin. H. N. 15, 30 sqq. 39: *Laurus vel gratissima domibus, janitrix Cæsarum Pontificumque: sola et domos exornat, et ante limina excubat*. Ut ibi *excubare*, sic hic *custos*.

563. *Tueri* exquisitius quam, habere.

565. *Frondis honores*. Jam arboris naturam ex mytho ingeniose repetit. Folia dici solent comæ arborum; sed nunc illa exquisitius poeta circumlocutus est, *frondis honores*, ut Martial. IX, Epigr. 62, ex h. l.: *Perpetuos sperare licet tibi frondis honores*. Auctor. Carm. de Phœnice, vers. 10: *Lucus perpetuæ frondis honore virens*. Præiverat Virg. Georg. II, 405: *Frigidus et silvis aquilo decussit honorem*.

566. *Pæan*, Apollo a græco παίω, i. e. θεραπεύω, sano. Schol. Aristoph. ad Plut. 636. — Scal. Poet. lib. I, cap. XXIII: « Acclamatio fuit, ἰὲ παῖ, ἰὲ παῖ,

Adnuit; utque caput, visa est agitasse cacumen.
VIII. Est nemus Hæmoniæ, prærupta quod undique claudit
Silva : vocant Tempe, per quæ Peneus, ab imo

unde nomen Apollini factum aiunt certis syllabis additis, παιὰν, παιὼν, παιήων. » Alii etiam nomen ei inducunt a παύων, morbos sanans. *Ed.* —*Factis ramis*, vide ad Met. II, 487.

567. *Adnuere*, κατανεύειν, signum adsensus.

568–750. *Est nemus Hæmoniæ* etc. Tempe, amœnissimam Hæmoniæ vallem describit poeta, quo commodius a præcedenti fabula transeat, et post Penei filiam in laurum mutatam, dicat et Ius, Inachi amnis filiæ, metamorphosin in juvencam. Nam juxta Tempe est spelunca Penei fluvii, ad quem consolandum omnes amnes convenerunt, præter Inachum qui amissam filiam lugebat : vide infra vers. 577. *Ed.* — *Io* amatur a *Jove*, et vi ab eo compressa mutatur, *Junone* superveniente, in *vaccam*, quam illa *Argo* custodiendam tradit. Hoc *Mercurii* manu interfecto, Juno Ioi Erinnyn immittit, qua per totum terrarum orbem agitata tandem ad Nilum venit, ubi in Deam transit *Epaphumque* parit. Fabulam, Asclepiade, Acusilao, Hesiodo ducibus, narrarunt Apoll. II, 1, 3; Hyg. fab. 145; Valer. Flac. Argon. IV, 353 sqq.; Noster, Ep. XIV, 85 sqq. Etiam Æschyl. Prom. 563–892, induxit Io, quanquam nonnulla ex fatis ejus, ut consilio suo responderent, novavit. Idem argumentum in solio Amyclæi expressum erat, Paus. III, 18, et in clypeo Turni, qui genus ab Inacho ducebat, Virgil. Æneid. VII, 789. Atque etiam hodie in gemmis conspicitur. Vide Lipperti Dactyl. II, 1, 18. Quoniam *Io* in Argivorum dialecto, notante Eustath. ad Perieg. 92, lunam significabat, lunæ autem symbolum femina capite cornuto fuit, inde fabulæ initia ducta esse videntur, aucta deinde additamentis quibusdam. Et quum Græci res Ægyptias cum suis permiscerent, Io et Epaphus Isidi et Apidi assimilari cœperunt. Vide Heyne in *Antiquar. Aufsaetzen*, tom. I, p. 41; et ad Apollod. d. l. — *Est nemus* etc. Hic transitus, quo *fluviorum conventus* fingitur, pars est et superioris et sequentis fabulæ. Locum hunc *Hæmoniæ* (Thessaliæ, ab Hæmone rege, Thessali patre, Strabo IX, p. 449) ut amœnissimum describunt Plin. H. N. IV, 8, et Ælian. V. H. III, 1. Sed cum Ovidio melius consentit Liv. XLIV, 6. Is *saltum* vocat, et XXXVI, 10, *fauces saltus*; Ælian. convallem inter Olympum et Ossam non admodum latam. In ea varia *nemora* æstate suavissima. Hinc Noster *nemus*, et Mela II, 3, *sacro nemore nobilia Tempe*. — *Undique*, dextra lævaque. — *Silva prærupta*, silva in montibus præruptis; nam quæ montibus conveniunt, ea et silvis in montibus poetæ tribuunt : Horat. II, Sat. VI, 91. *Prærupti nemoris dorso.* Etiam Liv.: *rupes utrimque ita abscissæ sunt, ut despici vix sine vertigine quadam simul oculorum animique possit.* Aliter Plinius. — *Claudit.* Cod. noster Regius A. habet *clausit*. Ed.

569. *Peneus*. Fluvius Thessaliæ nobilissimus, in quem reliqui illius terræ fluvii influebant : Ælian. d. l.; Callim. h. Del. 110. Is, secundum Ælian., non *spumosis undis* per Tempe volvitur, sed otiose et le-

Effusus Pindo, spumosis volvitur undis;
Dejectuque gravi tenues agitantia fumos
Nubila conducit, summasque adspergine silvas
Impluit; et sonitu plus quam vicina fatigat.
Hæc domus, hæc sedes, hæc sunt penetralia magni
Amnis: in hoc, residens facto de cautibus antro,
Undis jura dabat, Nymphisque colentibus undas.
Conveniunt illuc popularia flumina primum,

niter, in modum olei. Verum et Livius: *Terret et sonitus et altitudo per mediam vallem fluentis Penei amnis*. Is. Vossius ad Melam, II, III, 176 et IV, 38, aut verba *ab imo Pindo* corrupta esse, aut Penea ex alto per meatus latentes cadere, priusquam in conspectum erumpat, putabat. Male.

570. *Spumosis undis*. Non fertur placido cursu, sed rapido; et ob saxa latentia unda spumis incanescit. *Ed.* — *Spumosis*. Viviani, *sinuosis*. — *Volvitur*. Cod. noster R. A. *vertitur*.

571. *Dejectu gravi*. Vehementi, præcipiti lapsu. *Ed.* — *Dejectus* non fuit ad fontem, sed ubi amnis fauces illas intrabat. — *Agitantia*, ex se propellentia, *fumos*, particulas aquæ, quarum tenuitas imitatur fumum. Pro *agitantia*, Regius et Neapolit. *imitantia*, et noster R. A. inter lineas.

572–573. *Conducit*, excitat: Virg. *colligere nubes* — *Summasque...... impluit*. Cacumina arborum adstantium, pluviæ decidentis instar, adspergit. Respexit hæc Sidon. II, Ep. II: *Arborum comis, quæ margini insistunt, superjectæ adsperginis fragor impluit*. Idem Carm. XXII, 132, de torrente, *ipsis adspergine tectis Impluit*. De v. *impluere* et cognatis, vid. Heinsius. — *Sonitu... fatigat*, adeo strepit, ut ad fatigationem aurium non modo per viciniam, sed etiam remotiores regiones audiatur. Ita V, Trist. I, 62, *fatigare saxa voce*.

574. *Penetralia*. Antrum, ex quo fluvius erumpit, poetis dicitur regia fluvii, et sedes Nympharum. In eo porro antro fingunt thalamos, penetralia, et reliquas regiarum partes. Sed Penei sedes ad *dejectum* illum collocatur. Cur autem poeta hic tot vocabb. cumulaverit, atque adeo anaphora abusus sit, non reperio. Num miratur, talem dejectum placere magno Amni? — *Magni*, μέγα χεῦμα ei tribuit Callimach. h. Del. 110, et interdum κατ' ἐξοχὴν dicitur *fluvius*.

575. *In hoc*. Nostri Codd. *in his*, rectius certe, si virgula reponeretur post *residens*. Nam *sunt domus, sedes, penetralia*, quæ inter se differunt. *Ed.*

576. *Jura dare*, imperare. — *Nymphis*, Penei filiabus. Cf. Theocrit. Id. I, 66; Callimach. d. l. vers. 109. Ex his memorabilis Cyrene, Virgil. Georg. IV, 321.

577. *Popularia*. Quæ sunt ejusdem terræ, nempe Thessalicæ. — *Conveniunt*. Is. Vossius, ad Pomp. Mel. II, 3 extr. accipit pro, ingrediuntur, ideoque reprehendit poetam, quia et Spercheos, et Amphrysos, et Æas alio exonerentur. Sed *convenire* hic non esse influere, ostendit, quod

Nescia gratentur, consolenturne parentem,
Populifer Spercheos, et irrequietus Enipeus,
Apidanusque senex, lenisque Amphrysos, et Æas;
Moxque amnes alii, qui, qua tulit impetus illos,
In mare deducunt fessas erroribus undas.
Inachus unus abest; imoque reconditus antro

sequitur, *Moxque amnes alii.* Imo conveniunt Dii, præsides fluviorum, in antro Penei vel gratulandi, vel consolandi causa.

579. *Spercheos.* Ita dictus a σπέρχειν, festinare. *Ed.* Fluvius rapidissimus, qui subter Œtam montem in sinum Maliacum exoneratur, et cujus ripæ *populis* consitæ fuisse videntur, sicut Penei lauris. — *Enipeus* ex monte Othry Thessaliæ profluit. Virgil. Georg. IV, 368, vocatur *altus Enipeus.*

580. *Apidanusque.* Nostri Codd. *Eridanusque* mendose: nam Eridanus nequaquam populare flumen, Penei nec sub ditione erat. *Apidanus*, accepto ad Pharsalos Enipeo, in Peneum illabitur. Vocatur *senex* (Infra II, 243, *Peneos senex*), quod Intt. accipiunt pro leniter fluente; eaque interpret. etiam in uno Vatic. Cod. adscripta est. Sic Senec. Med. 314, *senex Bootes*, qui tarde movetur. Sed ubi Apidanus irrequietum Enipeum accepit, satis rapide currit: Lucan. VI, 372. Malim ergo *senem* nunc vetustum, antiquum interpretari, i. e. antiquissimis temporibus notum, et nomine insignitum. Dionys. Geogr. 417, ὠγύγιος Λάδων, ubi Eustath. ὠγύγιον δὲ λέγει, διὰ τὴν περὶ αὐτοῦ ἀρχαιολογίαν. Callim. h. Jov. 40: παλαιότατον ὕδωρ, et h. Del. 71, γέρων Φενειός. Accedit, quod Veteres fluvios non minus quam Oceanum sub *senis* effigie repræsentabant. Hinc mox 645, *senior Inachus.* — *Amphrysos* eam Thessaliæ partem perfluebat, quæ Phthiotis dicebatur. — *Æas*, qui Plinio H. N. III, 23, *Aous* dicitur, fluvius parvus et purissimus, et Epiro profluens, et per Thessaliam in Ionium mare se immittens.

581. *Impetus*, vis, rapiditas, tribuitur fluminibus, mari, ventis, cælo: vide Burm. ad Phædr. III, prol. 59.

582. *In mare deducunt.* Qui diversis locis in mare influunt. Sed ornate hoc extulit. — *Errores*, ambages fluviorum tortuosæ, aut omnino cursus. — *Fessas undas*, ut *fessæ* longa via aut tempestate *naves*: Virg. Æn. I, 168. *Auras spatio lassas* dixit Plin. V, Ep. VI, 14.

583. *Inachus*, Argivorum fluvius, hodie *Naio*, decurrens vel ex Artemisio, Arcadiæ monte, Pausan. Arcad. p. 611, vel e Lyrceo, itidem monte Arcadiæ; Strabo VIII, pag. 370. Is. Vossius ad Mel. d. l. putat, confundi Argivorum Inachum cum Inacho Epiri, qui ex Lamo profluens in Ionium mare se exonerat. Falso; nam poeta eum inter *amnes alios*, a popularibus diversos, refert. Ejus filiam Io faciebant etiam Castor in Chronicis, Æschyl. cum aliis Tragicis atque Hygin. Sed Apollodor. aliique Iaso, alii denique Pirene natam perhibent: vid. Munker. ad Hygin. d. l. ubi triplex Ius stemma. — Mœrens Inachus, prop-

Fletibus auget aquas; natamque miserrimus Io
Luget, ut amissam: nescit, vitane fruatur,
An sit apud manes; sed quam non invenit usquam,
Esse putat nusquam, atque animo pejora veretur.
Viderat a patrio redeuntem Jupiter Io
Flumine: et, « O virgo Jove digna, tuoque beatum
» Nescio quem factura toro, pete, dixerat, umbras
» Altorum nemorum; et nemorum monstraverat umbras;
» Dum calet, et medio Sol est altissimus orbe.
» Quod si sola times latebras intrare ferarum,
» Præside tuta Deo nemorum secreta subibis:
» Nec de plebe Deo, sed qui cælestia magna

ter amissam filiam se domi continebat; ut et mœsti et lugentes solent, publicum vitantes. *Io* accusativus est græcus ab Io, Ius. *Ed.*

584. *Fletibus auget aquas*, jocose dictum videri possit. Sed occurrunt alibi similia: in clypeo Turni *amnem fundebat*; infra XI, 47, *flumina lacrimis increscunt suis*, Homer. Il. I, 14: δακρυχέων ὥστε κρήνη μελάνυδρος. Sequentia *Nescit..... veretur* castigatior scriptor forte resecuisset.

585. *Nescit*. Heins. cum uno Medic. legendum putat *nec scit*.

588. *Viderat a patrio*. Secundum Valer. Flac., Jupiter *sæpe descendit ad ignes Ius*, eorumque furtorum conscia antra habebat. Aliter rursus et copiosius rem narrat Æschyl. 652 sqq., initio facto a visis nocturnis. Noster Jovi tribuit orationem insidiosam, cujus tamen fraudem sensit Nympha, et insunt quædam ambigue dicta. — *Io*. Hæc lectio videtur recens, nam nostri Codd. habent *illam*. Ed.

591. *Altorum nemorum*. Heins. displicebat *altorum*, quia *altissimus* proxime seq. Itaque suadebat vel *Eia horum*, vel *densorum*, aut *solorum nemorum*. Sed Burmann. recte tuetur *altorum*, quia passim *altæ silvæ* occurrunt. — Hic versus mire corrumpitur in nostris RR. Ita enim legitur: *aut horum nemorum*, *aut horum et monstraverat umbras*. Quo sensu nescio. *Ed.*

592. *Altissimus*. Non omnino respuenda videtur conjectura Burm. *Sol est acerrimus*, vehementissimi caloris, ut Horat. I, Sat. VI, 125, *sol acrior*, et apud Archiloch. sol ὀξύς. Ita enim causa redditur, cur nemorum umbra petenda sit. Et ab æstu solis frequenter poetæ designant meridiem. Virgil. G. IV, 401: *Medios quum Sol accenderit æstus*, et vers. 426: *medium Sol igneus orbem Hauserat.*

593. *Latebras ferarum*. Sylvas, in quibus occultantur feræ. *Ed.*

595. *Nec de plebe Deo*. De *plebe* Deorum dictum ad 173. Se commendat, ut supra Apollo. — *Sed... sed.* Hæc anaphora sic etiam V, 17 sqq., 507 sqq. — *Magna manus*, et omnino

» Sceptra manu teneo; sed qui vaga fulmina mitto.
» Ne fuge me; » fugiebat enim : jam pascua Lernæ,
Consitaque arboribus Lyrceia reliquerat arva;
Quum Deus inducta latas caligine terras
Occuluit, tenuitque fugam, rapuitque pudorem.
Interea medios Juno despexit in agros:
Et noctis faciem nebulas fecisse volucres
Sub nitido mirata die; non fluminis illas
Esse, nec humenti sentit tellure remitti:
Atque suus conjux, ubi sit, circumspicit; ut quæ
Deprensi toties jam nosset furta mariti.
Quem postquam cælo non repperit; « Aut ego fallor,
» Aut ego lædor, » ait; delapsaque ab æthere summo,

magna membra heroibus et Diis, Jovi in primis, a poetis tribui solent : vid. Burm. ad Eleg. ad Liv. Aug., vers. 224.

597. *Lerna* maxime memorabilis vel palus, vel fluvius Argiæ, cui adjacebant ampla *pascua*. Æschyl. Prometh. vers. 657, πρὸς Λέρνης βαθὺν λειμῶνα (pratum in valle depressiore) ποίμνας βουστάσεις τε πατρός.

598. *Lyrceia*. Cod. B. *Dyrcæa*, Cod. A. *Licea*. *Lyrcæa* auctoritate prim. Vatican. mutavimus in *Lyrceia*, quod etiam Græv. et Heins. restitui volebant. Valer. Flac. IV, 355. *Lyrceia arva*; mons *Lyrceus*, et inde *Lyrceius* atque *Lyrcius*, in Arcadia, vel, ut Stephanus vult, Argolide.

599. *Latas*. Terra magna et maxima, πελώρη, passim. Sed Nostro in primis placuere *latæ terræ*, γαῖα εὐρύστερνος.

600. *Tenere*, retinere, hinc impedire.

602. *Noctis faciem*, noctem.

603. *Sub nitido die*. Nostris, *bey hellem Tage* : vide Heyn. ad Virgil. Æneid. I, 431. Etiam VIII, 1, *nitidus dies*, opp. tenebris. Curtius, III, III, 5, *dies illustris*.

604. *Remitti*, exhalari. Plin. Hist. Nat. XVII, 4 : *Terra optima, quæ tenues exhalat nebulas*. Cf. Lucret. V, 464. Respexit Ovid. forte Virg. Georg. II, 217 : *Quæ tenuem exhalat nebulam, fumosque volucres, Et bibit humorem, et, quum vult, ex se ipsa remittit.* — Hodie vero, Physici demonstrant nebulas aut ex fluviis, aut ex vaporibus terræ surgere. *Ed.*

605. *Atque*. Burman. offendit vocula *atque*, mallet *jamque*.

606. *Jam nosset*. Præfert Vulgat. *bene nosset*, quam Heinsius posthabuit motus melioribus Codd. — Cod. R. A, *bene*; alter vero, *jam*. — *Furtum*, ut κλέμμα, omne clandestinum; sed in primis amores clandestini et illiciti maritorum dicuntur *furta* : hinc *furtivus vir*, adulter : III, Pont. III, 56. Safftius vertit : *auf Diebstahl betroffen*.

608. *Lædor*. *Lædere* varie in re

Constitit in terris; nebulasque recedere jussit.
Conjugis adventum præsenserat, inque nitentem
Inachidos vultus mutaverat ille juvencam.
Bos quoque formosa est : speciem Saturnia vaccæ,
Quanquam invita, probat : nec non et cujus, et unde,
Quove sit armento, veri quasi nescia, quærit.
Jupiter e terra genitam mentitur, ut auctor
Desinat inquiri : petit hanc Saturnia munus.
Quid faciat? crudele, suos addicere amores;
Non dare, suspectum : pudor est, qui suadeat illinc;

amatoria dicitur. Omnino est fallere aut violare alterum quocumque modo in amore. Vide Heynii Observ. ad Tibul. I, II, 89. — *Delapsaque ab æthere summo.* Celeritatem notat venientis : tanquam quæ alis delata; Virgil. Æneid. I, 394 : *Æthcria quos lapsa plaga Jovis ales aperto Turbabat cælo.* Ib. lib. IV, 223 : *Vade, age, gnate, voca Zephiros, et labere pennis.* Ed.

609. *Nebulas recedere jussit.* Etiam Juno nubibus imperat, quin adeo fulmen interdum mittit. Cæterum hinc Valer. Flac. d. l. fabulam suavissime, sed brevius Ovidio narrat.

610. *Nitentem. Nitere* proprie et eleganter dicuntur pecora pinguia, et bene habita : Opp. *horrida* et *strigosa*; sed simul candoris notio inest. Hinc 652 *nivea* et 743 *formæ candor.* Etiam apud Apollodor. mutatur in albam vaccam. Ipse Jupiter II, 852, *nivei* tauri formam sumit, eidemque candidæ victimæ probabantur. Apud Æschyl. Io, ut in theatrum induci posset, retinuit formam humanam, sed faciem habet deformatam, caputque cornibus dedecoratum. Est βούκερως παρθένος.

611. *Inachidos vultus*, Inachis. *Inachidis cornua*, simili periphrasi apud Propertium, I, El. III, 20. — *Ille.* Leidens. *ante.* — Nostri Codd. *ille.*

612–614. *Speciem.... quærit.* Multum ἦθος inest. Apud Valer. Flacc. lib. IV, 358 : *Plausu foret hanc* (vaccam) *et pectora mulcet.*

615. *E terra genitam.* Multi olim homines feræque, γηγενεῖς. — Ignoto et obscuro genere ortum, cujusque ignorabantur parentes, eum Veteres appellabant, Terræ filium. Contra quorum virtutem mirabantur, de cælo descendisse dicebant; quod Cicero, lib. I, ad Quint. frat. Ep. I, quasi cælo delapsus. *Ed.*

616. *Petit munus.* Valer. Flac. dicto loco, *da... Indomitamque bovem, da caræ munera nuptæ.*

617. *Addicere.* Nil aliud est nisi donare, tradere, ut recte explicat Gloss. MSS. Flor. Vellei. II, XXV, 4 : *Addixit Dianæ agros Sulla.* Horat. Epod. XVII, vers. 1, *addictum feris.* Nempe *addici* pr. de debitoribus dicebatur, qui, quum non solvendo essent, creditoribus tradebantur. Hinc omnino est vel in servitutem, vel potestati alicujus tradi : v. Grævius ad Cic. Quinct. 18, et Salmas. de Usur. p. 360.

618. *Illinc.* Codex Regius noster A. *illud*; B. *illic*, perperam.

Hinc dissuadet amor : victus pudor esset amore ;
Sed, leve si munus sociæ generisque torique
Vacca negaretur, poterat non vacca videri.
Pellice donata, non protinus exuit omnem
Diva metum ; timuitque Jovem, et fuit anxia furti ;
Donec Arestoridæ servandam tradidit Argo.
Centum luminibus cinctum caput Argus habebat :
Inde suis vicibus capiebant bina quietem :
Cetera servabant, atque in statione manebant.
Constiterat quocumque modo, spectabat ad Io :

623. *Anxia furti.* Ne Jupiter ad consuetudinem ejus rediret. *Ed.*

624. *Argo.* De *Argo*, ejusque genealogia vide Eustath. ad Homer. Il. B, p. 138 ; Schol. Eurip. ad Phœn. vers. 1123, ibique Valkenar. Jupiter ex Niobe genuit Argum, cujus pronepos Arestor, pater Argi nostri. Acusilao et Æschyl. 570 erat γηγενὴς, i. e. cujus origo ignota. Alii non hunc centoculum, sed alium Argum, qui navem Argo fabricavit, Arestoris filium faciunt : vid. Gronov. Diatrib. Stat. 55, et Burm. ad h. l. Hujus nostri Argi effigies expressa erat in clypeo Hippomedontis, Eurip. d. l. et in pharetra Herculis, Quint. Smyrn. X, 191. — Argus universæ mundi machinæ typus est, cujus caput cæli præ se fert imaginem, oculi stellarum, quæ inferiora despiciunt. Io ergo, si terram capias, non minus ab Argo nocturno, vicibus alternis respicitur, quam a Cyclope diurno, id est Sole. Si vacca sit, Lunam crescentem referunt cornua ; nuptaque est Osiridi cujus cornua pleno orbe coeuntia Solem referunt. Utrumque numinum loco Ægyptios, Persas, aliosque coluisse notum est. *Ed*

625–626. *Centum.* Omnino multa. Æschyl. Prometh. 674, πυκνοῖς ὄσσοις δεδορκώς, et 571, ὁ μυριωπὸς βούτας, quod Schutzius tropice putat posse *omnia observantem* significare. Ab Eurip. Phœn. 1120 et aliis vr. πανόπτης, cujus nominis causam Schol. Hom. Il. B, 103, reddit hanc, quia κατὰ παντὸς τοῦ σώματος εἶχεν ὀφθαλμούς. Plauto Aul. III, vi, 19, *oculeus :* et Nemesian. Cyneg. 31, *stellatus oculis custos virginis.* Vetustissimi scriptores ei dabant tantum tres aut quatuor oculos : vid. Sch. Eurip. d. l. Alii omnes Argi oculos, alii nonnullos tantum fecerunt vigiles. Quint. Smyrn. X, 191 : ὀφθαλμοῖσιν ἀμοιβάδον ὑπνώεσκε.

627. *In statione manebant*, tanquam milites. Etiam *suis vicibus* e re castrensi petitum, ubi milites *vicibus* stationes et alia munia obeunt. Virgil. Æneid. IX, 164, *variant vices*, et 222, *servant vices.* Ergo *servare* h. l. *Wache halten.* Claudian. XXI, 313 : *Centum excubiis unum servat juvencam.* — *In statione manebant.* Hoc est, vigilabant. Translatio est a militibus sumpta, qui in statione tunc manere dicuntur, quum diligenter excubias agunt. *Ed.*

628. *Modo.* Codd. nostri *loco*, non male nostro judicio et forte rectius.

Ante oculos Io, quamvis aversus, habebat.
Luce sinit pasci: quum Sol tellure sub alta est,
Claudit, et indigno circumdat vincula collo.
Frondibus arboreis, et amara pascitur herba:
Proque toro, terræ, non semper gramen habenti,
Incubat infelix; limosaque flumina potat.
Illa etiam supplex Argo quum brachia vellet
Tendere; non habuit, quæ brachia tenderet Argo;
Conatoque queri mugitus edidit ore;
Pertimuitque sonos; propriaque exterrita voce est.
Venit et ad ripas, ubi ludere sæpe solebat,
Inachidas ripas; novaque ut conspexit in unda
Cornua, pertimuit, seque externata refugit.

630. *Alta est.* Erat Argus sævus custos, ἄκρατος ὀργὴν Æsch. 682. Cf. Val. Flac. De duritie ejus nihil Nost.; sed tristem Ius sortem apte ad commiserationem faciendam per partes describit. *Alta*, profunda, ut millies. Contra *cælum profundum* Virg. Georg. IV, 222, est altum. Vir doctus in Biblioth. Tigur., p. 85, putat, tellurem *altam* dici respectu Solis, qui post occasum sub tellure currat, eamque in *alto* habeat. Non adsentior.

631. *Indigno*, quod talem sortem non meruerat, ut vers. 508.

632. *Frondibus.* Veteres pascere solebant boves. vid. Casaub. ad Athen. I, 19. Notant, Nostrum expressisse Calvum, qui in Io dixerat: *Ah virgo infelix! herbis pasceris amaris.* — *Foliis vesci amaris* dixit Horat. II, Sat. III, 114. — *Arboreis.* Dedit *arbuteis* Heins. ex Bernegger. cæteri, *arboreis.* Idem malit *vescitur*, quia *pasci* præcessit. — Cod. noster R. B. habet etiam *arbuteis*. Ed.—Pro *arbuteis* recepi *arboreis*, quod agnoscunt omnes præter unum, unde Heins. illud invexit. Non enim nunc quæritur, quale pabuli genus fuerit, sed ornatus tantum causa adjectum est epitheton. Valer. Flac. lib IV, 378: *Heu, quoties saxo posuit latus! quos ore lacus, quæ pabula carpsit!*

634. *Flumina*, e fluminibus; aut *flumina* sunt aquæ.

637. *Conatoque* habent primus Palat. Urbin. et unus Heins. Cæteri, *Conataque.* Codd. RR. *Et conata queri.*

639. *Venit et ad ripas.* Olim vulg. *Venit et ad patrias:* non male. Heins. putabat: *Venit ut ad ripas*, et vers. seq. *Inachis ad ripas.*—Cod. A. *venit et ad patrias.* C. B. *venit et ad ripas.*

640. *Conspexit in unda.* Heroidd. XIV, 93, Io *se miratur in umbra;* Amor. I, III, 21.

641. *Se refugit.* Exterrita cornibus, Io fugit a forma, quam conspexerat. Cf. III, 198 sqq. Phantasia poetæ sibi ipsa in talibus placuit; itaque iis immoratur et in sqq. — *Externata refugit.* Nostri Codd. *seseque exterrita fugit.* Ed.

Naides ignorant, ignorat et Inachus ipse,
Quæ sit : at illa patrem sequitur, sequiturque sorores,
Et patitur tangi, seque admirantibus offert.
Decerptas senior porrexerat Inachus herbas;
Illa manus lambit, patriisque dat oscula palmis;
Nec retinet lacrimas : et, si modo verba sequantur,
Oret opem; nomenque suum, casusque loquatur.
Litera pro verbis, quam pes in pulvere duxit,
Corporis indicium mutati triste peregit.
« Me miserum! » exclamat pater Inachus; inque gementis
Cornibus, et niveæ pendens cervice juvencæ,
« Me miserum! ingeminat : tune es quæsita per omnes,
» Nata, mihi terras? tu non inventa reperta
» Luctus eras levior : retices, nec mutua nostris

642. *Naides*, sorores, reliquæ Inachi filiæ.

644. *Admirantibus. Admiramur* omnia, quæ animum nostrum percutiunt.

645. *Senior Inachus :* vide ad v. 580.

647. *Sequantur.* Codd. R. A. *supersint.* — *Sequi* eleganter dicitur quæ facile cedunt voluntati alterius. De verbis legitur etiam, Met. XI, 327 : *Lingua tacet; nec vox tentataque verba sequuntur.* Virgil. Æneid. XII, 912 : *Non corpore notæ Sufficiunt vires, nec vox aut verba sequuntur.* Statius, Theb. XI, 602 : *Nec verba diu tentata sequuntur.* Ed.

649. *Litera* etc. Regius putabat, figuram intelligi, quam boum ungula exprimat. Quomodo inde pater filiam agnovisset? Immo mens, quæ in vacca remanserat, docebat eam literas I et O pede ducere.

654. *Tu non inventa.* Vulgata quam Heins. ex ingenio mutavit, erat : *Tu non inventa reperta es.* — Codd. nostri Vulgatam habent, et qua auctoritate fretus Heins. eam mutaverit non dicit auctor. — Tu quum nondum inventa esses, leviorem mihi luctum creabas, quam nunc, postquam reperta es. Sic recte Heins. locum et constituit, et exposuit. Ante eum nugabantur Intt. in definiendo discrimine verbb. *reperire* et *invenire.* — Elegantior mihi olim suboluit sensus, ex illis Cereris verbis, ubi innotuisset illi de filia a Plutone rapta, Metam. lib. V, 518. : *Et quæsita diu, tandem mihi nata reperta est; Si reperire vocas, amittere certius : aut si Scire ubi sit, reperire vocas, quod rapta, feremus.* Quasi dicat Inachus : *Tu inventa, non es inventa tamen; quam puellam me inventurum sperabam desiderabamque, ecce vaccam invenio.* Itaque *tui desideratæ luctus erat levior, quam ita forma mutata inventæ.* Quam conjecturam meam postea ab aliis confirmatam reperi. *Ed.*

» Dicta refers; alto tantum suspiria ducis
» Pectore; quodque unum potes, ad mea verba remugis.
» At tibi ego ignarus thalamos tædasque parabam;
» Spesque fuit generi mihi prima, secunda nepotum.
» De grege nunc tibi vir, nunc de grege natus habendus.
» Nec finire licet tantos mihi morte dolores:
» Sed nocet esse Deum; præclusaque janua leti
» Æternum nostros luctus extendit in ævum! »
Talia mœrenti stellatus submovet Argus,
Ereptamque patri diversa in pascua natam
Abstrahit: ipse procul montis sublime cacumen
Occupat, unde sedens partes speculetur in omnes.
Nec Superum rector mala tanta Phoronidos ultra

656. *Ducis*. Heins. ex uno Medic., uno Basil., uno suo, *prodis*. Revocavi *ducis*, e MSS. longe plurimis. Virg. Æn. II, 288: *graviter gemitus imo de pectore ducens*. Et sic passim.

658. *Ignarus*, talem te sortem manere: vide ad III, 3.

659. *Generi* etc. Vide vs. 481, 482; *vir* etiam de tauro, ut Virgil. Ecl. VII, 7; de capro *maritus*, apud Hor. I, Od. XVII, 7. Abusus est ingenio.

662. *Deum*. Heins. mallet, *Deo*. — *Janua leti*, causa et via mortis. Præivit Lucret. I, 1105: *hæc rebus erit pars janua leti*. Noster III Trist. II, 30: *interitus fores*. Virg. Æneid. II, 661: *patet isti janua leto*, i. e. ad talem mortem ab hoste accipiendam facilis est via: vid. Cerda ad h. l. Sed Inacho *præclusa erat janua leti*. Cæterum mors, tanquam unicum in malis remedium, Tragicis græcis dicebatur ἰατρὸς, παιάν. Vide Valken. ad Eurip. Hipp. 1372. Cf. Senec. Agam. 579 sqq.

664. *Mærenti*. Repone audacter *Mærentem*, scilicet patrem, ex nostro Cod. R. B. *Submovet* patrem *mærentem*, et *abstrahit natam ereptam*. — *Stellatus*, distinctus oculis, tanquam cælum stellis: V, 461, *variis stellatus corpora guttis*. Virgil. Æn. IV, 261: *stellatus iaspide ensis*. — *Submovet*. Valer.: *in scopulos et monstris horrida lustra abigit*.

666. *Ipse procul*. Prope; nam in propinquum montem ascenderat, unde sedens in *omnes partes* spectaret. Sic Virg. Eclog. VI, 16: *Serta procul tantum capiti delapsa*. Ed.

667. *Speculetur* pro *speculatur* in uno Medic. a prima manu reperit Heins. Ita consilium indicatur, cur montem occupaverit. — Nostri Cod. *speculatur*. — *Partes*, regiones, *speculetur*, proprie locutus est; nam mons, unde quis prospectat, *specula* dicitur.

668–723. *Nec Superum* etc. Jupiter mittit Mercurium ad Argum trucidandum; quo facto Mercurius in Ægyptum profugisse, ibique leges et literas docuisse traditur, Cic. N. D. III, 22. Ab eo facinore Græ-

Ferre potest; natumque vocat, quem lucida partu
Pleias enixa est; letoque det, imperat, Argum.
Parva mora est, alas pedibus, virgamque potenti
Somniferam sumsisse manu, tegimenque capillis.
Hæc ubi disposuit, patria Jove natus ab arce
Desilit in terras: illic tegimenque removit,
Et posuit pennas: tantummodo virga retenta est.
Hac agit, ut pastor, per devia rura capellas,
Dum venit abductas; et structis cantat avenis.

cis dictus est Ἀργειφόντης. — *Phoronidos.* A *Phoroneo* originem ducebat et Inachus II, et Iasus II: vide Munker. ad Hygin. fab. 145.

669. *Natum vocat,* non modo, quia minister est, ut omnium Deorum, ita Jovis in primis, unde διάκτορος dictus (Hemsterh. ad Lucian. tom. I, p. 489), sed etiam quia calliditate, qua pollebat Mercurius (Horat. I, Od. x, 7-16), nunc opus erat. Idem Jovis amoribus inservit etiam II, 836 sqq. Cf. cum loco sq. Homer. Od. E, 43 sqq.; Virgil. Æneid. IV, 238 sqq.; Statius, Theb. I, 303.

670. *Pleias,* Maia, Atlantis filia, una ex Pleiadibus, quæ sunt septem stellæ in dorso tauri; *lucida,* quippe sidus. — *Letoque.* Unde nomen illi Ἀργειφόντης.

671. *Parva mora est:* Homerus, οὐδ' ἀπίθησε: *parva,* i. e. brevis. Lucan. IV, 476, *parva nox.*—*Alas.* Inde dicitur *ales,* Horat. I, Od. II, 43, et *alipes* infra IV, 576. *Alæ* Mercurii dicuntur *talaria,* πέδιλα, et erant aureæ, Virgil. d. l. 239. Sed et capite alas gerit, et *nunc pedibus, nunc fronte volat,* Sidon. Carm. VII. *Virga,* caduceus Mercurii, duobus serpentibus circumplicatus, quem ei pro lyra dederat Apollo: Homer. h. Merc. 526. Erat aurea, unde Mercurius χρυσόῤῥαπις: Hom. Od. K, 277. Erat proprie pacis insigne (εἰρήνης ὅπλον, Orph. h. XXVII, 7), sed eadem quum multa alia efficere, tum *somnum* excitare poterat: Hom. Il. A, 334; Virgil. Æneid. IV, 240, ubi locus classic. de Mercurio ejusque virga. Hinc vocatur *somnifera* (ὑπνοδώτις ap. Orph. hymn. LVI, 8), et Mercur. ipse ἡγήτωρ ὀνείρων et ὕπνου προςάτης, Athen. lib. I, cap. XIV. Hanc virgam sumit *potenti manu:* vide ad vers. 595, et Mercurius semper apparet κρατύς. — *Tegimen* pileus alatus, qui *petasus* et *galerus* dicitur. Sententiam, paravit se ad iter, ita elocutus est, ut omnem Mercurii habitum describeret. — *Disposuit,* quodque suo loco applicuit. — *Patria ab arce:* vid. ad 163.

676. *Agit* ante se, virga pro baculo pastorali utens, *capellas,* quas et vicinis agris *abduxerat.* — *Dum venit,* accedit ad Argum.

677. *Abductas.* Recte dedit Heins. de suo pro *adductas.* — Ex conjectura: nam nostri Codd. habent *adductas.* — *Structæ avenæ,* fistula pastoritia, quæ etiam *arundo, calamus, stipula* dici solet, de cujus *structura* vide ad vers. 711. Apud Æschyl. 577, Argus quoque fistulam habet. Sed Ovid. rem ita finxit, ut aliam fab.

Voce nova captus custos Junonius; « At tu,
» Quisquis es, hoc poteras mecum considere saxo,
» Argus ait: neque enim pecori fecundior ullo
» Herba loco est; aptamque vides pastoribus umbram. »
Sedit Atlantiades, et euntem multa loquendo

commode intexere posset. — *Structis cantat avenis*. Fistula, ex septem disparibus avenis in alæ formam crescentibus compacta: sic Noster, lib. II, vers. 191, de alis Dædaleis: *Sic rustica quondam Fistula disparibus paulatim surgit avenis*. Ed.

678. *Voce nova*, sono *novo*, recens inventæ fistulæ. — *At tu*. Cod. Reg. A., *artis*. Cod. B., *Junonis et arte*. Singularis lectio, quæ forsan vera est. *Ed.*

679. *Quisquis es*. De formula solemni, *quisquis es*, qua peregrinos et ignotos alloquuntur Latini, vide Burm. — *Poteras*, ut apud Virg. Ecl. I, 80: *Hic tamen hanc mecum poteras requiescere noctem*, ubi quidam, ut h. l. Vulgo, *poteris*. Sed illud elegantius, atque ita et VII, 47, 63; VIII, 47. Solent autem in bucolicis pastores cantaturi se invitare ad *considendum*, in quo sequuntur loca herbosa et umbram.

680. *Fecundior*. Proprie *fecundus* locus herbis; sed h. l. ipsa herba *fecunda*, frequens et bona.

681. *Aptam*. Bene se habet. Epist. XIII, 11: *Ventus erat nautis aptus, non aptus amanti*. Quod duo Codd. habent, *gratam*, et a Burm. exemplis confirmatur, fluxit ex interpr. — *Gratamque* Junii Cod. et unus Bononiensis, pro varia lectione. — Nostri vero habent *aptam*.

682-683. *Atlantiades*, pro *Atlantides*, ut notat Priscian. — *Et euntem...... diem*. Locus hic valde torsit ingenia Intt. Quoniam amœnis confabulationibus tempus fallitur, et brevius quasi redditur dum nobis vix sentientibus præterlabitur; propterea negat Burman. sanum esse h. l. Ipse ergo ductu unius Cod. in quo *demuit* exaratum exstat, legit, *diminuit* pro *detinuit*. *Diminuere* autem tempus dixisse etiam Cicer. Orat. III, 49, et hoc idem esse quod *frangere diem*, et *partem solido demere de die*, apud Horat. Si quis tamen tueri malit verb. *detinuit*, versu seq. *diem* posse in *ducem*, i. e. Argum, qui ducebat Io, mutari, tunc *euntem* esse, ire volentem. Neutra emendatio nobis satisfacit. Non probo *euntem ducem*: nam is ipse rogaverat Mercurium, ut vellet sibi tempus fallere confabulando. Cur igitur nunc abire properat, ubi ille vix initium fecit confabulandi? Et *dux* de custode bovis insolens mihi videtur; visum est etiam Heynio, Observ. ad Tibul. I, x, 10. Nec placet verb. *diminuit* propter *euntem*, i. e. vergentem ad occasum. Apud Cic. quidem *diminuere tempus* paulo aliter dicitur; multoque minus trahi huc possunt phrases illæ Horatianæ. Gebhard. Crep. I, IX, explicat, consumsit confabulando et transegit diem jam ad occasum vergentem. Et videtur *detinere* ita dici posse, IV ex Pont. x, 67: *Detinui tempus, curasque fefelli*, ubi vid. Heins. Sic cepit etiam Rod.: *plaudert viel und verbringt den flüchtigen Tag mit Gespraechen*. Molesta tamen redundantia est in *multa loquendo*

Detinuit sermone diem; junctisque canendo
Vincere arundinibus servantia lumina tentat.
Ille tamen pugnat molles evincere somnos:
Et, quamvis sopor est oculorum parte receptus,
Parte tamen vigilat: quærit quoque, namque reperta
Fistula nuper erat, qua sit ratione reperta.
Tum Deus, « Arcadiæ gelidis sub montibus, inquit,
» Inter Hamadryadas celeberrima Nonacrinas
» Naias una fuit. Nymphæ Syringa vocabant.
» Non semel et Satyros eluserat illa sequentes,
» Et quoscumque Deos umbrosave silva, feraxve
» Rus habet. Ortygiam studiis, ipsaque colebat

sermone. Seidenstuecker. denique hunc sensum subjicit: diem, qui alias multa loquendo festinare solet, *sermone*; inter loquendum, vi sua divina suspendit, tardiorem aut longiorem fecit.

684. *Vincere.* Silius VII, 204: *Donec composuit luctantia lumina somnus.* — *Vincere servantia lumina.* Sopire fistulæ cantu oculos Argi servantis atque custodientis vaccam. *Ed.* — *Tentat.* Unus Med. *lumina certat.* Id elegans videtur Burm. et accommodatius τῷ *vincere.* — Non male tamen *tentat* ex nostris Codd. Reg. et forte melius propter vocem *pugnat* vers. seq. *Ed.*

685. *Pugnat evincere.* Pugnat, ut evincat: V, 549, *pugnat resurgere;* 354, *remoliri luctatur* — *Molles*, dulces, suaves. Etiam Græcis μαλακὸς ὕπνος.

689. *Tum Deus.* Commode intexit fabulam de *Syringe* nympha, quæ quum fugeret amorem Panis, in calamos mutata est, unde Pan sibi struxit fistulam — *Sub montibus* versari dicuntur, qui in montibus, aut circa eos commorantur. Etiam *sub vallibus*, *sub amne*, *sub oris* in usu: vide Burmann. — *Sub montibus*, pro *in montibus* ex uno Leid. et altero Heins. recepit Burmann. quem vide late disputantem de hoc usu præpos. *sub.* — Nostri autem Codd. *in montibus.*

690. *Hamadryadas*, Nymphæ, quæ ἅμα ταῖς δρυσί, cum quercubus aliisque arboribus (nam δρῦς olim omnis arbor, Schol. Hom. ad Il. Α, 86) et nasci et interire credebantur: Schol. Apollon. Rh. ad vers. 478; Plut. de Orac. def., p. 415. — *Nonacrinas*, quæ in Nonacrino monte versantur. *Nonacris*, oppidum et mons Arcadiæ, non procul a Ladone fluvio: Plin. H. N. II, 103.

691. *Syringa.* Et *Syrinx* et *Syringa* in usu: vide Munker. ad Lactant. Argum. h. fab.

692. *Eluserat. Eludere* eleganter dicuntur, qui cursu celeri et per anfractus elabuntur: VIII, 687, Phædr. I, fab. XII, 9: *cursu levi Canes elusit.*

694. *Ortygiam.* Dianam, quæ, se-

» Virginitate Deam : ritu quoque cincta Dianæ
» Falleret, et credi posset Latonia, si non
» Corneus huic arcus, si non foret aureus illi :
» Sic quoque fallebat : redeuntem colle Lyceo
» Pan videt hanc, pinuque caput præcinctus acuta,
» Talia verba refert. » Restabat verba referre;
Et precibus spretis fugisse per avia Nympham,

cundum Homer. h. Apoll. XVI, in insula Ortygia nata credebatur, quemadmodum Apollo in Delo. Alii vero volunt, Delum, in qua Latona et Dianam et Apollinem enixa sit, alio nomine Ortygiam esse dictam: vide Spanhem. ad Callim. h. Apoll. 59, et Del. 255. — *Studiis*, venatione; *studia* enim vitæ genus, quod quis sibi delegit, quo trahitur : cf. V, 267. Male igitur Rod. : *mit Eifer*. — *Colebat*, imitabatur, in quo genus cultus. — *Ipsaque*, atque adeo: supra vers. 476 : *Innuptæ æmula Phœbes.*

695. *Ritu..... Dianæ.* Supra genu cincta erat : vide Spanh. ad Callim. h. Dian. XI, 212.

696. *Fallebat.* In eo multum laudis : V, ad III, 182. — *Latonia.* Diana, Latonæ filia. *Ed.*

697. *Aureus.* Dianæ erant παγχρύσεα τόξα : Homer. h. II, in Dian. 5; Virgil. Æneid. XI, 652. Magna autem in his Nymphæ commendatio. Claudian. 35, 39, de Proserpina : *Potuit videri Pallas, si clypeum, si ferret spicula.*

699. *Pan*, Arcadius Deus, *Lyceum* in primis et Mænalum, Arcadiæ montes, incolere credebatur : Theocrit. Id. I, 123; Virgil. Georg. I, 16; Horat. IV, Od. XII. Ibi habebat antra, in quibus a venatione fessus recubare solebat : Callim. h. Dian. 87 sqq. Sacra ei erat *pinus*, πίτυς, similem ob causam, ob quam laurus Apollini. Pitys enim et ipsa olim puella fuerat, quam amaverat Pan: vid. Brouckh. ad Propert. I, XVIII, 20. Itaque caput præcingere solebat *pinu*, h. e. frondibus pineis, corona pinea, quod et Fauni facere solebant : Heroid. V, 137. Vocatur *acuta*, etiam A. A. II, 424, a forma. Ita et infra *cupressus acuta*. Est autem *pinus* (qua ipse *Lyceus* abundabat, vers. 217) h. l. silvestris, *Kiefer*; sativa nobis dicitur *Pinichenbaum*. — *Præcinctus*, XIV, 638 : *Panes cornua præcincti pinu*; XI, 9, *præsuta foliis*. Horat. I, Od. VII, 7, *præponere*. Valer. Flacc. III, 436, *prætexere*. Claudian. XXXV, 325, *prævelare*.

700. *Refert.* Post *refert* inepte olim hæc verba inserta legebantur, *Tibi nubere Nympha volentis Votis cede Dei.* — Et hæc quoque verba reperiuntur in margine reposita in nostro Cod. R. B. a sec. man.; in Cod. A. in textu integra leguntur; nec dicit Gierig. qua auctoritate fretus has sustulerit. — *Restabat verba.* Quum Mercurius dixisset, *Talia verba refert*, jam succubuerant somno oculi Argi : itaque finem narrandi facere potuisset poeta; sed ne ignoraret lector reliquam fabulam, eam poeta ex sua persona adspergit. Ingeniose tali commento usus est,

Donec arenosi placidum Ladonis ad amnem
Venerit; hic illi cursum impedientibus undis,
Ut se mutarent, liquidas orasse sorores;
Panaque, quum prensam sibi jam Syringa putaret,
Corpore pro Nymphæ calamos tenuisse palustres:

quia incredibile videri poterat, una cum finita fab. oculos succubuisse.

702. *Placidum.* Heins. et ex uno Medic. et uno Strozz. malit *placitum*, quod et Mar. Accurs. voluerat. Alii suaserunt *rapidum*. — Nisi *patrium* forte scripsit Noster, ut Ladonis filiam Syringa faciat. HEINS. — Serva *placidum* ex Nostris Codd. — *Ladon* fluvius Arcadiæ, in Alpheum influens. Abundabat aquis, nec ulli cedebat pulchritudine, Callim. h. Jov. 18; Pausan. Arc. p. 651; Dionys. Perieg. 417. Vocatur h. l. *placidus*, sed V Fast. 89, *rapax*; et II Fast. 274, ei tribuuntur *citæ aquæ*. Itaque Intt. varie hunc dissensum componere conati sunt. Verum epitheta, quibus poetæ singulos fluvios et montes exornant, non urgenda sunt, nec natura eorum inde demonstranda, nisi accedat geographorum auctoritas. Itaque fieri potest, ut sui obliti, eidem fluvio diversis locis diversas virtutes tribuant: vide Burm. ad Valer. Flac. V, 180. — Ansam fabulæ dedit natura *Ladonis* quem Dionysius vocat, Εὐκάλαμον ποταμὸν καὶ ἰοστέφανον Λαδῶνα. Σύριγξ græce significat fistulam pastoritiam a συρίζω, sibilo. Lucretius, lib. V: *Et Zephyri cava per calamorum sibila primum Agrestes docuere.* Illa inventa retulit Pana in numerum Deorum, sed de plebe. Natal. Comes, lib. V, cap. VI, legatur, et Francisci Baconi de Sapientia Veterum, cap. VI: *Pan, sive Natura.* Ed.

703. *Illi.* Pro quo nostri Codd. habent *illam*.

704. *Liquidæ sorores.* Nymphæ in Ladone habitantes. Similiter Inachus vocatur *liquidus parens*, Heroid. XIV, 89. Propert. II, xxv, 34: *Acheloi liquor luget.*

706. *Calamos.* Burmann. ex uno Medic. *cannas tenuisse*, quia Apulei. V Metam. *Deam Cannam* vocat, et quia vers. 711. — *Calamis* sequitur. Nempe Heins. et Burm. persuasum erat, non licere bono scriptori intra paucorum versuum ambitum idem voc. bis ponere; hinc permulta Ovidii loca tentarunt, quæ manu medica non indigebant. Ovidium illam legem non curasse, attendenti facile apparet. Vide modo 569 et 572, 638 et 641, 753 et 756; VIII, 10 et 16, 16 et 19, 34 et 37, 81 et 83, 108 et 111. Nec igitur erat, cur h. l. porro pro *tenuisse* mallet *tetigisse*; aut, vers. 712, pro eodem cum Gryphio et MSS. nonnullis *mansisse*. Posteriori enim loco hæc lectio infert, quod ille tolli vult; nam 710 præcedit *manebit*, et h. l. *tetigisse* minus accommodatum est rei propositæ, quam *tenuisse*. — *Calamos* revocavi quod omnes, præter unum, Codd. habent, non modo quia Syrinx a Serv. ad Virgil. Ecl. II, 32, in *calamum* mutata legitur, sed etiam propter Plin. Hist. Nat. XVI, 36 s. 66: « Calamus alius totus concavus, quem syringiam vocant, utilissimus fistulis, quoniam nihil ei est cartilaginis atque carnis. » Lac-

Dumque ibi suspirat, motos in arundine ventos
Effecisse sonum tenuem, similemque querenti :
Arte nova, vocisque Deum dulcedine captum,
« Hoc mihi concilium tecum, dixisse, manebit : »
Atque ita disparibus calamis compagine ceræ
Inter se junctis nomen tenuisse puellæ.
Talia dicturus, vidit Cyllenius omnes

tant. in Argum. *in arundines conversa est.*

707. *Dumque ibi suspirat. Ibi* in calamo suspirat Syrinx, vel potius Pan, ob amissam Nympham. *Ed.*

708. *Sonum tenuem*, qualem habet fistula, unde ipsa λεπταλέα, et *tenuis* dicitur.

710. *Concilium.* Olim edeb. *consilium* aut *colloquium.* Jac.-a-Cruce suadebat *condilium*, quia in fistula multi calami, tanquam annulis, compositi fuerint. Ciofan. ex duobus MSS. proferebat *concilium*, i. e. societas, consuetudo, quod, quum etiam in Lovan. exstaret, merito receptum est ab Heins. Cod. R. B. *solatium.* Non male nostro judicio. — *Hoc mihi... manebit.* Hic cantus me semper tibi conciliabit; hujus soni causa semper utar tua consuetudine; ex te faciam fistulam, qua crebro utar otii fallendi causa. Et solebat Pan semper hoc instrumento musico delectari. *Concilium* ita dici, probat ad h. l. Heins. Ipsa fœdera et amicitiæ vocantur *concilia.* Cæterum fistula fuit triplex : μονοκάλαμος, quam invenit Mercurius (Homer. Hymn. 1, Merc. 509;) πολυκάλαμος, cujus auctor Silenus. Illam denique, quæ cera glutinatur, cujus inventio h. l. et Virg. Ecl. II, 32, Pani adscribitur, Marsyas invenisse traditur apud Athenæum, IV, p. 184. Pani contra alii tribuunt πλαγίαυλον, i. e. tibiam obliquam : vid. omnino Spanhem. ad Callim. h. Dian. 245. Veram fistulæ originem refert haud dubie Lucret. V, 1283 : *Zephyri cava per calamorum sybila primum Agrestes docuere cavas inflare cicutas.* Jam quum musica ob insignem præstantiam divinum opus haberetur, factum est, ut inventio celeberrimorum instrumentorum Diis auctoribus tribueretur; et fistula quidem pastoralis Pani, Deo tutelari pastorum. Fistula autem quum sit simplicissima, neque usus ejus multum exercitationis requirat, fuit haud dubie in antiquissimis instrumentis : Plutarch. de Mus. p. 1136.

711. *Disparibus*, scilicet longitudine. Calami eo ordine collocabantur, ut breviorem semper sequeretur longior. Res clara est ex VIII, 190. sqq. Cf. Virg. Ecl. II, 36, ubi fistula ex septem cicutis disparibus hoc modo composita. — *Compagine* vituperat Servius ad Virgilium, Æneid. I, 293, quasi parum latine. Sed Burm. docet h. l. etiam Manil. dixisse *compagine* pro *compage*, aut *compagibus.* — *Nomen tenuisse puellæ.* Nam σύριγξ Græcis fistula. — Vide notas in vers. 702 et 706.

713. *Cyllenius*, Mercurius, quem Maia in Cyllenes, montis Arcadiæ, vertice peperit : Virgil. Æn. VIII,

Succubuisse oculos, adopertaque lumina somno.
Supprimit extemplo vocem; firmatque soporem,
Languida permulcens medicata lumina virga.
Nec mora : falcato nutantem vulnerat ense,
Qua collo confine caput; saxoque cruentum
Dejicit; et maculat præruptam sanguine cautem.
Arge, jaces : quodque in tot lumina lumen habebas
Exstinctum est; centumque oculos nox occupat una.
Excipit hos, volucrisque suæ Saturnia pennis
Collocat; et gemmis caudam stellantibus implet.

139 : *Permulcens medic. virga*, ῥάβδῳ θέλγων ὑπνοδώτιδι, Orph. hymn. 56, 8 : *medicata*, succis soporificis tincta. Virgil. Æn. VI, 420. Talis somnus, succis soporificis effectus, *medicatus* dicitur Heroidd. XII, 107 ; nam *medicare* omnino est succis inficere.

717. *Falcato...ense. Falcatus e.* harpe, ἅρπη. Val. Flac. IV, 390 : *Celerem mediis in cantibus exigit harpen.* Ejus usus frequens in mythologia. Apollod. I, 1, 1 ; 6, 3. Tali anse et Perseus usus, IV, 726. Sed unde nunc Mercurio harpe ? Adveniens virgam tantummodo retinuit, 675, nec itineri se accingens harpen sumserat. Apud Apollod. lapide misso Argum interficit. Nihil definit Æschyl. apud quem 685 subita mors eum vita privat. — *Nutantem ;* tunc cervix maxime patebat vulneri.

718. *Qua collo confine.* Qua caput jungitur cum collo. *Ed.*

719. *Præruptam... cautem.* Quum *præruptam rupem* duriusculum Heinsio videretur, ex primo Moreti *cautem* prætulit ; nec spernit *molem*, quod Patricii Junii Cod. habet. — Ingeniosa emendatio Heinsii, sed Codd. auctoritate nondum firmata. Omnes enim nost. habent *rupem*. Ed.

— *Et maculat... cautem.* Hæc verba poterant omitti, quia res sponte intelligitur. Verum Jac.-a-Cruce sarcasmum illum poetæ, *Arge, jaces* etc. esse epitaphium putabat, quo, subito concepto, Mercurius *maculaverit* (inscripserit) sanguineis literis cautem. Antiquis *lumen cernere*, φάος δέρκεσθαι, erat vivere. Inde pendet prius sarcasmi acumen, *quodque* etc. lumen non amplius cernis, quo per tot oculos fruebaris. Ut alibi Epiphonema in defunctos additur, v. c. Virgil. Æneid. IX, 446 ; sic h. l. sarcasmus. Jam poeta convertit orationem ad Argum. *Jacere*, κεῖσθαι, dicuntur mortui.

720. *Arge, jaces.* Virg. Æn. X, 557 : *Istic nunc, metuende, jace.* Homer. Iliad. X, vers. 386 : Κεῖται πὰρ νήεσσι νέκυς ἄκλαυστος ἄθαπτος Πάτροκλος ; et alibi. De iis qui ferro pereunt, qui non sua morte defunguntur ; cui contrarium stare, incolumem esse ; Virg. Æneid. II, 88 : *Dum stabat regno incolumis.* Ed.

723. *Gemmis stellantibus.* Maculæ in cauda pavonis ob varietatem colorum et splendorem, eleganter vocantur *gemmæ stellantes.* Infra, XV, 385 : *Quæ cauda sidera portat.*

Protinus exarsit, nec tempora distulit iræ,
Horriferamque oculis animoque objecit Erinnyn
Pellicis Argolicæ, stimulosque in pectore cæcos
Condidit, et profugam per totum terruit orbem.
Ultimus immenso restabas, Nile, labori:
Quem simul ac tetigit, positisque in margine ripæ

Plin. H. N. X, 20, pavonibus tribuit *gemmantes colores*, et guttas in cauda vocat *oculos*. Phædr. III, Fab. XVIII, 8: *Pictis plumis gemmea cauda.* In Argum. Lactant., Juno Argum *in volucrem pavonem transformavit, et pennis insignibus, quibus amissa lumina indicaret, ornavit.* Cf. Martial. XIV, Epigr. 85.

724-750. *Protinus exarsit* etc. Duo postremi fabulæ actus, quorum alter de *erroribus*, quos copiose alii recensent, verbo attingitur.

725. *Erinnyn* Juno immittit etiam apud Valer. Fl.: *Cum facibus spirisque et tartareo ululatu Tisiphonen videt.* Tum *stimulos* et Æschyl. 603 memorat, κέντροις φοιταλέοισιν, *stimulis ad cursum excitantibus.* Ab eodem tamen vers. 568, *æstro* agitata dicitur, et vers. 687, ut et a Sophocle, οἰστροπλὴξ vocatur. Sic et Apollod. Virg. Georg. III, 152 et alii. *Œstrus*, οἶστρος, pro quo tamen Latini maluerunt *asylus* dicere, (Virg. d. l. 147 sqq. Lactant. ad Stat. Theb. I, 32,) genus insectorum dipterorum est, vespis simillimorum, quæ oriuntur ex bestiolis aquatilibus, Nostris *Bremsen.* Jam pecudes, quum ab iis punguntur et vexantur, gravissimos sentiunt dolores, adeo ut *furere* incipiant. Virg. d. l. 149 sqq. Hinc *æstrus* tropice dicitur mox de quocumque stimulo, mox de furore, aut adeo de Furiis, quæ furorem injiciunt hominibus: vid. Munker. ad Hygin. fab. 145. Qui Io in vaccam mutatam tradiderunt, eorum plurimi *æstrum* haud dubie proprie acceperunt. Ap. Æschyl. vero Schutzius monet, omnino terriculamentum intelligendum esse, forte umbram Argi, quæ non oculis, sed menti Ius per intervalla objecta sit. Et Schol. ad vers. 563 tradit, illam umbram sub specie canis terruisse juvencam. Hygin. *formidinem* memorat, quam Furiæ injiciunt.

726. *Pellicis Argolicæ. Pellex Argolica*, Io, quæ Argis oriunda pellicis vices præstiterat Jovi: vide Valken. ad Eurip. Hipp. vers. 1303. — *Cæcos*, occultos. — *Terreri* et φοβεῖσθαι, proprie dicuntur, qui a Furiis corripiuntur, aut furore rabieque excitantur: vid. Heyn. ad Virgilium, Georg. III, 434. — *Pectore. Pectora*, unus Sixii; cæteri et nostri Codd. Regii *pectore*; quod, etsi Heinsius improbet, reposuimus. *Ed.*

728. *Labori*, laboribus. De iis vide Apollod. et multo magis Æschyl., inde a vs. 713, quibus adde Schutzii Excurs. IV. Ibi quoque *Nilus* finis errorum; ubi enim ex Æthiopia Canobum venit, pristina forma ei redditur. — A Phœnicibus raptam ex Argis Io scribit Herodotus, in Clio, per initium libri, et ab iis in Ægyptum deportatam. Ibi aiunt, quum Ægyptios multa nova inventa docuisset, Api regi nupsisse. *Ed.*

Procubuit genibus, resupinoque ardua collo,
Quos potuit, solos tollens ad sidera vultus,
Et gemitu, et lacrimis, et luctisono mugitu
Cum Jove visa queri est, finemque orare malorum.
Conjugis ille suæ complexus colla lacertis,
Finiat ut pœnas tandem, rogat; « Inque futurum
» Pone metus, inquit, nunquam tibi causa doloris
» Hæc erit: » et Stygias jubet hoc audire paludes.
Ut lenita Dea est, vultus capit illa priores;
Fitque, quod ante fuit: fugiunt e corpore setæ:
Cornua decrescunt: fit luminis arctior orbis:
Contrahitur rictus: redeunt humerique manusque;
Ungulaque in quinos dilapsa absumitur ungues.
De bove nil superest, formæ nisi candor, in illa;
Officioque pedum Nymphe contenta duorum
Erigitur; metuitque loqui, ne more juvencæ
Mugiat; et timide verba intermissa retentat.

730. *Ponere genu* phrasis propria et elegans: vid. Heinsium ad Claud. VI, Cons. Honor. 51. Cf. Heroidd. XIV, 107.—*Ardua*, in sublime spectans. Virg. Æneid. V, 278: *Colla arduus attollens*. — Supplices brachia solent tendere; sed brachia non habebat Io, *solos* igitur, quos potuit, vultus ad sidera sustulit. Similiter, Metam. II, 487: *Qualescumque manus ad cælum tollit.* Virg. Æn. II, 405: *Ad cælum tendens ardentia lumina frustra; Lumina, nam teneras arcebant vincula palmas.* — *Luctisonus*, imitans vocem lugubrem, forte ab Ovidio signatum.

733. *Est.* Abest a nostro Cod. R. B. Sed facile subauditur.

738. *Vultus*, formam. — *Setæ.* Virgil. Æn. VII, 790: *Io jam setis obsita.* — *Luminis orbes*, oculi, qui etiam simpliciter *orbes* et κύκλοι dicuntur. Lactant. de Opific. Dei, VIII, 16. Sophocl. Œdip. 1294. Vid. Savaro ad Sidon. Ap. I, 2.

742. *Ungulæ* bisulcæ, χηλαί, quales habent boves, nunc rursus scinduntur in quinos digitos. — *Dilapsa absumitur* suaviter, pro dilabitur, fere ut Virg. Georg. IV, 410: Proteus in *aquas tenues dilapsus abibit*; et Noster, V, 435: *Pectoraque in tenues abeunt evanida rivos.* Non dixit in *digitos*, sed in *ungues*, quorum natura similior ungulis. — *Officio pedum* exquisite, pro *pedibus*; et *contenta* habet aliquid jocosi.—*Candor*, ut *nitor*, vers. 552; et pulchritudinem et candidum colorem notat. Ingeniose *metuit... retentat.*

746. *Intermissa.* Lovan. *verba intercepta*, non invenuste, judice Burm.

Nunc Dea linigera colitur celeberrima turba.
Huic Epaphus magni genitus de semine tandem
Creditur esse Jovis; perque urbes juncta parenti
Templa tenet: fuit huic animis æqualis et annis

747. *Colitur*, in Ægypto, quia nunc ducimur a poeta, et unde mox per Æthiopiam in regiam Solis proficiscemur. Ritus istius cultus habet Lactant. Inst. Div. 1, 21. Colitur sub nomine Isidis. — *Dea celeberrima*, sola enim Isis cum Osiride per totam Ægyptum templa habebat. Herod. II, 42. Scripsit Plutarch. de his celeberrimis Ægypt. Diis peculiarem libellum. — *Linigera a turba*, ab Isiacis, sacerdotibus Isidis, quos Juvenal. VI, 33, *linigerum gregem* dixit, quia non nisi lineis vestimentis induti erant. Herodot. II, 37. Causas ejus rei plures affert Plutarch. d. l. tom. VII, pag. 390, edit. Reisk.; sed veram videtur omisisse: Isis enim haud dubie regina fuit, quæ Ægyptiis *lini* usum ostendit: vide Goguet. *vom Ursprunge der Gesetze* etc. t. I, 129. Itaque et ipsa lineis vestimentis induta erat, et *dea linigera* dicebatur: Noster I, Pont. I, 51: *Linigeræ Isidis numen.*

748. *Epaphus.* Ab Æschylo Prometh. vers. 319, vocatur, δῖος πόρτις (vitulus, i. e. filius) βοός. Eusebius tamen in Chronico ad a. 481, auctor est, ex Telegono, cui juxta Apollod. postea nupsit Isis, genitum esse hunc Epaphum: vide Burmann. ad h. l. Apud Æschyl. Jupiter non concumbit cum Io, sed ad Nilum placide manu palpans gravidam eam reddit, ἐπαφῶν ἀταρβεῖ χειρὶ καὶ θιγὼν μόνον. Inde *Epaphus*. Is Græcis, idem quam Ægyptiis *Apis*. Herodot. II, 153; III, 27.

750 etc. *Fuit huic* etc. *Phaethon*. Solis et Clymenes filius, quum divinum ei genus dubium fecisset *Epaphus*, matre suadente, ad Solis regiam proficiscitur, ut certo sciat, se ab eo prognatum. Ibi pignoris loco sibi a patre petit unum in diem moderationem currus solaris, nec ullo pacto deterreri potest ab hoc proposito. Sed vix ingressus est iter, quum equi exspatiantur, Solisque æstu terras vastant. Jupiter igitur, ne cælum quoque flammis corripiatur, fulmine misso et incendium exstinguit, et Phaethontem vita privat, quem Eridanus excipit. Ad sepulchrum ejus sorores in arbores mutantur, unde electra fluunt. Eodem fere modo Hesiodus fabulam in libro deperdito (unde eam Hygin. fab. 154 excerpsit) narraverat; neque, ut ex Eustath. ad Hom. Od. p. 1689 apparet, in parentibus a Nostro dissensisse videtur, quanquam eum Hygin. nescio quo errore deceptus, tradit, Clymenum, Solis filium, patrem fuisse Phaethontis, Meropenque nympham matrem. Mox a tragicis eadem certatim est tractata, ut Schol. Hom. ad Od. P, 208 observat; sed non nisi ex Eurip. Phaeth. pauca fragm. restant, quæ in Ed. Lips. t. II, p. 462 leguntur. Ex auctoribus, qui exstant, eam repetierunt Aristot. de Mirabilibus, c. 82; Apoll. Rh. Arg. IV, 597 sqq. Lucret. V, 397–405: Manil. I, 733 sqq. Hygin. fab. 152 a cæteris dissentiens; Lucian. Astrol. t. V, p. 223, et copiosius in Dial. Deor. 25, ubi Jupiter Apol-

Sole satus Phaethon, quem quondam magna loquentem,
Nec sibi cedentem, Phœboque parente superbum,
Non tulit Inachides, « Matrique, ait, omnia demens
» Credis; et es tumidus genitoris imagine falsi. »
Erubuit Phaethon, iramque pudore repressit:
Et tulit ad Clymenen Epaphi convicia matrem.
« Quoque magis doleas, genitrix, ait, ille ego liber,

linem increpat, quod insipienti adolescentulo equos solares commiserit: in quibus multa Ovidianis similia. Priore loco Lucian. contendit, Phaethontem Astronomum fuisse, qui cursum solis designarit, sed ante, quam opus perficeret, mortuus sit. Etiam Proclus, ad Tim. Plat. p. 33 seq. fabulam e physicis interpretatus est. Cf. et Philostr. Icon. I, 11. Noster, quæ tradita acceperat, et copiosissime et eruditissime persequutus est; sed hic non minus, quam in diluvio Deucalioneo, luxurianti ingenio indulsit. Tum discerpsit fabulam ita, ut majorem ejus partem in libr. sequentem transferret. Quod olim quum moleste nonnulli ferrent, factum arbitror, ut hic secundum librum ordirentur, quæ divisio in quatuor Codd. reperitur. Seneca, de Provid. 5, loca nonnulla inde laudavit ad illustrandam fortitudinem in appetenda virtute. Et potest hæc fab. æque ac Æsopica, usum moralem habere. Ea enim monemur, ne appetamus quæ supra vires nostras sunt, et ut sapientiorum hominum consiliis regi nos sinamus. Hor. IV, Od. II, 25. Cf. et Eurip. fragm. III.— *Æqualis*. VII, 658, *pares annis animisque*.— *Animis*, spiritu et superbia.

751. *Satus*. *Gierig*. ediderat *natus*; sed propter metrum recte Codices Reg. nostri habent *satus*, quod revocavimus. *Ed.* — *Magna loqui*. μεγαλαυχεῖν, μεγαληγορεῖν, gloriari, superbire: vide ad IX, 31. Juvenes, quum suis nondum inclaruere virtutibus, de generis nobilitate rixantur.

752. *Nec sibi cedentem*. Quia Phœbo patre Deo natus esset, æque ac Epaphus, verum non æque magno Deo, ut ille; nam quid Jove majus habetur? Cedere ergo Phaethon Epapho debuisset in hac parte. Sed Phaethontis animos augebat, quod avum haberet Jovem, et Epaphus de avo gloriari non poterat: nam Saturni nullum jam nomen erat. *Ed.*

754. *Tumidus*. *Tumere* de fastu et superbia. — *Falsus*, qui putatur is esse, qui revera non est: vide Brouckh. ad Propert. II, El. VII, 43. — *Imago*, falsa rei repræsentatio, II, 37.

756. *Tulit ad matrem*. More puerorum, qui offensi ab æqualibus, rem ad parentes deferunt, et ab iis vindictam petunt. *Ed.*

757. *Ille ego liber*. Codd. RR. A. B. *En ego liber*. Forte vividius. — *Liber*, qui, neminem timens, dicit et facit, quæ ipsi recta videntur. Plin. VI, Ep. VIII, 8: *Non feret magnum et liberum ingenium cum contumelia damnum*.— *Ferox* opp. leni et placido ingenio. Cic. Sen. n. 33: *infirmitas puerorum est, ferocia juvenum*. Adde Sallust. Cat. 38, *ille ego*; Plin. I, Epist. VI, 6, *ego ille*, *quem nosti*, ubi v. Corte.

» Ille ferox tacui : pudet hæc opprobria nobis
» Et dici potuisse, et non potuisse repelli.
» At tu, si modo sum cælesti stirpe creatus,
» Ede notam tanti generis ; meque adsere cælo. »
Dixit; et implicuit materno brachia collo;
Perque suum, Meropisque caput, tædasque sororum,
Traderet, oravit, veri sibi signa parentis.
Ambiguum, Clymene precibus Phaethontis, an ira
Mota magis dicti sibi criminis; utraque cælo
Brachia porrexit; spectansque ad lumina Solis,
« Per jubar hoc, inquit, radiis insigne coruscis,
» Nate, tibi juro, quod nos auditque videtque;

759. *Repelli.* Olim edeb. *refelli*, quod non satis convenit ferocitati juvenis. Burmann. prætulit igitur ex optimis Codd. *referri*, quod proprium sit in jurgiis et controversiis. Ego vero malui cum aliis Codd. *repelli.* Phaethon enim non tam recriminari, quam *repellere*, ferociter a se amoliri illud crimen volebat. — Codd. nostri *refelli.* Et de codicibus v. c. *Gierig.* qui habent *repelli* : valde dubito. Prætulimus autem ex MSS. nonnullis *repelli.* Phædr. I, fab. 1, 9 : *Repulsus ille veritatis viribus.* Cic. N. D. I, 3 : *Qui admonent amice, docendi sunt, qui inimice insectantur, repellendi.* Quintil. IV, 11, 26 : *Quoties crimen non repellendum tantum, sed etiam transferendum erit.*

761. *Ede.* Grævian. *Prode.* — Nostri RR. *ede* : idem est. *Ed.* — *Me cælo adsere.* Vindica mihi divinam originem.

763. *Merops*, maritus Clymenes, pater putativus Phaethontis (Fast. III, 30) et rex Æthiopiæ : vide ad vers. 774. *Sororum* nomina vide II, 346. Per harum *tædas* jugales, i. e. nuptias, maluit, ut aptius, quam *caput*, matrem orare.

766. *Crimen*, criminatio. Gloss. explicant per ἔγκλημα, διαβολήν. H. l. insimulatio adulterii ; quemadmodum stuprum ipsum sæpe apud Nostrum *crimen* dicitur. Vid. Drakenb. ad Sil. VI, 634.

767. *Lumina Solis* periphrasis Solis ; atque etiam *jubar* nunc est Sol ipse. — *Per jubar.* Per Solem jurare, eumque testem facere aut innocentiæ suæ ; aut injuriæ alterius solebant Veteres. Infra IV, 238 ; Virg. Æneid. XII, 176 : vide Burmann. in Jove Fulg. XV. Et nunc quidem Clymene non poterat graviorem veri testem dare, quam Solem, patrem ipsum, de quo dubitabatur. Commotus autem animus ex adseveratione seq. satis elucet. — *Quod nos audit* etc. Sol Deus πανδέρκης, πανόπτης, omnia intuens, omnia etiam exaudiens. Plin. H. N. II, 6 ; ex Homero Il. Γ, 277, Ἠέλιός θ', ὃς πάντ' ἐφορᾷς, καὶ πάντ' ἐπακούεις. Cf. Cerda ad Virgil. Æneid. IV, 607.

» Hoc te, quem spectas, hoc te, qui temperat orbem,
» Sole satum : si ficta loquor, neget ipse videndum
» Se mihi; sitque oculis lux ista novissima nostris.
» Nec longus labor est patrios tibi nosse penates :
» Unde oritur, domus est terræ contermina nostræ.
» Si modo fert animus; gradere; et scitabere ab ipso. »
Emicat extemplo lætus post talia matris
Dicta suæ Phaethon, et concipit æthera mente;
Æthiopasque suos, positosque sub ignibus Indos
Sidereis transit, patriosque adit impiger ortus.

770. *Qui temperat orbem.* Sol *temperat orbem*, dum lucem et calorem largitur, forte et motum tribuit planetis, vicissitudinesque temporum efficit. Horat. I, Od. XII, 15 : Jupiter *temperat mundum*, regit.

773. *Nec longus labor est, patrios tibi.* Codd., RR. A. B. *Nec longus patrios labor est tibi.* Notabilis transpositio. — *Patrios penates*, patriam domum, regiam Solis : vid. ad vers. 174. Hæc *unde oritur* Sol, a parte orientali, *contermina est terræ nostræ.* Apud Euripid. Phaeth. fragm. p. 462, t. II, edit. Lips. Merops vocatur rex ejus terræ, quam primam Sol exoriens illustret, et quam nigri vicini *lucidam Auroram* (ἕω φαεννὰν) et *Solis stabula* (ἡλίου ἱπποστάσεις) appellent. Ea vero est Æthiopia, cui, quippe sub calidiore cælo sitæ, vicinior est Sol; nam mox *Æthiopas suos* memorat, quibus vicinos facit *Indos*. Veteres autem sub *Indorum* et *Æthiopum* nomine omnes Orientis populos complexi sunt, in australibus potissimum plagis : vide Cuper. Observat. IV, 7. — *Contermina.* Vossian. et unus Basil. *confinia*, ut sit appositio. Nostri Codd. vulgatam habent.

775. *Si modo fert animus*, si cupis : vide ad vers. 1.

776. *Emicat* celeritatem indicat. — *Emicat.* Exilit; nam *emicare* cum subsiliente corpore lætitiam indicat. Virgil. Æneid. VI, 5 : *Juvenum manus emicat ardens Litus in Hesperium;* et alibi. *Ed.*

777. *Concipit* viator *mente* locum, quo tendit : proponit sibi locum, quo tendat. — *Positos sub ignibus Indos.* Horat. I, Od. XII, 55 : *subjectos orientis oræ Indos.*

N. B. Argumentum hujus Libri secundi Metamorphoseon, relatum invenies in serie CANTERI, supra pag. 34.

P. OVIDII NASONIS
METAMORPHOSEON
LIBER SECUNDUS.

FAB. I. REGIA Solis erat sublimibus alta columnis,
Clara micante auro, flammasque imitante pyropo;

1–18. *Regia Solis.* In qua describenda Ovidius nec veteris cujusdam poetæ loca respexit (quanquam et apud Homer. Od. Δ, 72, H, 87 regiæ occurrunt auro, argento, ebore splendentes), nec obiter Apollinis templum ab Augusto in Palatio dedicatum (de quo III Trist. 1, 58 sqq. Propert. II, XXXI) laudare voluit; sed e partibus templorum præcipuis, *columnis*, *fastigiis foribusque cælatis*, eam composuit, addito insigni ornatu, qui, quum in Romanor. ædibus aurum, ebur, marmor reniteret, divinam regiam in primis decere videbatur. Quod posterius minime approbavit Senec. Ep. CXV, qui, allata hac ipsa regiæ et mox currus solaris descriptione, monet, talibus augeri sacram auri famem inter homines.—*Columnæ*, porticus, in quibus apud Veteres maxima pars magnificentiæ templorum. In primis operam dabant, ut essent *sublimes*, altæ: vide Ernesti Archæol. VIII, 10.—*Alta columnis*, propter columnas, ut Virgil. Æneid. VII, 170, *tectum centum sublime columnis*, et Noster Trist. d. l., *templa Apollinis gradibus sublimia celsis.*

2. *Clara.* Splendens. — *Micante auro.* Micare, per intervalla lucere, et se movere. Proprie, *mica auri.* Lucret. lib. I. Enn. incerto loco: *omnia... tumendo mari videas fervente micari*: pro *moveri.* — *Auro.* Lege Senec. hos versus citantem, Epist. 115. — *Pyropo.* Gemma radiante instar carbunculi. Neque enim placet de ære coronario: quod Plin. lib. XXXIV, 8, scribit *auri certis scrupulis mixtum prætenui pyropi bractea ignescere.* Ed.—*Pyropo.* C. R. B. *Saphiro.* Hoc glossam redolet. *Pyropus* nunc non est rubinus e genere carbunculorum, sed æs, cui aliquid auri arte hominum additum. Id enim auctore Plinio, XXXIV, 8 s. 20, *ignescebat*, et, quod Isidor. lib. XIX, 19, addit *flammas imitabatur*, quam ipsam ob causam *pyropum* (πυρωπὸν, cujus facies ignea aut rutila) dictum. Rod. putat, parietes fuisse ex illo pyropo, columnas ex auro. Ovidius nihil definit, sed cujusque ingenio liberum relinquit, metallis illis sibi exornare regiam.

Cujus ebur nitidum fastigia summa tenebat;
Argenti bifores radiabant lumine valvæ.
Materiem superabat opus: nam Mulciber illic

Tectum quidem Capitolii puro fulgebat *auro*: Senec. Controv. I, 6.

3. *Tenebat.* Idem Cod. Reg. B. *tegebat*; alter vero, *tenebat.* — *Fastigia.* Ἀετοί, ἀετώματα, propria erant templorum regiarumque divinarum, neque in aliis ædificiis ferebantur. Erant autem pinnacula, quibus, dignitatis causa, tecta templorum elatiora (privatarum enim ædium tecta plana erant) in cacumine exornabantur. *Fastigia summa*, i. e. in summo tecto: vide Ernesti Clav. Cic. h. v. Fastigia plerumque onusta erant signis: vide Pausan. passim, in primis lib. V, p. 399 s. Sic in templi Apollinis, ab Augusto dedicati, fastigio erat aureus Solis currus. Propert. II, XXIII, 11. Itaque et h. l. *ebur* accipio de signis eburneis in fastigio collocatis: *nitidum*, candidum. — *Tenere* locum dicuntur, quæ in eo collocata sunt: vide Heins. ad III Fast., 219. Cæterum de dignitate, quam templis addunt *columnæ* et *fastigia*, cf. Cic. Orat. III, 46.

4. *Argenti bifores.* Etiam foribus magnus addebatur ornatus; itaque semper earum fit mentio in descriptionibus regiarum: cf. Hom. Od. Z, 19; P, 267, in primisque H, 82 sqq. ubi regia Alcinoi describitur. Curabatur, ut essent εὐεργεῖς et φαειναί. — *Valvæ* in primis erant templorum, et complicabantur ita, ut in se ipsas intus revolverentur: vide Barth. Advers. XL, 10. Hinc *bifores valvæ*, θύραι δικλίδες, διάκρισαι. Valvæ templi Capitolini laminis aureis obductæ erant, sed hæ nostræ argento. Ut hic *lumcn argcnti*, sic Val. Flac. III, 100, *ferri lumen*, sc. in splendorem dati. — *Radiare* verbum antiquæ elegantiæ, judice Broukh. ad Propert. I, XV, 7, ubi plures et Nost. Pont. III, IV, 103, *radiari* accipientes refert. Sed alibi fere vim activam habet, splendorem dare.

5. *Materiem* (sic, non *materiam*: vid. Salmas. ad Solin. p. 328) *superabat opus*, ut fieri solet in operibus artificiose fabricatis. *Opus* autem quum de rebus arte factis dicitur, et opponitur *materiæ*, elaborationem significat, *die Arbeit daran*. Claud. X, 87, de regia Veneris: *Lemnius hæc etiam gemmis exstruxit et auro, Admiscens artem pretio.* Artifices in foribus, clypeis, balteis aliisque operibus, res memorabiles exprimere solebant; atque in istis argumentis describendis placent sibi poetæ, Hom. exemplo. In his foribus mundus universus spectabatur, quem Sol luce sua collustrat. De *valvis* templorum per talia emblemata magnifice exornatis vide Cic. Verr. IV, 56; Plin. H. N. IX, 13; Virgil. Georg. III, 26. — *Mulciber.* Codd. nostri *Mulcifer.* Talia opera elaborare solebat *Mulciber* seu Vulcanus, fabrilium artium præses et rex, qui omnia Deorum opera metallica facere solebat. *Cælatas fores* habebat etiam Capitolium: Claud. XXVIII, 46. Et erant *cælata* opera maximi pretii. De verbis *cælare* et τορεύειν vide Heyn. in *Antiq. Aufsaetzen.* P. II, p. 130 sqq. ubi docet, illa fere semper dici de opere plastico, *von erhabenen Figuren durch Form und Guss.* Quanquam signa interdum et illigari solebant.

Æquora cælarat, medias cingentia terras,
Terrarumque orbem, cælumque, quod imminet orbi.
Cæruleos habet unda Deos; Tritona canorum,
Proteaque ambiguum, balænarumque prementem
Ægæona suis immania terga lacertis,
Doridaque, et natas: quarum pars nare videntur,
Pars in mole sedens virides siccare capillos;
Pisce vehi quædam: facies non omnibus una,
Nec diversa tamen; qualem decet esse sororum.
Terra viros, urbesque gerit, silvasque, ferasque,

6. *Æquora cælarat.* Jam recenset argumentum illorum emblematum. Omnia repleta erant animantibus.

7. *Quod imminet orbi.* Nomine orbis, hic cape aerem, terram, aquam, quorum velut tectum quoddam est cælum. *Ed.*

8. *Tritona canorum*, est enim tubicen Neptuni: vide ad I, 333.

9. *Proteaque ambiguum.* De *Proteo* locus classic. est Virg. Georg. IV, 387-450. Erat autem *Proteus* vates senex et Deus marinus, cui Neptunus curam armentorum suorum, h. e. monstrorum marinorum, tradiderat. *Ambiguum*, mutantem vultus, ut eum vocat Horat. I, Ep. 1, 90. Varias enim formas inducere solebat Proteus, ita ut modo aper esset, modo arbor, mox in aquam se extenuaret, mox ignis speciem sumeret, cf. VIII, 732 sqq. ubi ejus fictionis causam attulimus. *Transformis* vocatur Fast. I, 373.

10. *Ægæona.* Etiam *Ægæon*, quem Dii *Briareum* vocabant, Deus marinus, Neptuni vel filius, vel secundum Hesiod. Theog. 817 sqq. gener, sed patre fortior; unde ei centum brachia, in quibus sedes fortitudinis, tribuuntur: vide Hom. Il. Α, 402 sqq. Sed Virgil. Æneid. X, 565, eum videtur inter Gigantes retulisse. *Premere* omnino quidem est insidere; sed nunc, ubi *lacertis* additur, malim ad habitum animalibus insidentium referre, quum demissis brachiis terga eorum tangunt, ut infra 874 Europa dorsum tauri.

11. *Doris*, filia Oceani, conjux Nerei, mater quinquaginta Nympharum, quæ a patre Nereides dicuntur: Hesiod. Theog. 240; Orph. Hymn. 23. — *Nare videntur*, nantes cernuntur. — *Videntur.* Codd. nostri *videtur.* Utrumque bene.

12. *Moles*, scopulus. Unus Heins. *rupe.* Nostri Codd. *mole.* — *Siccare capillos* solemne negotium Deorum marinorum, quemadmodum alii otio abundantes comam ornant. Singulis nunc actio quædam tribuitur. — *Virides Nereidum comæ* etiam Hor. III, Od. XXVIII, 10. Neptunus κυανοχαίτης apud Græcos: vid. ad I, 275, ubi vocatur *Cæruleus.*

13. *Pisce.* Gronov. conj. *priste.* — *Pisce*, belluis marinis, delphinis in primis, vehi solebant Nereides: vid. ad XI, 237. — *Facies* etc. Ingeniose et in laudem artificis. Claudian. x, 72, de Amoribus: *mille fratres, ore pares, similes habitu.*

15. *Viros.* Homines: *gerit*, habet.

Fluminaque, et Nymphas, et cætera numina ruris.
Hæc super imposita est cæli fulgentis imago;
Signaque sex foribus dextris, totidemque sinistris.
Quo simul acclivo Clymeneia limite proles
Venit, et intravit dubitati tecta parentis;
Protinus ad patrios sua fert vestigia vultus;
Consistitque procul: neque enim propiora ferebat
Lumina. Purpurea velatus veste sedebat
In solio Phœbus, claris lucente zmaragdis.
A dextra lævaque, Dies, et Mensis, et Annus,
Seculaque, et positæ spatiis æqualibus Horæ:
Verque novum stabat, cinctum florente corona:

17. *Cæli imago*, cælum: *fulgentis*, stellati, αἰγλήεντος, ἀστερόεντος.

18. *Signa* simpliciter dicuntur sidera Zodiaci, quæ certorum animantium, aliarumque rerum speciem referre putantur; unde Zodiacus ipse *signifer orbis*. Cic. Div. II, 45. Jam hæc duodecim signa secat Æquator ita, ut sex sint in parte septemtrionali, totidemque in australi. Hoc igitur expresserat Vulcan. quum dimidiam signorum partem dextris foribus addidisset, dimidiam sinistris.

19-30. *Quo simul acclivo*. Interna regiæ facies. — *Acclivo*, quia templa in editis fere locis poni solebant. *Purpurea* veste velati, aut, epitheto velati proprio, *purpurei* ubique reges inducuntur. Præterea *purpureum* omnino lucidum et splendidum colorem significat: unde *purpureum* Solis *lumen* Virg. Æn. VI, 641, et alibi.

21. *Fert*. Plurimi *vertit*, quod exemplis illustrat Heins. Sed et *ferre vestigia, gradus, pedes* bene dicitur, monente Burmanno.—Noster quoque R. A. *ad patrios vertit vestigia*.

23. *Lumina*. Pro *Lumina* Francof. *Numina*, quod Burmann. rectum putabat, quia *numen* videre nefas. Immo alterum melius. *Numen* videbat etiam procul; sed lumina propiora non ferebat. Cf. 40 sqq. — *Zmaragdis*. Scribendum esse *zmaragdus*, non *smaragdus*, docet Brouckh. ad Propert. II, XIII, 43. Et h. l. sic omnes MSS. — *Zmaragdo* tertium inter gemmas locum tribuit Plin. Hist. Natur. XXXVII, 5, quippe cujus insignis viriditas nunquam satiet oculos, eos potius gratissime recreet.

25. *A dextra* etc. Ingeniosum figmentum, quo vicissitudines temporis, quæ efficiuntur decursu Solis, sumta specie personarum circumstant, ex parte cum attributis suis, ejus solium.

26. *Horæ*. Solis ministræ, cæli janitrices, πυλωροὶ τοῦ οὐρανοῦ. Homer. Il. E, πύλαι μύκον οὐρανοῦ, ἃς ἔχον ὧραι etc. *Ed.*

27. *Ver... novum*, dicitur, quia est initium anni novi. — *Florente*, e floribus, proventu verno, nexa.

Stabat nuda Æstas, et spicea serta gerebat :
Stabat et Autumnus, calcatis sordidus uvis ;
Et glacialis Hiems, canos hirsuta capillos.
Inde loco medius, rerum novitate paventem
Sol oculis juvenem, quibus adspicit omnia, vidit.
« Quæque viæ tibi causa? quid hac, ait, arce petisti,
» Progenies, Phaethon, haud inficianda parenti? »
Ille refert : « O lux immensi publica mundi,
» Phœbe pater, si das hujus mihi nominis usum,
» Nec falsa Clymene culpam sub imagine celat;
» Pignora da, genitor, per quæ tua vera propago
» Credar; et hunc animis errorem detrahe nostris. »
Dixerat. At genitor circum caput omne micantes

— *Nudus* et γυμνὸς, dicitur etiam is, qui non nisi tunica indutus est. Sic *nudi* arabant Itali, serebant *nudi*, Virg. Georg. I, 299. — *Calcati sord. uvis* etiam Fast. IV, 892. *Calcabantur* enim uvæ pedibus. Propert. III, xv, 18 : *Nova præsentes inquinet uva pedes*. Tibul. I, vii, 35 : *sapores Expressa incultis uva pedibus*. Scio quidem, *sordidum* non contemtim dici (vide ad I, 512); in regia tamen tam splendida magis mihi placeret cum Horat. Epod. II, 17, *pomis decorum caput* efferens Autumnus. — *Hirsuta*, incomta : *cani capilli* tribuuntur hiemi tanquam seni, et propter nives. De his anni vicissitudinibus cf. loc. longe elegantissimus XV, 201–213.

31–52. *Inde loco medius* etc. Primus patris et filii congressus. *Rerum novitate paventem*, ut Aristæus humida matris regna ingressus apud Virgil. Georg. IV, 363 sqq. Verba *quibus adspicit omnia* si abessent, non desiderarentur. Sol πανδέρκης jam I, 769 memoratus.

35. *Mundi*: Cod. Regius B. *cœli*.

37. *Falsa sub imagine*. Falso sub prætextu, quia Deus auctor culpæ honestior. Liv. I, xiv. Virgil. Æn. IV, 172 : *hoc prætexit nomine culpam*. — *Celat*. Pro *celat* meliores *velat*; quod elegantius dictum videri possit. Sed vetat præpos. *sub*; cum *velare* nudum ablativum postulet. Heroidd. V, 131 : *culpam nomine veles*; quanquam ibi quoque multi *celes*.

38. *Genitor*: Quidam *generis*, quod probabat Vivianus, quia præcessit *pater*, et seq. *genitor*. Pro *tua* unus Gron. *tibi*, idque arridebat Burm.

39. *Errorem*. Dubium, incertitudinem. Liv. I, 24 : *nominum error manet*. — *Detrahe*, exime. Cic. Tusc. IV, 11 : *hæc detrahenda opinio est*. Pluralis *animi* de uno : vide Burm. ad Phædr. II, II, 5.

40. *At genitor*. Statim paternus animus se prodit. *Caput* illud *radiatum* in multis monumentis conspicitur. Constat autem ea corona spiculis quibusdam, plerumque duo-

Deposuit radios, propiusque accedere jussit :
Amplexuque dato, « Nec tu meus esse negari
» Dignus es ; et Clymene veros, ait, edidit ortus.
» Quoque minus dubites, quodvis pete munus, ut illud,
» Me tribuente, feras : promissis testis adesto
» Dis juranda palus, oculis incognita nostris. »
Vix bene desierat : currus rogat ille paternos,
Inque diem alipedum jus et moderamen equorum.
Pœnituit jurasse patrem, qui terque quaterque
Concutiens illustre caput, « Temeraria, dixit,
» Vox mea facta tua est : utinam promissa liceret
» Non dare! confiteor, solum hoc tibi, nate, negarem.

decim pro numero mensium. Virg. Æneid. XII, 162 : Turno *tempora circum Aurati bis sex radii fulgentia cingunt, Solis avi specimen.* Istis radiis Phœbus diffundit lumen ; eosdem igitur, vers. 124, filio imponit.

41. *Jussit.* Heins. malebat *accedere jusso.* — *Veros edidit ortus*, veram tibi indicavit originem. *Edere* passim indicare, profiteri, ut III, 580, et sæpe apud Livium V; Stroth. ad I, 46.

45. *Feras.* Cod. Noster R. A. *feres.*

46. *Dis juranda.* Per quam Dii jurare solent. Etiam *jurare paludem*, omisso τῷ *per*, latinum est, ut mox vers. 101 : vid. Drakenb. ad Sil. VIII, 105. Tam temere etiam Jupiter, III, 290, jurat. — *Oculis incognita nostris.* Plutonis nempe regnum tenebricosum.

47. *Vix bene.* Hanc locutionem amat Noster. Cf. III, 14 ; Heroidd. VI, 24 ; VI Fast., 513. *Bene* auget notionem τοῦ *vix.* Hic quoque notatur fervidum Phaethontis ingenium. *Alipedes*, veloces, πτερόποδες, ὠκύποδες : apud Euripid. Phaethont. fragm. p. 463, tom. II. edit. Lips., currus adeo Solis πτερόεντα ὀχήματα : vid. Morus ad Longin. XV. — *Jus*, potestas in rem aliquam. Votum autem illud non abhorret a levitate juvenili. *Equos* solares expressos vides artificis manu in Lipperti Dactyl. I, 191, 738 sqq. Cæterum currum solarem in unum diem sibi expetit etiam Medea apud Senec. Med. 32 sqq.

49. *Pœnituit jurasse.* Apud Lucian. Dial. Deor. Phaethon hoc moderamen suis et Clymenes precibus impetrat.

50. *Temeraria* etc. Temere ego juravi, quoniam tu temere rogas.

51. *Vox mea facta.* Burm. præfert e Caland. Exc. *Vox tibi facta mea est.* — *Utinam promissa liceret.* Atqui non licet, sicut ipse infra confitetur : *Ne dubita, dabitur, stygias juravimus undas.* Ed. — Deus enim perjurus per integrum annum spiritus expers jacet, deinde per novem alios annos societate et consuetudine Deorum ei interdicitur. Hesiod. Theog. 794.

» Dissuadere licet : non est tua tuta voluntas.
» Magna petis, Phaethon, et quæ nec viribus istis
» Munera conveniant, nec tam puerilibus annis.
» Sors tua mortalis : non est mortale quod optas.
» Plus etiam, quam quod Superis contingere fas sit,
» Nescius adfectas : placeat sibi quisque licebit,
» Non tamen ignifero quisquam consistere in axe
» Me valet excepto : vasti quoque rector Olympi,
» Qui fera terribili jaculatur fulmina dextra,
» Non agat hos currus : et quid Jove majus habemus?
» Ardua prima via est; et qua vix mane recentes
» Enitantur equi : medio est altissima cælo;
» Unde mare et terras ipsi mihi sæpe videre

53–102. *Dissuadere licet.* Dissuasoria egregia. Argumenta dissuadendi sumta sunt ab imbecillitate petentis, 54–62; a difficultatibus viæ, 63–75; ab insidiis in via, 76–83; a ferocia equorum 84–87, quibus, ut in peroratione, monita, preces, nova promissa addita. Ea vero omnia probabiliter tractata sunt; *tuta*, sine periculo: *istis* cum vi, *tam puerilibus*. — *Sors*, quidquid nobis natura tribuit, ut sexus, h. l. natura: *mortale*, mortali conveniens.

55. *Conveniant.* Cod. Noster R. B. *conveniunt.*

57. *Plus etiam* etc. Imbecillitatem pueri bene amplificat, comparatione cum Diis, ipso adeo Jove, instituta. — *Fas sit*, possibile sit : vid. Lambin. ad Horat. I, Od. XXIV, 20; et IV, Od. IV, 22. Hinc formula, *si licet et fas est*, pro qua Noster Heroidd. XVI, 235, *qua licet et possum.* Burm. — *Fas sit.* Heins. malit *par est*, aut *sit.* — *Placeat sibi* etc. Quisque cæterorum Deorum se excellere putet, quantum velit.

59. *Axe*, curru, in quo *consistebat* Apollo, ut Phaethon vs. 151. Sic etiam in nummis repræsentatur: vid. Spanhem. ad Callim. h. Del. vs. 169. Curru tamen *insidens* perhibetur alibi, ut Senec. Med. 29.

61. *Qui fera terribili* etc. De *feritate* fulminum, quibus *terret* gentes, cf. III, 303 sqq. et Virg. Georg. I, 328 sqq.

62. *Non agat.* Nostri Codd. RR. *aget.* *Agere currum*, *equos*, *navem*, phrases solemnes : vide Burmannum. — *Habemus.* Cod. R. A. *habetur.* — *Et quid* etc. XI, 224 : *ne quidquam mundus Jove majus haberet.* Consilium dicentis postulabat, ut hic majestas Jovis in luce collocaretur.

63. *Prima via.* Prima pars viæ : *primum mundum* sic dixit Senec. Œd. 116.—*Recentes*, nocturna quiete recreati. Passim *integri* et *recentes* conjunguntur, atque *defatigatis* et *fessis* opp. : vid. Ciofan.

64. *Enitantur.* Cod. Regius B. *Emittantur.* Non male quoque.

» Fit timor, et pavida trepidat formidine pectus :
» Ultima prona via est, et eget moderamine certo.
» Tunc etiam, quæ me subjectis excipit undis,
» Ne ferar in præceps, Tethys solet ipsa vereri.
» Adde, quod adsidua rapitur vertigine cælum ;
» Sideraque alta trahit, celerique volumine torquet.
» Nitor in adversum : nec me, qui cetera, vincit
» Impetus : et rapido contrarius evehor orbi.

66. *Pavida*. Unus Heinsii *gelida*. Nostri autem *pavida*. — *Pavida* otiosum quidem h. l. est ; sed solent poetæ interdum uti epithetis affinibus, et idem fere notantibus quod substantiva, quibus adduntur. Hinc *pavidus metus*, *muta silentia* etc. Vide Burmannum.

67. *Ultima prona via*. Ascensus propter adclivitatem durus; medium iter, propter altitudinem, terribile ; descensus, propter casum, difficilis ; hæc tria plena metus sunt. *Ed.*

69. *Tethis solet*. Infra, IV, 632 : *Pontus Solis anhelis Æquora subdit equis*. Sed pro mari *Tethis* in mythis poni solet. Hæc igitur bene et excipere Solem, et vers. 156, mane emittere dicitur. Et nunc cum dilectu commemoratur, quia *timor* ille in primis convenit Tethyi, amitæ Phœbi quacum alia confunditur Thetis. *Ed.*

70. *Vertigine*. *Vertigo*, circumvolutio. *Cælum* autem *rapitur assidua vertigine* ex ratione adspectabili, et opinione Veterum, quæ si vera esset, tanta foret istius conversionis celeritas, quantam cogitare non possemus. Cic. Tusc. I, 28. Bene igitur *rapitur*, quo verbo celeritas et vehementia declaratur. Cælum *sidera*, quæ ei velut affixa videntur, *trahit*, secum circumagit. Senec. N. Q. VII, 10, laudat hunc ipsum versum, ut *vertiginis* vim inde comprobet, doceatque, *motum motu contrario vinci*.

72. *Nitor in adversum*. Et mox, *rapido contrarius evehor orbi* eodem redeunt : *contrarius orbi*, contra *orbem*, i. e. cælum. Planetæ proprio quodam motu feruntur, atque paulatim ab occasu versus ortum moventur, ut docent Astronomi. Idem Veteres putabant de Sole : vide Macrob. Somn. Scip. I, 18 ; Hygin. Poet. Astron. IV, 13 ; Plin. Hist. Nat. II, 8, cujus verba adscribere placet : « Omnium autem errantium siderum meatus, interque ea Solis et Lunæ, contrarium mundo agere cursum, id est, lævum (Auguribus Romanis plaga orientalis *læva* erat), illo semper in dextram præcipiti. Et quamvis assidua conversione immensæ celeritatis attollantur ab eo, rapianturque in occasum, adverso tamen ire motu per suos quæque passus. Ita fieri, ne convolutus aer eamdem in partem æterna mundi vertigine ignavo globo torpeat, sed findatur, adverso siderum verbere discretus et digestus. » — *Impetus* igitur, celerrima cæli circumvolutio, *qui cætera* sidera *vincit*, secum rapit, Solem quoque rapere vult ; ille vero maximo cum labore contra nititur. *Impetus* sæpe de cælo : vide

» Finge datos currus : quid agas? poterisne rotatis
» Obvius ire polis, ne te citus auferat axis?
» Forsitan et lucos illic, urbesque, domosque
» Concipias animo, delubraque ditia donis
» Esse : per insidias iter est, formasque ferarum :
» Utque viam teneas, nulloque errore traharis ;
» Per tamen adversi gradieris cornua Tauri,
» Hæmoniosque arcus, violentique ora Leonis,
» Sævaque circuitu curvantem brachia longo

Ernesti Clav. Cic. h. v. — *Vincit.* Florent. *vincat ;* hinc Burm. etiam suadebat, *ne me.* Nostri Codd. *vincit.*

74. *Poterisne rotatis* etc. Cælum movetur circa *polos :* hi ergo sunt veluti *rotæ cæli.* Jam *obvium ire rotatis polis* est i. q. paulo ante, *rapido orbi contra evehi ;* nam per *polos* nunc omnino cælum intelligemus. *Molem rotatam* habet Plin. Hist. Nat. II, 3 ; Claudian. V, 527, *dum rotet astra polus,* ubi Gesner. notat, pulchram esse phantasiam, quasi motus principium sit in axe illo, circa quem cælum vertitur. Itaque et Ovidius addit, *ne te citus* etc.

76. *Domosque.* Codd. nostri RR. *Deorum.*

77. *Concipias animo.* φαντάζῃ. — *Donis,* in quibus vasa in primis sacra. cf. Virgil. Æneid. I, 446. — *Formæ ferarum* sunt feræ ipsæ : vide ad I, 73. — *Insidiæ et feræ,* ἓν διὰ δυοῖν, feræ insidiantes. Intelligunt autem sidera Zodiaci, quæ certarum animantium figuras referunt. — *Ut teneas,* finge te tenere. — *Errore trahi* exquisitius quam *errare.*

80. *Per tamen adversi.* Loquitur ita, ut sol omnia ista signa uno die percurrere videatur, quæ non nisi integri anni spatio percurrit ; in quo utitur licentia poetis concessa, ut tanto fortius deterreat animum audacem Phaethontis a proposito : vid. Alex. Tassonius in Pens. div. IX, 36 ; quem laudavit Burmann. Recenset autem sævissimas tantum formas, et ea in primis nominat, a quibus illæ metuendæ sunt. — *Tauri* signum sol ingrediebatur IV Kal. Maii ; Manil. I, 516 : *Quique sub aversi numerantur sidere Tauri.* Hyg. Astron. III, 20 : *Hic* Taurus *aversus oritur* et *occidit.* Hinc Scaliger, ad Manil. p. 9, contendit, et hic *aversi* legendum esse. At nunc non quæritur, quomodo in cælum veniat et inde decedat, sed quo spectet. *Spectat* autem *ad exortum solem :* Hygin. Astron. II, 21. Igitur *adversi* retinendum. Eo ipso terribilis erat, quod *adversus ;* contra *aversi* adversatur consilio Phœbi.

81. *Hæmonios arcus.* Sagittarium, qui fingitur *arcu* tenso, quasi mittere incipiens. *Hæmonios* seu Thessalicos (vid. ad I, 568), quia complures tradebant, hunc Sagittarium antea fuisse Centaurum : Hygin. P. A. II, 27. Centauri autem erant Thessali.

82. *Brachia.* Chelæ Scorpii, quæ etiam *cornua* et *furcæ* dicuntur. Curvat brachia *longo circuitu,* quia integri signi spatium occupabant, vers.

» Scorpion, atque aliter curvantem brachia Cancrum.
» Nec tibi quadrupedes animosos ignibus illis,
» Quos in pectore habent, quos ore et naribus efflant,
» In promptu regere est : vix me patiuntur, ut acres
» Incaluere animi; cervixque repugnat habenis.
» At tu, funesti ne sim tibi muneris auctor,
» Nate, cave; dum resque sinit, tua corrige vota.
» Scilicet, ut nostro genitum te sanguine credas,
» Pignora certa petis : do pignora certa timendo ;
» Et patrio pater esse metu probor : adspice vultus
» Ecce meos; utinamque oculos in pectora posses
» Inserere, et patrias intus deprendere curas !
» Denique, quidquid habet dives, circumspice, mundus;
» Eque tot ac tantisc æli, terræque, marisque
» Posce bonis aliquid : nullam patiere repulsam.
» Deprecor hoc unum; quod vero nomine pœna,
» Non honor est : pœnam, Phaethon, pro munere, poscis.

195 sqq. Stellæ enim inter Virginem et Scorpion, quas hodie Libram vocamus, olim non erant peculiare sidus, sed tribuebantur chelis Scorpii. Hinc intelligendus Virgil. G. I, 33.—*Aliter*, in aliam regionem.

83. Hic scilicet versus occasum, ille orientem spectat. *Ed.*

84. *Ignibus*, *Quos* etc. Ita describuntur interdum ardentes tantum anhelitus, unde nobilitas equorum cognoscitur: Virgil. Georg. III, 85; Lucret. V, 29. Verum equi Solis proprie dicuntur πῦρ πνέειν : vide Cerda ad Virg. Æneid. XII, 115. Hinc *afflant* apud poetas terras eas, quibus lucem apportant: Virg. Æn. V, 739. Mox vers. 154, *hinnitus flammiferi*. — *Me patiuntur*, a me regi se patiuntur ; *pati* de imperio : *cervixque repugnat habenis*; sunt ergo equi σκληροτράχηλοι, ἄστομοι. Lucian. Dial. Deor. d. l. Jupiter Apollini, ἠγνόεις τῶν ἵππων τὸν θυμὸν, ὡς δεῖ συνέχειν ἀνάγκῃ τὸν χαλινόν, etc.

86. *Ut*. Cod. R. B. *ubi*.

87. *Incaluere*. Palat. *intumuere*, quod placet Gebhardo Crep. I, 12, et illustratur a Burmanno.

91. *Do pignora* etc. Præclara et vere paterna sententia. — *Probor*, ut, VI, 208, *dubitor*.

92. *Adspice*. Duo, *inspice* : quod, monente Burm. majorem diligentiam et curam notat. Nunc vero solus *adspectus* sufficiebat.

94. *Deprendere*. Cod. R. B. *cognoscere*.

99. *Honor*, munus honorificum. —*Styg. und.* Deest *per* : vid. ad vs. 46.

» Quid mea colla tenes blandis, ignare, lacertis?
» Ne dubita, dabitur, Stygias juravimus undas,
» Quodcumque optaris : sed tu sapientius opta. »
Finierat monitus : dictis tamen ille repugnat;
Propositumque tenet; flagratque cupidine currus.
Ergo, qua licuit, genitor cunctatus, ad altos
Deducit juvenem, Vulcania munera, currus.
Auréus axis erat, temo aureus, aurea summæ
Curvatura rotæ : radiorum argenteus ordo.
Per juga chrysolithi, positæque ex ordine gemmæ,

104. *Tenet propositum*, consilium, institutum, is, qui in eo permanet, neque ab eo deterreri potest. *Tenax propositi*, Horat. III, Od. III, 1. — Noster, Art. Amat. lib. I : Lecturam spera, *propositumque tene.* Metamorph. X : *Propositique tenax, quodcumque sit, orat ut ipsi Indicet.* Cornelius Nepos, vita Eumenis : *Itaque hoc propositum tenuit.* « Vide, inquit Seneca, de Provid., quam alte descendere debeat virtus : scies illi non per secura vadendum esse. » *Ardua prima via est, et qua vix* etc. Hæc quum audisset ille generosus adolescens : « Placet, inquit, via; ascendo. Est tanti per ista ire casuro. » Non desinit tamen pater acrem animum metu territare. *Utque viam teneas, nulloque errore traharis; Per tamen adversi*, etc. Post hæc ait : *Finge datos currus.* « His, inquit juvenis, quibus me deterreri putas, incitor : libet illic stare, ubi ipse Sol trepidat : humilis et inertis est tuta sectari : per alta virtus it. » *Ed.*

105. *Qua licuit. Quam licuit*, ex uno Moreti et Gronov. tuetur Gebhard.; sed vide Burmann.

107. *Aureus axis erat.* Cf. Hom. Il. E, 721-731, ubi currus Junonis describitur : reprehensus autem Noster est a multis propter crebram voc. *aureus* repetitionem; sed bene defenditur a Burmanno optimorum poetarum auctoritatibus, Callim. h. Apol. 33; Dian. 110; Del. 260; Virgil. Æneid. I, 448; IV, 138; quibus præiverat Homer. : vide etiam Victor. Varr. Lect. XXXIII, 12 : quanquam vix opus erat, exemplis aliorum munire ea, quæ elegantissimo cuique per se probantur. Ita enim magnificentia currus fortius sentitur a lectore.

108. *Curvatura summæ rotæ*, ἴτυς, ἀψίς, circulus rotæ, in quo finguntur radii. — *Radiorum ordo*, exquisite pro *radii*, qui ordine disponuntur. Ita Tibul. II, v, 31, *arundinis ordo.* — *Jugum*, lignum transversum in extremo temone, quod collis equorum imponebatur. Id etiam in regiis curribus e pretiosa materia fieri et gemmis exornari solebant. In Darii curru *distinguebant internitentes gemmæ jugum* : Curt. III, III, 16. Et jugum equorum solarium Winkelm. in Monum. Ined. n. 43, expressum exhibet.

109. *Chrysolithi* aureum colorem referunt, aurumque adeo coloris

Clara repercusso reddebant lumina Phœbo.
Dumque ea magnanimus Phaethon miratur, opusque
Perspicit; ecce vigil rutilo patefecit ab ortu
Purpureas Aurora fores, et plena rosarum
Atria : diffugiunt stellæ; quarum agmina cogit
Lucifer, et cæli statione novissimus exit.
At pater ut terras, mundumque rubescere vidit,
Cornuaque extremæ velut evanescere Lunæ,
Jungere equos Titan velocibus imperat Horis.

saturitate superant. Plin. Hist. Nat. XXXVII, 9 : *Chrysolithi et* aliæ *gemmæ.* Simile est, Ζεὺς καὶ θεοί : vid. Bergler. ad Aristoph. Plut. init.

110. *Repercusso Phœbo*, dum radii Phœbi repercutiebantur; e copia poetica additum. Cf. IV, 348, ubi sic *referiri.*

111. *Magnanimus*, id est, qui magna appetit; sic Phaethont. vocat etiam Lucret. V, 401; *Generosum*, Senec. de Provid. V.

113. *Aurora* et ipsa quadrigis aut bigis cæli convexum ante Solem decurrere ab aliis poetis fingitur. Hom. Od. Ψ, 246; Virg. Æneid. VI, 535. Sed h. l. nil nisi *atria* aperit, e quibus purpureum lumen in cælum effunditur. Etiam vers. 144, tantum *effulget.* — *Plena rosarum*, rosea. Omnia, quæ Auroræ sunt, poetis dicuntur *rosea*, *crocea* aut *punicea.* Nota est ex Homero, Aurora ῥοδοδάκτυλος, ῥοδόπηχυς, κροκόπεπλος.

114. *Diffugiunt stellæ.* Quia non amplius cernuntur præ splendore solis. Aurora διώκουσ' ἄστρα Euripid. Ion. vers. 1158; et inde *Aurora sidera fugans*, apud Senec. Octav. II. — *Diffugiunt stellæ.* Ex sententia vulgi. Neque enim stellæ diffugere possunt, quum sint fixæ; sed adveniente Aurora fulgere desinunt. *Ed.* — *Quarum agmina cogit*, quarum ultima est stella Veneris, quæ, quum antegreditur solem, φωσφόρος, *Lucifer*, dicitur : Cic. N. D. II, 20. Cf. infra XI, 97; Senec. Hercul. Fur. vs. 128. — Idemque quum, occidente sole, incipit lucere, *Hesperus* vocatur. *Ed.* — *Agmen cogere* e re militari ductum. Eleganter autem stellæ tam ob multitudinem, quam ob ordinem, quo dispositæ sunt, cum exercitu comparantur. Hinc apud poetas passim dicuntur *excubare*, *stationes obire* etc. Itaque Noster addit, *cæli statione noviss. exit*, ultimus excubias in cælo deserit. — Nec minus venuste de Argi oculis, lib. I, 626 :

Inde suis vicibus capiebant bina quietem :
Cætera servabant, atque in statione manebant.

116. *At pater.* Codd. nostri RR. *Tum pater.* Melius *at* propter *tum* infra scriptum.

117. *Extremæ Lunæ.* Et hoc suaviter dictum de Luna quæ mox eripietur oculis. Sic XII, 53, *extrema tonitrua*, quorum sonus jam fractus ad nos venit, moxque desinet. Similiter *extremus ignis*, qui in eo est, ut exstinguatur, Virg. Æn. IX, 352.

118. *Horæ.* Filiæ Themidis, janitrices cæli et ministræ Phœbi, quarum nomina Eunomia, Dice, Irene:

Jussa Deæ celeres peragunt; ignemque vomentes,
Ambrosiæ succo saturos, præsepibus altis
Quadrupedes ducunt; adduntque sonantia frena.
Tum pater ora sui sacro medicamine nati
Contigit; et rapidæ fecit patientia flammæ;
Imposuitque comæ radios, præsagaque luctus
Pectore sollicito repetens suspiria, dixit:
« Si potes hic saltem monitis parere paternis;
» Parce, puer, stimulis; et fortius utere loris.
» Sponte sua properant : labor est inhibere volentes :
» Nec tibi directos placeat via quinque per arcus.

Hesiod. 901; Orph. Hymn. 42. Alii aliter. Homer. Il. Θ, 433 sqq. currum et equos Junonis curant.—*Ambrosia* non modo cibus Deorum, sed et pabulum equorum divinorum; IV, 215: *Ambrosiam pro gramine habent*. Cf. Homer. Il. E, 369. Et *Ambrosia* omnino sunt cælestia. —*Altis*, magnificentiæ et dignitatis causa, ut vs. 1, *regia alta*; vs. 105, *alti currus*.—*Sonantia*, quippe aurea, ut χρυσάμπυκες equi Junonis apud Homer. Pluto contra habet *obscura tinctas ferrugine habenas*, V, 404.

122. *Medicamine*. Succo, ut IV, 388; VI, 140. — *Sacro*, divino, cælesti. Putant h. l. respexisse Claudian. Rapt. Pros. III, 403: *Arcano perfudit robora succo, Quo Phaethon irrorat equos*.

123. *Contingere*, pro oblinire etiam XIV, 607; Lucret. I, 937.—*Rapida*, vehemens. Sic *sol rapidus*, *æstus rapidus*, Virgil. Eclog. II, 10, ubi Heynius monet, ductum vocab. ab iis, qui *rapido*, i. e. incitato *cursu* feruntur; quod tamen paulo altius repetitum mihi videtur. *Rapere*, ut modo monuimus, omnino et celeritatem et violentiam indicat. Igitur *rapida flamma*, quæ celeriter et cum vi corpora invadit atque absumit. Cf. vers. 237; III, 375.—De *radiis* illis, v. ad vers. 40. Hinc Claud. XXVIII, 191, de Phaethonte: *Mortalique diem sperat diffundere vultu*.

126. *Si potes* etc. Præcepta, quibus præmonetur filius, qualia Phœbus etiam apud Euripid. dederat, ut ex fragm. apparet. Summam eorum habet Lucian. Dial. Deor. Ὑπεθέμην, ὅπως μὲν χρὴ βεβηκέναι αὐτὸν, ἐφ' ὁπόσον δὲ ἐς τὸ ἄνω ἀφέντα ὑπερενεχθῆναι, εἶτα ἐς τὸ κάταντες ἐπινεύειν, καὶ ὡς ἐγκρατῆ εἶναι τῶν ἡνιῶν, καὶ μὴ ἐφιέναι τῷ θυμῷ τῶν ἵππων. —*Paternis*. Cod. R. A. *parentis* minus eleganter.

127. *Puer*, ut παῖς, pro filio. — *Stimulis*, κέντροις, Veteres utebantur loco scuticæ aut flagelli. — *Fortius utere loris*, arctis loris contine equos, ut loquitur Senec. Hipp.

128. *Volentes*. Olim *volantes*. Nostri quoque Codd. habent *volantes*. — *Volentes*, scil. properare. Sæpe ita ponitur in ellipsi; vid. Heins. ad h. l., et Schegk. ad Vell. II, LXII, 3.

129. *Directi quinque arcus* sunt quinque illi circuli paralleli, quibus sphæra dividitur.

» Sectus in obliquum est lato curvamine limes,
» Zonarumque trium contentus fine; polumque
» Effugito australem, junctamque aquilonibus Arcton.
» Hac fit iter; manifesta rotæ vestigia cernes.
» Utque ferant æquos et cælum et terra calores,
» Nec preme, nec summum molire per æthera currum.
» Altius egressus, cælestia tecta cremabis;
» Inferius, terras: medio tutissimus ibis.
« Neu te dexterior tortum declinet in anguem,
» Neve sinisterior pressam rota ducat ad aram;

130. *Sectus... limes.* Descriptio Zodiaci, Græcis a forma Λοξός, obliquus, dicti. Virg. Georg. I, 238: *Via secta per ambas* (zonas temperatas), *Obliquus qua se signorum verteret ordo.* Totus locus optime e sphæra intelligitur.

131. *Zonarumque trium* etc. Namque Zodiacus curvatur per zonam torridam, et attingit *fines* utriusque temperatæ. Loquitur autem rursus ita, quasi totus Zodiacus uno die percurrendus esset.

132. *Australem.* Eurip. frag. VII: Ἕλκε δὲ μηδὲ Λιβυκὸν αἰθέρ' ἐμβαλών. —*Arctos.* Ursa, duplex sidus in polo septentrionali: Arctos major, constans stellis XXV; et Arctos minor, quæ habet stellas VII. Hæc vocatur etiam *Cynosura*, illa *Helice.* Itaque *juncta Aquilonibus Arctos* est polus arcticus s. septentrionalis.

133. *Fit.* Codd. nostri RR. *sit.* Fortior forma imperativi quam positivi. — *Rotæ vestigia.* Hinc vs. 167, *tritum spatium.* Ludit ingenium Ov. ut Heroid. XVIII, 133: *Jam patet attritus solitarum limes aquarum, Non aliter, multa quam via pressa rota.*

135. *Molire... currum. Moliri currum*, regere, agere currum. Virgil. Æneid. XII, 327, *moliri habenas;* Noster, V, 367, *moliri*, i. e. mittere, *sagittas:* nam *moliri* de omni labore et opera usurpatur. — *Premere*, justo inferius agere.

138. *In anguem.* Nostri Codd. *ad anguem.* Melius tamen *in.* — *Anguis*, sive draco, sidus magnum inter duas Arctos. Cf. III, 45. Vocatur *tortus*, quoniam ita locatus est, ut Arcton majorem cauda flexa, medii corporis sinu Arcton minorem includat, capiteque reducto circulum Arcticum attingat; quæ forma accommodata est naturæ anguium, qui se *torquendo* labuntur: vid. Hygin. A. P. III, 2; Arat. Phænom. 45 sqq.; et ex eo Virg. Georg. I, 244, ubi *flexu sinuoso elabitur.* — *Neu te dexterior... declinet*, *Neve sinisterior... rota ducat:* noli currum vel dextrorsum ad Septentrionem, vel sinistrorsum ad australem polum agere.

139. *Ara*, sidus australe, attingens Scorpii caudam extremam. Vocatur etiam θυμιατήριον, *thuribulum.* —*Pressam*, quoniam pars mundi australis paulatim vergit infra ὁρίζοντα.

» Inter utrumque tene : fortunæ cetera mando;
» Quæ juvet, et melius, quam tu tibi, consulat, opto.
» Dum loquor; Hesperio positas in litore metas
» Humida nox tetigit : non est mora libera nobis :
» Poscimur : effulget tenebris Aurora fugatis.
» Corripe lora manu : vel, si mutabile pectus
» Est tibi, consiliis, non curribus, utere nostris,
» Dum potes, et solidis etiamnum sedibus adstas;
» Dumque male optatos nondum premis inscius axes.
» Quæ tutus spectes, sine me dare lumina terris. »
Occupat ille levem juvenili corpore currum;

140. *Tene*, nempe cursum. — *Fortunæ* etc. Votum solemne, quum in rebus dubiis aliquid audendum.

142. *Dum loquor.* Jam nox cedere cœpit, moxque terram relinquet. — *Humida*, ob rorem; V, 443 : *pruinosæ tenebræ.*—*Hesperium litus*, litus maris Atlantici, in quo, ut soli, ita et nocti *metæ*, κέρατα, veluti positæ sunt, ad quas ubi pervenit, in mare mergitur. — *Metæ*, termini, ad quos contendimus cursu, h. l. de horizonte occidentali : vid. Spanhem. et Ernesti ad Callimach. h. Del. vers. 169 : *Media meta*, Virg. Æn. V, 835, est vertex cæli. Metæ proprie *ponuntur* aut *constituuntur.*

143. *Non est mora libera.* Non est integrum nobis morari. Sic Virgil. Æneid. XII, 74 : *Neque enim Turno mora libera mortis.* Ed.

144. *Effulget*, quod primus Gronov. pro diversa lectione habet; inde Heins. recepit, qui et suadet, *en fulget.* Cæteri, *et fulget.* Nostri quoque, *et fulget.*

145. *Corripe.* Euripid. Phaeth. : Παῖς ἵμαρψεν ἡνίας.

147. *Solidæ sedes*, regia, non per aerem volans, sed firmis innitens fundamentis. Eur. Phaeth. fragm. 6 : Μὴ θίγῃς ἡνιῶν, παιδίον, ἄπειρος ὤν, μηδ' ἀναβῇς τὸν δίφρον, ἐλαύνειν μὴ μαθών.

150. *Occupat ille levem* etc. Hactenus pleraque fere omnia bene tractata, omnisque locus descriptionibus, orationibus, narrationibus apte distinctus atque dispositus. Jam hinc *cursus* ipse incipit, qui phantasiæ poetæ latum campum præstravit. Sed hic duo rursus vituperanda sunt : primum nimia longitudo, ad quam eum forte eruditionis ostentandæ studium seduxit; tum neglectus rerum dilectus : minutias enim nonnullas intexuit, quæ tantæ calamitatis descriptionem dedecent. Etiam jocosius quædam aut argutius pro re dicta sunt. — *Occupat* etc. Rod. *Mit jugendlicher Kraft schwingt sich jener auf den Wagen :* quæ a mente et consilio poetæ aberrare videntur. Scio quidem, currus Deorum *habiles* interdum dici, et *leves*, vid. ad vers. 531; sed h. l. junge *levem juvenili corpore*, propter juvenile corpus. — *Occupat ille levem* etc. Hic versus rara apud Nostrum et omnes alios poetas, sed frequenti apud Maron.

Statque super; manibusque datas contingere habenas
Gaudet; et invito grates agit inde parenti.
  Interea volucres Pyroeis, Eous, et Æthon,
Solis equi, quartusque Phlegon, hinnitibus auras
Flammiferis implent, pedibusque repagula pulsant.
Quæ postquam Tethys, fatorum ignara nepotis,
Reppulit, et facta est immensi copia mundi,
Corripuere viam, pedibusque per aera motis
Obstantes findunt nebulas, pennisque levati
Prætereunt ortos iisdem de partibus Euros.

imagine verborum emicat. *Edit.*

151. *Datas.* Codd. nostri RR. *leves.* Et forsan ea est vera lectio.

153. *Interea volucres* etc. Alii alia equis solaribus nomina imponunt: vid. Hygin. fab. 183, ibique Munker. et Spanhem. ad Callim. h. Del. 169. Pro *flammiferis*, Burm. male probat *fumificis.* Loca ab eo laudata, ubi *fumantes tauri*, aut *fumantia equi terga*, huc non pertinent; quidni equis ignem vomentibus (vers. 84, 119) recte tribuantur *flammiferi hinnitus?*

155. *Flammiferis.* Unus Vatican. Thuan. et Leidens. pro varia lect. *fumificis*, quod Burm. non temere abjiciendum putat, quoniam *flammifer* de cælo similibusque dici soleat; *fumificis mugitibus* autem occurrat VII, 114; *fumantia equi terga*, XIV, 362; et *fumantes tauros*, Valer. Flac. VII, 283. — Nostri Codd. RR., *flammigeris.* — *Repagula*, ligna transversa, quibus ostia firmantur. Sagittarius de Januis Vett., p. 78, intelligit h. l. ligna, quibus equi in stabulis distinentur, ne libere excurrant: male. Equi enim jam juncti erant currui, et mox Tethys illa repagula repellit. Rectius sentiunt, qui putant, poetam respexisse ad carceres in Circo.

156. *Quæ postquam Tethys.* Vid. ad vers. 69. — *Nepotis.* Nempe Clymene filia Tethyos et Oceani.

157. *Mundi. Mundus*, cælum, ut sæpe. In sqq. numeri bene accommodati sunt cursus celeritati.

158. *Viam*, iter, *corripere*, celeriter facere. — *Euri* fere excitantur sole oriente; solis enim advenientis calore aer movetur.

159. *Findunt.* Cod. R. B. *scindunt.* R. A. item a pr. m. Utrumque bene; nam discrimen inter *findere* et *scindere* haud magnum. Forsan utrumque a permutatione utriusque literæ *f*, *sc* oritur. *Ed.*

160. *Prætereunt Euros*, proprie accipi potest, non proverbialiter, de celerrimo volatu, ut putabat Burm. quanquam id in aliis locis valet, ubi equi hominum describuntur, ut Virgil. Æn. XII, 334, 345; Manil. V, 79; et sæpe apud Homerum, qui tamen equos nunquam celeriores ventis, sed æque celeres ac ventos facit, quoniam, observante Schol. ad Iliad. K, 437: Ἀνέμου θᾶττον οὐδέν. Vide Valken. Diatrib. Eurip. p. 107. Verum hodie quidem equi Anglici venti celeritatem adeo superant: vide Bue-

Sed leve pondus erat; nec quod cognoscere possent
Solis equi; solitaque jugum gravitate carebat.
Utque labant curvæ justo sine pondere naves,
Perque mare instabiles nimia levitate feruntur;
Sic onere insueto vacuos dat in aera saltus,
Succutiturque alte, similisque est currus inani.
Quod simul ac sensere, ruunt, tritumque relinquunt
Quadrijugi spatium, nec, quo prius, ordine currunt.
Ipse pavet; nec qua commissas flectat habenas,
Nec scit qua sit iter; nec, si sciat, imperet illis.

sching. in *Vorbereitung zur Geographie*, p. 58, n. 2 : multoque celerior ex ratione adspectabili, et opinione Veterum cursus solis. Itaque et Homer. h. solem, p. 106, Ern. hos equos celeriores facit ventis, ex emendatione quidem Valk. quem vide d. l. — *Pars*, regio cæli, ut sæpe.

161. *Sed leve pondus* etc. Levitas corporis princeps confusionis causa; hinc commode eam mox similitudine non male delecta illustrat. Lucian. d. l. : Οἱ ἵπποι ὡς ᾔσθοντο οὐκ ὄντα ἐμὲ τὸν ἐπιβεβηκότα, καταφρονήσαντες τοῦ μειρακίου ἐξετράποντο τῆς ὁδοῦ. Cf. cum omni h. l. Senec. Hipp. 1065 sqq. — *Cognoscere*, vel sentire, vel agnoscere. Senec. d. l. : *Currus non suum agnoscens onus*. — *Jugum*, ut vers. 109, *solita gravitate carebat*. Nempe Diis, quibus magna membra passim tribuuntur, etiam ponderosum corpus esse debebat. Hinc *gravis currus* Jovis Horat. I, Od. XII, 58. Cæterum eamdem sententiam ter dixit loquaciter.

163. *Labant*. *Labare*, nutare in utramque partem. — *Pondus*, id quod navi imponitur. — *Instabiles*, quæ non certum et firmum cursum tenent, huc illucve jactantur a ventis. Etiam Virg. Georg. IV, 195: *Cymbæ instabiles fluctu jactante saburram Tollunt*. — *Ferri* et φέρεσθαι, proprie de nave.

165. *Sic onere insueto vacuos dat in aera saltus*. Quidam et Codd. nostri habent *aere*; attamen nonnulli ex melioribus *aera*. Deinde *onere assueto* Florent. Sancti Marci, primus Vaticanus, Cantabrig. secundus Palatinus, Urbin. et duo aut tres alii : nostri autem codices habent *insueto*; et quidem *onere insueto vacui saltus* eleganter dicitur. Heinsio non displiceret *Sic onere assueto vacuus* (*currus*) *dat in aere saltus*; nos autem censuimus reponendum *insueto vacuos in aera*. Ed. — *Vacuos dat* etc. Facilius fuisset, *currus* onere adsueto vacuus dat saltum; sed magis poeticum, *saltus onere vacuos*. Cf. Homer. h. Apoll. vers. 234.

167. *Ruunt*. Euripid. αἱ δ' ἵπταντ' ἐπ' αἰθέρος πτύχας. Ibidem pater aliquandiu sequitur currum, inclamatque filio : ἐκεῖσ' ἔλα· τῇ ῥα etc.

168. *Currunt*. Verba *nec... currunt* otiose addita. Apud Manil. I, 742, Phaethon, ut major parente videatur, sponte relinquit monstratas vias.

Tum primum radiis gelidi caluere Triones,
Et vetito frustra tentarunt æquore tingui.
Quæque polo posita est glaciali proxima serpens,
Frigore pigra prius, nec formidabilis ulli,
Incaluit; sumsitque novas fervoribus iras.
Te quoque turbatum memorant fugisse, Boote,
Quamvis tardus eras, et te tua plaustra tenebant.

171. *Tum primum* etc. Hic versus ita legitur in nostro Cod. R. A.: *Solis tum radiis gelidi incaluere Triones.* — *Triones*, septem stellæ clarissimæ in Ursa majore, quas Græci ἅμαξαι, plaustrum, Latini *septem triones* dixerunt, quia olim sub plaustri, aut septem boum, jugo junctorum, specie comprehendebantur. *Triones* vocab. rusticum et antiquum, quo olim boves significabantur: Hygin. P. A. II, 2; Gellius, N. A. II, 21. H. l. ut sæpe, intelligitur Ursa major et minor. Virgil. Æn. I, 744, *gemini Triones.* Hi, quoniam polus septentrionalis supra finitorem nostrum elevatus est, nunquam occidunt, aut, sermone poetico, nunquam *æquore tinguntur.* Hinc suaviter Virgil. G. I, 246: *Arctos Oceani metuentes æquore tingui.* Sed Noster fabulam hic respicit, quam mox narrabit vs. 528 sqq.

172. *Vetito æquore. Vetitum æquor* (quod imitati sunt Claud. Rapt. Pr. II, 89; et Sen. Med. vs 758) Ovid. memorat.—Cæterum anachronismi se reum fecit poeta, quod ea hic jam sidera commemorat, quorum originem infra demum narrabit. Cuperi et Burm. rationes non sufficiunt purgando poetæ. Melius est dicere, poetam hic, ut passim alibi, miscuisse rerum naturam et mythologiam. — *Tingui.* Cod. R. A. fortius et elegantius *mergi.*

173. *Serpens.* De *serpente* vid. ad vs. 138.—*Pigra*, quia tarde movetur.

174. *Frigore pigra.* Serpentes enim quum frigore rigent, venena torpent; sed, ubi incaluerunt, vim suam recipiunt. Vide Senec. Epist. XLII. Ipsum *frigus* dicitur *pigrum*, quia pigros, tardos reddit. Verum tales lusus alieni sunt tanti mali enarratione.

176. *Bootes.* Sidus stellarum XIV juxta Ursam majorem, quam sequitur et veluti servat, unde idem *Arctophylax.* Sed quum Ursa etiam ἅμαξα, *plaustrum*, vocaretur, placuit Græcis huic quoque sideri vicino, nomen illi accommodatum imponere, unde *Bootes*, i. e. boum impulsor, bubulcus: vide Hygin. A. P. II, 4. Is vero, quum et ipse tarde moveatur, a Juvenal. Sat. V, 23, et a Nostro III Fast., 405, *piger* vocatur; h. l. *tardus*, quod epitheton bene convenit bubulcis, qui propter boum tarditatem et ipsi tardi sunt. Virgil. Ecl. X, 19, *tardi venere bubulci.* Cf. Propert III, Eleg. III, 57. — *Turbatum* æstu et adspectu solis vicini.

177. *Tenebant.* MSS. nonnulli, *plaustra trahebant.* — *Tenebant*, retinebant, morabantur, quo sensu *tenere* apud Cic. et alios passim. Mi-

Ut vero summo despexit ab æthere terras
Infelix Phaethon, penitus penitusque jacentes;
Palluit, et subito genua intremuere timore;
Suntque oculis tenebræ per tantum lumen obortæ.
Et jam mallet equos nunquam tetigisse paternos;
Jamque agnosse genus piget, et valuisse rogando:
Jam Meropis dici cupiens, ita fertur, ut acta
Præcipiti pinus Borea, cui victa remisit

ror igitur, Heinsio placere potuisse, *trahebant*; nam *trahere* potius est cunctantem cum vi secum abducere, quod ab h. l. est alienissimum.

178. *Ut vero summo*, etc. Novæ accedunt perturbationis causæ: Lucian. d. l. ἐπικύψας ἐς βάθος ἀχανὲς ἐξεπλάγη.

179. *Penitus*, profunde. Mela, II, 1: *Aurum terra penitus egestum.* Etiam *jacere* notionem profunditatis adjuvat, ut VIII, 750. — *Penitus penitusque.* Hoc est valde depressas ac longe a se remotas; nam geminatum illud adverbium immensum intervallum significat inter cælum et terras, et facit idem quod repetitio in loco citato: *Silva sub hac, silva quanto jacet herba sub omni.* Edit. — *Jacentes.* Florent. Thuan. Cantabr. sec. Palatin. sec. Medic., *penitusque patentes.*

181. *Suntque oculis* etc. Fallitur Farnab. quum in his verbis ὀξύμωρον quærit. Satis enim constat, et experti scimus omnes, nimium lumen hebetare oculorum aciem.

183. *Jamque agnosse.* Heins. dedit e melioribus pro, *Jam cognosse.* — Cod. A., *Jamque agnosse.* Cod. B., *cognosse.* — Forte malit aliquis *cognosse*, quod ante Heins. edebatur, atque etiam in Argument. Lactant. *ut patrem cognosceret.* Verum hæc duo sæpe permutantur.

184. *Meropis*, scilicet filius, ellipsi græca. Flor. II, VI, 19: *Bomilcaris Adherbal.* — Merops fuit maritus Clymenes; quanquam *Meropes* dicantur homines apud Homerum, quod divisas habeant voces; qua in significatione hic quoque accipi potest, ac si diceret: cupiens jam hominis filius, magis quam Dei, appellari. *Ed.*

185. *Pinus*, navis, *acta*, quæ agitur, rapitur a *Borea*, cujus rabies plurimas procellas excitat. -*Præceps*, qui naves præcipites dat sæviens, ut *præceps Africus*, Horat. I, Od. III, 12; *Eurus præceps*, Virg. Georg. IV, 29; *procellæ præcipites*, Claud. Bel. Gild. vers. 219.—*Rector*, gubernator. — *Frena*, gubernacula: III, Fast. 293, *habenæ.* Solent enim navis et currus inter se comparari, præeunte Homero, qui gubernatorem dixit: ἡνίοχον νεώς. Contra auriga ναύκληρος apud Eurip. Hipp. vers. 1224. Cf. Noster, I Trist., IV, 11 sqq.—*Victa*, scilicet a ventis. Verbum in hac re proprium (vid. Mariang. Accursius in Diatrib.) et elegans; venti enim veluti prœlia committunt cum navibus, et vel victores, vel victi nautarum arte discedunt: Horat. III, Od. XXIV, 40. — *Victa.* Cod. R. B. *cuncta*: R. A., *victa.*

Frena suus rector, quam Dis, votisque reliquit.
Quid faciat? multum cæli post terga relictum;
Ante oculos plus est; animo metitur utrumque.
Et modo, quos illi fato contingere non est,
Prospicit occasus: interdum respicit ortus;
Quidque agat ignarus, stupet; et nec frena remittit,
Nec retinere valet; nec nomina novit equorum.
Sparsa quoque in vario passim miracula cælo,
Vastarumque videt trepidus simulacra ferarum.
Est locus, in geminos ubi brachia concavat arcus
Scorpios; et cauda flexisque utrimque lacertis,
Porrigit in spatium signorum membra duorum.
Hunc puer ut nigri madidum sudore veneni

186. *Dis.* Aut Diis pelagi, aut Diis tutelaribus navis, quorum imago in puppi stabat, et quos nautæ, tempestate orta, *votis* suscipiendis precibusque faciendis placare conabantur. Hor. I, Od. XIV, 10. Fast. III, 593: *Vincitur ars vento, nec jam moderator habenis Utitur, at votis.* Nam *in vota miseros ultimus cogit timor,* Senec. Agamemn. vers. 510. Cf. Virgil. Æneid. V, 233 sqq.

189. *Fato* recepit Heins. ex Bernegger. Antea vulg. *fatum.* Nonnulli *fastum.* Unus, *nunquam c. fas est.* — *Non est,* ὀυκ ἴςι, non licet. Cf. XI, 354.—*Nec nomina novit equorum,* ut singulos voce mulcere et mitigare possit. Cf. V, 402; et Senec. Hipp. vers. 1053. Etiam ap. Homer. heroes alloquuntur equos suos. Il. Θ, 184.

191. *Quidque agat.* In uno Vatic. *Ignarusque stupet quid agat, nec.* Non male. Ita *stupet quid agat:* præ stupore nescit, quid agat. — Cod. R. A., *Quæque agat.*

193. *Vario cælo. Varium cælum,* cælum variis *miraculis,* i. e. miris ferarum formis obsitum. Etiam Senec. Ep. XC, p. m. 684, forte ex h. l.: *Quidni juvaret vagari* (oculis) *inter tam late sparsa miracula cæli?* Infra XI, 309: *Nox cælum sparserat astris.* Eveniunt nunc ea, quæ prædixerat Apollo.

195. *Est locus.* A polo arctico repente equi cursum flexerunt in partem australem. — *Concavat* exquisitius quam, *curvat.* De *scorpio et spatio,* quod occupat, dictum ad vers. 82. Verba *flexis utrimque* commode abesse possent; idem enim præcedit. Apud Lucian. d. l. Phaethon, metuens, ne excideret, remissis habenis, partem currus eminentem manibus apprehendit. Sed Ovidii figmentum melius est, quum ei lubuerit formis siderum naturam terrestrium animantium tribuere.

198. *Nigri..... veneni.* Apollodor. apud Plin. H. N. XI, 25, auctor est, Scorpionem fundere candidum venenum. Sed *nigrum* et *atrum* perpetuum fere epitheton veneni. Hey-

Vulnera curvata minitantem cuspide vidit;
Mentis inops, gelida formidine lora remisit.
Quæ postquam summum tetigere jacentia tergum,
Exspatiantur equi; nulloque inhibente per auras
Ignotæ regionis eunt; quaque impetus egit,
Hac sine lege ruunt; altoque sub æthere fixis
Incursant stellis, rapiuntque per avia currum:
Et modo summa petunt, modo per decliva viasque
Præcipites spatio terræ propiore feruntur:
Inferiusque suis fraternos currere Luna
Admiratur equos; ambustaque nubila fumant.
Corripitur flammis, ut quæque altissima, tellus;
Fissaque agit rimas, et succis aret ademtis.
Pabula canescunt; cum frondibus uritur arbos;
Materiamque suo præbet seges arida damno.

nius autem ad Virgil. Æneid. VII, 354, monet, verba *madidum sudore veneni* non ita capienda esse, quasi exsudasse eum venenum crediderit, sed *sudorem veneni* poetica et exquisita ratione dictum esse pro veneno simpliciter; *madidum* autem nihil aliud, nisi profluentem orissaniem, indicare. Sed quum poeta nunc omnia ardentia fingat, atque in omni h. l. ingenio suo luxurianti passim indulgeat, ut ad vers. 173 admonitum, quidni etiam Scorpionem sudantem cogitemus, præsertim quum verba huc ducant? Scorpionis autem cauda desinit in *curvatam cuspidem*, et semper in ictu est, nulloque momento meditari cessat, ne quando desit occasioni: Plin. H. N. XI, 25. Non mirum, si *puer* hunc metuit.

201. *Summum........ tergum.* Codd. nostri, *summo tergo.*

204. *Sine lege.* Sine ordine aut imperio. Apud Lucian. d. l. currum rapiunt ἄρτι μὲν ἐπὶ τὰ λαιὰ, μετ᾽ ὀλίγον δὲ ἐπὶ τὰ δεξιὰ, καὶ ἄνω καὶ κάτω, ὅλως ἔνθα ἐβούλοντο αὐτοί. Id Noster sic exprimit, quasi in æthere, ut in terra, *præcipitia* essent et *avia.* Hunc lusum in hac narratione non magis probo, quam illum vers. 133. *Ambusta nubila* facilius excusem, quia, Homero auctore, ardentia flumina fingere licebat.

205. *Fixis... stellis.* Palat. sec. pro varia lect. *fixas inc. stellas*, quod elegantius videbatur Heinsio, et comprobatur exemplis a Burmanno.

206. *Decliva* pro *declivia.* Sic supra *acclivus*, acclivis.

210. *Ut quæque altissima.* Scilicet ita maxime corripitur; quam formam Cic. amat. Indignor autem, poetam mox minutiis enumerandis immoratum esse, atque acumen illud admicuisse *Materiamque* etc. Quod Claud. XXXIII, 163, de Ætna

Parva queror; magnæ pereunt cum mœnibus urbes;
Cumque suis totas populis incendia gentes
In cinerem vertunt: silvæ cum montibus ardent.
Ardet Athos, Taurusque Cilix, et Tmolus, et Œte;
Et nunc sicca, prius celeberrima fontibus, Ide;
Virgineusque Helicon, et nondum Œagrius Hæmos.

imitatus est: *damnisque suis incendia nutrit.*

214. *Mœnibus. Mœnia* sunt domus, ædificia. Florus, I, 4: *mœnia muro amplexus est.* Vide Gronovium, Observ. II, 12.

215. *Cum suis populis gentes* unum atque idem esse putat Ciofan. Male; *gentes* et *populi*, aut *nationes* et *populi* differunt ut totum et pars. Germani sunt *natio;* Westphali, Saxones et Bavari sunt *populi.* Vid. Gloss. MSS. Guelf. I, ad Sallust. Cat. X. Burm. præterea monet, *gentes* sæpe poni pro terris vel regionibus, idque satis docuisse Gronov. ad Liv. V, 34. Etiam apud Homer. δῆμος interdum de terra occurrit, ut Od. Z, 3; Il. B, 547; et sic *gens* apud Virgil. Æneid. I, 533. Contra *terræ* pro hominibus terras incolentibus, v. Drakenb. ad Sil. III, 75. Argutatur Burm. ad Heroid. I, 24, ubi in singul. *cinerem* plus inesse putat, quam in plural. *cineres.* — *Gentes.* Duo Cælest. et unus Ciofanus, tum in ora lib. Urs. et Capran., *terras* pro *gentes.* — Codd. nostri, *gentes.*

217. *Ardet Athos* etc. Sequuntur catalogi montium, mox fluviorum, quales intexere poetæ solent, forte eruditionis ostentandæ causa. Noster consilio narrationis satis fecisset, si paucioribus ex utroque genere defunctus esset. — *Athos*, hodie *Monte Santo*, mons Macedoniæ, cujus altitudo tanta, ut cacumine nubes superet, umbramque usque ad Lemnum insulam jaculetur, quæ abest 87 millia passuum: Plin. H. N. IV, 12; Mela II, 11, 130. — *Taurus*, immensus montium altissimorum tractus, a Chelidonio promontorio exoriens et totam pæne Asiam percurrens: Curtius VII, 3. Vocatur *Cilix*, quia mediam Ciliciam dividit. Tibul. I, VII, 16: *Frigidus intonsos Taurus arat Cilicas.* — *Tmolus*, hodie *Bozdag*, mons Lydiæ, vino generoso nobilis, ex quo oriebatur Pactolus, fluvius aurifer: VI, 15; Virgil. Georg. II, 98; Plin. H. N. V, 29. — *Œte*, aut *Œta*, montium jugum Thessaliam a Doride et Phocide separans, exitio Herculis nobile: Strabo IX, p. 655.

218. *Nunc.* Codd. nostri RR., *tunc.* — *Ide*, aut *Ida*, mons et Cretæ et Trojæ. Nunc Trojana *Ida* intelligitur, fontibus abundans, unde πολυπίδαξ Homer. Il. Ξ, 283, et *aquosa*, Horat. III, Od. XX, 15. Sed *nunc*, quum Phaethon terras incenderet, *sicca*, vide ad I, 321.

219. *Helicon.* Mons Bœotiæ, Musis sacer, unde *virgineus:* Strabo IX, p. 409; Pausan. Bœot. 28. — *Hæmos*, hodie *Balkan*, longissimus et altissimus montium tractus, Thraciam a parte septentrionali claudens, et usque ad Pontum Euxinum procurrens: Plin. H. N. IV, 11. Is tum nondum ab *Œagro*, rege Thraciæ, patre Orphei, cujus cantibus resonuisse traditur, nomen *Œagri* habebat: Orph. Argon. 76; Horat. I,

Ardet in immensum geminatis ignibus Ætne,
Parnasusque biceps, et Eryx, et Cynthus, et Othrys,
Et tandem Rhodope nivibus caritura, Mimasque,
Dindymaque, et Mycale, natusque ad sacra Cithæron.
Nec prosunt Scythiæ sua frigora : Caucasus ardet,
Ossaque cum Pindo, majorque ambobus Olympus;

Od. XII, 6 sqq. Ita VI, 415: *Calydon nondum invisa Dianæ*; vers. 418, *neque adhuc Pittheia Trœzen*.

220. *Ignibus*. Unus Thuan. *viribus*, quod librario non deberi monet Burm. quem vide. — Nostri Codd. præter Thuan., qui est quoque inter nostros, habent *ignibus*. Præstans tamen lectio *viribus*, quam libentius admitterem si plurimorum auctoritate Codd. fulciretur. *Ed.* — *Geminatis ignibus*. Ex *Ætnæ* vertice jam antiquissimis temporibus ignes erumpebant. Vid. Kircheri Mundum subterr. tom. I, p. 202. Nunc accedebat incendium solis, et sic *geminatis* etc.

221. *Parnasus*. De *Parnaso*, vid. ad I, 317. — *Eryx*, hodie *San Juliano*, mons Siciliæ, in quo Venus templum habebat donis opulentum, unde ipsa *Erycina* : vid. Ælianus, V, H. I, 15., et Heynius Exc. II, ad Virgil. Æneid. V. — *Cynthus*, Deli mons, Apollinis natalibus celebratus, qui inde *Cynthius* : Hom. Hym. I, Apoll. 26. — *Othrys*, mons altus et nivosus Thessaliæ, sedes Lapitharum : Virgil. Æneid. VII, 675 ; Senec. Herc. Œt., vers. 494.

222. *Rhodope*. Tractus montium Thraciam versus septemtriones disterminans, sacris Bacchi et Orphei cantibus celebratus. Virg. Ecl. VI, 30, *tandem nivibus caritura*, quibus semper tecta. — *Mimas*, mons Ioniæ, summæ altitudinis, unde ὑψίκρημνος Homer. Epigram., pag. 117. Ern.

223. *Dindyma*. plural. et *Dindymum*, mons Phrygiæ, magnæ Matri Deum sacer, unde ipsa *Dindymene* : Virgil. Æn. IX, 617. — *Mycale*, mons Ioniæ, Samo vicinus : Pausan. VII, p. 402 ; Strabo, p. 636. — *Cithæron*, mons Bœotiæ, non procul a Thebis, in quo *sacra* Bacchi trieterica celebrabantur : vid. III, 702.

224. *Frigora*. Glacies et nives, quibus *Scythia*, i. e. omnis terra septentrionalis, Græcis et Romanis incognita, perpetuo torpebat : Justin. II, 1. Inde Σκυθικὸν χρύος in proverbium abiit : I Pont., III, 27. Sed pulcherrimam Scythici horroris descriptionem habet Virg. Georg. III, 349. — *Caucasus* magnam Asiæ partem dividit, et cum *Tauro* committitur, Curt. VII, III, 19 ; hinc passim cum Tauro confunditur a scriptoribus antiquis. Infamis autem fuit a frigoribus et vastitate : Virg. Æn. IV, 367 ; Horat. I, Od. XXII, 7.

225. *Cum Pindo*. De *Pindo*, vide ad I, 154. Dixit *Ossa cum Pindo*, quia Pindus ex adverso Ossæ. Inter *Olympum* autem et *Ossam* celeberrima Tempe, de quibus supra. *Ambos* Ælian. V. H. III, 1, init. vocat ὄρη ὑπερύψηλα ; sed Olympus *major ambobus* : tanta enim ejus altitudo describitur a Veteribus, ut aves cacumen ejus assequi non possint. Sed Ælian. V. H. VIII, XI, nar-

Aeriæque Alpes, et nubifer Apenninus.
Tunc vero Phaethon cunctis e partibus orbem
Adspicit accensum; nec tantos sustinet æstus :
Ferventesque auras, velut e fornace profunda,
Ore trahit, currusque suos candescere sentit.
Et neque jam cineres, ejectatamque favillam
Ferre potest; calidoque involvitur undique fumo;
Quoque eat, aut ubi sit, picea caligine tectus,
Nescit; et arbitrio volucrum raptatur equorum.
Sanguine tum credunt in corpora summa vocato,
Æthiopum populos nigrum traxisse colorem.
Tum facta est Libye, raptis humoribus æstu,
Arida; tum Nymphæ passis fontesque, lacusque
Deflevere comis : quærit Bœotia Dircen,

rat, magnitudinem ejus paulatim minui.

226. *Aeria.* Quæ in aere sunt, aut in aerem assurgunt, ut aves, arbores, montes. *Aeriæ Alpes* etiam ap. Virgilium, Georgic. III, 474. — *Nubifer Apenninus.* Mons est longissimus Italiam dividens; Virg. Æn. XII : *Vertice se attollens pater Apenninus ad auras.* Ed.

227. *Tunc vero* etc. Catalogis illis recte aliquid interposuit de Phaethontis fatis. *Fornax* cogitanda est æraria aut calcaria : Virgil. Æneid. VIII, 446, ubi *vasta fornax.* Cf. infra VII, 107.

234. *Arbitrio volucrum.* Hoc idem supra jam bis dixit.

235. *Sanguine tum credunt* etc. In hoc quoque Hesiodum sequutus est, ex quo Hygin. f. 154 : « Indi autem, quod calore vicini ignis, sanguis in atrum colorem versus est, nigri sunt facti. » Inter recentiores physiologos magna cum dissensione disputatur, primum qua in corporis parte illa nigredo sit, aliis cutem nominantibus, aliis humorem inter cutem et cuticulam supremam, aliis aliter sentientibus; deinde unde illa nigredo, utrum a solo æstu solis, an aliæ quoque causæ accedant : vide Haller. in Element. Physiol. t. V, p. 17 sqq. Schreber. in *allgemeiner Geschichte der Menschen*, p. 15 sqq. Opiniones de hac re Veterum habet Brouckh. ad Propert. IV, III, 40.

237. *Libye.* Græcis dicta est Africa : Plin. H. N. V, procem. Imitati sunt poetæ Latini. — *Arida.* A Synesio Epist. 67, Libya διψηρά : hinc *Libycæ arenæ* infra IV, 512. — Servius scribit Libyam fuisse dictam quod λείπει ὁ ὑετός, deficit pluvia. *Ed.*

239. *Quærit.* Florent. Urbin. et decem aut duodecim alii, *queritur Bœotia*, quod Heinsio præcedenti *deflevere* melius respondere putabat. — Nostri Codd., *quærit.* Nil mutandum. — *Quærit Bœotia.* Cf. XIII,

Argos Amymonen, Ephyre Pirenidas undas.
Nec sortita loco distantes flumina ripas
Tuta manent : mediis Tanais fumavit in undis,
Peneosque senex, Teuthranteusque Caicus,
Et celer Ismenos, cum Phocaico Erymantho,
Arsurusque iterum Xanthus, flavusque Lycormas,

689; *quærere* eleganter exprimit cupiditatem rei amissæ recuperandæ. Hoc non intellexerunt, quibus h. l. melius placuit *queritur*. Virgil. Æn. I, 217, eodem sensu, *socios requirunt*. — *Dirce*, fons Bœotiæ, prope Thebas, nobilissimus, a Dirce, uxore Lyci, in eum conversa. *Ed.*

240. *Amymone*, fons Argiæ prope Lernam. Strabo VIII, p. 371. Nomen ei dedit Amymone Nympha. Hygin. fab. 169; Propert. II, 20. — *Ephyre* antiquissimis temporibus dicta est Corinthus, in cujus summa arce (Acrocorintho) fuit *Pirene*, fons Musis sacer, aquis limpidissimis et suavissimis. Strabo VIII, p. 521. Plin. H. N. IV, 4. — *Ephyre*. Pro quo *Nephyre* in nostris. Neque credendum literam *n* detractam fuisse ab ultima præced. nominis syllaba: nam ita inscribitur *Amymone*. *Nephyre*: nihil tamen h. l. hærendum; corrupte enim in Codd. nomina propria leguntur. — *Pirene* fons sic dictus a Pyrene muliere, quæ, mortem filii lugens, in eum fontem fuit conversa. *Ed.*

241. *Sortita..... ripas*. Flumina latissima: *sortita*, quæ nobis natura contigerunt.

242. *Tanais*, hodie *Don*, fluvius Scythiæ tortuosus, Europam dirimens ab Asia, atque se exonerans in lacum Mæotidem. Plin. H. N. IV, 12.

243. *Peneosque*. De *Peneo*, vide I, 569: *senex*; vide ad I, 580. — Ex *Teuthrania*, quæ supra Æolidem est, *Caicus* amnis profluit, quanquam h. l. potius a monte *Teuthrante*, qui ei adjacebat, *Teuthranteus* dicitur: vide Holsten. ad Stephan. Urbb. in Τευθρανία.

244. *Ismenus* ante Thebas per campum fluebat. Hinc Thebæ Ἰσμηνοῦ πόλις: vid. Senec. Herc. Œt. 140. — *Erymanthus*, Arcadiæ fluvius e monte cognomini in Alpheum defluens. Plin. H. N. IV, 6. Callim. h. Jov. 18. Sed *Phocidi* nemo unquam fluvium hujus nominis tribuit. Itaque pro *Phocaico* legendum haud dubie est vel *Psophaico*, ut multi suadent, vel cum Palmero ad Pausan. Arcad. p. 419, *Psophæo*. *Psophis* enim urbs Arcadiæ, quam prætherlabitur Erymanthus.

245. *Xanthus*. Fluvius Trojanus, idem Scamander dictus: *iterum arsurus*, tempore Trojano, ubi, quum tumidis fluctibus in Achillem irrueret, Vulcanus tantam ei immisit ignis vim, ut arderet, Hom. Il. Φ, 212-384. — Sic glossa nostri Cod. R. B: *Xanthus fluvius, qui posterius etiam ardebat tempore Trojæ*. Ed. — *Lycormas*, rapidus Ætoliæ fluvius, postea *Evenus* dictus IX, 104. Vocatur *flavus*, etiam Senec. Herc. Œt. 591, ob arenam flavam, ut *flavus Tiberis* Virg. Æneid. VII, 31; *aquam flavam* dixit Pacuv.: vid. Brouckh. ad Propertium, II, Eleg. VII, 50,

Quique recurvatis ludit Mæandros in undis;
Mygdoniusque Melas, et Tænarius Eurotas.
Arsit et Euphrates Babylonius, arsit Orontes,
Thermodonque citus, Gangesque, et Phasis, et Ister.
Æstuat Alpheos : ripæ Spercheides ardent;
Quodque suo Tagus amne vehit, fluit ignibus, aurum :
Et quæ Mæonias celebrarant carmine ripas,

qui *flavum* interpretatur pulchrum.

246. *Mæandros* inter Lydiam et Cariam defluit, habetque flexus ita sinuosos, ut sæpe remeare videatur. Plin. H. N. V, 29. Tales naturæ lusus arripere solent poetæ, atque exornare suo modo. Cf. Noster VIII, 162; quo loco et ipso *ludere* de tortuoso illo cursu. *Errare* sic dixit Silius VII, 139.

247. *Melas*. Quum plures fluvii hujus nominis fuerint, disputant interpretes, quis h. l. intelligendus sit. Heinsius contendit, esse Meletem, qui Smyrnam præterfluit. Equidem intelligo Thracicum *Melana;* Plin. H. N. IV, 11; nam *Mygdones*, qui Phrygiæ partem incolebant, eique nomen dederant, Thracia oriundi erant. Strabo VII, p. 295; XII, p. 575. — *Eurotas*, hodie *Basilipotamo*, fluvius magnus et vehemens, qui Spartam præterlabitur et non procul a nobili illo promontorio *Tænario*, hodie *Matapan*, in sinum Laconicum exoneratur. — *Et Tænarius Eurotas*. Notanda Cod. Reg. A. lectio, quæ metrum melius servat: *Tænarius atque Eurotas*. Ed.

248. *Euphrates*. Vocatur mox *Assyrius*, aut, ut h. l. *Babylonius*. Babyloniam non solum irrigabat, sed limo etiam, quem secum ferebat, fertilem reddebat: vide Callim. h. Apoll. vers. 108 s.; ibique Spanh. Cic. N. D. II, 52; Curt. V, 1, 12 sqq. — *Orontes*, hodie *Asi*, fluvius Syriæ, Antiochiam præterfluens.

249. *Thermodon*. Etiamsi Codices nostri *Thermodoon* ferant, item et edd. veteres, tamen cum Heinsio reposuimus *Thermodon;* res nunc nota est esse *Thermodon* a Θερμώδων. *Ed.* — *Thermodon*, fluvius Cappadociæ, juxta quem Amazones habitabant in subjectis Themiscyriis campis: Curt. VI, v, 24; Justin. II, 4; cf. Propert. III, Eleg. XII, 16; Senec. Herc. Fur. vers. 246. — *Ganges* Indiæ, e duobus, aut, ut plerique Veterum tradunt, septem fontibus exoriens, tacite defluens et in mare Rubrum se exonerans : Virgil. Æn. IX, 30; Curt. VIII, IX, 5; Plin. VI, 22 : vide Brouckh. ad Propert. III, XXI, 16. — *Phasis*, hodie *Fasso*, Colchidis amnis clarissimus, et in Pontum Euxinum se immittens. Strabo IX, p. 801; Curt. VI, v, 25. — *Istri* nomen olim habuit non omnis Danubius, sed inde, ubi Germaniæ fines deserit.

250. *Alpheos*. De Alpheo, vide ad lib. V, 487; de *Spercheo*, ad lib. I, 579. — *Ripæ* ejus populis consitæ erant.

251. *Tagus*. Fluvius Hispaniæ, aureas vehens arenas, quæ tunc incendio liquescebant. *Ed.* — *Fluit aurum*. Hoc quoque leve est in hac narratione, et quod sequitur, de cygnis calentibus.

252. *Mæonias*, Lydias Caystri *ri-*

Fluminææ volucres medio caluere Caystro.
Nilus in extremum fugit perterritus orbem,
Occuluitque caput, quod adhuc latet : ostia septem
Pulverulenta vacant, septem sine flumine valles.
Fors eadem Ismarios Hebrum cum Strymone siccat,
Hesperiosque amnes, Rhenum, Rhodanumque, Padumque,

pas. Callim. h. Del. 250, cygni dicuntur *Mæonium Pactolum* reliquisse. *Mæonia* enim pars superior Lydiæ in qua Tmolus et fons Caystri : vide Spanhem. ad Callimach. dicto loco. — *Carmine*, cantu, ut X, 453 : cf. V, 386 s. *Celebrare carmine*, frequentes cantus exercere. Cantus vero cycnorum longe suavissimus perhibetur, unde hæc avis Apollini sacra et μελῳδὸς dicta. Dubitarunt tamen jam inter Veteres nonnulli, v. c. Ælian. Var. Hist. 1, 14, an cycni cantum edant; sed vid. Ernesti ad Callimachum, hymno Apoll. 5, ubi Vidalinus narrat, se in Islandia non raro cantum cycnorum longe suavissimum summa cum voluptate audivisse ; illud modo negat, eos morti vicinos canere.

253. *Fluminea volucres*. Cycni, qui frequentes in toto illo Asiæ tractu commorari solebant : Hom. Il. B, 460 ; Virg. Georg. I, 383 sqq. ; Dion. Alex. 833. Inde κύκνος Καΰστρου, apud Anacreont. hym. Apoll. 8. Amant autem cycni *flumina*. Vide 379. — *Cayster*, e Cilbianis jugis oritur, non procul a Tmolo monte, Lydiam irrigat, tum Ephesum alluit, tandem in mare infunditur. Strabo XIII, p. 626. Plin. Hist. Nat. V, 29.

254. *Nilus in extremum...... orbem*. Brouckh. ad Propert. II, Eleg. XIII, 40, monet, Veteres per *extremum orbem* intellexisse Ægyptum, quam in rem laudat etiam hunc loc. Male utrumque. Etenim omnes terras aut remotissimas, aut Oceano conterminas, Romani *extremum* aut *ultimum orbem* dixerunt, v. c. Indiam, Amor. II, VI, 38 ; Pontum, I Trist. 1, 127 ; III, 1, 50 ; Hispaniam, Lucan. VII, 541. Neque hoc ipso loco Ægyptus intelligenda est, sed Æthiopia, unde in Ægyptum *Nilus* profluit. Etiam Æschyl. Prom. 813, Æthiopiam vocat τηλουρὸν γῆν, ubi v. *Schuetz*. Sed Veteribus ignoti erant fontes Nili ; unde, *occuluit caput, quod adhuc latet* ; quibus verbis expressit Tibull. I, VII, 23 : *Nile pater, quanam possum te dicere causa, Aut quibus in terris, occuluisse caput ?* Fontem Nili quærere olim inter magna problemata relatum. Nostris temporibus, *Bruce* penetravit ad tres ejus fontes in Abyssinia.

255. *Caput* fluvii est fons, non ostium, ut quidam putarunt. De *septem ostiis*, vid. Strab. XVII, init. Hodie duo tantum restant navigabilia, quorum alteri adjacet *Rosette*, olim Canopus, alteri *Damiette*, olim Pelusium. — *Vacant*, vacua, destituta sunt aquis.

257. *Hebrum cum Strymone*. Hebrus et Strymon fluvii Thraciæ, qui in mare Ægeum defluunt, hic e Pangeo monte, ille ex Hæmo. — *Ismarios*, id est Thracicos ; nam *Ismarus* mons Thraciæ, vino nobilis.

258. *Hesperiosque amnes*. Hesperiam, id est terram occidentalem ;

Cuique fuit rerum promissa potentia, Thybrin.
Dissilit omne solum; penetratque in Tartara rimis
Lumen, et infernum terret cum conjuge Regem.
Et mare contrahitur; siccæque est campus arenæ,
Quod modo pontus erat; quosque altum texerat æquor,
Exsistunt montes, et sparsas Cycladas augent.
Ima petunt pisces; nec se super æquora curvi
Tollere consuetas audent delphines in auras.
Corpora phocarum summo resupina profundo
Exanimata jacent: ipsum quoque Nerea fama est,

dixerunt Romani non modo Hispaniam et Galliam, sed etiam, consuetudine Græcorum, ipsam Italiam: vide Spanhem. ad Callimach. h. Del. vers. 174. — *Rerum potentia*, imperium orbis terrarum, quod promissum est Romæ ad *Tiberim* sitæ; sed poetæ fluviis tribuunt, quæ urbibus adjacentibus conveniunt.

260. *Penetratque in Tartara rimis.* Adumbratum hoc ex Virgil. Æneid. VIII, 243–246, ubi dehiscens terra recludit regna pallida, *trepidantque immisso lumine Manes*. Idem Noster repetit V, 356. Cf. Homer. Il. Υ, 61 sqq. — *Conjugem*, Proserpinam, infra demum rapiet.

264. *Exsistunt.* In conspectum prodeunt, apparent, propria vi verbi; vide Gronov. ad Liv. XXV, 21. In fundo maris multi montes surgunt, et insulæ nil aliud sunt, nisi cacumina montium. Manil. d. l. *Emersere fretis montes, orbisque per undas Exsiliit.* Etiam h. l. unus Vatican. atque unus Leidensis: *exsiliunt montes.* — *Sparsæ* h. l. *Cyclades*, quanquam *Sporades*, i. e. sparsæ insulæ, ab his diversæ.

265. *Nec se super æquora* etc. E monstris marinis poetæ plerumque *phocas* et *delphinos* commemorant. De *phocarum corporibus* diximus ad I, 300. — *Delphis* Veterum Linneo dicitur *Delphinus Delphis*, Nostris *der Tummler.* — *Curvi*, ob dorsum repandum. Anacr. Od. 11, 27; χορὸς ἰχθύων κυρτός. Solent autem delphini crebro e mari exsilire, atque natantes exsultare, unde χορευταὶ et saltatores dicuntur. Cf. III, 670 sqq.; vid. Plin. H. N. IX, 8, et Mullerus ad Linnei Systema Nat. t. I, p. 505. *Jacere* dicuntur cadavera sine sepultura abjecta, ut monet Burm. Idem putat, totum mare evanuisse, et *summum profundum* explicat arenam non aquis tectam, sed siccam. Fallitur. Mare contractum modo erat, et in superficie aquæ *jacebant exanimata resupina*, ut solent corpora mortua in aqua natare.

268. *Jacent.* Codex noster Reg. B. *Natant*; minus bene. — Heins. dederat *Exanimata natant*; sed *jacent* revocavit Burmannus. — *Dorida.* Oceani et Tethyos filiam, Nerei uxorem, matrem Nympharum maritimarum. *Ed.* — *Antris* Heinsius recipit ex melioribus pro *undis*. Codices nostri, *antris.* — *Sub an-*

Doridaque, et natas, tepidis latuisse sub antris.
Ter Neptunus aquis cum torvo brachia vultu
Exserere ausus erat: ter non tulit aeris æstus.
Alma tamen Tellus, ut erat circumdata ponto,
Inter aquas pelagi, contractosque undique fontes,
Qui se condiderant in opacæ viscera matris,
Sustulit omniferos collo tenus arida vultus;

tris. In antris. Vide ad I, 689. In fundo autem maris *antra* finguntur, in quibus Dii marini habitant.—Primus *Neptunus* causam mundi agere voluit, quia frater Jovis. — *Torvus* vultus passim ei a poetis tribuitur propter maris naturam. Nunc etiam dolor ex æstu vultum obducebat.

271. *Brachia exserere.* Nempe orandi causa. Etenim oratoribus Romanis ad dicendum prodeuntibus solemne erat *brachium extra togam exserere.* Senec. Contr. V, 6. Quint. XI, 3.—*Ter* melius repetitum, quam si *nunquam* dixisset.

272. *Alma tamen tellus.* Post illum *Tellus* prodit, quæ erat pars illius calamitatis maxima, mater etiam laborantium fontium, qui, ut liberi tempore calamitoso in sinum matris, in *opaca* (ubi tuti) ejus viscera confugerant. Præclara idea. Non autem *Tellus* ipse orbis terrarum intelligitur, sed Dea telluris in terris habitans, ut *Peneus* est deus Penei fluvii, in fonte ejus sedem habens. Tellus vero non ausa est tota prodire, sed tantum ex aquis quibus cincta, prospectare, vultusque tollere. Exseruit quidem et *manum*; eam vero non movere inter dicendum potuit, sed, ut oculos ab æstu et favilla defenderet, *opposuit fronti.* Et quoniam ne sic quidem æstum ferre poterat, *subsedit*: subsidere fecit terram, quanquam *paululum* tantum, ne longius abesset ab arce Jovis, quicum agere volebat. Hinc *magnus tremor.* Ita labor Telluris et cura in maximo malo bene notata. — *Alma*, omnia alens, proprium et aptum terræ epitheton. — *Ut erat*, ὡς εἶχε, exprimit statum aut habitum, quo quis erat, IV, 473: *canos, ut erat turbata, capillos;* VI, 237: *ut erat pronus;* 244: *sicut erant juncti.* Mox revocandum putavi, *contractosque*, ab Heinsio pulsum. Non enim innuit, aquas pelasgi constare ex fontibus, sed omnis generis aquas commemorare vult.

273. *Contractos* pro *contractosque* invexit Heinsius ut aquas pelagi innuat constare ex fontibus undique contractis.

275. *Omniferos.* Quoniam nonnulli *omniparens*, propterea Heins. conj. *omniparos*, idque ex analogia comprobat. Nostri Codices, *omniferos.* — *Sustulit omniferos.* Ut Autumno ab Horatio *caput pomis decorum*, sic Telluri a Nostro *omniferi vultus* dantur: *omniferos*, vocabulum ab ipso Ovidio factum, aptum tamen terræ πανδώρῳ et παμμήτορι, quæ *omnia*, quibus indiget natura humana, *fert* et alit. Lucretio et Virgilio dicitur *omniparens.* — *Sustulit.* Videtur poeta respexisse ad locum Pausaniæ in Atticis.: Ἔστι δὲ καὶ Γῆς ἄγαλμα ἱκετευούσης ὗσαι τὸν Δία. « Est apud Athenienses simulacrum

Opposuitque manum fronti; magnoque tremore
Omnia concutiens paulum subsedit; et infra,
Quam solet esse, fuit; siccaque ita voce locuta est:
« Si placet hoc, meruique, quid, o, tua fulmina cessant,
» Summe Deum? liceat periturae viribus ignis,
» Igne perire tuo; cladenque auctore levare.
» Vix equidem fauces hæc ipsa in verba resolvo,
» (Presserat ora vapor) tostos en adspice crines,
» Inque oculis tantum, tantum super ora favillæ.

Terræ Jovi supplicantis, ut e cælo imbrem demittat. » *Ed.*

276. *Opposuitque* etc. Silius XIII, 341: *Obtendensque manum* solem infervescere fronti Arcet.

278. *Sicca vox.* Quæ venit e gutture sicco. Hoc et magis poeticum, et huic loco aptius, quam vulgat. *sacraque*: X, 663, *aridus anhelitus.* — *Siccaque* exstat quidem non nisi in Urbin. et uno Ciofan., sed recte receptum ab Heins. pro *sacraque.* — Nostri Codd. *sacraque*, et forsan τὸ *sicca* ab ingenio recentiorum proficiscitur.

279. *Si placet hoc.* Non suppliciter orat, sed tota est in indignitate rei demonstranda Jovisque negligentia incusanda. Inest æquabile et gratum orationis flumen. Hæc compensant luxuriem ingenii, quæ in superioribus aliquoties ostendit. Prima verba quasi captationem benevolentiæ quandam habent. — *Mereri* malo sensu pro *peccare*, etiam 291: vide Heynii Observationes ad Tibul. II, IV, 5. — *Vires* sæpe et igni tribuuntur et pro ignibus ponuntur: VII, 81, scintilla *in veteres crescit vires*; XIII, 868, Ætna *cum suis viribus.* Hinc h. l. periphrasin facit, ut XIV, 274, *vis meri.* Similia apud Græcos. — *Clades levatur*, tolerabilior redditur, *auctore*, quando aut a magno et illustri viro, aut, ut hoc loco, a Deo infertur. Burm. *Levare*, minuere, ut III, 338.

283. *Tostos.* Codex Regius B. *nostros*; e glossa forte.

284. *Inque oculis* etc. Ita recte vetustiores. Olim edebatur *Inque oculis fumum: volitant super ora favillæ.* Verum de *fumo* in tanto malo vix questa esset Tellus. Heinsius suadebat, *Inque oculis fumi tantum, tantumque favillæ.* Satis aspere. Nempe ille *ora* ferre nolebat, quia idem vocabulum præcessit. At Ovidius millies intra paucos versus idem vocabulum repetit. — Hic versus ita legitur in Codice Regio B: *Inque oculis tantum, tantum est super ora favillæ*; in Codice A: *Inque meis oculis* etc. Insulse; præstat nostra lectio. *Ed.* — *Adunci.* Multi, *curvi.* Nostri autem Codices, *adunci.* — — *Presserat. Premere*, opprimere, claudere. Virgilius Æn. VI, 155: *pressoque obmutuit ore.* Multum valet ad movendos alios, si, quæ dicimus, eorum oculis subjicere possumus. Hinc *en adspice*, et mox *circumspice*, atque *en Atlas.* Non *cineris* dicit, sed, quod gravius, *favillæ*, cineris mixti scintillis igneis. —

» Hosne mihi fructus, hunc fertilitatis honorem
» Officiique refers, quod adunci vulnera aratri,
» Rastrorumque fero, totoque exerceor anno?
» Quod pecori frondes, alimentaque mitia, fruges,
» Humano generi, vobis quod tura ministro?
» Sed tamen exitium fac me meruisse : quid undæ,
» Quid meruit frater? cur illi tradita sorte
» Æquora decrescunt, et ab æthere longius absunt?
» Quod si nec fratris, nec te mea gratia tangit;
» At cæli miserere tui : circumspice utrumque;
» Fumat uterque polus : quos si vitiaverit ignis,
» Atria vestra ruent : Atlas en ipse laborat;
» Vixque suis humeris candentem sustinet axem.
» Si freta, si terræ pereunt, si regia cæli :
» In chaos antiquum confundimur : eripe flammis,
» Si quid adhuc superest; et rerum consule summæ. »

Honor : præmium. Sæpe sulci cum *vulneribus* comparantur, et hoc quidem loco commodissime. Acerbius etiam Plin. H. N. II, 63 : *Ferro, ligno, igne, lapide terra omnibus cruciatur horis. Nisi tamen, quæ summa patiatur atque extrema cute, tolerabilia videntur. Penetramus in viscera* etc. — De *rastrorum* gravitate v. ad I, 101. — *Exercere* bene de agricultura, atque etiam molestiæ notionem involvit. — *Tura*, quorum cura maxime tangebat Deos, I, 248.

291. *Tradita*. Codex Regius B. *credita*. — *Tradita sorte*. Quæ adeo summo jure ei debentur : *et ab æthere* etc.; quatenus decreverant.

294. *Circumspice utrumque*. Burmannus mallet ita distinguere : *circumspice utrumque* (*fumat uterque*) *polum*.

295. *Quos si vitiaverit ignis*. Codex Regius A., *Quos si violaverit ignis*; alter vero B., *quod si violabitur axis*. — *Vitiaverit*. Violaverit. — *Atria*. Vide ad librum I, 172. — *Atlas laborat*. Atlas, mons Mauritaniæ, qui cælum ideo sustinere dicitur, quod Atlas, qui in illum montem fertur transmutatus, primus omnium astrologica scrutari cœperit. Vid. Rhodigin. lib. VII, cap. XII; Vitruv. lib. VI, cap. X. *Ed.* — De *Atlante*, vide Nostrum, IV, 656, sqq. — *Laborare* eleganter de iis, quæ ita premuntur, ut vix oneri ferendo sufficiant. Horat. I, Od. IX, 3 : *silvæ laborantes*, nempe nive. Plin. Pan. 22 : *tecta laborantia* multitudine hominum insistentium.

299. *Confundimur*. Exquisitius, quam, redimus, revolvimur. — *Si quid* non semper dubitantis est, sed eleganter pro *quod* ponitur. Vide ad

Dixerat hæc Tellus : neque enim tolerare vaporem
Ulterius potuit, nec dicere plura; suumque
Rettulit os in se, propioraque Manibus antra.
At pater omnipotens Superos testatus, et ipsum
Qui dederat currus, nisi opem ferat, omnia fato
Interitura gravi; summam petit arduus arcem,
Unde solet latis nubes inducere terris;
Unde movet tonitrus, vibrataque fulmina jactat.
Sed neque, quas posset terris inducere, nubes
Tunc habuit; nec, quos cælo dimitteret, imbres.
Intonat : et dextra libratum fulmen ab aure
Misit in aurigam; pariterque animaque rotisque
Expulit, et sævis compescuit ignibus ignes.
Consternantur equi; et saltu in contraria facto

Plin. I, Epist. I.—*Rerum summæ*, incolumitati totius universi. Sic *summa reipublicæ* sæpe apud Ciceronem : vide Ernesti clavem Ciceronianam.

301. *Vaporem*. Codex Regius B. *vapores*; parvi interest. — *Os suum*, Tellus, Dea, *rettulit in se*, in orbem terrarum. Ciofanus putabat, hoc ductum esse a volumine serpentis. — *Propioraque manibus antra*. Id est speluncas inferis finitimas. *Ed.*

304. *Superos testatus*. Testatur Deos, quippe necaturus infelicem aurigam. — *Summam arcem*, altissimam mundi oram petit, et sic *arduus* erat. — *Movet*, excitat: *vibrata*, agitata, hastæ instar. His agitationibus acceleratur jactus teli aut fulminis. Mox *libratum fulmen* eodem sensu; nam *librare* pr. de motu manus, quo exploramus pondera. Similes autem motus faciunt, qui magna vi projicere aliquid volunt. Cf. Arntzen. et Schwarz. ad Plin. Paneg. XIII. — *Libratum ab aure* cum vi pingendi. Jacula enim mittuntur vel ab aure, vel a latere : vid. Cerda ad Virgil. Æneid. IX, 417; ubi, *summa telum librabat ab aure*. Nost. infra vers. 624 : *malleus dextra libratus ab aure*. Senec. de Benef. II, 6 : *Infinitum interest, utrum excusso lacerto tela torqueantur, an remissa manu effluant*.

312. *Anima expulit*. Vita privavit, et *rotis*, curru dejecit. *Animam expellere* est infra VI, 618. Durum quidem est *anima expellere*, ferendum tamen in poeta, præsertim quum *rotis* addatur. Sæpe enim duobus diversis nominibus unum verbum sic accommodatur. Similiter autem fere locutus est Plin. VIII, Ep. IV : *Pulsum regia, pulsum vita*. — *Sævi ignes*, Jovis fulmina, ut IV Trist. III, 69. Male igitur h. l. quidam, *sævos*.

313. *Expulit*. Olim edit. *Exuit*, quod et plurimi Codd. habent. Alterum, ut et Burmannus monuit,

Colla jugo eripiunt, abruptaque lora relinquunt.
Illic frena jacent, illic temone revulsus
Axis; in hac radii fractarum parte rotarum:
Sparsaque sunt late laceri vestigia currus.
At Phaethon, rutilos flamma populante capillos,
Volvitur in præceps, longoque per aera tractu
Fertur; ut interdum de cælo stella sereno,
Etsi non cecidit, potuit cecidisse videri.
Quem procul a patria diverso maximus orbe

majoris est impetus et violentiæ. Ibid. Cælest. Farnes. unus Thuani, *sævos.* — Nostri Codd. *expulit*..... et *sævis.*

315. *Jugo eripiunt.* MSS. multi, *jugo excutiunt*, quod, ut fortius, Ciofan. Farnab. et Heins. placuit. Burm. contra monet, recte quidem, dici *collis juga excutere*, non autem *colla jugo*; atque etiam Senec. Hipp. 1084, ubi Nostrum imitatur, scripsisse, *seque luctantur jugo Eripere.* — Vulgatum admittunt nostri.

316. *Illic frena jacent.* Lucian. d. l.: *Κατέαγε ὁ ῥυμὸς, καὶ ἅτερος τῶν τροχῶν συντέτριπται.* *Rutili* (*goldgelbe*) *capilli*, quales, Tacito auctore, Germani prisci habebant, ponebantur apud Veteres in magna parte pulchritudinis. Dicuntur etiam *flavi*, græce *ξανθαὶ* et *χρυσαὶ τρίχες*: vide H. Stephanum ad Anacreontis od. XXIX, 5. Hodie magis probantur *blonde Haare.* — *Volvi* de decidente etiam, VI, 238; Virg. Æn. I, 115. *In præceps*, in caput, prono capite; — *Stella* etc. Confer Callim. hymnum Del. 38. Hujusmodi ignes in aere emicantes, Græcis dicebantur *διάττοντες*. Senec. Nat. Quæst. II, 14: *Stellæ transvolantes.*

318. *Late laceri.* Burm. aures ingrato sono *late laceri* offendebantur; quapropter cum MSS. nonnullis malebat *laceri late.* Sed vid. ad I, 299.

322. *Etsi non cecidit.* Cod. R. A. *quæ si non cecidit.* — *Potuit cecidisse videri.* Respexit fortasse Aristotelis Meteor. I, 4; ubi hujusmodi ignes vocantur *δοκοῦντες ἀστέρες διάττειν.* Cum tali stella etiam apud Homerum, Il. Δ, 75, Minervæ delapsus comparatur. Phaeth. casum in Winkelmanni Monum. ineditis, n. 43, expressum vides.

323. *Diverso orbe. Diversus orbis*, pars orbis terrarum opposita, nempe septentrionalis. *Eridanum* excepisse Phaethonta, Veteres constanter tradunt, nisi quod Aristoteles de Mirabb. 82: lacum aquis fervidis æstuantem juxta hunc fluvium nominat. Antiquissimis Græcis *Eridanus* erat in margine Europæ occidentali, in Oceanum septentrionalem se exonerans, ad cujus ostium electrum reperiebatur, et a quo non procul insulæ aberant stannum mittentes. Rhenum eos intellexisse Vossius ad Virgil. Georg. I, 482, argumentis non contemnendis docet. Sed Pherecydes primus Padum in Italia, qui tum Græcis innotuerat, eo nomine a majoribus designatum esse putavit (Hygin. fab. 154), cujus

Excipit Eridanus, fumantiaque abluit ora.
Naides Hesperiæ trifida fumantia flamma
Corpora dant tumulo, signantque hoc carmine saxum :
« Hic situs est Phaethon, currus auriga paterni ;
» Quem si non tenuit, magnis tamen excidit ausis. »
Nam pater obductos luctu miserabilis ægro
Condiderat vultus; et, si modo credimus, unum

auctoritatem reliqui deinceps Græci et Romani sequuti sunt. Vid. et Munker. ad Hygin. dicto loco. Usurp. h. l. *maximus*, ut a Virg. *rex fluviorum*.

324. *Excipit.* Longe quippe ab Æthiopia distat Eridanus : Ἔνθα ποτ' αἰθαλόεντι τυπεὶς πρὸς στέρνα κεραυνῷ, Ἡμιδαὴς Φαέθων πέσεν ἅρματος Ἠελίοιο. Apollon. IV, Arg. *Ed.* — *Ora abluit*, ut apud Claudianum, XXVIII, 166 ; ubi Eridanus palla velatus, cui Phaethon intextus, *vulnera lavit anheli.* Pro *fumantia* Heinsius ex primo Mediceo, *spumantia*, quia illud verbum proximo occurrit. At unde *spuma* in corpore fulmine necato? Revocavi igitur *fumantia*.

325–366. *Naides Hesperiæ*, etc. Ultimus actus, qui metamorphosin continet, propter quam omnis de Phaethonte fab. narrata. — *Naides Hesperiæ*, nymphæ Italicæ : vide ad vers. 258. — *Trifida flamma.* Fulmine, quod ita pingebatur. Ut enim tridens Neptuno, sic trifidum fulmen attribuitur Jovi. A triplici potestate sic dictum volunt: ferit enim, penetrat, et adurit. *Ed.* — *Tumulus*, χῶμα, terra exstructa, cui *corpora*, ossa, *dantur* aut mandantur. — *Saxum*, λίθος, στήλη, columna sepulcralis, cippus. — *Carmine*, ἐπίγραμμα, titulo; nam *carmen*, quæcumque formula verborum. — *Signant*, insculpunt, verbum proprium in hac re : vide Heinsium. Tales autem inscriptiones prisca illa ætas ignoravit. Initium solemne hujusmodi titulorum, *Hic situs est*, aut *hic jacet*. *Siti* enim proprie, conditi. Cic. Legg. II, 22. Nomini in titulis breviter adscribebantur res gestæ. — *Tenuit*, obtinuit, tueri, regere potuit; magna tamen erant ausa, quibus excidit. Hæc ipsa verba *quem.... ausis* ad virtutis studiosum transtulit Seneca, de Vita Beata c. XXI. Cf. etiam de Prov. 5 extr. Aliter autem judicavit Horat. IV, Od. XI, 25: *Terret ambustus Phaethon avaras spes.*

329. *Nam pater.* Codex Regius A. *At pater;* Codex Regius B. *Jam pater;* quod prætulerim etsi aliter *Gierig.* placeat. Nam ratio ellypseos quam infra attulit (vide notam subjectam) mihi contorta visa est. *Ed.* — *Nam.* Librarii, qui *Nam* in *At* mutarunt, ignorabant, *nam* sic poni, ut subintelligendum sit aliquid, veluti h. l. pater quidem aberat, nam is etc. Sic et VI, 271. — *Obducere* vultum, ad mœrorem componere : Casaub. ad Sueton. Tib. 68.—*Æger,* qui eum reddebat ægrum, ut *æger amor* Virg. Georg. IV, 464.—*Isse,* fluxisse, præterlapsum esse. — *Aliquisque* etc. Ineptissimus jocus. Parum sanæ mentis est in mundi interitu jocari ; *usus in illo*, ut XIV, 268, *usus in folio* ; X, 213, *color in illis.*

330. *Condiderat vultus.* Unus Me-

Isse diem sine Sole ferunt: incendia lumen
Præbebant; aliquisque malo fuit usus in illo.
At Clymene, postquam dixit quæcumque fuerunt
In tantis dicenda malis, lugubris, et amens,
Et laniata sinus, totum percensuit orbem;
Exanimesque artus primo, mox ossa requirens,
Repperit ossa tamen peregrina condita ripa,
Incubuitque loco; nomenque in marmore lectum
Perfudit lacrimis, et aperto pectore fovit:
Nec minus Heliades fletus, et, inania morti
Munera, dant lacrimas; et cæsæ pectora palmis,
Non auditurum miseras Phaethonta querelas,

dicens, *Abdiderat;* cæteri omnes et nostri Regii, *condiderat.* Ed.

334. *Lugubris*, vestes lugubres sive atras induta, forte et resectis tonsisve capillis. — *Laniare* grave verbum, sed aptum luctui acerbiori antiquissimorum et rudium adhuc hominum, qui unguibus adeo ora et pectora palmis fœdabant. Virg. Æn. I, 673. — Sic *repperit* quidem *ossa*, in *peregrina tamen ripa.* In terra peregrina mori tristissimum visum. Tibul. I, III, 3, ibique Heynius in Observ.; item Virg. Æn. IX, 485. — *Aperto*, nudo: *fovere nomen* frigida admodum locutio videtur Burmann. Amplectitur itaque Gronov. Cod. lectionem, *sævit*, id est laceravit apertum seu nudatum pectus. Sed quidni Clymene *nomen*, quod diu pectore aperto tegebat, *fovisse* recte dicatur, quum *locum fovere* bona locutio sit, de eo, qui assidue et diu in eo versatur? Sic *castra fovere*, Virgil. Æn. IX, 57: *humum fovere*, Georg. III, 420.

340. *Heliades fletus.* Ante Heinsium, edebatur *Heliades lugent*, et ita nostri Codices habent. *Ed.* — Heliades, sorores Phaethontis (*Phaethontides* apud Germanic. Arat. vers. 371). Ἡλίου s. Solis filiæ. A Nostro non nisi tres commemorantur, ab Hygino, præf. quatuor; sed Hesiod. septem numeraverat. — *Fletus*, quoniam a *lacrymis* distingui videntur, forte omnino luctus signa. — *Munera*, honores extremi, qui habentur mortuis, ut Virg. Æneid. VI, 884 sqq.: vide Brouckh. ad Propert. I, XVII, 23. — *Inania*, quia mortuum non in vitam revocant. Plane sic *inane munus* apud Virg. d. l., et *vanus honor*, Æneid. XI, 52: *inane*, omne id, quod fructu caret.

341. *Cæsæ.* Codex Regius B., qui versu præcedenti habet *lugent*, dat *pulsant* pro *cæsæ;* nec mala lectio, nisi e glossa nata sit. *Ed.* — *Miseras..... querelas.* MSS. magno numero, *miseris querelis*, ut ad *vocant* referatur. Non male. — Cod. Reg. A., *miseris querelis.* — *Phaethonta vocant* ex more lugentium et conclamantium priscis temporibus. Homer. Od. I, 65. Virg. Æneid. III,

Nocte dieque vocant; adsternunturque sepulcro.
Luna quater junctis implerat cornibus orbem:
Illæ more suo, nam morem fecerat usus,
Plangorem dederant: e queis Phaetusa sororum
Maxima, quum vellet terræ procumbere, questa est
Diriguisse pedes: ad quam conata venire
Candida Lampetie, subita radice retenta est.
Tertia, quum crinem manibus laniare pararet,
Avellit frondes: hæc stipite crura teneri,
Illa dolet fieri longos sua brachia ramos.
Dumque ea mirantur; complectitur inguina cortex;
Perque gradus uterum, pectusque, humerosque, manusque
Ambit; et exstabant tantum ora vocantia matrem.
Quid faciat mater, nisi, quo trahat impetus illam,
Huc eat, atque illuc; et, dum licet, oscula jungat?
Non satis est: truncis avellere corpora tentat;
Et teneros manibus ramos abrumpere: at inde
Sanguineæ manant, tanquam de vulnere, guttæ.
« Parce, precor, mater, quæcumque est saucia clamat;
» Parce, precor; nostrum laniatur in arbore corpus:

68. Hinc Æneid. I, 219, *nec jam exaudire vocatos*, mortuos esse.

344. *Luna quater* etc. Luctus per certum tempus, idque interdum satis longum, durabat, nunc quatuor menses, quod poetice expressum; vid. ad vers. 453. Jam transformationes per partes rursus describit. Cf. I, 548-552; IX, 351-358; X, 489-500. Sed Claud. XXVIII, 164, alium mythum sequitur, ex quo Heliades cum Eridano et Cycno inter sidera relatæ.

349. *Candida*, pulchra, frequens puellarum epitheton. — *Subita radice*, in quam pedes ejus subito mutati sunt. — *Tertia* aliis Ægle, aliis Phœbe est.

356. *Trahat*. Codices nostri *trahit*, quod prætulerim. *Ed.* — *Impetus*; nunc oppositum rationi, consilio, affectum et perturbationem animi vehementiorem indicat; de ea recte *trahere*.

359. *Abrumpere*. Nostri Codd. *abrumpit*.

361. *Parce precor*. etc. Sic Virgil. Æneid. III, 41: *Quid miserum, Ænea, laceras? jam parce sepulto: Parce pias scelerare manus*.

362. *Laniatur*. Codd. Regii, *laceratur*. — *Cortex in verba novissima*

» Jamque vale. » Cortex in verba novissima venit.
Inde fluunt lacrimæ; stillataque sole rigescunt
De ramis electra novis; quæ lucidus amnis
Excipit, et nuribus mittit gestanda Latinis.
II. Adfuit huic monstro proles Stheneleia Cycnus;

venit. Id est, cortex os obducens *verba* Heliadum ultima occupavit. Noster X, 497: *Venientique obvia ligno subsedit, mersitque suos in cortice vultus*; et XI, 256: *Admisitque suos in verba novissima fluctus.* Ed. — *Cortex venit.* In quales arbores mutatæ sint, poeta non addit; sed I ex Pont. II, 33, *populos* (αἰγείρους) nominat. Atque ita et Hesiod.; Hygin.; Virgil. Æneid. X, 190; Lucian. aliique. At Virgil. Ecl. VI, 62, *alnos* commemorat, quemadmodum alii *ulmos* aut *pinus*. Plin. Hist. Nat. XXXVII, II, 3. Communis porro opinio erat (vid. et Eurip. Hipp. 740; Apollon. Rh. IV, 596), ex *lacrymis* (ἐκ τῶν δακρύων) illarum arborum *electra* nasci: quod non mirum videri debet, quum arborum resinam Græci ita dixerint (cf. et X, 501), atque etiam hodie rerum naturalium indagatores eo fere inclinent, ut resinæ electra originem debere putent. Si his addideris, quæ ad vers. 324 notavimus, satis probabiliter tibi fabulam interpretaberis. Sophocles in trag. deperdita ex aliis lacrymis electra nasci finxerat, nempe quas Meleagri sorores in aves mutatæ in India flerent: quod a Plin. dicto loco, reprehenditur: vide omnino Gesneri Diss. in Comm. Societ. Gotting. t. III, p. 72.

364. *Stillata*, passive. — *Lucidus* λευκός, clarus. — *Nuribus Latinis.* Italis mulieribus. *Nurus* omnino mulier poetis. Vid. III, 528. Plin. d. l. narrat, suo tempore Transpadanorum agrestes feminas monilium vice succina gestare, maxime decoris gratia, sed et medicinæ.

366. *Mittit.* Pro *mittit*, unus Codex, *nutrit*, quod Burmannus exemplis illustrat; sed alienum est ab hoc loco. — *Mittunt* merces terræ eæ, ubi maximus earum proventus et mercatus. — Sic et Virgil. Georg. I, 57: *India mittit ebur.* Ed.

367–400. *Adfuit huic monstro* etc. Cycnus, rex Liguriæ, dum deflet Phaethontem, sanguine materno sibi junctum, mutatur in avem sui nominis. Confer Hyg. fabulam 154; et Virgil. Æneid. X, 189, ibique Heynium. Lactant. Argum. fabulæ auctorem facit Phanoclem in Cupidinibus. Nempe ille elegos Ἐρώτων nomine scripserat, de quibus Heins. et Burm. ad X, 83. Addita autem hæc sunt haud dubie superiori fab. postquam Eridanus pro Pado haberi cœpit. Pausanias Attic. p. 76, facile se credere ait, Cycnum, Ligurum regem, musica excelluisse, sed eumdem post mortem ab Apolline in avem Cycnum esse mutatum se non credere. Et tam musici, quam poetæ, cum cycnis comparari solebant: Horat. IV, Od. III, 25. Alius *Cycnus* XII, 72, memoratur. — *Huic monstro.* Huic transformationi; nam *monstrum* omnis res monstrosa aut mira. Adstitit in ripis Eridani Cycnus, quum Heliades in arbores mutarentur. — *Stheneleia*, Sthenelei filius. Regem Liguriæ cognatum fuisse reginæ Æthiopum,

Qui tibi materno quamvis a sanguine junctus,
Mente tamen, Phaethon, propior fuit: ille relicto,
Nam Ligurum populos, et magnas rexerat urbes,
Imperio, ripas virides amnemque querelis
Eridanum implerat, silvamque sororibus auctam:
Quum vox est tenuata viro; canæque capillos
Dissimulant plumæ; collumque e pectore longum
Porrigitur, digitosque ligat junctura rubentes:
Penna latus vestit; tenet os sine acumine rostrum:

minime est credibile. Itaque hoc aut male fictum, aut ab iis additum, qui Phaethonta alium intelligebant, ab orientali diversum. — *Mente* forte ad amicitiam referendum. — *A sanguine*, eleganter, quoad sanguinem: exempla e Cic. dabit Clavis Cicer. — *Propior*, propius junctus, similior.

370. *Ligurum. Ligures*, dura et bellicosa gens, late tenebant maritima loca non modo Italiæ superioris, sed et Galliæ, erantque adeo et Padi accolæ: et Græci antiqui omnem Italiam superiorem ab iis nominarunt. Apud Apollon. IV, 646, Argonautæ adeunt ἔθνεα μύρια Κελτῶν καὶ Λιγύων. Recte igitur Noster Ligurum *populos*. Iidem igitur et succinum mittere credebantur, Claud. XL, 11, et succinum ipsum dictum est λιγγούριον. Strabo IV, p. 310.

371. *Ripas*, ut loca solitaria petere solent mœsti; X, 74. — *Amnemque*. Tanaquil. Faber *amnemque* in *omnemque* mutandum censet. Immo *ripas* et *amnem* bene conjunxit. — *Implerat*. Codex Regius B., *implevit*. — *Implet amnem querelis*, crebro ibi repetit querelas, nempe cantu. Virgil. Æneid. X, 190: *Populeas inter frondes umbramque sororum Dum canit, et mæstum musa solatur amorem*. — *Sororibus*, scilicet tuis; X, 91, hæ tres sorores mutatæ *nemus Heliadum* dicuntur; et apud German. Arat. 370, *nova silva*. — *Auctam*. Gebhardus e manuscriptis suis, *Aptam*. Alterum multo melius.

373. *Quum vox*. Ex voce virili et gravi facta est vox cycni tenuis. In describendis transformationibus ipsis prodit Ovidius inexhaustas ingenii copias, verbisque delectis pingit animantium naturas. Confer similem mutationem, XIV, 499 sqq. — *Canæ plumæ*. Candidæ; Virgilius dicto loco ei canentem molli pluma senectam tribuit.

374. *Dissimulant*. Dissimulare eleganter dicitur forma, sub qua quis latet. Heroid. IV, 56; *tauro dissimulante Jovem*. Hinc infra, 371, *nec se dissimulat*; IX, 76, sic *celare*. — *Longum*. Nostri Codices, *longe*; forsan melius. *Ed*. — *Junctura*, cuticula.

376. *Latus*, alas: nam *pennæ* sunt alarum; *plumis* autem reliquæ corporis partes velantur. — *Vestit*, octo *velat*, atque bene. *Vestire*. Bene de pennis, plumis, crinibus: vide Heins. — *Tenet os*, occupat locum oris. Ita et vers. 830.

Fit nova Cycnus avis, nec se cæloque, Jovique
Credit, ut injuste missi memor ignis ab illo,
Stagna petit, patulosque lacus; ignemque perosus,
Quæ colat, elegit contraria flumina flammis.
  Squalidus interea genitor Phaethontis, et expers
Ipse sui decoris, qualis, quum deficit orbem,
Esse solet; lucemque odit, seque ipse, diemque;
Datque animum in luctus; et luctibus adjicit iram;
Officiumque negat mundo. « Satis, inquit, ab ævi
» Sors mea principiis fuit irrequieta; pigetque
» Actorum sine fine mihi, sine honore, laborum.
» Quilibet alter agat portantes lumina currus.
» Si nemo est, omnesque Dei non posse fatentur;

377. *Nec se cæloque* etc. Prisci poetæ in fingendis fabulis naturam animantium sequuti erant; Noster autem hic et alibi passim naturam earum e fabulis repetit. — *Credere se* elemento, in quo moventur, eleganter dicuntur animantia. Sic et nautæ *se credunt* mari. Ut naturam cycni e fabula explicare posset, ingeniose *Jovi* posuit in dilogia de aere et de Deo summo. Cæterum et in aera interdum hæc avis se tollit. — *Perosus*, ut *exosus*, qui odio habet.

381–400. *Squalidus interea.* Non episodium inutile, ut Schirachio videbatur, sed pars fab. de Phaethonte, quam poeta distulit in h. l. quia Cycni mutatio arcte annexa Heliadum transformationi. Facta autem hæc eo die, qui sine Sole ibat, vers. 330. Pater lugebat; lugentes negligunt, quæ *decus* adferunt corpori, talesque *squalidi* dicuntur. — *Deficere* de occasu solis legitur Propert. III, III, 44: *qua venit exoriens, qua deficit.* Sed nunc eclipsis intelligitur, qua et ipsa Sol *squalidus* videtur, quum alias *niteat* aut *caput nitidum* gerat. *Deficit orbem*, vel orbem terrarum luce sua destituit, non collustrat, vel suum orbem aut totum aut ex parte obscurat: quo posteriore sensu et commode cum aliis legi potest *orbe*. Vid. Virgilius, Georg. I, 442, ubi *Conditus in nubem medioque refugerit orbe.*—Mœsti *lucem* odisse solent; id optime translatum ad Solem, lucis auctorem. — *Orbem*; permulti, *orbe*, quod non displicet Burmanno. — Nostri Codices, *orbi.* Utrumque rectum est. Nam *deficere*, modo neutrum est et dativum post se trahit, ut apud Cæsarem B. G. III: *Non solum vires, sed etiam tela nostris deficerent*; modo activum, ut h. l. et apud Cic. I, de Orat.: *Vires deficiunt illum.* Ed.

385. *Satis*, *inquit* etc. Verissimus sermo eorum, quibus præter meritum calamitas ab aliis illata.—*Honor*, ut 285. *Agere*, ἐλαύνειν, de auriga.— *Si nemo est* etc. Cf. 58 s. — *Ipse*, αὐτός, princeps cœtus alicujus. Nunc vero indignantis est. — *Tentat habe-*

» Ipse agat; ut saltem, dum nostras tentat habenas,
» Orbatura patres aliquando fulmina ponat.
» Tum sciet, ignipedum vires expertus equorum,
» Non meruisse necem, qui non bene rexerit illos. »
Talia dicentem circumstant omnia Solem
Numina; neve velit tenebras inducere rebus,
Supplice voce rogant: missos quoque Jupiter ignes
Excusat, precibusque minas regaliter addit.
Colligit amentes, et adhuc terrore paventes
Phœbus equos; stimuloque domans et verbere sævit:
Sævit enim, natumque objectat, et imputat illis.
III. At pater omnipotens ingentia mœnia cæli

nas. Periculum facit, an flectere eas possit. Ita *tentare castra*, *mare* et alia. — *Orbatura* etc. Indignans loquitur, quasi Jupiter jam plures patres fulmine orbaverit.

392. *Ignipedum*. Heinsius mallet *anguipedum*. Tales vero equi non bene videntur Soli dari. Unus, *alipedum*, quod non spernit Burman. — *Ignipedes* equi valde displicebant Heinsio. Sed equis, qui vehunt ignes, qui ignes *in pectore habent*, *ignes ore et naribus efflant*, 85, 119, 154, non male a poetis *ignei pedes* dari videntur.

395. *Neve velit inducere*. Urbanius, quam, ne inducat. — *Res*, mundus. Mox majestas Jovis bene notata. — *Preces*, quibus *minæ* adduntur, a Cic. Attic. IX, III, *armatæ*, a Tac. Ann. II, 57, *contumaces* dicuntur. Apud Lucian. Dial. Deor. 25, Jupiter satis acerbe in Apollinem invehitur, et ille se peccasse fatetur.

398–400. *Colligit amentes* etc. Fides horum versuum Heinsio suspecta erat. Burmannus putabat legi etiam posse, *stimuloque furens et verbere cædit*: quo nihil lucramur. — Perperam hi versus Heins. displicent; apud omnes leguntur et apprime dolori paterno conveniunt. *Ed.* Nota rhythmum in verbis *amentes* et *paventes*. Similis negligentiæ exempla Heynius ad Tibul. I, IX, 23 in Obs. collegit. In sqq. *stimuloque* etc. luxuriatur Ovidii ingenium. Hoc enim, quod homines furentes facere solent, ut iram evomant in res innoxias, male transtulit ad Deum. — *Sævire*, verberibus agitare alios. *Verbere*, flagello. — *Natum*, mortem nati.

401–530. *At pater omnipotens* etc. *Jupiter* vi comprimit *Callisto*, Lycaonis filiam, quam propterea *Diana* e choro suo secedere jubet; *Juno* autem in *ursam* mutat. In eam quum *Arcas*, ipsius et Jovis filius, incidisset, sagitta eam transfigere parabat; sed Jupiter ambos repente abreptos in cælo collocat, sideraque vicina facit. Nempe, Arcades, qui Callistus sepulcrum ostentabant, Paus. VIII, p. 671, eamque, quum in vivis esset, carissimam habuisse

Circuit; et, ne quid labefactum viribus ignis
Corruat, explorat : quæ postquam firma, suique
Roboris esse videt; terras, hominumque labores
Perspicit. Arcadiæ tamen est impensior illi
Cura suæ; fontesque, et nondum audentia labi
Flumina restituit; dat terræ gramina, frondes
Arboribus; læsasque jubet revirescere silvas.

videntur, mortuæ sidus Ursæ dicarunt, cujus et nomen et situs, quo nunquam occidit, fabulæ locum dedit. Eam vero Græcis decantatam fuisse, Pausan. p. 603, tradit. Primus eam Aniethus, Tegeates historiarum scriptor, narrasse videtur. Hyg. P. A, II, 1 extr. Post eum plurimi, sed magna varietate, repetierunt, Eumelus, Pherecydes, Asius, Hesiodus, quos Apollod. laudat, et Amphis, comœdiarum scriptor. Ex iis, qui restant, vide Pausan. VIII, p. 603; Apollod. III, VIII, 2; Hyg. fabb. 176, 177, P. A. II, 1, ubi diversas traditiones collegit. Noster, qui Hesiodum maxime sequutus esse videtur, eam egregie exornavit, atque etiam, II Fast. 155–193, tractavit. Hoc commento commodissime ad fab. seq. transit.—*Mœnia* cælo aut mundo tribuit Lucret. intelligitque extremas mundi oras, aut mundum ipsum. Sed Noster proprie accepit, quæ si essent, forent sane immenso ambitu, unde *ingentia*. Horum curam gerebat Jupiter ; itaque et nunc ea *circuit* et *explorat*, more Ædilium, quibus cura ædificiorum commissa est, et ut, V, 360, Pluto Siciliæ fundamina, ubi simili amore corripitur. — *Sui roboris* erant, habebant justum robur, firmitatem. — *Hominum labores*, segetes et alia opera. Ita Plinius, Paneg. 81, 2, *agrestium labor*. Virg. Georg. I, 325; Æneid. II, 306 : *sata læta boumque labores*. Vir doctus, in Ephem. liter. Norimb. intelligit calamitates hominum perpessas et miserias. Verum eo sensu *labores* non, nisi dum perferuntur, perspici possunt. Rod. vertit, *der Menschen erlittenen Schaden*, contra linguæ usum.

405. *Perspicit*, verbum huic loco aptissimum; dicitur enim ut nostrum *besichtigen*, de iis qui examinant ædificia, vias et alia. Vide Ernesti Clavem Cic. h. v. *Perspicit*. Damnanda lectio *prospicit*, quam multi Codices præferunt, et quam Douza conjecerat, quia non e cælo spectat. — Nostri Codices Regii habent *perspicit*. — *Arcadiam* vocat *suam*, ejusque curam præcipuam gerit, quia in Parrhasio, monte Arcadiæ, natus a multis ferebatur; quanquam et Cretenses id honoris sibi vindicabant : vide Callimachum, h. Jov. 4–10. Hoc quoque transitum adjuvat. — *Impensior*, major, et proprie *cura* dicitur *impendi*. — *Fontibus* et *fluminibus* abundabat Arcadia, inde εὔυδρος dicta. E fluviis maxime memorabiles Ladon et Erymanthus. Bene *nondum audentia*, tanquam animantia, quæ se condiderant in viscera matris, vers. 274. De *labi*, vide supra ad lib. Metam. I, 189.

Dum redit, itque frequens, in virgine Nonacrina
Hæsit, et accepti caluere sub ossibus ignes.
Non erat hujus opus lanam mollire trahendo;
Nec positu variare comas : ubi fibula vestem,
Vitta coercuerat neglectos alba capillos,
Et modo læve manu jaculum, modo sumserat arcum,
Miles erat Phœbes; nec Mænalon attigit ulla
Gratior hac Triviæ : sed nulla potentia longa est.

409. *Redit*, *itque*, ut VIII, 163: *refluitque, fluitque*. — *Nonacrina*. *Nonacris*, mons Arcadiæ, vide Munker. ad Hygin. fab. 177. Et hæc res gesta est in Nonacrino monte. Hygin. P. A. Lactant. in Arg. — *Hæsit in virgine*, captus ejus pulchritudine constitit. Hinc *hærere* et *adhærere* de amantibus: vid. ad XIII, 906. *Virgo* illa Aniethо fuit Megisto, Lycaonis neptis, Cetei filia. A cæteris *Callisto* nominatur; eamque Lycaonis filiam fecere Eumelus, Hesiod. Pausan. Hygin. et auctor versuum Creticorum, quos ille laudat. Alii aliter : vide Apollod.

410. *Accepti*. *Schepper* malebat *accensi* aut *accensis* caluere. Male. — *Accepti* non est mutandum. Virgil. Æneid. VIII, 389 : *ille repente Accepit solitam flammam*. — *Sub*, in.

411–416. *Non erat hujus opus* etc. Apollod. σύνθηρος Ἀρτέμιδος τὴν αὐτὴν ἐκείνῃ στολὴν φοροῦσα. Hoc ornavit Noster, etiam per comparationem cum aliarum puellarum studiis. Cf. XIV, 264 s. Verbis *lanam mollire trahendo* describitur carminatio. Manipuli lanæ rudis per instrumentum quoddam ferreum trahuntur, ut a sordibus purgentur et mollescant: vide Scaliger. ad Tibul. I, VI, 80.

412. *Positu variare comas*. Varia compositione ornare capillos, solebant Nymphæ amori indulgentes. Medic. Fac. 19 : *Vultis odoratos positu variare capillos*. Amor. II, VIII, 1 : *Ponendis in mille modos perfecta capillis*. Cf. III, Art. 151. De verbo *ponere*, vid. ad I, 477. — *Ubi fibula vestem* etc. In multis manuscriptis locus auctius sic legitur : *ubi fibula vestem Strinxerat, eminuit corpus juvenile decorque*; in quibus manum alienam facile agnoscis. — Hanc varietatem non habent nostri Regii.

413. *Coercuerat*, collegerat. *Fibula* constringi solebat *vestis*, qua brevi utebantur venantes, vel in humeris vel circa pectus. De *vittis* vide ad I, 477. — *Neglectos*, incompositos, in nodum negligenter collectos, ne dispersi jacerent in humeris. — *Læve*, ut alibi *habilis arcus*. Cf. autem. Virgil. Æneid. I, 318 s.: *Namque humeris de more habilem suspenderat arcum* etc. — *Miles Phœbes*, venatrix et comes Dianæ, ut Peneis I, 475 sqq. et Syrinx vers. 694 sqq. Propter similitudinem belli et venatus, milites et venatores inter se comparantur, et pleraque vocabula utrisque sunt communia. Horat. I, Ep. II, 67, *militare* de cane venatico.

416. *Triviæ*. Diana *Trivia*, præses triviorum, quæ venari solebat etiam in *Mænalo*, de quo ad I, 216. — *Gratior*. Hygin. P. A. d. l. ex He-

Ulterius medio spatium sol altus habebat;
Quum subit illa nemus, quod nulla ceciderat ætas.
Exuit hic humero pharetram, lentosque retendit
Arcus; inque solo, quod texerat herba, jacebat;
Et pictam posita pharetram cervice premebat.
Jupiter ut vidit fessam, et custode vacantem,
« Hoc certe conjux furtum mea nesciet, inquit;
» Aut si rescierit; sunt o, sunt jurgia tanti? »
Protinus induitur faciem cultumque Dianæ:

siodo, *a qua non mediocriter esse dilectam propter utriusque consimilem naturam*; II Fast. 157, Diana eam, postquam jurata perpetuam virginitatem promiserat, principem facit comitum. Sequitur sententia vera, unde lector exitum rei divinare potest. Est autem *potentia* gratia, qua valemus apud alios.

417. *Ulterius medio spatium sol habebat*; jam meridiem pertransierat. *Habere spatium*, illud emensum esse cursu; II, Fast. 164: *Aut plus aut medium sole tenente diem*. B. — *Habebat*. Duo *agebat*, quod non improbat Burmannus.— Nostri Codd. *habebat*. — *Ceciderat*. Noster Codex Reg. B, *reciderat*, et supra a secunda manu, *exciderat*. Ed. — In sacris nemoribus et vetustis non licebat arbores cædere. Cf. III, 28; VIII, 329; IV Fast. 649. Tale igitur nemus densum est et umbrosum.

419. *Exuit*. Ornate: depositis armis humi quievit. — *Lentos*, e ligno flexibili. — *Quod texerat herba* exquisitius quam, herboso; admonet enim nos, herbam vices vestium stragularum præstitisse. Venantes, ad imitationem vitæ militaris, quiescentes capiti supponebant arma. Cerda ad Virgil. Æneid. VII, 460. — *Pictam*, distinctam, nisi auro argentove, certe ebore aut cornu. — *Posita*, recumbente. — *Custos* potest arbitrum significare, ut *custode vacans* sit idem quam, 544, *inobservata*. Sed etiam virginum et nuptarum custodes erant: II Amor. IV, 23. Petulanter loquentem Jovem inducit.

424. *Sunt o, sunt jurgia tanti?* Codex Regius B, *sunt, o tua jurgia tanti*. Quæ lect. non rejicienda mihi videtur; scilicet *hoc furtum mea conjux certe nesciet*: fac tamen id *rescierit; o uxor, suntne tua jurgia tanti?* *Que m'importe, à ce prix, ta jalouse querelle?* Vividior sane ista apostrophe; et ita intelligit *Gierig*. Vide sqq. *Ed.* — *Tanti esse* dicuntur, quæ tam gravia sunt, ut eorum causa aliquid vel faciamus, vel omittamus. Suavitas quædam inest in interrogatione et in repetito *sunt*. Nota etiam *hoc certe*.

425. *Protinus induitur* etc. Vulgaris erat traditio, Jovem assimulatum esse Dianæ. Alii narrabant, eum Apollinis formam sumsisse: vide Apollod. Cum Nostro consentit et Amphis apud Hygin. P. A.; sed ille suo modo persequutus est: *induitur cultum Dianæ*, cingitur ritu Dianæ, et sumit arcum cum pharetra. De his armis *cultus*, etiam X, 517. Arcu autem aureo insignis erat

Atque ait, « O comitum, virgo, pars una mearum,
» In quibus es venata jugis? » De cespite virgo
Se levat; et, « Salve numen, me judice, dixit,
» Audiat ipse licet, majus Jove. » Ridet, et audit;
Et sibi præferri se gaudet, et oscula jungit,
Nec moderata satis, nec sic a virgine danda.
Qua venata foret silva narrare parantem
Impedit amplexu; nec se sine crimine prodit.
Illa quidem contra, quantum modo femina possit,
Adspiceres utinam, Saturnia, mitior esses!
Illa quidem pugnat: sed quæ superare puella,
Quisve Jovem poterat? superum petit æthera victor
Jupiter: huic odio nemus est, et conscia silva;
Unde, pedem referens, pæne est oblita pharetram
Tollere cum telis, et, quem suspenderat, arcum.
  Ecce, suo comitata choro Dictynna per altum

illa, I, 696, s. Male Burm. dubitabat, annon ex MSS. quibusdam præferret *vultumque*, ex levissima illa causa, quia interdum *vultus* et *facies* conjunguntur. Etiam Lactant. in Arg. *cultumque* legit: *Fatigata ornatus pharetra sagittisque, velut Diana, occurrit.* — *Pars una* pro *una*, simpliciter: II Fast. 156, *sacri pars una chori.*

429. *Numen majus Jove.* Ingeniose, ut indicet, ex aliena quoque forma Jovis majestatem eluxisse. — *Sibi præferri.* Talia, ut arguta, amat Ovid. — *Oscula* etc. XIV, 658: *oscula, qualia nunquam Vera dedisset anus*; IX, 538: *oscula non sororia.*

433. *Impedit amplexu.* Propter *narrare parantem* possis *impedire* sensu vulgari sumere, ut Rod., *er verbindert sie durch Umarmung.* Exquisitius tamen dictum est, si *impedire amplexu* explicas per amplecti, ut tropus a vitibus petitus sit, quæ retinacula *impediunt*, cingunt; III, 664. Ita *impedire* etiam versu 868. *Complexibus ambire*, XII, 328.

434. *Illa quidem.* Apollod. ἀκούσῃ συνευνάζεται. Illud ἀκούσῃ Noster pluribus persequitur. — *Possit*; Codices nostri *posset.*

437. *Superum lumen* cælum vocarunt Ennius, Lucretius, et Virgilius. — *Nemus.* Duo, *Venus*; forte ne poeta bis idem dicere videretur. — Nostri, *nemus.* — *Nemus* et *silva* passim conjunguntur, ut I, 568; vide Burmannum. — *Conscia* poetis dicuntur loca in quibus aliquid stupri. *Conscia silva* stupri ab Jove illati. *Ed.* — *Pæne est* etc. Hæc verba bene notant summam Callistus perturbationem.

441. *Dictynna*, Diana, sic dicta a δικτύοις, a *retibus*, e quibus unam comitum suarum servaverat: vide

Mænalon ingrediens, et cæde superba ferarum,
Adspicit hanc, visamque vocat : clamata refugit,
Et timuit primo, ne Jupiter esset in illa.
Sed postquam pariter Nymphas incedere vidit,
Sensit abesse dolos; numerumque accessit ad harum.
Heu quam difficile est, crimen non prodere vultu!
Vix oculos attollit humo; nec, ut ante solebat,
Juncta Deæ lateri, nec toto est agmine prima :
Sed silet; et læsi dat signa rubore pudoris.
Et, nisi quod virgo est, poterat sentire Diana
Mille notis culpam : Nymphæ sensisse feruntur.
Orbe resurgebant lunaria cornua nono;
Quum Dea venatrix, fraternis languida flammis,

Callimachi h. Dian. vers. 198, ibique Spanhem. Vide tamen Heynii Excursum ad Virgilii Cirin. Dianæ vero datæ sunt etiam χορήτιδες nymphæ (Callimachus, vers. 13, 170), quibuscum *choros* exercebat : Virgil. Æneid. IV, 409. Ex opinione enim Veterum nulla vita beata Deorum sine choreis : vide Heynii Excursum XX, ad Æneidos librum I : adde Spanhem. ad Callimachi hymnum Dian. versibus 3, et 242. H. l. tamen *chorus* videtur omnino cœtus Nympharum esse. Nam pro eo versu 446, *numerus;* versu 449, *agmen;* vers. 465, *cœtus*. Sed et II Fast. 156, *sacer chorus* Dianæ, quem Hamadryades fecerint. Erat autem chorus ejus numerosissimus. Virgil. Æn. I, 500 : *per juga Cynthi Exercet Diana choros; quam mille secutæ Hinc atque hinc glomerantur Oreades.*

442. *Superba. Superbus* de victoribus, et inde de venatoribus post multas domitas feras. Noster ipse, II Fast. 163, explicat, *Mille feras Phœbe silvis venata redibat.* — *Clamata* significantius quam, vocata. Quum nympha simularet, se lenem vocem non audire, Diana *clamabat;* vide Burmannum : *clamore vocare* dixit Silius, IV, 597.

447. *Heu quam difficile est* etc. Gravis et vera sententia. Vis malæ conscientiæ et perturbati animi pudore amisso egregie hic notatur. In sqq. illa ipsa, quæ ex Hesiodo Hygin. refert, exornata.

449. *Toto est agmine.* Heins. malebat *toto ex agmine.*

452. *Nymphæ sensisse* etc. Perstringit et hic libidinem Nympharum, quæ plus virgine scirent : vid. Burm. et Saxtius ad hunc locum.

453. *Orbe resurgebant.* Nono mense quum partui vicina esset Nympha : *orbe*, in orbem. Plenius, X, 295 : *Jamque coactis Cornibus in plenum novies lunaribus orbem;* VII, 179, *ut cornua tota coirent Efficerentque orbem.* Adde ibid. vers. 530.

454. *Quum Dea venatrix, fraternis.* Codex Regius A, *Quum Dea venatu, fraternis;* alter vero B, *Quum Dea*

Nacta nemus gelidum, de quo cum murmure labens
Ibat, et attritas versabat rivus arenas.
Ut loca laudavit, summas pede contigit undas:
His quoque laudatis, « Procul est, ait, arbiter omnis:
» Nuda superfusis tinguamus corpora lymphis. »
Parrhasis erubuit: cunctæ velamina ponunt:
Una moras quærit: dubitanti vestis ademta est;
Qua posita, nudo patuit cum corpore crimen.
Attonitæ, manibusque uterum celare volenti,
« I procul hinc, dixit, nec sacros pollue fontes, »
Cynthia: deque suo jussit secedere cœtu.
Senserat hoc olim magni matrona Tonantis,

fraternis venatu. Venatu id est venando, inter venandum *languida;* quæ lectio mihi genuina videtur; at importunus est ordo phrasis. *Fraternis languida flammis;* defessa fervoribus Solis, fratris sui. *Ed.* — *Labens ibat*, labebatur, ut III, 388: *egressaque silvis Ibat*, egrediebatur. Homer. Il. B, 302: *ἔβαν φέρουσαι*, i. e. *ἔφερον.* — *Et attritas* etc., descriptio limpidi rivi. — *Contigit*, nempe tentandi causa. Omnia per partes describit. — *Arbiter;* IV, 63: *Conscius omnis abest.* Quomodo Diana tingui aqua sit solita, ex III, 171 s. videmus.

459. *Tinguamus.* Heinsius suadet *tinguamur* e græcismo. — *Parrhasis*, Calisto soror Parrhasii qui Parrhasida condidit in Arcadia; et hæc olim Parrhasia dicta fuerat. *Ed.*

461. *Dubitanti.* Alii *cunctanti*, quod e glossa fluxit; sed Burmanno utramque verbum nimis languidum videbatur; conjecturabat ergo *luctanti.* — Perperam: nostri Codices habent *dubitanti. Ed.* — *Dubitanti*, cunctanti, moras quærenti, secum deliberanti; de quo usu vide Gronov. ad Senec. Thyest. 715. Ex more suo scribere debuisset: *Una dubitat; dubitanti* etc.

464. *Sacros.* Deo alicui consecrati sunt omnes fontes: vide Ciofan. II Fast. 174: *Nec castas pollue, dixit, aquas.* Etiam hoc loco Heinsius suadebat *castos*, sine causa: etenim etiam in *sacros* et *pollue* justa est oppositio. — *Cinthia.* Diana, a Cyntho Deli monte, ubi nata. *Ed.* — *Secedere cœtu.* Secundum alios a Diana vel sponte, vel Junone incitante, sagittis confossa est: vide Apollod.

466. *Senserat hoc olim* etc. Sequitur mutatio ipsa, quam alii, ut Amphis et Theon. in Arat. Dianæ, alii Jovi, ut Junonem falleret, tribuebant. In principio poeta sui est dissimilis, nimiaque brevitate paulo obscurior; et ne hoc quidem memorat, quomodo Juno in terram descenderit. — *Matrona*, conjux ut VI, 581: *altus Tonans* etiam I, 170, *olim.* Apud Pausan. illico deprehensam mutat. — *Arcada*, auctore Hesiodo, jam ursa facta peperit. Ab eo

Distuleratque graves in idonea tempora pœnas.
Causa moræ nulla est : et jam puer Arcas, id ipsum
Indoluit Juno, fuerat de pellice natus.
Quo simul obvertit sævam cum lumine mentem ;
« Scilicet hoc unum restabat, adultera, dixit,
» Ut fecunda fores ; fieretque injuria partu
» Nota, Jovisque mei testatum dedecus esset.
» Haud impune feres : adimam tibi nempe figuram ;
» Qua tibi, quaque places nostro importuna marito. »
Dixit : et, adversa prensis a fronte capillis,
Stravit humi pronam : tendebat brachia supplex ;
Brachia cœperunt nigris horrescere villis,
Curvarique manus, et aduncos crescere in ungues,
Officioque pedum fungi ; laudataque quondam
Ora Jovi, lato fieri deformia rictu.
Neve preces animos, et verba potentia flectant,

Arcadiæ nomen inditum esse multi Veterum putabant.

470. *Obvertit.* Duo *advertit.*— Codices nostri Reg. *obvertit.* — *Obverti* etiam Heroid. XIX, 191, legitur. —*Quo simul obvertit.* Postquam, inquit, convertit et oculos et animum in Arcadem, e Calistone natum, excandescere cœpit. *Quo*, in quem puerum. *Ed.* — *Sævam*, ultionis cupidam. — *Scilicet*, vox indignantis. — *Injuria*, nempe mihi illata. — *Dedecus* de adulterio, etiam IX, 26. Similes Junonis querelæ, III, 266 sqq.

474. *Nempe.* Non solum affirmantis est (certo), sed hoc loco etiam simul minantis et stomachantis. B. Multum igitur præstat τῷ *namque*, quod alii habent.

476. *Adversa.* Plerique veteres *arreptam* aut *adversam*, aut *aversam*, aut *aversa.* Heinsius nescit quid inde exsculpat, et plures profert conjecturas. Forte præstat *adversam.* Vide Burmannum ad Amor. I, IX, 2. — Codex Reg. A, *arreptam sparsis* ; Cod. B. *aversam prensis.*

477. *Tendebat brachia.* Hæc verba sæpius repetit, etiam vers. 580; nunc melius omisisset, quum præcedat *pronam stravit.* Ita lector eam cogitaret e lapsu pronam, pronæ statim ursæ formam accepisse.

480. *Laudata Jovi.* Quæ pulchra visa erant Jovi : vide Burmannum ad Phædr. I, XII, 1.

482. *Neve preces animos* etc. Manuscripti omnes, præter unum, qui habet *superflua*, præferunt *verba precantia*, quod ferri nequit, quia præcedit *preces.* Heinsius suadebat, *truces animos per verba precantia.* Sed neque *truces animi* hic satis pla-

Posse loqui eripitur : vox iracunda, minaxque,
Plenaque terroris rauco de gutture fertur.
Mens antiqua tamen facta quoque mansit in ursa;
Adsiduoque suos gemitu testata dolores,
Qualescumque manus ad cælum et sidera tollit;
Ingratumque Jovem, nequeat quum dicere, sentit.
Ah! quoties, sola non ausa quiescere silva,
Ante domum, quondamque suis erravit in agris!
Ah! quoties per saxa canum latratibus acta est,
Venatrixque metu venantum territa fugit!
Sæpe feris latuit visis, oblita quid esset;
Ursaque conspectos in montibus horruit ursos;
Pertimuitque lupos, quamvis pater esset in illis.
Ecce Lycaoniæ proles ignara parentis,
Arcas adest, ter quinque fere natalibus actis :

cent, nec *flectere per verba* poeticum est. Ita recepi cum Burmanno ex ipsius conjectura *verba potentia*, quæ lectio, nisi vera est, bonum tamen sensum ministrat. — Codd. nostri tamen, *precantia*. — *Animos*, iram Junonis. — *Potentia*, efficacia, multum valentia, ut *potentes herbæ*, de quibus supra. — *Posse loqui*, facultas (τὸ δύνασθαι) loquendi : XI, 177, *posse moveri*; Hor. I, Ep. VII, 27 : *reddes dulce loqui*. Sed et apud Græcos infinitivum sine articulo vim substantivi habet.

485. *Mens antiqua tamen*. Nostri Codices, *mens antiqua manet*. Quam lectionem prætulerim; proprium est enim Ovidio voces repetere. *Mens antiqua manet*, dum fit ursa, i. e. in actu ipso; mens *antiqua mansit* quoque, quum facta est ursa. Hæc repetitio non tam ingrata mihi videtur quam tautologia *tamen.... quoque* in eodem versu. *Ed*. — *Facta*, quæ ex alia in aliam rem recenter mutata est. Ita I, 566, *facti rami*.

487. *Qualescumque manus*. Pedes, qui qualicumque modo manuum vices præstabant; confer I, 730.

489. *Sola*, deserta. — *Oblita quid esset*; oblita se esse ursam ac feram. *Ed*.

495. *Pertimuitque lupos, quamvis pater* Lycaon (unde ipsa *Lycaonia*), olim in lupum esset versus. Multa ad hæc verba disputarunt Interpretes; sed talia non urgenda sunt in Ovidio. Illustrare voluit inde a versu 489, illud *mens antiqua mansit*, et simul tristem fortunam inde enatam indicare.

496. *Ignara parentis*. Et mox versu 503, *nescius*, non agnoscens matrem, aut nesciens matrem esse in ursam mutatam. Hunc occursum autem Ovid. ipse haud dubie finxit.

497. *Adest*, sæpe de repentino adventu. — *Fere natalibus actis*. Vulgo

Dumque feras sequitur, dum saltus eligit aptos,
Nexilibusque plagis silvas Erymanthidas ambit;
Incidit in matrem; quæ restitit Arcade viso,
Et cognoscenti similis fuit: ille refugit;
Immotosque oculos in se sine fine tenentem
Nescius extimuit; propiusque accedere aventi
Vulnifico fuerat fixurus pectora telo.
Arcuit omnipotens, pariterque ipsosque nefasque
Sustulit; et celeri raptos per inania vento
Imposuit cælò, vicinaque sidera fecit.
Intumuit Juno, postquam inter sidera pellex
Fulsit; et ad canam descendit in æquora Tethyn,

ferens natalibus annos, quod Heinsius rejicit, ut non latinum. Burmannus monet *gerere* annos recte dici, ergo et *ferre*. — Lectio vulgata, quæ est Codicum nostrorum servari posse mihi videtur. *Ed.*

499. *Erymanthidas*, Arcadicas. Erymanthus quippe Arcadiæ mons est, celebris apro quem Hercules cædit. *Ed.*—*Ambit* exquisitius quam *circumdat*; sic VI, 101, *circuire* pro *circumducere*.

503. *Nescius*. Vide notam ad 496. — *Extimuit*. Gebhardus e duobus MSS. protulit *intimuit*, cujus tamen verbi auctoritas dubia Burmanno recte videtur. — Bene *extimuit* ex nostris Codicibus Regiis. — *Aventi*. *Avere*, verbum Lucretio familiare, notante Heinsio, Burmannus conferre jubet Bentlei. Ad Horat. I, Epist. XIV, 9. — *Telo* bene Codex Reg. A; Cod. B, *ferro*; e glossa. *Ed.*

506. *Sustulit*. In dilogia positum est. Rapuit e terris *ipsos*, et prohibuit *nefas*, cædem matris. — *Inania*, aer et æther.— *Vicina sidera*, Arctos major et Arctophylax, de quibus ad vers. 132 et 176, vidimus. Ita autem et Amphis apud Hygin. et Eratosth. cap. VIII. Cæteri de filio inter sidera relato silent.

508. *Intumuit Juno* etc. Quod sub finem hujus loci narratur, sidera illa in æquore tingui vetita esse, id Noster ab antiquis traditum acceperat. Lactantius in Arg.: *A Tethy et Oceano non tingitur, ut Hesiodus indicat.* Similiter Hygin. P. A. et in versibus Creticis apud eumdem fab. 177. Quomodo autem Ovidius hoc tractavit? Nempe iter Junonis finxit et orationem acerbissimam ad Deos marinos; in quo ante oculos Virgil. Æneid. I, 36–75 habuit, ubi Juno Æolum adit auxilii implorandi causa, et Æneid. VII, 292 sqq. ubi ad Acheronta descendit. In omnibus his locis similes querelæ, nihil se efficere posse, sed ad auxilium aliorum confugiendum.

509. *Canam*. Spumis, nec non ætate, ut quæ omnium rerum, immo ipsorum Deorum mater; Iliad. Ξ, 201: *Ὠκεανόν τε θεῶν γένεσιν καὶ μητέρα Τηθύν.* Tethys Cæli

Oceanumque senem; quorum reverentia movit
Sæpe Deos; causamque viæ scitantibus infit:
« Quæritis, æthereis quare regina Deorum
» Sedibus huc adsim? pro me tenet altera cælum.
» Mentiar, obscurum nisi nox quum fecerit orbem,
» Nuper honoratas summo, mea vulnera, cælo
» Videritis stellas illic, ubi circulus axem
» Ultimus extremum spatioque brevissimus ambit.
» Est vero, cur quis Junonem lædere nolit,
» Offensamque tremat, quæ prosim sola nocendo?

et Vestæ filia fuisse dicitur, uxor Oceani ac Junonis nutrix, multorumque Deorum mater, unde ei atque Oceano magna reverentia. *Ed.* — *Senex* Oceanus fingitur etiam in monumentis antiquis : vide Gronovium, ad Melam, lib. III, 1, initio, ubi effigies ejus expressa. Omnino Dii marini senes habebantur, unde *cana Tethys*. Senectus parit *reverentiam*, qua illi Deos *movent*, impellunt, ut ab ipsis auxilium petant.

512. *Deorum*. Tres Codices, *Dearum*, non improbante Burmanno. — *Deorum* bene ex Codicibus nostris Regiis, nam Juno erat regina Deorum. *Ed.* — *Quæritis* etc. In hac oratione Juno magis dolet se spretam, quam adulterio conjugis læsam; furta enim ejus, quibus diu adsueta (1, 606), minus curabat. Ira autem ex contemtu bene expressa. Satis invidiose statim in principio irruit in rem, *pro me tenet altera*, alia, *cælum*, ut IX, 146 : *thalamos tenet altera nostros*. Seneca, Herculis Fur. initio, ubi Nostrum imitatur : *pellices cælum tenent*.

514. *Mentiar*, non nisi in uno, unde Heinsius recepit. Æque recte cæteri omnes, *mentior*. Vide Burmannum. — *Mentior* habent nostri Codices A et B. De forma loquendi, *mentiar* aut *mentior*, *si*, vel *nisi*, vide Heinsium ad III, 271, et Burm. ad hunc locum, qui laudat Homer. Il. K, 534 : ψεύσομαι ἦ ἔτυμον ἐρέω.

515. *Nuper*. Monet Schirach. contra Gesnerum, ex hoc loco *nuper* non modo ad menses et dies (adde ad annos et secula adeo) referri, sed etiam, ut hoc loco, ad horas. — *Vulnus*, qui dolores alteri creat. — *Honoratas stellas*, in numerum stellarum receptos, atque adeo *honore* divino affectos. — *Summo cælo*, juxta polum, qui maxime elevatus supra finitorem. Hunc ambit circulus polaris, qui, ut e sphæræ ratione sponte intelligitur, *brevior* est cæteris. Docte cum Astronomis Juno loquitur.

517. *Ambit*. Nonnulli, *exit*, quod Heinsio venustum videtur. Unde vero illa venustas? Circulus axem non *exit*, sed *ambit*. — Nostri Cod. *ambit*.

518. *Vero*. Cum indignatione interrogantis est. — *Junonem*, cum vi pro *me*. Virg. Æn. I, 48 : *Et quisquam numen Junonis adoret Præterea, aut supplex aris imponat honorem?*

» En ego quantum egi! quam vasta potentia nostra est!
» Esse hominem vetui; facta est Dea: sic ego pœnas
» Sontibus impono; sic est mea magna potestas.
» Vindicet antiquam faciem, vultusque ferinos
» Detrahat; Argolica quod in ante Phoronide fecit.
» Cur non et pulsa ducat Junone, meoque
» Collocet in thalamo, socerumque Lycaona sumat?
» At vos, si læsæ contemtus tangit alumnæ,
» Gurgite cæruleo septem prohibete Triones;
» Sideraque in cælo, stupri mercede, recepta
» Pellite; ne puro tinguatur in æquore pellex. »
IV. Di maris adnuerant: habili Saturnia curru

523. *Vindicet.* Vindicamus ea, quorum possessione excidimus. — *Argolica Phoronide*, deest *in*; vide Burmannum. Male olim legebatur *quod in ante.* — Attamen noster Codex A, habet *quod in ante*, et ita cum Varior. edit. reposuimus. *Quod in ante Phoronide*: quod ante in Phoronide, id est, in Io, Phoronidis nepte; quæ quum in vaccam, Junonis metu, fuisset conversa, humanæ tandem formæ a Jove fuit restituta. *Ed.* — Bene autem Ius exemplum adfertur; fabulæ enim simillimæ sunt: in utraque Jovis amores, Junonis ira, mutatio in feram et inde in Deam. Hinc et earum statuæ vicinæ in Atheniensium arce. Pausan. I, p. 59.

525. *Et pulsa.* Quidam, *expulsa.* — Codex noster A, *expulsa.* — *Pulsa*, expulsa, ut Heroid. IX, 131, ubi vid. Heinsius. — *Socerumque* etc. acerbissime. — *Sumere*, solemne in hac re.

527. *Tangit.* Commovet. — *Alumnæ.* Juno a Tethy fuit nutrita et educata. *Ed.* — *Gurgite* etc. Vide ad vers. 172, ubi rem illustravimus, et ad 508. *Gurgite*, aqua, *cæruleo* ornat. — *Septem Triones.* Hyg. f. 177: Jupiter *stellam fecit, quæ Septemtrio appellatur.* Lact. ad Stat. III, Theb. 685: *Ursa major vocatur Septemtrio.*

529. *In cælo recepta.* Ut Heroid. VI, 20: *in parte recepta tori.* Mare vocatur *purum*, quia habet vim expiandi, quam ei tribuerunt Veteres, haud dubie propterea quod cadavera in litus ejicit. Senec. Nat. Quæst. III, 26.

531–632. *Di maris adnuerant* etc. *Corvus candidus in nigrum.* Coronidem, Phlegyæ, bellatoris maximi, filiam amabat Apollo. Sed quum illa etiam Ischyn quemdam (vide Munker. ad Hygin. fab. 102) admisisset, Apollo Coronidem interfecit, Asclepiumque ex utero exsectum educavit; corvum autem qui ingratum ejus adulterii nuntium ipsi attulerat, ex albo in nigrum commutavit. Fabulam Pherecydes, Hesiodus et Ister narraverant. Habent eam Pindar. Pyth. 3, ibique Schol. Apollod. III, x, 3; Hygin. fab. 202,

Ingreditur liquidum pavonibus aera pictis,
Tam nuper pictis cæso pavonibus Argo;
Quam tu nuper eras, quum candidus ante fuisses,
Corve loquax, subito nigrantes versus in alas.
Nam fuit hæc quondam niveis argentea pennis

et A. P. II, 40, ex Istro. Pausan. I, p. 170 s., triplicem de Coronide et Æsculapii natalibus traditionem servavit, quarum una cum Ovidiana conspirat, nisi quod Coronis a Diana interimitur. Aliam ex Argivorum carminibus sumsit. Ex illa Phlegyas, bellator ferocissimus Thessaliæ, quum in Peloponnesum speculatum venisset, filia eum secuta Æsculapium parit atque in monte quodam exponit, ubi eum capellæ mammis nutritum et cælesti igne fulgentem pastores reperiunt. Quæ ad corvi decolorationem pertinent, ea inde orta videntur, quod in frigidis terris nigræ aves albescunt. Aristot. H. A. III, 12. Cæterum huic fabulæ duæ aliæ commodissime insertæ sunt, *Coronei filiæ* in cornicem et *Nyctimenes* in noctuam mutatio. — *Habili.* Heinsius ex uno MS. malit *agili;* sine causa. In uno Mediceo *hilaris*, quod non improbat Burmannus. — Nostri Codices habent *habili.* — *Habilis* propter celeritatem, qua agitur: X, 717, *levis currus* Veneris. Tibul. IV, 1, 130: *Jupiter ipse levi vectus per inania curru.* Horat. I, Od. XXXV, 8: *volucrem Jovis currum.* Virgil. Æneid. I, 147: *leves rotæ* Neptuni. Senec. Med. 787: *Triviæ currus agiles.* Burmannus vero monet, *habilem* posse hic esse aptum Junoni, ut apud Cicer. de Orat. I, 231, *calcei habiles.*

532. *Pavonibus pictis.* Pro *pictis* quidam *junctis*, quod placet Heinsio; sed Burmannus recte monet, repetitionem hujus vocabuli vers. s. adserere vulg. — Nostri Regii, *pictis.* — *Tam nuper pictis* etc. In hoc transitu, in quo similitudo paulo altius repetita est, nec placere potest lectori eventus fabulæ occupatus, atque adeo in fine non nisi uno versu repetitus. De picta pavonum cauda vide I, 723. — *Quam tu nuper eras.* Corvus initio fuit candidus, sed quum ejus indicio Apollo cognovisset Coronida amicam cum alio quodam juvene rem habere, eamque sagittis interfecisset, puerumque Æsculapium exciso utero extraxisset, pœnitentia ductus, corvum indicem, sibi aliquid præmii sperantem, ex albo nigrum fecit. *Ed.* — *Alas* nominat, et omnino pennas plumasque intelligit *nigrantes*, nigras: *vertitur in alas nigrantes*, vertitur sic, ut alæ nigrescant.

536. *Nam fuit* etc. *Alites* ex disciplina augurum dicebantur aves augurales majores, in quibus corvus, *ales Phœbeius* (vers. 545) i. e. Apollini sacer et gratus, in cujus etiam corona sedentem nummi exhibent. *Candidi* corvi, etiam hodie frequentes reperiuntur in terris borealibus; neque tamen illi toti albent, sed nigro colori admixtum habent candidum: vide Mullerum ad Linnei Syst. Nat. t. II, p. 171. Sed olim, ex opinione poetæ, hæc ales erat *niveis argentea pennis*, i. e. niveæ seu candidæ ejus pennæ referebant colorem argenti. Sic III, 406: *nitidis argenteus undis.*

Ales, ut æquaret totas sine labe columbas;
Nec servaturis vigili Capitolia voce
Cederet anseribus; nec amanti flumina cycno.
Lingua fuit damno: lingua faciente loquaci,
Cui color albus erat, nunc est contrarius albo.
  Pulchrior in tota, quam Larissæa Coronis,
Non fuit Hæmonia: placuit tibi, Delphice, certe,
Dum vel casta fuit, vel inobservata: sed ales
Sensit adulterium Phœbeius; utque latentem
Detegeret culpam non exorabilis index,
Ad dominum tendebat iter; quem garrula motis
Consequitur pennis, scitetur ut omnia cornix.

537. *Sine labe.* Sine macula nigra aut *alius coloris.* Schirach. sine causa *totas* mutari volebat in *totus.* Etenim *totas sine labe*, quæ in toto corpore nullam maculam habent, significantius est conjectura illa. De *anseribus* tempore Manlii Capitolium servantibus, adscendentibus Gallis, res nota e Livio V, 47. Hinc Lucret. IV, 687: *Romulidarum arcis servator, candidus anser*, quem locum Noster haud dubie ante oculos habuit. Jucunde autem hos nominavit pro *anseribus* in genere. — *Loquacem linguam* etiam poetæ hic observabis, si attenderis ad illa, *quum candidus ante fuisses........fuit niveis argentea pennis ales..... cui color albus erat.*—*Contrarius* seu niger color inde dictus est *corvinus*, et κόρον Græcis est μέλαν. Burm.

542. *Pulchrior* etc. Ἱμερόεσσα Κορωνίς dicitur in oraculo Pythiæ apud Pausaniam, p. 171. — *Quam Larissæa Coronis.* Codices nostri, *quo* (quondam) *Larissa Coronis.* Duæ fuerunt Coronides, quarum altera ab Apolline, altera a Neptuno fuit adamata. *Ed.*

543. *Hæmonia*, Thessalia (vid. ad I, 568), cujus urbs nobilissima *Larissa* ad Peneum amnem. Omnia in hac fab. ex Arcadia translata sunt in Thessaliam. Vide Burmann. ad vers. 599 et Heynium ad Apollod. d. l. — *Casta*, quæ non rem habuit cum alio præter Apollinem.

545. *Sensit adulterium.* Corvum Apollo custodem addiderat Coronidi, ne quis eam violaret. Hygin. — *Phœbeius ales*; corvus propter auguria, vaticinia, præsagia, Apollini sacer. *Ed.* — *Tendere iter, cursum, fugam*, phrases solemnes; subintelligendam esse in his præposit. *per*, monet Perizon. ad Sanctii Min. III, III, p. 305. Drakenb. ad Sil. X, 73, explicat, celerare cursum. Celeritatis notio etiam inest in *motis alis.* —*Scitetur ut omnia*, Garruli enim et curiosi sunt rerum alienarum: *garrula cornix*, λακέρυζα κορώνη, Hesiod. Ἔργ. vers. 747; Aristoph. Avib. vers. 610. Hinc proverbium illud λαλίστερος

Auditaque viæ causa, « Non utile carpis,
» Inquit, iter : ne sperne meæ præsagia linguæ.
» Quid fuerim, quid simque, vide; meritumque require :
» Invenies nocuisse fidem : nam tempore quodam
» Pallas Erichthonium, prolem sine matre creatam,
» Clauserat Actæo texta de vimine cista;
» Virginibusque tribus, gemino de Cecrope natis,

κορώνης. Anacr. IX, 36. Cf. Plin. Hist. Nat. X, 12, init.

549-595. *Non utile carpis* etc. Jucunda est hæc avium una volantium confabulatio, ejusque ope duas alias fabulas cognoscimus. Prioris origo ex nomine ipso repetenda est, quum cornix Græcis κορώνη diceretur. *Non utile*, noxium, figura litotes, qua amici dissuadentes uti solent. — *Vide*, vox eorum, qui exemplis monent. — *Meritum*, culpa, peccatum : vid. ad 279. — *Fidem*, qua dedita erat Minervæ. Commode adspersit aliam fabulam similis argumenti. *Cornix pulsa tutela Minervæ*.

553. *Pallas Erichthonium* etc. Vulcanus cum Minerva concumbere voluit. Sed quum Dea repugnaret, pudicitiamque defenderet, semen Vulcani in terram decidit, unde puerum natum ἀπὸ τῆς ἔριδος καὶ χθονὸς (a certamine et terra) *Erichthonii* nomen traxisse dicunt. Hunc Minerva in cista, dracone apposito, servandum dedit Aglauro, Hersæ et Pandroso, Cecropis filiabus; quæ quum cistam aperuissent, cornix rem indicavit, sed ob ingratum nuntium tutela Minervæ pulsa est. Ineptam hanc fabulam etymologica nominis Erichthonii interpretatio peperit. Antiquiores tantum Vulcani et Terræ filium eum dixerant. Id quam varie deinde tractatum sit, apparet ex Eurip. Ion. 267 sqq.; Pausan. I, p. 41; Apollod. III, xiv, 6; Hygin. P. A. II, 13; Fulgent. Myth. II, 14; Antigon. Hist. Mir. c. xii; Etymol. M. in Ἐριχθεύς. Adde Heynii *Antiq. Aufsaetze* P. I, p. 42. De Cecropis filiabus, vide Pausan. p. 7. — *Actæo* ornatus causa additum, quia res gesta in Attica, quæ olim *Acte*.

555. *Gemino de Cecrope*. Cecrops a Græcis dictus est διφυὴς haud dubie propterea, quod Ægypto oriundus in Græciam pervenerat, et sic utrique genti annumerari poterat. Hesych. διφυεῖς· οἱ δύο φύσεις ἔχοντες. Hoc vocab. græc. Noster interpretatur, *geminus*. Etiam Centauri, quos Isocrat. διφυεῖς vocat, et *gemini* sunt, ut vers. 630; VI, 126. Apollod. III, xiv, 1 : Cecrops συμφυὲς ἔχων σῶμα ἀνδρὸς καὶ δράκοντος. — Cecrops igitur fuit dictus *geminus* ac *biformis*, quod ex parte homo, ex parte serpens fuisse perhibetur. Demosthenes ideo hoc fictum dicit quod et prudentia in consiliis summa esset, et in rebus agendis viribus atque audacia præcelleret. *Ed.* — Post hunc versum 555 olim alius sequebatur, *Servandam dederat, sed non confessa quid esset;* tum sequebatur *Et legem* etc. Sed Heinsius, quum illud additamentum a priore Regio, priore Erfurt. et aliis duobus abesset, et præterea Vaticanus, Urbinas, et sex alii *Hanc legem* præferrent, bene loco consuluit, illo

» Hanc legem dederat, sua ne secreta viderent.
» Abdita fronde levi densa speculabar ab ulmo,
» Quid facerent : commissa duæ sine fraude tuentur,
» Pandrosos, atque Herse; timidas vocat una sorores
» Aglauros, nodosque manu diducit; at intus
» Infantemque vident, adporrectumque draconem.
» Acta Deæ refero : pro quo mihi gratia talis
» Redditur, ut dicar tutela pulsa Minervæ;
» Et ponar post noctis avem : mea pœna volucres

versu ejecto, et hac lectione recepta. — Noster Cod. B habet versum istum *Servandam* etc. in margine appositum alia manu; deest in Codice A. *Ed.*

557. *Levi... ulmo. Levi* tantum ornat. *Ulmus* cujus densis foliis facile avis abscondi poterat. — *Tuentur*, clausam servant cistam, *sine fraude*, fideliter. *Duæ;* apud Pausan. una, Pandrosos.

560. *Aglauros.* Ab Apollod. III, IV, 2, *Agraulos* scribitur, quod Heyn. rectius judicat, quum contra Barnes. ad Eurip. Ion. 23, omnia illa loca, ubi hæc scriptura occurrit, mutanda censeat. — *Nodos diducit.* Rod. vertit, *loeset die Knoten.* Immo *nodi* sunt ipsa vimina texta, quæ *diducuntur*, quando ab iis, qui introspicere cupiunt, distrahuntur : sic *nodi* reti tribuuntur nexili, Virgil. Æneid. V, 510. Eurip. λῦσαι τεῦχος, solvisse arcam. Alii ἀνοίγειν. Sed Noster specialem notionem subjecit. — *Diducit.* Veteres, *deducit;* Heins. conjecturat *seducit :* sed bene *diducit.* — Nostri Codices Regii A et B habent *deducit.* — Plurali *vident* non debebat Schepp. offendi; Aglauros etenim arcesserat sorores diductis nodis.

561. *Adporrectumque draconem.* Rod. *das Kind halb Mensch, halb Drache.* Tradebant sane nonnulli, eum habuisse crura anguina, quemadmodum eum alii merum anguem fuisse fabulabantur. Hygin. d. l. Sed illam interpretationem non admittunt Ovidii verba. Is potius consentit cum Apollod. et Fulgent; quorum hic, *Minerva eum abscondidit in cistam, dracone apposito;* ille plane, ut Noster, *vident* τῷ βρέφει παρεσπειραμένον δράκοντα. Apud Eurip. Ion. 22, et 1427, ei ad corporis custodiam duo dracones adjuncti. Sic et apud Antigon. *Draco* ille sub Erichthonii nomine in statuis Minervæ cernebatur. Pausan. I, p. 58. Hinc pars fabulæ orta. — Quam pœnam temeritatis passæ sint istæ, hic non additur. Nempe insania correptæ e prærupto loco se præcipitarunt. Eurip. Pausan. Apollod.

562. *Acta Deæ refero.* Gesta a Cecropis filiabus Minervæ nuntio. *Ed.*

563. *Ut dicar.* Cornicem, ob garrulitatem, aversatur prudentiæ Dea. In templis et lucis Minervæ raro, Athenis omnino non adspicitur. *Ed.* — Animantia et arbores Diis sacræ dicuntur in eorum *tutela* esse. Phædr. III, XVII. — *Ponar post*, locum meum cedere coacta sim. — *Volucres*, etiam homines, monere po-

» Admonuisse potest, ne voce pericula quærant.
» At puto, non ultro, nec quidquam tale rogantem
» Me petiit : ipsa licet hoc ex Pallade quæras :
» Quamvis irata est, non hoc irata negabit.
» Nam me Phocaica clarus tellure Coroneus,
» Nota loquor, genuit; fueramque ego regia virgo;
» Divitibusque procis, ne me contemne, petebar.
» Forma mihi nocuit : nam quum per litora lentis
» Passibus, ut soleo, summa spatiarer arena,
» Vidit, et incaluit pelagi Deus : utque precando
» Tempora cum blandis consumsit inania verbis;
» Vim parat, et sequitur : fugio, densumque relinquo
» Litus, et in molli nequicquam lassor arena.
» Inde Deos, hominesque voco; nec contigit ullum
» Vox mea mortalem : mota est pro virgine virgo,

test, ne *voce*, ingratis nuntiis perferendis, criminibusque temere detegendis, sibi et aliis molestias creent.

566. *At puto, non ultro.* Ne corvus putaret, cornicem ideo pulsam esse tutela Minervæ, quod ingrata ei fuerit hæc avis, monet, se a Dea ipsa ultro electam esse comitem; atque ita viam sibi pandit ad transformationem suam narrandam. *At puto* amat Noster in objectionibus quas removere vult : vide Metam. lib. III, 266; et XI, 425.

567. *Ipsa licet hoc ex Pallade quæras.* Codex noster Regius B pro *ex* habet *a*. Codex A versum hunc multo concinniorem et suaviorem, salvo carminis metro, exhibet : *licet hoc ex ipsa Pallade quæras.* Ed.

569. *Nam me Phocaica.* Phocis regio Græciæ, finitima Atticæ, unde *Phocaicus* deducitur. — *Coroneus.* Cod. Reg. B, *Phoroneus.* Ed. — In sequentibus multum ἦθος. — *Nota loquor* addit, quia natales jactat. Festive, *ne me contemne.*

572. *Nam quum per litora.* Heins. auctoritate Medicei et duorum Moreti, *dum*; male. — *Summa spatiarer arena.* Virgil. Georg. I, 389: Cornix *sola in sicca secum spatiatur arena.* Spatiantur autem cornices *lentis passibus*, idemque incessus etiam virginem regiam decet.

575. *Consumsit.* Codices nostri Regii, *absumpsit.* — *Mollis,* pedibus cedens, quo facile lassantur currentes. Opp. *densum*, solidum; adspergine enim maris litus durescit. — *Non contigit*, non exaudita est. IV, 104 : *Vota... tetigere Deos, tetigere parentes.*

579. *Pro virgine virgo.* Pallas perpetua gaudens virginitate. *Ed.* — Claud. XXXV, 207 : *stimulat communis in arma Virginitas.*

» Auxiliumque tulit : tendebam brachia cælo;
» Brachia cœperunt levibus nigrescere pennis.
» Rejicere ex humeris vestem molibar; at illa
» Pluma erat; inque cutem radices ederat imas.
» Plangere nuda meis conabar pectora palmis :
» Sed neque jam palmas, nec pectora nuda gerebam.
» Currebam; nec, ut ante, pedes retinebat arena :
» Sed summa tollebar humo : mox acta per auras
» Evehor, et data sum comes inculpata Minervæ.
» Quid tamen hoc prodest, si diro facta volucris
» Crimine Nyctimene, nostro successit honori?
» An, quæ per totam res est notissima Lesbon,
» Non audita tibi est, patrium temerasse cubile
» Nyctimenen? avis illa quidem; sed conscia culpæ,
» Conspectum lucemque fugit, tenebrisque pudorem
» Celat : et a cunctis expellitur æthere toto. »
Talia dicenti, « Tibi, ait, revocamina, corvus,

580. *Tendebam brachia cælo.* Singula membra in actu quodam mutantur : *cælo* æque recte ac *ad cælum*. *Brachia* melius in alas mutata finxisset. Eadem autem verba 477 s.

581. *Nigrescere.* Nonnulli habent *horrescere*, quod fluxit e versu 478. — Nostri Regii, *nigrescere*.

582. *Rejicere* in tergum, verbum in hac re proprium; vide Burman. — *Molibar*, parabam.

584. *Plangere.* Vitiose Cod. Noster B, *plaudere*.

586. *Currere*, quasi prælusio quædam volatus, etiam XI, 336. Tum initium verbo *tolli*, denique successus verbis *acta evehor* exprimitur. Apud Virgil. Æneid. XI, 136, crescens adeo pinus *agitur ad sidera*.

590. *Crimine Nyctimene.* Rursus alia adspergitur fabula, sed breviter, vers. 591–595. *Nyctimene* fuit vel Epopei, regis Lesbiorum, vel, secundum alios, Nyctei filia. Vi eam compressam a patre, præ pudore abiisse in silvas, ibique a Minerva mutatam esse in noctuam, quæ pudoris causa interdiu lateat, scribit Hygin. fab. 204 et 253. Aliter Servius ad I Georg. 409, qui dicit hanc esse avibus admirationi.

592. *Temerare*, incestu contaminare, polluere, ut libro XV, 501. Omnino est temeraria audacia aggredi et violare res sacras et illicitas, VIII, 742; XV, 75. Tibul. III, v, 7 : *temeranda sacra nulli virorum*, *conscia culpæ* etc.; vide ad vers. 377. Noctua ideo lucem fugit, quod pupulam oculorum adeo laxam gerit et apertam, ut lucem diurnam ferre nequeat.

» Sint, precor, ista malo : nos vanum spernimus omen. »
Nec cœptum dimittit iter ; dominoque jacentem
Cum juvene Hæmonio vidisse Coronida narrat.
Laurea delapsa est, audito crimine, amanti ;
Et pariter vultusque Deo, plectrumque, colorque
Excidit : utque animus tumida fervebat ab ira ;
Arma adsueta rapit ; flexumque a cornibus arcum
Tendit ; et illa suo toties cum pectore juncta
Indevitato trajecit pectora telo.
Icta dedit gemitum, tractoque a vulnere ferro
Candida pœniceo perfudit membra cruore ;

598. *Domino*, Apollini. *Ed.* — *Cum juvene Hæmonio.* Hesiodus in fragmento a Strabone servato : ὅτι Ἴσχυς Εἰλατίδης γῆμε Κόρωνιν. Ischyn autem Apollo sagittis confecit. Apud Pindar. Pyth. III, 46, sqq. Delphis versans hoc rescivit per artem suam fatidicam. Sed quoniam corvus avis auguralis, propterea is additus fabulæ. De *Hæmonia*, vide supra ad versum 543.

600. *Amanti* habet non nisi quartus Palatinus, unde Heinsius recepit. *Amantis*, quod agnoscunt reliqui, est ambiguum, potestque et cum *laurea* et cum crimine conjungi. — Nostri Codices Regii habent *amantis* ; hæc lectio, etsi ambigua, forsan vera est. *Ed.*

601. *Vultusque Deo........ excidit. Vultus excidit* ei, cujus hilaritas mutatur in sollicitudinem et mœrorem. *Color excidit*, quum vultum occupat pallor. Contrarium est *vultum recipere*, Fast. IV, 615. Bene autem sic notata animi perturbatio. Confer IV, 175, 229. Similiter Tibul. IV, II, 4 : *Ne tibi miranti turpiter arma cadant.* Propert. IV, IV, 19, de obstupefacta virgine : *Interque oblitas excidit urna manus.* Liv. 39, 34 : *Adeo perturbavit ea vox regem, ut non color, non vultus ei constiterit.*

602. *Tumida ira.* Quæ mox eruptura est in vindictam, pœnam, tropo petito vel a mulieribus parturientibus, vel a nubibus tempestatem minantibus. Vide *Schwartz.* ad Plin. panegyr. XXVIII. — *Rapit* de impetu irascentis : V, 64, *arcus arripit.* Hoc loco tamen, præter unum, omnes, *capit.* Et sæpe hæc duo permutata sunt a librariis. *A cornibus*. quoad cornua. — *Pectora jungere* sæpe de amplexu et concubitu.

605. *Indevitato*, certo ; vocabulum ab ipso Ovidio cusum, ut *indeclinatus*, *indejectus* etc. — *Tractoque a* ; pro quibus Cod. Reg. A, habet *trajecto* ; male repetitum ex præcedenti *trajecit.* Ed.

607. *Pæniceo*, sive purpureo cruore ; ita φοινίκεον αἷμα. Purpura enim habet *nigredinem sanguineam* ; Cassiod. lib. I, Varr. Epist. II. Cum purpureo cruore *candida* fere membra conjunguntur, auctore Homero. — Codex Regius A, *purpureo* ; Codex B, *puniceo* ; *purpureo* glossam redolet. *Ed.*

Et dixit : « Potui pœnas tibi, Phœbe, dedisse ;
» Sed peperisse prius : duo nunc moriemur in una. »
Hactenus ; et pariter vitam cum sanguine fudit :
Corpus inane animæ frigus letale sequutum est.
Pœnitet heu! sero pœnæ crudelis amantem ;
Seque, quod audierit, quod sic exarserit, odit :
Odit avem, per quam crimen causamque dolendi
Scire coactus erat ; nervumque, arcumque, manumque
Odit, cumque manu, temeraria tela, sagittas :
Collapsamque fovet ; seraque ope vincere fata
Nititur ; et medicas exercet inaniter artes.
Quæ postquam frustra tentata, rogumque parari
Vidit, et arsuros supremis ignibus artus ;
Tum vero gemitus, neque enim cælestia tingui

609. *Duo nunc moriemur in una* ; et ego et infans in utero conceptus. *Ed.* — *Corpus inane* etc. Hunc versum abesse mallem ; adeo languet et otiosus est : *inane animæ*, exanimatum, ut alibi *inane sanguinis.* — *Sequutum est*, occupavit.

614. *Odit avem*, corvum. *Crimen*, Coronidis concubitum cum *Hæmonio juvene.* Ed. — *Nervum* et totum *arcum*. Post nomina partium non raro ponitur totum : *sagittas*, quippe *temeraria* (quibus ipse temere, importune usus erat) *tela*. Sic XIII, 401 : *ut referat, Tyrinthia tela, sagittas.* Tibul. II, vi, 15 : *fractas utinam, tua tela, sagittas.* Ita et Silius, I, 322. — *Nervumque.* Codices nostri Regii A et B, in uno concordant, et habent *nec non ; nervumque* nobis videtur emendatio recentiorum. *Ed.*

617. *Collapsam.* Codex Reg. A, *collisam.* — *Collabi* et *corruere* dicuntur ii, qui morientes cadunt. — *Fovet*, nempe amplexu, ut 339 ; X, 186. — *Vincere fata*, morti eam eripere : *fatum*, ut μοῖρα, de morte. — *Medicas artes* et supra in se ipso (I, 524), et nunc in amata, et X, 186 in Hyacintho interfecto, *inaniter*, sine fructu, *exercebat.*

620. *Vidit.* Heins. ex Schol. Statii ad Theb. VI, 384, dedit *sensit.* Verum ille locum forsan memoriter laudavit. — *Suprema*, omnia, quæ in honorem et usum mortuorum fiunt.

621. *Neque enim cælestia* etc. Non licet Diis flere. Confer IV Fast., 521. Eurip. Hipp. 1395, ubi Diana, κατ' ὄσσων δ' οὐ θέμις βαλεῖν δάκρυ. Fortasse hæc quoque lex, ut illa, de qua mox ad vers. 678 dicemus, ab Euripide ficta, et ab Ovidio, qui sæpe Euripid. exprimit, inde sumta. Hoc quidem certum est, Deos sæpenumero ab hoc vel decore vel lege recessisse ; ut exemplis bene multis docet Brouckh. ad Propert. II, xiii, 54.

Ora licet lacrimis, alto de corde petitos
Edidit : haud aliter, quam quum, spectante juvenca,
Lactentis vituli, dextra libratus ab aure,
Tempora discussit claro cava malleus ictu.
Ut tamen ingratos in pectora fudit odores,
Et dedit amplexus, injustaque justa peregit;
Non tulit in cineres labi sua Phœbus eosdem
Semina : sed natum flammis uteroque parentis
Eripuit; geminique tulit Chironis in antrum :

622. *Licet.* Heins. ex eodem Scholastico, adsentiente uno MS. recepit *decet.* Illud tuetur Brouckhus. — *Alto*, profundo; *de corde*, ut alto pectore, I, 656.

623. *Haud aliter* etc. Superflua et mira comparatio. — *Lactentis.* Nostri Codices Regii A et B, *lactantis.* — *Libratus ab aure* : vide ad vers. 311. Confer Virgil. Æneid. II, 222, ubi multo melior similitudo.

627. *Justa.* Sunt *funebria*, quod nomen interdum additur; et vocantur *justa*, quia debentur mortuis. Hinc *justa* facere aut *peragere*, rite et debitis honoribus sepelire. *Justa*, omnino modus certus, quo solemnia officia tempore certo peragenda sunt, ut *justa militaria* etc. : vide Gronovii Obs. IV, p. 576. Additur *injusta*, ὀξυμώρως, quia injusta nece affecerat Coronida; et quia eorum sese ingratum injustumque auctorem damnabat. *Ed.*—Sed hanc Schirach. reddit causam : « namque non admodum bene de eo fuerat merita Coronis. » — Jacobus Bononiensis interpretatur, parvas extemporales exsequias; legitque *injustaque busta.* Notanda Codicum nostrorum Reg. lectio : Codex A, *injustaque busta peregit;* alter vitiose, sed quod eodem redit, *imbustaque justa peregit;* vox *busta*, loco mota, in locum alterius transiit, et lectionem Codicis A veram crediderim. *Ed.* — Solemne erat *amplexus* et oscula *dare* in rogo ponendis. Propert. II, x, 29.—*In cineres labi*, resolvi in cineres. Hor. IV, Od. XIII, 28, *dilapsam in cineres facem.* Arnob. VII, p. 251, *dissolutum in cineres labitur.*

629. *Semina*, prolem suam. Eurip. Iphig. Aul. 524 : Σισύφειον σπέρμα *utero eripuit.* Sic. III, 311, ex utero matris Bacchus eripitur. Virg. Æn. X, 315 : *Lichas exsectus jam matre peremta*, et hinc Phœbo, Deo medico, sacer. Ibi Servius monet, omnes exsectos Phœbo fuisse sacros.

630. *Chironis. Chiron*, Centaurus, Saturni filius, vixit tempore Argonautarum, nec solum artem chirurgicam invenit, sed aliis etiam artibus excelluit; itaque præstantissimi illius ætatis viri disciplina ejus usi erant, Iason, Hercules, Achilles, alii. Plura de ejus in genus humanum meritis habet Clemens Alex. Strom. lib. I, p. 360. Vocatur *geminus* et vers. 664, *biformis*, a natura Centaurorum. Horum formam e symbolica quadam imagine esse natam, tum Chironis fab. varie esse compositam, nec facile expediendam, monet Heynius, in *Antiq.*

Sperantemque sibi non falsæ præmia linguæ,
Inter aves albas vetuit considere corvum.
V. Semifer interea divinæ stirpis alumno
Lætus erat; mixtoque oneri gaudebat honore.
Ecce venit rutilis humeros protecta capillis
Filia Centauri; quam quondam Nympha Chariclo,
Fluminis in rapidi ripis enixa, vocavit
Ocyrhoen : non hæc artes contenta paternas

Aufsaetzen, P. I, p. 33. Habitabat autem Chiron in jugo Pelii montis. Callim. h. Del. vers. 104.

632. *Inter aves albas*. Vetuit esse avem albam; sed bene *considere*, avibus enim tribuuntur *sedes*. Phædri, I, fab. III, 13; ubi vide Burm.

633. *Semifer interea* etc. *Ocyrhoe*, Chironis filia, non contenta chirurgicam artem a patre didicisse, futurorum etiam scientiam a Diis impetraverat. Sed quum aliquando, invitis Diis, et patri et Æsculapio infanti fata instantia caneret, repente conversa est in equam. Vide Hygin. P. A. II, 18, qui varias hujus fabulæ formas, etiam ex Eurip. Melanippa et Callimacho refert; tum Eratosth. 18. Sine dubio verum mulieris nomen fuit *Hippo* : vide 638, et inde transformatio ficta est. — *Semifer*, quia inferior corporis pars *feri*, equi, figuram referebat.

634. *Oneri*. Nempe educationis; de qua *onerosior*, IX, 675. Chironis ope Æsculapius factus est χειρουργικός et venator. Apollod. III, x, 3. — *Venit*, accessit ad patris antrum, in quo infans. — *Protecta*, tecta. Capillos habebat sparsos in humeris, more vaticinantium. Cf. 673. Fast. I, 503, de Carmenta, *immissis puppim stetit ante capillis*. Tibul. II, v, 66 : *Jactavit fusas et caput ante comas*. De *rutilis* capillis, vide ad 319.

636. *Chariclo*. MSS. longe plurimi *Charicto*, quod Naugerius, auctoritate Pindari et Schol. Apollon. ad I, 554, in *Chariclo* mutavit, eumque sequuti reliqui Editores.

638. *Ocyrhoen*. Sic, inserta litera *h*, scribendum putavimus. — Hæc *Ocyrhoe* fuit nympha, Oceani et Tethyos filia, sic dicta ab ὠκὺς, *celer*, et ῥοὴ, *fluxus*; est enim velox fluvius. *Ed.* — *Ocyrhoe* est, si vim verbi spectes, quæ rapide fluit. Causa nominis additur, *Fluminis in rapidi* etc. Male igitur Heins. *rapidi* in *patrii* mutatum volebat, ut fluvii filia fuisse designetur. Hygin. d. l. : *Euripides in Menalippa, Hippen, Chironis filiam, Thean antea appellatam dicit*. Etiam Clemens Alex. d. l. tradit, Hipponem fuisse Chironis filiam, quæ Æolo nupserit. — *Artes paternas*, Medicinam, Astronomiam, Musicam. *Ed.* — *Edidicisse*. Burmann. ex uno Vossiano, *Addidicisse*. Mox pro *canebat* sec. Palat. *movebat*, quod Gebhardo Crep. II, 5, placebat. Occurrit sane etiam Virg. Æn. I, 262, *fatorum arcana movebo*; sed hoc initium tantum fatorum canendorum significat, neque adeo h. l. convenit. Heins. ex Medic. arridebat *monebat*; quod verbum est vatum. Probat etiam Burmann. cui

Edidicisse fuit : fatorum arcana canebat.
Ergo ubi vaticinos concepit mente furores,
Incaluitque Deo, quem clausum pectore habebat,
Adspicit infantem : « Totique salutifer orbi
» Cresce, puer, dixit : tibi se mortalia sæpe
» Corpora debebunt : animas tibi reddere ademtas
» Fas erit; idque semel Dis indignantibus ausus,

ingrata ejusdem soni repetitio in *arcana canebat*. Sed vide ad I, 299. — *Edidicisse*. Noster hoc vocabulum frequentat pro, discere, cognoscere, VII, 99; XIII, 246; Heroid. VII, 180; III, Pont. VII, 4, quibus in locis varietas notata. Neque Ovid. hunc ejus usum novavit, ut Burm. putabat; sed ita et Cic. Div. I, 47; Tibul. II, II, 12. — *Fatorum arcana canebat*, vates erat. *Canere* de vaticiniis et oraculis, quæ olim versibus consignata edebantur. Nec tamen omnino displicet altera lectio, *monebat*. *Monere* enim proprie dicuntur non modo augures et aruspices, sed etiam vel maxime oracula et vates.

640. *Vaticinos*. Hoc restituimus, MSS. plurimorum auctoritatem sequuti. Heinsius, ex uno Urbinate, invexerat *fatidicos*. Nonnulli, *faticinos*. Non mirum est hæc tria sæpe esse permutata a librariis. — *Ergo ubi* etc. Describitur mulier φρενομανής, fatidica. Vaticinantes enim furore divino rapi, menteque moveri credebantur, unde iidem θεόληπτοι, θεοφορούμενοι, ἐνθουσιῶντες, dicebantur. Dicuntur *Deum accipere pectore*, *clausum tenere pectore*, *excutere pectore*. Senec. Œdip. vers. 298, vates *pectore excutit Deum*.

642. *Totique salutifer orbi*. Gebhardus legit *urbi*, et de Roma capit, quo translatus postea Epidauro fuit Æsculapius. Mirificam profecto vatem nobis exhibuit! — Nostri Codices Regii habent *totoque*; utrumque recte. *Ed*. — *Totiq. salutifer orbi*. Æsculapius enim adeo præstans in Medicina fuit, ut etiam Hippolytum ab inferis revocaverit; propter quod a Jove fulmine fuit extinctus, ac postea Deus effectus. *Ed*. — A Celso in præfatione, Æsculapius numeratur primus medicus, qui rudem adhuc scientiam paulo subtilius excoluerit. Clinicen reperisse traditur ab Hygin. fab. 274. Et nomen σωτὴρ, *salutifer*, multis in nummis ei tribuitur : vide Spanhem. de Usu et præstantia numismatum, p. 416, et p. 500. Medicus enim felix *salutem* i. e. valetudinem reddit ægrotantibus.

643. *Tibi se mortalia* etc. Sæpe valetudinem corporum suorum et vitam tibi debebunt mortales. — *Animas reddere ademtas*, mortuos in vitam revocare, *tibi fas*, possibile erit, in tua potestate erit. Pindarus Pyth. 3, 83, narrat, eum herbarum succis, carminibus, amuletis et ferro morbos sanasse, vulnera atque calore aut frigore male adfecta corpora, tum avaritia adductum mortuum aliquem in vitam revocasse. Similia Pherecydes et Hesiodus tradiderunt, unde Schol. Eurip. ad Alc. 1, nonnulla adfert.

645. *Semel ausus*. Quem Æscula-

» Posse dare hoc iterum flamma prohiberis avita :
» Eque Deo corpus fies exsangue ; Deusque,
» Qui modo corpus eras ; et bis tua fata novabis.
» Tu quoque, care pater, non jam mortalis, et ævis
» Omnibus ut maneas, nascendi lege creatus,
» Posse mori cupies tum, quum cruciabere diræ
» Sanguine serpentis, per saucia membra recepto :
» Teque ex æterno patientem numina mortis
» Efficient ; triplicesque Deæ tua fila resolvent. »

pius in vitam revocaverit, de eo dissentiunt mythologi, aliis Glaucum, Minois filium, nominantibus, aliis Hippolytum, aliis Tyndareon, aliis alios. Vide Apollod. III, x, 3 ; Zenob. I, 18, et Munker. ad Hygin. fab. XLIX. Hanc igitur ob causam a Jove fulmine necatus est. — *Dis indignantibus*. Eratosth. τῶν θεῶν δυσχερῶς τοῦτο φερόντων etc. Plutonis de ea re querelas habet Diodor. Sicul. IV, 71. *Dis indignant.* ; Plutone scilicet querente et Jove indignante, Hippolytum ab equis discerptum restitui ab Æsculapio in vita posse. Virgil. Æneid. VII, 772 :

Ipse repertorem medicinæ talis et artis
Fulmine Phœbigenam Stygias detrusit ad undas.

Æsculapius, et ipse non sine flagitio Apollinis natus, quid fecit aliud divinis honoribus dignum, nisi quod sanavit Hippolytum? Mortem sane habuit clariorem, quod a Deo meruit fulminari. *Ed.*

646. *Prohiberis*. Præsens pro Futuro, quia vates futura ut præsentia sibi fingunt. — *Bis tua fata novabis*, duplicem experieris metamorphosin : primo e matris morientis utero raptus ; secundo ubi a fulminis conflagratione reviviscens divinitatem consequutus es. *Ed.* — *Novare*, sic et 674 ; XI, 261.

649. *Tu quoque* etc. Nunc quidem natura tua immortalis es et æternus. — *Manere*, de vita æterna recte dicitur. — *Cupies*. Codex Regius A, *cupias* ; Cod. B, *cupies*. — *Quum cruciabere* etc. Chironis pedem Hercules imprudens sagitta hydræ Lernææ *sanguine*, veneno, tincta vulneravit, vel quum apud eum divertisset, Hyg. P. A. II, 38, vel quum Maleæ alium Centaurum transfigere vellet. Pausan. V, p. 387. Apollod. II, v, 4. Eratosth. 40. Noster priorem rationem sequutus est V Fast., 397-514. — *Recipiuntur* ea, quibus quis vulneratur, aut quæ penetrant in corpus.

653. *Patiens mortis* : Mortalis. *Pati necem* est X, 267. Quum cruciaretur, immortalitatem suam sponte cessit Prometheo, cui Jupiter ea lege immortalitatem promiserat, si daret immortalem, qui pro ipso mori vellet. Lucian. D. Mort. 26. — *Resolvent*. Alter Regius, *revolvent*, æque. Fila Parcarum dicuntur *revolvi*, *resolvi*, *retexi*, *iterari* etc. — Codices nostri A et B, *resolvent*. Ed. — *Resolvent* Heinsius explicabat, secabunt : potius est, retorquebunt. Tibul. I, VII, 2, de iisdem Parcis, *stamina non ulli dissoluenda Deo*. Propert. IV, VII, 51, *revolubile*

Restabat fatis aliquid : suspirat ab imis
Pectoribus, lacrymæque genis labuntur obortæ :
Atque ita, « Prævertunt, inquit, me fata; vetorque
» Plura loqui; vocisque meæ præcluditur usus.
» Non fuerant artes tanti, quæ numinis iram
» Contraxere mihi; mallem nescisse futura.
» Jam mihi subduci facies humana videtur;
» Jam cibus herba placet; jam latis currere campis
» Impetus est; in equam, cognataque corpora vertor.
» Tota tamen quare? pater est mihi nempe biformis. »
Talia dicenti pars est extrema querelæ
Intellecta parum; confusaque verba fuere :
Mox nec verba quidem, nec equæ sonus ille videtur,
Sed simulantis equam; parvoque in tempore certos

stamen. Noster, X, 30, *retexent.*

655. *Restabat* etc. Similis conversio, I, 700; sed h. l. ipse noluit restantia addere, nempe fore, ut Chiron inter sidera referatur. Fast. v, 413:

Nona dies aderat; quum tu, justissime Chiron,
Bis septem stellis corpora cinctus eras.

Centauri enim sidus ei Græci dicarunt. — Filia, secundum Euripid. in Menalippa, gravida ex Æolo, Hellenis filio, quum patre inscio peperisset, in equam mutata, tum et ipsa inter sidera relata est. Secundum Callimachum, a Diana conversa est, quod venari desierat Deamque colere : Hygin. dicto loco. Sed apud Nostrum transformatur, quod Deorum consilia enuntiabat. Ingeniosum autem figmentum, quo vates mutationem suam præsentit et prædicit.

657. *Prævertunt me fata.* Occupant me et impediunt; nam in fatis erat, ut verterer in equam. Ergo transformor, priusquam finierim vaticinium. — *Præcludere*, solemne in hac re. Phædr. I, fab. II, 26 : *vocem præcludit metus*; f. XXIII, 5, *linguam præcludere*. — Codex noster Regius B, habet *prævertitur*, sed forsan e glossa. *Ed.*

663. *Cognata corpora*, quia pater ex parte equus. Sed ille ex parte tantum et *biformis*, cur igitur ego *tota* vertor in equam ? — *Nempe*, quippe.

665. *Talia dicenti.* Passim Ovid. fingit, verba loquentis abrupta esse ipsa transformatione, ut 363. Idem nunc latius tractat, et transitum a voce humana ad hinnitus gradatim describit, ut 586 seq. ab incessu ad volatum. In talibus, quippe argutiis, placuit sibi ingenium poetæ. — *Fuere.* Heinsio aliquando placebat *feruntur*, ut 483. — Nostri Codices A et B, *fuerunt.* Ed. — *Simulantis*, imitantis. Mox *edit certos hinnitus*, quales verus equus edit, non

Edidit hinnitus, et brachia movit in herbas.
Tum digiti coeunt, et quinos adligat ungues
Perpetuo cornu levis ungula: crescit et oris,
Et colli spatium: longæ pars maxima pallæ
Cauda fit: utque vagi crines per colla jacebant,
In dextras abiere jubas: pariterque novata est
Et vox, et facies: nomen quoque monstra dedere.

VI. Flebat, opemque tuam frustra Philyreius heros,

quos aliquis *imitans* equi *sonum* effingeret, perspicuos: vide ad V, 296. — *Equam*. Nostri Codices A et B, *equæ*. Ed.

669. *Brachia* etc. Prono corpore cœpit brachiis mutatis incedere. — *Coeunt*, coalescunt interstitiis sublatis. Sic vulnera dicuntur *coire*, et aqua, quæ congelatur. Contra I, 742: *Ungula in quinos dilapsa absumitur ungues*; ubi vide notam. — *Perpetuo*, non scisso; ungulæ enim equorum sunt solidæ. Etiam vestes mutantur cum corpore, 582; I, 236: sed quum nunc *palla fit cauda*, lascivit ingenium poetæ. — *Ut jacebant*; vide ad 272.

673. *Vagi crines*. *Jubæ* in uno colli latere dependere solent. Verba *pariterque* etc., otiosa et languida sunt post descriptionem, quæ præcedit. — *Nomen dedere*, nempe Hippo aut Hippe dicta est: *monstra*, transformatio, ut 367, aut novata facies.

676–707. *Flebat* etc. *Mercurius* Apollinis boves quum abigeret, *Battum*, senem pastorem, quem obvium habebat, rogabat, furtum ne indicaret: quod ille, mercede accepta, promisit quidem; sed mox Mercurio, sub aliena forma ejus tentandi causa redeunti, locum ostendit, quo boves pascerent: quam ob perfidiam *in saxum mutatus est*. Fundamentum fabulæ in Homero, hymn. in Mercurium, copiosissime tractatur. Ibi Mercurius, eo ipso, quo natus erat, die, ex bubus Deorum, quas Apollo in Pieriæ monte pascebat, quinquaginta summa calliditate per Bœotiam abegit ad Alpheum in Peloponneso, atque prope Pylum in antro quodam abscondidit. In itinere prope Onchestum senem vinitorem rogat, ne furtum prodat; verum ille Apollini boves quærenti, quid viderit, indicat. Sed eamdem fabul. etiam Hesiodus, Nicander, Didymarchus, Antigonus, Apollonius Rhodius narraverant; unde eam Antoninus, Lib. Metam. 23, repetiit: quæ ratio paulo propius ad Ovidianam accedit. In ea occurrit Battus, qui, mercede accepta, silentium spondet, et a Mercurio redeunte, quum datam fidem falleret, in saxum mutatur; quanquam in aliis quibusdam rebus, ut suis locis videbimus, dissentit. — *Philyreius* a Philyra matre, quacum Saturnus, sumta equina forma, in Pelio monte congressus habuerat. Apollon. II, 1236; Virgil. Georg. III, 92–94. Sic Chiron erat *heros* sensu antiquo; ἥρωες enim olim dicti sunt, qui a Deo Deave prognati erant. Male igitur Rod. vertit *Held*; et Safftius, *grossmuethiger Sohn*.

Delphice, poscebat; nam nec rescindere magni
Jussa Jovis poteras: nec, si rescindere posses,
Tunc aderas: Elin, Messaniaque arva colebas.
Illud erat tempus, quo te pastoria pellis
Texit; onusque fuit dextræ silvestris oliva;
Alterius, dispar septenis fistula cannis.
Dumque amor est curæ, dum te tua fistula mulcet,

677. *Nec rescindere.* Non enim rescindere Diis licet acta aliorum Deorum. Conf. III, 336; XIV, 784. Fluxit hoc ex Euripid. Hipp. vers. 1328, a quo hæc Deorum lex confecta videtur: Valken. ad d. l.—*Aderas*, scilicet in Thessalia, ubi habitabat Chiron; etenim non nisi præsens Deus opem ferre poterat adflictis. Apollo autem abierat, boves quærens, in Peloponnesum, ubi *Elis* et *Messenia* sive (e dialecto Dorica) *Messania* arva. Lactant. in Arg. tradit, Apollinem tunc Admeti in Thessalia armenta pavisse. Ejus auctoritate decepti, Intt. quidam verba *Elin Messeniaque arva* mutari voluerunt. Temere. Ad illam custodiam Apollo multo serius damnatus erat, occisis Cyclopibus, qui Jovi ad necandum Æsculapium fulmen ministrarant. Apollod. III, x, 4. — Olim vulgo, *Messeniaque*. Sed Vatic. Cælest. Franc. Reg. et optimus quisque, *Messaniaque* aut *Messanaque*.

680. *Quo te pastoria pellis.* Pastorem ab habitu rursus designat. *Pellis* humeros pastorum tegere solebat. Vers. seq. revocavi lect. antiquam, quam ex parte etiam alii MSS. plurimi adjuvant, in quibus aut *onus dextræ baculus silvestris olivæ*, aut, ut ante Heins. vulgabatur, *onusque fuit baculus silvestris olivæ*. Etenim baculum oleagineum gestare solebant pastores. Apoll. II, 34; atque etiam apud Virgil. Ecl. VIII, 16, Damon incumbit *tereti olivæ*. Et gestabatur *dextera*, Theocr. Id. VII, 15-19, quocum hic locus e nostra lectione egregie conspirat. Nam et ibi pastor humeris indutam habet *pellem*, δέρμα, et *dextera* fert *ex oleastro pedum*, ἀγριελαίω δεξιτερῷ κορύναν. Tali habitu conspiciuntur pastores apud Gorœum II, n. 9, et Borionium in Collect. Antiq. Tab. 87. *Onus*, quidquid gestatur: IV Fast., 241, *onus inguinis*. — *Fistula*, quum Apollo alias lyram moderaretur. De ejus forma, vid. ad I, 711. — Heins. ex Florent. S. Marci, secundo Palatino et Leodic. dedit *onusque fuit baculum silvestre sinistræ*. — Codices nostri Regii habent *onusque fuit baculus silvestris olivæ*. — *Cannis*. Heinsius putabat, ab ipsa Nasonis manu esse *septena fistula canna*.

683. *Dumque amor*. Hoc de *amore* forte Ovidius addidit, quia Apollo, quum serius Admeti armenta pasceret, vel Hymenæum, Admeti nepotem, amasse, vel ipsius Admeti amore arsisse traditur. — *Mulcere* passim de carminum et musices suavitate. — *Pylus* dictæ sunt urbes tres in Peloponneso. Nunc Pylus Nelei in Triphylia prope Elin intelligitur. Posuit fem. *incustoditæ*; erant enim, v. Hom. in Merc. 192, πᾶσαι θήλειαι.

Incustoditæ Pylios memorantur in agros
Processisse boves : videt has Atlantide Maia
Natus; et arte sua silvis occultat abactas.
Senserat hoc furtum nemo, nisi notus in illo
Rure senex; Battum vicinia tota vocabant.
Divitis hic saltus herbosaque pascua Nelei,
Nobiliumque greges custos servabat equarum.
Hunc timuit, blandaque manu seduxit; et illi,
« Quisquis es, hospes, ait, si forte armenta requiret
» Hæc aliquis, vidisse nega : neu gratia facto
» Nulla rependatur, nitidam cape præmia vaccam, »
Et dedit : accepta, voces has reddidit hospes :

685. *Videt has.* Has *vidit* Mercurius, quippe in Cyllene, Arcadiæ monte, natus. — *Maia.* Nostri Codices Regii habent *matre.* Incerta lectio. *Ed.* — *Arte sua*, nota illa, qua excellebat, calliditate. Hom. in Merc. 76: δολίης δ' οὐ λήθετο τέχνης. Ille enim *callidus*, *quidquid placuit*, *jocoso condere furto*, Horat. I, Od. x, 7, ubi hoc ipsum exemplum subjicitur. Dolos in ea re adhibitos memorat Antonin. Lib., multoque latius Homer. d. l. *Artes* autem Latinis omnes dotes animi et corporis. — *Silvis.* Coryphasium, Messeniæ promontorium, Antoninus memorat.

688. *Battum* sine dubio vocabant, ut fit, a vitio quodam. Græcis βάττος vocatur balbus, qui non distincte pronuntiare potest verba. Apud Herodot. IV, 135, Battus rex Cyrenes balbutiens. In Alberti Gloss. N. T. p. 200, Battus pastor balbutiens commemoratur. Inde βατταρίζειν, balbutire; quanquam illo nomine et is notabatur, qui multa temere effutit, ut notum.

689. *Nelei.* Codices nostri, *Nili.* Pessime. *Ed.* — *Neleus*, rex Pyliorum, pater Nestoris. Is numerosa et egregia habebat armenta (Homer. Od. Λ, 288), quæ autem, quum Pyliorum ager arenosus esset, plurimum extra Nelei fines pascebantur. Pausan. Messen. p. 371. Hinc vocatur *dives*; priscis enim temporibus divitiæ censebantur multitudine armentorum et gregum; itaque nec *custodes* pecorum infimi loci erant. Cæterum Nelei ætas incidit in tempora Centaurorum. Homer. Il. Λ, 262. *Equarum* greges Neleus alebat sobolis causa; hine *nobiles*, delectæ. — Nobiles etiam palmis in certaminibus. Virgil. Georg. : *Eliadum palmas Epeiros equarum.* Ed.

691. *Seduxit.* Quum unus Battus adesset, non opus erat eum *seducere*, seorsim *ducere*. — *Et illi.* Burmannus mallet, *at tu*, ut lib. I, 678. — Codices nostri, *et illi*; et supra Codex A post *manu* inserit *hunc*. Ed. — *Et illi* revocavimus ex MSS.; nam Heinsius et hic, et pluribus aliis locis ex ingenio *Eia* infarsit. — *Quisquis es* : vide I, 679. *Vidisse nega* :

« Tutus eas; lapis iste prius tua furta loquatur. »
Et lapidem ostendit : simulat Jove natus abire.
Mox redit : et, versa pariter cum voce figura,
« Rustice, vidisti si quas hoc limite, dixit,
» Ire boves, fer opem furtoque silentia deme :
» Juncta suo pretium dabitur tibi femina tauro. »
At senior, postquam merces geminata, « Sub illis
» Montibus, inquit, erunt : » et erant sub montibus illis.
Risit Atlantiades; et, « Me mihi, perfide, prodis?
» Me mihi prodis? » ait; perjuraque pectora vertit

Homero, ibid. 92 : ἰδὼν μὴ ἰδὼν εἶναι, καὶ κωφὸς ἀκούσας, καὶ σιγᾶν. — *Facto*, negotio. — *Nitidam*. Vide ad I, 610. Apud Antonin. chlænam, silentii mercedem, accipit.

696. *Tutus*, securus, non sollicitus. — *Loquatur*. Codices nostri Regii, *loquetur*. — Ex *voce* non raro facilius agnoscimus homines, quam ex figura. — *Silentia deme*, indica furtum occultum. — *Pretium*, præmium : vide Burmann. ad Phædr. I, VIII, 1, et Heins. ad h. l. — *Femina*, vacca. Seneca, Agam. 354, *conjux tauri*. Contra *vir* de capro et tauro; vide ad I, 660.

703. *Sub... montibus... erunt*. Regii nostri A et B habent *erant*. — Rod. sequutus est veterem lect. *sub illis Montibus, inquit, erunt, et erunt sub m. i.*; putatque, cum Glareano, repetitione illa Batti battologiam expressam esse, et Mercurium, ut illam irrideret, et ipsum verba, *me mihi prodis?* repetiisse. Mirum! Quum Battus dixisset, *sub* (in, prope) *montibus erunt*, addendum erat, fuisse ibi, nec Battum imposuisse Mercurio. Verba autem *me mihi prodis* (in quibus similis lusus ac 430; I, 641; VI, 365) graviter et cum vi repetuntur, ut solemus, quum alicui magnam stultitiam exprobramus. — *Erunt : et erant*. Allusum volunt ad Battum quemdam ineptum poetam, qui in versibus suis eadem identidem iterare solebat. Battum eadem verba titubanter repetentem deridet itidem Mercurius; vide Erasmi adag. βαττολογία et βατταρίζειν. Ed.

705. *Perjura*, perfida. Apud Antoninum Battus Mercurii baculo tactus in lapidem mutatur, quem neque æstus neque frigus deserat; locusque, ubi res accidit, Βάττου σκοπιὰ vocatur. — *Silex* poetis omnis lapis, et *durus* est epitheton commune lapidum. Hinc, 831, *durescere*, in lapidem mutari. *Indicem* putant esse lapidem Lydium, qui aurum explorat, indicat ejus bonitatem. At nulla auctoritate doceri potest, *indicem* sic dictum Romanis, et, si dictus esset, nulla *infamia* ei inesset. Lactant. in Argum. qui interdum eosdem, quos Ovidius sequutus est, auctores consuluit, habet : *In lapidem eum mutavit, qui ab eventu Index circa Pylum vocatur*. Hic non genus quoddam lapidum intell., sed unus ille lapis, in quem

In durum silicem, qui nunc quoque dicitur Index :
Inque nihil merito vetus est infamia saxo.
VIII. Hinc se sustulerat paribus Caducifer alis;
Munychiosque volans agros, gratamque Minervæ
Despectabat humum, cultique arbusta Lycei.
Illa forte die castæ de more puellæ

Battus propter perfidum *indicium* mutatus est. Sic igitur et Ovidium explicandum arbitror. Sine dubio in quodam Messeniæ monte cernebatur seriore etiam tempore saxum hominis formam utcumque referens. In eum ipsum mutatum esse Battum antiqui tradiderant; unde ei *Indicis* nomen hæsit et cum nomine infamia. *Index* enim et satis invidiose dicebatur : vid. Ernesti ad Sueton. Cæs. 17.

708–832. *Hinc se sustulerat.* Mercurius amat *Hersen*, Cecropis filiam, rogatque ejus sororem *Aglauron*, ut suam sibi in ejus amore conciliando operam addicat. Illa vero pro ministerio magnam sibi expetit auri vim. Minerva igitur et memor nuperæ perfidiæ, vers. 555 sqq., et offensa avaritia virginis, Invidiam adit, eamque rogat, ut veneno suo Aglauron inficiat; quo facto illa lenta tabe conficitur, et quum invidia sororis tacta Mercurium excludere vellet, in lapidem ab eo mutatur. Apud Hygin. Fab. 166, Aglauros cum sororibus, a Minerva ob cistulam apertam insania objecta, in mare se præcipitat. Confer Pausan. p. 41. — *Hinc*, ex Pyliis agris : *paribus alis*, leni volatu, quum alæ non magnopere moventur, sed linea propemodum eadem semper manent. Respexisse videtur Virg. Æn. IV, 14. Livius, I, 34, *suspensis alis :* qui ita volant, *pendere* dicuntur, mox vers. 726, et IV, 517. Opp. *jactatis*, aut *motis alis*, quibus vers. 835, in cælum avolat.

709. *Munychios*, Atticos. *Munychia*, pars urbis Atheniensis cum portu. — Sic dicta a Munycho qui illic ædificavit templum Munychiæ Dianæ. *Ed.* — *Gratam Minervæ humum.* Nempe *gratæ* et *dilectæ* Diis urbes dicuntur, quæ sunt in eorum tutela. — *Lyceum* Athenis gymnasium, situm extra mœnia ad Ilissum, egregie cultum et arboribus consitum ; in quo serioribus temporibus Aristoteles scholas habebat. Cecropis autem ætate nec *Lyceum* conditum, nec solemnia illa, quæ jam describuntur, instituta erant.

711. *Illa forte die*; die vicesimo secundo mensis Hecatombæonis, qui fere respondet nostro Julio, quinto quoque anno celebrari solebant *de more*, ab Erichthonio rege instituto, et a Theseo renovato, Panathenæa, quibus peplus Minervæ gestabatur. In pompa solemni, *puellæ castæ* et nobilissimæ, *vertice supposito*, in capite, portabant *canistra* seu corbes, unde κανηφόροι et λικνοφόροι dictæ sunt; nam κανοῦν *canistrum* significat; et λίκνον eodem redit. Ea canistra *coronata* (Ciofan. interpretatur ad marginem *usque plena*) erant floribus et frondibus, continebantque *sacra*, id est, vasa, quorum usus in istis solemnibus, et sic *pura*, non profana ; nisi malis

Vertice supposito festas in Palladis arces
Pura coronatis portabant sacra canistris.
Inde revertentes Deus adspicit ales; iterque
Non agit in rectum, sed in orbem curvat eumdem.
Ut volucris visis rapidissima miluus extis,
Dum timet, et densi circumstant sacra ministri,
Flectitur in gyrum; nec longius audet abire;
Spemque suam motis avidus circumvolat alis:
Sic super Actæas agilis Cyllenius arces
Inclinat cursus; et easdem circinat auras.
Quanto splendidior, quam cetera sidera, fulget
Lucifer; et quanto, te, Lucifer, aurea Phœbe;
Tanto virginibus præstantior omnibus Herse
Ibat; eratque decus pompæ, comitumque suarum.
Obstupuit forma Jove natus; et æthere pendens

cum uno MS. *tecta;* tegi enim solebant ista canistra. — Alter Codex Twisdenii, *septa*, quod elegans visum Heinsio. — Nostri Regii A et B, *tecta*. — In *arce* autem Cecropia, Minerva tria habebat templa, e quibus nobilissimum Parthenon.—*Festas*, in quibus solemnia celebrabantur. Sic *festa theatra*, III, 111, ubi vide notam.

715–721. *Non agit in rectum* etc. Volatum in orbem quinque formulis variavit. Versus 720 et 721, si abessent, non desiderarentur. Cum similitudine interjecta confer Virg. Æneid. IV, 252 sqq. —*Miluus* nobis *Weihe*, e genere avium rapacissimarum. *Miluum* quidem *regalem* tam audacem esse in Africanis oris, ut carnes e macello et e manibus hominum rapiat, Mullerus ad Linnei Syst. Nat. tom. II, pag. 71, narrat. — *Miluus*. Nostri Codices Regii A et B habent *Milvius;* pariter recte dicitur *Milvius*, velut *Miluus*. Ed.

719. *Motis alis.* Non valde ille movet alas, sed propemodum natat in aere, unde Nostris etiam dicitur *der Schwimmer*.—*Agilis*, quippe alatus.— *Inclinat* i. q. curvat : *easdem circinat auras*, ingeniose, sed tamen paulo audacius in iisdem auris, in eumdem semper orbem, more circini, movetur.

723. *Lucifer*, stella Veneris, vide ad II, 115, maximum cæli decus, non modo cæteris planetis fixisque stellis major oculis nostris apparet, sed splendore etiam tanto est, ut a plena ejus luce umbras adeo mittant corpora. Luna autem, ut ait Manil. I, 435, *conditur omne stellarum vulgus*. Itaque tam cum illo, quam cum hac comparantur homines pulchritudine eximii; II, ex Pont. V, 49; Horat. I, Od. XII, 46.—*Præstantior*, formosior.—*Ibat* elegantius, quam *erat*.

Non secus exarsit, quam quum balearica plumbum
Funda jacit : volat illud, et incandescit eundo,
Et, quos non habuit, sub nubibus invenit ignes.
Vertit iter; cæloque petit diversa relicto;
Nec se dissimulat : tanta est fiducia formæ !
Quæ quanquam justa est, cura tamen adjuvat illam;
Permulcetque comas; chlamydemque, ut pendeat apte,
Collocat; ut limbus, totumque adpareat aurum;
Ut teres in dextra, qua somnos ducit, et arcet,
Virga sit, ut tersis niteant talaria plantis.
Pars secreta domus ebore et testudine cultos

727. *Balearica.* Similitudo paulo altius repetita, nec adeo magnopere probanda. Eamdem in aliam rem transtulit, XIV, 825. Cum aliis rebus amoris ignis comparatur, I, 492-494. — *Balearica;* plurimi, *Baléaria;* sed nostri Regii, *Balearica:* qua Balearium insularum incolæ maxime utuntur. Baleares autem insulæ sunt duæ, Hispaniæ adjacentes, quarum incolæ optimi erant funditores; hodie *Majorca* et *Minorca.* — *Plumbum*, plumbeam pilam. *Ed.*

730. *Diversa*, opposita, contraria, h. l. terra. — *Nec se dissimulat*, non aliam formam sumit : vide ad 374. Merito fidit *formæ*, etenim et pulchra et juvenilis ei tribuebatur. — *Justa*, pulchra. Schirach. comparat Francogal. *adroit.* — *Justum*, quidquid in suo genere perfectum est, et omnibus numeris absolutum. Sic *justa statura, justus exercitus* etc. — *Cura* ponitur de cultu, capillorum in primis. Phædr. II, Fab. 11, 8 : *Fingi cura mulierum.* Vid. Bentl. ad Horat. I, Epist. I, 94. Facete autem hanc curam jam describit. — *Chlamydes* cingebat *limbus*, vel purpureus, vel, si ipsa purpurea esset, aureus aut pictus et variegatus. Chlamydi ipsi *aureæ* figuræ intexebantur. Virgil. Æneid. IV, 137; V, 250 sqq. Quomodo autem collocata sit chlamys, ut in humero dextero constricta sinistrum brachium tegeret, vide in Winkelmanni H. A. p. 306. — *Totumque.* Regius, *textumque.* Klotzius ad Tyrt. p. 102, suadet *tortumque.* Nostri Regii A et B, *textumque,* quod multo elegantius nobis videtur. *Ed.* — Ex posteriore loco possis et *tortum* tueri, quod Klotzius, nulla tamen causa addita, suasit. — *Qua somnos* etc. vide ad I, 671, *ducit*, adducit.

737. *Pars secreta domus.* Apud Græcos mulieres in *secreta* seu interiore ædium parte sedebant, quæ gynæconitis appellabatur. Cornel. Nep. præf. Singulæ habebant suos *thalamos* seu cubicula, quorum parietes et fores distingui olim solebant tinctis animalium cornibus, *ebore* et *testudinum* tegminibus, Plin. Hist. Nat. XVI, 44. Virg. Georg. II, 463 : *Nec varios inhiant pulchra testudine postes.* Schirach. *ebur* et *testud.* h. l. refert ad laquearia. — *Possederat*, sibi habitandum sumserat.

Tres habuit thalamos, quorum tu, Pandrose, dextrum,
Aglauros lævum, medium possederat Herse.
Quæ tenuit lævum, venientem prima notavit
Mercurium; nomenque Dei scitarier ausa est,
Et causam adventus: cui sic respondit Atlantis
Pleionesque genus: « Ego sum, qui jussa per auras
» Verba patris porto: pater est mihi Jupiter ipse:
» Nec fingam causas: tu tantum fida sorori
» Esse velis; prolisque meæ matertera dici.
» Herse causa viæ; faveas, oramus, amanti. »
Adspicit hunc oculis isdem, quibus abdita nuper
Viderat Aglauros flavæ secreta Minervæ:
Proque ministerio magni sibi ponderis aurum
Postulat: interea tectis excedere cogit.
Vertit ad hanc torvi Dea bellica luminis orbem,

— *Cultos*. Ex præstantioribus nonnulli, *comptos*. — Bene *cultos*, nec est necessaria emendatio. *Ed.*

743. *Pleione*, Atlantis uxor, e cujus filiabus una Maia, mater Mercurii. — *Genus* habent unus Gronovii, duo Medicei, Genevenses, Moreti et Palatinus unus. Cæteri, *nepos*. — Nostri quoque Regii A et B *nepos* dant. *Genus* recepi, quia et auctoritate MSS. et usu poetico se commendat, quum *nepos* a glossatoris manu profectum esse videatur. Horat. I, Od. III, 27, *Iapeti genus*. Se commendat ab una muneris parte, qua commercium inter Deos et homines. De eodem, Jovis *mandata per auras ferre*, apud Virg. Æn. IV, 270. — *Qui jussa... verba... porto*. Διάκτορος, κῆρυξ, internuncius Deorum. Mercurius, inquit Arnobius, quasi quidam Medicurrius dictus est: quod inter loquentes duos media currat, ut reciprocetur oratio, etc. lib. III, Advers. Gentes. *Ed.* — *Esse velis*, ut apud Græcos θέλησον εἶναι.

748. *Oculis isdem* non urgendum est. Hoc addidit, ut crimen virginis, de quo 559, in memoriam lectori revocaret. *Flavæ*, quæ habet *flavos* (de quibus ad v. 319) seu pulchros capillos, pulchræ. *Die blonde Minerva*. Sic ξανθὴ Δημήτηρ Homer. Il. E, 500: vide et infra ad III, 617. — *Tectis excedere*. Vossii, *tectis secedere*, quod non displicuit Heinsio.

752. *Orbem* dedit Heinsius ex melioribus; sed Burmannus malit *orbes* retinere, quia pro oculis poetas *orbem* ponere non notaverit. Codex Regius B, *orbem*; Codex A, *orbes*. — *Luminis orbem*, oculum: vid. ad I, 740. — *Torvi* oculi tribuuntur iratis et indignantibus. — *Penitus*, e profundo pectore: vide ad 179. Virgil. Æneid. I, 371: *Suspirans imoque trahens a pectore vocem*. No-

Et tanto penitus traxit suspiria motu,
Ut pariter pectus, positamque in pectore forti
Ægida concuteret : subit, hanc arcana profana
Detexisse manu tum, quum sine matre creatam
Lemnicolæ stirpem contra data fœdera vidit;
Et gratamque Deo fore jam gratamque sorori,
Et ditem sumto, quod avara poposcerit, auro.
Protinus Invidiæ, nigro squalentia tabo,
Tecta petit : domus est imis in vallibus antri

tiones generales ubique Ovidius ad cujusque personam accommodate exornat, in primis si illa exornatio mythologiam attingit. Hinc et additur, *positamque* etc. — *Ægis*, munimentum illud æneum, quod in pectore gerit Pallas, insignitum capite Gorgonis, quod et in clypeo ejus expressum erat.

755. *Subit.* In memoriam redit. — *Lemnicola*, Vulcanus, qui in Lemno, insula maris Ægei, officinam habere credebatur, ibique in primis colebatur. — Codices nostri Regii dant *Lemniacam stirpem*; id rei grammaticæ, si non poeticæ, convenientius credo. *Ed.* — *Contra data fœdera*, contra datam fidem. — *Et gratamque Deo.* Codex Regius A, *jam gratamque Deo*; Codex B, *ingratamque Deo.* — *Poposcerit.* Codices nostri, *poposcerat.* Ed.

760. *Protinus Invidiæ.* Minerva Invidiam excitat in Aglauro: sed vide, quomodo hoc exornavit. Primum Invidiam fecit, præeunte Eurip. in Inone, fragm. 5, personam, ut, XII, 39 sqq. Famam, et Horat. I, Od. XXXV, 17 sqq., Necessitatem. Deinde finxit Minervæ ad eam iter, ut ministerio ejus uteretur, ut supra, 509, Junonis ad Deos maris, et IV, 432, ad Furias; tum VIII, 790, Cereris ad Famem. Jam, quoniam invidia, auctore Eurip. maximus omnium in homine morbus, nec illa *Siculi tyranni majus invenere tormentum*, Horat. I, Ep. II, 58; propterea, ejus et habitum et domicilium fœdissimum descripsit, omniaque ejus mala sensibus subjecit. Partes etiam hujus descriptionis bene disposuit. Primum domum et fœdam, et tristem, omnisque amœnitatis expertem describit. — *Tabum*, venenum, quo inficit homines. Mox *tabem*, *nocens virus* et *piceum venenum* vocat. *Nigrum* solemne epitheton veneni. — Situs tristitiam bene notant verba *imis in vallibus antri*, imo in angulo, aut ima in cavitate antri; namque *vallis* et cavitatis notionem involvit. — Vulgo, *in vallibus hujus.* Vir doctus in Miscell. Observ. vol. II, tom. I, p. 32, improbat *vallibus antri*, atque etiam *vallibus hujus* insipidum et prosaicum ei videtur : putat igitur legendum, *imis et vallibus antrum.* Comparat XI, 592, et I Fast. 555. Sed non video, cur in vallibus potissimum antrum habuerit, quum etiam in montibus antra satis obscura et frigida esse possint. Alius vir doctus

Abdita, sole carens, non ulli pervia vento;
Tristis, et ignavi plenissima frigoris; et quæ
Igne vacet semper, caligine semper abundet.
Huc ubi pervenit belli metuenda virago,
Constitit ante domum, neque enim succedere tectis
Fas habet, et postes extrema cuspide pulsat.
Concussæ patuere fores : videt intus edentem
Vipereas carnes, vitiorum alimenta suorum,
Invidiam; visaque oculos avertit : at illa
Surgit humo pigre, semesarumque relinquit
Corpora serpentum; passuque incedit inerti.
Utque Deam vidit, formaque armisque decoram,
Ingemuit; vultumque ima ad suspiria duxit.

ibidem in nota adjecta monet, *hujus* sic positum non esse insipidum et prosaicum : itaque et hic retineri malit, præsertim si cum uno MS. legatur, *domus est hujus sub vallibus imis*. Nec hoc placet, quia sola vallis nec omnes ventos, nec omnem solem arcet. *Sub vallibus* autem, quod et duo alii tuentur, Burm. placet. Et amat Ovid. *sub* pro *in*.— Nostri Codd. *in vallibus antri*.

763. *Ignavi*. Ab effectu, ut mox, 821, *ignava gravitas*. Contra *habilis vigor*, qui reddit habiles, Virgilius, Georg. IV, 418. Post hæc otiosa sunt *et quæ.... abundet*, in quibus etiam lusus verborum est.

765. *Belli*. Codices nostri Regii A et B, *bello*.— *Belli metuenda* dicitur, ut *gladii tremendus*, *nasi timendus*, quæ exempla attulit Heinsius. Deest autem in his formulis *de causa* : vide Perizon. ad Sanctii Minerv. II, III, pag. 166. — *Fas habet*, fas esse, licere sibi putat. — *Succedere*, propius accedere. Nam Palladi, ut quæ est Dea, non licet Invidiæ domum ingredi. *Ed.*—Etiam factis Minervæ turpitudo Invidiæ notatur. Cf. 769, 786. — Invidi rebus malis aluntur, calamitatibus aliorum. Hinc *edit vipereas carnes*.

771. *Pigra*, sterili ob frigus. Sic Horat. I, Od. XXII, 17, *pigri campi*. — Hic vulgo *pigre*; sed Heinsius ait ex melioribus se *pigra* dedisse, idemque in tribus suis Giphan. invenisse. — Nostri Codices Regii habent *pigra*.—Klotzio, ad Tyrtæum, p. 102, displicet *pigra*, quia ex antecedentibus jam appareat, humum fuisse sterilem. Suadet ergo *humo nigra*, sive ut simpliciter horrorem loci indicet, sive ut serpentibus tectam dicat. Quod tamen non necessarium puto, quum Noster sæpissime repetat, quæ jam antea copiosius etiam notata erant. Ego vero *pigre* revocandum duxi, quod sequentia flagitare videntur. Etenim *surgit pigre* et mox *passu incedit inerti* egregie sibi respondent.

774. *Vultumque ima*. Vulgo, *vultumque Deæ*. Sed bene Heinsius ex

Pallor in ore sedet; macies in corpore toto;
Nusquam recta acies; livent rubigine dentes;
Pectora felle virent; lingua est suffusa veneno;
Risus abest, nisi quem visi movere dolores;
Nec fruitur somno, vigilacibus excita curis;
Sed videt ingratos, intabescitque videndo,
Successus hominum; carpitque et carpitur una,

præstantioribus *Deæ* in *ima* mutavit. Verum ne sic quidem locus sanus visus est Intt. offensis formula *vultum ducere ad suspiria*. Faber corrigit, *visusque decor suspiria duxit*; satis infeliciter. Burmannus vult, *ad cultumque Deæ susp. movit*; non multo melius. Schirach. denique malebat, *ad vultumque Deæ s. duxit*, quam lect. sane confirmat glossa Cod. Leid. hæc: *Vultus Deæ pulcherrimæ fuit causa, cur suspiraret.* Sed ille glossator, sic succurrere voluit lectioni obscuræ, *vultumque Deæ.* — Jam prima Invidiæ commotio interponitur. *Ima suspiria*, quæ ducuntur ex imo pectore, ut *alta suspiria*, Claudianus, II, in Eutrop. 530, quæ ducuntur *alto de corde*, ut dixit Noster, versu 622. Jam *ducere vultum ad suspiria*, vultum componere accomodate suspiriis, suspiria vultu quoque prodere. Suetonius quidem, Tib. 68, dixit, *adducere vultum*, ad gravitatem componere, ubi Casaub. comparat, *obducere vultum*, ad mœstitiam componere. Et Seneca, Ep. 58, *vultum adducit ad tristitiam.* Hanc igitur lectionem multum præfero omnibus emendationibus propositis, quibus repetitur tantum quod poeta jam dixerat.

775. *Pallor in ore sedet.* Ubi propius accessit, forma ejus describitur. Quam bene ea composita sit, facile reperies, si cogitaveris, quæ de invidis prædicari soleant. Horat. I, Ep. II, 57: *Invidus alterius macrescit rebus opimis.* Ep. XIV, 37: *Non istic obliquo oculo mea commoda quisquam Limat, non odio obscuro morsuque venenat.* IV, Od. III, 16: *Dente minus mordeor invido.* — *Sedet* exquisitius quam, *est, apparet*, ut I, 267: vide Gronovii Obs. II, p. 180. — *Recta acies.* Confer infra v. 787. — *Rubigo* vitium dentium. — *Fel* in pectore signum malevolentiæ. — *Virere* sic et Claudian. 49, 96: *viscera felle virent.* — *Suffusa veneno*, μεστὴ ἰοῦ θανατηφόρου. Male Rod. *von Gift triefet ihre Zunge.* Lingua *suffusa* veneno dicitur, ut os *suffusum* rubore.

778. *Risus abest.* Immanitas ejus et cruciatus describuntur. — *Nisi quem.* Nam alienis malis tanquam suis bonis lætatur, *pascitque* se κακόχαρτος, ἐπιχαιρέκακος. *Ed.* — *Movere.* Ciofanus ex MSS. emendandum censet *fecere*, quod efficacius sit, quam *movere.* — *Vigilacibus.* Codices nostri Regii, *vigilantibus*, quod reponerem: nam *vigilax* pro *vigilans*, ut *curax* pro *curiosus*, non nisi ab auctoribus mediocris notæ acceptum fuisse reperio; et forsan in iis errore librariorum hoc verbum insolitum irrepsit. *Ed.* — *Carpi* dicuntur quæ sensim consumuntur, attenuantur, perduntur. Virg. Æn. IV, 2, *cæco carpitur igne.* Hoc bene

Suppliciumque suum est: quamvis tamen oderat illam,
Talibus adfata est breviter Tritonia dictis:
« Infice tabe tua natarum Cecropis unam;
» Sic opus est : Aglauros ea est. » Haud plura locuta,
Fugit, et impressa tellurem reppulit hasta.
Illa Deam obliquo fugientem lumine cernens,
Murmura parva dedit; successurumque Minervæ
Indoluit; baculumque capit; quod spinea totum

ad Invidiam tabescentem translatum. Sed eadem et *carpit*, quum de existimatione aliorum detrahit. Plin. I, Ep. IX.

782. *Supplicium* etc. Isocrates Evagoræ, cap. 2, invidiæ hoc unum inesse ait bonum, ὅτι μέγιστον κακὸν τοῖς ἔχουσιν ἐστιν. — *Suum est.* Heinsius malebat *sui est.* Burmannus, si quid mutaret, mallet *sibi est.* — *Odium* illud mox præclare notatum et brevitate et confusione quadam verborum, qua *Aglauros ea est* in finem rejectum. Corrupit hæc Rod. *Floesse der Aglauros, einer der Toechter des Cecrops, dein Gift ein.* — *Tritonia* vel a τριτὼ, quod lingua Cretum *caput* significat; eo quod e capite Jovis nata sit; vel a palude Tritone Libyæ, juxta quam nata est, ubi *stagni.... quieta Vultus vidit aqua, posuitque in margine plantas, Et se dilecta Tritonida dixit ab unda.* Lucan. lib. IX, 352. *Ed.* — De *tabe*, seu veneno, vide ad III, 49. — *Sic opus est*, ut I, 279. — *Impressa hasta*, ut vim adderet corpori se in aera tollenti, ut IV, 710; VIII, 366: *tellurem reppulit*, quia ipsa aufugit. Poetis loca *recedere* aut *repelli* dicuntur a quibus ipsi abimus. Vide ad XI, 466.

788. *Murmura parva.* Heins. conjecturat *Murmura rauca*, vel *rava.* Mox Vivianus ex suis, *successu namque.* Ita et primus Medic. et alii nonnulli Heinsii. Id dictum, ut VII, *doluit successu flava virago.* Quidam ex præstantioribus, *successibus atque* aut *usque.* Prior Regius, *successus namque.* Florent. S. Marci, *successum utique.* Heinsius malit ex emendatione Viviani *successorumque : successa* enim dixisse et Cic. XVI, ad Div. 21; et *successorum indoluit* dictum, ut *revereri alicujus* et similia. — Cod. Reg. A, *successus atque Minervæ;* Cod. B, *successibus.* Emenda *successorum* pro *successurum*, quod si quid significat, contortum est, et ellipsim inusitatam postulat. *Ed.* — *Successurumque Minervæ.* Indoluit, successurum Minervæ consilium de Aglauro invidiæ veneno inficienda. — *Spinea vincula*, spinæ; nam quidquid rem ambit, cingit, *vinculum* dicitur, unde non raro de coronis ponitur. Sic facile carere possumus emendationibus Interpretum. *Spinæ* symbolum cruciatus, quem creat. — *Totum* non caret vi, neque adeo temere sollicitandum. Cæterum etiam *baculum* in usu fuit, ut docet Heins. ad 687. — *Vincula* Heinsius habet suspectum. Secundus Medic. pro diversa lect. *cingula.* Ipse conj. *ungula cingebat*, ut ipsas spinas vocet

Vincula cingebant; adopertaque nubibus atris,
Quacumque ingreditur, florentia proterit arva;
Exuritque herbas, et summa cacumina carpit;
Adflatuque suo populos, urbesque, domosque
Polluit: et tandem Tritonida conspicit arcem,
Ingeniis, opibusque, et festa pace virentem;
Vixque tenet lacrimas, quia nil lacrimabile cernit.
Sed postquam thalamos intravit Cecrope natæ,
Jussa facit; pectusque manu ferrugine tincta
Tangit; et hamatis præcordia sentibus implet;
Inspiratque nocens virus; piceumque per ossa
Dissipat, et medio spargit pulmone venenum.
Neve mali spatium causæ per latius errent,
Germanam ante oculos, fortunatumque sororis

ungulam spineam a similitudine; *ungulas* enim fuisse instrumenti ferrei in tortura genus, quo carnifices uterentur. Burm. si *vincula* displiceat, refingi posse putat *vimina*. — Bene *vincula* ex Codd. nostris. *Ed.*

791. *Quacumque ingreditur.* Invidia omnia corrumpit, pestisque est hominum. Hoc sub sensus vocavit. Contra apud Claud. 33, 185 sqq. ubi Ceres curru vehitur, omnia florescunt, rota *Sulcatam fecundat humum; flavescit aristis Orbita; surgentes condunt vestigia culmi; Vestit iter comitata seges.* — *Cacumina.* Vetustiores, *papavera*, nostri Codices Regii *cacumina* habent. *Ed.* — Cur *summa cacumina?* nempe quia invidia summa semper petit. Remed. versu 369; *summa petit livor.*

794. *Tritonida*, Athenas; longius ad III, 127. — *Ingeniis, opibusque.* Cecropia cum adjacente urbe jam tum quidem Minervæ consecrata erat; nondum tamen *ingeniis*, ingenii laude florentibus viris, *opibusque* virebat. — *Festa*, plena bonorum et lætitiæ, *pace virentem.* Ciofanus ex utroque suo, Briant. Capranic. ambobus Maffei, et tribus Vaticanis, adfert et probat *pace nitentem.* — *Virere* poetis, id est, florere. Drakenb. ad Sil. I, 187. — *Vixque* etc. Hoc oxymoron et animum ferit, et graviter Invidiæ indolem notat. — *Tenet*, retinet.

798. *Ferrugo* poetis i. q. nigredo; V, 404. — *Præcordia.* Quærit Euripides, In. 5, in qua corporis parte invidia sedeat, in manibus, visceribus aut oculis. Noster præcordia, pulmones, ossa nominat. — *Hamatis sentibus*, ut *hamatis rubis* Tibul. IV, III, 10. — *Piceum*, atrum. — *Medio pulmone*, per pulmones. — *Neve mali spatium causæ per latius errent.* Sensus: ne invidiæ veneno infecta in aliis rebus hæreat et conficiatur.

Conjugium, pulchraque Deum sub imagine ponit;
Cunctaque magna facit, quibus irritata, dolore
Cecropis occulto mordetur; et anxia nocte,
Anxia luce gemit; lentaque miserrima tabe
Liquitur, ut glacies incerto saucia sole:
Felicisque bonis non secius uritur Herses,
Quam quum spinosis ignis supponitur herbis;
Quæ neque dant flammas, lenique vapore cremantur.
Sæpe mori voluit, ne quidquam tale videret:
Sæpe, velut crimen, rigido narrare parenti.
Denique in adverso venientem limine sedit
Exclusura Deum: cui blandimenta, precesque,
Verbaque jactanti mitissima; « Desine, dixit;
» Hinc ego me non sum nisi te motura repulso. »
« Stemus, ait, pacto, velox Cyllenius, isto: »
Cælatasque fores virga patefecit: at illi
Surgere conanti partes, quascumque sedendo

804. *Pulchraque*. Unus Basil. *plenaque*, quod Burman. placet. *Plena imago*, cui nihil, nullum membrum, deest. Id autem alienum a consilio poetæ. — *Cecropis*: Aglauros filia Cecropis, *mordetur*, cruciatur. *Ed.*

808. *Liquitur*, liquescit, absumitur, quod verbum sequens similitudo suppeditavit: *lenta tabe*, veneno, cujus vis lenta. —*Saucia*, liquefacta. Horat. I, Od. XIV, 5: *malus saucius* vento. Etiam *vulnerari* dicuntur, quæ labefactantur. — *Incertus sol,* obscurus, quum cælum nubibus est obductum. *Incerta luna* eodem sensu Virg. Æn. VI, 270; et *incerti cæca caligine soles*; Æn. III, 203.

809. *Non secius*. Codex Regius A, *aliter non*; rectius Codex B, *non lenius*. Ed. *Non secius* Heinsius de suo dedit, sed bene se habet. Quod plurimi MSS. habent *non lenius*, aut *non lentius*, probarem, si poeta ordine inverso scripsisset: spinosæ herbæ non lentius uruntur, quam illa. — *Spinosis herbis*, spinis nondum aridis. — *Vapor*, calor.

811. *Lenique vapore*, quod nec Burmanno displicebat, recipimus e duobus MSS. Possis et cum Medic. uno *lentoque vapore* legere, quod Heins. exemplis illustravit. Sed vulg. *leni tepore* non convenit rebus, quæ supposito igne cremantur. — Nostri tamen habent *tepore*.

813. *Rigido*, duro.—*Adversa* quæcumque alteri opposita sunt. — *Jactare*, dicere, IX, 23.

819. *Cælatasque fores*. De *cælatis foribus*, vide ad vers. 4.—*Virga* patefecit fores, ut Minerva, 767, extrema cuspide. — *Quascumque flectimur* ex

Flectimur, ignava nequeunt gravitate moveri.
Illa quidem recto pugnat se attollere trunco :
Sed genuum junctura riget, frigusque per artus
Labitur ; et pallent amisso sanguine venæ.
Utque malum late solet immedicabile cancer
Serpere, et illæsas vitiatis addere partes ;
Sic letalis hiems paulatim in pectora venit ;
Vitalesque vias, et respiramina clausit :
Nec conata loqui est ; nec, si conata fuisset,
Vocis haberet iter : saxum jam colla tenebat ;
Oraque duruerant ; signumque exsangue sedebat :
Nec lapis albus erat, sua mens infecerat illam.
VIII. Has ubi verborum pœnas mentisque profanæ

noto et poetis familiari græcismo, quem exemplis illustrat Heinsius. — Nostri Codices, *flectitur*, quod prætulerim, quippe quod absolutum : *sur lesquelles on fléchit, on se plie, en s'asseyant*. Ed. — *Pugnat se* attollere, ut I, 685 : *pugnat evincere somnos*.

823. *Artus*, pro quo nostri Codd. dant *ungues*, latiori, ut videtur nobis, significatione. *Ed.* — *Per artus* pro *per ungues*, ex pluribus Ciofani et Heinsii MSS. recepi ; *ungues* enim nec frigus, nec calorem sentiunt. Vult totum corpus dicere, id autem recte per *artus* (juncturas membrorum, item membra ipsa) et *venas* exprimit. Et passim *frigus* aut *tremor artus occupare* dicitur : vid. Ciof.

825. *Utque malum* etc. Similitudo apprime claudicans : etenim lapis factus cum carne cancro absumta male comparatur ; tum cancer lentissime serpit, neque totum corpus occupat. Frustra subjecit *paulatim*, ut similitudinem quandam ostenderet. — *Hiems*, frigus, justo durius de corpore humano. — *Vitales vias*, canales, quibus respiramus aliaque munera ad vitam sustentandam facimus : *vocis iter*, arteria aspera et os ; VI, 355, *via vocis*. Lucret. IV, 514 : *iter, qua vox it in auras*. — *Haberet*. Nostri Codices Regii A et B, *habebat*. — *Colla tenebat*, occupaverat collum, ut 376. — *Duruerat*. Nostri Codices Reg. *durucrant*. Vide ad 706. — *Infecerat*, maculas aut nigrum ei colorem contraxerat. Servant homines mutati aliquid e pristina natura, Lycaon feritatem, Daphne nitorem, etc.

833–875. *Has ubi* etc. Agenor, rex Phœnices, filiam habuit Europam, quam amavit Jupiter. Is igitur, in taurum versus, virginem raptam dorso transtulit per mare mediterraneum in insulam Cretam, ubi ex ea suscepit Minoem, Sarpedonem et Rhadamanthum. Fabulam hanc partim Phœniciam, partim Cretensem, Pherecydes, Hellanicus, Antimachus, Anticlides, Epimenides narraverant ; peculiari-

Cepit Atlantiades, dictas a Pallade terras
Linquit, et ingreditur jactatis æthera pennis.
Sevocat hunc genitor; nec causam fassus amoris,
« Fide minister, ait, jussorum, nate, meorum,
» Pelle moram, solitoque celer delabere cursu;
» Quæque tuam matrem tellus a parte sinistra
» Suspicit, indigenæ Sidonida nomine dicunt,
» Hanc pete; quodque procul montano gramine pasci
» Armentum regale vides, ad litora verte. »
Dixit; et expulsi jamdudum monte juvenci

busque carminibus Eumelus, Stesichorus et alii celebrarant. Ex iis, qui restant, vid. Anacr. Od. xxxv; Moschus, Id. II; Hor. III, Od. xxvii, 25–28; Achilles Tat. init. Apollod. III, 1, 1; Hygin. fab. 178; Palæph. cap. 16; Eratosth. 14; Noster infr. VI, 104 sqq. et V Fast., 605. Fulgent. Myth. 1, putat, Europam a Jove raptam esse in nave, quæ tauri picturam habuerit. Palæphatus autem narrat, Gnosium quemdam, nomine Taurum, e Tyro rapuisse tum alias puellas, tum virginem regiam Europam. — Agenor autem vixit sæcula circiter quindecim ante æram Christianam. — *Has ubi. Has* Heinsius mutari volebat in *quas*.

336. *Causam fassus amoris.* Francius malebat *causam fassus amorem.* — *Causa amoris*, amor, ut IV, 519; *causa veneni* ipsum venenum. Sic carere possumus conjectura Francii.

839. *Quæque tuam.* Hic versus valde vexavit Interpretes, quorum nonnulli ex astrologicis adeo rationibus eum interpretari conati sunt. — *Mater* Mercurii, Maia, una ex Pleiadibus, quæ locum suum tenent in capite Tauri, qui circulo æquinoctiali dividitur, Phœnicibusque est meridionale sidus. — *Sidonida.* Nostri Codices, *Sidonia*. male. *Ed.* — *Sidonida* ab urbe capitali. Ab Anacr. Od. xxxv, 3, Europa vocatur Σιδονίη γυνή. — *Sinistra pars* nunc est meridionalis, et cogitandum est, Jovem, quum hæc Mercurio mandata daret, stetisse vultu ad occidentem verso. Sic omnia mihi plana videbantur: judicent tamen alii. — *Spectare* autem terræ dicuntur regionem eam, in quam vergunt et extenduntur. Sic Liv. XXXIII, 17: *Acarnania spectat solem occidentalem.* Noster autem pro *spectare* dixit *suspicere*, quia sidera in alto sunt; nam *suspicere* est sursum, in altum spectare. Contra Senec. Œdip. vers. 476: *Quasque* (gentes) *despectat vertice summo Sidus Arcadium.* Sensus: tellus, quæ extenditur versus Pleiadas, seu meridiem. — *Verte*, abige. Virgil. Æneid. I, 528: *ad litora vertere prædas.*

843. *Jamdudum*, continuo, ut XI, 482. — *Expulsi*, abacti. Græce ἐξελαύνειν. Sic Virgil. Ecl. I, 22, *depellere*, Cul. 44, *propellere.* — *Magni regis*, Agenoris: *magnus Agenor*, Seneca, Œdip. 715; Homer. Il. Ξ, 321; et, ut ex Schol. ad Il. M, 397,

Litora jussa petunt, ubi magni filia regis
Ludere, virginibus Tyriis comitata, solebat.
Non bene conveniunt, nec in una sede morantur
Majestas et amor : sceptri gravitate relicta,
Ille pater rectorque Deum, cui dextra trisulcis
Ignibus armata est, qui nutu concutit orbem,
Induitur faciem tauri, mixtusque juvencis
Mugit, et in teneris formosus obambulat herbis ;
Quippe color nivis est, quam nec vestigia duri
Calcavere pedis, nec solvit aquaticus Auster.

apparet, etiam Hesiod. et Bacchyl. Phœnicis filiam fecerunt. — *Tyrus* tum nondum condita; sed solemne est *Tyrios* dicere *Phœnicios* : III, 35, *Tyria de gente profecti*. Etiam apud Eurip. Phœn. 642, Cadmus Τύριος, ubi Schol. monet, Phœnicen antea Tyrum dictam. Contra III, 129, Cadmus *Sidonius hospes*, et IV, 571, *Sidone profectus*. Adde Hygin. fab. 178.

846. *Non bene conveniunt*. Miram transformationem narraturus et amplificaturus, præmittit sententiam. — *Sedes*, persona, subjectum. Her. XIX. 173 : *Male res junctæ, calor et reverentia pugnant*. Quintil. Decl. 12 : *non habitant una pudor et fames*. Atque etiam *morari*, id est, habitare. Munker. ad Hygin. fab. LII. Sequentia brevius expressa ab Auct. Eleg. in Obitum Mæc. 88 : *Dominator Olympi Dicitur in nitidum procubuisse bovem*. Majestatem Jovis hic præclare describit.

848. *Ille*. Gebhardus malebat *ipse*. *Ille* bene inservit magnitudini declarandæ. Virgil. Æneid. VII, 110: *sic Jupiter ille monebat*. Tibul. I, IV, 19 : *Vetuit pater ille valere*. Silius III, 181, *monet hoc pater ille Deorum*, ubi Drakenb. etiam h. l. *ille* tuetur. Quanquam nec *ipse*, quod Gebhardus malebat, deterius est. Et sic Senec. Hipp. 299, ubi nostrum loc. respexit : *Induit formas quoties minores, Ipse, qui cœlum nebulasque ducit*. Cf. et sqq. *nutu concutit*, ut I, 179, ubi vid. not. Forte Nostro hæc scribenti in animo versabatur Terent. Eun. III, v, 42, de Jove in pluviam auream converso : *At quem Deum ! qui templa cœli summa sonitu concutit*.

850. *Induitur faciem tauri*. *Taurum* illum expressum vides in Lipperti Dactyl. I, XXIX, 30. Formositatem ejus jam describere incipit; recte igitur sequitur *Quippe*, quod Heins. temere mutatum volebat in *Ipse*. — *Quam nec* etc., qualis est, quum modo de cælo delapsa conspicitur : II, ex Pont. V, 18, *non calcata candidiora nive*. — *Duri* respectu mollitudinis nivis. Phædr. I, fab. XXX, 10, de tauro : *proculcatas obteret duro pede*. — *Vestigia pedis*, ipse pes. — *Auster* pluvias concitat, unde *aquaticus*, vocabulum ab ipso Ovidio cusum. Occurrit et infra, IX, 342, ubi *aquatica lotos*, quæ amat loca aquosa.

Colla toris exstant; armis palearia pendent;
Cornua parva quidem, sed quæ contendere possis
Facta manu, puraque magis perlucida gemma.
Nullæ in fronte minæ, nec formidabile lumen;
Pacem vultus habet: miratur Agenore nata,
Quod tam formosus, quod prælia nulla minetur.
Sed, quamvis mitem, metuit contingere primo:
Mox adit; et flores ad candida porrigit ora.
Gaudet amans; et, dum veniat sperata voluptas,
Oscula dat manibus; vix ah! vix cætera differt:
Et nunc adludit, viridique exsultat in herba;
Nunc latus in fulvis niveum deponit arenis;
Paulatimque metu demto, modo pectora præbet
Virginea plaudenda manu; modo cornua sertis

854. *Colla toris exstant.* E pectore toroso, quod valde laudatur in tauris (Colum. VI, 13), eminebat collum. Sunt autem *tori* pars carnosa, pulpa carnis musculosa, in lacertis et pectore, pulvillorum instar, eminens. Virgil. Georg. III, 53, optimos tauros numerat, quibus *plurima* (longa et crassa) *cervix*, et quibus *crurum tenus a mento palearia* pendent.

855. *Cornua parva.* Laudantur in bubus cornua excelsa; sed Jupiter assumserat *parva*, ne terribilis videretur puellæ. Et Columella VI, 20, breviora tauris, quam bubus, cornua tribuit. — *Quæ contendere possis.* Codices Regii A et B, *posses.* — *Manu facta* dicuntur, quæ ab artificibus facta sunt, et opposita naturæ operibus: vide Burm. ad Quintil. Decl. IX, 18.

857. *Nullæ minæ.* Non erat *trux* aut *torvus*, quæ alibi fere de tauris prædicantur. — *Pacem*, serenitatem et tranquillitatem, *habet*, præ se fert: X, 702. — *Prælia nulla minetur.* Non colluctari cum cæteris bubus conetur. — *Mitem*, χειροήθης, id est, mansuetus vocatur ab Apollod.

862. *Veniat.* Talibus viget phantasia Ovidii. *Venire* eleganter dicuntur, quæ contingunt alicui, ut hæreditates (Cic. Verr. IV, 27), et hic voluptas. — *Vix ah! vix.* Burmannus præfert Vaticanam lectionem, *vix jam, vix.* Nonnulli, *vix et vix*, unde Heinsius conjecturat *vix vixque.* — Nostri Regii A et B *vix, ah! vix.* — Vocabulum *cætera* interdum sumi obscœne, putat Burmannus. Verum illa obscœnitas non nisi e contextu est. Sic omnia vocabula possent obscœna dici. VI, 514: *vix sua gaudia differt.*

865. *In fulvis niveum.* Ut I, 112: *flavaque de viridi.* — *Plaudere*, mulcere; vide Heinsium. — Nostri Codices habent *palpanda.* Hæc lectio,

Impedienda novis : ausa est quoque regia virgo,
Nescia quem premeret, tergo considere tauri.
Tum Deus a terra, siccoque a litore, sensim
Falsa pedum primis vestigia ponit in undis;
Inde abit ulterius, mediique per æquora ponti
Fert prædam : pavet hæc; litusque ablata relictum
Respicit; et dextra cornum tenet, altera dorso
Imposita est : tremulæ sinuantur flamine vestes.

præterquam quod accuratior nobis visa est, habet nescio quid dulcius et amanti convenientius. *Ed.* — *Novis*, e novis floribus. — *Premere* et θλίβειν pro, insidere.

871. *Falsa.* Fallacia. Fallere vult virginem. — *Primis.* Nostri Codices, *primo.* — *Æquora ponti*, ut alibi *freta ponti*, poetica periphrasis ponti. Intelligitur autem hoc loco mare mediterraneum, per quod Europam transtulit in insulam Cretam.

874. *Cornum.* Nostri Regii, *cornu*; *cornum* videtur emendatio recentior. *Ed.* — *Cornum* per Archaismum : vid. Priscian. lib. VI, p. 685. — *Imposita est*, innititur. — Verbis *tremulæ* et *sinuantur* egregie pinguntur varii motus et sinus, quos efficiebat ventus; cf. versus 528. Hæc postrema latius tractavit, V Fast. 667 sqq. : *Illa jubam dextra, læva retinebat amictus. Aura sinus implet, flavos movet aura capillos* etc.

N. B. Argumentum hujus Libri tertii Metamorphoseon, relatum invenies in serie CANTERI, supra pag. 35.

P. OVIDII NASONIS
METAMORPHOSEON
LIBER TERTIUS.

FAB. I. JAMQUE Deus posita fallacis imagine tauri,
Se confessus erat; Dictæaque rura tenebat:
Quum pater ignarus Cadmo perquirere raptam
Imperat, et pœnam, si non invenerit, addit

1–130. *Jamque Deus posita* etc. Agenor filios tres ad requirendam Europam sororem dimisit ita, ut, nisi eam reperissent, ad se non reverterentur. Cilix, variis peragratis terris, Ciliciam constituit; Phœnix in Africam est profectus, ibique remansit; *Cadmus* autem in Græciam devenit, ubi, oraculo admonitus, Thebas, aut potius Cadmeam arcem condidit, interfecto prius ingenti dracone, e cujus dentibus humi sparsis viri armati prodierunt, quorum pars Cadmo in condenda urbe affuit: Eurip. Phoen. vers. 641 sqq., vers. 661 sqq., et Schol. ad hæc loca Apollod. Biblioth. III, 1, 1, et IV, 1; Pausan. Bœot. p. 719 et 733; Hygin. fab. 178; Seneca Œdip. vers. 709 sqq.; Apollon. Rh. III, 1170 sqq. Primi autem auctores fuerunt Mnaseas, Pherecydes, Hellanicus, Lysimachus. Cadmus cum Phœnicum manu in Bœotiam venit, fusisque Hyantibus, Aonas cum suis in unam gentem coalescere passus est. Quum locum condendæ urbi quæreret, sequutus est, sive oraculo monitus, sive sua sponte, bovem ducem, nisi et hoc figmentum etymologica Bœotiæ interpretatio peperit. Pausan. p. 719. Quid de dentibus ab eo satis existimandum sit, ad vers. 126 videbimus.

2. *Se confessus erat*, indicaverat se esse Jovem. Sic et XI, 264. Virgil. Æneid. II, 591: *confessa Deam*. — *Dictæa rura*, Creta, Tyro vicina, et in cujus monte *Dicta* Jupiter natus credebatur, unde ipse *Dictæus*.

3. *Ignarus.* Male Ciofan. *ignarus raptam* conjungit. Imo centies *ignarus* apud Nostrum ita occurrit, ut subintelligenda relicta sit illa res, cujus quis ignarus fuerit, ut I, 658, et infra 243, 287. Vide et *Corte* ad Sallustii Catilin. LI, 27. Ignorabat Agenor, filiam a Jove translatam esse in Dictæa rura. — *Invenire*, nunc ad quærendi studium pertinet, *ausfündig machen*. Apollod. εἰπὼν μὴ πρότερον ἀναςρέφειν πρὶν ἂν ἐξευρῶσιν Εὐρώπην. Sic ille *pius* in filiam, et *sceleratus*, crudelis, in filios. Hæc sententia, ut ὀξύμωρον, placuit Nos-

Exsilium, facto pius, et sceleratus eodem.
Orbe pererrato, quis enim deprendere possit
Furta Jovis? profugus patriamque, iramque parentis
Vitat Agenorides; Phœbique oracula supplex
Consulit, et quæ sit tellus habitanda, requirit.
« Bos tibi, Phœbus ait, solis occurret in arvis,
» Nullum passa jugum, curvique immunis aratri.
» Hac duce carpe vias, et, qua requieverit herba,
» Mœnia fac condas, Bœotiaque illa vocato. »
Vix bene Castalio Cadmus descenderat antro;

tro; itaque eam, IX, 408, repetiit. Cic. Off. III, 31, de T. Manlio, *qui perindulgens in patrem, idem acerbe severus in filium.*

6. *Orbe pererrato.* Nempe aliquandiu in Thracia habitavit cum Telephassa matre; eaque mortua, Delphos profectus est oraculum consulturus. Apollod. — *Furta.* Puellas raptas. Pluralem posuit, ut sententia esset generalis.—*Profugus*, exsul: Fast. I, 490: *Cadmus in Aonia constitit exsul humo.* Oraculum consuluit et de sorore, et sine dubio etiam de nova sede capienda: namque in urbibus condendis coloniisque deducendis summa erat oraculorum auctoritas. Cic. de Div. I, 1. De sorore oraculum aut nihil respondit (Schol. Eurip. ad vers. 641, ibique Valken.) aut μὴ πολυπραγμονεῖν jussit. Apollod. Oraculum ipsum, cujus auctor forte Mnaseas, exstat in Schol. Eurip. d. l. et Aristoph. Ran. 1256. Eo monetur per Phlegias et Phocidem ad Pelagontis armenta tendere, ibique bovem sumere ducem itineris, in utroque latere signum candidum, in lunæ plenæ speciem, habentem. Sic et Pausan. Apollod. Hygin. Schol. Eurip. Inde Noster, forte alios auctores sequutus, non una re aberravit.—*Arvis* bene se habet. Eurip. πεδία πυροφόρα: *solis*, solitariis, ut 393, *sola antra.*

11. *Nullum passa* etc. Expressum diceres ex Euripid. si ibi constaret legendum μόσχος ἀδάμαστος. Nostrum sequutus est Senec. d. l. *quam non flexerat vomer, aut tardi juga curva plaustri.* — *Carpere vias*, proficisci, ut *carpere aera*, volare.—*Herba* ad naturam bovis accommodatius, quam *loco* in orac. græco, ubi illa ἕζηται κλίνῃ τε πέδῳ γόνυ ποιήεντι. Sed ibi nihil de nomine *Bœotia*; Hygin. vero et Schol. Euripidis id nomen urbi inditum narrant. Alius Schol. ibidem notat, Thebam Syris dictam esse bovem: quod fortasse et ipsum in expedienda hac fab. observandum. Lactant. in Arg.: *In eam terram devenit, quæ postea a bove Bœotia est dicta.* A *Bœoto*, Neptuni aut Itoni filio, illud nomen venisse, alii putabant: vide Pausan., p. 711. Schol. Hom. ad Catal. I. — *Condas*; secundus Palatinus, *ponas*, Nostri Regii, *condas.*

14. *Descenderat* ex monte Parnasso, in quo *antrum*, unde oracula dabantur; quod Ovidius a fonte vi-

Incustoditam lente videt ire juvencam,
Nullum servitii signum cervice gerentem.
Subsequitur, pressoque legit vestigia gressu;
Auctoremque viæ Phœbum taciturnus adorat.
Jam vada Cephisi, Panopesque evaserat arva;
Bos stetit; et tollens spatiosam cornibus altis
Ad cælum frontem, mugitibus impulit auras.
Atque ita, respiciens comites sua terga sequentes,
Procubuit, teneraque latus submisit in herba.
Cadmus agit grates, peregrinæque oscula terræ

cino *Castalium* vocat. — *Presso*, tardo. Burmannus comparat e Liv. XXVIII, 14: *Hispanos presso gradu incedere jubet. Lenz* vero: gressu impresso in vestigiis vaccæ. — *Adoratio* alias fiebat formulis ore prolatis certisque ritibus; Cadmus vero inter eundum *taciturnus* gratias agebat Apollini. — *Auctoremque viæ*. Gebhardus, Crep. I, 12, legit, *actoremque viæ*, quod Burmannus merito ineptum judicat. — Nostri Codices Regii habent *auctorem*.

19. *Jam vada Cephisi*. De *Cephiso* vide ad I, 369. — *Panopesque evaserat arva*. *Panope* aut *Panopeus*, urbs Phocidis. Mediceus, Basil. et Gronov. *Panopes evaserat*. Heinsius conjecturat *Panopea*, ut esset appositio. Etiam Burmannus putabat rectius scribi *Panopea*, oppidum enim *Panopeus* a Strabone, IX, p. 416, dici et a Pausania, X, 4, licet a Stephano Πανόπη vocetur, Salmasio et Berkelio defendentibus. — Nostri Regii dant *Panopesque*.

20. *Bos stetit*. Codex Regius A male, *constitit*; alter B, *stetit*. — Illud *bos stetit* et *procubuit* exornavit, mores boum errantium describendo. — *Spatiosam* habent libri veteres magno numero prælatumque est ab Heinsio et Gehhardo vulgatæ lect. *speciosam*. — Recte *Spatiosam* ex Codicibus Regiis. — *Spatiosam*, latam. Mox versu 56, *spatiosum corpus*, et versu 95, *spatium hostis*. Boves spatiosa fronte Græcis dicuntur εὐρυμέτωποι, et πλατυμέτωποι· Homer. h. Merc. 355. Hi optimi habebantur: Varro. R. R. II, 5; Colum. VI, 1, ubi etiam *cornua procera* et *robusta* laudantur. — *Mugitibus*, in oraculo Apollinis vocatur, ἐρίμυκος, *valde mugiens*. — *Impelli* clamoribus a poetis dicuntur non modo aures, sed et auræ, montes etc.

22. *Atque ita*, quo facto, ut I, 377. — *Comites*. Pausan. τὸν σὺν αὐτῷ στρατόν. — *Latus*, corpus, *submittere*, aut, ut II, 865, *deponere*, formulæ solemnes de procumbente. In orac. κλίνειν γόνυ. Schol. Hom. ad Il. B, 494, ὀκλάσασα ἀνεκλίθη. Pausan. ἔμελλε χαμοῦσα ὀκλάσειν. Pausan. p. 733, narrat, suo adhuc tempore ostendi locum ubi bos procubuerit, in eoque esse aram cum signo Minervæ, dedicatam a Cadmo.

24. *Peregrinæque oscula terræ*. De hoc more salutandi terras peregrinas, quem apud poetas prisci ho-

Figit; et ignotos montes, agrosque salutat.
Sacra Jovi facturus erat: jubet ire ministros,
Et petere e vivis libandas fontibus undas.
  Silva vetus stabat, nulla violata securi;
Est specus in medio, virgis ac vimine densus,
Efficiens humilem lapidum compagibus arcum;
Uberibus fecundus aquis: hoc conditus antro
Martius anguis erat, cristis præsignis et auro;

mines religiose colunt, vide Cios. ad hunc locum. Fuit satis antiquus. Homer. Od. E, 354.

26. *Sacra Jovi* etc. Illam ipsam juvencam, viæ ducem, immolaturus erat, vel Telluri, secundum oraculum, vel Minervæ, auctore Apollod. forte, quia illa *fautrix viri*, vs. 101. Noster *Jovem* substituit. — *Ministros*, comites, quos sacrorum parandorum ministros esse volebat. Mox *socii* vocantur; Schol. Homer. τινὰς τῶν μεθ' ἑαυτοῦ. Apud Euripid. ipse Cadmus abit ἐπὶ χέρνιβας, ad manus lavandas aqua lustrali. In eam rem *viva* aqua adhibebatur. Liv. I, 45: *Quin tu ante vivo perfunderis flumine?* Ipsum oraculum jusserat sacrum fieri ἁγνῶς καὶ καθαρῶς. *Libatio* alias fiebat vino aut lacte, nunc, illis deficientibus, *undis*. — Fons ille, unde aqua haurienda, proprio nomine *Aretias* dicebatur. Schol. Æsch. Theb. 106. Inde haud dubie fluxit Ἀρεία κρήνη apud Apollod. et Schol. Euripidis. *Dircæum* nominant Seneca, Œdip. 714, et Palæph. 6. Omnium pessime Hyginus, *Castalium fontem*. Eum Noster ex ingenio descripsit, quales multi fontes esse solent. Liv. I, 21: *Lucus erat, quem medium ex opaco specu fons perenni rigabat aqua.*

28. *Nulli violata securi*. Nefas erat silvas sacras *violare securi*: vide Valkenar. ad Eurip. Hippol. versu 74. Tales silvæ *veteres* et *antiquæ* dici solebant et opponi *cæduis*: VIII, 742, *lucos ferro temerasse vetustos*.

29. *Est specus*. Codex noster Regius B, *et specus*; quod apprime consentit cum lectione vulgata vers. 31, in quo pro *hoc* legitur *ubi*. Videlicet recte sic fluit oratio: *silva vetus stabat... Est specus in medio... ubi* etc. Codex A, *est specus*. Ed. — *Virgis densus*, virgis dense septus, ut Fast. VI, 9: *nemus arboribus densum*. Ibid. V, 411: *lucus juncis et arundine densus*.

31. *Hoc conditus*. Vulgo, *ubi conditus*. Heins. de suo dedit *hoc*; suadet etiam *cui creditus*. — Nostri Regii, *ubi*. — *Hoc conditus antro*. Multi occurrunt in antiquitate dracones, custodes locorum, ædium, antrorum: vide Spanh. ad Call. h. Del. v. 91. Atque etiam genios locorum per serpentes exhibuerunt. Heyn. ad Virg. Æneid. V, 84. Ac hic quidem secundum Euripidem custodiebat flumina et fluenta viridia, nempe a Marte sibi tradita, unde in Orac. videtur δεινὸς Ἐνυαλίου φύλαξ, quem Cadmus jubetur πέμψαι Ἄϊδος εἴσω. Neque tamen propter hanc unam causam h. l. et Stat. Theb. X, 606, *Martius anguis* vocatur, sed et quia

Igne micant oculi; corpus tumet omne veneno;
Tresque vibrant linguæ; triplici stant ordine dentes.
Quem postquam Tyria lucum de gente profecti
Infausto tetigere gradu; demissaque in undas
Urna dedit sonitum; longum caput extulit antro

Martis filium eum multi faciebant. Eurip. *δράκων Ἄρεος*. Schol. Sophocl. Antig. 130, Tilphosam Furiam addit matrem : vid. Munker. ad Anton. Lib. II. Erat, auctore Euripide, *φόνιος* et *ὠμόφρων*. Ejus crudelitati vastitatique, simul Cadmi cum eo pugnæ describendæ Noster immoratur, quia erat pars fabulæ magna. Noverat antiquitas serpentes miræ magnitudinis. Serpens quidem ille, quem Regulus ad Bagradam, fluvium Africæ, interemit, centum et viginti pedes in longitudinem habuisse, nec ullis telis confici potuisse traditur. Plin. H. N. VIII, 14. Hinc et Virgil. Æneid. II, 203 sqq. licuit vastissimæ molis serpentes describere, quem Noster respexit; et utrumque Silius, VI, 150 sqq. Neque tamen negandum est, prodigialiter quædam hic esse aucta. — *Præsignis*, insignis, ut Trist. III, IV, 5, *prælustris*. — *Cristis et auro*, crista aurea. Intelliguntur autem comæ fulvæ in capite, præcipuum serpentum quorumdam ornamentum. Ælian. Animal. XI, 27.

33. *Igne micant. Oculi* iratarum aut sævarum bestiarum dicuntur *igne micare*, *tremere* aut *scintillare*. — *Tumere* verbum proprium de serpentibus veneno inflatis, I, 460. Serpentum autem venenum non per totum corpus sparsum est, sed glandulis quibusdam oris inclusum.

34. *Tresque vibrant.* Nostri Codices et vulgata lectio, *micant*. In Codice B, inter lineas, secunda manu scriptum *i. exeunt*. Otiosa et ingrata repetitio est *τοῦ micant*; quare amplexus est Heinsius, quod sane ex veteri libro depromptum, *tresque vibrant*. Statius, Thebaid. lib. V, de serpente Archemori : *Livida fax oculis : tumidi stat in ore veneni Spuma virens : ter lingua vibrat.* Virgilius, Æneid. XI : *Sibila lambebant linguis vibrantibus ora*; ubi Servius, *vibrantibus, mobilibus*; quia nullum *animal tanta celeritate linguam movet; adeo ut triplicem habere videatur, quum una sit.* Primam in *vibrare* syllabam Catullus quoque corripit. *Ed.* — *Vibrare* et *micare* solemnia de celeri motu linguæ serpentum. Silius d. l. *Trifido vibrata per auras Lingua micat motu.* Lingua illa duplicem habet cuspidem, IV, 585, sed vibrata triplex, trisulca esse videtur. Plin. H. N. XI, 37 : Lingua *tenuissima serpentibus*, *trisulca, vibrans* etc. — *Triplex* dentium *ordo* fictus est.

37. *Longum caput. Longum* pro *longo* ex nonnullis MSS. jam Naugerius notavit. Repertum etiam in Regio et Leidensi adoptavit Burmannus. — Nostri Regii habent *longo*. Difficile, inter has lectiones, discernere utra sit vera; vide mox explicationem. *Ed.* — *Longum* multo aptius consilio loci, quam vulgata *longo*, quum in longo antro parvum caput esse potuisset : *φόνιον κράτα* ei tribuit Eurip. — *Cæruleus* nunc est niger : vide nos ad Plin. VIII, Ep. XX, 4. Anacr. XXIX, 11, *ὀφρὺς κυανωτέρη*

Cæruleus serpens, horrendaque sibila misit.
Effluxere urnæ manibus; sanguisque relinquit
Corpus, et attonitos subitus tremor occupat artus.
Ille volubilibus squamosos nexibus orbes
Torquet, et immensos saltu sinuatur in arcus;
Ac media plus parte leves erectus in auras
Despicit omne nemus; tantoque est corpore, quanto,
Si totum spectes, geminas qui separat Arctos.
Nec mora; Phœnicas, sive illi tela parabant,
Sive fugam, sive ipse timor prohibebat utrumque,
Occupat, hos morsu, longis complexibus illos;
Hos necat adflatos funesti tabe veneni.

δρακόντων. Hinc v. 63, *atra pellis*. Male Rod.: *der blaue Drache*. — *Mittere sibila*, ut alibi *vocem*. — *Relinquit*. Regii nostri, *reliquit*; melius consentit cum *effluxere*, ad initium versus.

41. *Ille..... arcus*. Torquens squamosum et volubile corpus, facit orbes et saltus immensos. Nimis fere cumulavit verba naturæ et motui serpentum propria. Simplicius Virg. Æn. lib. II, 208: *sinuantque immensa volumine terga*. — *Nexus* similiter de luctantibus, IX, 58. Cæterum talibus arcubus non opus erat in homines prope ipsum specum stantes. — *Squamosos*, Codex Regius B, *suamosus*, mendose pro *squamosus*. — *Immensos*. Codices A et B, *immenso*, ut referatur ad vocem *saltu*. — *Nexibus*, nodis; et *orbes*, spiras quas serpentes cauda efficiunt. *Ed.*

43. *Leves*, tantum ornat, et petitum a natura aeris. Ita autem se solent serpentes erigere. Plin. VIII, c. 33, de basilisco, *celsus et erectus a medio incedens*. Nostrum expressit Seneca, in Thyest. vers. 655: *quam supereminens Despectat alte quercus et vincit nemus*. Sed Ovid. parum sibi constat; etenim vers. 91 sq. Cadmus totum draconem figit in quercu. — *Tantoque est corpore*. Magis etiam sui monstri magnitudinem auxit Silius vers. 185: *Sub astra coruscum Extulit assurgens caput, atque in nubila primam Dispersit saniem et cælum fœdavit hiatu*. Quæ sequitur similitudo, *quanto* etc., luxurianti ingenio tribuenda est. Placuit tamen Silio, qui eam sic reddidit: *Quantus non æquas perlustrat flexibus Arctos, Et geminum lapsu sidus circumligat anguis*. De illo autem serpente cælesti diximus ad II, 173. Ab Arato Phæn. versu 45, vocatur μέγα θαῦμα, et a Virg. Georg. I, 244, *maximus*.

46. *Phœnicas*. Apollod. τοὺς πλείονας τῶν παρελθόντων διέφθειρεν. Noster omnes, quibus serpentes necare possunt, modos enumerat. — *Complexibus* suffocavit eos. Apud Virg. natos Laocoontis *morsu depascuntur*, *ipsum spiris ligant ingentibus*.

49. *Hos necat adflatos* etc. Vulgo *adflatu*, *funesta hos tabe*. Heinsius

Fecerat exiguas jam Sol altissimus umbras:
Quæ mora sit sociis miratur Agenore natus;
Vestigatque viros: tegimen derepta leoni
Pellis erat; telum splendenti lancea ferro,
Et jaculum; teloque animus præstantior omni.
Ut nemus intravit, letataque corpora vidit,
Victoremque supra spatiosi corporis hostem
Tristia sanguinea lambentem vulnera lingua;
« Aut ultor vestræ, fidissima corpora, mortis,
» Aut comes, inquit, ero. » Dixit; dextraque molarem
Sustulit; et magnum magno conamine misit.

dedit *adflatos funesti*, quia prius vocabulum in uno exstabat. Eidem et placebat ex quibusdam *adflati funesta*: tum suadebat etiam *efflati*, quod Burmannus in uno reperit. — Codex Regius A, *hos necat adflatu, hos funesta tabe*; Codex B, *hos necat afflati funesta tabe veneni*. Hanc vel vulgatæ, vel Heinsianæ lectioni prætulerim. *Ed.* — *Tabes*, ut *tabum*, humor corruptus et sordidus. Nunc *tabes veneni*, ipsum venenum. Hanc autem serpentis sui vim habet et Silius versu 158: *trahit fæda gravitate* (fœdo et pestilente odore) *per auras*: *Ac tabe adflatus volucres*, et versu 239: *catervas Longius avectas adflatus peste premebat*. Et halitus quorumdam serpentium venenatus est, adeo ut solo adflatu prædam suam necare possint.

52. *Tegimen derepta leoni* etc. Ea Cadmi arma memorat, quibus mox opus erit. Exuviis ferarum *tegi* olim solebant viri fortes. Virg. Æneid. I, 275: *lupæ fulvo nutricis tegmine lætus*. Proprie autem pellis dicitur *deripi* membris: vide Heins. — *Animus*; apud Hesiodum, Theog. 936, Cadmus ὑπέρθυμος dicitur.

56. *Victoremque supra*. Simpliciter Apoll. ἀγανακτήσας Κάδμος κτείνει τὸν δράκοντα. Sed illud κτείνειν latissime descripsit phantasia poetæ et exornavit. — *Spatiosi*, vastissimi: Noster, Remed. Amor. dixit, *spatiosum taurum*. Spatium enim ponitur pro magnitudine et crassitudine; quod frequens est latinis auctoribus; hinc apud Juvenalem, *spatium admirabile rhombi*. Ed. — *Corporis*. Heinsius aut hic *tergoris*, aut in versu 58 *fidissima pectora* legendum censebat, ne eadem vox toties repeteretur. Nostri Regii Codices vulgatam habent. — *Tristia* etc. Nota rursus quatuor vocabula in *a* desinentia. Brevis est Cadmi oratio; agere enim mavult, quam querelas inanes inertesque fundere. — *Corpora*, quia jam mortui socii, quanquam et de vivis hominibus passim occurrit: vide nos ad Plinii Pan. 33. — *Molares*, ut μύλακες, omnino saxa grandia apud poetas; Eurip. μάρμαρον.

60. *Et magnum magno*. Duodecim MSS. *et magno conamine* misit in hostem. — Nostri Codices Regii, *et magnum magno*. — Infra versu 95,

Illius impulsu quum turribus ardua celsis
Mœnia mota forent; serpens sine vulnere mansit,
Loricæque modo squamis defensus, et atræ
Duritia pellis, validos cute reppulit ictus.
At non duritia jaculum quoque vincit eadem,
Quod medio lentæ fixum curvamine spinæ
Constitit; et toto descendit in ilia ferro.
Ille, dolore ferox, caput in sua terga retorsit,
Vulneraque adspexit, fixumque hastile momordit:
Idque, ubi vi multa partem labefecit in omnem,
Vix tergo eripuit; ferrum tamen ossibus hæret.
Tum vero, postquam solitas accessit ad iras
Plaga recens, plenis tumuerunt guttura venis;

victor victi, XII, 236, *vastam vastior*; Virgil. Æneid. V, 447: *gravis graviter concidit*; Homer. μέγας μεγαλωστί. Demosth. de Cor. p. 288: ὢν κακὸς κακῶς ἐκτέτριψαι. Male igitur h. l. Schepper. cor. *inque anguem magno*. Ex magnitudine autem lapidis missi, ipsius Cadmi statura intelligitur. Quintil. Inst. VIII, IV, 24. Heroica ætate homines arbores proceritate superasse fingebantur: vide ad XII, 352. Talis tantusque etiam Cadmus in hac pugna cogitandus est. Saxo misso succubuit draco secundum Hellanic. Eurip. Hygin. Gladio eum esse interfectum tradiderat Pherecides. In nostra copiosa descriptione plura arma Cadmus experitur.

61. *Illius impulsu*. Hæc similitudo bene delecta est; ea enim certam accipimus notionem et roboris, quo Cadmus vigebat, et molis serpentis. — *Turres* autem non sunt, ut *Lenz* putabat, arces, palatia; sed turres in muris munitæ urbis, quæ saxis e machinis bellicis missis *moveri*, concuti, solebant. — *Loricæ* genus intellig. in squamarum speciem ex ære confectum. Virgil. Æneid. IX, 707, *duplici squama lorica fidelis*. — *Atræ*, pro quo male Heins. suadebat *hirtæ*, improbante etiam Burmanno.

65. *Vincit*. Nostri Codices, *vicit*, quod probo, propter *reppulit* in versu præcedenti et in versu 68 *retorsit*. *Vincit*, repellit; tunc enim jacula vinci dicuntur, quum repelluntur. *Ed.*

66. *Quod medio lentæ* etc. Multum phantasiæ in sqq. elucet. *Spina* serpentum admodum *lenta*, scilicet flexibilis est, et in multos orbes curvari potest. — *Consistere*, hærere. — *Descendere* in corpus dicuntur tela, vulnera, ipsique adeo milites, qui vulnerant telis. — *Et toto... ferro*. Regii nostri, *et totum... ferrum*. — *Momordit hastile*, more ferarum, quibus aliquod telum inhæret. — *Ossa*, spina ejusque vertebræ. — *Hæret*. Nostri Regii, *hæsit*. — *Plaga* dedit Burmann. e duobus

Spumaque pestiferos circumfluit albida rictus;
Terraque rasa sonat squamis; quique halitus exit
Ore niger Stygio, vitiatas inficit auras.
Ipse modo immensum spiris facientibus orbem
Cingitur: interdum longa trabe rectior exit.
Impete nunc vasto, ceu concitus imbribus amnis,
Fertur, et obstantes proturbat pectore silvas.
Cedit Agenorides paulum; spolioque leonis
Sustinet incursus; instantiaque ora retardat
Cuspide prætenta: furit ille, et inania duro
Vulnera dat ferro; frangitque in acumine dentes.
Jamque venenifero sanguis manare palato

MSS. Vulgata, *causa*. — Nostri quoque Regii, *causa*. — *Plenæ* sunt venæ, quum tument.

76. *Niger*, pestilens. — *Stygio* propter halitum letiferum. Silius vers. 219: *Stygios æstus fumante exsibilat ore.* — *Vitiatas inficit* e copia poetica, vitiat aut inficit. Avienus: *Pestifero adflatu serpens vagus inquinat auram.* Claudianus, XXXV, 202, de equis Plutonis: *corrumpit spiritus auras Letifer; infectæ spumis vitiantur arenæ.* — Quidam *herbas* pro *auras*; sed Burmann. recte monet, *herbas* sanie potius, halitu vero *auras* infici. — Codices Regii habent quoque *herbas*.

78. *Trabe*, arbore. — *Exit*, eminet, confer Senecæ, Œdip. versum 726. — Nostri C. R. dant *astat*; præstans lectio quæ pingit vividius serpentem semianimum minaciter assurgentem. *Ed.* — *Modo cingitur spiris*; id est, in terram pronus, modo erectus surgit, *astat*. Ed. — *Impete* antique pro, *impetu*. Sic et VIII, 359. — *Concitus*, rapidior factus. Solemne poetis, præeunte Homero, Il. Δ, 452 sqq. et E, 87 sqq. et alibi, militum, hinc et sævarum bestiarum, impetum cum *amne concito* aut exundante comparare. Confer Virgil. Æneid. II, 496; X, 603. — *Obstantes* etc. Similiter apud Liv. XXI, 22, serpens in quiete Hannibali oblatus *cum ingenti arborum et virgultorum strage ferebatur.* — *Proturbare*, prosternere. Cf. VIII, 340.

81. *Spolio*, pelle derepta; nam *spoliare* omnino detrahere. Obscure Rode, *mit der Beute des Löwen*. Spolium illud scuti vim habebat. Sic quoque Cadmum magnum facere voluit; vereor tamen, ne prodigialiter. — Vir doctus in Ephem. Norimb. mox malebat, *inhiantiaque*. Sine causa. *Instare* verbum militare. Cadmus cedit, serpens *instat* cedenti. — *Prætendere*, verbum in hac re proprium: vid. ad XI, 510. — *Inania vulnera*, morsus nullum dentis vestigium in ferro relinquentes. Virgil. Æn. XII, 255, *morsus inanis*; et apud Nostrum VII, 786, *vacuus morsus*. De morsu vulnus faciente, *vulnus* etiam VII, 782, legitur. —

Cœperat; et virides adspergine tinxerat herbas;
Sed leve vulnus erat, quia se retrahebat ab ictu,
Læsaque colla dabat retro, plagamque sedere
Cedendo arcebat, nec longius ire sinebat:
Donec Agenorides conjectum in gutture ferrum
Usque sequens pressit, dum retro quercus eunti
Obstitit; et fixa est pariter cum robore cervix.
Pondere serpentis curvata est arbor, et imæ
Parte flagellari gemuit sua robora caudæ.
Dum spatium victor victi considerat hostis;
Vox subito audita est; neque erat cognoscere promtum,
Unde; sed audita est: « Quid, Agenore nate, peremtum
» Serpentem spectas? et tu spectabere serpens. »
Ille diu pavidus, pariter cum mente colorem
Perdiderat; gelidoque comæ terrore rigebant.
Ecce viri fautrix, superas delapsa per auras,

Frangitque non nisi in uno MS. legitur, sed eo nihil verius. Quam jejuna est post superiora vulgaris lect. *figitque*! — Nostri Codices Regii *figit*.

87. *Quia se retrahebat* etc. Incipit rursus ταυτολογεῖν: etenim idem quater dicit, *se retrahebat*, *colla dabat retro* etc. Proprie tela dicuntur *sedere*, quum incidunt et hærent in scuto. Flor. IV, 11, 40. Hinc etiam *plaga sedet*, altius descendit et penetrat. *Conjici* dicitur culter, quum adigitur XV, 735, h. l. lancea: vide Gronovii Obs. I, p. 87. — *In gutture*. Codex noster B, *in guttura*.

94. *Gemuit flagellari*, gemuit, quod flagellabatur. *Gemere* de sono cujuscumque rei oneratæ, pressæ, pulsæ, IV, 449; XIV, 739; ex Pont. III, III, 10; et quæ non sonant, *tacere* dicuntur. — *Sua robora* plenius quam, *se*.

96. *Vox subito audita est*. Apparebant interdum Dii sic, ut in hominum conspectum non prodirent, sed vox tantum eorum audiretur, quæ nonnunquam agnoscebatur ab audiente, ut vox Minervæ ab Ulysse in Sophoclis Ajace versu 14. Nunc missa videtur a Marte, qui Cadmum interfecisset, nisi intercessisset Jupiter: vid. Apollod. III, IV, 2; ibique Heynius. Et transformatio Cadmi in serpentem, quæ IV, 562 sqq. narratur, Martis iræ tribuitur ab Hygin. fab. 6. — In *spectas* et *spectabere* inest lusus non contemnendus. — *Mente*. Quidam, *voce*; Nostri Regii bene habent *mente*. Ed.

101. *Ecce viri fautrix*. Unus, *fautor*; monet Burmannus etiam *auctorem*, sponsorem et similia de feminis dici. — Ex nostris Regiis, *fautrix*. — Pallas partem dentium seri

Pallas adest; motæque jubet supponere terræ
Vipereos dentes, populi incrementa futuri.
Paret; et, ut presso sulcum patefecit aratro,
Spargit humi jussos, mortalia semina, dentes.
Inde, fide majus! glebæ cœpere moveri;
Primaque de sulcis acies adparuit hastæ:
Tegmina mox capitum picto nutantia cono;
Mox humeri pectusque, onerataque brachia telis

jubet; alteram partem ad Æeten pertulit. Apollod. I, IX, 23. Noster, VII, 121 sqq. quem locum cum hoc conferas. Secundum Pherecydem in Schol. Apollon. III, 1178, Cadmus hos dentes sevit, a Marte jussus; sed reliqui hoc consilium Minervæ tribuunt. —*Ecce adest.* Sic et II, 496. Virorum illustrium curam olim Deus aliquis Deave gerebat, eique apparebat, si auxilio indigeret. Exempla sunt in Homero et Virg. obvia. Heroibus hoc datum erat, ut Deos divina specie ipsis oblatos sine noxa intuerentur. *Pallas* Cadmo etiam imperium Bœotiæ comparasse traditur ab Apollodoro. —*Supponere terræ* sæpe pro sepelire, ut XV, 370; ib. 153; Amor. III, IX, 48. Ergo bene de seminibus sparsis. Tunc vero perspicuitatis causa recte additur *motæ*, aratro proscissæ, quemadmodum *movere terram* et fodere significat. Virgil. Georg. II, 264; Plin. II, Ep. XVII, 25. Atque τῷ *motæ* mox respondet *presso sulcum* etc. Apud Eurip. 673, dentes spargit εἰς βαθυσπόρους γύας. VII, 122: *aratos spargit in agros*; apud Pherecyd. εἰς τὴν ἄρουραν, in terram motam. Non igitur adsentior Valken. ad Eurip. 673, qui *motrique* præferebat, quia hoc ei doctius videbatur, quam ut a librario possit exspectari.—*Incrementa*, additamenta, quibus augeretur novus populus.

104. *Et, ut presso*, pro *et impresso*, dedit Heinsius ex castigatioribus.— Noster Regius A, *ut presso*; Codex B, *impresso*. VIII, 332: *pressa signa pedum*. Et ipsum *pressum aratrum*, Tibul. IV, 1, 161. — *Spargit.* Inde Græcis illi dicti putantur *Sparti*. — *Mortalia semina*, semina, unde mortales nascerentur. Verba autem *et*, *ut*... *dentes* si abessent, non desiderarentur.

106. *Inde fide majus*: Eurip. 674: Ενθεν ἐξανῆκε γῆ Πάνοπλον ὄψιν ὑπὲρ ἄκρων ὅρων χθονός. Sed Noster eos sensim nobis e terra prodeuntes ostendit, addita similitudine minime vulgari.—*Moveri*, sursum ferri, mox dilabi. Claud. XXI, 318: *galea matrem nascente feriunt*, eruunt terram sibi obstantem.

108. *Tegmina capitum*, galeæ, habebant *conum*, tuberculum excavatum, cui indebantur cristæ, quæ fere constabant versicoloribus pennis, unde *pictus conus*. Eæ pennæ inter eundum *nutabant*, movebantur. Est autem *nutare* verbum in hac re proprium: vid. Heinsius ad Sil. IV, 460. Sed dum galeæ sensim e terra prodibant, cristæ *nutare* non poterant. — Unus Thuani, *micantia*; bene *nutantia*. Facilis autem

Exsistunt; crescitque seges clypeata virorum.
Sic, ubi tolluntur festis aulæa theatris,
Surgere signa solent; primumque ostendere vultum,
Cætera paulatim; placidoque educta tenore
Tota patent; imoque pedes in margine ponunt.
Territus hoste novo Cadmus capere arma parabat:
« Ne cape, de populo, quem terra creaverat, unus
» Exclamat; nec te civilibus insere bellis. »
Atque ita terrigenis rigido de fratribus unum
Cominus ense ferit; jaculo cadit eminus ipse.
Hic quoque, qui leto dederat, non longius illo
Vivit; et exspirat, modo quas acceperat, auras;

mutatio τοῦ *nu* in *mi*, et τοῦ *t* in *c*. Ed.

110. *Exsistunt*, II, 264. — *Seges virorum*. Euripid. vers. 946: terra edit χρυσοπήληκα στάχυν Σπαρτῶν, aureis galeis armatam segetem Spartorum, unde Ovidius *clypeatam* fecit, quod Addinsonus sine causa damnabat. Virgil. Georg. II, 142: *Galeis densisque virum seges horruit hastis*. A Claudiano *messis* vocatur, quum *Armiger et viridi floreret milite sulcus*.

111. *Aulæa*. Vela picta, quorum usus etiam in theatris erat. Hæc, quum ludus initium capiebat, non in altum trahebantur, ut apud nos, sed ex alto demittebantur, ita, ut, quandiu scena aperta esset, humi jacerent; vide Gesner. ad Horat. A. P. vers. 154, et Scheffer. ad Phædri V, fab. VII, 23.—*Festa theatra*, in quibus ludi celebrantur diebus festis. Vide supra Metamorph. lib. II, 713, *festas arces*; I Art. 133, *solemnia theatra*, in quibus ludi solemnes habentur.

112. *Signa* omnes intelligunt imagines in aulæo pictas; nec improbo, quanquam hoc nomen rarissime ita legitur. Putem tamen et de statuis post aulæum positis cogitari posse, quas in theatris intentorum velorum coloribus infici Lucret. IV, 77, ait, quibusque melius etiam viri armati comparantur. Eæ, dum aulæa *tolluntur*, removentur, *surgunt* exquisitiore illo verbi usu, de quo ad I, 345; atque ex illusione optica, ucunde dicuntur *educi* et *pedes in margine ponere*. — *Tenor*, quum sine intervallo res sibi succedunt, continuitas, συνάφεια.

115. *Territus hoste novo*. Pherecydes narraverat, lapidibus eos esse petitos a Cadmo, et, quum vero putarent peti se ab aliis e suo numero, manus conseruisse. Schol. Apollon. III, 1185. Hoc alii variarunt.— *Novus*, singulari et miro modo creatus; ut I, 310. — *Populus*, cœtus. — *Auræ*, *anima*, *vita* promiscue ponuntur; ut *aura vesci*, vivere, *vitales auras accipere*, nasci significat, sic *exspirare auras*, mori. — *Furere*, acriter pugnare.—*Subiti*, subito nati. Inde Claud. d. l. exercitum

Exemploque pari furit omnis turba; suoque
Marte cadunt subiti per mutua vulnera fratres.
Jamque brevis spatium vitæ sortita juventus
Sanguineam trepido plangebant pectore matrem,
Quinque superstitibus; quorum fuit unus Echion.
Is sua jecit humi, monitu Tritonidis, arma;
Fraternæque fidem pacis petiitque, deditque.
Hos operis comites habuit Sidonius hospes;

repente coactum non male cum subita Spartorum origine comparat.

125. *Trepido plangebant.* Codex noster Regius B, *tepido tangebant;* Codex A, *tepido plangebant.* Nihil dubium quin lectio *tangebant matrem tepido pectore* concinnior vulgata videatur; levi tamen mutatione pulchrior esset, scilicet *tepido tingebant.* Ed. — *Trepido*, trepidante. Membra morientium, aut decisa a corpore, *palpitare* et *trepidare* dicuntur. IV, 129. Virg. Æn. I, 212, *trementia membra,* ubi Heyn. negat, suavem hoc epitheto imaginem sensui objici.

126. *Quinque*, quibus nonnulli sextum addunt, Creonta. Illorum nomina a Lysimacho et Hellanico servata multi repetierunt. Pausan. quoniam nihil melius habeat, adsentiri se ait fabulæ de eorum origine. Sine dubio *Sparti* dicebantur antiqui illius regionis incolæ. Inter hos, Cadmo adveniente, bellum civile ortum, in quo plurimi perierunt; *quinque* autem e primoribus superstites fuerunt, quorum nomina tradita sunt, quia serius totidem familiæ Thebanæ illustres. — *Echiona* Cadmus, ὡς προέχοντα κατ' ἀνδραγαθίαν, generum adsumsit. Pausan. d. l. Jam quum Thebani Spartorum nomen ex etymologia interpretarentur, forte et constaret, ingentem draconem esse a Cadmo interfectum; inde composita est hæc fabula.

127. *Jecit humi.* Codex Regius A, *humo.* — *Monitu Tritonidis.* Id est, sapientius, consultius duxit abjicere arma. Similiter Homer. Il. Α, 194 sqq. Minervæ monitu Achilles gladium strictum recondit in vaginam. Unde Pallas *Tritonis* aut *Tritonia* dicta sit, disputatur. Heynio ad Virgil. Æneid. II, 170, maxime probabile videtur, a Τριτὼ, quod Æolibus *caput* est, eam dictam esse Τριτογένειαν, e capite Jovis natam.

128. *Fidem.* Gebhard. Crep. II, 7, ductu Codicis Palatini, legit *fide* (antique pro *fidei*) *pacem.* Male. — Nam *fide* pro *fidem* in Codicibus cum lineola superposita reperiri facile est hoc modo *fidē*. Nec est causa cur ex Codice Palatino *fidei* legatur. *Ed.* — *Fidem pacis* etc. Postulavit, ut reliqui fide data promitterent se quieturos, idemque et ipse promisit. — *Operis comites.* Pherecydes: hos quinque Κάδμος ποιεῖται πολίτας κατοικίσας αὐτοὺς ἐν Θήβαις. Inde Thebani dicti *dracontigenæ*. Cf. infra 543 sqq. — *Jussam Phœbeis* etc. In Oraculo jubetur ὄχθῳ ἐν ἀκροτάτῳ κτίζειν πόλιν εὐρυάγυιαν. Ille vero Cadmeam tantum acropolin condidit,

Quum posuit jussam Phœbeis sortibus urbem.
II. Jam stabant Thebæ : poteras jam, Cadme, videri
Exsilio felix; soceri tibi Marsque Venusque
Contigerant : huc adde genus de conjuge tanta,
Tot natos, natasque, et, pignora cara, nepotes,

cui postea accessere Thebæ. Confer Pausan. Bœot. p. 719. — *Quum posuit jussam*. Noster Regius B, *Quum posuit jussus*.

131–252. *Jam stabant Thebæ*. Actæon, Cadmi ex Autonoe nepos, Aristæi filius, ob visam sine veste Dianam in cervum mutatus, a suis ipsius canibus discerptus est. Eurip. Bacch. 337 sqq.; Callim. Lav. Pall. 108; Pausan. IX, p. 714 et 787; Apollod. III, IV, 4; Hygin. Fab. 180, 181; Fulg. Mythol. III, 3; Senec. Œdip. 751. Ab his Acusilaus et Stesichorus fab. auctores laudantur. Ac ille quidem pœnam illatam a Jove repetierat, indignante, quod Actæon Semelen uxorem petiisset; plurimi vero a Diana, vel quod ille nudam vidisset, vel, quod Euripides sequutus est, se in venandi arte prætulisset Deæ. Anaximenes apud Fulgentium putaverat, Actæona, cognitis venationis periculis, timidum esse factum, tanquam cervum, studioque canum alendarum decoxisse. Posterius etiam Theo Soph. Progymn. cap. 6, et Palæph. 3, amplexi sunt, et solent opes hominis *viscera* ejus dici. Heroid. I, 90 : *Viscera nostra tuæ dilaniantur opes :* vid. ad IX, 194. Forte Actæon inter venandum aut a canibus dilaniatus est, aut alio modo periit. Id ad Dianæ iram referebatur.—Transitus, in quo poeta de Cadmi sorte philosophatur, addita sententia gravi. Et jam Pindar. P. III, 163, observaverat, non solidam illi contigisse felicitatem. Non male hic apostrophe adhibita, qua Cadmo bona sua partemque calamitatis enumerat poeta, atque ita commode fab. argumentum proponit, addito judicio suo, quo quasi solatur Cadmum. — *Stabant Thebæ*. Safftius : *Theben blühete nunmehr*. Et sane *stare* frequenter ponitur pro florere, quemadmodum miseri *jacere* dicuntur. Sed h. l. de urbe absoluta capiendum est. Sic *stare*, et XI, 205.

132. *Felix*. In Orac. *Καὶ σύγε ἐν ἀνθρώποις ὀνομάκλυτος ἔσσεαι αὖτις Ἀθανάτων λεχέων ἀντήσας, ὄλβιε Κάδμε*. Id ipsum de ejus felicitate disputandi occasionem præbuit. — Naugerius e veteribus nonnullis adfert et probat *exsilii felix*, quod Burmannus illustrat quidem; sed propter Codicum consensum respuit. — Et nostri Regii habent *exsilio*. — *Soceri tibi Mars*. Cadmus Harmoniam (sic, non Hermionen, ut quidam corrupte exhibent) duxerat, *Martis* et *Veneris* filiam, quibus nuptiis omnes Dii interfuerant, quasque Musæ et Gratiæ carminibus suis celebraverant. Euripid. Phœn. vers. 7, ibique Schol. Hesiod. Theog. vers. 936, 974; Theognis, vers. 15; Pausan. p. 719 et 734; Apollod. d. l.

134. *Tot* non ad unum *natos*, sed ad *natos natasque* conjunctim referendum. *Natus* enim non nisi unus a cæteris scriptoribus commemoratur, Polydorus, qui successit

Hos quoque jam juvenes : sed, scilicet, ultima semper
Exspectanda dies homini; dicique beatus
Ante obitum nemo supremaque funera debet.
Prima nepos inter tot res tibi, Cadme, secundas
Causa fuit luctus; alienaque cornua fronti
Addita, vosque canes satiatæ sanguine herili.
At bene si quæras; Fortunæ crimen in illo,
Non scelus invenies; quod enim scelus error habebat?
Mons erat, infectus variarum cæde ferarum :

Cadmo in imperio. *Natas* autem habuit quatuor, Autonoen, Ino, Semelen, Agaven. Ino nupsit Athamanti, Autonoe Aristæo, Agave Echioni; Semele autem cum Jove rem habuit : vid. Pausan. et Apollod. d. l. E *nepotibus* memorabiles sunt præ cæteris Melicerta, Bacchus, Pentheus, et hic ipse miserrimus Actæon. Solemne autem est, liberos aut, ut h. l., *nepotes* vocare *pignora* (*Liebespfaender*), quibus parentum et liberorum amor arctissime constringitur. — *Juvenes*, atque adeo jam spectatæ virtutis. — *Scilicet.* Ponitur, quum sententiæ proferuntur. Sequitur sententia Solonis ad Crœsum (Herodot. I, 32), quam expresserunt multi. Euripid. Troad. vers. 510 : τῶν δ' εὐδαιμόνων Μηδένα νομίζετ' εὐτυχεῖν, πρὶν ἂν θάνῃ. Cf. Androm. vers. 100; Iphigen. Aulid. vers. 161. Laudat nostrum locum Lactant. Ira Dei, XX, 2. — Post vocem *homini* Codex Regius B inserit *est.* — Quum *funus supremum* sæpe occurrat, vide Heinsium; supervacaneam puto Lindenbr. conjecturam *suprema munera*, quanquam eam et Brouckh. ad Propert. I, XVII, 23, probat.

138. *Prima.* Postea plures accessere, hinc IV, 563, dicitur *luctu serieque malorum victus.* — *Aliena*, quæ abhorrent a forma humana; Heroidd. XIV, 90, non minus eleganter, *non sua cornua*, ut infra vers. 203, *ora non sua.* — *Satiatæ* ex Neapolitano primo, Vatican. sec. Palatin. sec. Mediceo priore, Erfurt. et tribus aliis dedit Heinsius. Cæteri, *satiati.* — Sic et nostri Regii. — *Satiatæ sanguine*, gravius quam, quæ hausistis sanguinem. Femininum sæpe præfertur a Græcis et Romanis quum de animantibus sermo est; vide Heinsium.

141. *At bene si quæras.* At si rem accurate, et sine præjudicatis opinionibus examinare velis. — *Crimen*, culpa. Fortunam habebat malignam. Commode a Burmanno allatus est locus Quinctiliani, lib. VI, Inst. Or. prooemio : *Frustra mala omnia ad Fortunæ crimen relegamus.* Phædr. II, Epilog. XIX : *Donec Fortunam criminis pudeat sui.* — *Error*, quo deductus erat ad Dianæ lavacrum. Alii tamen rem sic narrant, ut culpa non vacaverit bonus Actæon.

143. *Mons erat.* Intelligitur mons Cithæron. Eurip. Bacch. vs. 1290; Apollod. d. l. Rod. : *Roth war das Gebirge.* Immo *erat* involvit prædicatum : *Es gab ein Gebirge, diess war roth.* Sic vers. 155, *Vallis erat*;

Jamque dies rerum medias contraxerat umbras;
Et Sol ex æquo meta distabat utraque;
Quum juvenis placido per devia lustra vagantes
Participes operum compellat Hyantius ore:
« Lina madent, comites, ferrumque cruore ferarum,
» Fortunamque dies habuit satis: altera lucem
» Quum croceis evecta rotis Aurora reducet,

I, 568, *Est nemus*; IV, 432, *Est via declivis*. Et ita creberrime incipiunt descriptiones locorum. Plin. IX, Ep. XXXIII, 2: *Est in Africa colonia*. — *Cæde ferarum*, sanguine cæsarum ferarum.

144. *Dies* ponitur pro Sole, qui diem facit, et vicissim *Sol* aut *Phœbus* pro die. — *Medias*, ex uno Palatino, pro *medius*. — Nostri Codices Regii, *medius*. — *Medias umbras* doctius quam, si *medius dies* dixisset. Manil. II, 796: *Declinatque diem, mediasque examinat umbras*. Posset tamen et *medius* defendi ex III, Art. 723. — *Meta utraque*, a parte finitoria orientali et occidentali: vid. ad II, 142.

147. *Hyantius*. Codex Regiùs A, *Cynthius*. — *Hyantius*, Bœotus; vide ad vers. 1; unde et apparet, melius poetam dicturum fuisse, *Aonius juvenis*. Et sæpe *Aonius* pro Bœoto ponitur: vide Valken. ad Eurip. Phœn. 645. Sed poetæ terras ab antiquissimis incolis nominant. — *Operum*, venatus, ut mox *propositum opus*. Venatu delectabatur; etenim a Chirone educatus κυνηγὸς ἐδιδάχθη. Sequens oratio parum ad rem pertinere videri possit. Sed ea voluit poeta juvenem sua fortuna lætum, nec quidquam mali metuentem describere: quod ipsum inest in voc. *placido*.

149. *Fortunam...... satis*. Regius subintell. putabat, *satis prosperam*, quod non est necesse; nam quanquam τῷ *satis* ex vulgaribus linguæ legibus Genitiv. additur, tamen nec exempla cum Accusat. rara sunt: ipse Cicero, Attic. XII, 50, *satis consilium* dixit; Senec. Herc. Oet. vers. 1830, *erunt satis præsidia*. Vid. Cort. ad Sallustii Cat. LVIII, 9; et Bosius ad Nepotis Epam. 4. Similiter *abunde*, *affatim*, ἅλις.

150. *Quum croceis evecta*. etc. Uno verbo, crastino die. Solent autem poetæ, ut narrationis tenuitatem fugiant, hujusmodi versus ornatos, tanquam formulas solemnes, inserere: vide Heyn. ad Virgil. Æneid. IV, VI, ubi hæc poetarum consuetudo defenditur contra Homium. Aurora bigis *vecta* ante Solem, cæli complexum decurrere credebatur. Expressit autem Noster Virg. Æn. XII, 76: *Quum primum crastina cælo Puniceis invecta rotis Aurora rubebit*. Etiam hic plerique, *invecta*; sed Burmanno placuit *evecta*; sic in uno Ciofani, Leid. et duobus aliis: vide Burmannum. — Nostri Regii *invecta*; et mox *repetemus*, pro *repetamus*; non male quoque. *Ed.* — *Idem*, pariter, ex æquo; subauditur *spatium*: ut intelligamus ab utraque terra *eodem spatio* distare, atque abesse ab oriente et occidente; per quod significat meridiem esse. *Ed.* — *Vapores*, æstus ut II, 811,

» Propositum repetamus opus : nunc Phœbus utraque
» Distat idem terra, finditque vaporibus arva.
» Sistite opus præsens, nodosaque tollite lina. »
Jussa viri faciunt, intermittuntque laborem.
Vallis erat, piceis, et acuta densa cupressu;
Nomine Gargaphie, succinctæ cura Dianæ;
Cujus in extremo est antrum nemorale recessu,
Arte laboratum nulla : simulaverat artem
Ingenio natura suo; nam pumice vivo,
Et levibus tophis nativum duxerat arcum.

et sæpe, præeunte Lucretio; Homerus, ἀϋτμή. — *Findilque* etc. Virg. Georg. II, 353 : *ubi hiulca siti findit canis æstifer arva.* Tibul. I, VII, 21 : *arentes quum findit Sirius agros.* — *Nodosa*, non *knotenreich*, ut Rod. vertit, sed nexa : II, 499, *nexiles plagæ* : vid. ad II, 560.

155. *Cupressu.* Cantabr. Argentor. et duo alii, *cupresso*, utrumque usitatum. — *Cura* dedimus cum MSS. quibusdam, cum Editionibus Aldina, Gryphii, Bersmanni et aliis, pro *sacra* quod fluxit ex interpretatione. Burmannus suadet *cara* vel *grata*, sine causa. — Regii nostri habent *sacra*. Ed. — *Cura* Dei vocatur aut locus, quo Deus delectatur, aut homo, quem tuetur. Virg. Æneid. I, 476, Anchises *cura Deum.* Infra X, 529 : *non jam Cythereia curat Litora.* Ergo nihil hic mutandum. Causa autem hujus *curæ* duplex, quia locus et absconditus et jucundus, quod utrumque Deam ad lavandum invitabat, et a Nostro notatur. Et habebant Deæ suos fontes. *Succinctæ*, venatrici. Venantes enim succingi solebant : vide ad II, 412. — *Gargaphie*, vallis prope Platæas cum fonte cognomini. Herodotus, lib. IX, 25 et 48; Pausan. Bœot. p. 718. Hyginus, fab. 181, vocat *vallem opacissimam*; hinc Noster, *piceis densa et cupressu*, densis piceis et cupressibus obsita. — *Acuta cupressu*, a forma, ut I, 699.

157. *Recessu.* Confer. XI, 235, sqq. *Recessus*, loca remota, nemorale, nemoribus cinctum. — *Simulaverat.* Duo Medicei et unus Leid. *similaverat*, quam scripturam acriter defendit Barth. ad Claudian. II, Ruf. 81; sed Gronov. diatrib. Stat. cap. VI, docet semper scribendum *simulare* et *assimulare*, eique adsentitur Burmannus. — *Simulaverat*, imitata fuerat. Erat merus lusus naturæ. *Simulata* apud Cicer. N. D. II, 35, quæ ad exemplum naturæ expressa sunt. — *Ingenium* bene tribuitur Naturæ ludenti. — *Pumex*, lapis cavus et pendens, qui facile imitatur formam antrorum et arcuum. — *Vivus*, eo ipso loco natus. — *Tophus* oritur ex aquis cum calce mixtis et destillantibus. Simulat autem hic lapis miras sæpenumero figuras, ut vel Baumanniana spelunca quemque docere potest. Tum *pumices* et *tophi* omnino sunt saxa, quibus Dearum Nympharum-

Fons sonat a dextra, tenui perlucidus unda,
Margine gramineo patulos incinctus hiatus.
Hic Dea silvarum venatu fessa, solebat
Virgineos artus liquido perfundere rore.
Quo postquam subiit, Nympharum tradidit uni
Armigeræ jaculum, pharetramque, arcusque retentos.
Altera depositæ subjecit brachia pallæ.

que antra constructa fingebantur. VIII, 56; X, 692. II Fast. 315: *Antra subit tophis laqueataque pumice vivo.* Plin. XXXVI, 21: *Non prætermittenda est et pumicum natura. Appellantur quidem ita et erosa saxa in ædificiis, quæ musea vocant, dependentia, ad imaginem specus arte reddendam.* — *Nativum*, a natura factum. — *Fons* fuit in ipso antro, vers. 177. Hygin. fab. 181, eum vocat *Parthenium.* Pausan. in Bœot. pag. 714, narrat, Megaris Platæas proficiscentibus ad dextram esse fontem et saxum, quod Actæonis saxum dicatur, in quo Actæon e venatu fessus cubare solitus fuerit, et unde prospexerit Dianam in proximo fonte lavantem. — *A dextra.* Codex Noster Regius B, *ad dextram.* Ed. — *Tenuis*, non profunda, ut Liv. I, 4. — *Hiatus*, sine dubio lacus aquam colligens. Plin. VIII, Ep. VIII, 2, de Clitumno, *eluctatus facit gurgitem, qui lato gremio patescit purus et vitreus.* — *Patulos hiatus.* Patentes ripas; hiare enim videntur ripæ ut fluvii alveum faciant. *Ed.* — *Rore*, aqua, qua quis perfunditur. I, 371, *liquido.* limpido. — *Perfundere*, nempe ex urna, vers. 172. Non immergebat corpus.

165. *Subiit. Subire* et *succedere* vim appropinquandi habent. *Quo.* Num *quod?* De nymphis Dianam comitantibus, variumque ei ministerium præstantibus, vide Callimachi hymnum ad Dian. vers. 13, sqq. — Vossianus, *quem.* Codd. Regii, *quo.*

167. *Subjecit brachia.* Exquisitius quam, suscepit pallam; modum enim rei faciendæ exprimit. — *Vincla pedum*, quæcumque calceamenta. Virgil. Æneid. IV, v, 8, *Unum exuta pedem vinclis*; VIII, 418, *Tyrrhena pedum vincla.* Venantium calceus erat *cothurnus*, quali etiam hodie venatores Italici utuntur, adscendens ad mediam tibiam. Pellis scissa erat multis locis, habebatque foramina per quæ lora trajicerentur: vide Spanh. ad Callim. d. l. vers. 16, ubi Diana expetit sibi viginti nymphas Cretenses, quibus calceorum curam committat; nam inter Cretenses et inventi et maxime in usu erant istiusmodi calcei, Græcis ἐνδρομίδες dicti. Sic muniti pedes Dianæ in Lipperti Dactyl. I, 1, 68, conspiciuntur. — *Demere* et *adimere* verba in hac re propria. Apud Plautum occurrit *soccos* item *compedes adimere.* — *Crocale*, ἀπὸ τοῦ κεκρυφάλου, quod capitis ornamentum, latine *reticulum*, quo crines cohibebantur. Id h. l. et passim apud Virgil. *nodus* vocatur; formulæque solemnes sunt, crines *nodo* et *in nodum colligere.* — *Ismenis*, Thebana, ab Ismeno fluvio, qui tamen hoc nomen demum accepit ab Ismeno Amphionis et Niobes filio,

Vincla duæ pedibus demunt : nam doctior illis
Ismenis Crocale, sparsos per colla capillos
Colligit in nodum; quamvis erat ipsa solutis.
Excipiunt laticem Nepheleque, Hyaleque, Rhanisque;
Et Psecas, et Phiale; funduntque capacibus urnis.
Dumque ibi perluitur solita Titania lympha,
Ecce nepos Cadmi, dilata parte laborum,
Per nemus ignotum non certis passibus errans,
Pervenit in lucum; sic illum fata ferebant.
Qui simul intravit rorantia fontibus antra;
Sicut erant, viso nudæ sua pectora Nymphæ

quum antea Κάδμου παῖς vocaretur; vide Burm. — *Ismenis Crocale.* Codex Regius A, *Crocales;* Codex B, *Trocales*, vitiose. *Ismenis* filia fluvii Ismeni ex re de græco nominata; κροκάλη, calculus est litoralis, vel in imo fontis. *Ed.* — *Doctior;* peritior; *doctus* ut σοφός, quicumque alicujus artis peritus est; vide Fischer. Indicem in Æsch. h. v. et Burmann. ad Phædri IV, fab. XVI, 8. Et erat artis, crines sic colligere; hinc ministræ, quibus ea cura injuncta, primum locum tenebant. Amor. I, XI, 1: *Colligere incertos et in ordine ponere crines Docta, neque inter ancillas habenda Nape.* Hemistichium *quamvis* etc. Crispinus a sciolo monacho adjectum putabat. Immo Ovid. eo monet, artificem, ut fit, suos ipsius crines neglexisse.

171. *Excipiunt laticem*, aquam a latendo, quod in terræ venis lateat. *Ed.* — *Nepheleque.* Bersman. *Nepteque*, ἀπὸ τοῦ νίπτειν. Codex Regius A *Nymphaque;* Codex B male propter metrum *Nymphæ;* sed recte vetustiores magno numero *Nepheleque.*

175. *Non certis passibus*, sine certo consilio et proposito, errabat. *Vago pede errare* est Heroid. XXI, 96. *Non certis manibus* eodem sensu ap. Prop. I, III, 8. Hic versus in Florentino, Neapolitano ac Mediceo secundo, manu recentiore margini erat adscriptus, et proinde spurius Heinsio videbatur. — Nostri Codices Regii hunc versum agnoscunt. — Non erat, cur Heinsius eum ejici vellet; valet enim ad innocentiam Actæonis declarandam. Secundum Hyginum, eumdem locum petebat ad se refrigerandum. Nonnulli venantes *lucum*, id est, partem interiorem et sanctiorem *nemoris*, adibant Deorum venerandorum causa. Plin. Pan. 81. — *Ferebant.* Sex libri, *trahebant;* pro *in lucum* alter Regius, *ad fontem.* — Nostri Regii, *in lucum* et *ferebant.*

178. *Sicut erant*, ut II, 272. Dum Nymphas ululantes, Dianam vero non nisi erubescentem facit, decorum observat. — *Texere*, exquisite, metaph. a vestibus sumta. Diana *altitudine* s. proceritate et dignitate conspicua erat; unde reginæ ei comparari solent, Helena apud Homerum, Od. Δ, 122; Dido apud Virg. Æneid. I, 498 sqq., ubi *Deas supereminet omnes.*

Percussere viro; subitisque ululatibus omne
Implevere nemus; circumfusæque Dianam
Corporibus texere suis: tamen altior illis
Ipsa Dea est, colloque tenus supereminet omnes.
Qui color infectis adversi Solis ab ictu
Nubibus esse solet, aut purpureæ Auroræ;
Is fuit in vultu visæ sine veste Dianæ.
Quæ quamquam comitum turba est stipata suarum;
In latus obliquum tamen adstitit; oraque retro
Flexit: et ut vellet promtas habuisse sagittas,
Quas habuit, sic hausit aquas; vultumque virilem
Perfudit; spargensque comas ultricibus undis,
Addidit hæc cladis prænuntia verba futuræ:
« Nunc tibi me posito visam velamine narres,

183. *Qui color infectis.* Iridis descriptionem esse volunt, cujus colores retulerit os Dianæ pudore suffusæ. At quo tandem jure, pudoris rubor cum arcus cælestis variis coloribus comparari poterit? Et tamen suavissimam comparationem judicat Schirach. et maximum ingenii summi testimonium. Intellige ergo nubeculas, quas solis occidentis radiis rubescere interdum videmus. — *Ictus solis*, radii solis incidentes. Lucretius, V, 612, *radiorum ictus*; qui et versu 486, *verbera solis* dixit e Græco *βολὴ ἡλίου*. Non adsentior viro docto in Ephem. Norimb. *adversi* in *aversi* mutantis; nam *adversus* dicitur, qui est e regione, oppositus. Virgilius, Æneid. IV, 701: *Iris Mille trahens varios adverso sole colores.* Sic et V, 88. — *Auroræ*, confer VI, 48, ubi similis comparatio.

186. *Comitum turba*, multas enim habet Diana comites. Callimach. h. Dian. vers. 13 sqq. — *Est stipata. Est* vacat in nostris Codicibus Regiis, et reipsa salvo sensu et metro vacare potest. *Ed.* — In *latus obliquum adstitit*, corpus inflexit et contraxit in alterum latus, ut parva videretur, nec conspici posset ab Actæone. Phantasia non mala.

188. *Ut.. sic.* Elegans est hic usus harum particularum. Quum non haberet, quas vellet, hausit, quas habuit. — *Promtas*, paratas. — *Virilem*, viri, Actæonis.

192. *Nunc tibi me posito* etc. Prisco sæculo mortales impune cernere poterant Deas etiam nudas, Propert. III, 11, 38; ibique Brouckh. Seriore tempore pœna adficiebantur, qui Deos invitos viderant. *Nunc tibi* etc. Similis sarcasmus, I, 720. Apud Hygin. Diana *fecit*, ut Actæoni *cornua in capite nascerentur*. Forte poetam aliquem sequutus, totam transformationem a parte indicare voluit, ut Noster, versu 139.

» Si poteris narrare, licet. » Nec plura minata,
Dat sparso capiti vivacis cornua cervi;
Dat spatium collo; summasque cacuminat aures;
Cum pedidusque manus, cum longis brachia mutat
Cruribus; et velat maculoso vellere corpus.
Additus et pavor est: fugit Autonoeius heros;
Et se tam celerem cursu miratur in ipso.
Ut vero solitis sua cornua vidit in undis,
Me miserum! dicturus erat: vox nulla sequuta est.
Ingemuit; vox illa fuit; lacrimæque per ora
Non sua fluxerunt: mens tantum pristina mansit.
Quid faciat? repetatne domum, et regalia tecta?

Stesichorus dixerat, Dianam ei ἐλάφου περιβάλλειν δέρμα. Polygnotus eum et matrem pinxerat cervæ hinnuleum manibus tenentes, pellique cervinæ insidentes, adstante cane venatico. Pausan. X, p. 872. — Actæonis transmutati causa, inquit Diodorus, lib. V, traditur a nonnullis, quod Dianæ concubitum, quum venaretur in montibus, adpetierit; Euripides, quod se illi Actæon prætulerit venandi arte. Juno, apud Lucianum, Dianæ scoptice exprobrat deformitatem; visam scilicet ab Actæone, veritam ne adolescens ipsius turpitudinem, αἶσχος, evulgaret, immisisse illi canes. Dialog. Junonis et Latonæ. *Ed.*

193. *Nec plura minata.* Unus Moreti et Leidensis, *morata*, quod venustum Heinsio videtur. — *Minata* nostri Regii habent. — *Vivax*; frequens cervorum epitheton, quia olim credebantur quam longissime vivere. Auson.: *Hos* (homines) *novies superat vivendo garrula cornix, Et quater egreditur cornicis secula cervus*, quæ vero recentioribus temporibus reperta sunt falsissima; cervus enim vix quadragesimum ætatis annum attingit. — *Spatium*, longitudinem. — *Cacuminare*, acutas reddere, verbum Ovidio proprium.

198. *Pavoris* symbolum apud Veteres erat cervus. Homer. Il. A, 225. — *Heros*, quia mater ejus ex Harmonia Martis et Veneris neptis, pater Apollinis filius. Is, qui modo *heros* fuerat, nunc *fugit*; quod indignum. — *Et se tam celerem* etc. Luxuriantis ingenii est.

200. *Ut vero solitis* etc. Ita hunc versum ex Leidensi edidit Heinsius. Cæteri, *ut vero vultus et cornua.* — Nostri Regii vulgatam habent. — *Solitis.* Veteres enim aquis pro speculo utebantur. Cf. vers. 498. Heinsius hunc versum, ut insulsum et frigidum ejici volebat. Sine causa. Cf. similia, I, 640 sqq., 647, 657, et cum sqq. compara, II, 485 sqq. — Bene *non sua*, non ei data a natura. Trist. III, 4, de Dædalo et Icaro, *pennas ambo non habuere suas.* Virgil. Georg. II, 82: *Miraturque novas frondes, et non sua poma.*

204. *Repetatne domum.* Codex Regius B habet *repetatne domos et*

An lateat silvis? timor hoc, pudor impedit illud.
Dum dubitat, videre canes; primusque Melampus,
Ichnobatesque sagax, latratu signa dedere,
Gnosius Ichnobates, Spartana gente Melampus.
Inde ruunt alii rapida velocius aura,
Pamphagus, et Dorceus, et Oribasus; Arcades omnes:
Nebrophonosque valens, et trux cum Lælape Theron,
Et pedibus Pterelos, et naribus utilis Agre,
Hylæusque fero nuper percussus ab apro,
Deque lupo concepta Nape, pecudesque sequuta
Pœmenis, et natis comitata Harpyia duobus,
Et substricta gerens Sicyonius ilia Ladon,

regia tecta. Hæc lectio mihi eo præstantior videtur, quod elisionem vitet. *Ed.* — *Pudoris* causa nulla erat; quis enim domi agnovisset transformatum dominum?

206. *Videre canes*. Quinquaginta aluisse canes Actæon traditur, quarum nomina adeo poetæ prisci memoriæ mandanda censuerunt. Comprehensa etiam erant prisci cujusdam poetæ græci versibus, quos bibliothecæ suæ inseruit Apollod., ubi tamen non nisi reliquiæ quædam, eædemque misere corruptæ, servatæ sunt. Hygin. duos catalogos habet, quorum prior 39 nomina continet, quorum pleraque eadem sunt, quæ Ovidiana, etiam eodem prope ordine recensentur. Posterior 46 nomina enumerat ab his diversa. Æschylus non nisi quatuor nominaverat: Pollux, V, 47. Noster 36 nomina excerpsit. Bene autem fecit, quod, tenuitatis vitandæ causa, nominibus subinde adspersit aliquid de indole et patria singulorum canum; de qua re si quis accurate judicare velit, adeat rei cynegeticæ auctores. Venaticorum canum virtutes principes sunt sagacitas et velocitas. Præstantissimos alebant Creta, Arcadia, Laconia.

208. *Gnosius*, Cretensis, a Gnoso, urbe Cretensi. Ejusmodi autem repetitiones nominum cum additamento aliquo jam apud Homerum occurrunt. — *Rapida aura*. Callim. h. Dian. vers. 94: *θάσσονες αὐράων*.

211. *Valens*, scilicet robore. — *Hylæus* etc. Heinsio poeta videbatur ad *Hyleum* ab apro Calydonio interfectum respexisse.

214. *Deque lupo* etc. Arist. Hist. Anim. lib. VIII, cap. XXVIII: Ἐν Κυρήνῃ μίσγονται οἱ λύκοι ταῖς κυσί. — *Pœmenis*. Codex Regius A, *Hismenis*. Cæterum magna varietas in his nominibus scribendis manuscriptis est, ut solet. *Pœmenis*, Pastoralis. — *Harpyia*, rapax, et Harpyiarum similis quæ sunt rapacissimæ. *Ed.*

216. *Gerens*, habens. II, 751, *Substricta crura gerens*, de mergo ave. Quinctil. Inst. Orat. VIII, III, 10: *Decentior equus, cujus adstricta sunt ilia, sed idem velocior.* — *Sicyonius*

Et Dromas, et Canace, Sticteque, et Tigris, et Alce,
Et niveis Leucon, et villis Asbolus atris,
Prævalidusque Lacon, et cursu fortis Aello,
Et Thous, et Cyprio velox cum fratre Lycisce,
Et nigram medio frontem distinctus ab albo
Harpalos, et Melaneus, hirsutaque corpore Lachne;
Et patre Dictæo, sed matre Laconide nati,
Labros et Agriodos, et acutæ vocis Hylactor;
Quasque referre mora est: ea turba cupidine prædæ
Per rupes, scopulosque, adituque carentia saxa,
Qua via difficilis, quaque est via nulla, feruntur.
Ille fugit, per quæ fuerat loca sæpe sequutus.
Heu famulos fugit ipse suos! clamare libebat:

Ladon. A fluvio Arcadiæ nomen sumpsit hic canis; vel etiam a χάζομαι, quod capio significat. *Ed.* — Et *Dromas*, currens. — *Canace*. Καναχὴ strepitum significat, unde nomen cani fuit inditum, quod ejus latratu omnia resonarent. — *Sticteque*. Hæc a colorum varietate nomen sumpsit; nam στικτὴ distincta variis maculis dici potest, ἀπὸ τοῦ στίζειν, id est a distinguendo. — *Tigris*; tigridi similis quæ est fera velocissima. Et *Alce*, similis Alcæ, feræ pernicissimæ; ἀλκὴ etiam robur, potentiaque dicitur; quæ etymologia verior mihi videtur. *Ed.*

218. *Et niveis*. Nivei aut candidi canes probantur venatoribus, non item albi; vide Spanhem. ad Callimachi hymnum Dian. vers. 90. — *Leucon*; albus a colore: *et villis Asbolus atris*, hoc est, pilis nigris. Asbolus autem a colore dictus est, ἄσβολος enim fuliginem significat, eo quod nigris villis ac fuliginosis esset. *Ed.* — *Prævalidusque Lacon*, a Laconia, patria ejus; *et Aello*, a procella, quia impetuosus. *Ed.* — *Cursu fortis*. Infra VIII, 311, *cursu invictus*. Sed *fortis* etiam simpliciter de velocitate, VI, 221.

220. *Thous*, velox dicitur et impetuosus. — *Lycisce*; canis ex lupo nata dicitur *Lycisca*; sic Virg. E. III, vers. 18: *multum latrante Lycisca*. Ed.

221. *Ab albo*. Codex Regius B, *ab alvo*. — *Harpalos*; rapax. — *Melaneus*; niger. — *Hirsutaque corpore Lachne*. Verbum de verbo expressit poeta; nam *lachne* villorum densitas dicitur. *Ed.*

225. *Præda*, fera capta; *prædari* pro venari, ipsique adeo venatores dicuntur *prædatores*: vide Burm. ad Phædr. II, fab. 1, 2. Canes id fecisse h. l. memorantur cupidine prædæ: sed apud Apollod. rabies iis injecta legitur a Diana; quam tamen eos et sine Dea invadere potuisse Pausan. monet. — *Qua via* etc. Hunc versum aliter legunt nostri; scilicet *Quaque est difficilis, quaque est via nulla, sequuntur*. Ed. — *Feruntur* Heinsius prætulit, pro *sequuntur*,

Actæon ego sum; dominum cognoscite vestrum.
Verba animo desunt: resonat latratibus æther.
Prima Melanchætes in tergo vulnera fecit;
Proxima Theridamas; Oresitrophos hæsit in armo.
Tardius exierant, sed per compendia montis
Anticipata via est: dominum retinentibus illis,
Cetera turba coit, confertque in corpore dentes.
Jam loca vulneribus desunt: gemit ille, sonumque
Et, si non hominis, quem non tamen edere possit
Cervus, habet; mœstisque replet juga nota querelis:

quod tuetur Lenz. *Feruntur*, cum impetu ruunt, bene convenit ardori canum, neque adeo sollicitandum est. Jam hinc phantasia poetæ cupidinem canum comitumque cum domini conatibus et querelis ante oculos ponit.

230. *Actæon ego sum* etc. De hoc versu Heinsius: *Non magis Nasonis est, quam meus.* Agnoscunt tamen libri veteres. Eo sublato omnia erunt concinniora. — Agnoscunt quoque Codd. Regii. — Sine causa Heinsius hunc versum ejiciendum putabat. Etenim *famuli* possunt esse comites, quos Actæon alloqui volebat. Sed et canes, si hos intelligere malumus, dominum ex voce agnoscere potuissent. Adde, quod toties in hac ipsa fab. luxuriat ingenium Ovidii. — *Animo*, voluntati.

232. *Melanchætes* et reliqui etiam ab Hygino postremi nominantur. Sed Noster, tædii vincendi causa, eos, aliis quibusdam interjectis, superioribus addit, tum ingenioso commento peculiarem eorum operam memorat. — *Melanchætes*; jubam et pilos habens nigros. *Ed.*

234. *Exierant.* Recte Heins. monet, verbum *exire* sumtum esse a Circo, ubi equi carceribus *exeunt.* Cæterum huc respexit haud dubie Seneca, Nat. Quæst. lib. III, prol.: *Qui tardius exierant; moram velocitate pensant.* — Nostri Codices Regii habent *exierat*, quod prætulerim, ut referatur ad Oresitrophum solum, qui quum per compendia montium venisset, *in armo*, id est, in anteriore parte corporis Actæona aggressus est, dum Melanchætes et Theridamas eumdem a tergo adoriuntur. *Ed.* — *Compendium*, omne lucrum, quod in quacumque re facere possumus, sed in primis de breviore via occurrit, quam quis, ambagibus relictis, insistit: vide Schwarz. ad Plinii Paneg. cap. XCV, p. 488. — *Anticipat viam* is, qui alterum antevertit cursu. — Iidem Codices nostri, *præcipitata via* est. Præstaret *anticipata*, si Codd. nostris fulciretur. *Ed.*

238. *Et, si non hominis* etc.; confer versum 667 libri II. — *Juga nota*. in quibus venari solitus fuerat: vide ad I, 370. — *Positis* habet Bonon. pro diversa lectione. Cæteri, *pronis*. — Sic et nostri Regii, *pronis*. — *Positis* revocavi ex Cod. Bonon. et placuit etiam Heinsio. *Prona genua* an

Et genibus supplex positis, similisque roganti,
Circumfert tacitos, tanquam sua brachia, vultus.
At comites rapidum solitis hortatibus agmen
Ignari instigant, oculisque Actæona quærunt;
Et velut absentem certatim Actæona clamant.
Ad nomen caput ille refert, ut abesse queruntur,
Nec capere oblatæ segnem spectacula prædæ.
Vellet abesse quidem : sed adest; velletque videre,
Non etiam sentire canum fera facta suorum.
Undique circumstant; mersisque in corpore rostris,
Dilacerant falsi dominum sub imagine cervi.
Nec, nisi finita per plurima vulnera vita,
Ira pharetratæ fertur satiata Dianæ.
III. Rumor in ambiguo est : aliis violentior æquo

sic recte dicantur, dubito. Sed *ponere genu*, formula solemnis de supplicatione : I, 729, qui loco nostro simillimus. In tanta enim rerum similitudine fieri haud potuit, quin similia verba similesque sententiæ repeterentur.

242. *Hortatibus.* Vetustiores maxima ex parte, *latratibus*, quod Heinsius interpretabatur, clamore et hortatu latratum caninum æmulante. — Nostri Codices Regii *latratibus* habent. — *Hortatur* canes et monet venator : vide Heinsium. — *Ignari*; ut versu 3, *oculis quærunt*; IV, 129 : *juvenem oculis animoque requirit.* Sic et Plin. VI, Ep. x.

245. *Ad nomen*, audito suo nomine; ut IV, 145. — *Refert*, reflectit, tanquam se indicaturus. — *Ut abesse queruntur.* Nostri Regii, *et abesse*; vividius certe. Sermo interruptus maxime hoc loco convenit. *Ed.* — *Capere spectacula*, spectare. — *Oblata* recte de præda. *Offerri* enim dicuntur, in quæ insperato incidimus. — *Fera facta* elephantum habet etiam Lucretius, V, 1339; Euripid. Bacch. 337, ὠμόσιτοι σκύλακες Actæonis. — In his *vellet* etc., ludit poeta rursus, more suo. — *Falsus cervus*; ut I, 754, *falsus genitor.* Male igitur quidam, *falsa*. — Attamen et noster Reg. A *falsa* dat.

251. *Nec, nisi finita* etc. Hunc versum et sequentem, quos Codex Sprotii a manu recentiore margini adscriptos habet, cæteri vero ordine exhibent, Heinsius, ut fœdissimum centonem, delendos censet. Inepte sane sunt superioribus addita; sed et alibi solet Ovidius latiori et acriori descriptioni subjicere sententiam languidam. Displicet etiam structura verborum. Nescio tamen, an non et hæc similibus locis defendi possit. Certe etiam versu 58, concurrunt quatuor vocabula in *a* desinentia. Simile additamentum infra vers. 400 sqq. legitur.

253-315. *Rumor in ambiguo est* etc. Juno dolens, Semelen, Cadmi fi-

Visa Dea est; alii laudant, dignamque severa
Virginitate vocant : pars invenit utraque causas.
Sola Jovis conjux non tam culpetne probetne
Eloquitur, quam clade domus ab Agenore ductæ
Gaudet; et a Tyria collectum pellice transfert
In generis socios odium : subit ecce priori
Causa recens; gravidamque dolet de semine magni
Esse Jovis Semelen : tum linguam ad jurgia solvit;
« Effeci quid enim toties per jurgia? dixit.

liam, a Jove concepisse, in anum conversa ipsam adit, persuadetque fraudulenter, ut eo habitu Jovem sibi expetat, quo Junoni amplexus dare soleat. Jupiter igitur jurejurando coactus, cum tonitribus et fulminibus Semeles ædes intrat; quibus quum conflagraret gravida, utero ejus Bacchum imperfectum eripit, femori suo insuit, atque Nyseidibus educandum tradit. Confer Euripid. Bacch. 1–9, 89–104, 286–297; Apollod. III, IV, 5; Diodor. Sic. III, 63, IV, 2; Lucian. Dial. D. 9; Eudoc. p. 118 et 373; Hyg. fabul. 169, 179; Fulgent. Myth. II, 15. Nempe Bacchus poetis dictus est πυρογενὴς, quod pr. vini generosioris vitiumque epitheton. Strabo, lib. XIII, p. 628. Porro, Orientalibus *ex femore* alterius *egredi* dicitur, qui ab eo gignitur. Hinc fabula nasci facile potuit. Alia ad vers. 312 dabimus. — *Rumor* etc. Quum rumor de Actæonis pœna sparsus esset, in utramque partem de ea disputatum est. Verum nullo jure de ea disputabatur, quum pœnam illam Saturniæ leges postulassent. Callim. in lavac. Pallad. 99 sqq. — *Violentior* visa est etiam Senec. Œdip. 763, ubi *nimium sævi Diva pudoris*. — *Dignamque* etc., decere eam severitatem tantam in custodiendo pudore suo.

256. *Culpetne* etc.; ut apud Tibul. IV, v, 20. Duo MSS. *clamne palamne* pro vulgata, *clamve palamve*; quæ varietas etiam hic notanda, ubi nonnulli, *culpetve probetve*. — *Collectum*, conceptum, ut *colligere sitim* et similia. Translatum illud ab Europa odium etiam in sqq. fabulæ quædam confirmant.

261. *Tum linguam* etc. Heinsius hoc hemistichium suspectum habebat, et conjiciebat *quid linguam ad jurgia solvi* vel *solvo?* deleto versu sequenti, quem latinum non putabat, nisi legeretur, *tot lo per jurgia*. — Nostri Codices hanc lectionem præbent. *Ed.*

262. *Effeci quid enim* etc. Amant poetæ ejusmodi soliloquia Deorum. Confer II, 471; IV, 420; Virgil. Æneid. I, 36 sqq. Exordium est abruptum. Antea tacite secum indignata fuerat, tum cogitaverat, nolle se rursus jurgiis uti; hinc verbis pergit, *Effeci* etc. Cf. VI, 687, ubi præmittitur *Et merito*; IX, 143; Plin. IV, Ep. IV, Pan. LXX, 6. — *Effeci* Burmannus ex Francofurtensi dedit, quia venustius ei videbatur vulgato *profeci*, quod et nostri Regii habent. *Ed.*

» Ipsa petenda mihi est; ipsam, si maxima Juno
» Rite vocor, perdam; si me gemmantia dextra
» Sceptra tenere decet; si sum regina, Jovisque
» Et soror, et conjux : certe soror : at puto, furto est
» Contenta; et thalami brevis est injuria nostri.
» Concipit; id deerat : manifestaque crimina pleno
» Fert utero; et mater, quod vix mihi contigit uni,
» De Jove vult fieri : tanta est fiducia formæ!
» Fallat eam faxo; nec sim Saturnia, si non
» Ab Jove mersa suo Stygias penetrabit ad undas. »
Surgit ab his solio; fulvaque recondita nube,

263. *Si maxima... regina.* Redundantia in his convenit affectui Junonis. — *Si sum regina.* Sonantius et gravius Virgil. d. l. *incedo regina.* — *Et soror et conjux.* Cic. e N. D. II, 26 : *Aer autem, ut Stoici disputant, interjectus inter mare et cælum, Junonis nomine consecratur, quæ est* soror et conjux Jovis, *quod et similitudo est ætheris, et cum eo summa conjunctio.* Acerbe additum, *certe soror.*

266. *Furtum*, concubitus, qui utero non fit manifestus. — Quoniam τὸ *est* post *furto* a multis præstantioribus abest, propterea Heinsius et mallet *contentam*, in versu sequenti; idque repertum est in Francofurtensi a manu prima. Tum Burmannus etiam suadet *at thalami.* — Codex noster B dat : *Furto contenta est : thalami* etc. — *Thalamus*, conjugium. Conjugium nostrum in breve tempus læditur, quandiu actus concumbendi durat.

269. *Vix mihi contigit uni.* Hærent Interpretes in voc. *uni*; quod si pro *soli* accipis, non oritur sensus commodus; sin *semel* interpretaris, mentitur Juno, quæ sæpius ex Jove mater facta est. Itaque Burmannus præfert cum Micyllo *uno*, idque conjungit cum sqq., ut adeo sensus prodeat hic : quum tot alii sint, ex quibus illa possit mater fieri, illa non nisi e solo Jove vult fieri, quod mihi vix contigit, paucos quæ ex Jove partus edidi. Verum nec hæc sententia satis placet. Malim equidem *uni* cum Capoferreo in *ipsi* mutare. Rarius, quam Juno vellet, ex Jove conceperat. Id nunc auget : *quod vix* (vix bis terve) *mihi contigit ipsi.*

272. *Penetrabit ad undas.* Recepi pro *in* undas, et multi habent. Morientes enim non *in*, sed *ad* Stygem descendunt. — Attamen noster Regius A, *in undas.*

273. *Ab his*, post hæc verba. Sic IV, 329 : *Nais ab his tacuit.* Sæpe Dii, ut fallerent mortales, familiaris cujusdam formam induerunt. Præivit Homerus, Il. B, 20, 122, 386. Confer. et Callim. Cer. 43; Virgil. Æneid. V, 620, IX, 649-651; et Noster IV, 219; VI, 26 sqq. Apud Apollodorum et Lucianum, Semele decepta esse tantum legitur a Junone; sed figmentum

Limen adit Semeles : nec nubes ante removit,
Quam simulavit anum; posuitque ad tempora canos,
Sulcavitque cutem rugis, et curva trementi
Membra tulit passu; vocem quoque fecit anilem :
Ipsaque fit Beroe, Semeles Epidauria nutrix.
Ergo ubi, captato sermone, diuque loquendo,
Ad nomen venere Jovis, suspirat : et, « Optem
» Jupiter ut sit, ait : metuo tamen omnia : multi
» Nomine Divorum thalamos subiere pudicos.
» Nec tamen esse Jovis satis est : det pignus amoris;
» Si modo verus is est : quantusque, et qualis ab alta
» Junone excipitur, tantus, talisque rogato

de *Beroa* habet et Hyginus. Dii, quum in terras delabuntur, neque cerni volunt a mortalibus, *reconditi*, tecti esse solent *nube*. — *Fulvaque nube*. Unus, *furvaque*, quod et Heinsius conjecturat; alius, *flavaque*; rursus alius, *fuscaque*; quas lectiones omnes defendi posse recte monet Burman. — Nostri Regii, *fulvaque*.

275. *Simulavit anum*. Simpliciter Homerus, Il. Γ, 386 : Γρηΐ δέ μιν εἰκυῖα παλαιγενέϊ. Id jam exornavit Virgil. Æn. IX, d. l.: *Ibat Apollo Omnia longævo similis, vocemque coloremque Et crines albos*. Eum Noster verbis delectis superare laboravit. — *Simulavit anum*, sumsit formam anus. — *Sulcavit cutem rugis*, venuste. Plaut. *consulcare frontem*; *frontem rugis arare* dixit Virg. Æn. VII, 417, et Noster passim; vide Ciofanum ad hunc locum. — *Trementi passu*; infra XIII, 533, *passu anili*. — *Tulit membra* exquisitius quam, incessit.

278. *Ipsaque fit Beroe*. Nostri Codices Regii, *ipsaque erat*. Unde veniat Vulgata nescio, nempe *erat* rectum sonat. *Ed*. — *Ipsa* summam similitudinem exprimit. Alia *Beroe* fit Iris apud Virgilium, Æneid. V, 620; alia rursus, Oceani filia, G. IV, 34, commemoratur.

280. *Ad nomen venere Jovis*. Breviter Hygin.: *Alumna, pete a Jove, ut sic ad te veniat, quemadmodum ad Junonem, ut scias, quæ voluptas sit cum Deo concumbere*. Sed hæc nostra oratio multo magis ad fallendum est composita. — *Optem*. Nostri Codices, *opto*; rectior lectio *optem*. Ed.

282. *Subiere* habent sex MSS. in quibus Francofurtensis, unde Burmannus recepit. Plerique, *iniere*; eadem varietas lib. IV, 328. — Nostri Regii quoque, *iniere*. — Verbum *subire* aptum furtivis amoribus et fallacibus adulteris, judice Burm. Mihi vero *subiere* idem esse videtur, quod *iniere*, quod alii agnoscunt, *intrarunt*.

283. *Esse Jovis*, scilicet *te*, de qua forma loquendi vid. Heins. ad Vell. II, 88, quod si cui durius h. l. videtur, retineat *Jovem*, quod tuentur omnes MSS. præter duos. — *Alta*, magna, nobilissima. *Cæsar altus*, II, Pont. III, 63; Hor. III,

» Det tibi complexus ; suaque ante insignia sumat. »
Talibus ignaram Juno Cadmeida dictis
Formarat : rogat illa Jovem sine nomine munus.
Cui Deus, « Elige, ait; nullam patiere repulsam.
» Quoque magis credas, Stygii quoque conscia sunto
» Numina torrentis : timor et Deus ille Deorum. »
Læta malo, nimiumque potens, perituraque amantis
Obsequio Semele, « Qualem Saturnia, dixit,
» Te solet amplecti, Veneris quum fœdus initis,
» Da mihi te talem. » Voluit Deus ora loquentis
Opprimere : exierat jam vox properata sub auras.
Ingemuit; neque enim non hæc optasse, neque ille
Non jurasse potest : ergo mœstissimus altum
Æthera conscendit, nutuque sequentia traxit
Nubila; quis nimbos, immixtaque fulgura ventis
Addidit, et tonitrus, et inevitabile fulmen.
Qua tamen usque potest, vires sibi demere tentat :

Od. IV. — *Formarat*, instruxerat. Vid. Græv. ad Justin. XX, IV, 3.

291. *Timor et Deus* etc. Ordo : *et ille Deus est timor Deorum*, hunc quoque Dii timere solent. Burm. Male itaque Rode, *die Furcht, ja die Gottheit der Goetter.*

292. *Nimiumque potens*. Sic rursus occupat eventum rei. *Nimium potens*, nimium valens precibus apud Jovem. — *Obsequio amantis*. Etiam Fast. VI, 485 : *Arserat obsequio Semele Jovis*. Exposuit de h. v. Burm. ad Quintil. VIII, Inst. Orat. III, 35. — *Veneris fœdus inire*. Apollod. οἷος ἦλθε μνηστευόμενος Ἥραν. Infra VII, 710, *fœdera lecti*. A. A. I, 462, *concubitus fœdera*. Silius, II, 85, *Veneris jam fœdera passa*. — *Dare se alicui* alias de obsequio et gratificatione dicitur, sed nunc de amplexibus. — *Opprimere*, claudere : vide Buenem. ad Lactant. Inst. V, 1.

299. Apud Apollod. intrat thalamum, ἐφ' ἅρματος ἀστραπαῖς ὁμοῦ καὶ βρονταῖς. H. l. sumit habitum, quem cælum tempore tempestatis habet. — *Nutuque* Heinsius dedit ex uno pro *vultumque* aut *vultusque*. — Sic et nostri Regii, *vultumque*. — *Sequi* dicuntur quæ facile parent : vide ad Plin. VII, Ep. IX, 11, et Pan. XLV, 5. — *Fulgura* et *fulmen* differunt : *fulmen* est telum illud, quod a Jove in terram demitti credebatur; *fulgur* autem, coruscatio. — De fulminum generibus, Plin. II, 51.

302. *Qua*, in quantum. Sic explicatur in glossa. — *Sibi*, telis suis. A Virgil. Æneid. I, 665, Jovis *tela Typhæa* commemorantur, ut maxime terribilia, quia *Typhæus*, im-

Nec, quo centimanum dejecerat igne Typhœa,
Nunc armatur eo : nimium feritatis in illo.
Est aliud levius fulmen ; cui dextra Cyclopum
Sævitiæ, flammæque minus, minus addidit iræ :
Tela secunda vocant Superi : capit illa ; domumque
Intrat Agenoream : corpus mortale tumultus
Non tulit ætherios, donisque jugalibus arsit.
Imperfectus adhuc infans genetricis ab alvo
Eripitur, patrioque tener, si credere dignum,
Insuitur femori ; maternaque tempora complet.

mane monstrum, vertice cælum tangens, aliter debellari non poterat. Hinc et Noster eum potissimum memorat. Is secundum alios, quos Noster, V, 346, sequitur, fulmine vulneratus aufugit et Ætna monte obrutus est, sed h. l. *dejectus*, interfectus. Phædr. II, 1, 1. Locus classicus de telis Jovis est apud Virg. Æneid. VIII, 429 sqq., ubi iis admiscentur imber, nubes, venti, fulgores, sonitus, metus, flammæ et iræ. — *Typhœa*. Codex Regius B, *Typhœum*; alter vero, *Typhœa*.

307. *Secunda*, secundi ordinis, inferiora. Ita *secundum* et δεύτερον et in aliis locutionibus : vide Græv. ad Hesiod. Ἔργ. 141. — *Superi vocant*. Etiam Homerus memorat nomina, quibus Dii res signent. *Lusoria tela* vocat Senec. N. Q. II, 44, ubi docet, auctores hujus figmenti *admonere voluisse eos, quibus adversus peccata hominum fulminandum sit, non eodem modo omnia esse percutienda*.

309. *Ætherios*. *Tumultus ætherii* explicandi sunt ex Horat. I, XVI, 12 : *Tremendo Jupiter ipse ruens tumultu*, de tempestate cum tonitru ; et graviter nimbi, fulgura, tonitrus, fulmina, quæ Jupiter in alto *æthere* sumserat, *ætherii tumultus* dicuntur ; Rod. vertit, *die himmlische Herrlichkeit*. Apud Apollod. Jupiter intrans fulmen emittit, et Semele exspirat metu. Secundum Lucianum, tectum concepit ignem, quo illa periit. — *Donisque* ; Codex Regius B omittit *que*. — *Dona*, insignia, quibus se, precibus Semeles coactus, instruxerat. — *Jugalia*, conjugis.

310. *Imperfectus*. Apollod. ἑξαμηνιαῖον βρέφος, sed Lucian. ἑπταμηνιαῖον. — *Eripitur*. Inde Eurip. 91 : νηδύος ἔκβολος. — *Insuitur femori*, nempe aureis fibulis, ne Juno eum reperiret. Eurip. 96, ῥάπτειν, et Græci de hac re habent. Jam Euripidis ætate erant, qui illud ἐν μηρῷ inde ortum putarent, quod Bacchus Junoni quondam ὡμήρευσε, *obses fuerit*. Bacch. 295. Sed Eustath. fol. 310, l. 7, rem inde repetit, quod ille in *Mero*, monte Indiæ, educatus sit. Cf. Curt. VIII, x, 11 ; Plin. VI, 21. Inde autem poetis dictus μηρορραφὴς et μηροτρεφής. — *Materna*, in utero matris exigenda ; *complet*, transigit. Sic ille *bimater*. De illo partu Jovis agit Lucianus, d. l.

Furtim illum primis Ino matertera cunis
Educat : inde datum Nymphæ Nyseides antris
Occuluere suis; lactisque alimenta dedere.

IV. Dumque ea per terras fatali lege geruntur,
Tutaque bis geniti sunt incunabula Bacchi;
Forte Jovem memorant, diffusum nectare, curas

313. *Ino.* Sic et Apollodorus; sed apud Lucianum Mercurius eum statim in *Nysam* defert. — *Primis cunis*, ab initio. — *Inde datum*, a matertera acceptum. — *Nysa*, urbs et mons Indiæ. Ibi *Nyseides* nymphæ. (quarum nomina Cysseis, Nysa, Erato, Eriphia, Bromie et Polyhymnia) in antris educarunt Bacchum, quæ est vulgaris hujus rei narratio. Homer. h. Bacch. p. 99. Ern. Antrum illud duas fores habuisse dicitur, unde Bacchum *Dithyriten* appellatum volunt. Serv. ad Virgil. Ecl. VI, 15, *Nysam* Bacchi nutricem facit. Eam et Hygin. fab. 182, commemorat, Oceani filiam. Pro ea idem alibi *Nysum* laudat. Inde autem factum est nomen *Dionysus*. — Male Codex Regius B, *Nereides*.

316–338. *Dumque ea per terras* etc. *Tiresias*, Thebanus, Everis filius, vates in tota antiquitate celeberrimus, sed lumine captus. Casus vitæ, quos passus est, varie narrantur. In feminam eum esse transformatum ob interfectum, vel in monte Cyllene, vel in Cithærone, draconem referunt etiam Apollod. III, VI, 7; Antonin. Lib. XVI; Hygin. fab. 75; Schol. Hom. ad Od. A, 493. Cæcitatis vero ejus causa varie commemoratur. Qui Pherecydem sequuntur, ut Call. h. in Lavacr. Pall. vers. 75–103, et e Latinis unus Propert. IV, IX, 57, eam cladem tribuunt Minervæ, quam nudam viderit Tiresias juvenis, quæ tamen, precibus matris et integritate juvenis permota, vaticinandi ei artem tribuerit. Cum Nostro consentiunt Apollod. Hygin. Anton. Lib. XVII, Phlegon Trall. de Mirab. IV, quibus Hesiodus præiverat. Elegiaco carmine fabulam tractaverat Sostratus. Præter vaticinandi artem constitutus ei etiam erat longus vitæ terminus, quippe qui per septem, aut, ut alii volunt, novem ætates vixerit, a Cadmo inde usque ad captas ab Argivis Thebas, et Labdacidis multa oracula ediderit. Frequens igitur ejus apud Tragicos veteres mentio. Datum denique ei erat etiam hoc, ut apud inferos solus saperet: Homer. Od. K, 490; Cic. Div. I, 20: vide omnino Spanhem. ad Callim. d. l. — *Per terras*, in terra. Virgil. Æn. I, 708: *convenire per limina*, in domo. — Unus *per Thebas*, quod Heinsio non displicebat. Immo *per terras* rectius opponitur iis quæ in cælo fiunt. — Pro *geruntur* Heinsius conjiciebat *reguntur*. — Nostri Regii habent, *per terras*, et *geruntur*. — *Fatali lege*, ex fato. Ex opinione enim Veterum omnia fiebant vel ex fati necessitate, vel ex libera Deorum voluntate, vel ex hominum studio.

318. *Diffusum. Diffundi* eleganter dicitur animus, quum exhilaratur atque lætitiæ se dat: tristitia vero *con-*

Seposuisse graves, vacuaque agitasse remissos
Cum Junone jocos; et, Major vestra profecto est,
Quam quæ contingat maribus, dixisse, voluptas.
Illa negat: placuit, quæ sit sententia docti
Quærere Tiresiæ: Venus huic erat utraque nota.
Nam duo magnorum viridi coeuntia silva
Corpora serpentum baculi violaverat ictu:
Deque viro factus, mirabile! femina, septem
Egerat autumnos: octavo rursus eosdem
Vidit; et, « Est vestræ si tanta potentia plagæ,
» Dixit, ut auctoris sortem in contraria mutet;
» Nunc quoque vos feriam. » Percussis anguibus isdem
Forma prior rediit, genitivaque rursus imago.
Arbiter hic igitur sumtus de lite jocosa,
Dicta Jovis firmat: gravius Saturnia justo,

trahitur. Cic. Læl. 13. Noster IV, 764: *generosi munere Bacchi Diffudere animos*.—*Seposuisse* elegantius, quam, quod alii habent, *deposuisse*. — Noster Regius A, *supposuisse*. — Virgil. Æneid. I, 562, *secludite curas*. — *Vacua*, a laboribus, otiosa. — *Remissos*, paulo liberiores et petulantiores. — *Contingat*. Codex Reg. A, *continget*; Codex B, *contingit*.

322. *Docti*. *Doctus* (σοφὸς), ob divinandi peritiam. Libros etiam scripsisse traditur Tiresias. — *Venus*, voluptas venerea. Ælianus, Anim. I, 25, κοινωνεῖν ἀφροδίτης ἑκατέρας.

324. *Coire*. De actu venereo dicitur. Tiresias primum violabat femellam seu dracænam, sed postea, ab Apolline monitus, masculum draconem. Ttsetzes in Lycophronem, Cassandr. vers. 683. — *Autumnos*, annos.

329. *Sortem*, sexum, ut VI, 680, IX, 67. — *Vos feriam*. Unus, *percutiam*, quod placet Burmanno, quia Ovidius delectatur repetitione ejusdem verbi. — Nostri Regii, *vos feriam*. — *Rursus*. Heinsius hoc vocabulum mutari vult in *reddita*. — Nostri Regii, *genitivaque venit imago*. — *Imago*, forma, natura. — *Genitiva*, connata, quam habuit quum nasceretur. Augustus habebat *genitivas notas*, Sueton. Oct. 80. Cæterum Lucian. de Astrol. monet, fabulam de Tiresiæ transformatione fluxisse inde, quod Tiresias docuerit stellas erraticas esse utriusque sexus; quæ interpretatio non admodum dissimilis est ei, quam de Atlantis, Promethei aliorumque fabulis exhibet Cicero, Tusc. V, III.

333. *Firmat*, confirmat. Lactant. in Argum. *tutatur sententiam Jovis*. Versus, quibus dicta Jovis confirmavit, habent Apollod. et Schol. Hom. Οἴην μὲν μοῖραν δέκα μοιρῶν τέρπεται ἀνήρ, Τὰς δὲ δέκ' ἐμπίμπλησι γυνὴ

Nec pro materia fertur doluisse; suique
Judicis æterna damnavit lumina nocte.
At pater omnipotens, neque enim licet irrita cuiquam
Facta Dei fecisse Deo, pro lumine ademto
Scire futura dedit, pœnamque levavit honore.

V. Ille per Aonias, fama celeberrimus, urbes
Irreprehensa dabat populo responsa petenti.
Prima fide vocisque ratæ tentamina sumsit
Cærula Liriope: quam quondam flumine curvo
Implicuit, clausæque suis Cephisos in undis

τέρπουσα νόημα. — *Pro materia*, ut postulabat materiæ levitas: X, 133. Ita *pro rerum majestate* Lucr. V, 2.

335. *Æterna damnavit nocte* graviter excæcationem exprimit. — *Neque enim licet* etc. Vid. ad II, 677. — *Scire dedit* græce, dedit scientiam. — *Levavit*, tolerabiliorem reddidit. Apud Homerum, Od. Θ, 64, Demodoci cæcitatem Musa levaverat arte musica cantuque dulci. — *Honore*, arte honorifica.

339-510. *Ille per Aonias* etc. Dum exemplum ponit artis Tiresiæ, commode nova intexitur fabula, ex qua rursus alia orta est. *Narcissus*, juvenis pulcherrimus, quum et juvenes et puellas superbe sperneret, Rhamnusia effecit, ut suæ ipsius imaginis, quam in fonte quodam conspexit, insano amore corriperetur, atque tabescendo mutaretur in florem sui nominis. Thespiensis erat hæc fab. quam duplici modo Pausan. IX, XXXI, p. 772, narrat, quorum alterum, quem Noster sequutus est, vulgatum vocat. Ex altero Narcissus sororem habebat sibi simillimam, cujus amissæ desiderium contemplanda imagine in fonte lenire volebat. Thespiensem fuisse Narcissum etiam ex Lucian. Ver. Hist. lib. II, tom. IV, p. 276, apparet. Paucis fab. attingit Hygin. f. 271. *Echus* fabula, si abesset, non desideraretur; eamque apparet a Nostro insertam esse, atque commode sub finem adhibitam. Exstant Ausonii duo epigrammata, 11 et 99, in Echo, totidemque, 97 et 98, in Narcissum. — *Aonias*, Bœotias: vide ad vers. 13. — *Irreprehensa*, certa, quibus eventus constaret. — *Respondere* proprie dicuntur vates: vide Munker. ad Lactantium, Argum.

341. *Fide* antique pro *fidei*. *Fides* autem nunc capiendum, ut in *fide dignus*. — *Vocis ratæ*, vaticinii certi. — *Ratæ*. Nostri Codices Regii habent *datæ*. — *Liriopes* genus incertum; vide Burm. — *Cærula* indicat, eam fuisse Nympham fontanam aut fluvialem. — *Curvum* de fluminibus includentibus aliquid. Virg. Georg. IV, 361: *illum Curvata in montis speciem circumstetit unda*. Etiam apud Hyginum *Narcissus Cephisi fluminis filius*. Sed quoniam in vicinia Heliconis natus, propterea secundum Claudian. XXXV, 134, *Helicon* eum *genuisse* dicitur.

Vim tulit : enixa est utero pulcherrima pleno
Infantem, Nymphis jam nunc qui posset amari;
Narcissumque vocat : de quo consultus, an esset
Tempora maturæ visurus longa senectæ;
Fatidicus vates, Si se non viderit, inquit.
Vana diu visa est vox auguris : exitus illam,
Resque probat, letique genus, novitasque furoris.
Jamque ter ad quinos unum Cephisius annum
Addiderat; poteratque puer juvenisque videri.
Multi illum juvenes, multæ cupiere puellæ.
Sed fuit in tenera tam dira superbia forma;
Nulli illum juvenes, nullæ tetigere puellæ.
 Adspicit hunc, trepidos agitantem in retia cervos,
Vocalis Nymphe; quæ nec reticere loquenti,
Nec prior ipsa loqui didicit, resonabilis Echo.

Idem, vers. 332, de hoc et de Hyacintho, *nunc inclyta germina veris, Præstantes olim pueros.* Solent autem hi duo et Hylas propter *pulchritudinem* conjungi. — *Tulit*, intulit.

345. *Nymphis.* Codices nostri, *Nymphe.* Vox græca Νύμφη, ut sit Nympha ipsa Liriope, quæ enixa sit; non is qui posset amari a Nymphis. Deleatur virgula post *infantem*, et reponatur post *Nymphe*; et eam lectionem genuinam prætulerim : vide infra vers. 357, ubi Nymphe reperitur. *Ed.* — *Nunc*: vide ad I, 321. — *Fatidicus vates*, χρηστήριος μάντις. — *Videre tempora*, vivendo eo pervenire. — *Furor*, insanus amor.

352. *Puer juvenisque*, i. e. medius erat inter utrumque; vide ad IV, 17. — *Cupere*, ut *petere*, de amantibus et connubia optantibus. — Quidam, *petiere*. Nostri Regii, *cupiere*. — *Tenera*, pulchra. — *Dira.* Alii habent *dura* quod non improbat Burmannus, quia *tetigere* sequitur, pro quo tamen alii, *flexere*. Idem verba *fuit... forma*, per parenthesin adjecta putat. — Regii Codices, *dura*.—*Superbia* est amantium, qui fastidiosi non redamant. Tibul. I, VIII, 69, *fastidia*. Iidem *diri*, crudeles. Non igitur erat, cur Burmannus *dura* mallet. — *Tetigere*, flectere ejus animum potuerunt, ut IV, 164. Et est *flexere* in Varr. Lect. Lusu autem illo, vss. 353 et 355, expressit Catul. Carm. Nupt. 58 : *Multi illum pueri, multæ optavere puellæ. Idem quum tenui carptus defloruit ungui, Nulli illum pueri, nullæ optavere puellæ.*

356. *Adspicit hunc* etc. Ut Narcissus ad Echo in silvis versantem et ad fontem commode deduci posset, propterea venans inducitur. — *Vocalis*, voce notabilis. Obiter sed commode hujus Nymphæ fata su-

Corpus adhuc Echo, non vox erat : et tamen usum
Garrula non alium, quam nunc habet, oris habebat,
Reddere de multis ut verba novissima posset.
Fecerat hoc Juno, quia, quum deprendere posset
Sub Jove sæpe suo Nymphas in monte jacentes,
Illa Deam longo prudens sermone tenebat,
Dum fugerent Nymphæ : postquam Saturnia sensit;
« Hujus, ait, linguæ, qua sum delusa, potestas
» Parva tibi dabitur, vocisque brevissimus usus. »
Reque minas firmat : tamen hæc in fine loquendi
Ingeminat voces, auditaque verba reportat.
  Ergo ubi Narcissum, per devia lustra vagantem,
Vidit, et incaluit, sequitur vestigia furtim :
Quoque magis sequitur, flamma propiore calescit;
Non aliter, quam quum summis circumlita tædis
Admotam rapiunt vivacia sulphura flammam.
O quoties voluit blandis accedere dictis,

periora innectit. — *Reddere*, repetere, *nachsprechen*. Plin. Hist. Nat. X, 42 : *Humanas voces reddunt psittaci*. Mox sic *reportare* et *remittere*. — *Sub Jove* Burmannus putat a nequam quodam et sciolo librario profectum; legendum esse cum quinque MSS. *cum Jove*, ut II, 599. — *Prudens*, consulto.

368. *Reque minas firmat*. Re ipsa et effectu minas exequitur. *Ed.*

370. *Devia*. Qui se effuse amant, atque immodicam conceperunt de se opinionem, non multum in publico, aut in rebus civilibus versantur : hic enim neglectus multi et vilipendia occurrent, quæ se sibi ostendant animos ipsorum dejectura; itaque vitam plerumque degunt solitariam, privatam et umbratilem, vilium hominum comitatu cincti, qui illos colere atque admirari sibi in animum inducant, ac velut Echo in omnibus dictis factisque assententur, iis verborum præstent obsequia. *Ed*. — *Lustra*. Codices Regii *rara*; elegantius tamen *lustra*. Ed.

372. *Flamma propiore calescit*. Terentius Eun. I, II, 5 : *Accede ad ignem hunc* (Thain); *jam calesces plus satis*. — *Vivax*, quod multum vitæ, alacritatis, rapiditatis, etc. habet. Gellius, N. A. V, 2, *vivacissimus*, rapidissimus, *cursus* equi. Quintil. Inst. Orat. II, VI, 3, *vivaciores*. qui sunt alacriore ingenio; vide Gronovii Observat. III, IV, p. 352. Ergo *vivacia sulphura* sunt rapacia, quæ celeriter ignem capiunt. Remed. 700, *rapidæ faces*. *Rapere* enim, ut monet Burmannus, verbum proprium igni et flam-

Et molles adhibere preces! natura repugnat;
Nec sinit incipiat: sed, quod sinit, illa parata est
Exspectare sonos, ad quos sua verba remittat.
Forte puer comitum seductus ab agmine fido,
Dixerat, ecquis adest? et, adest, responderat Echo.
Hic stupet; utque aciem partes dimisit in omnes,
Voce, veni, clamat magna: vocat illa vocantem.
Respicit: et nullo rursus veniente, quid, inquit,
Me fugis? et totidem, quot dixit, verba recepit.
Perstat; et, alternæ deceptus imagine vocis,
Huc coeamus, ait: nullique libentius unquam
Responsura sono, coeamus, rettulit Echo:
Et verbis favet ipsa suis; egressaque silvis
Ibat, ut injiceret sperato brachia collo.

mæ; confer quæ diximus ad II, 123. Idem Burmannus *adhibere preces* publica forma dictum putat. — Pro *adhibere*, unus *tentare*. — *Molles*, quibus molliuntur pectora dura. Similis locus Tibul. III, IV, 75: *Ne dubita blandas adhibere querelas, Vincuntur molli pectora dura prece.*

379. *Fido.* Solemne comitum epitheton; ergo tantum ornat. — *Seductus;* aberraverat. Sequitur colloquium cum Echo, quocum confer Aristoph. Thesmoph. 1065 sqq. Sæpe Græculi pueriliter sic ludebant. Vid. Ramler ad Martial. II, LXXXVI, 3. Sed h. l. probandus est ille jocus; res enim ita instituenda erat, ut Echo accommodate ad hanc fabulam naturam suam ostendere posset. — *Aciem dimisit.* Unus *divisit*, quod placet Heinsio, qui exempla suppeditat, in quibus *dividere aures, mentem.* — Lectio *divisit* non genuina. *Dimittere oculos, acies,* frequentius apud scriptores dicitur. *Ed.* — *Aciem dimisit*, oculos direxit, circumspexit. VIII, 189: *Ignotas animum dimittere in artes.* Burmannus formulam e re militari ductam arbitrabatur. Non puto.

385. *Alternæ vocis imago*, Echo. Virg. Georg. IV, 50, *vocis offensa imago.* Horat. I, Od. XX, 7, *jocosa imago.* — *Coeamus*, et mox, *sit tibi copia nostri.* Hæc duo duplici sensu, naturali et venereo intelligenda sunt, ut vers. 415 *sitis altera crevit.* Ed. — *Rettulit Echo.* Burmannus cum uno malit *reddidit*, quia versu 392 sequitur *rettulit.* — Regii habent *rettulit.* — *Favet ipsa*, iis delectatur, ipsa placet sibi propter verba sua. Vid. lib. II Amor. V, 11: *nimiumque suo favet ille dolori.* — *Silvis.* Codices Regii, *silva;* parum refert. *Ed.* — *Sperato collo.* Sic et Regii. Unus, *captato*, quod placet Heinsio et Burmanno. Immo *sperato* est melius. *Speratum* enim solemnis vox de amantibus: II, 862, *sperata voluptas;*

Ille fugit; fugiensque, Manus complexibus aufer;
Ante, ait, emoriar, quam sit tibi copia nostri.
Rettulit illa nihil, nisi, Sit tibi copia nostri.
Spreta latet silvis; pudibundaque frondibus ora
Protegit; et solis ex illo vivit in antris.
Sed tamen hæret amor, crescitque dolore repulsæ:
Attenuant vigiles corpus miserabile curæ;
Adducitque cutem macies; et in aera succus
Corporis omnis abit: vox tantum, atque ossa supersunt:
Vox manet: ossa ferunt lapidis traxisse figuram.
Inde latet silvis; nulloque in monte videtur;
Omnibus auditur: sonus est, qui vivit in illa.
  Sic hanc, sic alias, undis aut montibus ortas,
Luserat hic Nymphas; sic cœtus ante viriles.
Inde manus aliquis despectus ad æthera tollens,

IV, 368, *sperata gaudia;* VIII, 55, *sperata cubilia.* Non igitur sollicitandum hoc vocabulum.

390. *Aufer* dedit Heinsius nonnisi e conjectura et suo periculo, sed recte. Vulg. *aufert* ferri non potest. — Attamen nostris Codicibus est *aufert;* et jam pridem advertere licuit Heinsium ingeniosis quidem conjecturis, sed plerumque nullius Codicis auctoritate firmatis, textum auctoris voluisse evertere: nec video cur lectio *aufert*, quam D. *Gierig* improbat, etsi minus elegans, ferri nequeat. *Ed.*

394. *Protegit*, tegit. — *In antris.* Claudian. XXVIII, 33, *adytis* (antris) *effunditur Echo clarior.* — *Solis*, ut vers. 10. — *Hæret*, manet, durat, verb. propr. in re amatoria: vide Burmann. — *Crescitque* etc. ex natura cupiditatum humanarum. — *Attenuant*, absumunt. Art. Amat. I, 735: *Attenuant juvenum vigilatæ corpora noctes.* Infra 489, ipse Narcissus sic *attenuatur.* — *Adducit*, contrahit, succis abeuntibus. Virg. Georg. III, 482: *sitis miseros adduxerat artus.* — *Lapidis*, quia Echo auditur in locis saxosis. *Doctæ rupes* tales lapides vocantur a Claudiano d. l. Cæterum Echo ad meras voces attenuata originem debet prosopopœiæ poeticæ. — Versus sqq. 400 et 401, delendos censet Heinsius. Et sunt satis inepte adspersi; dictum enim jam ante erat, eam latere silvis et merum sonum esse.

403. *Ludere*, ludibrio habere, spernere. Tibul. I, VIII, 71: *Hic Marathus quondam miseros ludebat amantes, Nescius ultorem post caput esse Deum.* Superbiam enim illam odisse credebantur Dii. Ibid. 69: *Oderunt, Pholoe, moneo, fastidia Divi.* In iis potissimum Nemesis, cujus pulcherrimum signum erat *Rhamnusium* prope Athenas: vide Herder. in libro *zerstreute Blaetter*,

« Sic amet iste licet, sic non potiatur amato ! »
Dixerat : adsensit precibus Rhamnusia justis.
Fons erat illimis, nitidis argenteus undis,
Quem neque pastores, neque pastæ monte capellæ
Contigerant, aliudve pecus ; quem nulla volucris,
Nec fera turbarat, nec lapsus ab arbore ramus.
Gramen erat circa, quod proximus humor alebat ;
Silvaque, sole lacum passura tepescere nullo.
Hic puer, et studio venandi lassus et æstu,
Procubuit ; faciemque loci, fontemque sequutus ;
Dumque sitim sedare cupit, sitis altera crevit :
Dumque bibit, visæ correptus imagine formæ,

Fasc. II, II, 4. — *Licet*, pro cupio, locum habet in precibus. Hor. III, Od. XXVII, 13, *sis licet felix*. — *Iste*, pro quo Codices nostri habent *ipse*. — *Adsensit*. Unus *accessit*, quod eodem redit; vide Burmannum. — Nostri Regii, *adsensit*.

407. *Fons* ille erat in Thespiensium finibus, Pausaniæ adhuc ætate Narcissi nomen gerens. Claritas ejus et puritas h. l. urgetur, quia sic tanto magis formam pueri reddere poterat. — *Argenteus*, pellucidus : *ἀργύρεοι ποταμοὶ* aut *πηγαὶ* etiam apud Græcos. — *Nitidus*, nil nisi clarus. Etiam Heroid. XV, 157, *nitidus fons*. — *Quem neque pastores* etc. fons plane intactus : *integer fons* Lucret. I, 925 ; Horat. I, Od. XXVI, 6. — *Monte*. Aut subintelligitur *in* (quod vocabulum habent plerique et omittunt nostri Regii), aut *mons* nunc est herba in monte ; vide Burmannum. — *Lapsus*. Sic et nostri Regii. — Duo, *raptus*, idque adblandiebatur Heinsio. — *Lacus* vocatur et versu 500. Eum frigore suavem describere voluit ; sed hic *tepescere* displicet, quia *tepor* gratus est. Melius Horat. II, Od. XV, 9 : *Excludit ictus fervidos spissa ramis laurea*. Similiter infra V, 389. — *Lassus*. Codex Regius A *fessus* ; vividior an debilior sit ista lectio non dicam. *Ed.*

414. *Sequitur* locum is, qui amœnitate ejus allectus eum adit. Cic. II, Legg. 1 : *Hanc amœnitatem loci sequor*. Potest tamen *sequutus* et explicari, impulsus facie, propter faciem. Plin. X, Ep. 94, *mores ejus sequutus*. Non ineptum lusum præbuit vocabulum *sitis*, quod et de vehementiore appetitu dicitur. — *Altera*, alia, alius generis. — *Bibit*. Burmannus malit *videt*, quia jam versu superiori Narcissum *bibentem* descripserit. Immo ibi modo *cupit* bibere. — Pessima hæc conjectura Burmanni. Nostri habent *bibit*. Ed. — *Imagine*, amore imaginis. *Imago* autem *formæ* i. q. umbra, quam per omnem h. l. valde variavit. In verbis *spem sine corpore amat* frustra hæserunt Interpretes. Intelligitur umbra, quam corpus esse sperabat, neque tamen erat. Ipse sic explicat

Spem sine corpore amat : corpus putat esse, quod umbra est.
Adstupet ipse sibi, vultuque immotus eodem
Hæret, ut e Pario formatum marmore signum.
Spectat humi positus geminum, sua lumina, sidus,
Et dignos Baccho, dignos et Apolline crines,
Impubesque genas, et eburnea colla, decusque
Oris, et in niveo mixtum candore ruborem;
Cunctaque miratur, quibus est mirabilis : ipse
Se cupit imprudens; et, qui probat, ille probatur;

verbis subjectis. — *Spem*. Pauci, *rem*, probante Heinsio. Sed Burmannus recte monet, *rem* opponi quidem umbræ aut nomini, non autem corpori. — *Umbra;* Codices Regii A et B habent *unda*. Hæc lectio non spernenda videtur, et aptior huic loco, ubi agitur de imagine quæ in unda delineatur; attamen infra, versu 434, legitur *umbra est*. Ed.

418. *Adstupet ipse sibi.* Pausanias, dicto loco, absurdum hoc figmentum esse judicat; neminem enim tam stolidum esse, ut sui amore capiatur, hominemque ab umbra discernere nequeat. Quid autem Noster? Is eo ita delectatus est, ut intolerabilis garrulitatis exemplum nobis reliquerit, neque voluptatem, sed tædium lectoribus paraverit. Semper ad eamdem notionem revolvitur, quin adeo, quæ ipse dixerat, Narcissum repetentem inducit. Diutius etiam, quam naturæ veritas patitur, eum hoc errore fascinatum tenet. Adde frigida acumina, quibus h. l. distinxit. — *Adstupere* dictum, ut *adgemere*, *adsonare*, *adludere* alicui. Stupori convenit vocabulum *hærere*. Apud Virg. Æn. VI, 471, regina non aliter hæret, ac *si dura silex, aut stet Marpesia* (in Paro) *cautes*. Inde Noster fecit, *ut e Pario formatum marmore signum*.

420. *Geminum sidus*, hoc est *sua lumina*, aut sic : *sua lumina* tanquam *geminum sidus*. — Plerique, *ceu lumina;* Heinsius vero, Behotium in Apophor. sequutus, dedit *sua lumina*, malit tamen *duo lumina*, quod placet et Schirachio. Burmannus præfert Zinzerlingii conjecturam, *geminum, ceu sidera, lumen*. — Cod. R. A, *sua;* R. B, *ceu*. — Oculi fulgentes, siderum instar, ponuntur in maxima pulchritudinis parte. Cf. ad I, 499. — *Apollo* et *Bacchus* laudantur a poetis ob æternam juventutem et formositatem; imprimisque tribuuntur iis pulchri et promissi capilli : Amor. I, 14; Martial. IV, Epigr. XLV. Hinc Bacchus εὐκόμης, χρυσοκόμης etc. — *Et dignos;* Cod. Regii habent *Et digitos Baccho*. Lectionem istam rejiciendam merito censet Heinsius; nam de digitis Bacchi nulla hoc loco mentio fieri potest; verum de comis ejus passim apud poetas, hinc etiam ἀκιρσεκόμης dictus et ἁβροκόμης Græcis. *Ed.* — *Impubes*, lanugine obductas. — *Decus*, exquisitius quam pulchritudo. — *Mixtus* alibi sine præpositione legitur vel cum tertio, vel cum sexto casu.

425. *Se cupit*. De *cupere* et *petere*

Dumque petit, petitur; pariterque incendit, et ardet.
Irrita fallaci quoties dedit oscula fonti!
In medias quoties, visum captantia collum,
Brachia mersit aquas; nec se deprendit in illis!
Quid videat, nescit; sed, quod videt, uritur illo;
Atque oculos idem, qui decipit, incitat error.
Credule, quid frustra simulacra fugacia captas?
Quod petis, est nusquam: quod amas, avertere, perdes:
Ista repercussæ, quam cernis, imaginis umbra est:
Nil habet ista sui; tecumque venitque, manetque;
Tecum discedat, si tu discedere possis.
Non illum Cereris, non illum cura quietis
Abstrahere inde potest: sed opaca fusus in herba
Spectat inexpleto mendàcem lumine formam;
Perque oculos perit ipse suos; paulumque levatus,
Ad circumstantes tendens sua brachia silvas,
« Ecquis, io silvæ, crudelius, inquit, amavit?

vide ad 353. — *Imprudens*, nesciens illam imaginem esse umbram suam. — *Qui probat... ardet*. Frigidum acumen. *Probare*, pulchrum et amore dignum judicare. — *Qui probat*, *ille*. Nostri Regii, *ipse*. — *Incitat oculos*, irritat amorem per oculos.

432. *Credule*, *quid frustra* etc. Jam supra versu 417, poeta hunc errorem indicaverat; itaque aut hæc, aut illa resecanda fuissent. — *Quod amas*, *avertere*, *perdes*. Tu modo te averte, nulla erit umbra, nihil quod ames. *Ed.*—*Nil habet ista sui*, non constat per se, nihil habet proprium. Bene sic describitur umbra. — *Tecum discedat*. Codices nostri Regii, *discedet*.

437. *Non illum Cereris* etc. Nec Ovidium brevitatis cura ab hoc fonte et a Narcisso abstrahere potuit. — *Fusus*, alibi *reclinatus*, *stratus*, *abjectus*. Sed et græce sic χυθεὶς, ut Anacr. Od. LII, 16. — *Opaca*, quam opacat silva. — Heinsius conjecturat *opaca in umbra*; sine causa. — *Inexpleto*, quod contemplanda imagine *expleri*, satiari non poterat. — *Mendacem*, quæ videbatur esse forma, neque tamen erat. — Falsam adolescentis figuram. *Ed.* — Elegans est hic usus verbi *mentiri*.

440. *Paulumque levatus*. Neapolitanus, *levata*, quod non displicet Heinsio. Mox Burmannus, ex uno Heinsii et tertio Leidensi probat *tendit*, atque ex eodem Leidensi et duobus Regiis, *Et quis*, ut rotundior sit oratio. — Sic et in versu 444 noster Regius A, *Et quem* pro *Ecquem*, errore facili. *Ed.*

» Scitis enim, et multis latebra opportuna fuistis.
» Ecquem, quum vestræ tot agantur secula vitæ,
» Qui sic tabuerit, longo meministis in ævo?
» Et placet, et video; sed quod videoque, placetque,
» Non tamen invenio : tantus tenet error amantem!
» Quoque magis doleam; nec nos mare separat ingens,
» Nec via, nec montes, nec clausis mœnia portis;
» Exigua prohibemur aqua : cupit ipse teneri;
» Nam, quoties liquidis porreximus oscula lymphis,
» Hic toties ad me resupino nititur ore :
» Posse putes tangi : minimum est, quod amantibus obstat.
» Quisquis es, huc exi! quid me, puer unice, fallis?
» Quove petitus abis? certe nec forma, nec ætas
» Est mea, quam fugias; et amarunt me quoque Nymphæ.
» Spem mihi, nescio quam, vultu promittis amico;
» Quumque ego porrexi tibi brachia, porrigis ultro :
» Quum risi, adrides : lacrimas quoque sæpe notavi,
» Me lacrimante, tuas : nictu quoque signa remittis :

443. *Scitis enim, et multis* etc. Burmannus opinatur procacitatem nympharum hic tangi. Sed videtur poeta omnino amantes intellexisse, qui fere loca remota, silvas et antra, quærere solent. Commoda autem est hæc ad silvas apostropha. — *Ecquem, quum vestræ* etc. Ordo est : Ecquem meministis, in longo ævo, qui sic tabuerit, et paulatim consumptus sit? *Ed.*

448. *Nec nos mare separat* etc. Plinius, Epist. VI, 1, 1 : *Desiderium absentium nihil perinde ac vicinitas acuit.* — Sed *via* in his impedimentis male commemoratur; ea enim facile potest transiliri. — *Tenere* vox amantium, quum potiti sunt amato, et ferme cum amplexibus conjungitur. VII, 56, 143. — *Liquidis*, limpidis. — *Resupino* etc., corpore inclinato, sursum erigi conatur.

454. *Puer unice.* Unus Palatinus; unus Argent. et Thysii codex, *puer invide*, quod Danieli, Heinsio placebat. — *Unicus*, quem præ cæteris amamus, quia cæteris præstat vel animi vel corporis dotibus. Multus est in h. v. explicando Heins. ad h. l. Raro ponitur pro *unus*.

457. *Promittis* exquisitius quam, facis. — *Amicus*, hilaris. VIII, 677, *boni vultus*. — *Porrexi tibi.* Codex Regius A, pro *tibi*, habet *mea*. — *Nictu* dedit Burmannus ex uno Juniano, quum cæteri *nutu* aut *motu* habeant. — Regii nostri, *nutu*. — *Nictus* proprius est amantium, quum

» Et, quantum motu formosi suspicor oris,
» Verba refers, aures non pervenientia nostras.
» In te ego sum, sensi; nec me mea fallit imago :
» Uror amore mei; flammas moveoque feroque.
» Quid faciam? roger, anne rogem? quid deinde rogabo?
» Quod cupio mecum est, inopem me copia fecit.
» O utinam nostro secedere corpore possem!
» Votum in amante novum; vellem, quod amamus, abesset!
» Jamque dolor vires adimit; nec tempora vitæ
» Longa meæ superant; primoque exstinguor in ævo;
« Nec mihi mors gravis est posituro morte dolores.
» Hic, qui diligitur, vellem diuturnior esset:
» Nunc duo concordes anima moriemur in una. »
Dixit, et ad faciem rediit malesanus eamdem;
Et lacrimis turbavit aquas; obscuraque moto
Reddita forma lacu est: quam quum vidisset abire,

blande se invicem intuentes oculos movent, osque diducunt ad subridendum, Græcis est σκαρδαμυγμός. Sed h. l. non nisi ad oculorum motum retulerim, quia *risus* jam præcessit. Forte tamen præstat ex plurimis *nutu*. IV, 63 : *nutu signisque loquuntur*. Art. Amat. I, 138 : *Nec tibi per nutus accipienda nota est*. Ibi quoque non nisi unus *nictus* præfert. — *Pervenientia aures*, intellige *ad*. Sæpe Homer. ἷκε πόλιν, omisso εἰς; quod imitati sunt Latini.

463. *In te ego sum*. Vulgo *Ille* aut *ipse ego sum*. Sed Heinsius ex Mediceo, *In te*. — Codices nostri Regii, *iste*. — *In te ego sum* etc. Hactenus error. Eo expeditus Narcissus in desperationem vertitur, cujus autem vim non bene expressit poeta. Alienum ab ea est oxymoron *inopem me copia fecit*, alienus ille lusus, *Votum... abesset*; ineptum acumen, *Hic, qui diligitur* etc. — *Quid deinde rog.* et si rogare libet, quid tandem rogabo? — *Inopem me copia fecit*. Ausonius de Narcisso : *Si cuperes alium, posses, Narcisse, potiri; nunc tibi amoris adest copia : fructus abest*. Epigram. 95 et 96. *Ed.*

470. *Superant*, supersunt. Quod Virgilianum est...... *Superatne, et vescitur aura?* — *Primo ævo*, ineunte ætate. — *Anima in una*, dum unus animam exhalat. Dictum hoc e sermone intimæ familiaritatis sibi vindicantis alterius sortem. IV, 108; IX, 388; XII, 229. Sed ab hoc loco alienum est, quia Narcissus jam senserat, umbra sua se ardere.—Malim explicare non illi animum mutari, licet errorem agnoverit.

474. *Malesanus*, insanus, vel quia redibat ad aquam quæ renovabat dolores, vel propter amorem sui. — *Lacrymis* incredibilem tribuit vim.

« Quo fugis? o remane; nec me, crudelis, amantem
» Desere, clamavit : liceat, quod tangere non est,
» Adspicere, et misero præbere alimenta furori. »
Dumque dolet, summa vestem deduxit ab ora,
Nudaque marmoreis percussit pectora palmis.
Pectora traxerunt tenuem percussa ruborem;
Non aliter, quam poma solent, quæ candida parte,
Parte rubent : aut, ut variis solet uva racemis
Ducere purpureum, nondum matura, colorem.
Quæ simul adspexit liquefacta rursus in unda,
Non tulit ulterius; sed, ut intabescere flavæ

477. *O remane. O* ante *remane* recepit Burmannus ex Vossio; Heinsius suadebat, *oro mane*, ut ultima in *oro* corripiatur. — Nostri Regii habent, *Quo refugis, remane.* Et hanc lectionem forsan vera sit. *Ed.* —*Misero furori;* quod homines miseros faciat, qui illo vexantur.

480. *Summa vestem deduxit ab ora.* Codices Regii nostri, *summo vestemque reduxit ab ore.* Id est, reduxit vestem quæ totum tegebat corpus, præter os et faciem. Non male; sed displicet quod *τὸ que* post secundam vocem rejiciatur; impeditus præterea phrasis ordo, nisi interpunctio mutetur. Servanda igitur vulgata lectio. *Ed.* — *Ora,* extrema pars vestis, vel, ut hoc loco in pectore (*summa, suprema*) vel infra (*ima*). Jam ut II, Fast. 347 : *tunicas ora subducere ab ima* sensu obscœno, sic h. l. *vestem deducere summa ab ora,* quod facere solebant, qui planctus causa pectus nudabant; vid. Heinsius ad h. l., et Burmannus ad Am. I, VII, 48. Cf. et infra V, 399. Hoc autem figmentum præclarum est. — *Tenuem ruborem.* Florentinus S. Marci, primus Vaticanus, et duo alii, *roseum.*—Nostri Regii, *tenuem.* — *Tenuem ruborem* illustrat duplici comparatione, quæ probanda quidem est; sed an admirabilem phantasiæ vim prodat, et digna sit ingenio summi poetæ, ut Schirach. videtur, nescio. Non debemus nimii esse in laudandis poetarum veterum locis. In posteriore forsan respexit Hor. II, Od. V, 10 : *Jam tibi lividos Distinguet Autumnus racemos, Purpureo varius colore.* Alias hujus generis similitudines collegit Brouckhusius ad Propert. II, II, 20. —*Ducere colorem,* ut in Metamorphos. libro VIII, 760, *ducere pallorem;* ut antea dixerat Virg. Ecl. IX, 49, *duceret uva colorem.*

486. *Liquefacta,* quod et habent nostri Codices Regii, offendit Heinsium, quia cera dicatur *liquefieri,* non *unda.* Burmannus refert inter singularia Ovidii. Passim apud Nostrum *liquida aqua* pro limpida, clara, ut 451, et I, 370. Plinius, V, Ep. VI : *purius cælum, aer liquidior;* Panegyr. 82, *liquida flumina.* Itaque limpidam redditam recte *liquefactam* dixeris. — *Ut intabescere.* Cod. Regius B, *uti intabescere.*

Igne levi ceræ, matutinæque pruinæ
Sole tepente solent; sic attenuatus amore
Liquitur; et cæco paulatim carpitur igni.
Et neque jam color est mixto candore rubori;
Nec vigor, et vires, et quæ modo visa placebant,
Nec corpus remanet, quondam quod amaverat Echo.
Quæ tamen ut vidit, quamvis irata memorque,
Indoluit : quotiesque puer miserabilis, Eheu!
Dixerat; hæc resonis iterabat vocibus, Eheu!
Quumque suos manibus percusserat ille lacertos,
Hæc quoque reddebat sonitum plangoris eumdem.
Ultima vox solitam fuit hæc spectantis in undam;
Heu frustra dilecte puer! totidemque remisit
Verba locus; dictoque Vale, Vale inquit et Echo.
Ille caput viridi fessum submisit in herba;
Lumina nox claudit, domini mirantia formam.

490. *Liquitur.* Liquescit ac paulatim consumitur. *Ed.* — *Et cæco carpitur igni.* Occulto amore, clandestino, per membra et ossa meanti, cruciatur. Male nostri Regii, *tecto*, quod glossam redolet. Longe rectius, *cæco igni*, tertius Mediceus et quinque alii; sex pro diversa lectione id ipsum exhibent. Notum hoc Virg. Æn. IV, 2, *Vulnus alit venis, et cæco carpitur igni.* Ed. — De verbo *carpi*, vide ad II, 781; unde apparet, *passim* nunc posse abesse. — *Et vires*, pro *nec vires*: vide Burmannum.

491. *Et neque* etc. Ad φιλαύτων νεοσόφων et δοκησισόφων ingenia exprimenda, eleganter sumitur flos vernus, idemque φίλομβρος pluviæ sititor, quum ejusmodi ingenia spem sui sub initia prodigam præbeant, quam tamen fallunt, et frugis bonæ expectationem destituunt. *Ed.*

494. *Quamvis irata memorque* se a Narcisso fuisse spretam. *Ed.* — *Memor*, scilicet injuriæ ipsi factæ. Sed displicet Glareano, quod Echo mutata in lapidem *viderit* Narcissum. Respondet Burmannus poetam narrasse quidem jam antea metamorphosin Echus, sed eam simul cum Narcissi transformatione factam esse. Putem, *videre* omnino esse sentire, intelligere. Hoc poterat, quia nunc quoque persona erat. Præterea sæpius jam observavimus, hæc et talia in Ovidio non esse urgenda. Cæterum ingeniose Echo hic inducitur et fabulæ innectitur. Etiam illud *indoluit* ex natura Echus bene confirmatur. Male Heinsius etiam versu 501, *lacus* recepit. Immo *locus*, in quo mutata Echo, remittebat verba.

503. *Nox claudit.* Codices nostri Regii, *mors clausit.* Quum hic nullo

Tum quoque se, postquam est inferna sede receptus,
In Stygia spectabat aqua : planxere sorores
Naiades ; et sectos fratri posuere capillos :
Planxere et Dryades : plangentibus adsonat Echo.
Jamque rogum, quassasque faces, feretrumque parabant :
Nusquam corpus erat : croceum pro corpore florem
Inveniunt, foliis medium cingentibus albis.

VI. Cognita res meritam vati per Achaidas urbes

attributivo vel adjectivo *nox* ista designetur, quod tamen necesse esset, *mors* præferendum censeo. *Ed.* — *Dominus luminum*, ut VI, 560, *domino linguæ*. — *In Stygia* etc. Manes enim in inferna sede exercent studia antiqua : vide ad IV, 445. Nihilo tamen minus Noster nunc ingenio abusus est: *Stygis* enim turbida aqua et limo plena non poterat spectantis formam reddere.

505. *Planxere sorores*. Apud Claudian. d. l. Narcissum *fracta Cephissus arundine luget*. — *Sectos capillos*. Ex more antiquissimo solebant mortuorum tumulis secti capillorum cincinni imponi. — Quoniam in Gronoviano *fronti posuere* exstat, Burmannus conjecturat *fonti*, tanquam busto Narcissi. — Non infausta Burmanni conjectura. Nostri tamen Codices habent *fratri*. Ed. — *Ponere* solemne in consecrationibus. Tibullus, I, 1, 14, *pomum ponere Deo*. Mirum autem est, Nymphas *rogum* et *feretrum* parasse.

508. *Quassasque*. Septem MSS. *cassasque*. Id Burmannus explicat, quæ resectæ ab arbore succo suo carent et aridæ sunt.—Nostri, *quassasque*. Et arguta forte videbitur explicatio Burmanni. *Cassas* pro *quassas* scriptum fuisse a librariis, et eodem sensu, quis demiretur, quum sciverit quomodo ante typographiam repertam scriberentur libri? scilicet duo, tres, vel plures scribæ ante pluteum, dictante verba magistro, exarabant; et, prout quisque peritus esset, alter *quassas*, alter *cassas* in suo codice reponebat. Similiter ex omnibus hisce mendis quæ in nostris scriptis libris occurrunt. *Ed.*— *Quatere*, *quassare*, *percutere faces*, formulæ obviæ. Vid. Heinsius ad IV, 758. Jactabantur enim inter eundum. — *Croceum florem*. Narcissum. Flos hic Diis inferis sacer fingitur, ut qui floreat tantum et transeat, neque ullum ex se fructum edat; ita et ingenia præcocia haud facile perveniunt ad frugem. *Ed.*— *Flos* autem ille etiam hodie juxta Heliconem plurimus reperitur, ut narrat *Chandler* in Itiner. cap. 64.

511–733. *Cognita res meritam* etc. Bacchus, emensus multas terras, Thebas venit. Pentheus vero, Echionis filius, Cadmi ex Agave nepos, cui Cadmus imperium tradiderat, quum sacra nova accipere nollet, Bacchumque adeo interficere conaretur, dilaceratus est ab Agave et sororibus, quas Bacchus eum in finem in furorem adegerat. Tractata est hæc fabula post Æschylum, cujus Pentheus interiit, ab Euripide in

Attulerat famam; nomenque erat auguris ingens;
Spernit Echionides tamen hunc, ex omnibus unus
Contemtor Superum, Pentheus; præsagaque ridet
Verba senis; tenebrasque et cladem lucis ademtæ
Objicit: ille movens albentia tempora canis,
« Quam felix esses, si tu quoque luminis hujus

Bacchis. Habent eam Apollod. III, v, 2; Hygin. fab. 184; Philostr. Icon. I. Attingit etiam Theocrit. Id. 26. Cf. et Senec. Œd. 404-508, et similem loc. apud Virgil. Æn. VII, 385 sqq. Sine dubio Pentheus, quum furorem Bacchicum, qui totas interdum civitates invadebat, coercere vellet, a Bacchis occisus est. Ferociorem autem eum Ovidius descripsit, quam Euripides. Nullam autem transformationem hæc fab. habet; itaque Noster, ne instituti immemor videretur, inde ad versum 574, commode intexuit aliam. — *Res*, vaticinium de Narcisso impletum; *cognita*, quum esset divulgata. — *Vati*, Tiresiæ; redit enim eo, quo deflexerat carmen. — *Achaidas*, græcas. Apud Homer. omnes Græci Ἀχαιοί. — *Achaidas urbes* Cod. Regius B, *Archadas*; male. *Achaica* regio est Græciæ, Peloponneso contermina. *Ed.* — *Auguris*. Aures ejus ita purgatæ erant, ut omnes avium voces auditu perciperet. Apollod. III, VI, 7. Apud Euripid. d. l. 347, sedes habet, ubi οἰωνοσκοπεῖ. — Jam breviter notat mores Penthei, qui ad hanc rem pertinebant, *Contemtor Superum: ex omnibus*, ex omni familia Cadmi. Cæteri venerabantur Bacchum: vid. vers. 564. — *Tenebræ*, ut σκότος, de cæcitate. — *Cladem*, damnum, quod passus erat, luce ademta. Aliter Tiresiam increpat apud Euripid. 255 sqq.

516. *Movens*. Motus et agitatio capitis signum indignationis. Movet autem Tiresias *tempora*, et quidem senilia. Sed id graphice expressit, *albentia canis*, tempora cana. Πολιοὶ κρόταφοι. Anacr. Od. 56; et Hom. Il. Θ, 518, senes vocat πολιοκροτάφους γέροντας. Tiresiam, qui quatuor generationibus post, Eteoclis et Polynicis tempore, adhuc vixit, jam senem facit tempore Penthei, sequutus Euripidem, apud quem Bacch. vers. 258, Pentheus ei tribuit γῆρας πολιόν: vid. Barnes. ad vers. 178. Et commode h. l. senectutis mentio fit; ea enim tanto majorem auctoritatem vati, tantoque majorem fidem ejus responsis conciliabat. Nec tamen omnino spernenda est altera lectio, *albentia tempora vittis*, maxime ob XIII, 643: *Hinc Anius niveis circumdata tempora vittis Concutiens*. Vitta enim alba insignire solebat tempora augurum. — *Canis*. Zinzerling. in Promuls. I, cap. 51, ex MSS. corrigit *vittis*, quod Heinsius exemplis illustrat.

517. *Quam felix esses*. Et ad risum et ad cladem oculorum verbis gravissimis respondet vates. Apud Euripid. 368, non μαντικῇ, sed τοῖς πράγμασιν edoctus veretur, ne Pentheus luctum inferat Cadmi domo. Sed Ovid. vel nexus causa hæc novavit. — *Bacchia sacra*. Codex Regius A *Bachia* et supra τὸ *i* ab eadem manu reposita fuit litera *c*, unde le-

» Orbus, ait, fieres, nec Bacchia sacra videres!
» Jamque dies aderit, jamque haud procul auguror esse,
» Qua novus huc veniat, proles Semeleia, Liber.
» Quem nisi templorum fueris dignatus honore,
» Mille lacer spargere locis, et sanguine silvas
» Fœdabis, matremque tuam, matrisque sorores.
» Evenient : neque enim dignabere numen honore;
» Meque sub his tenebris nimium vidisse quereris. »
Talia dicentem proturbat Echione natus :
Dicta fides sequitur; responsaque vatis aguntur.
Liber adest; festisque fremunt ululatibus agri :

gendum *Bachica* quod habet et Codex B; non male. *Ed.* — *Bacchia sacra*, *τελετὰς εὐίους*, i. e. mysteria bacchica : vid. Perizon. ad Ælian. V. H. II, xxxi, 20. Dicta sunt, ut omnia sacra enthusiastica, *Orgia*, *ἀπὸ τῆς ὀργῆς*, a furore, insania : vid. ad IV, 1. Intelliguntur autem h. l. prisca illa orgia, diversa ab Atheniensium Dionysiis, et *trieterica* dicta, quoniam a Thebanis tertio quoque anno celebrabantur, et quidem in monte Cithærone nocturnis discursibus : vid. Barnes. ad Euripid. vers. 133, et Perizon. ad Ælian. V. H. XIII, 2.

519. *Jam*, vox vaticinantium; itaque repetitur non sine gravitate. — Codices nostri Regii : *Namque dies aderit, quam jam haud procul* etc. quam lectionem, teste Heinsio, habent vetustiores; quis vulgatam intulerit non dicit Gierig. *Ed.* — *Novus*, non est recentior, diversus a priscis hujus nominis Diis, sed, ut Francius bene vidit, nobis adhuc incognitus. Eurip. vers. 219, *ὁ νεωστὶ δαίμων*; vers. 256 et 272, *ὁ δαίμων ὁ νέος*. Sic sæpe *novus* apud Nostrum, *novi fluctus*, *nova monstra* etc. i. e. adhuc ignota. — *Veniat* exquisitius, quam *veniet*. Tibul. I, iv, 49. : *Tempus erit, quum me deducat*, ubi vide observationem Heynii.

521. *Quem nisi* etc. Nisi dignum eum judicabis, quem colas templis excitandis et dedicandis. *Honorare templis*, aris, statuis, ut græc. *τιμῆσαι ναοῖς* etc. : vid. Perizon. ad Ælian. V. H. II, xxxi, 12. — *Lacer spargere*, laceraberis et spargeris. — *Fœdare*, de sanguine vulneratorum. Virgil. Æneid. II, 492, *fœdantem sanguine ignes*. — *Sub*, in, *tenebris*, ut VII, 2, *sub nocte*. In *sub tenebris vidisse* inest acumen. — Codex Regius B, *Meque ab his tenebris*.

527. *Responsa*, vaticinium : vide ad vers. 340. — *Aguntur*, eventum habent. Idem est alterum *fides sequitur*, quod Rod. non bene reddidit, *der Glaube folgt den Worten*.

528. *Adest*, nempe e Lydia. Euripid. 234. Thebis mulieres coegit *βακχεύειν ἐν τῷ Κιθαιρῶνι*. Apollod. Noster brevitatis studio statim irruit in ipsum fremitum. Agri *fremunt*, *βρέμουσι*, verbum proprium de Bacchantibus, unde Bacchus *Βρόμιος*; vid. Longin. XV, 6. — *Ululatibus*,

Turba ruunt, mixtæque viris matresque, nurusque,
Vulgusque, proceresque, ignota ad sacra feruntur.
« Quis furor, anguigenæ, proles Mavortia, vestras
» Attonuit mentes? Pentheus ait: ærane tantum

ἰαχαῖς, ὀλολυγμοῖς. Ipse Bacch. de se, Eurip. vers. 24, Thebas in Græcia primas ἀνωλόλυξα, ululatu complevi. Nam ὀλολύζειν et *ululare*, etiam præ gaudio exclamare et ululare, sed de furibundo Bacchantium clamore in primis dicitur. — *Ululabant* autem voces has, Εὐοῖ Βάκχε, ὦ Ἴακχε, ἰὼ Βάκχε, Εὐοῖ σαβοῖ, unde εὐάζειν τὰ ὄργια, quod Virg. Æneid. VI, 517, reddidit, *evare orgia*, i. e. evando celebrare orgia: vid. Drackenb. ad Sil. II, 101. — *Festis*, quia conjuncti erant hujusmodi ululatus cum sacris Bacchi.

529. *Turba ruunt.* Codices nostri Regii, *Turba ruit;* utrumque recte. *Ed.*—Inducuntur ergo Bacchi thiasi. Virg. Ecl. V, 30; nam θίασος, *thiasus*, dicta est vocabulo proprio multitudo illa mixta et pompa, quæ Bacchum comitabatur: vid. Barnes. ad Eurip. vers. 56. — *Mixtæque* etc. Feminæ et mares, pauperes et nobiles sacris his arcanis interesse poterant. Euripid. vers. 208 sqq. Verba *ruunt* et *feruntur* egregie pingunt studium, quo superstitiosa et levis multitudo certatim advolat ad *ignota* (nam ignota et nova scire cupiunt) *sacra*. *Ruere* sic etiam XV, 729; Phædr. V, fab. I, 3. Significat enim sine ordine et summa cum contentione currere. — *Matres* et *nurus* solemne Nostro, quum omnis generis et ætatis mulieres commemorat. Et *nurus* poetis omnis mulier. Brouckh. ad Propert. II, v, 26. — *Mixtæ viris*. Eurip. 36: γυναῖκες ὁμοῦ δὲ Καδμου παισὶν ἀναμεμιγμέναι. — *Proceres*, ipse Cadmus cum filiabus et Tiresia. Eurip. 299. — *Vulgusque, proceresque;* jam in libro I, 193: *Faunique, Satyrique* etc. infra, libro IV, 10: *Telasque, calathosque* etc. In his tribus locis nostri Regii Codices τὸ *que* prius non habent, sed dant *Et vulgus, proceresque* etc. *Et Fauni Satyrique* etc. *Et telas calathosque* etc. Vulgatam lectionem retinuimus, quia hujus metri exempla reperiuntur apud Virg., præsertim in Ecl. IV, 51; et Georg. I, 279. *Ed.*—*Proceres* dicuntur qui in civitate eminent, sicuti, in ædificiis, capita trabium quæ proceres appellantur. *Ed.*

531. *Quis furor.* Summa orationis: non vincimur vi armorum fortiumque virorum, sed inanibus tympanis pueri mollis obscœnorumque gregum, quod Thebanorum origine indignissimum. In hac origine et in illa mollitie explicanda totus est, proditque animum rei turpitudine commotissimum. Abundat antithetis. — *Quis furor* crebra vox indignantium. VI, 170; Virgil. Georg. IV, 495; Tibul. I, x, 33. — *Anguigenæ*, Thebani ex anguis dentibus prognati, Græcis Σπαρτοί. Eorum urbs *draconigena*, III Fast. 865. Utrumque voc. ab ipso Ovidio signatum videtur ad formam *terrigena* etc.—*Proles Mavortia*, nam draco ille Martis filius fuerat.

532. *Attonuit.* Codices nostri, *Attollit*, quod improbat Heinsius; tamen *attonuit* videtur emendatio recentiorum. *Ed.* — *Attoniti*, qui, audito Bacchantium fremitu, et ipsi furorem concipiunt: vid. Iani ad Horat. I, Od. XVI, 7.—*Æra*, cym-

» Ære repulsa valent? et adunco tibia cornu?
» Et magicæ fraudes? ut, quos non belliger ensis,
» Non tuba terruerint, non strictis agmina telis;
» Femineæ voces, et mota insania vino,
» Obscœnique greges, et inania tympana vincant.
» Vosne, senes, mirer? qui, longa per æquora vecti,
» Hac Tyron, hac profugos posuistis sede Penates;
» Nunc sinitis sine Marte capi? vosne, acrior ætas,
» O juvenes, propiorque meæ, quos arma tenere,

bala, quorum usus in mysteriis Bacchi non minus, quam in sacris Cybeles; multa enim utrisque sacris communia. Erant concava, atque inter se concussa, tinnitum acutum dabant, et pungentem veluti animos: vide IV Fast. 189. — *Repulsa*, pulsa, ut Tibul. I, III, 24; VIII, 22. — *Adunco tibia cornu*, tibia Phrygia, inventa a Mida rege, et incurva, quum ceteræ tibiæ essent rectæ. Virgil. Æneid. XI, 737: *Ubi curva choros indixit tibia Bacchi.* Cornu additum augebat sonum.

534. *Magicæ fraudes.* Cantab. *frondes*, quod et Heinsio et Burmanno placet.—Nostri Codd. *frondes*. Apud Euripidem, versu 234, Bacchus γόης et ἐπῳδός. Quum sacra Bacchi essent nocturna, arcana et cum multis præstigiis conjuncta, Pentheo videbantur *magicæ fraudes*: vide supra Var. Lect. — *Belliger ensis*, ut Martial. V, Epigr. XXV, *belligera hasta*; Horat. Sat. I, 31, *hosticus ensis.* — *Belliger* Heinsius ex primo Gronoviano, in quo pro diversa lectione exstat, dedit. Barber. *bellifer*. Cæteri, *bellicus*. Nostri Regii, *bellicus*. — *Tubæ* usus erat in bellis; vide ad I, 98. — *Terruerint.* Nostri Regii *terruerit*, in fugam converterit. Supra I, 727: *profugam per totum terruit orbem.* Hor. II, Od. I, 19: *Fulgor armorum terret equos.*

537. *Obscæni greges.* Sil. Ital. XVII, 112, *Semiviri chori.* — *Tympana*, orbes intenti corio, pulsabantur manibus et edebant sonum raucum. Euripid. 124, θυρσότονα κυκλώματα, et versu 156, βαρύβρομα. — *Inania*, non timenda.

538. *Senes* cum Cadmo e Phœnicia profecti orbem pererraverant: vide vers. 6. Hos non omnes necasse videtur serpens a Cadmo interfectus. — *Hac Tyron.* Codex Regius B mendose, *Huc Tyro.* Tyros insula est Phœniciæ adjacens, a Tyro, Phœnicis filio, dicta. Est etiam Tyros Laconiæ urbs, et insula in mari rubro. *Ed.* — *Hac Tyron* etc. Certum signum novæ sedis captæ, si *penates* ibi constituerentur. Novæ autem sedi nomen urbis, unde venerant profugi, imponi solebat. Expressit vero, ut Nauger. jam monuit, Virgil. Æn. I, 68: *Ilium in Italiam portans victosque penates.*

540. *Acrior ætas.* Codex Regius B, male *carior.* — *Acer* de juvenili vigore. — *Propior meæ.* Elegantius Ascanius ad Euryalum, Æneid. IX, 275, *mea quem spatiis propioribus ætas Insequitur.* — *Thyrsus*, baculus aut hasta, quam gestabant, quaque

» Non thyrsos, galeaque tegi, non fronde, decebat?
» Este, precor, memores, qua sitis stirpe creati;
» Illiusque animos, qui multos perdidit unus,
» Sumite serpentis : pro fontibus ille lacuque
» Interiit : at vos pro fama vincite vestra.
» Ille dedit leto fortes : vos pellite molles,
» Et patrium revocate decus : si fata vetabant
» Stare diu Thebas; utinam tormenta virique
» Mœnia diruerent; ferrumque ignisque sonarent!
» Essemus miseri sine crimine; sorsque querenda,
» Non celanda foret; lacrimæque pudore carerent.

terram pulsabant Bacchantes. Revinctus erat hedera aut pampinis, unde ab Euripid. vers. 25, κίσσινον βέλος; ab Ovidio vero, XIII, Epist. XXXIII, *pampina hasta* vocatur : vide mox, vers. 667. Speciem ejus e gemmis expressam habes apud Perizon. ad Ælian. V. H. III, 18, et in Lipperti Dactyl. I, 184, 390. — *Fronde*. Bacchantes coronati erant hedera, pampinis aut aliarum arborum frondibus. — *Tegi* verbum solemne in hac re. Vide Catull LXIV, 257.

544. *Illiusque animos* etc. Solemne est posteris majorum facta in memoriam revocare. Argumentum autem hoc a *serpente* ductum non dedecet orationem in opere mythologico. — *Fontes* et *lacus* eodem redeunt, sed dictum hoc ad formulam *pro aris et focis*. — Pro *fontibus* nostri Codices dant *frondibus* : rarior locutio *frondes* pro lucis et silvis. *Ed.* — *Pellite* dedit Heinsius ex optimis MSS. pro vulgata *vincite*. Unus Palatinus, *perdite*. — *Molles*. Codex Regius A, *mites*. — *Molles*. effeminati. Male Burmannus pro *pellite* præfert *perdite*, quod melius conveniat v. *dedit leto*. Immo vult minus dicere, ut duplex oppositio sit, *fortes.... molles*, *leto dare... pellere*, quemadmodum ante *interiit... vincite*. — *Revocate*. Codices nostri Regii, *retinete*. — *Revocare*. restituere, vocabulo vocis ad facta translato : vid. Gronov. Observ. II, 19. Præfero tamen, quod omnes MSS. præter duos, habent, *retinete*. Heren. III, 3, *retinere fortitudinem*, conservare. Velleius, II, LXXIX, 5, *retinere dignitatem*, dignitatis memorem se gerere. Etiam in Nuce 51, *retinere decus*.

549. *Utinam tormenta*. Instrumenta sunt bellica a torquendis lapidibus, aliisque missilibus dicta. *Ed.* — *Sonarent*. Heinsius conjecturat *domarent*. Immo illud melius, diciturque non modo de igne (vide Drakenb. ad Sil. I, 129), sed et de armis; confer Virgil. Georg. I, 447. — Codices nostri Regii, *sonarent*; nil mutandum censuimus. *Ed.*

551. *Essemus... carerent*. Idem ter dixit, quia urget id, quod caput rei est. Verbis *stare*, *diruere* et *capi* ita nimis auget rem. — *Sorsque querenda*. Hoc est, sors nostra lamentatione quidem digna foret, non

» At nunc a puero Thebæ capientur inermi ;
» Quem neque bella juvant, nec tela, nec usus equorum,
» Sed madidus myrrha crinis, mollesque coronæ,
» Purpuraque, et pictis intextum vestibus aurum.
» Quem quidem ego actutum, modo vos absistite, cogam
« Adsumtumque patrem, commentaque sacra fateri.
» An satis Acrisio est animi, contemnere vanum
» Numen, et Argolicas venienti claudere portas ;
» Penthea terrebit cum totis advena Thebis ?
» Ite citi (famulis hoc imperat), ite, ducemque
» Attrahite huc vinctum : jussis mora segnis abesto. »

vituperatione. *Ed.*—*Quem neque* etc. Tibul. I, VII, 43 : *Non tibi sunt tristes curæ, nec luctus, Osiri* (quem cum Baccho confundebant Græci), *Sed varii flores, et frons redimita corymbis ; Fusa sed ad teneros lutea palla pedes, Et Tyriæ vestes, et dulcis tibia cantu.* Et ad ipsum Bacchum Horat. II, XIX, 25 : *Quanquam choreis aptior et jocis Ludoque dictus, non sat idoneus Pugnæ ferebaris, sed idem Pacis eras medius belli.* Etiam secundum Eurip. 419, amat ὀλβοδότειραν εἰρήνην. — *Crinis* Bacchi passim laudatur : vid. ad vers. 421. Eum ornare solebat. Eurip. 234 : ξανθοῖσι βοστρύχοισιν εὔκοσμος κόμην. — *Madidus*, delibutus. Unguebantur autem Veteres etiam oleo myrrheo, de cujus præstantia vid. ad X, 500. — *Molles coronæ*, nempe hederaceæ, unde Bacchus κισσοκόμης : *Semper hedera tempora vincta gerit*, Tibul. III, VI, 2. Hederæ autem *mollitudo* tribuitur a poetis. Virg. Ecl. V, 31. — De *purpurea* Bacchi veste vid. Salmas. ad Tertullian. de Pallio, p. 329. Talem etiam Homerus, h. Bacch. 5, ei tribuit. — *Pictis* eo ipso, quod aurum intextum. II, 734.

557. *Modo vos absistite.* Plurimi, *adsistite.*—Regii nostri, *absistite.*— Lectio *adsistite* convenit quidem verbis Eurip. 780, ubi Pentheus scutatos et equites arcessi jubet, sed non perinde moribus et consilio Penthei e notatione Ovidii sibi arrogat. *Absistite*, scilicet a sacris novis. — *Adsumptum*, quem falso sibi arrogat. XI, 789. — *Adsumtumque patrem* ; Jovem quem ementitus est patrem. *Ed.* — *Commentaque sacra*, conficta. *Ed.*

559. *An satis Acrisio.* Acrisius Argivorum rex, occlusis portis, neque Deum hunc (Bacchum), neque sacra ipsius admisit. *Ed.* — De Acrisio Bacchum spernente vid. IV, 606 sqq. Sed *Argos* Deus ille serius profectus est. Apollodorus. Etiam Euripid. XX, ipse narrat, Thebas primam esse Græciæ urbem, quam intrarit. — *Vanum*, quod non est numen. — *Penthea*, cum emphasi, pro, me, confer XIII, 17, ubi Ajax, de Ulysse : *æmulus Ajacis.* — *Advena.* Bacchus quem non civem agnoscit Pentheus, nedum Deum. *Ed.* — *Ite citi* etc. Confer 355. — *Ducem*, venerat enim cum comitibus.

Hunc avus, hunc Athamas, hunc cetera turba suorum
Corripiunt dictis, frustraque inhibere laborant.
Acrior admonitu est; irritaturque retenta,
Et crescit rabies; remoraminaque ipsa nocebant.
Sic ego torrentem, qua nil obstabat eunti,
Lenius, et modico strepitu decurrere vidi:
At quacumque trabes obstructaque saxa tenebant,
Spumeus, et fervens, et ab objice sævior ibat.
Ecce cruentati redeunt; et, Bacchus ubi esset
Quærenti domino, Bacchum vidisse negarunt.
Hunc, dixere, tamen comitem, famulumque sacrorum

564. *Avus*, qui in vivis adhuc erat, sed regnum Pentheo tradiderat, eum *inhibere*, coercere, laborat. Euripid. 330. — Apud Euripidem, in Bacchis, non audit Cadmum, non Tiresiam. *Ed.* — *Hunc Athamas*; Æoli filius fuit Athamas, Cadmi gener. *Ed.* — *Suorum* languere videtur Burmanno; præfert igitur e Cantabr. *sequentes*, malit tamen *frequentes*. Languorem illum equidem non video. Regem corripere non nisi *sui* poterant. — Nostri Regii habent *suorum*; ita et omnes quos alii consuluerunt. *Ed.*

566. *Acrior admonitu est.* Berneg. Codex, *a monitu*, quod valde adblanditur Burmanno, qui etiam exempla adfert, ubi *a* pro *post* ponitur. — Codex Regius A, *amonitu*, quod idem est quod *admonitu*, et hoc postremum habet Regius B. Lectio Codicis Berneg. quam refert *Gierig*, ex compendio scripturæ procedit. *Ed.* — *Acrior*, ferocior, iracundior fit ex iræ natura, quam poeta loquaciter quidem quatuor formulis indicat, sed egregie illustrat similitudine subjecta, in qua pro generali illo, *sic torrens decurrit*, melius, *sic ego torrentem decurrere vidi.* — *Decurrere* proprie de fluviis, qui fere ex altioribus locis defluunt. — In versu antepræcedenti, Codex Regius A habet *remoramina*; at Codex B, *moderamina*. Baronius, *revocamina*; æque bene.

570. *Obstructaque.* Objecta. Vide Heinsium. — Gebhardus e MSS. *obstrusaque.* — Recte *obstructa* e Codicibus Regiis. *Ed.* — *Tenebant*, cursum ejus morabantur. — *Obex*, trabes obstructa, I, Fast. 563; *obex montis*, mons objectus; *ab objice*, propter objicem. — *Sævior*, rapidior. Vis aquarum cum *ira* et *sævitia* comparatur.

572. *Cruentati.* Apud Eurip. 434, se vinciri patitur, sed ibi quoque comitem se Bacchi mentitur. — *Cruentati*; vulnerati a comitibus Bacchi, dum Bacchum et Bacchas prehendere tentarent. *Ed.* — *Quærenti domino*; tyranno. *Ed.* — *Bacchum vidisse negarunt.* Famuli tamen in Bacchis Euripidis: Πενθεῦ, πάρεσμεν, τήνδ' ἄγραν ἠγρευκότες Ἐφ' ἣν ἔπεμψας etc. Ipsum adducentes Bacchum, quem Noster Acœtæ sub imagine inducit latentem. *Ed.* —

Cepimus : et tradunt manibus post terga ligatis,
Sacra Dei quondam Tyrrhena gente sequutum.
Adspicit hunc oculis Pentheus, quos ira tremendos
Fecerat : et, quanquam pœnæ vix tempora differt,
« O periture, tuaque aliis documenta dature
» Morte, ait, ede tuum nomen, nomenque parentum,
» Et patriam; morisque novi cur sacra frequentes. »
Ille metu vacuus : « Nomen mihi, dixit, Acœtes;
» Patria, Mæonia est : humili de plebe parentes.

Sacra Dei etc. Hunc quoque versum Heinsius et Burmannus spurium judicant. Recte. Poeta enim ipse hic loquitur; is vero Bacchum non poterat ita nominare. — Nostri Regii eumdem versum non admiserunt. De *Tyrrhenis* vide ad versum 583.

577. *Adspicit hunc.* Bacchus mutata forma adducitur vinctus, minantique Pentheo et vitam suam enarrat et miranda Bacchi facta. Confer Homeri hymn. Bacch. p. 83. Ern. Hygini fabul. 134; Apollod. III, v, 3. Quæ Aglaosthenes in Naxicis tradiderat, excerpsit Hygin. P. A. I, 17. Confer et Senec. Œd. 449 sqq. et, qui paucis rem attigit, Propert. III, xv. 25. Omnes in eo consentiunt, *Tyrrhenos* nautas rapere voluisse Bacchum, eosque cunctos, præter gubernatorem pium, in delphinos esse mutatos, quum antea repente variæ navis partes hedera et pampinis essent circumdatæ. Nempe ad commendanda sacra hujus Dei, ab homine et inter homines nati, fingenda erant multa miracula et exempla hominum ab eo punitorum. Post Homeric. hymn. plurimi et in eo conspirant, *Naxon* eum navigare voluisse, sive quia Naxicus scriptor primus fab. invenerat exornaveratve, sive quia illa insula Orgiis celebris. Commode autem Noster hæc admiscuit, partim quia metamorphosin habent, qua reliqua hujus fabulæ pars caret, partim quia Penthea docere poterant, quam potens ille Deus esset. Narratio hæc præclara est et morata in primis, longior tamen, quam ut furens Pentheus omni aures præbuisse credi possit. Hoc sensit ipse poeta; itaque versu 692 quasi excusationem sibi parat, sed non satis probabiliter; qui enim attente diu alterum audit, eo ipso consilio, *ut ira vires mora absumere posset*, is, re cognita, non dirum supplicium decernit. Cæterum Lucian. in Dial. Marin. tradit, prælio victos esse Tyrrhenos a Baccho. — *Tremendos*, igne micantes; ignis enim *tremere* dicitur. — Cod. Reg. B, *vix pœnæ*; parvi refert. — *Edere*, ut I, 761. — *Tuum nomen* etc. Hæc tria fere olim quæri solebant ex advenis.

582. *Acœtes*, Ἀκοίτης. Codex Regius A, *Acestes*. — Hoc nomen alii interpretantur vigilem, quia gubernatorem navis vigilem semper esse oporteat; alii contra, tam pauperem, ut cubili careat : prius verum, alterum ineptum. Idem nomen gubernatori etiam apud Hyginum; sed in Homero *Medides*

» Non mihi, quæ duri colerent pater arva juvenci,
» Lanigerosve greges, non ulla armenta reliquit.
» Pauper et ipse fuit; linoque solebat et hamo
» Decipere, et calamo salientes ducere pisces.
» Ars illi sua census erat : quum traderet artem,
» Accipe, quas habeo, studii successor et heres,
» Dixit, opes : moriensque mihi nihil ille reliquit,
» Præter aquas : unum hoc possum appellare paternum.
» Mox ego, ne scopulis hærerem semper in isdem,

dicitur. — *Mæonia* est Lydia, a Mæonibus, priscis Lydiæ colonis, sic dicta. Etiam apud Euripid. 464, interrogatus ὅστις εἴ γένος, respondet, Λυδία μοί πατρίς. Sed paulo ante, versu 576, *Tyrrhena gente* profectus fingebatur, atque etiam, versu 696, *Tyrrhenus* vocatur. Etiam Homerus d. l. hos Bacchi vectores vocat Τυρσηνοὺς, a quo nec dissentiunt cæteri auctores, Apollod. Hygin. Lucian. Senec. Œdip. vers. 449. Nempe *Tyrrheni* e prisca Pelasgorum stirpe fuerunt, atque etiam aliquandiu Lydiam incoluisse videntur : vide Heynium, in Comment. de Castoris Epochis, et Excurs. III ad Æneid. VIII, nostræ Editionis, vol. III, p. 482. Sed Hyg. qui eumdem cum Nostro auctorem sequutus esse videtur, *Tyrrheni*, inquit, *qui postea Tusci sunt dicti, quum piraticam facerent*. Nempe *Mæonia* dicta est etiam Tuscia, in quam priscis temporibus Mæonum colonia deducta esse vulgari Veterum errore credebatur : vide Heyn. d. l. Hinc Virg. d. l. *Mæonia juventus* de Etruscis, et Sil. Ital. XV, 35, *Mæonius lacus* est Trasimenus. Et Tusci rei nauticæ studiosi erant, Dionys. Halic. I, 25, eosdemque sacris Bacchicis fuisse addictos e monumentis multis eorum apparet.

584. *Non mihi pater* etc. Describit se pauperrimum, ad miserationem faciendam. Ornate effert tria vitæ genera. In *armentis* et *arvis* omnes olim divitiæ. Pauperrima autem erat *piscatorum* conditio : vid. Virg. Æn. XII, 517 sqq. Theocrit. Id. 21, ibique Harles. qui et de instrumentis piscatoriis exponit. — *Durus*, robustus et laboriosus, qui graves labores peragit. Omnis vita rustica *dura* est. — *Linum*, retia piscatoria. — *Decipere*, suaviter pro, capere. Virgil. Georg. I, 139 : *fallere* aves *visco*. Verbum proprium est, *inescare*, δελεάζειν. — *Salientes* a natura piscium. Confer Art. Amat. I, 763, et infra XIII, 923.

588. *Census*, divitiæ, opes, reditus, quia bona civium Romanorum in censum deferebantur. — *Studium*, vitæ genus, ut I, 694, ubi de venatu. — Jucunde *successor et heres*, tanquam magnarum facultatum. — Jucunde et illud, *nihil mihi reliquit præter aquas*. — — Codex Regius A, *moriensque aliud nil ille reliquit*. Regius B, vulgatam habet; prioris lectio rejicienda. *Ed.*

» Addidici regimen, dextra moderante, carinæ
» Flectere : et Oleniæ sidus pluviale capellæ,
» Taygetenque, Hyadasque oculis Arctonque notavi,
» Ventorumque domos, et portus puppibus aptos.
» Forte petens Delon, Chiæ telluris ad oras

593. *Addiscere*, discere aliquid præter id, quod jam tenemus. Simile est *addocere artes* apud Horat. Nautarum est, regere navem, nosse sidera et portus. — *Regimen*, gubernaculum, clavus. — Jam sidera illa memorat, quæ præ cæteris nautas olim ducebant. *Olenia capella*, Amalthea, cujus lacte Jovem nutritum ferunt. Ea inter sidera relata locum suum habet in humero sinistro Heniochi sive aurigæ. Hygin. Poet. Astr. II, 13. Vocatur *sidus pluviale*, et V Fast. 113, *signum pluviale*, quia pluviam nunciat. — *Taygete*, una ex Pleiadibus. — *Hyades* stellæ in capite Tauri, quæ quum oriuntur et occidunt, largos imbres cient. Gellius N. A. XIII, 9. — Quare *Hyades* sic dictæ, ἀπὸ τοῦ ὕειν. Ed. — *Arcton*, Ursam borealem, Cynosuram, vel Helicen. *Ed.* — *Ventorum domos*, regiones, unde spirant.

597. *Delon*. Delos insula maris Ægæi. *Ed.*—*Chiæ*. Sic nostri Codices; vide infra notam nostram et Gierig, in 687. — *Diæ*, quod primum Constant. Fan. ex Abstemii codice protulit, tum Heinsius ex Langerm. recepit, verum esse non potest. *Dia* enim est eadem quæ *Naxos* (Plin. H. N. IV, 12), in quam deferri Bacchus volebat, vers. 636, 690. Difficile est verum nomen hic reponere, quoniam nescimus, unde Acœtes solverit, nec cæteri auctores aliquid certi suppeditant. In hymno Homeric. et ab Hygin. nullus locus commemoratur. Apud Apollod. Bacchus ex *Icaria* in *Naxon* transferri vult; nautæ autem eam insulam præternavigantes *Asiam* petunt, ut prædam ibi vendant. Per *Asiam* Heynius intelligit Asiam proprie dictam, Lydiæ partem. At, qui, relicta Icaria, Naxon prænavigant, ii non deferuntur cursu in Lydiam, sed magis magisque ab ea discedunt. Revocavi antiquiorem lectionem eamque plurimorum codicum, *Chiæ*. Non autem intellig. *Chios* insula celebris prope Ioniam. Quanquam enim Lydus Delon petens commode ad dexterum ejus litus appellere potuisset, non tamen Naxon ad dexteram habuisset, sed e regione et longe remotam. Sed cogitandum videtur de *Ceo*, quam Romani nonnulli et *Ceam* dixerunt, et Ptolem. Κίαν, ut adeo forte et h. l. e consilio nonnullorum *Ciæ* rescribendum sit. Ea quinque millia passuum distabat ab Helena, quemadmodum hæc a Sunio totidem passus. Plin. Hist. Nat. IV, 12-20. Idem tradit, eamdem et *Hydrussam* (ὑδρόεσσαν), aquis abundantem, Græcis esse dictam. Ei igitur bene convenit, quod Acœtes mox narrat, se *laticis inferendi* causa huc appulisse. Ovidius igitur, qui hæc suo modo exornavit, eum finxit e sinu Saronico solvisse. — *Tellus*, etiam de insula dicitur poetis. Vid. Heynius, ad Virgil. Æn. III, 73, in Varr. lect. — *Adducor litora*. Nostri Codices Regii, *adduco*. Unde ve-

» Adplicor, et dextris adducor litora remis;
» Doque leves saltus; udæque innitor arenæ,
» Nox ubi consumta est. Aurora rubescere primum
» Cœperat: exsurgo, laticesque inferre recentes
» Admoneo, monstroque viam, quæ ducat ad undas.
» Ipse, quid aura mihi tumulo promittat ab alto,
» Prospicio; comitesque voco, repetoque carinam.
» Adsumus en, inquit sociorum primus Opheltes;
» Utque putat, prædam deserto nactus in agro,
» Virginea puerum ducit per litora forma.
» Ille, mero somnoque gravis, titubare videtur,
» Vixque sequi: specto cultum, faciemque, gradumque:
» Nil ibi, quod posset credi mortale, videbam.

niat hæc varietas non dixerim. *Adducere litora remis*, per metonymiam pro, *adducere remos*, *navem ad litora*. In vulgata *adducor litora remis* subauditur præpositio *ad*. Ed. — *Saltus do*, exsilio e nave in litus. — *Leves*, ut Horat. II, Sat. vi, 98, *levis exsilit*.

603. *Promittere* de bonis prognosticis, ut *denunciare* de malis Virgil. Georg. I, 453. — *Sociorum* duodecim nomina habet Hygin. eadem fere, quæ h. l. Noster ea per totum locum disposuit, ne uno loco cumulata tædium adferrent. Erant autem illi secundum Homer. hymn. et alios piratæ; neque piratica antiquissimis temporibus infamis erat. Secundum Serv. ad Virgil. Æneid. I, 71, *dormientem in litore rapiunt*; sed apud Apollod. et Hygin. ipse conducit navem, ut Naxon deferatur. — *Puerum*. Apud Homer. νεηνίῃ ἀνδρὶ ἐοικώς. — *Virginea forma*. Unus Mediceus et Argentin. *virgineæ... formæ*: utrumque recte. — Codices Regii, *virgineæ formæ*. — Euripides, in Bacchis, versu 353, θηλύμορφος ξένος. Talis etiam in monumentis repræsentatur. Confer. IV, 18 sqq. — *Mero somnoque gravis*, qui crapulam nondum edormivit. Homer. Il. A, 225, οἰνοβαρής. Heroid. XIV, 33: *Cibo vinoque graves somnoque jacebant*. — *Titubare* et lingua et pes ebriorum dicuntur. — *Titubare videtur*. Vacillare mero somnoque simulabat se Bacchus, ne a nautis Deus esse cognosceretur. *Ed.*

609. *Specto cultum, faciemque* etc. Dii, quando formam humanam sumserant, incessu, voce, oculis aliisque rebus declarabant, aliquid divini inesse sibi. Virg. Æneid. I, 327; V, 647: de Iri in anum mutata, *Divini signa decoris Ardentesque notate oculos, qui spiritus illi, Qui vultus vocisque sonus, vel gressus eunti*. Sed quærere libet, quomodo *titubanti gradus* divinus esse potuerit. — *Cultum*. Quidam, *vultum*. — Regii nostri, *cultum*. — *Quod numen* etc. Gubernator in hymno Homeri: ἢ γὰρ Ζεύς ὅδε γ' ἐστὶν, ἢ ἀργυ-

» Et sensi, et dixi sociis : Quod numen in isto
» Corpore sit, dubito; sed corpore numen in isto est.
» Quisquis es, o faveas; nostrisque laboribus adsis.
» His quoque des veniam. Pro nobis mitte precari,
» Dictys ait; quo non alius conscendere summas
» Ocior antennas, prensoque rudente relabi.
» Hoc Libys; hoc flavus, proræ tutela, Melanthus;
» Hoc probat Alcimedon; et, qui requiemque modumque
» Voce dabat remis, animorum hortator Epopeus;
» Hoc omnes alii : prædæ tam cæca cupido est!

ῥότοξος Ἀπόλλων, ἠὲ Ποσειδάων, ἐπεὶ οὐ θνητοῖσι βροτοῖσιν εἴκελος.

614. *Pro nobis mitte precari.* Acœtis socii putantes se puerum, non Bacchum cepisse, non modo nolunt ipsum precari, ut sibi det veniam, sed Acœtis quoque preces ægre ferunt. Quare Bacchum irridentes atque contemnentes in delphinos omnes fuerunt conversi. *Ed.*

615. *Dictys ait; quo non* etc. Non nuda nautarum nomina ponit, sed adspergit aliquid de singulorum virtutibus. *Dictys* laudatur ab agilitate, qua excellere laudi ducebatur nautis. — *Antennæ*, ligna illa transversa in malo, unde suspenduntur vela. — *Prensoque.* MSS. fere omnes, *pressoque.* Heinsius conjecturat *tensoque.* — Nostri Regii, *prenso;* quæ sola lectio genuina videtur. *Ed.*

617. *Hoc flavus.* Codex Regius A, *hoc flavus et p. tutela Melanthus;* Codex B, *hoc Flavos et p. tutela Melanthus;* unde profluxit vulgata *hoc flavus proræ tutela Melanthus.* Attamen in his latere aliquid existimo, et vulgatam esse falsam pene dixerim. *Ed.* — *Flavus*, qui habet flavos i. e. pulchros capillos, de quibus ad II, 319 et 749. Sic ξανθὸς Μενέλαος apud Homer. Cur autem pulchritudinem in hoc nauta laudaverit, non video. Si, quum *Melanthus* nigrum notet, ludere voluit, lusus ille ineptus est. *Melanthus*, Hygin. *Melas*, quod forma quidem, non autem significatione differt. — *Proræ tutela*, id est, proreta, πρωράτης, custos et gubernator, in prora navis. Alibi *tutela navis* est simulacrum Dei tutelaris in puppi collocatum. Vide Virgil. Æneid. X, 171.

619. Erat *Epopeus* κελευστὴς, *pausarius*, hortator remigum, qui remigibus *modum* dabat, et nunc pergere jubebat, nunc *cessare* ab opere, atque etiam canendo *animum* addebat defatigatis. Modum autem dabat vel *voce*, et interdum quidem satis acerba (Senec. Epist. 56), vel portisculo, id est, malleolo, quem manu tenebat; vide Gronovii Observat. IV, 26, et Drakenb. ad Silium Italicum, VI, 366. Locus elegans in eam rem est apud Xenoph. Œcon. XXI, 3. — *Cæca*, temeraria, insana, quæ excæcat animum, quo minus videat, quid sit pium aut impium. Hyginus addit, eos propter formam constuprare Bacchum voluisse. Apud Homerum vinculis

» Non tamen hanc sacro violari pondere pinum
» Perpetiar, dixi; pars hic mihi maxima juris;
» Inque aditu obsisto : furit audacissimus omni
» De numero Lycabas, qui Thusca pulsus ab urbe
» Exsilium, dira pœnam pro cæde, luebat.
» Is mihi, dum resto, juvenili guttura pugno
» Rupit; et excussum misisset in æquora, si non
» Hæsissem, quamvis amens, in fune retentus.
» Impia turba probant factum: tum denique Bacchus,
» Bacchus enim fuerat, veluti clamore solutus
» Sit sopor, aque mero redeant in pectora sensus,
» Quid facitis? quis clamor? ait: qua, dicite, nautæ,
» Huc ope perveni? quo me deferre paratis?
» Pone metum, Proreus, et quos contingere portus
» Ede velis, dixit; terra sistere petita.

eum ligare volunt, sed illa sponte cadunt de manibus.

621. *Pondere*. Codex Regius B, *corpore* et supra, sed alia manu, etsi ejusdem sæculi, *pondere*. Ed. — *Pondus*, quidquid imponitur navi corpus : XV, 694, sic est *onus* de corpore Dei navem premente. Navis *violatur* pondere, quia res impia est, Deum vi abductum in ea retinere. — *Pars hic* etc. Erat Acœtes gubernator navis. Homer. d. l. versu 15. Hygin. d. l. — *Pars hic mihi maxima juris*. *Maxima*, inquit, *pars* hujus navis est mea. *Ed.*

626. *Juvenili*, adeoque forti. X, 675, *jecit juveniliter*, summa vi. — *Rupit*. Sixi et unus Leidensis, *fregit*. Heinsius maluerat *raptat*. Nostri Regii habent *rupit*. — *Rupit*, de conatu capiendum, rumpere voluit. Hygin. nil definit, *injuriam ab iis passus est*.

629. *Turba probant*. Nostri Regii, *probat*, sine ulla lineola super scripta; unde pluralem numerum suspicor a recentioribus fuisse invectum. *Ed.* — *Solutus sopor*. *Solvitur* somnus, quum depellitur, fugit. — *A mero*, post merum digestum. — *Huc ope perveni*. Unus Heinsii, *deveni*, quod Burmanno eleganter dictum videtur, quia dicitur de iis qui in mala incidunt. — Nostri Regii, *perveni*. — *Quo me deferre paratis*. Servius d. l. *experrectus in nave, quo duceretur, interrogavit. Responderunt illi, quo vellet. Liber ait, ad Naxum, insulam sibi sacratam*.

634. *Proreus* Græcis est is, quem Ovid. versu 617, *proræ tutelam* dixit. Ab Hygino in antiquo exemplari abfuit hoc nomen; itaque nonnulli putarunt, Nostrum ex nomine officii fecisse nomen proprium. Vid. Munker. ad Hygin. — *Naxon*, vide

» Naxon, ait Liber, cursus advertite vestros.
» Illa mihi domus est; vobis erit hospita tellus.
» Per mare fallaces, perque omnia numina jurant
» Sic fore; meque jubent pictæ dare vela carinæ.
» Dextera Naxos erat: dextra mihi lintea danti,
» Quid facis, o demens? quis te furor, inquit, Acœte,
» Pro se quisque, tenet? lævam pete: maxima nutu
» Pars mihi significat; pars, quid velit, aure susurrat.
» Obstupui; capiatque alius moderamina, dixi:
» Meque ministerio scelerisque artisque removi.
» Increpor a cunctis; totumque immurmurat agmen.
» E quibus Æthalion; Te scilicet omnis in uno
» Nostra salus posita est, ait: et subit ipse; meumque
» Explet opus; Naxoque petit diversa relicta.
» Tum Deus illudens, tanquam modo denique fraudem
» Senserit, e puppi pontum prospectat adunca.

ad vers. 577. — *Naxos* insula est Ægæi Cycladum clarissima, quæ et *Dionysias* dicta fuit, ut inquit Solinus, vel quod hospita Baccho fuerit, qui Dionysius cognominatur, vel quod vini fertilitate alias Cycladas vincat; unde Virgilius, Æneid. III, 125: *bacchatamque jugis Naxon*. Ed.

637. *Domus*, patria, *hospita*, benigno vos hospitio excipiet. Contra *inhospita tecta*, I, 218, ubi vide not.

638. *Per mare* jurare solebant nautæ. — *Omnia numina*, bene notat levitatem nautarum. — In externa proræ parte *pingebatur* aut Deus navis tutelaris, aut aliud quoddam insigne, unde navi nomen esset, I Trist. x, 2; hinc *picta carina*. Sed interdum totam adeo navem pingebant.

642. *Pro se quisque*, καθ' ἑαυτὸν ἕκαστος, quantum quisque potest. De formula *quis furor*, vide ad 531. —*Quisque, tenet.* Nostri Regii, *timet;* errore facili; nam quid timendum fore crederent a juvene quem non agnoverant, isti nautæ perfidi? *Ed.* — *Maxima nutu.* Unus, *limo*, scilicet *oculo*, quod non a librario profectum Burmannus putat. — *Nutu*, recte ex nostris Codicibus Regiis. — *Aure*, paulo insolentius, in aurem.

645. *Ministerium* voc. nauticum. Virgil. Æneid. VI, 302, *velis ministrat.* Sic et Tacit. Mor. Germ. 44. — *Artem* Lenzius interpretatur de fraude. — *Æthalion.* Hyginus, *Ethalides.* — *Explet meum opus;* vices meas peragit. — *Diversa*, loca opposita, contrariam cæli partem spectantia.

» Et flenti similis; Non hæc mihi litora, nautæ,
» Promisistis, ait; non hæc mihi terra rogata est:
» Quo merui pœnam facto? quæ gloria vestra est,
» Si puerum juvenes, si multi fallitis unum?
» Jamdudum flebam: lacrimas manus impia nostras
» Ridet; et impellit properantibus æquora remis.
» Per tibi nunc ipsum, nec enim præsentior illo
» Est Deus, adjuro, tam me tibi vera referre,
» Quam veri majora fide: stetit æquore puppis
» Haud aliter, quam si siccum navale teneret.
» Illi admirantes remorum in verbere perstant;
» Velaque deducunt; geminaque ope currere tentant.
» Impediunt hederæ remos, nexuque recurvo

652. *Non hæc mihi* etc. Non hæc mihi litora promisistis, quæ non sunt litora, sed mare: non hæc terra, quæ non est terra, sed aqua, mihi rogata est. Burm. Lenzius vero putat, eum prospexisse jam Delon propinquam. Hanc interpretationem adjuvat Schepperi conjectura: *portum* pro *pontum*. — *Quæ gloria.*, etc., ut Tibul. I, VIII, 49, *puero quæ gloria victo?* — *Juvenes* dici solent nautæ et remiges.

658. *Præsens Deus*, qui nobis auxilio suo adest. Sed h. l. ambigue dictum videtur, et simul de præsentia corporis capiendum. Conf. XIV, 679. — *Vera referre.* Codex Regius A, *verba fateri*, et paulo post, ab eadem manu, *verba referre.* Forsan lectio *fateri* vera sit. *Ed.* — *Veri fide*, ut Heroidd. XVI, 60. *Veri vix habitura fidem*: vide Heinsium.

662. *Remorum in verbere.* Pergunt verberare mare (τύπτειν ἅλα Homer.) remis. Similiter piscator *verberat amnem funda*, Virg. Georg. I, 141. — *Vela deducunt* ex antennis, ubi, quamdiu opus iis non erat, ligata pendebant, ut *gemina ope*, velis remisque, *currant.* Lenzius contra: contrahunt vela, antea expansa, tanquam in vado essent, et geminatis viribus remos movent.

664. *Impediunt hederæ remos.* In hymno Homeri, vinum fluit per navem, mox in velo expanditur vitis, malum cingit hedera, scalmique omnes coronis ornantur. Hyginus: *remos in thyrsos mutavit*, *vela in pampinos*, *rudentes in hederam.* Hæc igitur auctor quisque suo modo exornavit, omnium copiosissime Seneca, Œd. 451–456, ubi etiam mare in pratum mutatur. Similia phœnomena leguntur IV, 394: Claudian. X, 188, Venere adventante, et XXIV, 366, Baccho per æquora rubra navigante, ubi nostrum locum respexit, in quo omnia fere Bacchi insignia ostenduntur. *Impediunt*, cingunt, ut sup. II, 433. Hedera brachiis suis, sive claviculis, quas plurimas inter folia emittit, omnia amplectens bene *serpere* di-

» Serpunt; et gravidis distinguunt vela corymbis.
» Ipse, racemiferis frontem circumdatus uvis,
» Pampineis agitat velatam frondibus hastam.
» Quem circa tigres, simulacraque inania lyncum,
» Pictarumque jacent fera corpora pantherarum.
» Exsiluere viri; sive hoc insania fecit,

citur, eique *nexus* tribuuntur. *Serpit* adeo *circum tempora*, Virgil. Ecl. VIII, 13. Noster VI, 128, *Nexiles hederæ*. Ejus racemi in orbem circumacti, ut, in vite, *corymbi*. — *Gravidi*, ut *gravidæ aristæ* I, 110. — *Distinguunt*, per intervalla ornant. Plin. V, Ep. VI, 16: *Xystus distinctus buxo*. Est autem hæc antiquior lectio, quam revocavi. Nam Heinsius ex priore Regio et aliis, *distringunt* male invexerat. Melius est, quod idem suadebat, *destringunt*. Non bene Rode: *und zieht fest die Segel zusammen*. — *Distinguunt*. Codex Regius B, *distinguent*; at Codex A, *distringunt*; quam lectionem, etsi aliter viro docto Gierig visum, prætulerim, quia *distringere*, huic loco aptius quam *distinguere*, pro *ornare*, existimo. *Ed.* — Caput Bacchi plerumque hedera cinctum, interdum tamen et pampinis, ut monumenta antiqua docent. Itaque *uvæ* in hoc miraculo offendere non debent. — Pro *uvis* Schol. Statii, ad Thebaid. IV, 656, *umbris*, quod valde adblanditur Burmanno, quia frons eleganter dicitur *umbrari*, σκιάζεσθαι, *frondibus*. — Nostri Regii Codices habent *uvis*. — *Umbris*, quod Burmanno placet, nunc nimis foret poeticum, nec quisquam facile *racemiferas* dixerit umbras. — *Agitat*, more Bacchantium jactat. — *Pampineis agitat velatam* etc. Thyrsi descriptio et periphrasis. Catullus, de Nuptiis Pelei et Thetid. 257: *Horum pars tecta quatiebant cuspide thyrsos*. Ed.

668. *Quem circa tigres* etc. Tigres, lynces et pantheræ significant terrificas species, imagines et phantasmata quæ ebriorum oculis et animis observantur. *Ed.* — *Tigres* et *pantheræ*, a Baccho in India devictæ jungebantur ejus currui, iisque addebantur etiam *lynces*. — *Inania*. Gronovianus et Argentinus, *immania*, quod ex MSS. probant Bersmannus et Giphan. — Codex Regius B, *inania*, et supra, altera manu, *vel immania*. — Bene *inania* de hac illusione miraculosa: IV, 404, *falsa sævarum simulacra ferarum*. — *Pictæ*, maculosæ. Sic *picturatæ aves*, Claudian. 40, 3; *lynces Bacchi variæ*, Æneid. I, 323.

670. *Exsiluere viri* etc. Seneca, qui hunc locum respexit, omnes nautas una mutatione complectitur. *Brachia prima cadunt prædonibus, Illisumque utero pectus coit, Parvula dependet lateri manus Et dorso fluctum curvo subit, Lunata scindit cauda mare*. Sed Noster plures nautas separatim et in actu quodam in novam formam transeuntes ostendit, atque ita per partes et in pluribus transformationibus delphinorum formam naturamque describit, de qua vide II, 265. Ex hac fabula delphinus vocatur *Tyrrhenus piscis*,

» Sive timor; primusque Medon nigrescere pinnis
» Corpore depresso, et spinæ curvamina flecti
» Incipit: huic Lycabas, In quæ miracula, dixit,
» Verteris? et lati rictus, et panda loquenti
» Naris erat, squamamque cutis durata trahebat.
» At Libys, obstantes dum vult obvertere remos,
» In spatium resilire manus breve vidit; et illas
» Jam non esse manus, jam pinnas posse vocari.
» Alter ad intortos cupiens dare brachia funes,
» Brachia non habuit; truncoque repandus in undas

Seneca, Agam. 451. — *Sive hoc...... timor.* Scriptores utroque trahunt. In hymn. Homer. quum unus in leonem mutatus impetum in reliquos faceret, hi metu perterriti prosiliunt in mare et delphini fiunt. Etiam apud Hyginum et Servium leonibus et pantheris repente procurrentibus terrentur. Sed alteram causam Apollodorus habet, ἐμμανεῖς γενόμενοι. Apud Aglaosthenem, Bacchus comites suos symphoniam canere jubebat, qua audita, Tyrrheni saltare incipiebant, saltantesque in mare se projiciebant inscii. Etiam ab Apollodoro βοὴ αὐλῶν commemoratur. — *Nigrescere pinnis.* Nostri Codices Regii, *nigrescere capit.* Ingrata est ista repetitio *capit, incipit.* Ed. — *Pinnæ* (*Finnen*) instrumenta natandi piscibus loco manuum et pedum datæ. Tales pinnas delphini in ventre habent duas, *nigra* cute obductas, sed et dorsum, in quo una pinna sesquipedalis, nigrum colorem refert, quemadmodum venter album. Hoc nomine deceptus Lactantius, in Argument. nobis narrat, nonnullos in *aves* esse mutatos. — *Depresso*, quum antea erecto, ut homo, fuisset. — *Corpore depresso, et spinæ.* Codex Regius B, *corpore; sed presso spinæ.* — *Flecti* quoad *curvamina*, quia delphinis corpus repandum.

673. *In quæ miracula*, in quam miram horrendam faciem verteris. Virgil. Georg. IV, 441: *Omnia transformat sese in miracula rerum.* Noster, IV, 590: *teque his... exue monstris.* — *Et panda.* Unus, *sina*, quod Burm. ex *sima* ortum putabat, de quo vide Heins. ad XIV, 95. — Nostri Regii, *panda. Sina* vel *sima* mendum est. *Ed.* Jam Scal. reprehendit Ovid. quod *squamas* tribuerit delphino.

676. *Obvertere remos* idem quam, *inhibere remis*, πρύμναν κρούεσθαι, converso remigio retrorsum ire, quod facere solent fugam meditantes. *Obstabant* enim remi, ut navis cœptum cursum tenere non posset: *obvertere navem* vertit Cicero illud Arateum, ἀνακόπτειν νῆα.

678. *Jam pinnas.* Nostri Regii habent *pennas*: parvi refert, nam *pinnas* piscium pro *pennis* piscium accipi posse nequaquam dubium est. *Ed.*

679. *Funes*, retinacula ancorarum. *Tortos funes* dixit Virg. Æneid. IV, 575. — *Dare*, extendere, porrigere. — *Trunco*, sine manibus. — *Falcati*

» Corpore desiluit : falcata novissima cauda est ;
» Qualia dividuæ sinuantur cornua Lunæ.
» Undique dant saltus ; multaque adspergine rorant ;
» Emerguntque iterum ; redeuntque sub æquora rursus ;
» Inque chori ludunt speciem ; lascivaque jactant
» Corpora ; et acceptum patulis mare naribus efflant.
» De modo viginti, tot enim ratis illa ferebat,
» Restabam solus ; pavidum gelidumque trementi
» Corpore, vixque meum firmat Deus, Excute, dicens,
» Corde metum, Diamque tene. Delatus in illam,
» Accensis aris, Baccheia sacra frequento. »

et *sinuari*, curvari in formam falcis et sinus. Hæc verba quum et ipsa similitudini inserviant, similitudo, quæ adspergitur, commode abesse poterat. — *Novissima*, extrema pars caudæ. — *Dividua luna*, quum dimidius ejus orbis cernitur : vide Heins. Ab hac lunæ phasi fluxit verbum *lunari*, curvari. *Lunata cauda* delphinis tribuitur a Seneca. — *Dividuæ lunæ*. Nostri Codices Regii habent *dimidiæ*. Ed.

683. *Undique dant saltus*. Amant delphini non solum *saltus* et altissimos et velocissimos, verum etiam ejusmodi *lusus*, quales hic describuntur. — *Lasciva*, quia in chori speciem ludunt. *Lascivi* autem dicuntur chori et saltationes propter motum molliorem. Tibull. II, 1, 88 : Noctis currum sequuntur *lascivo Sidera fulva choro*. Plin. IX, Epist. XXXIII, 9, delphinus *priorem lasciviam repetit* : præcesserat : *exsilit, mergitur, variosque orbes implicitat expeditque*. Virgil. Æneid. VIII, 673, in clypeo delphines *in orbem æquora verrebant caudis*. — In capite foramen habent (*ein Spritzloch*), quo *acceptum mare*, haustam aquam marinam efflant, quod idem et balænas maximo cum strepitu facere scimus.

687. *Viginti*. Hyginus duodecim habet. — *Pavidum, gelidumque trementi*. Codex Regius A, *pavidus gelidusque trementi*, quod prætulerim veluti minus contortum. *Ed.* — *Vix meum*, vix memorem mei, exanimatum. Similiter Græci utuntur suo ἐμός. — Monente Heinsio *firmat*, animum mihi addit. — *Diamque tene*. Codices nostri, *Chiamque tene* ; unde hæc lectio veniat nescio. *Ed.* — *Diam tene*, tene viam quæ ducit ad Diam. — *Dia*, Naxos, quam Strongylem, dein Dian, mox Dionysida, etc., appellarunt. Plin. lib. IV, cap. 22. *Ed.* — *Accensis aris*. Olim edebatur *accessi sacris* ; duo veteres, *accedo* ; sed Heinsius ex primo Palatino, Cantabr. et quinque aliis, *accensis* ; malit tamen *accensusque Deo* aut *adscitus sacris*. MSS. Bersmanni, *accessi terris*. — Codices nostri Regii, *Accessi sacris*. — *Accendi*, calefieri. Ita *accensæ undæ*, Silius, V, 605 ; ubi vide Drakenb. Hinc et *aræ* dicuntur *accendi*, in quibus sacra fiunt. Tura autem

« Præbuimus longis, Pentheus, ambagibus aures,
» Inquit, ut ira mora vires absumere posset.
» Præcipitem famuli rapite hunc; cruciataque diris
» Corpora tormentis Stygiæ demittite nocti. »
Protinus abstractus solidis Tyrrhenus Acœtes
Clauditur in tectis; et, dum crudelia jussæ
Instrumenta necis, ferrumque ignisque parantur,
Sponte sua patuisse fores, lapsasque lacertis
Sponte sua, fama est, nullo solvente, catenas.
Perstat Echionides; nec jam jubet ire, sed ipse
Vadit, ubi, electus facienda ad sacra, Cithæron
Cantibus et clara bacchantum voce sonabat.

dari Baccho solebant, IV, 11. Fit ergo Acœtes *famulus sacrorum* Bacchicorum, versu 574. In hymno Homerico Deus eum retinet, facitque πανόλβιον.

692. *Præbuimus longis* etc. Vide ad vers. 577. Sine nexu grammatico, e natura iræ, mox convertitur ad famulos. — *Præcipitem rapite*, maxima cum vi et celeritate auferte. — *Cruciataque diris*. Codices Regii, *duris*. — *Demittite nocti*. Virgilius *demittere orco* dixit Æneid. IX, 527; et *demittere corpora nocti*, Æneid. X, 662. Sed Noster *demittere Stygiæ nocti*, ex cujus imitatione Silius Italicus, V, 241: *damnare Stygiæ nocti*. Apud Euripidem, eum vult ligare ad præsepe; sed insania correptus, loco Bacchi, taurum alligat.

696. *Solida tecta*, carcer bene munitus. Sic IV, 645, *solida mœnia*; et VI, 573, *mœnia solido saxo*. — *Crudelia*, crudelitati inservientia. — Ex *instrumentis necis* ardentes laminæ commemorantur a Cic. Verr. V, 63, quo etiam h. l. *ferrum* et *ignis* respicere videntur. — *Ignisque*. Codices nostri, *ignesque*. — *Nullo solvente* otiosum videtur Capoferreo, quia præcessit *sponte sua*, quod ideo mutat in *innocuis*. Male. Solet Noster passim ita redundanter loqui, ut I, 90, *quæ vindice nullo, Sponte sua, sine lege*, et versu 100, *Ipsa per.... se*, ubi vide notam. Et nunc quidem illud *sponte sua*, in quo vis miraculi, urgendum erat.

701. *Perstat Echionides*. Exitus Penthei, quem apud Euripid. vers. 1023–1151, nuncius narrat. — *Cithæron* electus ad orgia celebranda, quia Bacchus amat montes, unde ipse ὄρειος. — *Electus Cithæron*. Plerique veteres et noster Codex A, *festus*; Berneggerianus, duo alii et noster Codex B, *natus*, ut in libro II, 223, *natusque ad sacra Cithæron*. In hac varietate mihi potissimum arridet *festus*; nam dicitur eleganter *festus dies*, *festa convivia*. — *Cithæron*, mons Bœotiæ, de quo Virg. Æn. IV, 303: *Thyas, ubi audito stimulant trieterica Baccho Orgia, nocturnusque vocat clamore Cithæron*; et Seneca, Œd. 487: *sacer et Cithæron sanguine inundavit*. Ed.

Ut fremit acer equus, quum bellicus ære canoro
Signa dedit tubicen, pugnæque adsumit amorem :
Penthea sic ictus longis ululatibus æther
Movit, et audito clangore recanduit ira.
  Monte fere medio est, cingentibus ultima silvis,
Purus ab arboribus, spectabilis undique campus.
Hic oculis illum cernentem sacra profanis
Prima videt, prima est insano concita motu,
Prima suum misso violavit Penthea thyrso
Mater : « Io, geminæ, clamavit, adeste sorores :
» Ille aper, in nostris errat qui maximus agris,
» Ille mihi feriendus aper. » Ruit omnis in unum
Turba furens : cunctæ coeunt, cunctæque sequuntur

704. *Fremit*, hinnit. — *Acer*, ferox, generosus. — *Longis*, diu continuatis uno tenore. — *Ictus*, motus. Vide ad IX, 583. Apud Eurip. 910 sqq. insania injicitur Pentheo, ut duos soles, duasque Thebas cernere sibi videatur, atque ita Bacchico habitu vestitus ludibrio spectantium exponitur. Eum auctorem sequuti sunt alii, etiam poetæ Latini, Pacuv. et Virg. Æneid. IV, 469. Ab his Noster discedens *ira* potius eum motum usque ad finem servat. — *Clangore*, nempe cymbalorum.

708. *Monte medio*. Describitur Cithæron, ad cujus radices vallis erat opaca pinubus. Euripid. Bacch. vs. 1050. Dianæ hanc silvam sacram fuisse, Pseudo-Virg. Cid. 108, memorat. — *Monte fere medio est*. Codex Regius B, *monte fere in medio est* ; idem in versu sequenti, *Purus et arboribus*, pro *purus ab arboribus*. — *Purus* et καθαρὸς dicitur locus ab arboribus nudus. Liv. XXIV, 14 ; *purus et patens campus*. — *Spectabilis*, qui totus spectari potest, oculis patet.

710. *Hic oculis illum* etc. Secundum Euripid. 1040 sqq. ex arbore spectantem conspiciunt Cadmi filiæ lapidibusque petunt et thyrsis; tum, arbore eruta, delapsum lacerant. — *Profanis*, non initiatis, ἀβακχεύτοισιν, Eurip. vers. 472. — *Insano concita motu*, θεοῦ κινεῖσθαι ἐμμανής, ibidem, versu 1092. — *Motu*. Codices Regii nostri habent *cursu* ; utrum sit genuinum non facile dixeris. *Ed.* — *Mater* erat sacerdos Bacchi ; Euripid. 1112. — *Mater : Io, geminæ*. Unus Mediceus, *mater et Ogeone*, cum glossa, *a loco dictæ*. Hinc Burmannus conjecturat quod et Heinsio in mentem venerat, *et Ogygiæ*, id est *Thebanæ*, nam Thebæ *Ogygiæ* dictæ erant. — Codex Regius A, *o geminæ* ; Codex B, *Io geminæ*. — *Ille aper*. Pentheus matri Bacchi furore correptæ *aper* esse videtur, sed apud Euripid. *leo* ; Apollod. omnino θηρίον. *Prima* cum vi repetitum ; nam id quoque Bacchi opus, quod mater *prima* fecit ista.

716. *Cunctæ coeunt, cunctæque se-*

Jam trepidum, jam verba minus violenta loquentem,
Jam se damnantem, jam se peccasse fatentem.
Saucius ille tamen, « Fer opem, matertera, dixit,
» Autonoe; moveant animos Actæonis umbræ. »
Illa, quid Actæon, nescit; dextramque precanti
Abstulit: Inoo lacerata est altera raptu.
Non habet infelix quæ matri brachia tendat;
Trunca sed ostendens disjectis corpora membris,
« Adspice, mater, » ait: visis ululavit Agave;
Collaque jactavit, movitque per aera crinem;
Avulsumque caput digitis complexa cruentis

quuntur dedit Heinsius ex altero Patavino; malit tamen *rabidæque sequuntur.* Schepper. *fremituque.* Quæ lectio non displicet; hanc confirmare videtur Euripides versu 1129; quem loc. Noster expressit, ὄχλος τε πᾶς Εκεῖχε Βακχῶν· ἦν δὲ πᾶσ' ὁμοῦ βοή. Et facile *fremituque* potuit corrumpi in *trepidumque*, quod est in MSS. fere omnibus. Cæterum *cunctæ coeunt* languet post antecedentia.

719. *Fer opem, matertera.* Apud Euripid. primam matrem implorat, quod sane veri est similius, præsertim quum mater agmen mulierum duceret, primaque in filium impetum faceret. Verba ejus vers. 1118 sunt, Οἴκτειρε δ', ὦ μῆτερ, με, μηδὲ ταῖς ἐμαῖς Ἁμαρτίαισι παῖδα σὸν κατακτάνῃς. Sensum eorum et vim angoris Noster paulo ante, *Jam trepidum.... fatentem*, bene et per gradationem expressit; et matrem mox versu 724, multo gravius, quam verbis, movere vult, *Trunca* etc. — *Actæonis*, dilaniati et ipsius, *umbræ* hic bene adhibitæ.

721. *Illa, quid Actæon.* Nostri Regii, *Illa, quis Actæon.* — *Dextram* protendere solent precantes. — Post hunc versum 721, Urbinas, Langermannianus, et unus Mediceus, et editiones quædam inserunt illum, *Ille etiam vellet quum brachia tendere matri*, qui hic transcriptus videtur ex I, 635. Sed et nunc quidem imperfectum *vellet* minime convenit τοῖς *habet* et *tendat.* Et verba *Non habet* etc. referuntur ad antecedentia *dextram precanti.* — Codices Regii nostri istum sane spurium versum non acceperunt. — *Disjectis.* Heinsius mallet *direptis* vel *discerptis.* — Nostri Regii habent *dejectis.* — *Disjectis* non erat sollicitandum ab Heinsio; Eurip. 1134, quælibet διεσφαίριζε σάρκας, tanquam pilam jactavit, ita ut pars sub saxis jaceret, pars in densis frondibus silvæ, neque facile reperiri posset.

726. *Collaque jactavit.* Bacchantes solebant et caput et comam, quam promissam atque solutam gerebant, jactare. Eurip. vers. 493: vide Barnes. ad vers. 150, et Virgil. Æneid. VII, 394. — *Avulsum caput.* Hinc intellige Horat. Serm. II, III, 303. — *Cruentis.* Codex Regius A, *lacertis*, omnino mendose. — *Opus hæc victoria nostrum est.* Codex Re-

Clamat, « Io comites, opus hæc victoria nostrum est. »
Non citius frondes autumno frigore tactas,
Jamque male hærentes alta rapit arbore ventus,
Quam sunt membra viri manibus direpta nefandis.
Talibus exemplis monitæ nova sacra frequentant,
Turaque dant, sanctasque colunt Ismenides aras.

gius B, *opus hoc victoria nostra est.* — *Opus nostrum.* Eurip. vers. 1177: Ἐμὸν, ἐμὸν τὸ γέρας. Et Bacchum vocat καλλίνικον, pulchræ *victoriæ* auctorem.

729. *Frondes.* Folia. — *Autumno.* Codices nostri Regii, *autumnis.* — *Autumno*, autumnali. — *Tactas* eleganter, paululum morsas. Auson. Id. VIII, 10: *Mordeat autumnas frigus subtile pruinas.* Et sæpe *autumnus dies*, *autumna tempestas.* — *Male*, non satis firmiter, ut Horatius, libro I, Sat. III, 31: *et male laxus In pede calceus hæret.* — *Alta*, tantum ornat. — *Quam sunt* etc. Mulieres id effecere non robore suo, sed Deo εὐμάρειαν addente earum manibus. Euripid. 1126.

733. *Ismenides.* Thebanæ, ab Ismeno, fluvio Bœotiæ, in qua Thebæ. *Ed.*

N. B. Argumentum hujus Libri quarti Metamorphoseon relatum invenies in serie CANTERI, supra pag. 35.

P. OVIDII NASONIS

METAMORPHOSEON

LIBER QUARTUS.

FAB. I. AT non Alcithoe Minyeias orgia censet
Accipienda Dei : sed adhuc temeraria Bacchum
Progeniem negat esse Jovis; sociasque sorores

1—415. *At non Alcithoe Minyeias.* Minyeides solæ non potuerunt tristi Penthei exitu moveri, ut Baccho sacra facerent. Quum igitur interea opus facerent, laboremque variis fabellis, quæ sic commode intexuntur, levarent, in vespertiliones mutatæ sunt. Tractarunt hanc fabulam etiam Ælianus V. H. III, 42, atque e Nicandro et Corinna Anton. Lib. X. Ac hi quidem aliud facinus addunt, quod unum de mulieribus illis Plutarch. Quæst. Græc. tom. VII, Opp. p. 197, Reisk. narrat.— Hanc quoque fabulam apud nos elegantissimis carminibus imitati sunt poetæ summi, *Lafontaine* et *Voltaire :* ambo laude digni; sed prior antiquitatis sincerum saporem magis redolet. *Ed.* — *Minyeias ;* sic recte emendarunt Scaliger et Heinsius hoc nomen, quod jam Lactantii tempore corruptum erat; in ejus enim Argumento est Minei filia. — Nostri Codices habent *Mineias.* — *Minyeides* quæ fuerint, non certo definiri potest, quum patronymica sæpe nepotibus, pronepotibus et omnino posteris tribuantur. Si Plutarchum et Anton. audias, fuerunt Minyæ filiæ. De Minya autem ejusque genealogia, vid. Pausan. Bœot. p. 783. Fuit filius Chrysæ, filiumque habuit Orchomenum, conditorem Orchomeni urbis. Sed nihil ille de his mulieribus. Æliano dicuntur Μινύων θυγατέρες, ut fuisse dicantur e populo Minyarum, id est, populo Minyæ imperio subjecto; Pausan. d. l. et Corinth. p. 178. Nomina earum varie exhibentur. Nostro una est *Alcithoe,* altera *Leuconoe;* tertiam non nominat. A Plutarcho vocantur *Leucippe, Aristippe, Alcithoe ;* ab Æliano, *Leucippe, Arsippe, Alcathoe :* quæ varietas vel librariis debetur, vel, ut sæpe in mythis factum, ipsis auctoribus. Fuisse autem illæ (quod et Ælian. tradit) mulieres honestæ videntur maritorumque amantes, quæ domi rei familiari operam dare mallent, quam nova sacra frequentare. Hinc, ut sacris illis honos accederet, pœna ficta est, quam Bacchus ab istis sumserit. — De *Orgiis* vide ad III, 518.

Impietatis habet. Festum celebrare sacerdos,
Immunes operum dominas, famulasque suorum,
Pectora pelle tegi, crinales solvere vittas,
Serta comis, manibus frondentes sumere thyrsos,
Jusserat; et sævam læsi fore numinis iram
Vaticinatus erat: parent matresque nurusque;
Telasque, calathosque infectaque pensa reponunt;
Turaque dant; Bacchumque vocant Bromiumque Lyæumque,
Ignigenamque, satumque iterum, solumque bimatrem.

—*Accipere*, celebrare. Eodem sensu *capere orgia*, Virg. Æn. VII, 403. —*Temeraria*, impia in Deum, etiam VI, 32.

4. *Sacerdos*, Tiresias. —*Immunes operum dominas* etc. Hic versus aliter legitur apud nostros Codices Regios, scilicet: *Immunes operum famulas, dominasque suorum*; et ea forte fuit auctoris scriptura ut prius de famulis, demum de dominis loqueretur. *Ed.*—Bacchantes *pellibus* cervorum et damarum tegi solebant, quæ dicebantur *nebrides*; nam νεβρὸς est hinnulus: vide Schol. Eurip. ad Phœn. vers. 798. — *Tegere*, verbum proprium in sacris, quum vel caput velatur sertis, vel in Bacchanalibus corpus nebridibus. — *Crinales vittæ*, vittæ, quibus crines coercebantur. Bacchantes enim, ut modo vidimus, passis capillis currere solebant. Etiam apud Virgil. Æneid. VII, 403, hæc orgia sic indicuntur, *Solvite crinales vittas*. — *Serta*, frondes pampineos aut hederaceos. — *Comis* revocavi e plurimis MSS.; namque *serta comæ*, quod Heinsio et Burmanno e quibusdam placuit, minus suave est. — *Et sævam*. Gruterus legit *aut sævam*. — Nostri Regii, *et sævam*. — *Læsi*, spreti.

10. *Telasque, calathosque*. En jam tertio animadvertimus, vide lib. I, 193, et III, 530, hoc quantitatis mendum non exstare in nostris Codicibus qui habent *Et telas, calathosque*. Recentiores editores, auctoritate Virgilii freti, qui aliquando τὸ *que* cæsuræ vicem gerens longum fecit, illud in Ovidium sine metri jactura intulerunt. Quamobrem vulgatam lectionem non mutavimus. Vide ad III, 350. *Ed.* — *Calathi* erant in vasis muliebribus, fiscellæ e viminibus factæ, quæ ab ima parte angustæ, paulatim se in latitudinem laxabant, græce τάλαροι. Etymol. M. τάλαρος, καλαθίσκος, κόφινος. Speciem *calathi* dat Spanhem. ad Callim. p. 652. In eo *pensa* sua reponebant lanificæ. — *Infecta*, pro imperfecta, paulo insolentius dictum. Sic et VI, 202. — Vivianus legit *infestaque*, quod explicat, non festa; atque ita Gronovianus, a manu prima. Codices nostri Regii, *infectaque*. — *Reponunt* etc. Relictis rebus omnibus accurrunt. Expressit Euripides, in Bacchis, versu 117, ubi ruunt ἀφ' ἱστῶν, παρὰ κερκίδων, *a telis et a radiis*.

11. *Bacchumque vocant* etc. Argumentum recenset hymnorum, quibus celebraverint Bacchum. Hymni

Additur his Nyseus, indetonsusque Thyoneus,
Et cum Lenæo genialis consitor uvæ,
Nycteliusque, Eleleusque parens, et Iacchus, et Evan;
Et quæ præterea per Graias plurima gentes
Nomina, Liber, habes : tibi enim inconsumta juventas;

enim complectebantur nomina, virtutes et res gestas Deorum : vid. Orpheus, hymn. 51, ubi eadem fere nomina. Et habemus hic locum classicum de Baccho, quocum cf. III Fast. 713; Horat. II, Od. 16; Senec. Œdip. vers. 404 sqq. — *Bromius* : vide ad III, 528. — *Lyæus*, qui curas solvit, a λύειν. — *Ignigena*, πυριγενής. De hoc et de sqq. duobus vers. vid. III, 309 sqq. et quæ nos et ibi et ad versum 253, notavimus. — Nomen autem *bimater* ab ipso Ovidio signatum videtur. Græcis hanc ob causam δίθυρος dictus a multis creditur : vide Mureti Var. Lect. XIX, 1.

13. *Additur his*. Codex Regius B, *additus*, minus bene propter sensum. *Ed.* — *Nyseus* a *Nysa*, monte et urbe Indiæ, ubi educatus. III, 314. — *Thyoneus* ἀπὸ τοῦ θύειν, a furendo, unde et Bacchantes *Thyades*. Schol. Apollon. ad Argon. I, 636. — *Indetonsus* pro *intonsus*, ἀκειρεκόμης, frequens et Apollinis et Bacchi epitheton, ob comam promissam, quam etiam in monumentis habent. *Longæ comæ* Bacchi, apud Martialem, IV, Epigr. 45: *Decet intonsus crinis utrumque Deum*, apud Tibullum, I, Eleg. IV, 38.

14. *Lenæus* ἀπὸ τοῦ ληνοῦ, a torculari, a calcatorio. — *Genialis uva*, quæ facit, ut genio indulgeamus, læti et hilares simus, egregium adeo uvæ epitheton, *genialis platanus* ; XI, 95, *genialiter agere festum* ; XIII, 229, *genialia serta* ; Virgil. Georg. I, 302, *genialis hiems*, apta conviviorum hilaritati. Tibul. III, III, 63, *jucundæ consitor uvæ*. — *Nyctelius*, cujus sacra noctu celebrantur. Virgil. Georg. IV, 521, *nocturnus Bacchus*. — *Eleleus*, *Iacchus* et *Evan* a vocibus Bacchantium. Scil. *Eleleus* a voce ἐλελεῦ qua procedentes ad Orgia celebranda, ad conferendam pugnam, utebantur. Vinum autem hortatur ac reddit hominem audacem ad omnia aggredienda; unde Horatius : *ad prælia trudit inermem*. *Iacchus* ἀπὸ τῆς ἰαχῆς, hoc est a clamore. *Evan* vox est qua Bacchus ipse significatur. *Ed.*

17. *Nomina*, *Liber*, *habes*. Repente, veluti furore abreptus et ipse, Liberum alloquitur. Similiter Claudianus, XXXIV, 29; forte ex imitatione Nostri. — *Inconsumta*, ἄφθιτος, perpetua, æterna. Tibul. I, IV, 37: *Solis æterna est Phœbo Bacchoque juventus*. — *Juventas*. Codex Regius A, *juventa*; Codex B, *juventus*. *Juventas*, etiamsi minus usitata, tamen præferenda mihi videtur; habent eam vocem et Basileensis, et Spirensis, et alii quos refert Heinsius : Lucretius, lib. V, *ævo florente juventas* ; Virgilius, Æneid. V, *si nunc foret illa juventas* ; Tibullus, lib. I, 8 : *Sero revocatur amor, seroque juventas*. Dicitur etiam *Juventas* Dea juventutis; hanc igitur vocem, magis poeticam, cum Heinsio servandam censeo. *Ed.* — Additur *puer*, nam media est Bacchi ætas

Tu puer æternus, tu formosissimus alto
Conspiceris cælo: tibi, quum sine cornibus adstas,
Virgineum caput est. Oriens tibi victus, ad usque
Decolor extremo qua tinguitur India Gange.
Penthea tu, venerande, bipenniferumque Lycurgum

inter juvenem et puerum, III Fast. 773. — Fuisse autem Bacchum *formosissimum*, docet Brukhusius, ad Tibul. II, III, 35. Hinc et *candidus* vocatur, apud Horatium, I, Od. XVIII, 11; quo epitheto virgines fere insigniri solent. — *Conspiceris*, pro *es*, non modo sonantius, sed etiam efficacius ad sensum. Nam *conspici* dicuntur, qui dote aliqua aut virtute insignes, aliorum oculos in se conversos tenent. — *Cælo* Bacchus impositus post victorias partas, versu 613. Regius et Burmannus putant, Ovidium hic sequi eos, qui Solem et Bacchum eumdem esse tradebant; quam rationem sane Virgil. Georg. I, 5–7, sequutus est. — *Cornua* parva dantur Baccho non tam a pictoribus, quam a poetis. Deponi poterant; hærebant enim non in capite, sed in filamine quodam. Erant autem cornua apud Veteres symbolum majestatis et potentiæ: vid. Th. Bartholin. de Unicorn. cap. 2 et 3. Hinc Bacchus *corniger*, κεραῖος, κερασφόρος, ταυρόκερως. — De *virgineo capite* vide ad III, 607. — *Ad usque*. Usque ad eam terram, qua.

21. *Decolor extremo* etc. De expeditione Bacchi Indica, cujus crebra apud poetas mentio, vid. Nonni Dionysiaca et Diod. Sic. lib. IV. — *Liber* pater primus omnium cum exercitu, in quo mulieres quoque erant furentes, in Indiam ingressus fuisse, eamque subegisse, ac gentem nulli unquam hominum obnoxiam, ac sola quiete contentam, cædibus libidinibusque vexasse ac polluisse, indeque magnificentissimum triumphum reportasse fertur. *Ed.* — *Decolor* de colore vitiato et deformi dicitur. H. l. color fuscus intelligitur. Fusci enim sunt Indi propter solis æstum: Tibul. II, VI, 12; vid. Bruckhus. ad Propert. IV, III, 10. *Furvam gentem* Indos dixit Juvenalis, XII, 86. Nempe *furvos* dicebant recentiores, quos antiqui *fuscos*. *Decolor Indus* est etiam, vid. Trist. III; et *decolor India*, Senec. Hipp. 344. *Colorati Indi*, nempe Æthiopes, Virgil. Georg. IV, 293. — *Tinguitur*, exquisitius quam, irrigatur, et quod quinque et nostri Regii habent *cingitur*. India non cingitur Gange. Suadet Burmannus *finditur*, quia India in duas partes ab eo flumine dividitur. Hodie quidem, sed Ovidii temporibus *Ganges* erat terminus Indiæ; vide Q. Curtium, VIII, 9; hinc *extremus Ganges* dicitur.

22. *Penthea tu*. In laudibus Bacchi commemorari etiam solet pœna, qua affecerat contemtores orgiorum suorum. — *Venerande*, sancte; vox solemnis in invocationibus Deorum. — *Lycurgus*, Dryantis filius, Edonum in Thracia rex, cujus impietas et supplicium varie narratur: vid. Homer. Il. Z, 130 sqq.; Schol. Hor. ad II, Od. XIX; Hygin. fab. 132; Diod. Sic. III, 64; Plutarch. de aud. poet. p. 6, ed. Krebs.; Apollod. III, V, 1. Apud Homerum, Bac-

Sacrilegos mactas; Tyrrhenaque mittis in æquor
Corpora: tu bijugum pictis insignia frenis
Colla premis lyncum: Bacchæ Satyrique sequuntur;
Quique senex ferula titubantes ebrius artus
Sustinet, aut pando non fortiter hæret asello.
Quacumque ingrederis, clamor juvenilis, et una
Femineæ voces, impulsaque tympana palmis,
Concavaque æra sonant, longoque foramine buxus.

chi nutrices cum *bipenni* persequitur, eamque ob causam a Jove excæcatur; juxta Hyginum vero, quum Bacchum de regno fugasset, pantheris objicitur ab eodem Deo, postquam insania correptus uxorem et filium interfecerat. *Bipennifer* vocatur etiam V Trist. III, 39. *Securiger*, Senec. Œdip. versu 471. Apud Homerum d. l. fert βουπλῆγα, quod, interprete Eustath. genus securis significat, quo tauri occidi solebant: Βουπλὴξ δὲ... πέλεκυς βοὸς ἀναιρετικός. — *Sacrilegos*, contemtores sacrorum et insolentes in Deum ipsum. — *Tyrrhena corpora*, Tyrrhenos. III Fast. 723, *Tyrrhena monstra.* — *Frenis pictis*, auro argentoque distinctis.

25. *Colla premis*, scilicet jugo. — *Lynces:* vide ad III, 668. — *Satyri*, perpetui et fideles Bacchi comites: vide XI, 89; Trist. V, III, 37. — *Satyri* nihil aliud hominis quam figuram habent. In Æthiopia nascuntur, aduncis naribus, aspera cornibus fronte, pedes caprinos habentes. Illorum saltatione ac jocis et risu plurimum oblectabatur Bacchus. *Ed.* — *Senex*, Silenus, Bacchi præceptor et perpetuus comes. In monumentis antiquis vel ferula nitens, vel asino insidens repræsentatur: vide Perizon. ad Ælianum, V. H. III, 18; ubi ex utroque genere gemmæ. — *Ferula*, νάρθηξ, baculus oblongus, cavus et recipiendo igni aptus, quo in primis Bacchus et ministri ejus uti solebant; vide Barnes. ad Eurip. Bacch. vers. 147, et Perizon. d. l., ubi ejus species expressa. Imitatus Nostrum est Claudianus, Rapt. Pros. I, 19: *Ebria Mæoniis fulcis vestigia thyrsis.* Virg. Æneid. III, 659: *trunca pinus vestigia firmat.* — *Artus*, pedes. — *Aut pando; aut*, pro *et*, dedi cum primo et secundo Palatin., tertio et quarto Medic. Urbinate, aliisque nonnullis melioribus. — Nostri Codices Regii habent *et.* — *Non fortiter hærere*, non firmiter insidere. Cic. pro Dejot. 10: *Vix hærere in equo senex poterat.* Silenus asino hærens in monumentis tenetur a Fauno.

30. *Concavaque æra*, cymbala ærea. *Ed.* — *Longoque foramine buxus.* Periphrasis est tibiæ quæ ex buxo fieri solet. *Ed.* — *Longo foramine* explicandum, longa serie foraminum, docent Noster XII, 158, *longave multifori... tibia buxi*; Horatius etiam, Art. P. 203, *tibia tenuis simplexque foramine pauco*; et Virgil. qui, Æneid. IX, 618, Phrygiæ tibiæ *biforem cantum* tribuit. *Ed.* — Heinsius conjecturat *uncoque foramine*, quod multo durius foret

Pacatus, mitisque, rogant Ismenides, adsis;
Jussaque sacra colunt: solæ Minyeides intus,
Intempestiva turbantes festa Minerva,
Aut ducunt lanas, aut stamina pollice versant,
Aut hærent telæ, famulasque laboribus urgent.
E quibus una levi deducens pollice filum,
Dum cessant aliæ, commentaque sacra frequentant,
« Nos quoque, quas Pallas, melior Dea, detinet, inquit,
» Utile opus manuum vario sermone levemus;
» Perque vices aliquid, quod tempora longa videri

altero. —Immo lectio Heinsii, sensu carens, nostræ explanationi omnino repugnat. *Ed.*

31. *Pacatus* ex uno recepit Heinsius pro *placatus*; de hac varietate solemni vide Lambin. ad Lucret. I, 9. — Nostri Regii habent quoque *placatus*. — *Pacatus* et *mitis*, vocabula solemnia in invocationibus Deorum. — *Rogant Ismenides*. Thebanæ matres, ut felix faustusque adsis, precantur. *Ed.*

32. *Solas* has Deo adversatas esse, monet etiam Ælianus. — *Intus*; in ædibus, quum reliquæ mulieres in Cithærone baccharentur. — *Turbare*, profanare quod, 390, substituitur. Cic. H. R. 16: *sacra ludosque conturbare*; Quinctil. Decl. 265, *publica sacra turbare*. — *Intempestiva Minerva*, quum alieno tempore operam darent lanificio, cui Minerva præerat. Ælian. αἱ μὲν περὶ τοὺς ἱςοὺς εἶχον καὶ ἐπονοῦντο περὶ τὴν Ἐργάνην. *Textis operari Minervæ* dixit Tibul. II, 1, 65. — *Aut ducunt... laboribus urgent*, triplex mulierum græcarum opus. — *Ducunt lanas*. Vid. ad II, 411. Plenius Claudian. xx, 385: *Vellera per tenues ferri producere rimas*. — *Versari* a lanificis dicitur et *stamen*, filum, et *fusus*, ut 221; VII, 22; Tibul. II, 1, 64: *Fusus apposito pollice versat opus*. — *Hærent* rei, aut in re aliqua, qui sedulo eam tractant. *Hærere in libris*, Cic. Attic. XIII, 4; *Hærere in jure*, Orat. I, 38.

36. *Una*, Leucippe. — *Deducere*: vide ad I, 4. — *Levi pollice*, ut VI, 22. Hercules contra, Epist. IX, 77: *crassa robusto deducit pollice fila*. — *Filum* habent nostri Regii. Duodecim, *fusum*, ut VI, 22; sed vide Burmannum ad Amor. I, xiv, 7. — *Detinet*, lanificio occupatas retinet. Etiam ab Anton. vrr. φιλεργοι. — *Opus levemus* ipse explicat, *quod tempora longa videri Non sinat*. Infra 295, sic *minuere laborem*; VI, 60, *fallere laborem*; Trist. IV, 1, 13, cantando *Fallitur ancillæ decipiturque labor*; ibid. I, 6, *grave mollit opus*. Adeo Noster hoc variavit. Virgil. Georg. I, 293, texens mulier *longum cantu solatur laborem*. Sed cum hoc loco confer in primis Georg. IV, 345, ubi Clymene inter sorores vellera carpentes Deorum amores narrat. — *Vario sermone*, variis fabellis vicissim narrandis. — *Vacuas*, non occupatas

» Non sinat, in medium vacuas referamus ad aures. »
Dicta probant, primamque jubent narrare sorores.
Illa, quid e multis referat, nam plurima norat,
Cogitat; et dubia est, de te, Babylonia, narret,
Derceti, quam versa squamis velantibus artus
Stagna Palæstini credunt celebrasse figura;
An magis ut sumtis illius filia pennis
Extremos albis in turribus egerit annos:
Nais an ut cantu, nimiumque potentibus herbis,

aliis rebus audiendis; III, 319, *vacua Juno*. Sic sequitur longum episodium usque ad vers. 388: quo commode jocosæ aliquot et amatoriæ fabellæ intexuntur, quæ vix melius, quam a mulieribus confabulantibus, narrantur. Earum numerum auget *dubitatio* primæ mulieris et præteritio tertiæ 276–284.

45. *Derceti.* Nostri Regii, *Dirce*, male. *Ed.* — *Dercetis* sive *Derceto* et alio nomine *Atergatis*, Dea Syriorum. Ei Venus læsa amorem juvenis cujusdam inspiravit, ex quo Semiramin enixa præ pudore se in lacum præcipitavit, in quo in piscem mutata juxta Ascalonis stagnum colebatur, ejusque imago ex parte hominem, ex parte piscem referebat. Diod. Sic. III; Plin. H. N. V, 32. *Filia* ejus Semiramis a columbis educata credebatur. — *Versa squamis*, in squamas, ut alibi, *mutatus tauro*. — *Velare* de plumis et squamis dicitur. — *Palæstini*, Syri; nam Syriæ pars erat Palæstina. — *Celebrasse* agnoscunt meliores; nonnulli, *coluisse*, ut lib. II, 380; aut *habitasse* quod posterius ex interpretatione fluxit. — Codex Regius A, *celebrasse*; Codex B, a prima manu, *mutasse*; et inter lineas, a secunda manu, *celebrasse*; alii quoque *mutasse* habent, teste Heinsio. *Ed.* — *Celebrat* locum is, qui frequenter in eo versatur.

47. *An magis ut sumtis.* Semiramis, Dercetis Deæ filia, miro quodam modo a columbis lacte coagulato e proximis pastorum mapalibus rapto nutrita fuit, unde et *Semiramis* fuit appellata; nam, Syrorum lingua, semiramides vocantur columbæ, quas Syri, ut Deos, colebant. *Ed.* — *Sumere pennas* aut *alas*, pro in avem mutari, amat Ovid. V, 288; XI, 789; XII, 1. — *Albis in turribus*. *Albis*, pro *altis*, Heinsius recte recepit e Florentino S. Marci, et Rottendorphiano, ubi illud pro diversa lectione. — Codices nostri Regii habent *altis*; quam lectionem, nimis vulgarem, merito rejecerunt Heins. et *Gierig.* Ed. — Noster, Trist. I, IX, 7: *Adspicis, ut veniant ad candida tecta columbæ; Accipiat nullas sordida turris aves*; itemque Martial. Epigr. XII, 31: *Quæque gerit similes candida turris aves*. Amant autem columbæ loca altiora. Ex his fabulis Syri *et pisces et columbas in Deorum numero habebant*. Hygin. f. 197.

49. *Nais*. De *Naide* hac nihil certi commemorari potest. Lactant. in Arg. eam ait similiter cessisse in piscem. — *Cantu* et *herbis* utebantur

Verterit in tacitos juvenilia corpora pisces,
Donec idem passa est : an, quæ poma alba ferebat,
Ut nunc nigra ferat contactu sanguinis arbor.
Hæc placet; hanc, quoniam vulgaris fabula non est,
Talibus orsa modis, lana sua fila sequente :
« Pyramus et Thisbe, juvenum pulcherrimus alter,
Altera, quas Oriens habuit, prælata puellis,
Contiguas tenuere domos, ubi dicitur altam
Coctilibus muris cinxisse Semiramis urbem.

veneficæ, VII, 98. — De *potentibus herbis*, vide ad I, 522. — *Tacitos*, mutos, ἔλλοπας, ut qui pulmonibus, arteria et gutture careant. *Ed.* — *An, quæ poma alba.* Mori arboris est periphrasis. Morus enim arbor fructus primum albos, deinde nigros Pyrami ac Thisbes sanguine effectos fert. *Ed.*

53. *Hæc placet.* Nostri Codices Regii, *hoc placet* : sic veteres magna ex parte. *Hæc* placuit Heinsio. *Ed.* — *Lana sua fila sequente* eleganter, dum lana deducitur in fila; *sequi* de rebus ductilibus. Vide ad Plin. VII, Ep. IX, 11.

55. *Pyramus* et *Thisbe* Babylonii, triste amoris infelicissimi exemplum, quorum sanguine mori poma adspersa nigrum contraxerunt colorem. Cæterum a nullo alio scriptore antiquo tractata est hæc fabula, et, nisi ficta ab Ovidio, certe ut *non vulgaris* et ex Oriente translata, diligenter exornata. Valde autem afficit animos legentium. Ætas amantium, castus eorum amor, durities parentum, error quo trahuntur, tristes denique eorum exitus, multum valent ad commovendum animum. Omnia inter se conspirant ad fidem faciendam, atque ad naturæ veritatem moresque amantium notata sunt.

57. *Contiguas domos.* Codex Regius A, pro *contiguas*, habet *continuas*; idem, Codex B. — Ex hoc versu apparet, has domos habuisse communem parietem, quas, qui distincte loqui volunt, *continuas* (quod etiam h. l. est in Varr. lect.) aut *continentes* dicunt. *Contiguæ* enim aut *attiguæ* eæ etiam dici possunt, quæ se invicem attingunt. Hoc nunc præstat, quia versu 66, demum monetur, has domos *communem parietem* habuisse. — *Tenuere.* Vulgo *habuere*, quod Heinsius rejecit, quia *habuit* jam præcessit. — Codex Regius A, *habuere*; sed præstantior lectio Heinsii. Idem mox, pro *ubi*. dat *qua*. — *Altam coctilibus muris.* Babylonia, Juven. X, 171, vocatur *a figulis munita*. Similiter et Noster eam circumloquitur; ejus enim maxime memorabiles *muri*, a Semiramide excitati, et in miraculis mundi adeo numerati : *coctiles*, quia instructi erant latere coctili, bitumine interliti. Habebant altitudinem centum cubitorum, unde *urbs alta* : vide Curt. V, 1, 24 sqq. et qui ibi laudantur ab Interpp. Alias *altæ urbes* sunt celebres et va-

Notitiam, primosque gradus vicinia fecit;
Tempore crevit amor: tædæ quoque jure coissent,
Sed vetuere patres: quod non potuere vetare,
Ex æquo captis ardebant mentibus ambo.
Conscius omnis abest; nutu signisque loquuntur:
Quoque magis tegitur, tectus magis æstuat ignis.
Fissus erat tenui rima, quam duxerat olim,

lentes opibus. — De altitudine murorum et turrium variant Interpretes; vid. Farnab. ad hunc locum. *Ed.* — *Cinxisse.* Unus Medic. *posuisse*; male cum *muris*. Ed.

59. *Primos gradus*, scilicet amoris, quod haud dubie subintelligendum est e versu sequenti, nisi malis cum aliis *notitiam primosque gradus* per Hendiadyn exponere, primos gradus notitiæ.

60. *Tædæ quoque jure.* Mediceus et Argentinus *jura*, quod placet Burmanno qui comparat *coire societatem* e Cicerone et Nepot. Sed hoc durum minimeque poeticum foret. — *Tædæ..... coissent*, matrimonium quoque iniissent. Satis enim notum, in nuptiis tædas præferri solitas sponsis. Hinc *tæda* poetis de ipsis nuptiis, de ipso matrimonio IX, 721; XV, 826. — *Coire*, ut συνέρχεσθαι, de conjugibus. Jam *coissent jure tædæ* fere dictum est, ut ibid. 15, *sociata fœdere lecti*, et infra VII, 403, *thalami fœdere jungit.* Ros. Schirach. hic aliquid humani passus est. Quum enim verba ita jungeret, *tædæ quoque coissent*, idque *jure*, fieri haud poterat, quin ad interpretationem durissimam deferretur; *tædas* enim de amore accipit, qui se conjunxisset jure.

61. *Patres* possent esse omnino parentes, ut alibi *fratres* pro fratribus et sororibus, *reges* pro rege et regina; vide Bentl. ad Horat. I, Sat. v, 100. Rectius tamen nunc sensu vulgari capies; namque versu 153 Thisbe ait, *miseri, meus illiusque, parentes*, ubi soli patres intelliguntur, qui duriores fere matribus in ejusmodi rebus esse solent. Post *patres* posui interpunctionem maximam, quam vir doctus apud Clarck. ad Hom. Il. Γ, 39, et alius in Observatt. Miscel. Vol. II, t. I, p. 34, suasit. In vulgata lectione falsa est sententia. — *Ex æquo*, ambo pariter, unus æque ac altera; IX, 719. Plin. Paneg. 83, de marito ac conjuge, *probati ex æquo.*—*Captus* de amante. — *Nutu* etc. Venus docet vel *viro coram nutus conferre loquaces, Blandaque compositis abdere verba notis.* Tibul. I, II, 22. — *Quoque magis* etc. Sententia amoris naturam bene adumbrans, verbisque tropicis expressa similitudinem involvens. — *Tegitur*, celari cogitur. — *Tectus magis.* Vulgo, *tanto magis.* Sed Burmannus recepit veterum librorum scripturam (et hæc est nostrorum Regiorum Codicum) tum quia repetitio ejusdem verbi familiaris Ovidio, tum quia sæpe Veteres post *quo* et *quanto* omittunt *eo* et *tanto.* Ergo *magis* hic *eo magis* intelligendum; vide Drakenb. ad Livium, I, 25. — *Æstuat*, calorem efficit.

65. *Fissus erat tenui rima.* Ut so-

Quum fieret paries domui communis utrique:
Id vitium nulli per secula longa notatum,
Quid non sentit amor? primi sensistis amantes;
Et vocis fecistis iter; tutæque per illud
Murmure blanditiæ minimò transire solebant.
Sæpe, ut constiterant, hinc Thisbe, Pyramus illinc,
Inque vicem fuerat captatus anhelitus oris;
« Invide, dicebant, paries, quid amantibus obstas?
» Quantum erat, ut sineres nos toto corpore jungi?
» Aut hoc si nimium, vel ad oscula danda pateres!
» Nec sumus ingrati: tibi nos debere fatemur,

lertiam amantium notaret, hæc de *rima* pluribus persequutus est. Propertius, II, XIII, 72: *nunc licet per rimosas mittere verba fores*. Pro eo Noster mox jucunde, *vocis facere iter*. — Et *ducere* et *agere rimam* latinum est; vide Ciofan.

68. *Quid non sentit amor*. Parenthesis est, rationem continens, cur amantes primi rimam illam notarint. Virgilius de Didone: *Quis fallere possit amantem*. Ed. — *Primi sensistis*. Elegans et certe Ovidiana repetitio, mendosum autem et iners *vidistis* quod habent nostri Regii. *Ed*.

69. *Et vocis fecistis iter*; vide notam ad 65. *Vocis* habent nostri Regii. Heinsius ex Urbinate, Theat. et tribus aliis accepit *voci*. — *Tutæ*, quæ non interciperentur, ut literæ. — *Murmur* solemne de submissis et lenibus amantium confabulationibus. Art. Amat. II, 723, *murmur amabile*. — *Minimo* et 83 *parvo*, ut XI, 187, *vox parva*.

71. *Ut*. Præstantius quam *ubi* quod habet Codex noster B. *Ed*. — *Inque vicem*, pro quo ambo Codices nostri, *vices*. — *Captatus anhelitus oris*. Rod. *Beyde gegenseitig den Athem ihres Mundes einsaugen*. Non bene. *Anhelitus oris* est ipsum illud *murmur minimum*, idque *captabatur* auribus. Heroid. XIX, 53, *captare voces auribus*; III, ex P. IV, 19, *captata per aurem*. — *Invidia* eleganter tribuitur rebus inanimis, quæ prohibent aliquid fieri. Sic libro X, 642, *Detulit aura, preces ad me non invida blandas*; sic Rem. Am. 103, *durum limen*, quod excludit amantem; et Art. Amat. III, 150, *crudelis janua*. Plerumque acerbius amantes in ejusmodi obstacula invehere solent; sed nostri amantes leniore sunt ingenio, quod et ipsum eos commendat.

74. *Quantum*. Codex Regius B, *quanto*. *Quantum erat*, vox eorum, qui rem parvam esse dicunt, Germanice *was waer's denn mehr*; Gallice *que t'en coûterait-il?* sed non, *quel bonheur ce serait!* Ed. — *Ad oscula danda*. Idem Codex B, *oscula sola*; non male certe.

76. *Nec sumus*. Ediderat Cl. *Gierig* nec *simus*; sed multo convenientius metro, nam *simus* peccat, nostri Regii habent quam dedimus lectionem. *Ed*.

» Quod datus est verbis ad amicas transitus aures. »
Talia diversa nequicquam sede loquuti,
Sub noctem dixere, Vale; partique dedere
Oscula quisque suæ, non pervenientia contra.
Postera nocturnos Aurora removerat ignes,
Solque pruinosas radiis siccaverat herbas;
Ad solitum coiere locum: tum murmure parvo
Multa prius questi, statuunt, ut nocte silenti
Fallere custodes, foribusque excedere tentent;
Quumque domo exierint, urbis quoque claustra relinquant:
Neve sit errandum lato spatiantibus arvo,
Conveniant ad busta Nini, lateantque sub umbra
Arboris: arbor ibi, niveis uberrima pomis,
Ardua morus, erat, gelido contermina fonti.
Pacta placent; et lux, tarde decedere visa

78. *Sedes*. Locus, ubi stabant. — *Diversa*, opposita. — *Nequicquam* pertinet ad votum illud, ut latius paries pateret.—*Pars*, nempe parietis.

81. *Postera nocturnos Aurora* etc. Sic libro VII, 100, *Postera depulerat stellas Aurora micantes*. Hic elegantior *nocturnos ignes*, nam stellæ sunt cæli faces. *Ed.* — *Coiere locum*. Codex Regius B, *venere*. Forsan dulcius. *Ed.* — *Custodes*, janitores. — *Foribusque excedere tentent*. Burmannus malit *foribusque exire paternis*, quia unus Thuani *exire*. — Nostri Regii habent vulgatam.

86. *Urbis claustra* ex uno Bononiensi dedit Burmannus pro *tecta*. Heinsius conjecturat *septa* ex *portarum sepe*, Trist. IV, 1, 81. Etiamsi nostri Regii habeant *tecta*, consentimus tamen Burmanno; nam *tecta* de domibus, non de urbibus quæ clausæ non tectæ sunt. Quod ad *septa*, rarius est; at Lucretius: *naturæ portarum claustra* et *vitæ claustra*; Juvenalis Satyr. VIII, *laxarant portarum claustra*; Statius, Thebaidos X, 644, *Thebarum claustra*. Infra VIII, 70, *portarum claustra*. Ed. — *Bustum*, sepulcrum, monumentum sepulcrale, τύμβος. Sic *bustum Sardanapali*, *Catulli*, aliorum apud Cic. Proprie *bustum* locus, in quo cadaver combustum et sepultum; vide Kirchm. de Funeribus Roman. lib. III, cap. I, init. Miror tamen a Nostro *busta* hic commemorata, quum Romæ meretrices fere ad busta commorarentur, unde *bustuariæ mœchæ*.

89. *Uberrima* dedit Heinsius; sic et nostri Regii. Liber scriptus Bersmanni, tertius Gronovianus, et Zulichemianus, *celeberrima*; tertius Mediceus, *creberrima*; III Amor. v, 3, *celeberrimus ilice lucus*. — *Fons* hic memoratur propter versum 98.

91. *Lux* pro sole. — *Decedere*. Nos-

Præcipitatur aquis, et aquis nox surgit ab isdem.
Callida per tenebras, versato cardine, Thisbe
Egreditur, fallitque suos; adopertaque vultum
Pervenit ad tumulum; dictaque sub arbore sedit.
Audacem faciebat amor: venit ecce recenti
Cæde leæna boum spumantes oblita rictus,
Depositura sitim vicini fontis in unda.
Quam procul ad lunæ radios Babylonia Thisbe
Vidit; et obscurum trepido pede fugit in antrum;
Dumque fugit, tergo velamina lapsa relinquit.
Ut lea sæva sitim multa compescuit unda,
Dum redit in silvas, inventos forte sine ipsa
Ore cruentato tenues laniavit amictus.
Serius egressus, vestigia vidit in alto

tri Regii, *discedere*; non præstat. *Ed.* — *Decedere* solemne de occidentibus sideribus. Putant sumtum a præsidibus provinciarum post expletum tempus a munere suo abeuntibus. Immo a militibus translatum; vide ad II, 114 sqq. — *Præcipitatur*, prona via descendit in oceanum; II, 67 sqq. Virgil. Æneid. II, 9: *nox cælo præcipitat.* Porro, *nox surgit*, quia poetæ ei non minus, quam Soli, decursum per cælum tribuunt, ita quidem, ut vel ab Oriente surgens Solis currum persequatur, vel, Sole in oceanum se præcipitante, ab eadem illa parte occidentali surgat. — *Nox surgit.* Quidam, *exit.* *Surgit* quod habent nostri Regii, præcedente *præcipitatur*, aptius. *Ed.* — Ex hac posteriore ratione fluxit *aquis ab isdem.* Lactantius, in Argumento narrat, eos matutino tempore ibi convenisse.

93. Venus favet, si *reserat fixo dente puella fores*, docetque, *pedem nullo ponere posse sono*; idque docet non nisi eos, quos *Non vetat obscura surgere nocte timor*, ut ait Tibul. I, II, 18 sqq. Ejus rei hic habemus exemplum, atque etiam ejus, quod idem de potentia Cupidinis ait: *Hoc duce custodes furtim transgressa jacentes Ad juvenem tenebris sola puella venit.* Vide Tibul. II, I, 75. — *Versato cardine.* Alibi *furtim verso* aut *tacito cardine* clam egredientes fores aperire dicuntur, Tibul. I, II, 10; VI, 12. — *Adopertaque vultum.* Regius B habet *vultu*; forsan errore librarii qui omiserit lineolam supra vocalem *u*. Ed.

97. *Cæde boum.* Sanguine boum cæsorum, ut supra III, 143, *cæde ferarum.* — *Deponuntur* omnia, quæ finiuntur, quibus quis liberatur; vide VIII, 47.

100. *Trepido*, pro *timido*, e Cantabrigensi dedit Burmannus. — Nostri Regii habent *timido*; videant Critici, an *trepido* nimiam agitatio-

Pulvere certa feræ, totoque expalluit ore
Pyramus : ut vero vestem quoque sanguine tinctam
Repperit; « Una duos nox, inquit, perdet amantes;
» E quibus illa fuit longa dignissima vita!
» Nostra nocens anima est: ego te, miseranda, peremi,
» In loca plena metus qui jussi nocte venires;
» Nec prior huc veni! nostrum divellite corpus,
» Et scelerata fero consumite viscera morsu,
» O quicumque sub hac habitatis rupe, leones!
» Sed timidi est optare necem. » Velamina Thisbes
Tollit, et ad pactæ secum fert arboris umbram;
Utque dedit notæ lacrymas, dedit oscula vesti:
« Accipe nunc, inquit, nostri quoque sanguinis haustus; »
Quoque erat accinctus, demittit in ilia ferrum:
Nec mora; ferventi moriens e vulnere traxit.
Ut jacuit resupinus humi, cruor emicat alte;
Non aliter, quam quum vitiato fistula plumbo
Scinditur, et tenues stridente foramine longe
Ejaculatur aquas; atque ictibus aera rumpit.
Arborei fœtus adspergine cædis in atram

nem notat ac minus conveniat puellæ. *Ed.* Noster, I, 506, *penna trepidante.* — *Relinquit.* Codices Regii A et B, *reliquit.*

113. *Morsu.* Dominicanus et unus Gronovii, *dente*, ut apud Phædrum, I, fab. II, 24, *dente aspero.* Sed alterum gravius. — Regii nostri, *morsu.* — *Pactæ arboris*, ad quam convenire constituerant. *Ed.*

118. *Haustus sanguinis*, profluentem sanguinem : VII, 333; XIII, 331. — *Traxit e vulnere*, quo celerius, sanguine emisso, exspiraret. —*Fervens vulnus* eleganter, vulnus, ex quo ebullit sanguis calidus. Quod Virgil. Æneid. IV, 689, dixit, *stridit vulnus*, id Noster similitudine illustrat.

121. *Humi.* Nostri Codices, *humo.* Non tanti fecerunt grammaticæ regulas scriptores antiqui, ut ab ea nunquam recederent; quod jam observavimus in Cæsare nostro. Ita hoc loco *humo*, pro *humi*, non est insolitum. *Ed.* — *Vitiari*, scindi; supra, *vitium* parietis, rima. —*Longe.* Nostri Codices, *longas.* —*Ejaculatus* sanguis etiam VI, 260, describitur partim iisdem, partim aliis verbis. Nam, quod hic est, *ictibus aera rumpit*, id ibi non minus ornate, *terebrata prosilit aura.* — *Rumpit;* sic nostri Codices Regii; Lo-

Vertuntur faciem; madefactaque sanguine radix
Pœniceo tinguit pendentia mora colore.
Ecce, metu nondum posito, ne fallat amantem,
Illa redit; juvenemque oculis, animoque requirit;
Quantaque vitarit narrare pericula gestit.
Utque locum, et versam cognovit in arbore formam,
Sic facit incertam pomi color, hæret: an hæc sit,
Dum dubitat, tremebunda videt pulsare cruentum
Membra solum, retroque pedem tulit; oraque buxo
Pallidiora gerens, exhorruit, æquoris instar,
Quod tremit, exigua quum summum stringitur aura.
Sed, postquam remorata suos cognovit amores,
Percutit indignos claro plangore lacertos;

van. *pulsat*, quod placet Burmanno. — Mox, *Arborei fœtus........ colore*, idem bis rursus dixit. — *Pœniceo* rescripsit Burmannus, quum unus Ciofani et Mureti excerpta *puniceo*, cæteri *purpureo* haberent; hic, sicuti et versu 607 libri II, nostri Regii, *pœniceo*; vide locum citatum. *Ed.* — *Tinguit*. Codex noster B dat *tinxit*; minus bene. *Ed.* — *Pendentia* e primo Vaticano et uno Mediceo dedit Burmannus; hoc probat etiam vir doctus in Observat. Misc. vol. II, T. I, p. 34; quamvis alii præferant *candentia*. Nostri Regii habent vulgatam lectionem.

128. *Fallere amantem*, formula solemnis de puellis, quæ non præsto sunt ad dictum locum, se frustra exspectari sinunt. — *Oculis animoque req.* summum desiderium exprimit. Plin. VI, Ep. x, 2: *illum animus, illum oculi requirebant*. Similiter *animo oculisque sequi*, infra XII, 529. — *Gestit* verbum delectum ex moribus puellæ servatæ.

133. *Tremebunda* etc. Vide ad III, 125. — *Ora.... gerens*. Heinsius conjecturat *ferens* aut *rigens*; Schirachius, *fremens*. Nostri Regii *gerens* servant. *Ora gerens* nec Heinsio nec Schirachio satis latinum videtur. Sed si Horat. I, Od. VIII, 10, recte dixit, *brachia livida gestare*; Noster autem, II, 585, *pectora nuda gerere*; III, 216, *substricta gerere ilia*; VI, 123, *accipitris pennas et terga leonis gerere*; Virgil. Æneid. I, 315, *virginis os habitumque gerens*, cur, quæso, improbemus *pallida ora gerere*? — *Buxus* pallore notabilis originem dedit proverbio, *buxo pallidior*: cf. XI, 417. — *Exhorruit, æquoris instar*. Tremor ille gelidus, qui perstringit membra exhorrescentium, suaviter comparatur cum tremulo mari, quum *summum*, superficies, *exigua aura*, leni vento, stringitur. Singula verba delecta sunt. Etiam *exhorrescere* de mari paululum commoto ponitur; vide Virg. Georg. III, 198. — *Tremit*; Codex Regius B, *fremit*.

138. *Percutit*. Quidam, *perculit*. At

Et laniata comas, amplexaque corpus amatum,
Vulnera supplevit lacrimis, fletumque cruori
Miscuit, et gelidis in vultibus oscula figens,
« Pyrame, clamavit, quis te mihi casus ademit?
» Pyrame, responde : tua te, carissime, Thisbe
» Nominat, exaudi; vultusque adtolle jacentes. »
Ad nomen Thisbes oculos, jam morte gravatos,
Pyramus erexit, visaque recondidit illa.
Quæ postquam vestemque suam cognovit, et ense
Vidit ebur vacuum; « Tua te manus, inquit, amorque
» Perdidit, infelix! est et mihi fortis in unum
» Hoc manus; est et amor, dabit hic in vulnera vires.
» Prosequar exstinctum; letique miserrima dicar
» Causa, comesque tui : quique a me morte revelli
» Heu! sola poteras, poteris nec morte revelli.
» Hoc tamen amborum verbis estote rogati,
» O multum miseri, meus illiusque, parentes,

percellere est, in terram dare, evertere; *percutere* autem, verberare, plangere; vide Burmannum late de discrimine horum verborum disputantem. — *Perculit*, quod Regius tamen Codex A habet, forsan a negligentia, lineolam omittentis, fluxit. *Ed.* — *Indignus*, ut I, 509. — *Clarus*, ut II, 625. — *Vulnera supplevit lacr.* nil esse potest, nisi, quod sequitur, *fletumque* etc. — *Carissime* pro *carissima* e Balliolensi et Regio secundo amplexus est Heinsius. — Regii nostri habent *carissima*, absque virgulis. *Ed.* — *Vultus jacentes*, languentes, vel quiescentium, vel, ut h. l., morientium oculi, qui et *graves* aut *gravati* dicuntur. Non adsequutus est hæc Rod.: *Blikke nur noch einmal mich an.* — *Ad nomen*, ut III, 245. — Hic versus et sequens transpositi fuerunt in Codice Regio A, unde *Pyramus erexit* etc. præcedat *Ad nomen Thysbes* etc. *Ed.*

148. *Eburneæ* vaginæ magno olim in honore. Homer. Od. Θ, 404. Virgil. Æneid. IX, 305. — *In vulnera*, scilicet infligenda. Sæpe sic *in* ad designandum propositum.

151. *Prosequar* e Sixti codice prætuli τῷ *persequar*, quum illud etiam Burm. placeret. Qui enim alterum comitatur, is eum *prosequi* potius dicitur quam *persequi*. Etiam 550 cum multis sic corrigendum. — *Quique revelli.* Hoc acumen abhorret a natura desperantis.

155. *Meus illiusque.* Codex Regius A, *miserique mei illiusque*; utrumque recipi potest. *Ed.* — *Serus.* Habent Codices Regii nostri *certus*. —

» Ut, quos serus amor, quos hora novissima junxit,
» Componi tumulo non invideatis eodem!
» At tu, quæ ramis arbor miserabile corpus
» Nunc tegis unius, mox es tectura duorum,
» Signa tene cædis; pullosque, et luctibus aptos
» Semper habe fœtus, gemini monumenta cruoris. »
Dixit; et aptato pectus mucrone sub imum
Incubuit ferro, quod adhuc a cæde tepebat.
Vota tamen tetigere Deos, tetigere parentes:
Nam color in pomo est, ubi permaturuit, ater;
Quodque rogis superest, una requiescit in urna. »
  Desierat; mediumque fuit breve tempus; et orsa est
Dicere Leuconoe: vocem tenuere sorores.

Serus dedi ex uno Moreti. Elegans hæc lectio etiam Heynio, ad Tibul. I, II, 89, videbatur, si *serum amorem* interpreteris, qui diu jam viguit, non nuper demum natum. Ego vero intelligo extremum; ultima enim et extrema *sera* dici solent, ut docuit Bruckhus. ad Propert. I, XV, 21. Atque ita bene convenit alteri, *hora novissima*. — *Componi* nunc simpliciter, condi. Alibi *componere*, ut περιστέλλειν, omnem curam exprimit, quam pollinctores impendunt cadaveribus. — *Non invideatis*, μὴ φθονεῖτε, sinite, permittite. *Invidere* omnino, non tribuere. Horat. II, Sat. VI, 83, *neque sepositi ciceris invidit*, largiter apposuit. Virg. Æn. IV, 350: *Quæ invidia est?* quid impedit, quo minus fiat? Aliter Schirach. « Non invideatis unum nobis tumulum, adeoque conjunctos eodem sepulcro condatis. »

160. *Pullosque, et luctibus aptos.* Codex Regius B, a prima manu *nigrosque et luctibus aptos;* glossa est: nam vox *pullus* magis moro convenit quam niger; præterea *pullus* color, non niger omnino, in luctibus adhibebatur. et hoc confirmant quæ mox dicit Cl. *Gierig*. Ed. — *Pullos* dixit, non nigros, propter pullam lugentium togam. — *Aptare*, prætendere ensem pectori. — *Tetigere*. Pro eo, vers. 373; X, 489, *Vota suos habuere Deos*. — Duo mororum genera sunt, quorum alterum baccas albas, alterum nigras fert, quanquam prius genus Veteribus notum fuisse non constat. Si cædes illa prope morum facta erat, aut facta fingebatur, facilis erat sententia illa poetica, fœtus arboris nigros lugere illam cædem.

167. *Medium tempus.* Intervallum. Plin. VII, Epist. XXVII, 13, *exiguum temporis medium*. — *Fuit*. Unus Leidensis pro diversa lectione, *subit*, quod valde adblanditur Heinsio. Nostri Codices habent *fuit*.

168. *Leuconoe*, soror altera, plures fabellas narrat, de Martis et Veneris adulterio, vers. 167–189:

Hunc quoque, siderea qui temperat omnia luce,
Cepit amor Solem : Solis referemus amores.
Primus adulterium Veneris cum Marte putatur
Hic vidisse Deus : videt hic Deus omnia primus.
Indoluit facto; Junonigenæque marito
Furta tori, furtique locum monstravit : at illi
Et mens, et quod opus fabrilis dextra tenebat,
Excidit : extemplo graciles ex ære catenas,
Retiaque, et laqueos, quæ lumina fallere possint,
Elimat : non illud opus tenuissima vincant
Stamina; non summo quæ pendet aranea tigno :
Utque leves tactus momentaque parva sequantur,

de amoribus Leucothees et Solis, vers. 190–255; de Clytie vers. 256–270. Ac prima quidem non pertinebat ad consilium Leuconoes, quæ *Solis* tantum *amores referre* volebat; verum hos inde repetiit. Potuisset eam verbo tangere; sed, quæ Superis tantopere placuerat, et cum ab his, tum a mortalibus oblectationis causa sæpe adhibebatur (Virg. Georg. IV, 345), eam nec ab hoc suo opere abesse petulantia poetæ voluit, nec ab Art. Am. II, 561 sqq. Auctor ejus est Homerus, Od. Θ, 266 sqq. ubi Demodocus citharœdus, festum celebrare jussus, eam Phæacensibus canit: cf. Hygini fab. 148. Lucian. Dial. Deor. 17. Improbat fab. Plato, Rep. III. Heynio, in libro *Antiqu. Aufsaetze* I, p. 161, orta videtur ex Cosmogonia, in qua conjunctio elementorum et inde orta rerum harmonia, amore Martis et Veneris earumque filia Harmonia, adumbrata sit. Ex historia rem expediri vult Palæph. cap. 63.

170. *Cepit amor Solem.* Ludit rursus verbis, *Solis*, *Solem*; *vidisse*, *videt*. De Sole *omnia vidente*, vide ad I, 769.—*Junonigena*, Vulcanus, quem Juno vel ex Jove, vel sine patre concepit. Videtur Ovid. ipse hoc voc. fecisse, ut *anguigena*, III, 531; *aurigena*, V, 250; *draconigena*, III, Fast. 865.—*Furta tori.* Homer. λέχος δ' ᾔσχυνε καὶ εὐνὴν Ἡφαίστοιο.

175. *Mens excidit* ei, qui obstupescit, ut mente privatus, amens videatur. Conf. II, 601, ubi *vultus*, *plectrum* et *color* Apollini excidunt. Exornavit autem Noster sic Homeri θυμαλγέα μῦθον ἄκουσε.

176. *Graciles*, tenues. Ipse mox describit tenuitatem ex Homero : Ἠΰτ' ἀράχνια λεπτὰ, τά γ' οὔ κέ τις οὐδὲ ἴδοιτο. — *Retiaque* etc. Apud Homerum facit δεσμοὺς, inde Noster tria fecit, *catenas*, *retia*, *laqueos*, *ex ære*. Hygino, *ex adamante*, i. e. ex ferro. — *Laqueos*, *quæ*, consueto poetarum more, qui relativum sæpe accommodant remotiori nomini.

178. *Elimat.* Burmannus, ad Am. I, XIII, 7, conjecturat *eliquat*. — Nostri Regii habent *elimat*; id est, perficit lima. *Ed.* — *Utque leves* etc.

Efficit; et lecto circumdata collocat apte.
Ut venere torum conjux et adulter in unum,
Arte viri, vinclisque nova ratione paratis,
In mediis ambo deprensi amplexibus hærent.
Lemnius extemplo valvas patefecit eburnas,
Admisitque Deos: illi jacuere ligati
Turpiter, atque aliquis de Dis non tristibus optat
Sic fieri turpis. Superi risere; diuque
Hæc fuit in toto notissima fabula cælo.
  Exigit indicii memorem Cythereia pœnam;
Inque vices illum, tectos qui læsit amores,

Ut levibus tactibus et momentis parvis moveantur.

181. *Collocat apte.* Codex Regius B, *arte;* ingrata esset repetitio hujus vocis in versu 183. *Ed.* — *Arte viri*, dolo mariti Veneris. Homer. περὶ δολόεντα τέτυκτο, et omnem dolum περὶ δέμνια χεῦεν. *Lemnium* vituperat Lucianus, quod ipse adulterium manifestarit. — *Lemnius;* Vulcanus, qui dum matris auxilio occurreret adversus Jovem, ῥιφθεὶς ποδὸς, ut ipse narrat, Iliad. A, præcipitatus a Jove de cælo, in Lemnum insulam decidit, ubi eum Sinties receperunt. *Ed.* — *Admisit*, ut apud Horatium, Art. Poet. initio, *admissi risum teneatis?*

187. *Aliquis de Dis* etc. Conf. Art. Amat. II, 285: *Hic aliquis ridens, In me, fortissime Mavors, Si tibi sunt oneri, vincula transfer, ait.* Sed ille *aliquis* de Diis *non tristibus* (quod, nunc satis venuste, per λιτότητα est jocantibus et ridentibus) fuit Mercurius, ut diserte tradit Homerus, versu 338. Et apud Lucianum Mercurius ipse, Ἐγὼ μὲν ἐφθόνουν τῷ Ἄρει. Hinc sponte apparet, non bene Heinsium mutasse *optat* in *optet.* — *Risere*, ἄσβεστος δ' ἄρ' ἐνῶρτο γέλως μακάρεσσι θεοῖσιν.

189. *Hæc fuit in toto* Nostri Regii dant. Vocabulum *tuto*, etsi ingeniosum, non mihi videtur poetæ. Quid præterea sententiæ addit epitheton *tuto?* Ed.

190. *Exigit indicii* etc. Venus ulciscitur Solis proditionem, dum ei injicit Leucothees amorem, quæ vitiata, terræ defoditur a parente, sed a Sole in virgam turean mutatur. Quæ fuerit illa Leucothea, docetur vers. 219 sqq. Auctor fabulæ Hesiodus, ut ex Lactantii Argum. apparet. Nec in se memorabilis est, nec tractationis luminibus commendata. — *Memor* referendum erat ad *Cythereiam;* sed et Virgil. Æneid. I, 4, *memorem Junonis ob iram.* Pœna testatur, memorem esse aliquem delicti. — Quam varie *lædere* in re amatoria dicatur, admonitum est ad I, 608. Sensus: qui occultos amores indicavit, eum vicissim amore injecto cruciat. Ludit Ovidius verbis. Similiter mox versu 195, *qui terras ignibus uris, Ureris* etc. — *Hyperione* recepimus ex nostris Regiis pro *Hypertone* quod

Lædit amore pari : quid nunc, Hyperione nate,
Forma, calorque tibi, radiataque lumina prosunt?
Nempe tuis omnes qui terras ignibus uris,
Ureris igne novo; quique omnia cernere debes,
Leucotheen spectas; et virgine figis in una,
Quos mundo debes, oculos; modo surgis Eoo
Temperius cælo; modo serius incidis undis;
Spectandique mora brumales porrigis horas.
Deficis interdum; vitiumque in lumina mentis
Transit; et obscurus mortalia pectora terres.
Nec, tibi quod Lunæ terris propioris imago
Obstiterit, palles : facit hunc amor iste colorem.
Diligis hanc unam : nec te Clymeneve, Rhodosve,
Nec tenet Æææ genetrix pulcherrima Circes,
Quæque tuos Clytie, quamvis despecta, petebat
Concubitus; ipsoque illo grave vulnus habebat

dederat Gierig. *Ed.* — *Calorque;* nostri Regii *colorque;* præstat vulgata lectio. *Ed.*

195. Verba *quique..... spectas* frigida; et sequentia, *et virgine..... oculos*, intoleranda videntur Schirachio, idque jure. Nempe argutatus est in accommodanda amoris vi ad Solis naturam. Tum, nec longior hæc apostrophe, nec quæ ei insunt, puellæ confabulanti conveniunt.

198. *Temperius* (maturius) antiqui dixerunt, *temporius* recentiores: vide Manut. ad Cic. IX, Epist. XVI. — *Porrigis*, longas facis brevissimas brumæ horas. Romani quum ab ortu Solis usque ad occasum XII horas numerarent per totum annum, tempore *brumali* eas habebant brevissimas. *Porrigere*, extendere. Hor. III, Od. XVI, 40, *parva vectigalia porrigam.* — *Vitium luminis* est pallor, isque color amantium. Art. Amat. I, 729. Inde acumen hoc. Sol autem pallidus et obscurus inter mala præsagia referebatur. Virg. Georg. I, 464 sqq. Sic *terret mortalia pectora Lunæ imago*, luna ipsa.

204. *Clymeneve, Rhodosve.* Codices Regii nostri, *Clymeneque, Rhodosque.* — *Clymene*, mater Phaethontis, de qua I, 756. — *Rhodos*, filia Neptuni, quæ ex compressu Solis septem filios, Heliades a patre dictos, peperit. — *Ææa*, Colchica, ab Æa, Colchidis urbe, *Circe*, soror Acetæ, Colchorum regis, Ææam insulam incolens. Mater fuit *Persa*, Oceani filia, quacum concubuit Sol: vide Homeri Od. K, 135 sqq. — *Clytie*, Oceani et Tethyos filia, de qua Noster mox plura. — *Quæque tuos Clytie.* Magna hic lectionis varietas. Locus mendi suspectus vide-

Tempore. Leucothee multarum oblivia fecit,
Gentis odoriferæ quam formosissima partu
Edidit Eurynome; sed, postquam filia crevit,
Quam mater cunctas, tam matrem filia vicit.
Rexit Achæmenias urbes pater Orchamus; isque
Septimus a prisci numeratur origine Beli.
Axe sub Hesperio sunt pascua Solis equorum:
Ambrosiam pro gramine habent; ea fessa diurnis
Membra ministeriis nutrit, reparatque labori:
Dumque ibi quadrupedes cælestia pabula carpunt,
Noxque vicem peragit; thalamos Deus intrat amatos,
Versus in Eurynomes faciem genetricis; et inter
Bis sex Leucotheen famulas ad lumina cernit
Levia versato ducentem stamina fuso.

batur Heinsio. Burmannus censebat legendum *quæque illo*. — Nostri Codices hos versus exhibent quos dedimus, nisi quod in 207 dant *habebas*, pro *habebat*. Ed. — *Ipsoque illo* etc. Locum esse sanum, nec desiderare manum medicam, apparet e vers. 234 sqq.

210. *Eurynome*. Oceani et Tethyos filia (Hesiod. Theog. versu 358). — *Vicit* verius mihi videbatur, quam, quod Heinsius recepit, *vincit*. Nostri Codices Regii habent *vincit*. — *Achæmenes* primus Persarum rex; vide Herodotum, VII, 11. — *Orchamus*, conjux *Eurynomes*, et Persarum rex. — *Prisci Beli*. Codices Regii nostri habent *a prisco... Belo*. *Prisci* enim et *antiqui*, monente Burmanno, poetis dicuntur auctores et conditores gentium regnorumque. Hoc additamento Leucotheen a generis antiquitate commendare voluit. — Plures *Belos* antiquitas habet, de quibus vide Perizon. Origg. Babyl. Is, qui Babylona condidisse credebatur, et a Babyloniis summa religione colebatur, ὁ ἀρχαῖος, et *antiquus* dicebatur. — Verbis *Quam mater* etc. exornavit illud Horat. I, Od. XVI, 1: *O matre pulchra filia pulchrior*. Similis comparatio, II, 722 sqq.

214. *Axis* alias cælum, nunc terra. — De *ambrosia* istorum equorum, vide ad II, 120. Ibi stant ad præsepia, hic errant in pascuis. — *Habent*. Codex Regius A, *habentia*. — *Reparat*, reficit. — *Carpere pabula*, iis vesci, etiam Fast. IV, 750. — *Vicem peragit* e re militari ductum.

218. De *thalamis*, vide ad II, 737. De mutatione hac vide ad III, 273. — *Amatos*, in quibus habitabat amata. — *Ad lumina*. Sueton. Cæs. 37: *Adscendit Capitolium ad lumina*. Similiter græce πρὸς φῶς. — *Levia*; sic plerique e castigatioribus; Heinsius conjecturat *tenuia*; Gronovius, *mollia*, quod Burmannus intelligit de vestibus mollibus, de quibus Luc. VII, 25. Nostri Regii ha-

Ergo ubi, ceu mater, caræ dedit oscula natæ;
« Res, ait, arcana est; famulæ, discedite; neve
» Eripite arbitrium matri secreta loquenti. »
Paruerant; thalamoque Deus sine teste relicto,
« Ille ego sum, dixit, qui longum metior annum;
» Omnia qui video; per quem videt omnia tellus;
» Mundi oculus: mihi, crede, places. » Pavet illa; metuque
Et colus et fusus digitis cecidere remissis.
Ipse timor decuit: nec longius ille moratus,
In veram rediit faciem, solitumque nitorem.
At virgo, quamvis inopino territa visu,
Victa nitore Dei, posita vim passa querela est.
Invidit Clytie, neque enim moderatus in illa
Solis amor fuerat, stimulataque pellicis ira
Vulgat adulterium; diffamatumque parenti
Indicat: ille ferox, immansuetusque precantem,
Tendentemque manus ad lumina Solis, et, Ille
Vim tulit invitæ, dicentem, defodit alta

bent *levia*, quod non est sollicitandum; nam supra, versu 36, *levi pollice*.

224. *Eripite* revocavi e plurimis MSS. et Edd. antiquis. Sensus: non eripite matri potestatem secreta loquendi. *Arripere arbitrium* absolute quidem dici potest, sed non seq. dativo. — *Remotis arbitris* passim occurrit, quum omnes abire jussi sunt, nec quisquam admittitur, qui sermonem audiat. — *Sol metitur annum*, quia homines ejus decursu annum definiunt. Commendat se Sol, ut Apollo I, 512 sqq. Jupiter I, 594. — *Mundi oculus*. Macrob. I, Saturn. XXI: *Solem Jovis oculum appellat antiquitas*. — *Et colus* etc. Conf. 175. — Schepper. legendum censet *Et color et fusi*. Sic habent et nostri Regii. *Ed.*

230. *Decuit*. Mox versu 330, *sed et erubuisse decebat*; VI, 18, *decor adfuit arti*; VII, 733, *quam sic dolor ipse decebat*. Adde VIII, 25 sqq. X, 585. — *Posita querela*, sine querela.

234. *Neque enim* etc. Vide versum 258; Lactant. in Arg. *qua nondum satiatus erat Sol*. — *Ira* in *pellicem* concepta; vide Burm. — *Diffamatum*. Heinsius malit *diffamatam*. Nostri Regii habent *diffamatum*. — *Diffamatum*, vulgatum, verbum novum.

238. *Et ille*. Codex Regius B, *et illam*. — *Defodit* etc. Supplicium frequens temeratæ virginitatis, quo

Crudus humo; tumulumque super gravis addit arenæ.
Dissipat hunc radiis Hyperione natus; iterque
Dat tibi, quo possis defossos promere vultus.
Nec tu jam poteras enectum pondere terræ
Tollere, nympha, caput; corpusque exsangue jacebas.
Nil illo fertur volucrum moderator equorum
Post Phaethonteos vidisse dolentius ignes.
Ille quidem gelidos radiorum viribus artus,
Si queat, in vivum tentet revocare calorem;
Sed, quoniam tantis fatum conatibus obstat,
Nectare odorato sparsit corpusque locumque,
Multaque præquestus, « Tanges tamen æthera, » dixit.
Protinus imbutum cælesti nectare corpus
Delicuit, terramque suo madefecit odore;
Virgaque per glebas sensim radicibus actis
Turea surrexit, tumulumque cacumine rupit.

At Clytien, quamvis amor excusare dolorem
Indiciumque dolor poterat, non amplius auctor
Lucis adit; venerisque modum sibi fecit in illa.
Tabuit ex illo dementer amoribus usa,

Romani etiam in virgines Vestales animadverterunt. Burm.—*Crudus*; crudelis, immitis. Hoc loco Farnabius quoque suspicatur allusum ad supplicium Vestalium. *Ed.*

241. *Dissipat*; Gebhard. II, Crep. 9, dat *divisit* ex MSS. — Monet vir doctissimus in Miscell. Observ. vol. II, tom. I, p. 35, Solem hic officium præstare, quod cum omnibus radiis præstare nequeat. At in mythis non quæritur, quid ex legibus naturæ fieri potuerit; sed illæ novantur et Dii omnia possunt. — *Phaethonteos*; Heinsius legi vult *Phaethontiacos*.—*Phaethontei ignes*, fulmen quo Phaethon necatus. Vide lib. II, 396.

248. *Tentet*. Codices nostri Regii, *tentat*; forsan rectius. *Ed.* — *Tantis conatibus*; Heinsius suadet *vanis*. — *Tanges æthera*, quia thus, quod adoletur, sursum tollitur.

253. *Delicuit*. Codex Regius A, *Delituit*; male. *Ed.* — *Deliquescere* nunc de corpore crasso, quod transit in tenue plantæ.

256. *Clytie in heliotropium*.

258. *Modum*, finem. Propert. II, XII, 30: *Verus amor nullum habere novit modum*. — *Dementer amoribus uti*, insano amore flagrare. — *Nym-*

Nympharum impatiens; et sub Jove, nocte dieque,
Sedit humo nuda, nudis incomta capillis;
Perque novem luces, expers undæque cibique,
Rore mero, lacrimisque suis jejunia pavit;
Nec se movit humo: tantum spectabat euntis
Ora Dei; vultusque suos flectebat ad illum.
Membra ferunt hæsisse solo; partemque coloris
Luridus exsangues pallor convertit in herbas:
Est in parte rubor; violæque simillimus ora
Flos tegit: illa suum, quamvis radice tenetur,
Vertitur ad Solem, mutataque servat amorem.»
  Dixerat; et factum mirabile ceperat aures.
Pars fieri potuisse negant; pars omnia veros
Posse Deos memorant: sed non et Bacchus in illis.

pharum. Cod. noster Regius A habet *Silvarum*. Hæc lectio, si quibusdam aliis Codicibus fulciretur, non insulsa foret; nempe Nymphæ, pro silvis quas illæ habitant, possunt accipi. *Ed.* — *Nympharum* impatiens, reformidans consuetudinem Nympharum, ut supra *viri impatiens*. Contra *pati* de eo, qui amat consuetudinem aliorum, iisque obsequitur. Terent. Andr. I, 1, 35, *facile omnes perferre ac pati*. — *Sub Jove*, ὑπὸ Διός, sub dio. — *Humo nuda*. Unus *humi*, quod arridet Heinsio, non item Burmanno.—*Nudis*. Unus, *sparsis*; sed etiam, lib. VII, 183, *nudi capilli*.

262. *Per novem luces*; vide ad X, 73. — *Rore jejunia pascere*, exquisitius quam rore vesci, rore pasci. — *Euntis*, per cæli ambitum decurrentis. — *Hæsisse*, nempe radicibus, quod additum I, 551; IX, 351. — *Pallor* et mortuis tribuitur, et viridibus herbis. Virg. Ecl. VI, 54; *viridis pallor*, Cul. 142. Idem color *exsanguis* dicitur. Inde impeditior hæc et argutior formula *partemque* etc., qua pars Nymphæ in calamum viridem transiisse indicatur. De *lurido* vide ad I, 147, ubi *Lurida miscent aconita novercæ*. —*Flos*. Heliotropium, inquit Plinius, se cum sole circumagit; abeuntem sequitur, tantus est amor sideris! *Ed.* — *Suum*, a se amatum. *Ed.*

270. *Vertitur ad Solem*. Mane spectat ortum Solis, vespere occasum. Sic *vertitur ad Solem*, πρὸς ἥλιον τρέπεται, et inde *heliotropium*. Lactant. Argum. *cursum servat Dei*. Ex hac floris natura, fabula nasci potuit.— *Ceperat aures*, attentas reddiderat puellas, easque admiratione impleverat. Hinc illæ disputationes, quales etiam VIII, 614 sqq. varietatis causa interponuntur. — *Bacchus*, num *Bacchum*?

Poscitur Alcithoe, postquam siluere sorores;
Quæ, radio stantis percurrens stamina telæ,
« Vulgatos taceo, dixit, pastoris amores
Daphnidis Idæi, quem Nymphe pellicis ira
Contulit in saxum : tantus dolor urit amantes!
Nec loquor, ut quondam naturæ jure novato
Ambiguus fuerit modo vir, modo femina, Scython.
Te quoque, nunc adamas, quondam fidissime parvo,
Celmi, Jovi; largoque satos Curetas ab imbri,
Et Crocon in parvos versum cum Smilace flores,
Prætereo; dulcique animos novitate tenebo.

274. *Poscitur* non modo is, qui ad canendum, dicendum, narrandum excitatur, sed et ad quem ordo narrandi venit, licet a nemine sollicitetur. — *Alcithoe*, tertia soror, de *Salmace* fonte et *Hermaphrodito* narrare incipit. Sed præteritione rhetorica utens, alios quosdam mythos breviter attingit.—Veteres in texendo stamina ad perpendiculum extendere solebant. Hinc *stans* tela; alibi *pendula*.

277. *Daphnis*, Mercurii filius, pastor Siculus, a Pane musicen edoctus, bucolicorum carminum inventor. Hunc amabat Nympha quædam ea lege, ne cum alia rem haberet. Sed vino quondam inebriatus cum regina Sicula concubuit. Hinc Nymphæ ira oculis est privatus. Sic fere rem narrant Diodorus Siculus, IV, 87; Ælianus, V. H. X, 18; Servius, ad Virg. Ecl. V, 20. Hujus Daphnidis laudes multis pastoritiis carminibus materiam præbuerunt. Theocrit. Id. I, VII; Virgil. Ecl. V. Hinc *vulgatos amores*. Sed Noster, alios haud dubie sequutus auctores, eum facit *Idæum*, quem Nympha *in saxum* mutat. — *Contulit*; plures, *transtulit*, probante Farnabio; sed nostri Regii habent *contulit*. Ed. — *Contulit*, convertit.—*Urere* de omni adfectu; est enim omnino cruciare.

279. *Nec loquor*. Codex Regius A, *nec loquar*; vividius forte, etsi inter duo tempora præsentia locatum, scilicet *taceo* et *prætereo*, reperiatur; nam mutatio temporum apud poetas non est injucunda. *Ed*. — *Novato jure*, novis et inauditis naturæ legibus. — *Ambiguus*. Vide ad II, 8. — *Scython*; vetustiores et nostri Regii duo, *Sithon*. De *Scythone* fabula ignorata.

282. *Celmi*. Codex Regius A, *Thelme*. Codex B rectius, *Celme*. — *Celmus*, aut *Gelmis*, nutritius Jovis, cui, dum *parvus* erat, et *fidus* et admodum gratus fuit. Sed quum postea vulgasset, Jovem esse mortalem, in *adamantem* ab eo versus est. — *Curetes* iidem, qui *Corybantes* : vide Hygini fab. 139, ibique Munker. Erant antiquissimi Cretæ incolæ. Ex imbribus procreati dicebantur. Sed pleraque de iis ignota sunt. — *Ab*, ex.

283. *Crocos*, adolescens, quem amabat *Smilax*. Ambo in flores co-

Unde sit infamis; quare male fortibus undis
Salmacis enervet, tactosque remolliat artus,
Discite: causa latet: vis est notissima fontis.
Mercurio puerum diva Cythereide natum
Naides Idæis enutrivere sub antris;
Cujus erat facies, in qua materque paterque
Cognosci possent: nomen quoque traxit ab illis.
Is, tria quum primum fecit quinquennia, montes

gnomines mutati sunt. — Multi legunt *Milace*. Salmasius, in exercit. ad Plin. 733, docet differre *Smilacem* et *Milacem*. Vide tamen Munker. ad Lactant. Argum. — Nostri quoque Regii, *Milace*. — *Tenebo*, oblectabo. — *Novitas*, nondum vulgata fabula; novæ autem fabulæ *dulces* sunt, libentissime audiuntur. Horat. A. P. 223, *grata novitate morari spectatores*.

285. *Infamis* apud Veteres *Salmacis*, fons Cariæ, hoc nomine, quod ex eo bibentes, eoque se lavantes effeminet, molliatque: conf. XV, 319. Causam hujus infamiæ quæsiverunt multi. Vitruvio, II, 8, credibile videtur, Caras barbaros et efferatos dulcedine hujus fontis allectos esse, ut ex montibus ad eum decurrerent, ibique, quum in unam societatem coaluissent, paulatim molliores mores assumerent. Ex mente autem Sexti Pompeii nequitia puerorum puellarumque, promiscue in hoc se fonte lavantium, originem infamiæ dederat. Ab effeminatis accolarum moribus hanc infamiam poetas transtulisse ad fontem, monet Strabo, lib. XIV. Aucta est fabula eo, quod vicina erant Veneris et Mercurii templa, quæ *Hermaphroditum* genuerunt. In Anthol. p. 130, exstat epigramma elegans, quod omnem ab hoc fonte infamiam amolitur. Noster rem rursus ex fabulis repetit. Pluribus virtutibus hujus loci tractatio commendatur. Amœnitas fontis, mollities, blanditiæ, furor et colluctatio Nymphæ, tum simplicitas pueri bene sunt descripta et plurimis similitudinibus exornata. — *Male fortes* dictum, ut 187, *non tristis*; *male* enim sæpe negat, ut *male sanus*, *male sobrius*. — *Remolliat*, molliat. Vix hoc compositum sic apud antiquiorem scriptorem occurrit. Secundum Vitruv. *venereo morbo implicabat* (in venerem proclives reddebat) eos, qui inde biberant. Pro eo mox, *molles et impudicos reddere*. Sic et apud Strabonem d. l. μαλακίζειν capies. Quam vim autem Noster h. v. subjecerit, ex versu 385, apparet, facere semivirum. — *Latet*, nempe vulgo. Ergo Alcithoe eam vult explicare. — *Vis*, natura mirabilis.

288. *Mercurio puerum*. Hunc puerum, a parentibus Hermaphroditum dictum, Hyginus, fab. 271, in ephebis formosissimis recenset. — *Naides*; Codex Regius A, *Naiades*, ut jam notavimus. *Ed*. — *In qua* etc. Plin. V, Ep. XVI, filia *patrem exscripserat*, veluti ad imaginem patris picta erat. — *Cognosci*. Unus, *agnosci*. Regii nostri habent *cognosci*.

292. *Fecit quinquennia*. *Facere an-*

Deseruit patrios; Idaque altrice relicta
Ignotis errare locis, ignota videre
Flumina gaudebat, studio minuente laborem.
Ille etiam Lycias urbes, Lyciæque propinquos
Caras adit : videt hic stagnum lucentis ad imum
Usque solum lymphæ : non illic canna palustris,
Nec steriles ulvæ, nec acuta cuspide junci;
Perspicuus liquor est : stagni tamen ultima vivo
Cespite cinguntur, semperque virentibus herbis.
Nympha colit : sed nec venatibus apta, nec arcus
Flectere quæ soleat, nec quæ contendere cursu;
Solaque Naiadum celeri non nota Dianæ.
Sæpe suas illi fama est dixisse sorores :
« Salmaci, vel jaculum, vel pictas sume pharetras;

nos, phrasis in titulis sepulcralibus obvia, notante Burmanno. — *Altrices* et *nutrices* dicuntur terræ, in quibus quis educatus est. Ex more Ovidiano debebat esse, *montibusque relictis*, sed variavit orationem. — *Flumina* diserte commemorantur propter fab. seq.; *studium*, cupiditas visendi loca ignota, quæ etiam v. *gaudebat* exprimitur. — *Minuente*; unus Heinsii, *fallente*. Vide notam ad versum 39.—Codd. Regii nostri, *minuente*. Hoc verbum additum, quia puer ille non nisi quindecim annorum. — *Laborem*, molestias itinerum.

297. *Videt hic stagnum* etc. Vitruvius, dicto loco; *est ejus fontis potestas perlucida*. Id exornavit Noster : cf. V, 588; Claud. xxxv, 114 sqq., ubi elegantissime, *admittit, in altum Cernentes oculos, et late pervius humor Ducit inoffensos liquido sub gurgite visus, Imaque perspicui prodit secreta profundi*. Et par erat hoc loco perspicuitatem illam describere propter 354 sqq. Sed post superiora otiosum *perspicuus liquor est*.

302. *Nympha colit : sed nec* etc. Sequitur locus satis venustus, qui egregie pingit ingenium et studium puellæ mollis, id unum agentis, ut placeat. Contrarii mores Daphnes, I, 475 sqq., et Callistus, II, 411 sqq. — Oppositio est in *apta* et *quæ soleat*, quorum illud ad naturam, hoc ad exercitationem referendum. — *Contendere cursu* cum feris, quod et ipsum venatricis est. Plin. Paneg. 81 : *certare cum fugacibus feris cursu*. Horat. I, Ep. XVIII, 51 : *cursu superare canem, vel viribus aprum*. — Inde et subjicitur *celeri non nota Dianæ*. Nimis ferme cumulavit verba. — Dubitabat Heinsius an non præstaret *non vota Dianæ*. — Quam lectionem dant nostri Regii.

305. *Sæpe suas* illa. Nostri Codices habent *illi* rectius certe et sermonis legibus aptius. *Ed*. — Jucundum est, quod sorores ipsæ loquentes inducuntur, et quod verba

» Et tua cum duris venatibus otia misce. »
Nec jaculum sumit, nec pictas illa pharetras;
Nec sua cum duris venatibus otia miscet.
Sed modo fonte suo formosos perluit artus;
Sæpe Cytoriaco deducit pectine crines;
Et quid se deceat, spectatas consulit undas.
Nunc perlucenti circumdata corpus amictu,
Mollibus aut foliis, aut mollibus incubat herbis.
Sæpe legit flores: et tunc quoque forte legebat,
Quum puerum vidit; visumque optavit habere.
Nec tamen ante adiit, etsi properabat adire,
Quam se composuit, quam circumspexit amictus,
Et finxit vultum; et meruit formosa videri.

earum a poeta repetuntur. — *Pictas.* Vide ad II, 421. Male Rode: *den gemahlten Koecher.* — *Durus*, qui membra dura reddit, corroborat, ut *durum opus rusticorum.* H. l. cum respectu mollis vitæ, cui Nympha indulgebat. — *Miscemus* ea, quæ interrumpimus aliis rebus. Plin. VIII, Ep. XXI, 2: *distinguo graviora lusibus.*

311. *Cytoriaco.* Codex Regius A male, *Cythereiaco*; melius foret *Cytheriaco*, quod quidam habent, et hoc, si acciperetur, intelligendum foret: pulchro, qualis Venerem deceret. At certe cum Codice Regio B legendum *Cytoriaco*, quod explicat glossa superscripta inter lineas: *buxeo, quia in monte illo crescit.* Ed. — *Cythorus*, Paphlagoniæ mons, buxo abundans. Vide Virg. Georg. II, 437. — Formam poeta auget colendo; proprie *pecten deducitur per crines*, sed exquisitius, *pectine deducere crines.* Eleganter etiam Claudian. X, 102, de Gratia Veneris capillos pectente: *Hæc morsu numerosi dentis eburno Multifidum discrimen arat.* — *Pectines* autem radii textorii (VI, 132) et tibiæ (supra, versu 30) conficiebantur e buxo. — *Quid se deceat*, quomodo et vultus fingendus et vestes componendæ sint, ut decor adsit.

313. *Perlucenti amictu.* Amor. III, 1, 9, *vestis tenuissima, cultus amantis*, nempe bombycina aut serica, qua tralucebat caro, quæ denudabat fœminas. Plin. Hist. Nat. VI, 17; XI, 23. — *Corpus.* Nonnulli, *pectus*, ut fascia intelligatur. — Nostri Regii habent *corpus.* — *Mollibus* etc. Anacr. IV, 1: *Ἐπὶ μυρσίναις τερείναις, Ἐπὶ λωτίναις δὲ ποίαις Στορέσας.* — *Quum puerum* etc. Hic versus, sine causa, erat suspectus Heinsio.

317. *Nec tamen ante adiit* etc. Et hoc vere e moribus talis puellæ. — *Componere* et *περιστέλλειν*, decenter ornare, vestes in ordinem redigere. Eodem modo Plin. IV, Ep. II, 3: *Postquam se composuit et circumspexit habitum suum.* Similem enim curam ornatui impendebant oratores ad dicendum prodituri. Hinc

Tunc sic orsa loqui : « Puer o dignissime credi
» Esse Deus ; seu tu Deus es, potes esse Cupido ;
» Sive es mortalis, qui te genuere beati,
» Et frater felix, et fortunata profecto
» Si qua tibi soror est, et quæ dedit ubera nutrix.
» Sed longe cunctis, longeque potentior illis,
» Si qua tibi sponsa est, si quam dignabere tæda.
» Hæc tibi sive aliqua est, mea sit furtiva voluptas :
» Seu nulla est, ego sim, thalamumque ineamus eumdem. »
Nais ab his tacuit : pueri rubor ora notavit,
Nescia, quid sit amor; sed et erubuisse decebat.
Hic color aprica pendentibus arbore pomis,
Aut ebori tincto est, aut sub candore rubenti,

Gellius, N. A. I, 5, *composite et circumspecte amiciri :* vide Burmannum. *Collocare* vestem est II, 733. — *Finxit vultum*, ut subrideret et oculis blandiretur. — *Videri ;* Balliotensis, *vocari*.

320. *Tunc sic orsa loqui* etc. Oratio blanditiarum et insidiarum plena. Magna laus, si cognati nostra causa beati prædicantur. Virgil. Æn. I, 605 : *Qui tanti talem genuere parentes ?* Sed hæc Nympha longius etiam progreditur, et ab his laudibus commode ad vota sua defertur. — *Et frater felix.* Codex Regius A, *et mater felix*, et fortunata ; Codex B, *et mater felix, sed fortunata.* Hæ duæ lectiones rejiciendæ mihi sicuti Heinsio videntur. *Ed.* — *Potentior*, exquisitius et dignius quam *beatior* quod habent nostri Regii. Confer, VIII, 80, ubi : *Beata votique potens*, et votum adeo ipsum *potens*, in VIII, 745. — De eleganti vero repetitione *longe*, *longeque* Burmannus consulere jubet Bentlei. ad Hor. I, Sat. VI, 18. — *Thalamum.* Non hic agitur, ut Burmannus putabat, de furtivo coitu, sed de legitimo matrimonio, de quo *thalamus* et *tæda* etiam supra versu 60, et III, 267. — Eadem de causa Burmanno placebat, pro *ineamus*, *subeamus*, quod Junii et duo alii. — Nostri Regii, *ineamus*.

329. *Ab his*, post hæc, ut III, 273 ; VIII, 611. — *Ora rubor notavit* etiam VI, 46 ; Amor. III, VI, 78. Nempe rubor *nota* pudoris est. *Notare* igitur significantius est, quam *suffundi*. — *Nescia, quid sit amor;* Codices nostri, *nescit quid sit amor.* — *Erubuisse decebat :* de his verbis vide ad versum 230.

331. *Hic color* etc. Eadem similitudo, III, 483. — *Pomis*, pro quo Codex Regius B habet *malis*. Huic consentit Heinsius, qui omnes vetustiores habere *malis* affirmat, et hanc causam dat recte, quod non omnia poma colorata sunt. *Ed.* — *Ebori tincto.* Plenius Virg. Æneid. XII, 67 : *Indum sanguineo veluti violaverit ostro Si quis ebur.* — Luna,

Quum frustra resonant æra auxiliaria, Lunæ.
Poscenti Nymphæ sine fine sororia saltem
Oscula, jamque manus ad eburnea colla ferenti,
« Desine, vel fugio, tecumque, ait, ista relinquo. »
Salmacis extimuit, « Locaque hæc tibi libera trado,
» Hospes, » ait; simulatque gradu discedere verso.
Tum quoque respiciens, fruticumque recondita silva
Delituit; flexumque genu submisit: at ille,
Ut puer, et vacuis ut inobservatus in herbis,
Huc it; et hinc illuc; et in adludentibus undis
Summa pedum, taloque tenus vestigia tinguit.
Nec mora, temperie blandarum captus aquarum,
Mollia de tenero velamina corpore ponit.
Tum vero obstupuit; nudæque cupidine formæ

quum *candida* sit, tempore defectus *rubescit*; qui Lunæ rubor etiam Am. II, v, 37, comparationi inservit. Persuasum autem erat superstitiosæ multitudini, tali tempore Thessalas veneficas id agere, ut carminibus suis Lunam de cælo deducant, illam vero laborare, i. e. contra niti, pugnare, laborantique homines posse succurrere, et *auxiliari* concentu strepituque *æris*, h. e. tubarum, cornuum et tintinnabulorum æneorum. Liv. XXVI, 5; Senec. Hipp. vers. 785 sqq.: vid. Cerda ad Virg. Ecl. VIII, 69. Sed hæc tertia similitudo paulo altius repetita est, nec jucunda admodum.

334. *Sororia oscula* etiam IX, 538. Ipse explicat, II, 431. — Jam olim edebatur *Desinis aut*. Hinc Heinsius cum Florentino S. Marci, Neapolitano, primo Vaticano et quinque aliis mutavit *aut* in *an*. — Nostri Codices, *desinis aut*. Et revocavi lectionem *Desine, vel fugio*; cui Naugerius præferebat quam referunt nostri Codices. Gierig admisit: *desine aut fugio*; nam, aiebat, interrogatio *desinis? an fugio?* incommoda satis est: cæterum hic quoque simplicitas pueri bene notata; sed ea nequeant versum ita claudicantem excusare. *Ed.*

340. *Flexumque genu*. Codices nostri, *flexoque genu*. — *Submittere genu* de procumbente in genu, quemadmodum *submittere latus* de bove procumbente, libro III, 23. Absolute Virgil. Æneid. III, 93: *Submissi petimus terram*.

341. *Ut* rationem reddit, ut qui *puer* esset, neque adeo ullas insidias metueret. — *Et vacuis*. Nostri Codices habent *ut vacuis*; quæ repetitio sane insulsa atque ingrata visa est Heinsio. *Ed.* — *Vacua* loca, non consita arbustis. Sic *vacuum arvum*, I, 533. Sed h. l. potius solitarium pratum intellig. ubi nemo est, qui eum observet. — *Inobser-*

Salmacis exarsit : flagrant quoque lumina Nymphes ;
Non aliter, quam quum puro nitidissimus orbe
Opposita speculi referitur imagine Phœbus :
Vixque moram patitur ; vix jam sua gaudia differt :
Jam cupit amplecti : jam se male continet amens.
Ille, cavis velox adplauso corpore palmis,
Desilit in latices ; alternaque brachia ducens
In liquidis translucet aquis ; ut eburnea si quis
Signa tegat claro, vel candida lilia, vitro.
« Vicimus ! en meus est ! » exclamat Nais : et, omni
Veste procul jacta, mediis immittitur undis ;
Pugnacemque tenet ; luctantiaque oscula carpit ;
Subjectatque manus, invitaque pectora tangit :
Et nunc hac juveni, nunc circumfunditur illac.
Denique nitentem contra, elabique volentem
Implicat, ut serpens, quam regia sustinet ales,

vatus etiam, II, 544 ; III Fast. III : Pueri *lætius amoto passim custode vagantur.* — *Adludentibus.* Gebhard. Crep. III, 11, ex MS. Palatino, *applaudentibus*. Nostri Codices Regii habent vulgatam. *Ed.*

347. *Nymphes.* Codex Regius A, *Nymphæ* ; utrumque rectum. *Ed.*

349. *Speculi.* Unus Leidensis, *clypei*, quod non omnino spernendum Heinsio et Burmanno videbatur, propter versum 782. Confer Valer. Flacc. I, 495. — *Speculi imago*, speculum, ut superius *Lunæ imago*, luna. — *Vixque ..... amens.* Verbis, non rebus abundant hæc. — *Gaudium* de Veneris usu frequentatur. II, 863, *vix cætera differt.* — *Se continet*, retinet. — *Male*, vix.

352. *Cavis velox* etc. Lætitiæ puerilis signum. *Cavis* graphice additum, propter corporis convexitatem, IX, 35. Similiter Virg. Æn. XII, 85 : *aurigæ, manibus lacessunt Pectora* (equorum) *plausa cavis.* — *Corpore.* Heinsius rectius judicat nonnullorum *pectore.* — *Brachia ducens* ; alii, *jactans* ; utrumque recte. — Nostri Regii, *ducens*. Ed. — *Ducere brachia* de natante, ut Amor. II, IV, 29, de saltante. — *Ut eburnea*, etc. Comparatio exquisita et rem egregie illustrans. — *Claro* ; plures, *puro*. Nostri Regii, *claro*.

356. *Vicimus* vox eorum, qui jam sibi videntur compotes fieri voti. Mox in singulis verbis est vis ad declarandum Nymphæ furorem, *omni, procul, jacta, mediis.* — *Luctantia*, venuste, quoniam repugnabat puer. Totus hic locus est specimen phantasiæ Ovidianæ. — *Subjectat manus*, scilicet, subter brachia pueri.

362. *Implicat.* Quoniam idem ver-

Sublimemque rapit; pendens caput illa pedesque
Adligat, et cauda spatiantes implicat alas :
Utve solent hederæ longos intexere truncos :
Utque sub æquoribus deprensum polypus hostem
Continet, ex omni dimissis parte flagellis.
Perstat Atlantiades; speratаque gaudia Nymphæ
Denegat : illa premit ; commissaque corpore toto
Sicut inhærebat, « Pugnes licet, improbe, dixit,
» Non tamen effugies : ita Di jubeatis, et istum
» Nulla dies a me, nec me diducat ab isto. »
Vota suos habuere Deos; nam mixta duorum
Corpora junguntur; faciesque inducitur illis

bum paulo post repetitur, propterea Heinsius alterutro loco *impedit* legendum censet. Sed alibi jam docuimus, Nostrum sæpissime intra paucorum versuum ambitum idem verbum repetere. In utroque loco Codices nostri Regii habent *implicat.*—Cumulat rursus similitudines, e quibus prima, quæ vers. 713 sqq. repetita legitur, nunc quidem minus grata est. — *Regia ales*, aquila. — *Sustinet*, sursum tollit.

364. *Spatiantes*, longe extensas, longas, ut XIV, 630 : *spatiantia brachia arborum.* Expressus autem locus ex Virg. Æneid. XI, 751. De pugna aquilarum et serpentum, vide Plin. Hist. Nat. X, 4 : *Acrior est* (aquilæ) *cum dracone pugna. Eum rapit ubicumque visum. Ille multiplici nexu ligat, ita se implicans, ut simul decidat.* — *Pendere* dicuntur aves volantes, hinc et quæ ab iis tenentur. — *Intexere* eleganter de hedera truncum nexibus suis includente. — *Deprensum.* Codex Regius A, *deprendens.* Lectio vulgata elegantior videtur. *Ed.*

366. *Polypus*, piscis voracissimus. Insidiarum causa sæpe in scopulis, quorum colorem assumit, latitat, pisciculosque secure adnatantes pedibus, veluti reti implicat. Ælian. V. H. I, 1; Plin. IX, 29; Noster Halieut. vers. 30 sqq. — Pedes hic vocantur *flagella*, ab aliis *cirri*, *crines*, *brachia.*

369. *Commissaque.* Codex Regius A, *demissaque*; Codex B, *dimissaque*; utrumque male. *Ed.*—*Commissa*, exquisitius quam *conjuncta.* —*Diducat.* Multi, *deducat*; sed Heinsius cum nonnullis *seducat* recepit. — Codex Regius A habet vulgatam; Codex B, *deducat.* — Antiquiorem lectionem, quam etiam Burmannus probat, revocavi, quia *diduci* recte dicuntur, qui divelluntur a complexibus. Propert. I, XIII, 14. — *Suos*, propitios. Dii exaudiverunt preces. Sic et X, 489. Supra versu 164, *vota tetigere Deos.* Unde et nunc pro *habuere* duo MSS. *tetigere.* Hoc etiam Regius noster B habet. — *Facies*, corpus. Id eleganter dicitur *induci*, quum datur.

Una: velut si quis conducta cortice ramos
Crescendo jungi, pariterque adolescere cernat.
Sic ubi complexu coierunt membra tenaci,
Nec duo sunt, et forma duplex, nec femina dici,
Nec puer ut possint; neutrumque, et utrumque videntur.
Ergo ubi se liquidas, quo vir descenderat, undas
Semimarem fecisse videt, mollitaque in illis
Membra; manus tendens, sed jam non voce virili,
Hermaphroditus ait; « Nato date munera vestro,
» Et pater, et genetrix, amborum nomen habenti:
» Quisquis in hos fontes vir venerit, exeat inde
» Semivir; et tactis subito mollescat in undis. »
Motus uterque parens, nati rata verba biformis
Fecit, et incerto fontem medicamine tinxit. »
    Finis erat dictis; et adhuc Minyeia proles
Urget opus, spernitque Deum, festumque profanat:
Tympana quum subito non adparentia raucis

Etiam VII, 624, *membris inducere formam*. — *Conducto cortice* debemus Heinsio qui et *corticem*, generis feminini, et phrasin *conducere corticem* pluribus illustrat. Olim edebatur *conducat*; quod habent Regii nostri. *Conducere*, contrahere; etiam *vulnera conducuntur*, quando coeunt. — *Cernat*, pro quo *cernit* in nostris Regiis. *Ed.*

378. *Nec duo sunt* etc. Similis lusus III, 352; sed et mox vers. 400 sqq. — *Et forma*, sed tamen forma. Tales Hermaphroditos etiam artifices antiqui expresserunt, ut Polycles, auctore Plinio, XXXIV, 19 et 20. In iis dignitatem virilem venustatemque muliebrem miscere conabantur. Vide Winkelm. H. A. p. 37. *Formam duplicem* illi effinxere mammis et virilibus, reliquis autem membris ad *mollitudinem* muliebrem. — *Possint... videntur*; nostri Regii, *possit... videtur*; rectius forsan, quia duo unum efficiunt. *Ed.*

386. *In undis*. Heinsius conjecturat *ab undis*, vel *ut undis*. — Nostri Regii servant vulgatam, nec video quo redeat Heinsii permutatio. *Ed.* — *Incerto*, arcano. Vide ad librum II, 122.

389. *Finis erat dictis* etc. Pœna, quam passæ sunt Minyeides. In vespertiliones mutatæ sunt. Apud Antonin. Bacchus, sumta puellæ forma, Minyadas hortatur, ut debitos Deo honores habeant; adversantibus illis, in leonem, taurumque mutatus, et aliis prodigiis se Deum ostendit. Signa, quæ hic jam commemorantur, propria sunt Baccho. Cf. III, 664 sqq. — *Urget*, lanifi-

Obstrepuere sonis; et adunco tibia cornu,
Tinnulaque æra sonant: redolent myrrhæque, crocique;
Resque fide major! cœpere virescere telæ,
Inque hederæ faciem pendens frondescere vestis.
Pars abit in vites: et quæ modo fila fuerunt,
Palmite mutantur: de stamine pampinus exit:
Purpura fulgorem pictis adcommodat uvis.
Jamque dies exactus erat, tempusque subibat,
Quod tu nec tenebras, nec possis dicere lucem;
Sed cum luce tamen dubiæ confinia noctis.
Tecta repente quati, pinguesque ardere videntur
Lampades, et rutilis collucere ignibus ædes;
Falsaque sævarum simulacra ululare ferarum.

cium. *Ed.* — *Non adparentia*; quæ Mineides mente captæ sibi visæ sunt audire. *Ed.* — *Obstrepuere*, strepitu suo turbarunt tam opus, quam sermones mulierum. — De *tibia* hac vide ad III, 533.

393. *Redolent.* Heinsius putat *halant.* Nostri Regii, *et olent.* — *Myrrhæ*, quarum unguentis Bacchi crines delibuti. Vide lib. III, 555.

394. *Cœpere virescere telæ.* Ælianus, Var. Hist. I, 1: *ἄφνω κιττοί τε καὶ ἄμπελοι τοὺς ἱστοὺς περιεῖρπον.* Sic, Venere adventante: *Mavortia signa rubescunt Floribus et subitis animantur frondibus hastæ*; Claudian. X, 187. — *Faciem*, formam. — *Pendens*: vide ad 275. — *Vestis*, textum, opus textile.

396. *In vites.* Multi, *in frondes*, quod probat Ciofanus. — Nostri habent *in vites.*

399. *Jamque dies exactus* etc. Egregia crepusculi descriptio. Brevius, XI, 596, *dubiæ crepuscula noctis*; conf. et VII, 706, *dubia nox*, ut *dubius et quasi languidus dies*, Plin. VI, Ep. xx, 6. Varro de L. L. V, p. 44: *Crepusculum significat dubium. Ab eo res dubiæ Creperæ dictæ; quod crepusculum dies etiamnum sit, an jam nox, multis dubium.* — Apud Antoninum et Ælian. Minyades furore Bacchico correptæ Hippasum, Leucippes filium, tanquam hinnulum, dilaniant; tum se in silvas, vel ad reliquas Bacchas proripiunt, a quibus propter admissum repulsæ, in varias volucrum species mutantur, in quibus etiam vespertilio. A Plutarcho, præter illud admissum, nihil de iis memoratur. — *Falsa simulacra*: vide ad III, 668.

403. *Collucere.* Thuan. et Urbinas, *collucent*; Heinsius mallet *lucentes.* — Hic versus ex nostro Codice A hoc modo legatur: *Lampades; et rutulis collucent ignibus ædes.* Codex B habet *nitidis collucent*: prioris lectionem prætulerim; nam *collucere*, infinitivo, *ignibus* languet, et elisionem præbet ingratam. *Ed.*

Fumida jamdudum latitant per tecta sorores;
Diversæque locis ignes, ac lumina vitant:
Dumque petunt latebras, parvos membrana per artus
Porrigitur, tenuique inducit brachia penna:
Nec, qua perdiderint veterem ratione figuram,
Scire sinunt tenebræ: non illas pluma levavit;
Sustinuere tamen se perlucentibus alis;
Conatæque loqui, minimam pro corpore vocem
Emittunt, peraguntque levi stridore querelas;
Tectaque, non silvas, celebrant; lucemque perosæ
Nocte volant; seroque trahunt a vespere nomen.
II. Tum vero totis Bacchi memorabile Thebis

405. *Per tecta*, in variis ædium partibus. — *Jamdudum*, continuo. XI, 482. — *Inducere;* sic apud Hor. A. P. 2, *inducere plumas membris*. Quoniam vespertilionum forma nihil gratiæ habet, propterea Auctor eam paucis attingit, et quasi velat rem, *Nec, qua perdiderint* etc.

411. *Sustinere se* de avibus volantibus etiam VIII, 148; X, 341. — *Querela* omnino de voce et cantu avium. Horatio, *queruntur in silvis aves*. — *Levis*, qui non multum exauditur. Sic *leviter dicere*. Burm.

416–561. *Athamas et Ino*. Athamas ejusque uxor Ino Junonis opera insania corripiuntur: quo facto ille Learchum filiolum interficit, hæc cum Melicerta, filio altero, in mare se præcipitat; sed, Venere intercedente, Neptunus eos in marinos Deos mutat, Leucotheen et Palæmona. Comites ejus partim in saxa, partim in aves transeunt. Auctor fab. Pherecydes, quanquam Hom. jam Od. E, 333 sqq. eam attigit. Tum Tragici eamdem certatim tractarunt, Æschylus in Semele, Sophocles in Ino et in Atham. Euripides in Ino, cujus fragmenta restant. E mythicis eam repetierunt Hygin. fabb. 1, 2, 4; Apollod. I, IX, 2; III, IV, 3. His adde Pausan. Attic. p. 108, qui Athamanta narrat vel ira incensum, vel furore correptum in suos sævisse. Memorant eam etiam Scholiastæ Pindari Argum. Isthm. Apollonii, III, 1239; Lycophr. 229. Sed in multis ejus partibus auctores variant. Noster in hoc tractando mytho ingenium et inventionem satis nobis approbavit. Finxit Junonis soliloquium, 420–431. Tum descensum ejus ad inferos et jussa, quibus Tisiphonen inde excitat, narrat 432–477. Hinc sequitur iter Furiæ cum horrendo comitatu et veneno, et modus, quo furore implet Athamanta et conjugem, 478-510. Tandem fabula ipsa et transformatio. Eamdem Noster, et Fast. VI, 485 sqq.; sed ex parte aliter retulit. — *Memorabile*, celebre. Celebrabatur Bacchus sermonibus omnium. — *Novi*. Vide ad III, 520. — *Matertera*, Ino, Semeles soror et conjux

Numen erat; magnasque novi matertera vires
Narrat ubique Dei; de totque sororibus expers
Una doloris erat, nisi quem fecere sorores.
Adspicit hanc natis, thalamoque Athamantis habentem
Sublimes animos, et alumno numine, Juno;
Nec tulit, et secum: « Potuit de pellice natus
» Vertere Mæonios pelagoque immergere nautas,
» Et laceranda suæ nati dare viscera matri,
» Et triplices operire novis Minyeidas alis:
» Nil poterit Juno, nisi inultos flere dolores?
» Idque mihi satis est? hæc una potentia nostra est?
» Ipse docet, quid agam; fas est et ab hoste doceri;
» Quidque furor valeat, Penthea cæde satisque
» Ac super ostendit: cur non stimuletur, eatque
» Per cognata suis exempla furoribus Ino? »

Athamantis. — *Vires*. potentia, quam declaraverat puniendis suis contemtoribus. Illas vires Ino maxime narrat, quia hoc suo *alumno* (III, 313) superbiebat. — *Sorores*, Agave, Autonoe, Semele, omnes calamitatibus notabiles.

420. *Adspicit hanc* etc. Ad Junonis iram rem refert etiam Apollod. nempe quia Bacchum educaverat Ino. Conf. Fast. d. l. Hic alia modo causa addita. Quam illa ira et altius repetenda, III, 258. Jovem contra substituit Hygin. fab. 2. *Adspicit*: gravius, II, 470: *Obvertit sævam cum lumine mentem*. — *Sublimes animi*, superbia. Claudian. XX, 101, *sublimes mole*, fastu inflati. Superbos sæpe debellant Dii in mythis. — *Alumno*; nostri Codices Regii habent *alumni*. — De hoc vocabulo vide in nota præced.

422. *Nec tulit, et secum* etc. De soliloquio tali vide ad III, 262, ubi simile, quod conferas. Expressit hoc quoque Virgil. Æneid. I, 39 sqq.; VII, 286-403: priore loco, *Pallasne exurere classem Argivum... potuit; Ast ego, quæ Divum incedo regina* etc. posteriore, *Mars perdere gentem Immanem Lapithum valuit; Ast ego magna Jovis conjux* etc. Sed h. l. commode et graviter Bacchi, de *pellice* nati et *novi* Dei, potentiam secum comparat. Etiam sqq. personæ et tempori accommodata sunt. — *Mæonios*. III, 583. — *Viscera*, carnes, corpus. III, 711 sqq — Sed formula *operire novis alis* non satis convenire videtur iratæ. Gravius res exprimenda fuisset. — *Juno* cum vi; involvit enim ea, quæ III, 265 sqq. diserte addita sunt. — Acerbe *nisi inultos flere dolores*.

430. *Ire per exempla*, idem pati aut facere, quod alii. A. A. III, 87: *Ite per exemplum, genus o mortale, Dearum*, imitamini Deas. II Trist.

Est via declivis, funesta nubila taxo;
Ducit ad infernas per muta silentia sedes.
Styx nebulas exhalat iners; umbræque recentes
Descendunt illac, simulacraque functa sepulcris.
Pallor, Hiemsque tenent late loca senta; novique,
Qua sit iter, manes, Stygiam quod ducit ad urbem,

168: *Per tua perque sui facta parentis eant*, æmulentur facta. V Trist. III, 27: *Me quoque, si fas est exemplis ire Deorum* (idem pati), *Ferrea sors premit.* Quanquam *exemplum* interdum et pro supplicio ponitur. Phædr. III, VI, 20: *Justoque vindicavit exemplo impetum*; nempe quia pœna propter exemplum est necessaria. Gell. N. A. VI, 14.

432. *Est via declivis* etc. Juno, ut II, 509, auxilii petendi causa in æquora, sic nunc ad inferos descendit. Sedebat enim ei tunc quoque sententia: Superos si flectere nequeo, Acheronta movebo. Voluisse autem Ovidium inferorum quoque descriptionem operi suo inserere, non mirum videri debet. Sed pro consilio paucis defunctus est, neque adeo satis distinxit Erebi partes, quod fecit Virg. Æn. VI; Cf. idem Georg. IV, 469 sqq.; Cul. 218; Tibul. I, III, 65; Silius, XIII, 526; Senec. Herc. Fur. 689.— *Viam* illam arboribus consitam finxit, partim caliginis efficiendæ causa, partim propter luci Averni faciem, per quem et ipsum aditus ad inferos. In hunc usum in primis apta *taxus*, arbor in Arcadia, Gallia et Germania olim frequens, veneni præsentissimi. Dioscorid. IV, 75; Jul. Cæs. B. G. VI, 31. Hinc *funesta*, quæ funera facit, letifera. Burmannus mallet *quæ mæsta*. Hujus arboris umbra via ad inferos reddebatur *nubila*, obscura, tristis (*düster*), metaphora a cælo nubibus obducto petita, ut XIV, 514, *antra nubila silva*. — *Ducit.* Deest *quæ*, ut I, 169. Non igitur erat, cur Burm. versum super. tentaret. — *Muta*, alta. Alibi *taciturna silentia*: vide ad II, 66.

434. *Styx* non objicitur nobis in ipso aditu; est enim intimus fluviorum infernalium; sed *nebulæ* tantum ejus commemorantur, late illæ sparsæ. — *Iners* egregie pingit lenta Stygis fluenta. Styx enim, limo plenus et turbidus, tarde aquas suas volvit, paludique similior est, quam fluvio. Horat. II, Od. XIV, 17: *flumine languido Cocytos errans*. Noster, IV, Pont. X, 61, *pigra palus*. — *Recentes*, quæ modo excesserunt corpore, mox *novi manes*. — *Simulacra*, εἴδωλα, corpora illa vana, de quibus ad versum 443. — *Functa sepulcris*, sepulta et humata. *Manes sepultos*, Virg. Æn. IV, 34. Inhumatis non licebat transire Stygem.

436. *Pallor, Hiemsque.* Virg. etiam Luctum, Curas, Morbos eo collocat. *Pallida regna* inferorum, Æn. VIII, 244. — *Loca senta*, inculta et aspera, in quibus *novi*, adeoque regionis illius ignari, *manes* vix iter investigare possunt, quod ducit, etc. — *Qua sit iter.* Heinsius conjecturat *qua fit iter*, et delet versum sequentem, ut hoc dicatur, iter totum obsideri a novis manibus. Burmannus contra monet, vocabulum *novi* pos-

Ignorant; ubi sit nigri fera regia Ditis.
Mille capax aditus, et apertas undique portas
Urbs habet: utque fretum de tota flumina terra,
Sic omnes animas locus accipit ille; nec ulli
Exiguus populo est, turbamve accedere sentit.
Errant exsangues sine corpore et ossibus umbræ;
Parsque forum celebrant, pars imi tecta tyranni;
Pars alias artes, antiquæ imitamina vitæ.
Sustinet ire illuc, cælesti sede relicta,

tulare sequentia. — Codices nostri Regii habent vulgatam. *Ed.* — Luxuriat ingenium Ovidii, neque tamen versus 438 debebat induci ab Heinsio. — *Stygia urbs*, sedes inferorum ad Stygem, quæ quum habeat muros, portas, regiam, forum, recte dicitur *urbs*. — *Nigri fera regia Ditis*. II, Epist. 72, *nigri regia cæca Dei*; Virg. Æn. VI, 127, *atri janua Ditis*. Omnia, quæ ad Plutonem inferosque pertinent, *nigra* et *atra*. Horat. I, Od. XXIV, 18, *niger grex* de manibus. — *Capax*, ᾅδης πολυδέκτης et πανδοχεύς. Non male capacitas illa illustratur similitudine, quæ etiam VIII, 835, legitur. — *Apertas*. Virg. Æn. VI, 127: *Noctes atque dies patet atri janua Ditis*. — *Locus accipit ille*. Nam *omnes* eodem cogimur. Virg. Æneid. II, 716: *Hanc ex diverso sedem veniemus in unam*. — *Turbamve*. Codex Regius A, *nec turbam*, quæ lectio non injucunda.

443. *Errant exsangues*. Ex opinione Veterum, animæ, deposito hoc corpore terrestri, umbratico quodam et tenui indutæ incedunt, quod caret et sanguine et *corpore*, i. e. carne, et ossibus. Homer. Od. Λ, 218. Maxime *exsangues* dicuntur, quoniam in sanguine vita est.

444. *Parsque forum* etc. De negotiis manium. Frequentes congregantur alii in foro, alii in regia Plutonis; illi litigandi causa (IV Trist. X, 88), hi salutatum veniunt, more Romano. Apud Homerum, in Od. Λ, 567 sqq., umbræ ad Minois tribunal causas agunt, et Orion pergit feras agitare in retia. Etiam Plato Rep. lib. X, p. 620, fingit animas defunctorum eadem, quæ in priore vita tractassent, probare studia. Confer et Virg. Æneid. VI, 651 sqq. — *Imus tyrannus*, rex inferorum. Hor. I, Od. X, 19: *Superis Deorum gratus et imis*.

445. *Pars alias artes*. Codices nostri Regii male habent *Pars aliquas artes*. Ed. — Alii, *alias artes*, repete *celebrant*, id est, exercent, idque faciunt ad imitationem. — *Antiquæ*, pristinæ, prioris, *vitæ*. — Non dubito, cum Schirachio, quin reddendus Nostro sit versus ab Heinsio et Burmanno ejectus, *Exercent. Aliam partem sua pœna coercet*. Nam primum affirmat quidem Heinsius se id fecisse auctoritate optimorum Codicum, verum non nominat illos Codices. Deinde plenior fit sensus servato hoc versu. *Coercet*, castigat, *sua*, propria et merita pœna. — *Sustinemus*, quæ inviti facimus. — *Dare*, inservire.

Tantum odiis iræque dabat! Saturnia Juno.
Quo simul intravit, sacroque a corpore pressum
Ingemuit limen; tria Cerberus extulit ora,
Et tres latratus simul edidit: illa sorores
Nocte vocat genitas, grave et implacabile numen.
Carceris ante fores clausas adamante sedebant;
Deque suis atros pectebant crinibus angues:
Quam simul agnorunt inter caliginis umbras,
Surrexere Deæ: sedes scelerata vocatur.
Viscera præbebat Tityos lanianda; novemque

449. *Ingemuit* dedit Burmannus ex MSS. Vulgo, *intremuit* aut *contremuit.* Codex Regius B habet *ingemuit;* Codex A, *intremuit.* — *Ingemuit*, crepuit. *Gemitus*, omnis sonus, quem res inanimatæ dant, dum calcantur, pulsantur, franguntur. — *Cerberus* hic ante fores, ut Tibul. I, III, 71, ad exemplum prisci ævi, ubi maximi canes ad regiarum ædium fores excubias agebant. Apud Virgilium, versu 417, trans Acherontem antrum habet, unde *latratu trifauci personat.* — *Et tres* etc. Commode laudatur a Burmanno; Lucianus, in Hermotimo: Καὶ φωνὰς τρεῖς ἅμα ἠφίει.

451. *Nox* Furias uno partu edidit. — *Grave*, noxium et sæviens. — *Implacabile*, quod non sinit se exorari: ἀμείλιχον ἦτορ ἔχουσα. Homer. Il. I, 568. — *Numen* collective de tribus. — *Carceris*. tartari, quo detinentur scelerati. — *Ante fores*, ubi earum sedes: vid. Heyn. ad Æneid. VI, 280. — *Adamante*, ferro, ferreis claustris. Nam ἄδαμας proprie de ferro. III Fast. 805, *ex adamante securis.* Quidquid durum et satis munitum est, *adamantinum* Græcis et Latinis dicitur: vide Græv. ad Hesiod. Scut. vers. 136. Male igitur Rode, *mit einem Diamant verschlossen.* — *Pectebant.* Codex Regius B, *spectabant;* et supra, ab alia manu, *pectebant;* hoc solum accipiendum. *Ed.* Furiæ temporis fallendi causa *angues*, quos pro crinibus, aut crinibus implexos (Virg. Georg. IV, 482) habebant, *pectebant*, ut solent otiosæ crines curare. II, 12. Fœda imago.

454. *Quam... umbras*, ut Æneas Didonem Virgil. VI, 452, ubi *caliginis* illius ratio describitur. — *Surrexere* in honorem advenientis Deæ. — *Sedes scelerata.* Virgil. Æn. VI, 563, *sceleratum limen;* Tibul. *At scelerata jacet sedes in nocte profunda.*

456. *Viscera præbebat* etc. De pœnis infernalibus. Fons et fundus harum fabularum est Homeri Od. Λ, 575 sqq.; Conf. Noster ib. 175 sqq. Lucret. III, 995 sqq., de vivis hæc capienda esse monet, ut Tantalus sit imago hominis superstitiosi, Tityos libidinosi; Sisyphus hominem designet, qui imperia frustra ambiat; per Furias autem intelligendam esse impiorum conscientiam. — *Tityos*, Terræ filius, qui vim intulerat Latonæ, Jovis pellici, in

Jugeribus distentus erat : tibi, Tantale, nullæ
Deprenduntur aquæ; quæque imminet, effugit arbor :
Aut petis, aut urges ruiturum, Sisyphe, saxum :
Volvitur Ixion, et se sequiturque fugitque :
Molirique suis letum patruelibus ausæ,
Adsidue repetunt, quas perdant, Belides undas.
Quos omnes acie postquam Saturnia torva
Vidit, et ante omnes Ixiona; rursus ab illo
Sisyphon adspiciens; « Cur hic e fratribus, inquit,
» Perpetuas patitur pœnas? Athamanta superbum

tartara detrusus *viscera*, jecur, *lanianda*, devoranda, *præbebat* duobus vulturibus. Jacebat autem humi prostratus, vastumque ejus corpus novem jugerum spatium implebat.

457. *Distentus* τῷ *distractus* Heinsius prætulit e primo Mediceo, Arondeliano et duobus aliis. Probaverat jam Const. Fan. ex MSS. nonnullis. — Codices nostri Regii, *distractus*. — *Distendi*, verbum elegans, quod de longo agrorum tractu proprie usurpatum, hic ad amplitudinem corporis declarandam translatum est. Virgil. et Tibul. in hac re, *porrigi*. Heyne in libro *Antiq. Aufs.* I, p. 56, monet, Tityon fuisse heroa, cujus bustum magno fuerit ambitu, et ad quod vultures versati sint. — *Tantalus*, Jovis filius, sive quia Jovis arcana vulgaverat, sive quia Diis apud se cœnantibus Pelopem filium coctum apposuerat, in inferno eam, quæ hic attingitur, pœnam luit. — *Deprenduntur*. Gebhard. Crep. II, 16, emendat *deprædantur*. — Codices nostri Regii, *deprenduntur*.

459. *Urges*, pro volvis, magnam indicat vim, qua nititur contra onus. Infra, XIII, 26, *saxum grave Sisyphon urget*. — *Ruiturum*, eleganter, quod ubi montis cacumen attigit, e manibus elapsum in vallem redigitur, denuo volvendum. Codex Regius B habet *rediturum*; nescio annon hæc lectio sit præstantior; nam saxum quod Sisyphus urgebat, non modo *ruebat*, sed et continuo *ibat* et *redibat*, unde, adversante etiam doctissimo Gierig, nostri Codicis *rediturum* prætulerim. *Ed.* — *Sisyphus*, rex Corinthi, astutia et latrociniis insignis.

460. *Ixion*, rex Thessaliæ. — *Se sequitur fugitque* argute de eo, qui ad rotam alligatus assidue volvitur. Similiter ib. 175, argute de Sisypho *saxum volvensque petensque*.

462. *Repetere* nunc est, sæpe petere, quod docuit Gronov. ad Senec. Œd. 61, et ad Herc. Fur. 770. — *Belides*, quinquaginta filiæ Danai, neptes Beli. Danai frater fuit Ægyptus, qui totidem habuit filios, quos matrimonio sibi junctos trucidarunt Belides.

464. *Ante omnes Ixiona*, nam is Junoni vim inferre voluerat; illa vero nubem ei objecit, quacum coiit. Hinc intellige, IX, 123. — *E fratribus*, nam Athamas frater Sisyphi erat. — *Superbum*, insolentem

» Regia dives habet, qui me cum conjuge semper
» Sprevit? » et exponit causas odiique viæque;
Quidque velit: quod vellet, erat, ne regia Cadmi
Staret; et in facinus traherent Athamanta sorores.
Imperium, promissa, preces confundit in unum,
Sollicitatque Deas. Sic hæc Junone loquuta,
Tisiphone canos, ut erat turbata, capillos
Movit, et obstantes rejecit ab ore colubras.
Atque ita, « Non longis opus est ambagibus, infit.
» Facta puta, quæcumque jubes: inamabile regnum
» Desere; teque refer cæli melioris ad auras. »
  Læta redit Juno; quam cælum intrare parantem
Roratis lustravit aquis Thaumantias Iris.
Nec mora; Tisiphone madefactam sanguine sumit

in ipsos Deos. — *Regia* eum *habet*, habitat in regia. — *Dives*, magnifica, egregie instructa. Commode autem a *Sisypho* transitus fit ad itineris consilium.

469. *Quod vellet.* Codex Regius B, *quid.* — *Ne regia Cadmi* domus, e qua Ino, floreret. — *Stant* quæ dignitatem et fortunas suas tuentur. Non bene Rode, *Cadmi Burg sollte nicht stehen bleiben*. Arces demoliri non solebant Eumenides.—*Sorores*, Furiæ: vide Heinsium. — *Confundere*, plura simul proferre aut agere. Sic et *miscere*. Plin. V, Ep. VIII, 11: *ut dissimilia confundam misceamque.*

473. *Tisiphone canos, ut erat.* Codex Regius, mendosa transpositione, propter metrum, *Tisiphone ut erat canos.* Ed. — *Turbata*, quippe pectendo capillos in os dependentes occupata. De formula *ut erat turbata*, vide ad II, 272; Tibul. I, III, 91; ad puellam, *qualis eris, longos turbata capillos.* — *Obstantes*, super os dependentes. — *Rejecit ab ore colubras.* Codex A ita dat, *colubras rejecit ab ore*; nihil refert, nisi quod minus suavis et grata lectio. *Ed.* — *Rejecit*, in tergum projecit. Imitatus est Claudian. in Rufin. I, 42: *Alecto ... obstantes in tergum reppulit angues.* — *Atque ita* etc. Alias Dii minores aliquid facere jussi non respondent, sed statim exsequuntur mandata. Ab hac lege recedit Tisiphone. — *Infit* e secundo Palatino, pro *inquit* Heinsius invexit. Codices nostri Regii, *inquit.* — *Inamabile*, ἀνέραστον, ἀτερπής, detestabile, odiosum. Virgil. Georg. IV, 479, *palus inamabilis.*

479. *Iris*, Thaumantis filia, Junonem ex inferno redeuntem *lustrat*, id est, purgat, aquis suis. Cornibus enim suis aquam haurire credebatur. I, 271. — *Roratis aquis*, rore, aqua quatenus infunditur: Vide ad I, 371.

480. *Nec mora; Tisiphone made-*

Importuna facem; fluidoque cruore rubentem
Induitur pallam; tortoque incingitur angue;
Egrediturque domo. Luctus comitantur euntem,
Et Pavor, et Terror, trepidoque Insania vultu.
Limine constiterat: postes tremuisse feruntur
Æolii; pallorque fores infecit acernas;
Solque locum fugit: monstris exterrita conjux,

factam etc. In omni hoc loco usque ad versum 510, concertavit cum Virgilio, Æneid. VII, 341 sqq.; et vide, quam tætram atque abominabilem Furiam ingenium ejus nobis exhibeat. Apud Virgil. Alecto non nisi *Gorgoneis infecta venenis*, id est, anguibus, iter ingreditur. — *Importuna*, sæva. — *Pallam cruentam* Tisiphoni dat etiam Virgilius, Æneid. VI, 555: quemadmodum Homer. Il. Σ, 538, Discordiæ et Tumultui, εἷμα δαφοινεὸν αἵματι φωτῶν. — *Tortoque... angue*. Sic nostri Regii; Heinsius, teste *Gierig*, malebat *tortum anguem*. — *Incingitur*, cingitur. — *Comitantur*. Nostri Codices Regii, *comitatur*, sine lineola; prior lectio, quam prætulit Heinsius, servanda est. *Ed.* — Apud Virgilium, Æneid. VII, 345, Alecto curæ sunt bella, insidiæ, iræ, sed hoc loco in comitatu ejus, tanquam personæ, res, quas efficiunt Furiæ, *Luctus*, *Pavor* etc. Sic Homer. Il. Δ, 439; O, 119; *Pavor* et *Terror* personæ sunt, quæ comitantur Martem. Conf. Claudian. XXVIII, 322. — Ad insaniæ naturam additum *trepido vultu*.

485. *Postes tremuisse*. *Tremor* signum advenientium Deorum; IX, 782: *et templi tremuere fores*. — *Postes Æolii*, regiæ quam habebat Athamas, filius Æoli. — *Acernas*. Duo veteres et nostri Regii, *eburnas*. — *Acerna* ligna non adeo vilia erant, ut Burmannus sibi persuaserat, qui præfert hoc loco *eburnas*. *Acernæ mensæ*, quibus Plin. XVI, 15, primam post citreas gloriam tribuit, in supellectile regum et beatissimorum hominum commemorantur a Nostro, XII, 254, et ab Horat. II, Serm. VIII, 10. Itaque priscis illis et a luxu remotis temporibus solia adeo regum fiebant ex hoc ligno. III Fast. 359, *acernum* Numæ *solium*. Excellentissimum aceris genus est flavum et crispo macularum discursu.

487. Sidera *fugere*, id est, se nubibus tegere, finguntur, quando res abominabilis geritur, ne adspectu ejus offendantur. X, 448. — *Monstra*, Furia, Luctus, etc. — *Exterrita*, consternata et mente dejecta. Verbum proprium de iis, qui monstris et furiis terrentur; vid. Heynius ad Virgil. Æneid. IV, 450, et Georg. III, 434. Burmannus, ad Phædr. III, fab. 3, monet, summa cum judicii elegantia Poetam majorem dedisse feminæ terrorem, quam viro, qui constantiores esse soleant: verb. enim *terreri* minus significare argutatur. Sæpe Ovid. repetit simplex, ubi compositum præcessit: I, 158; IX, 503. — Codices nostri Regii habent *est territa*; quam lectionem, etiamsi adversa opinio sit Burmanni et *Gierig*, potiorem ju-

Territus est Athamas; tectoque exire parabant.
Obstitit infelix, aditumque obsedit Erinnys;
Nexaque vipereis distendens brachia nodis,
Cæsariem excussit: motæ sonuere colubræ;
Parsqne jacent humeris; pars circum tempora lapsæ
Sibila dant, saniemque vomunt, linguasqne coruscant.
Inde duos mediis abrumpit crinibus angues;
Pestiferaque manu raptos immisit: at illi
Inoosque sinus, Athamanteosque pererrant;
Inspirantque graves animas: nec vulnera membris
Ulla ferunt; mens est, quæ diros sentiat ictus.
Attulerat secum liquidi quoque monstra veneni,
Oris Cerberei spumas, et virus Echidnæ;
Erroresque vagos, cæcæque oblivia mentis,
Et scelus, et lacrymas, rabiemque, et cædis amorem;

dico et melius ingenio Ovidiano consentaneam: nempe hujuscemodi repetitio, *monstris est territa conjux*, *Territus est Athamas*, non rara certe apud Nostrum. *Ed.* — *Nexaque vipereis* etc. Brachia circumligata viperis e capite dependentibus, ita, ut illæ *nexus* et *nodos* facerent. — *Excussit*, movit; itaque substituitur *motæ*. Illa autem excussio signum iræ. I, 179. Jam sequitur horrenda imago.

493. *Saniem*. Rode, *sie speyen Eiter*. Non. *Sanies* de omni humore vel corrupto, vel fœdo, nominatim de veneno. Virg. Æn. II, 221. — *Linguasque*. Nostri Regii, *linguisque*.

494. *Inde duos mediis* etc. Hæc sumpta e Virgilio, Æneid. VII, 346–356, ubi res copiosius tractata, et nonnulla iisdem verbis expressa. — Nonnulli habent *duas* ... *raptas* ... *at illæ*. Sæpe *anguis* et *serpens* genere feminino capitur. Vid. Heinsius, ad hunc locum, et Burmannus ad I, 438. — Nostri Regii masculinum habent *duos* ... *raptos* ... *at illi*, ut supra, versu 363. Codex Regius A, *pendens caput ille*, et idem infra 510, *sumtum* ... *anguem*. Ed. — *Graves animas*, pestiferum halitum. Virgil. d. l. 351: *vipeream inspirans animam*. — *Vulnera ferre*, infligere. — *Membris*, corpori. — *Diros*, sævos. Proprie Furiæ dicuntur *Diræ*, Ἀραί.

499. *Monstra veneni*, horrendum venenum. — *Echidna*, Chrysaoris filia, peperit Cerberum. — *Errores vagi*, deliria; venena, quæ efficiunt errores, scelus, rabiem, etc. Hanc mixturam debemus ingenio Ovidii. Similis tamen phantasia apud alios, ut Virgil. Æneid. VIII, 431, ubi Cyclopes Jovis fulminibus admiscent sonitum, metum, iras. — *Cæca*, perturbata; nam ratio et memoria in furiosis sopiuntur. *Ed.*

Omnia trita simul; quæ sanguine mixta recenti
Coxerat ære cavo, viridi versata cicuta:
Dumque pavent illi, vertit furiale venenum
Pectus in amborum; præcordiaque intima movit.
Tum face jactata per eumdem sæpius orbem,
Consequitur motos velociter ignibus ignes.
Sic victrix, jussique potens, ad inania magni
Regna redit Ditis, sumtumque recingitur anguem.
  Protinus Æolides media furibundus in aula
Clamat: « Io! comites, his retia tendite silvis:

503. *Sanguine mixta.* Multi ex melioribus, et sic quidem nostri Regii, *tincta*, pro *mixta*. — *Cicuta*, calamus istius plantæ tripedalis. Eo utitur loco instrumenti ad miscenda venena. Similem præparationem, vid. VII, 262 sqq., ubi Medea *arenti ramo olivæ* sic utitur. Etiam sqq. e Virg. 374, expressa, *penitusque in viscera lapsum Serpentis furiale malum, totamque pererrat.* — *Vertit* Gronov. Obs. II, p. 204, mutat in *vergit*, nempe Furia, quod coctum habebat. Eamdem mutationem habet Grævius; sed Codices nostri Regii servant *vertit.* Ed. — Vocabul. *furiale* frequentat Ovidius.

508. *Consequitur* etc. Versus difficilis, qui valde torsit ingenia Intt. Accursius emendabat *motis velociter ignibus ignes*, id est, rotata face et commotis ejus ignibus ignes consequitur. X, 7: *nullosque invenit motibus ignes.* Lenzius putat, voc. *ignis* duplici sensu positum esse, ita ut *moti ignes* sint interni ignes veneno effecti, quos Furia *ignibus*, jactatione fatis, magis excitaverit. Similiter Rode, *und entflammt durch die schnelle Bewegung die schon lodernde Flamme noch mehr.* Me vero non pœnitet amplecti interpretationem viri docti in Bibliotheca Figur. ex qua orbis ille continuus, quem ignes celeriter moti in aere faciebant, oculis subjicitur. Propter celeritatem motus scintillæ se videbantur attingere et continuum orbem facere, quemadmodum pruna in tenebris celeriter circumacta circulum ignitum oculis objicit. Similiter apud Claudianum, R. P. II, 25, hasta quam Minerva in gyrum movet, *instar silvæ habet*, quia hasta celeri motu quasi multiplicatur. Ingeniose quidem illum orbem notavit, sed alieno loco.

509. *Jussi potens*, postquam effecerat, quod ipsi jussum erat. Sic *voti potens*, de quo ad vers. 325. — *Inania*, in quibus non nisi inanes umbræ versantur. Virgil. Æn. VI, 269: *Perque domos Ditis vacuas, et inania regna.* — *Recingitur;* domi mulieres sedebant discinctæ.

511. *Protinus Æolides* etc. Jam ad fab. ipsam redit. Hygin. fab. IV, ex Euripide narrat, in venatione filium ab Athamante esse interfectum. Apud Apollodorum, filium pro cervo habet. A Nostro Fast. d. l. *imago falsa* tantum commemo-

» Hic modo cum gemina visa est mihi prole læena. »
Utque feræ, sequitur vestigia conjugis amens,
Deque sinu matris ridentem, et parva Learchum
Brachia tendentem, rapit, et bis terque per auras
More rotat fundæ; rigidoque infantia saxo
Discutit ossa ferox : tum denique concita mater,
Seu dolor hoc fecit, seu sparsi causa veneni,
Exululat; passisque fugit male sana capillis;
Teque ferens parvum nudis, Melicerta, lacertis,
Evoe, Bacche! sonat. Bacchi sub nomine Juno
Risit : et, « Hos usus præstat tibi, dixit, alumnus. »
Imminet æquoribus scopulus : pars ima cavatur

ratur. *Learchi* cædes apte et ad commiserationis et ad horroris sensum narrata.

518. *Ossa* pro *ora* e Cantabr. et altero Erfurt. recepit Heinsius. — Nostri Regii habent *ora*. — *Tum*. Codex Regius B habet *cum*. — *Concita*, in furorem adacta.

519. *Sparsi causa veneni*. Tanaq. Faber conjecturat *sparso læsa veneno est*, aut, *sparsum causa venenum est*. — Nostri Regii habent vulgatam. Hæc lectio dura visa est nonnullis. Locum esse sanum credo cum Burmanno; sed paulo subtilius ille sensum repetit e scitis philosophorum, qui *causam* et *materiam* distinxerint, ut *causa* esset operatio divina, venenum *materia*. Imo *causa veneni* videtur esse venenum ipsum, quatenus causa erat istius furoris. Similiter, II, 836, *causa amoris*. Lenz. *causam* explicat auctorem, ut Furia intelligatur. Idem dubitat, an hic versus profectus sit ab Ovidio, quia causa furoris dubia esse non potuerit. Apparet tamen, quid auctor sequutus sit his verbis. Nempe indicare voluit, atrociam istius facinoris tantam fuisse, ut vel solus matris *dolor* sine veneno accepto furorem efficere potuerit. — *Exululat* etc. Bacchari incipit, quemadmodum et alibi furiosæ Bacchis assimilantur. — *Passisque*. Codices nostri male, *sparsis*. Ed. — Hinc commode sarcasmus a Junone adhibetur. — *Sonat*, clamat. — *Sub nomine*, audito nomine. III, 245, sic *ad nomen*. — *Hos usus*. Heinsius conjecturat *hos lusus*, aut *thyasos*. Duo MSS. *fructus*. Unus, *risus*. Burmannus, propter V, 111, censet non mutandum *usus*. Et hoc quidem habent nostri Regii. — *Usus* possis mercedem pro tuis in eum meritis interpretari. Malim tamen *hos lusus* legere. *Lusus Bacchantium* dixit Curtius, IX, x, 25. — *Præstat*, pro *præstet*, revocavi ex uno Heinsii, uno Leid. et uno Voss., et placuerat jam Heinsio.

524. *Imminet æquoribus* etc. Hanc fabulæ partem, quæ ad Ino et Melicertam pertinet, Noster, Fast. VI, 493-550, non modo copiosius re-

Fluctibus, et tectas defendit ab imbribus undas:
Summa riget, frontemque in apertum porrigit æquor.
Occupat hunc, vires insania fecerat, Ino;
Seque super pontum, nullo tardata timore,
Mittit, onusque suum: percussa recanduit unda.
At Venus immeritæ neptis miserata labores,
Sic patruo blandita suo est: « O numen aquarum,
» Proxima cui cælo cessit, Neptune, potestas;
» Magna quidem posco; sed tu miserere meorum,
» Jactari quos cernis in Ionio immenso;
» Et Dis adde tuis: aliqua et mihi gratia ponto est;

tulit, sed etiam, ut Matutam et Portunum Romanorum inde efficeret, longe aliter. Ino cum filio natat in Italiam, ibi incidit in Bacchas, a quarum furore Herculis interventu liberatur, et e vaticinio Carmentæ naturam induit divinam. — *Scopulus*, Moluris nomine, unus ex Scironiis, qui certe consecratus fuit Leucotheæ et Palæmoni: vid. Pausan. Attic. p. 108. Apud Lucianum, D. M. 9, Ino ab Athamante ex summo Cithærone, ubi protenditur ad mare, fugatur in pelagus. — *Tectas defendit*, e copia poetica, defendit. — *Imbres*, tempestates. Virg. Æn. I, 163, *scopuli, quorum sub vertice late Æquora tuta silent.* E tali autem scopulo facilis saltus in mare. — *Onus suum.* Secundum Apollod. hunc filium suum mortuum gestabat, conjectum nempe in ferventem lebetis aquam. Etiam apud Euripid. Med. 1286, cadit in mare propter impiam liberorum cædem, ubi vid. Schol. — De spuma alibi usurpatur *albescere*. Plin. V, Ep. VI, 24: *ex edito desiliens aqua albescit.* Sed et verba *incandescere* et *recandescere* eodem sensu poni, docet Schwarz. ad Plin. Pan. XXX, 3.

530. *At Venus immeritæ* etc. Quoniam Ino *Veneris* ex Harmonia *neptis*, propterea hæc e fictione Ovidii intercedit. Apud Lucianum, dicto loco, *Neptunus* sponte, in Bacchi gratiam, iis divinitatem tribuit. *Immeritæ*, insontis, quæ talem sortem non meruerat. — *Labores*, miseram sortem, angorem animi, ex insania ortum. — *Meorum.* Vatican. prim. Hamburg. et pro diversa lectione Arond. *tuorum*, quod Heinsius efficacius putabat. Pro his duobus lectionibus, Codex noster Regius B habet *nepotum*; non ingrate, nam et Ino et Melicerta erant nepotes Neptuni. *Ed.*—*Jactari* ventis et undis nautæ alias dicuntur.— *Ionium* absolute dicitur, etiam ubi *immensum* aut *magnum* additur. Verum Moluris, pars montis Geraniæ in finibus Megaridis, imminet non *Ionio*, sed sinui Saronico. Itaque aut *Ionium* alio sensu posuit (Schol. Euripid. ad Phœn. II, 6), aut alios auctores sequutus est. — *Mihi*; Codex Regius A, *mea*.

» Si tamen in dio quondam concreta profundo
» Spuma fui, Graiumque manet mihi nomen ab illa. »
Adnuit oranti Neptunus; et abstulit illis
Quod mortale fuit, majestatemque verendam
Imposuit; nomenque simul faciemque novavit;
Leucotheeque Deum cum matre Palæmona dixit.
Sidoniæ comites, quantum valuere, sequutæ
Signa pedum, primo videre novissima saxo:
Nec dubium de morte ratæ, Cadmeida palmis
Deplanxere domum, scissæ cum veste capillos:
Utque parum justæ, nimiumque in pellice sævæ,
Invidiam fecere Deæ: convicia Juno
Non tulit; et, « Faciam vos ipsas maxima, dixit,
» Sævitiæ monumenta meæ. » Res dicta sequuta est:

536. *Si tamen in dio* etc. Circa Saturni genitalia in mare projecta orta est *spuma* (ἀφρὸς) alba, unde Venus (Ἀφροδίτη, Ἀφρογενὴς) prodiit. Hesiod. Theog. 188–200. Sic hic mythus grave momentum in his precibus ministrat. — *Concreta*. Hesiod. ἐθρέφθη, pro ἐπήχθη. — *Profundum dium*, ἅλς δῖα; *dius*, divinus, post Lucret. dixerunt multi. Et *dium* vocatur mare propter vastitatem. — Heinsius e Florentino S. Marci recepit, pro *dio*, *medio*; quod quidem habent nostri Regii.

539. *Majestas verenda*, ipsa divinitas, et *imposuit* exquisitius, quam *dedit*. IX, 268: *Ubi mortales Tirynthius Exuit artus ... Cœpit ... augusta fieri gravitate verendus*. — *Nomen* iis, secundum Apollodorum, a nautis impositum, quibus cum tempestate luctantibus opem ferunt. Meminit hujus Deæ jam Homer. Od. E, 333 sqq.: Κάδμου θυγάτηρ, καλλίσφυρος Ἰνώ, Λευκοθέη, ἣ πρὶν μὲν ἔην βροτὸς etc. Leucotheen Latini *Matrem Matutam*, Palæmona *Portunum* dixerunt: vid. Munker. ad Hygin. fab. II. Cæterum hanc Inus transformationem cecinit etiam Ramlerus carmine elegantissimo.

542. *Sidoniæ comites* etc. Hanc appendiculam cæteri non habent, et adjecta videtur ab ipso Ovidio. Quum et comites mutandæ essent, facilis erat inventio. In litoribus enim et *saxa* esse et *aves* commorari solent. *Sidoniæ*, mox *Ismenides*. — *Deplanxere*, scilicet, se propter *domum*. Ita apud Græcos, τίλλεσθαι, κόπτεσθαι, τύπτεσθαί τινα, se, sua pectora, tundere propter aliquem. Tibul. I, VII, 28, *plangere Memphitem bovem*, ubi vide Heynium, in Obs. — *Invidiam fecere*, conviciis et objurgationibus de fama ejus detraxerunt, odium ei conciliarunt.

Nam quæ præcipue fuerat pia, « Prosequar, inquit,
» In freta reginam ; » saltumque datura, moveri
Haud usquam potuit ; scopuloque adfixa cohæsit.
Altera, dum solito tentat plangore ferire
Pectora, tentatos sentit riguisse lacertos.
Illa, manus ut forte tetenderat in maris undas,
Saxea facta manus in easdem porrigit undas :
Hujus, ut adreptum laniabat vertice crinem,
Duratos subito digitos in crine videres.
Quo quæque in gestu deprenditur, hæsit in illo.
Pars volucres factæ ; quæ nunc quoque gurgite in illo
Æquora destringunt summis Ismenides alis.

III. Nescit Agenorides natam, parvumque nepotem
Æquoris esse Deos : luctu serieque malorum

550. *Nam quæ præcipue* etc. Quoniam in saxis partes memorabiles nullæ, ut has quoque transformationes cum varietate aliqua et copia referre posset, *gestus* diversos notavit, in quibus comites deprehensæ sint ; in quo et ipso ingenium antiquioris sequutus est. Vide ad V, 182. — *Prosequar*, pro *persequar* hic quoque, ut versu 151, octo MSS. auctoritate dedi.

554. *Tentatos*. Burmannus mallet *tentanti*. Nostri Regii habent *tentatos*. — *Illa*, *manus* etc. Hi numeri Heinsio non videbantur Nasoniani ; corrigebat ergo : *In maris illa manus ut forte tetenderat undas*. Ex Codicibus nostris nihil mutavimus. *Ed.*

560. *In illo*. Heinsius conjecturat *in alto*. Ex nostris Regiis, *illo*. — In versu sequenti revocavi antiquiorem lectionem *summis*, quum Heinsius *sumtis* correxisset. Illud enim bene convenit voc. *destringunt*. Non merguntur illæ aves, sed *summis* tantum *alis destringunt*, radunt superficiem maris. Supra, vers. 136 : *æquor exigua quum summum stringitur aura*. XI, 733 : *Stringebat summas ales miserabilis undas*.

562–602. *Nescit Agenorides natam* etc. Cadmus, Thebis relictis, ad Encheleas fugit, a quibus, monente oraculo, primum dux contra Illyricos, mox rex creatur. Apollod. III, v, 4 ; Pausan. Bœot. p. 719 ; Strabo, VII, p. 503. Sed apud Mythicos ad extremum mutatur in draconem. Euripid. Bacch. vers. 1328 sqq. ; Hygin. fab. VI ; Apollon. IV, 517 ; Nonni Dionys. lib. XLIV. Atque ita eventum habuit oraculum supra III, 98, ei datum. Aut Etymologia hanc fab. peperit, quia Cadmus ad Εγχελεῖς confugit, aut symbolica quædam imago, de qua ad versum 602. — *Nescit*, unde solatium capere potuisset in *luctu*. — *Series* illa *malorum* in superioribus narrata, inde a III, 138. — *Malorum* ; plurimi,

Victus, et ostentis, quæ plurima viderat, exit
Conditor urbe sua; tanquam fortuna locorum,
Non sua se premeret; longisque erratibus actus,
Contigit Illyricos profuga cum conjuge fines.
Jamque malis annisque graves, dum prima retractant
Fata domus, releguntque suos sermone labores;
« Num sacer ille mea trajectus cuspide serpens,
» Cadmus ait, fuerit tum, quum Sidone profectus
» Vipereos sparsi per humum, nova semina, dentes?
» Quem si cura Deum tam certa vindicat ira,
» Ipse precor serpens in longam porrigar alvum. »
Dixit; et, ut serpens, in longam tenditur alvum;
Durataeque cuti squamas increscere sentit,
Nigraque cæruleis variari corpora guttis:
In pectusque cadit pronus; commissaque in unum

inter quos noster Regius B, *laborum*; non male, et forte elegantius. — *Victus*, fractus animo. — *Ostentis*, quæ futura etiam mala portendebant. A Baccho ei apud Euripidem prædicitur ὄχλος μόχθων. — *Exit*, immo ejectus est, vel quod Bacchum contemserat, Euripid. d. l. vel ab Amphione et Zetho, Syncel. p. 157. Etiam *locis Fortuna* quædam *præerat*, eorumque fata regebat. Confer VII, 576; X, 335; ibique notam. — *Premeret*, vexaret. — *Erratibus*, erroribus, nove dictum. *Erravit* autem per Macedoniam et Epirum. Apollodorus.

568. *Jamque*. Nempe postquam aliquandiu regnaverat ibi, filiumque Illyricum genuerat; confer Apollod. — *Graves*, defatigati. Etiam græc. ἐνιαυτοῖς βεβαρυμένοι. Horat. I, Sat. 1, 4, miles *annis gravis*. — *Retractant*, memoria et sermone repetunt. VII, 714. Eodem redit *relegere*; nam qui *relegit iter*, is eadem, qua venerat, via redit.

570. *Sacer*. Marti erat consecratus, adeoque inviolabilis. Hinc Cadmus Martis ira transformatus exhibetur. Hygin. fab. VI. Dubitat autem Cadmus de eo, quod dubium ei esse non poterat, et quod nec Penthea latebat. III, 531. — *Nova*, inusitata.

573. *Cura Deum*. Vide ad I, 48. — *Certa*, inevitabili. — *Porrigi* et *tendi*, extendi, verba satis commoda ad exprimendam draconum formam.

576. *Duratæ*, ut III, 675. — *Cuti*. Codex Regius B, *cutis*. — *Guttæ*, maculæ. Virgilius, Georg. IV, 99, de apibus, *lita corpora guttis*. — *Cæruleis*; subviridibus, qualis maris color. — *Committi in unum* exquisitius, quam, concrescere; elegantius etiam *sinuantur acumine*, quam, fiunt acumen; id enim serpentes frequenter *sinuare*, curvare, solent.

Paulatim tereti sinuantur acumine crura.
Brachia jam restant : quæ restant, brachia tendit;
Et lacrymis per adhuc humana fluentibus ora,
« Accede, o conjux, accede, miserrima, dixit;
» Dumque aliquid superest de me, me tange; manumque
» Accipe, dum manus est; dum non totum occupat anguis.»
Ille quidem vult plura loqui; sed lingua repente
In partes est fissa duas : nec verba volenti
Sufficiunt; quotiesque aliquos parat edere questus,
Sibilat : hanc illi vocem Natura relinquit.
Nuda manu feriens exclamat pectora conjux,
« Cadme, mane; teque his infelix exue monstris.
» Cadme, quid hoc? ubi pes? ubi sunt humerique manusque?
» Et color, et facies, et, dum loquor, omnia? cur non
» Me quoque, cælestes, in eamdem vertitis anguem? »
Dixerat : ille suæ lambebat conjugis ora;

583. *Dumque aliquid* etc. Expressa hæc videntur ex Euripideis, quæ servavit Hermogenes, p. 226 sqq. : vide Valken. Diatrib. Eurip. p. 12. Οἴμοι· δράκων μου γίγνεται τό γ' ἥμισυ. Τέκνον, περιπλάκηθι τῷ λοιπῷ πατρί. Confer IX, 386 sqq. — *De me, me tange.* Gronovius volebat *de me mihi; tange*, quod placet Burmanno. — Codex Regius B habet *de me, me;* in Codice A alterum *me* omittitur. — *Totum occupat.* Heinsius conjecturat *totam*, scilicet, manum. *Totam* Codex Regius B habere videtur. — *Repente.* Basileensis, *loquenti;* nostri Regii, *repente.* — *Fissa duas.* Vide ad III, 34. — *Volenti*, nempe loqui : vide ad II, 128. Ergo *loquenti*, quod nonnulli habent, fluxit e correctione. — *Quotiesque* etc. Confer I, 637.

590. *His monstris*, hac horrenda forma. Schirachius intelligit singula monstri membra, squamas, vultus, etc. Immo pluralis pro sing. III, 673 : *in quæ miracula verteris?* Miræ autem transformationes et *monstra* et *miracula* dici solent. II, 367; IX, 666. — *Ubi pes?* etc. Male in summa animi perturbatione singula membra recenset. — *Eamdem*, similem.

594. *Ille suæ lambebat conjugis ora.* Etiam mutatis manent pristina studia : quanquam Cadmo annis gravi ista amoris signa jam desueta fuisse videntur. Paulo post, Heinsius, e vestigiis vetustorum Codicum, invexerat *at illos* (comites) *Lubrica permulcent cristati colla dracones.* Ita Harmonia serpens est, ante quam mutatur. Nos igitur revocavimus antiquam lectionem, quam flagitat contextus. Draco blanditur

Inque sinus caros, veluti cognosceret, ibat;
Et dabat amplexus, adsuetaque colla petebat.
Quisquis adest, aderant comites, terretur: at illa
Lubrica permulcet cristati colla draconis,
Et subito duo sunt; junctoque volumine serpunt;
Donec in appositi nemoris subiere latebras.
Nunc quoque nec fugiunt hominem, nec vulnere lædunt;
Quidque prius fuerint, placidi meminere dracones.
IV. Sed tamen ambobus versæ solatia formæ

Harmoniæ. Eo terrentur comites; at illa vicissim blanditur, et inter illas blanditias subito mutatur. — Codex Regius A, *at illis Lubrica perlucent.* Quæ lectio notanda et pretiosior vulgata. Uxor enim Cadmi ab Diis petit ut *in eumdem vertatur anguem;* et statim, voto Diis annuentibus, *illis* ambobus *lubrica perlucent colla* etc. *Ed.* — *Junctoque volumine.* Rode, *kriechen in einander geschlungen davon.* Mirus incessus serpentum! immo, ut XI, 64, Orpheus et Eurydice *conjunctis spatiantur passibus;* sic serpentes, qui se *volvendo* moventur, *juncto volumine serpunt.* — *Appositi*, vicini. Multi, *oppositi*, et ita Muretus in suo Codice emendaverat; vide Burmannum ad Heroidd. IV, 26. Nostri Regii dant *oppositi.* — *Subiere.* Sic nostri Regii. — Maluerat Heinsius *repsere*, quia dubitabat an *subire in latebras* satis latinum sit; et quidem insolens hæc constructio. — Serpens Veteribus sæpe *placidum* animal. Itaque et genii boni hac figura exhibebantur. Apud Euripidem hi duo transferuntur a Marte in beatorum terram. Secundum Apollod. in dracones mutati a Jove mittuntur in Elysium. In Schol. Pindari P. III, 153, curru anguibus juncto in Elysium abducuntur. Talis imago forte in monumento eorum apud Encheleas expressa peperit fabulam.

603–661. *Sed tamen ambobus* etc. Perseus, Jovis et Danaes filius, Acrisii, regis Argivorum, nepos, conditor Mycenarum, unus ex heroibus priscis, itineribus longis laboribusque difficillimis susceptis inclaruit an. circiter 1348, a Chr. n.; sed res ab eo gestas ita fabulosa antiquitas pervertit, ut nihil certi hodie inde erui possit: vid. de eo Herodot. II, n. 91; VII, 61, 150; Pausan. Corinth. pluribus locis. Earum rerum fabulosarum nonnullas, quoniam et ipsis transformationes insunt, post Bacchicas laudes hinc narrare incipit. Ac primum quidem de *Atlante*, Iapeti filio, quem Perseus, quum requiem in regno ejus impetrare non posset, capitis Medusæ opera in montem cognominem mutavit. Atlantis, cælum vertice sustinentis, jam meminerunt Homer. Od. A, 52 sqq., et Hesiod. Th. 517. Conf. Apollod. I, II, 2; II, V, 11; Hygin. fabul. 150, ubi Atlas, Iapeti filius, dux Titanum cælum oppugnantium, a Jove cæli fornicem humeris ferre cogitur. Nempe apparet, Atlantem, Iapeti filium,

Magna nepos fuerat, quem debellata colebat
India; quem positis celebrabat Achaia templis.
Solus Abantiades, ab origine cretus eadem,
Acrisius superest, qui mœnibus arceat urbis
Argolicæ; contraque Deum ferat arma; genusque
Non putet esse Jovis: neque enim Jovis esse putabat
Persea; quem pluvio Danae conceperat auro.
Mox tamen Acrisium, tanta est præsentia veri,
Tam violasse Deum, quam non agnosse nepotem,
Pœnitet: impositus jam cælo est alter; at alter,

et Atlantem, Africæ montem, in hac fabula esse confusos. E schol. Hom. Il. Σ, 486, apparet, Atlanticas fabulas tractatas esse ab Hellanico.

604. *Debellata.* Tres, *decolorata;* unde Heinsius, *discolor ora;* Burmannus, *decolor ora.*—Codices Regii hunc versum ita habent: *Magna nepos dederat, quem debellata* etc. —Nexus causa addit aliquid de Baccho, ejusque contemtore Acrisio. *Debellata.* Nam cum exercitu Bacchus penetravit ad Indos, triumphum de iis egit, magnamque inde gloriam deportavit. Diod. Sic. IV, 3; Pausan. p. 869; Curt. IX, x, 25. — *Achaia*, omnis Græcia.

606. *Abantiades.* Ordo regum Argivorum est hic, Danaus, Lynceus, Abas, cujus filii Acrisius et Prœtus. Pausan. Corinth. p. 145. Acrisius ex conjuge, quam alii Eurydicen, alii Aganippen vocant (vid. Munker. ad Hygin. fab. 63), suscepit Danaen, quæ quomodo a Jove, in imbrem aureum converso, vitiata sit, atque Persea pepererit, satis notum est. — *Ab origine ... eadem.* Nempe Agenor, Cadmi pater, et Belus, cujus filius Danaus, fratres erant. Hinc, 771, Perseus, æque ac Cadmus, *Agenorides.* — *Cretus.* Codex Regius B, *natus.*—*Mænibus arceat.* Confer III, 559. — *Genus*, filius. — *Genus esse Jovis.* Codices nostri habent *genus esse Deum*, pro *Deorum;* non male certe; et poetis hæc forma est usitatior: Virgilius, Æneid. IV: *Credo equidem, nec vana fides, genus esse Deorum;* præterea parum concinne vocabulum *Jovis* repetitur in eodem versu. *Ed.* — *Pluvium aurum* pro vulgari, pluvia aurea. Sine dubio Prœtus, Danaen vitiaturus, aureos nummos in sinus ejus effudit, ut Lactantius, et alii monuerunt. Jucunde vim auri ex hac fabula demonstrat Horat. III, Od. xvi. Inde autem Perseus, χρυσόπατρος dictus.

611. *Præsens*, cujus vis et potestas statim sentitur, ut *præsens Deus*, *præsens venenum.* Eodem sensu nunc *præsentia.* — *Nepotem*, divinam nepotis originem. — *Pœnitet.* Etenim Bacchus matres Argivas in furorem conjecit, ut suos liberos in montibus devorarent. Apollod. III, v, 2. —*Impositus cælo.* Bacchus, ubi matrem ex inferis reduxerat, cum ea sublimis abiit in cælum. Diod. III, 62; IV, 25: Apollod. III, v, 3.

Viperei referens spolium memorabile monstri,
Aera carpebat tenerum stridentibus alis.
Quumque super Libycas victor penderet arenas,
Gorgonei capitis guttæ cecidere cruentæ:
Quas humus exceptas varios animavit in angues;
Unde frequens illa est, infestaque terra colubris.
Inde per immensum ventis discordibus actus
Nunc huc, nunc illuc, exemplo nubis aquosæ,
Fertur, et ex alto seductas æthere longe
Despectat terras; totumque supervolat orbem.
Ter gelidas Arctos, ter Cancri brachia vidit:
Sæpe sub occasus, sæpe est ablatus in ortus.
Jamque cadente die veritus se credere nocti

614. *Vipereum monstrum*, caput Medusæ, de quo vers. 770 sqq.: ὕστερον πρότερον exponit. — *Memorabile*, fama celebratum. Expressit autem h. l. Apollon. Rhod. IV, 1513. — *Aera*, tanquam viam. — *Carpebat*, volabat. Forte respexit Virg. Georg. IV, 310. — *Tenerum*. Usitatius est *tenuem*. Sed et Virgil. Æneid. IX, 699, *tenerum aera*; et Lucret. I, 208, *teneras auras*. — Ad celeritatem itineris declarandam Perseo *alæ* datæ sunt, de quibus vide ad versum 666. Volans expressus etiam erat in Scuto Herculis. Hesiod. 216 sqq. — *Penderet*. Vide ad II, 708. — *Libycæ arenæ* propter siccitatem: vide ad II, 235.

617. *Gorgonei* etc. Sic et Apollon. IV, 15. Sed Nicander Ther. init. auctoritate Hesiodi, Titanum e sanguine venenatas bestias ortas esse canit. Sanguinem Typhonis substituit Acusilaus. Vid. Schol. Nicandri et Apollon. ad d. l. — *Animavit in angues*, breviter dictum, animavit et vertit in angues. — *Unde*. Codex Regius B, *inde*; male. *Ed.* — *Infesta* nunc passive, quæ infestatur. Vid. Gellius, N. A. IX, 12. Pomponius Mela, III, 10: *Prima ejus Æthiopes tenent, media nulli; nam aut exusta sunt, aut arenis obducta, aut infesta serpentibus.*

620. *Inde per immensum* etc. Commode hæc usque ad versum 625, abesse possent; obsunt ergo brevitati, quæ eximia narrationis virtus. — *Immensum*, ut alibi *Inane*, absolute de aere. Expressit autem Homerus, Od. E, 330 sqq.: ἄνεμοι φέρον ἔνθα καὶ ἔνθα. ἄλλοτε μέν τε Νότος Βορέῃ προβάλεσκε φέρεσθαι, ἄλλοτε δ' αὖτ' Εὖρος Ζεφύρῳ etc. — *Seductas*, longe a se distantes. MSS. Bersmanni, *semotas*; nostri Regii, *seductas*. — *Gelidas arctos*. Berneggerianus et nostri Regii, *geminas*.

626. *Cadente die*, tempore vespertino. Proprie *sol cadit*, occidit, sed apud poetas etiam *dies* et lux. — Veretur *se nocti credere*, noctu iter facere, ne aberret a via. Constitit in occidentali Africæ parte,

Constitit Hesperio, regnis Atlantis, in orbe;
Exiguamque petit requiem, dum Lucifer ignes
Evocet Auroræ, currus Aurora diurnos.
Hic hominum cunctos ingenti corpore præstans
Iapetionides Atlas fuit: ultima tellus
Rege sub hoc, et pontus erat, qui Solis anhelis
Æquora subdit equis, et fessos excipit axes.
Mille greges illi, totidemque armenta per herbas
Errabant; et humum vicinia nulla premebant.
Arboreæ frondes, auro radiante virentes,

ubi Mauritania, Atlantis regnum. — *Evocat* e regia Solis, in qua et vigil Aurora et currus *diurni*, id est, solares. II, 106 sqq. *Vocari* ab aliqua re dicitur id, quod eam sequitur. Virgil. Georg. I, 388: *Vocat pluviam cornix*. Leidensis habet *provocet;* nostri Regii, *evocet*. — *Currus*. Nostri Regii, *cursus*.

630. *Cunctos hominum*, græco more. Liv. XXX, 9, *expediti militum*. — *Cunctos*, pro *cunctis*, dedit Heinsius ex Florentino S. Marci, Berneggeriano et tribus aliis. Noster Regius A, *cunctis;* neutrum mihi placet; et lectio Codicis B, *custos*, sola sincera mihi videtur: apud Homerum enim et cæteros poetas, reges sunt ποιμένες λαῶν, pastores, custodes populorum. *Ed.* — *Atlas*, Iapeti filius, Mauritaniæ rex, quem, quum Astronomiæ esset studiosus, sphæramque invenisset, cælum humeris sustinere poetæ finxerunt. Sic Cic. Tusc. V, 3; Isidor. lib. XIV, cap. 8. — *Ultima*. Vide ad II, 254. — *Pontus æquora subdit*, subdit se, aquas suas, undis suis excipit equos. Virgil. Æneid. X, 103: *premit placida æquora pontus*, premit suas undas, ut quiescant. — *Anheli equi* jam orienti Soli dantur a Virgilio, Georg. I, 250. — *Fessi axes*, ut *fessæ* cursu *naves*. Plinius, V, Ep. VI, 14: *auras spatio ipso lassas*.

635. *Errare* verbum proprium et elegans de gregibus et armentis, quæ pascuntur in prato. Virgilius, Georg. I, 15: *cui Ter centum nivei tondent dumeta juvenci*. Priscis autem temporibus, *greges* et *armenta* maximæ ipsorum regum opes. — *Vicinia nulla*, quia in extremo orbe terrarum ad Oceanum habitabat. — *Premebant*. Nostri Regii, *premebat vicinia* in feminino genere. *Premere* eleganter, pro *includere*, *coercere*.

636. *Arboreæ frondes* etc. Hæc sunt illa *aurea poma*, quæ alii Hesperidibus, Atlantis filiabus, tribuebant. Veterum alii citrea vel aurantia intelligenda esse putabant, Athen. lib. III, p. 82 sq., alii oves præstantissimas colore rutilo; poetis enim oves μῆλα dicebantur. Diodor. IV, p. 233; Palæph. 19. Quum *poma* aurea his arboribus data essent, alii et *frondes ramosque* finxerunt ex eodem metallo. In Mauritania hortos illos collocarunt et alii, ut Plinius, Hist. Nat. V, 5, de Lixo, illius terræ urbe, *ibi et Hesperidum horti;* non-

Ex auro ramos, ex auro poma tegebant.
« Hospes, ait Perseus illi, seu gloria tangit
» Te generis magni : generis mihi Jupiter auctor;
» Sive es mirator rerum, mirabere nostras.
» Hospitium, requiemque peto. » Memor ille vetustæ
Sortis erat : Themis hanc dederat Parnasia sortem;
« Tempus, Atla, veniet, tua quo spoliabitur auro
» Arbor : et hunc prædæ titulum Jove natus habebit. »
Id metuens, solidis pomaria clauserat Atlas
Mœnibus, et vasto dederat servanda draconi;
Arcebatque suis externos finibus omnes.
Hinc quoque, « Vade procul, ne longe gloria rerum,
» Quas mentiris, ait, longe tibi Jupiter absit. »

nulli in Cyrenaica, Apollod. inter Hyperboreos. sed antiquiores in insula Oceani Occidentalis. Hesiod. Th. 215, πέρην κλυτοῦ Ὠκεανοῖο. Sic et Pherecides : vid. Salmas. Exercitt. Plin. p. 207 et 671. — *Auro radiante virentes* exquisite, aureæ. *Virere* bene delectum, quia et frondibus et metallis aptum. Claudian. XXXV, 291 : *Fulgentes viridi ramos curvata metallo. Auro* repetitur sic, ut II, 107. Frondes ut *vestire*, ita et *tegere* arbores dicuntur. Alii pro *virentes* dant, ex interpretatione, *nitentes*, aut *micantes*.

642. De *Themidis* oraculo vide ad I, 321. Themis autem cognata Atlanti; ambo enim genus ducebant a Titanibus.— *Titulum*, gloriam, hanc gloriosam prædam. Et eventum habuit hæc sors; namque Hercules, *Jove natus*, illa mala abstulit. vid. IX, 190. — *Mœnibus* ex uno suo recte mutavit Ciofanus pro *montibus*, quod olim edebatur. Hanc mutationem postea plures Heinsii Codices, in quibus tertius Mediceus et uterque Erfurtensis. Schepper. conjecturat *molibus*, propter versum 772. Nostri Regii habent *montibus*. — Per *mœnia* Burmannus intelligit montes, qui munimen præstiterint. Fuerit sane Atlas immanis gigas, si montes transtulerit, iisque pomaria clauserit! Nec quisquam montes facile dixerit *solidos*. De ædificiis legitur, III, 696. — *Draco* ille dictus est Ladon. Apollon. Rh. IV, 1396.

648. *Hinc*. Nostri Regii, *huic*. — *Longe esse* aut *abesse* nobis dicuntur, quæ nobis nihil prosunt. Tibul. I, v, 2 : *At mihi nunc longe gloria fortis abest*. Ut ibi *gloria fortis*, qua se fortem gloriabatur, sic nunc *fortia dicta*, quibus se fortem, intrepidum, declarabat, adeoque minacia. Plin. V, Ep. XX, 17, *vox parum fortis*. Paulo post, pro *gratia*, Ciofanus, ex MS. Dominic. protulit *gloria*. Id receptum a Regio se probavit et Lenzio. Ego alterum retineo, quia *gloria* bis præcessit. Quoniam tu non curas meam gratiam inire, ego, *munere* dato, tuam inibo.

Vimque minis addit; foribusque expellere tentat
Cunctantem, et placidis miscentem fortia dictis.
Viribus inferior; quis enim par esset Atlanti
Viribus? « At quoniam parvi tibi gratia nostra est;
» Accipe munus, » ait; lævaque a parte Medusæ
Ipse retroversus squalentia prodidit ora.
Quantus erat, mons factus Atlas: jam barba comæque
In silvas abeunt; juga sunt humerique, manusque;
Quod caput ante fuit, summo est in monte cacumen;
Ossa lapis fiunt: tum partes auctus in omnes
Crevit in immensum, sic Di statuistis, et omne
Cum tot sideribus cælum requievit in illo.
V. Clauserat Hippotades æterno carcere ventos;

654. *Læva a parte*, qua clypeum gestare solebant; confer versum 781. — *Squalentia*, horrida propter serpentes. Senec. Med. versu 14, de Furiis, *Crinem solutis squalidæ serpentibus*. Vide ad I, 374. — *Prodidit* prætulit Heinsius, e fragmento Amstelodamensi optimæ notæ, vulgato *protulit*. — Hoc habent nostri Regii.

656. *Factus*. Codex Regius B, *tantus*; certe e glossa. *Ed.* — *Atlas*, mons Mauritaniæ Tingitanæ, cacumine nubes superans, ut cælum non modo attingere, sed sustinere adeo videatur. Hinc fluxit fabula. Herodot. III, 2. Montes altissimi columnæ, *κίονες*, cæli dici solebant. Pindar. Pyth. 1, 36. Apud Homerum, Od. A, 52, Atlas cælum sustinens (*ἔχων κίονας μακρὰς, αἳ γαῖάν τε καὶ οὐρανὸν ἀμφὶς ἔχουσι*) homo est, isque peritissimus rerum, *ὀλοόφρων*, qui et maris totius profunditates noverit. Hoc phantasma Heynius ad Apollod. III, x, 1, a monte ductum censet, cujus radices extremæ in maris fundum procurrant, cælo vertici incumbente. A poetis passim tanquam vastus gigas describitur, ut Virgil. Æneid. IV, 246, ubi ei *caput*, *humeri*, *barba*, tribuuntur. Conf. idem, VIII, 136 sqq., et Silius, I, 201 sqq.: *Canet barba gelu, frontemque immanibus umbris Pinea silva premit*.

659. *Auctus*. Nostri Codices Regii dant *altus* quod prætulerim; nam hoc loco *auctus* et vocabulum subsequens *crevit* offerunt tautologiam ingratam. *Ed.* — *Requievit*. Codex Regius B, *requiescit*.

662-751. *Virgæ in curalia* etc. Perseus delatus in Æthiopiam, conspicit Andromedam, Cephei regis filiam, saxo alligatam, cetoque objectam. Bellua interfecta, virginem liberat ea lege, ut parentes eam sibi in matrimonium dent. Virgæ, quibus caput Medusæ imposuerat, vi monstri mutantur in curalia. Legitur hæc metamorphosis etiam in Orphei carm. de Lapidibus, xv, 49 sqq., quanquam cum varietate aliqua. Ibi enim mutatio fit statim post

Admonitorque operum cælo clarissimus alto
Lucifer ortus erat : pennis ligat ille resumtis
Parte ab utraque pedes ; teloque adcingitur unco ;
Et liquidum motis talaribus aera findit.
Gentibus innumeris circumque infraque relictis,
Æthiopum populos, Cepheia conspicit arva.
Illic immeritam maternæ pendere linguæ

resectum et adhuc calidum Medusæ caput : sed Ovidius hæc conjungere maluit cum *Andromedæ* liberatione, quæ sane est pars gravissima fabulæ. Eam, quam Hygin. *notissimas historias* vocat, tractarant Sophocles et Euripides. Independet Eratosth. 15, 16, 17. Vid. et Hygin. fab. 64, et P. A. II, 9-11 ; Apollod. II, IV, 3 : Schol. Lycophr. 836 ; Conon. 40. — *Æterno carcere.* Heinsius suadebat *terreno*, subterraneo, item *Tyrrheno* aut *nocturno* ; Junianus, *æternos*. Hæc vocabula valde offendunt Interpretes, sed sine causa. Intelligatur nil aliud, nisi perpetua ventorum sedes, in quam, Æolo imperante, reverti semper coguntur, ubi mandata exsecuti sunt, et ad quam, tanquam ad carcerem, damnati sunt a Jove, quum antea libere vagarentur per orbem. Apud Virg. Æn. I, 52-63, Æolus *clauso ventorum carcere regnat*, quæ verba Ovidius ante oculos habuit. Sic fere et vir doctus in Miscell. Obs. vol. VII, tom. II, pag. 274. — *Hippotades*, Æolus, Hippotæ nepos. — *Lucifer* præclare *admonitor operum*, quo oriente homines e somno excitantur et ad opus suum redire admonentur. Similiter Virg. Georg. IV, 186 : *Vesper admonet decedere campis.* Æneid. XI, 183 : *Aurora referens opera atque labores.* Tenendum etiam est hoc, *monitores* dictos esse, qui opus facientibus præessent, et facienda docerent. Corte ad Sallustium, Jug. LXXXV, 10.

664. *Ligat pennis pedes*, alligat pennas pedibus. — *Parte ab utraque.* Vide ad XII, 272. Hoc loco Heinsius conjecturat *citraque ultraque.* Nostri Regii habent vulgatam. — *Talaria*, πτερόεντα πέδιλα, πτερωτὰ ὑποδήματα, et galeam Perseus adversus Medusam proficiscens accepit vel a Mercurio, Hygin. fab. 64, vel a Nymphis prope Gorgonas habitantibus, Pausan. Lacon. p. 251 ; Apollod. d. l. ; Hygin. P. A. II, 12.

668. *Populis* per appositionem addit *arva*, more poetis familiari, de quo vide Heinsium et Burmannum. —*Cepheum.* Phœnicis filium, Æthiopum regem faciunt etiam Euripid. apud Eratosth. cap. 15, et Apollod. d. l. ; sed plures Joppensem, ut Pausan. p. 370, Strabo, XVI, et quos laudamus ad versum 688.

669. *Maternæ... linguæ.* Cassiope, Cephei uxor, quum se formosissimam jactaret, Nereidum invidiam sibi conciliavit. Illæ vero impulerunt Neptunum, ut Cephei terras diluvio vastaret, a quo, Jove *Ammone* (cujus templum Æthiopibus vicinum) monente, liberari haud poterat, nisi Andromeda, scopulo alligata, ceto objiceretur; cui quidem oraculo paruit Cepheus, Æthiopum vi compulsus. Apollod. d. l. Apud

Andromedan pœnas immitis jusserat Ammon.
Quam simul ad duras religatam brachia cautes
Vidit Abantiades; nisi quod levis aura capillos
Moverat, et trepido manabant lumina fletu,
Marmoreum ratus esset opus: trahit inscius ignes,
Et stupet; et visæ correptus imagine formæ,
Pæne suas quatere est oblitus in aere pennas.
Ut stetit; « O, dixit, non istis digna catenis,
» Sed quibus inter se cupidi jungantur amantes;
» Pande requirenti nomen terræque tuumque;
» Et cur vincla geras. » Primo silet illa; nec audet
Adpellare virum virgo; manibusque modestos
Celasset vultus, si non religata fuisset.
Lumina, quod potuit, lacrymis implevit obortis.
Sæpius instanti, sua ne delicta fateri
Nolle videretur, nomen terræque suumque,
Quantaque maternæ fuerit fiducia formæ,

Hygin. vero, Neptuno expostulante, Andromeda tam tristem sortem experta est. — *Linguæ pœnas*. Vide ad VI, 213,

672. *Abantiades* nunc est Abantis pronepos, Perseus. Mox bene *trepidus fletus*, e natura lacrymarum. Non igitur cum aliis *tepido* præferendum; tepor enim cerni non potest. Peccavit poeta jam eo, quod Persea ex alto æthere *fletum* vidisse finxit.—Nostri Regii, *tepido.—Manare* alibi cum accusat. VI, 312, ubi vide Heinsium. — *Marmoreum opus*, marmoream statuam. *Ed.* — *Trahit ignes*. Virgilius, Æneid. IV, 101: *Ardet amans Dido traxitque per ossa furorem*. Cum hoc *stupore* cf. II, 715-721. — *Imago formæ*, forma.

681. *Adpellare*. Heinsius suadet *adspectare*. Dubitat an *adpellare* dici recte possit, quæ respondeat adpellanti. Sed *adpellare* potest esse, auxilium petere, ut apud Cicer. Quint. 7; Verr. IV, 651: vide Ernesti Clav. Cic. h. v. Malim tamen per alloqui, aut colloqui interpretari. Bene autem notavit verecundiam virginis, in primis ex moribus Græcorum et Orientalium, apud quos *virginibus* cum *viris* nulla consuetudo.— *Celasset*. Mediceus, *celaret*. MSS. Bersmanni et Boschiani, *velaret*; tertius Mediceus, *velasset*. Nostri Regii, *celasset*.

684. *Delicta*. Gronovianus, *commissa*, quod non deberi videtur librario. — *Fiducia formæ*; ita lenissimo nomine peccatum matris designat.

Indicat : et, nondum memoratis omnibus, unda
Insonuit; veniensque immenso bellua ponto
Eminet; et latum sub pectore possidet æquor.
Conclamat virgo : genitor lugubris, et amens
Mater adest; ambo miseri, sed justius illa,
Nec secum auxilium, sed dignos tempore fletus,
Plangoremque ferunt; vinctoque in corpore adhærent,
Quum sic hospes ait : « Lacrymarum longa manere
» Tempora vos poterunt: ad opem brevis hora ferendam est;
» Hanc ego si peterem Perseus Jove natus, et illa
» Quam clausam implevit fecundo Jupiter auro,
» Gorgonis anguicomæ Perseus superator, et alis

688. *Bellua*. Illa *bellua* fuit *cetus*, ut tradunt cæteri Scriptores. Erattosth. κυρατιθεῖσαν τῷ κήτει βορὰν. Hygin. *ceto propositam*. Sed et Plin. V, 31, simpliciter *belluam* vocat : *In Phœnicio mari ante Joppem Paria, tota oppidum, in qua objectam belluæ Andromedam ferunt*. Idem, IX, 5 : *Belluæ, cui dicebatur exposita fuisse Andromeda, ossa Romæ apportata ex oppido Judææ Joppe ostendit inter miracula in ædilitate sua M. Scaurus, longitudine pedum XL, altitudine costarum Indicos elephantes excedente, spinæ crassitudine sesquipedali*. Sed Pomp. Mela, I, 11, 20, memorat, illa ossa adhuc servari in urbe Joppensi, ibidemque veteres quasdam aras titulum Cephei, fratrisque Phinei, cum religione plurima retinere. Verum Pompon. sequitur, ut Is. Vossius monet, auctores græcos, qui id scripserant, ante quam ossa Romam transferrentur. — *Possidet*, premit corpore suo latum spatium. Plin. Hist. Nat. IX, III, s. 2, *balænas quaternum jugerum* commemorat.

690. *Genitor lugubris* etc. Pater tantum *lugubris*, mater vero *amens*; plus enim movebatur et ut mulier, et ut causa calamitatis. Sed Perseus, ut Brutus apud Livium, I, 59, *castigator inertium querelarum*.

695. *Ad opem brevis hora ferendam*. Heinsius sine causa suadet *al opi brevis hora ferendæ*. Nostri Codices Regii habent *ad opem brevis hora ferenda est*, sine ulla lineola superscripta. Certe mala locutio *ferre horam ad opem*; unde hæc lectio rejicienda merito videtur. *Ed.*

697. *Quam clausam*. Sic Codex Regius A; Codex B, *quam quondam*; hoc verbum ab emendatoris cujusdam manu videtur proficisci, cui displicebat *clausam*. — Heinsius malit *lusam*. — Acrisius oraculo monitus erat, fore, ut filius, quem filia peperisset, ipsum interficiat. Id metuens Danaen subterraneo cubiculo inclusam custodiri jussit. Nihilo tamen minus vitiata est. Eurip. fragm. Danaes, vs. 6 sqq. tom. II, pag. 409, ed. Lips. Apollod. pag. 89; Hygin. fab. 63.

» Ætherias ausus jactatis ire per auras ;
» Præferrer cunctis certe gener : addere tantis
» Dotibus et meritum, faveant modo numina, tento.
» Ut mea sit, servata mea virtute, paciscor. »
Accipiunt legem, quis enim dubitaret? et orant,
Promittuntque super regnum dotale, parentes.
Ecce velut navis, præfixo concita rostro,
Sulcat aquas, juvenum sudantibus acta lacertis ;
Sic fera, dimotis impulsu pectoris undis,
Tantum aberat scopulis, quantum Balearica torto
Funda potest plumbo medii transmittere cæli ;
Quum subito juvenis, pedibus tellure repulsa,
Arduus in nubes abiit : ut in æquore summo
Umbra viri visa est, visam fera sævit in umbram.

Nihil enim est tam δυσφύλακτον, ὡς γυνή, ut est apud Eurip. fragm. Danaes. Nescit tamen Heins. an *clausa*, absolute positum, sit satis latinum ; sed bene Burmann. monet, etiam, III, Art. 415, Danaen *clausam* dici simpliciter. — *Fecundum*, fecundans, ut I, 420, *vivax*, vitam dans. — *Ætherias*. Codex Regius A, *Æthereas ;* Codex B, *Aerias*.

701. *Dotibus. Dos*, quidquid hominem aut rem aliquam commendat. Plin. I, Ep. XXIV, 5: *prædiolum, quod commendatur his dotibus*. Non ergo hic respici puto prisca tempora, quibus sponsus et sponsæ et parentibus ejus dotem adferre solebat.

703. *Accipere legem* formula solemnis, *den Vorschlag eingehen*. Apollod. ἐπὶ τούτοις γενομένων ὅρκων. — *Quis enim dubitaret?* Heinsius vult, *quid enim dubitetur?* — Codices nostri habent vulgatam. *Ed.* — *Super*, insuper. — *Dotale*, in dotem.

705. *Ecce velut navis*. Non male delecta similitudo. Plin. Hist. Nat. IX, VI, 6, de balæna : *Eminebat dorso multum super aquas, carinæ vice inversæ*. Idem ibid. de orcis, *balænas incursu, ceu liburnicarum rostris, fodiunt*. — *Sulcat* exquisitius, quam, findit. Virgil. Æneid. V, 158, *sulcant vada salsa carina*. — *Juvenes*, remiges.

708. *Balearica funda*. Balearium insularum incolas fuisse peritissimos funditores satis notum. *Ed.* — *Torto*, quod torquetur, mittitur e funda. — *Pedibus* etc., ut vim adderet corpori. Vide ad II, 786. — *In nubes* aut *ad astra abire* dicuntur omnino qui se attollunt in aera. Jam in pugna illa describenda, qua Perseus et ex aere et ex scopulo belluam aggreditur, plurimus est ; neque in ea poetæ phantasiam desiderabis. Similitudo aquilæ hic melius adhibita, quam supra 362 sqq.

Utque Jovis præpes, vacuo quum vidit in arvo
Præbentem Phœbo liventia terga draconem,
Occupat aversum; neu sæva retorqueat ora,
Squamigeris avidos figit cervicibus ungues:
Sic celeri fissum præceps per inane volatu
Terga feræ pressit; dextroque frementis in armo
Inachides ferrum curvo tenus abdidit hamo.
Vulnere læsa gravi modo se sublimis in auras
Attollit; modo subdit aquis; modo more ferocis
Versat apri, quem turba canum circumsona terret.
Ille avidos morsus velocibus effugit alis:
Quaque patent, nunc terga cavis super obsita conchis,
Nunc laterum costas, nunc qua tenuissima cauda
Desinit in piscem, falcato verberat ense.

713. *Vacua* dici solent *arva*, quia non consita arbustis. — *Præbentem* etc. in sole jacentem. — *Liventia*, cærulea, aut nigra. Heins. ad Silium, VII, 208. — In *aversum* est notio primaria. Serpens captus *sinuosa volumina versat, et sibilat ore Arduus insurgens.* Virg. Æneid. XI, 755.

717. *Fissum præceps.* Ante Heinsium edebatur *missus præceps*; is autem dedit *fissum*, quia Thuaneus *missum*; nonnulli, *præpes missus.* — Codex Regius B, *missus præceps;* at Codex A, *præceps misso* : male, propter epitheton *celeri* antecedens; raro enim duo junguntur epitheta uni substantivo. *Ed.* — Lenzius e variis lectionibus præfert *missus præpes*, scilicet, Perseus. Non assentior. Male enim idem voc. in prothesi et in apodosi ponitur, *ut Jovis præpes... sic præpes.* Contra, *præceps* bene de celeri descensu. Valer. Flac. IV, 682, *præceps ex æthere Pallas Insilit scopulos.* — *Pressit*, transfixit, aut petiit. Sic *jugulum premere*, Plin. I, Ep. xx, 14. — *Inane* dixit aera cum Lucretio et Virgilio. — *Inachides*, Perseus, Argivus ab Inacho, Argivorum rege. — *Abdere ferrum*, ut alibi *condere.* — *Hamo*: V, 80, *hamatus ensis.*

721. *Modo more* etc. Plin. IX, epist. xxiii, 5 : *exsilit, mergitur, variosque orbes implicitat expeditque*; confer. Homer. Iliad. M, 41 sqq. — *Versat*, scilicet se, ut sæpe *volvere* pro, volvere se, apud alios. — De *conchis* illis vide ad I, 333. — — *Qua patent*, qua conchæ nullæ. — *Verberat*, cædit. — *Falcatus ensis*, curvus gladius in modum falcis, harpe, quam Perseus vel invenit (Serv. ad Virg. Æneid. IX, 505), vel a Mercurio (Apollod.) aut a Vulcano (Hygin. P. A. II, 12) accepit.

Bellua pœniceo mixtos cum sanguine fluctus
Ore vomit : maduere graves adspergine pennæ ;
Nec bibulis ultra Perseus talaribus ausus
Credere, conspexit scopulum ; qui vertice summo
Stantibus exit aquis, operitur ab æquore moto.
Nixus eo, rupisque tenens juga prima sinistra,
Ter quater exegit repetita per ilia ferrum.
Litora cum plausu clamor superasque Deorum
Implevere domos : gaudent, generumque salutant,
Auxiliumque domus servatoremque fatentur
Cassiope, Cepheusque pater : resoluta catenis
Incedit virgo, pretiumque et causa laboris.
Ipse manus hausta victrices abluit unda ;
Anguiferumque caput dura ne lædat arena,
Mollit humum foliis ; natasque sub æquore virgas
Sternit, et imponit Phorcynidos ora Medusæ.

727. *Bellua pœniceo* etc. Plinius, IX, iv, 3 : *Physeter ingentis columnæ modo se attollens diluviem quamdam eructat.* — *Maduere graves*, madidæ et graves factæ sunt. — *Talaria* illa Schol. Juven. ad Sat. iii, 117, *pinnas talares* vocat ; Stat. I, Theb. 304, *plantares alas*. — *Stat* mare, quando leviter succutitur, nec huc, nec illuc impetum capit. Senec. N. Q. V, pr. — *Exit* elegantius, quam *exstat*.

733. *Exigit ferrum*, qui id summis viribus transigit : vide Intt. ad Silium, I, 642. — *Repetita*, sæpius petita. Sic frequenter Ovidius, V, 473, *repetita percussit pectora palmis*; VI, 20, *repetita vellera mollibat*; VIII, 770, *repetita robora cædebat*. — *Superas domos*. Clamor adscendit ad cælum. Nihil aliud. — *Generum salutant* e formula solemni : Salve gener. Sic *regem*, *poetam*, *salutare*. — *Pretium*, præmium.

739. *Ipse manus* etc. Prope Joppen ostendebatur aqua rutila, qua, interemto ceto, cruorem abluisse Perseus credebatur. Pausan. Messen. p. 370. — *Dura arena*. Quidam, *nuda* quod Heinsius prætulerat ; sed Burmannus recte revocavit *dura*, quod melius respondet τοῖς *lædere* et *mollire*. Nostri Regii habent quoque *dura*. Mera Heinsii conjectura, codice fulta nullo, ut passim viro doctissimo sed audacissimo accedit. *Ed.* — *Mollire*, exquisitius, quam, tegere — *Imponit ora*. In Orphei Lith. Perseus Medusæ cæde pollutus ad litus accedit, ut et piaculum abluat, et se refrigeret. Interea calidum adhuc caput imponit virgis, quæ sanguine saturantur. — *Phorcynidos*, cujus pater Phorcus.

Virga recens, bibulaque etiamnum viva medulla,
Vim rapuit monstri, tactuque induruit hujus;
Percepitque novum ramis et fronde rigorem.
At pelagi Nymphæ factum mirabile tentant
Pluribus in virgis, et idem contingere gaudent;
Seminaque ex illis iterant jactata per undas.
Nunc quoque curaliis eadem natura remansit,
Duritiem tacto capiant ut ab aere; quodque
Vimen in æquore erat, fiat super æquora saxum.
VI. Dis tribus ille focos totidem de cespite ponit,

Hesiod. Th. 270. Dicebatur quoque *Phorcys*, *Phorcidos*; vide vers. 774.

743. *Viva* eadem quæ *recens*, nondum marcida, in cujus *medulla*, vasis, succi adhuc. — *Rapuit vim*, illico experta est vim illam. — *Induruit*, saxeam naturam accepit; sed duritiem Schirach. creat τὸ *hujus*.

746. *Pelagi Nymphas* non ipse Ovidius addidit; sed et Orpheus in Lith. habet, quanquam ibi alia earum opera. Sanguinem enim, quo virgæ saturatæ, ita compingunt, ut lapis esse videatur. — *Tentant*, admotis pluribus virgis capiti. — *Iterant jactata*, repetitis vicibus spargunt. — *Jactare*, serere, spargere.

749. *Curaliis* dedit Heinsius e Florentino S. Marci et Neapolitano pro *coraliis*, quia vetustiores Græci κουράλια et κούραλλα scripserunt. Regii nostri habent *coraliis*. Minime *eadem natura* est iis, quæ tacto ab aere et a tacto Medusæ capite durescunt. Sed Ovidius quæ de curaliorum natura tradebantur, mytho accommodare voluit. De iis etiam Plin. Hist. Nat. XXXII, II, 11: *Baccæ candidæ sub aqua et molles: exemtæ confestim durantur et rubescunt. Aiunt, tactu protinus lapidescere.* Verum hæc natura cortici tantum est, non interiori parti, quæ jam sub aqua dura reperitur. — *Vimen*, i. q. *virga*. Claudian. X, 169 sq.: *Vimen erat, dum stagna subit. Processerat undis: gemma fuit.* Hinc *lithophyta* dicta. Hodie curalia animalculis originem debere creduntur, quanquam eam opinionem impugnat Mullerus, quem vide ad Linnæi Systema Naturæ, tom. VI, p. 643 sqq.

752–802. *Medusæ caput.* Inter pocula Perseus ipse narrat, qua arte Medusæ caput abstulerit. Est hæc fabula una ex antiquissimis, quam a Phœnicibus, qui Africam extremam adierant, haud dubie acceptam Græci Persei rebus inseruerunt. Narraverat eam Pherecydes; tractaverat etiam Æschyles in tragœdia *Phorcides*, qui idem, in Prometh. 798 sqq., de Gorgonibus earumque sororibus nonnulla habet. Nos eam haurimus ex Hesiodi Th. 270–285; Scut. Hercul. 216 sqq.; Eratosth. 22, quem transtulit Hygin. P. A. II, 12; Apollon. II, IV, 2; Schol. Apollon. IV, 1515; Orphei carm. de Lapid. XV, 30 sqq. Studiose scriptores veteres quæsi-

Lævum Mercurio; dextrum tibi, bellica virgo;
Ara Jovis media est: mactatur vacca Minervæ;
Alipedi vitulus; taurus tibi, summe Deorum.
Protinus Andromedan, et tanti præmia facti
Indotata rapit: tædas Hymenæus Amorque
Præcipiunt: largis satiantur odoribus ignes;

verunt, quid veri sub ea lateat: vid. Pausan. Corinth. p. 159, ubi et suam et Procli sententiam affert. Ex Pausaniæ opinione, Medusa fuit regina eorum populorum, qui ad lacum Tritonidem in Africa habitabant. Ausa illa cum Perseo congredi, victa est et trucidata. Perseus admiratus ejus formam, caput ejus amputavit, atque secum in Græciam attulit, ubi sepultum est. Diodorus, lib. IV, censet, fuisse Gorgones feminas bellicosas in Africa, quemadmodum Amazones in Scythia; eas esse a Perseo debellatas. Aliam opinionem amplectitur Palæph. 32, aliam etiam Proclus, aliam rursus Didymus; sed omnes rem conjectura assequi conantur. —Sacra fecit propter victoriam, quanquam et nuptias illa antecedere solebant. Fecit autem *Minervæ* et *Mercurio*, quibus eximie carus, et a quibus adjutus in expeditione contra Medusam, quod reliqui mythici diserte tradunt. —*Focos*, aras. —*Dexter* focus assignatur Minervæ. Ea enim Jovi præ cæteris liberis cara, summos honores consequuta est; eique etiam hoc datum erat, ut semper ad dextram patris sederet, nec unquam a latere ejus discederet. Horat. I, Od. XII, 9: vide Spanhem. ad Callimachum, h. Apollod. vers. 29, et Lavac. Pal. vers. 132. Eamdem igitur dignitatem ei concesserunt et poetæ et artifices; namque etiam in nummis multis Jovi σύνθρονος exhibetur. Cuique Deo certæ victimæ erant destinatæ, et cavebatur, ne *aliena hostia* quis placaretur. Plin. H. N. VIII, 45.

756. *Andromedan.* Codex Regius B, *Andromaden*; mendose, ut sæpius in MSS. nomina propria corrumpuntur. *Ed.* — *Et tanti.* Heinsius conjecturat *ut tanti.* Regii nostri habent *et tanti.* — Copula *et* turbat sensum, quod etiam Heinsius sensit, qui eam mutat in *ut*, sed melius abesset, ut *præmia* per appositionem additum esset. — *Indotata*, sine regno, quod doti promiserant parentes, versu 705. —*Rapit.* Idem Heinsius ex uno Gronovii et Barberino præfert *capit.* Non arbitror, poetam alludere consuetudini Romanæ, qua nova nupta e gremio matris *rapi* simulabatur, quæ erat Constant. Fanens. opinio; sed, si lectio sana, hoc verbum capio de ardore et festinatione, qua lætus Perseus, spreta dote, puellam ipsam sibi vindicat, et ad regiam Cephei ducit. Hinc etiam additur *protinus* et *indotata*.

758. *Præcipiunt.* Heinsius e Florentino S. Marci receperat *præcutiunt*; vulgo legebatur *præcipiunt*, quod habent quoque nostri Regii, et restituendum censuimus; nam, pace recentiorum dicatur, *præcutiunt* est vox barbara cujus exemplum nullum in auctoribus reperitur; quare *præcutit* quod vides in

Sertaque dependent tectis; lotique, lyræque,
Tibiaque, et cantus, animi felicia læti
Argumenta, sonant: reseratis aurea valvis
Atria tota patent, pulchroque instructa paratu
Cephenum proceres ineunt convivia regis.
Postquam epulis functi, generosi munere Bacchi

loco infra citato Propertii corrigendum est. *Ed.* Schirachius, qui admisit *præcutiunt*, interpretatur vel quatiunt simpliciter, vel ante nuptias quatiunt. Melius Gesner. in Thes. inter præferendum ante sponsum et sponsam quatiunt. Debebat dicere *præferunt*, sed maluit illud, quia *quati* faces solebant. Propert. III, XIV, 16: *Ipse Amor accensas præcutit ante faces.* Præferebant eas plerumque servi; sed in his nuptiis id munus *Hymenæus* et *Amor* præstabant, quemadmodum in infaustis Terei nuptiis Eumenides. VI, 429. — *Ignes* et *pasci* dicuntur, et, quando id largius fit, *satiari.* Suffimentis in ædibus accensis delectabantur lautiores in Oriente homines, forte valetudinis conservandæ causa. Eam in rem focus in medio tecto positus. Virgil. Æneid. VII, 13.

759. *Sertis* in omni lætitia, publica et privata, exornabant Veteres januas, maxime tamen in nuptiis: vide Sagittar. de Januis Vett. cap. 30, § 8 sqq. — *Lotique* debemus ingeniis Gronovii et Heinsii, quum corrupte legeretur *et ubique.* Quod mendum senserunt et olim librarii; hinc alii correxerunt *citharæque,* alii *lituique.* — Regii nostri habent *et ubique*, nec video quid mendi latere possit in hac lectione. Quid hic *loti* cum *lyris* et *tibiis?* Cl. *Gierig* interpretatur *loti*, tibiæ ex loti (vide infra); ita habemus in hoc versu *tibias* et *tibiam.* Hanc repetitionem ingratam in mentem poetæ nostri, etsi paulo loquacioris, incidisse nunquam crediderim: vox *ubique* vim quamdam habet ad consensum unanimem designandum. *Ed.* — *Loti*, tibiæ ex loti, Libycæ in primis, arundinibus: vid. Gronov. Obs. IV, 15. — *Argumenta*, signa. Etiam apud Homer. Il. E, 493, in nuptiis ὑμέναιος, αὐλοὶ et φόρμιγγες.

761. In *atriis* convivia habebantur. Vide Servium ad Virgil. Æn. I, 138; II init. — *Aurea*, vel omnino pulchra, vel instructa aureis ornamentis. — *Patent*, quæ conspici possunt. — *Pulchroque.* Unus Mediceus, *patrioque;* non improbante Heinsio, qui malebat tamen *lautoque.* Codices nostri Regii habent *pulchroque.* — *Paratu*, apparatu. — *Cephenum* etc. Vulgata habebat *Cepheni* aut *Cephenis*, et hoc dederat cl. *Gierig*, etiamsi lectionem, quam damus, pretiosiorem dixerit. Heinsius spurium judicabat hunc versum; dicendum enim fuisse *Cephenum* aut *Cephenes.* Regius noster A dat *Cephenum;* Codex B, *Cepheni.* Ed. *Cephenes* sunt Æthiopes. Et legendum haud dubie *Cephenum.* Burmannus tamen *Cephenis* retinet, et cum *regis* conjungit.

764. *Postquam epulis functi* etc. Finitis demum epulis *vinum* sumebatur. — *Generosum*, vini nobilissimi epitheton, ad ipsum Bacchum translatum.

Diffudere animos; cultusque habitusque locorum
Quærit Abantiades; quærenti protinus unus

765–767. *Diffudere animos* etc. In his magna lectionum varietas. Pro *locorum* Ciofanus, ex duobus, notavit *virorum*. Vicissim mox pro *virorum*, quidam, *locorum*. A Berneg. primo Moreti, secundo Mediceo, Spirensi et duobus aliis absunt verba *quærenti protinus unus Narrat Lyncides*. Nonnulli ex vetustioribus priorem versum totum omittunt. Schedæ Theat. et tertius Medic.: *Quærit Lyncides moresque habitumque virorum*. Mitto reliquas varietates. Heinsius triplicem emendationem proposuit: *Diff. an. quærenti protinus unus Narrat Abantiadæ cultusque habitumque locorum*. Aut sic, *Diff. an. cultusque habitumque loc. Quærit Abantiades. Quærenti prodidit unus. Quæ simul* etc. Aut denique sic, *Quærentem protinus unus Quæ simul*. Faber versum 765 intactum relinquit, sed, versu 767, legit vel *cultusque genusque locorum*, vel *moremque* (scilicet cæli) *habitumque locorum*. Schirach. denique emendat, versu 767, *cultusque habitusque locorum*. De verbo *diffundere* vide ad III, 318. Sequentia esse corrupta quilibet sponte videt; certe versus 767 a manu Ovidii profectus non est. Offendit *unus Lyncides*. Tum quæsierat Perseus *habitus*, naturam, genium, *locorum*, et *cultus*, rationem, qua coli soleant illa loca laboribus hominum. Lyncides narrat *mores* et *habitus virorum*, quæ sane et ipsa digna sunt cognitu, sed ea Perseus non quæsiverat. Quod si, ut responsio conveniat quæstioni propositæ, utroque loco aut *locorum* aut *virorum* legamus, quod sane MSS. quidam concedant, molesta tamen nunc quidem est illa repetitio, magisque offendit, quam in similibus locis, vers. 574 sqq., 685 et 679, aut 306–309, ubi adeo suavitas quædam inest. Eligat igitur sibi quisque e lectionis varietate, quod sequatur.—Post has varias lectiones et opiniones, totum locum, omnino turbatum, ex nostris Codicibus integrum dare curavimus, ut ex comparatione lectio vera detegi possit. Et primum Codex Regius B habet *Diffudere animos; cultusque genusque locorum Quærit Abantiades, moresque animumque virorum*. Et Codex Regius A: *Diffundere animos, cultusque genusque locorum Quærit Abantiades; moresque habitumque virorum*. Post hunc ultimum versum, inter lineas et a secunda manu: *Narrat Lynciddes moresque animosque virorum*. Male; nam Abantiades quærit cultus locorum, et Lynciddes aliam prorsus rem exponit, scilicet mores virorum. Vulgata tres habet versus quorum unus saltem spurius est. Non opus erat dicere *Abantiadem quæsiisse*, et *unum Lyncidden* ei *respondisse*, vel *narrasse*; ea facile subaudiri poterant. Apud Homer. et Virg., videmus hujusce modi narrationes, post epulas, mensasque remotas, sine ope interrogantis, et ab uno ex convivis, in honorem Deorum, vel Heroum, vel Patriæ factas. Omitto in his tribus versibus insulsam repetitionem, *habitusque locorum*, et infra, *habitusque virorum*. Quidni ex duabus lectionibus nostrorum Codd. unam efficiamus et simplicem, et ad rem aptissimam: *Diffudere animos; cultusque genusque locorum Narrat Lynciddes, moresque*

Narrat Lyncides, moresque habitusque virorum.
Quæ simul edocuit: « Nunc, o fortissime, dixit,
» Fare, precor, Perseu, quanta virtute, quibusque
» Artibus abstuleris crinita draconibus ora. »
Narrat Agenorides, gelido sub Atlante jacentem
Esse locum, solidæ tutum munimine molis;
Cujus in introitu geminas habitasse sorores
Phorcydas, unius partitas luminis usum:
Id se solerti furtim, dum traditur, astu

animosque virorum. Sic recte fluit oratio, et sequentia, *Quæ simul edocuit* etc. apprime cum antecedentibus consentiunt. *Ed.* — *Lyncides*, aut Lyncei filius, aut certe nomen proprium est. *Ed.*

769. *Quanta virtute.* Heinsius conjecturat *qua tu virtute.* Nostri Regii habent *quanta.* — Non tam *virtute*, quam *artibus*, in hac re opus fuisse, ex Apollod. apparet. Nec Orpheus quidquam præter δόλον memorat. Jussus autem erat a Polydecte adferre illud caput, quod tum inter ἀθάνατα referebatur. — *Crinita draconibus*, caput, cujus crinibus immixti dracones, versu 791. Apollod. e poeta aliquo, κεφαλὰς περιεσπειραμένας φολίσι δρακόντων.

771. *Narrat Agenorides* habebant meliores Heinsii et Ciofani; vulgo legebatur *Abantiades.* — Regii nostri *Agenorides*; recte, nam ab Agenore Danaus, Persei proavus, oriundus. *Ed.* — In ea, quæ hinc sequitur, narratione præter exspectatum brevis est Ovidius, quanquam Medusæ caput, propter vim mutandi corpora, in primis memorabile in mythicis. — *Locum jacentem*; planum et spatiosum campum. *Ed.* — *Locum* illum antiquiores collocabant in insula Oceani Atlantici (Hesiod. Th. d. l. πέρην Ὠκεανοῖο), recentiores in continente Africæ. Pompon. Mela, III, IX, 93: *Contra Æthiopas Hesperios sunt insulæ Gorgades, domus (ut aiunt) aliquando Gorgonum.* Noster, immemor fabulæ modo narratæ, *sub Atlante*, ad Atlantem. — *Gelidus* commune montium epitheton. — *Solida illa moles*, tractus montium, forte Atlas ipse. Orpheus, d. l., *Atlantis extremis sub præcipitiis.*

773. *In introitu* habitabant *Phorcydes*, secundum Æschylum, in loco subterraneo, erantque custodes, προφύλακες, Gorgonum. — *Phorcydes*, Phorci et Cetus filiæ, Gorgonum sorores, ab ortu anus, γραῖαι, factæ, et inde *Grææ* dictæ. — *Geminas* seu duas habet etiam Hesiod. d. l. quarum nomina Pemphredo et Enyo; sed a cæteris scriptoribus additur tertia, Dino. Quum pater earum a Græcis et Φόρκος et Φόρκυς scriberetur, ipsarum nomen et *Phorcides* et *Phorcydes* efferri potest. Hanc scripturam habet et Eratosth. illam alii prætulerunt. — *Partitas*. partientes, vicissim eo utentes, παρὰ μέρος ἤμειβον ἀλλήλαις, Apollod. Penes quam oculus erat, ea vigilabat. Pherecydes et Æschyl. addunt, eas et unius dentis usum partitas, μο-

Supposita cepisse manu; perque abdita longe,
Deviaque, et silvis horrentia saxa fragosis
Gorgoneas tetigisse domos; passimque per agros,
Perque vias vidisse hominum simulacra, ferarumque
In silicem ex ipsis visa conversa Medusa:
Se tamen horrendæ, clypei quod læva gerebat
Ære repercusso, formam adspexisse Medusæ:
Dumque gravis somnus colubrasque ipsamque tenebat,
Eripuisse caput collo; pennisque fugacem
Pegason, et fratrem, matris de sanguine natos.
Addidit et longi non falsa pericula cursus:

νόδοντες. — *Dum traditur*, ἐν παραδόσει Eratosth. — *Supposita*, posita in locum manus Phorcydis. Interceptum earum oculum promisit se esse redditurum, si sibi viam ad Nymphas demonstrarent, a quibus talaria, galeam et parmam ad debellandam Medusam acciperet. Id quod factum; Apollodorus. Aliter Eratosthenes et Hygin. Tum Palæph. monet, hunc oculum fuisse hominem prudentem, consiliarium Gorgonum, quem ceperit, et viæ sibi ducem elegerit Perseus. *Gorgones* tres, Stheno, Euryale, Medusa. Ab Hesiodo vocantur ἄπλητοι, inaccessæ. Id quale sit, ex h. l. intell. et procul habitabant secundum Æschyl. a Phorcydibus. — *Saxa* alibi simpliciter *horrentia*, quæ erecta eminent, sed h. l. *horrentia silvis*, silvis eminentibus obsita. Nostri Regii habent *arentia*. — *Tangere domos*, penetrare ad eas. Illa ipsa *saxa*, quorum multis miræ forsan formæ, partem fabulæ peperisse videntur. — *Simulacra* et h. l. inservire periphrasi putat Drakenb. ad Silium, XV, 86; sed nunc vis ejus vulgaris retinenda.

781. *Clypei ære*, clypeo æneo. Clypeos autem Veteres habebant adeo politos, ut iis pro speculis uterentur. Hinc supra versu 349, pro *speculi*, unus Codex non male *clypei*. Heinsius mallet, *clypei orbe*. Male. Apollod. βλέπων εἰς ἀσπίδα χαλκῆν. — *Repercussus* active, repercutiens. Vide ad X, 184. Opus autem erat hac circumspectione; nam quicumque Medusam adspexerunt, λάϊνεοι τεθνειῶτες ἑστήκασιν: Orpheus. Apud eumdem, Perseus eam non dormientem, sed vigilantem aversam invadit.

784. *Eripuisse collo*, ut Valer. Fl. VI, 619, *Caput eripit Auchi*. Heinsius conjecturat *exsecuisse* vel *præsecuisse*; sed Burmannus defendit vulgatam, quam habent Codices nostri Regii. — Quum caput Medusæ ense falcato amputasset, illico prosiluit *pennis fugax*, alatus, *Pegasus*, et *frater* Chrysaor, Geryonis pater. Apollod. nimia brevitate obscurus est. — *Cursus*, iter in aere, vocabulo a navigatione sumto. — Verbis *non falsa* tangit vanitatem peregrinantium, qui solent multa

Quæ freta, quas terras sub se vidisset ab alto;
Et quæ jactatis tetigisset sidera pennis:
Ante exspectatum tacuit tamen. Excipit unus
E numero procerum, quærens, cur sola sororum
Gesserit alternis immixtos crinibus angues.
Hospes ait: « Quoniam scitaris digna relatu,
» Accipe quæsiti causam: clarissima forma,
» Multorumque fuit spes invidiosa procorum
» Illa; nec in tota conspectior ulla capillis
» Pars fuit: inveni, qui se vidisse referrent.
» Hanc Pelagi rector templo vitiasse Minervæ
» Dicitur: aversa est, et castos ægide vultus
» Nata Jovis texit: neve hoc impune fuisset,
» Gorgoneum turpes crinem mutavit in hydros.
» Nunc quoque, ut attonitos formidine terreat hostes,
» Pectore in adverso, quos fecit, sustinet angues. »

mentiri. — *Ante exspectatum*, id est, tacuit tamen; etiam VIII, 5; Virg. Georg. III, 348.

790. *Sola* illa etiam mortalis erat: Hesiod. — *Clarissima*. Pulcherrimam fœminarum fuisse Medusam ferunt; Pindarus, Pith. XII, 28, eam vocat εὐπάραον, illius itaque amore capti obstupuerunt. *Ed.* — *Spes invidiosa;* quam cum invidia et æmulatione mutua sperabant multi; venuste et ex imitatione Propert. II, Eleg. 1, 83: *Mæcenas nostræ spes invidiosa juventæ.* — *Conspectior*, pulchrior.

796. *Referrent.* Sic Codices nostri Regii, quod prætuli pro *referret* quod legebatur; nam facto adhuc recente, plures inveniri debuerunt qui *referrent se vidisse.* Ed. — *Templo.* Secundum Hesiod. Neptunus eam vitiavit in prato, ἐν μαλακῷ λειμῶνι. Nempe *templum*, ut τέμενος, omnis locus Deo consecratus. — *Vitiasse.* Quidam, *violasse.* Nostri Regii, *vitiasse.*

799. *Fuisset.* Unus, *fecisset;* unde Heinsius suadet *tulisset.* Nostri Regii, *fuisset.*

802. *Pectore in adverso* etc. Dono Minervæ dedit Perseus hoc Medusæ caput; illa vero vel in *pectore* seu thorace, ut vult etiam Eratosth. vel, secundum antiquiores, in clypeo posuit. Homer. Il. E, 741. Seriores et hunc et illum eo ornant. In foro Argivorum conditum hoc caput esse aiebant: Pausan. d. l. Cæterum hi duo postremi versus non possunt Perseo tribui; ipse enim caput adhuc habebat; neque bene ex Ovidii persona adjecti sunt.

P. OVIDII NASONIS
METAMORPHOSEON
LIBER QUINTUS.

N. B. Argumentum hujus Libri quinti Metamorphoseon, relatum invenies in serie CANTERI, supra pag. 36.

FAB. I. DUMQUE ea Cephenum medio Danaeius heros
Agmine commemorat, fremitu regalia turbæ

1–235. *Phineus et socii.* Phineus, frater Cephei, cui desponsata erat Andromeda, indigne ferens, ereptam sibi ab advena sponsam, cum magna armatorum manu irruit in atrium, in quo convivium celebrabatur. Hinc magnus tumultus, magna utrimque cædes. Ad extremum adfertur Medusæ caput, quo conspecto, Phineus cum sociis reliquis in saxum mutatur. Jam quum Homerus, et Virgilius, Æn. IX, et libris sqq., copiosissimi sint in cædibus diligenter describendis, Noster tam hic, quam XII in pugna Centaurorum, eorum exempla sequutus est, et Phinea haud dubie assimilare Turno voluit, pugnanti et ipsi ob præreptam sibi ab advena sponsam. Notabimus autem in hac carminis parte varietatem pugnantium; qui ætate, vitæ genere, patria, ornatu, moribus, mortis genere differebant. Mirari autem licet, ex tot diversis et distantibus gentibus bellatores in Æthiopia fuisse. Non puto, Ovidium eorum nomina finxisse; sed, ut III, 206 sqq., canum Actæonis, et ib. 605 sqq. nautarum Tyrrhenorum nomina, ab antiquiore poeta accepit. E scriptoribus, qui restant, tres tantum breviter hujus rei meminerunt; Apollodorus, II, IV, 3, ubi Phineus *insidiatur* Perseo; Hyginus, fab. 64, quo auctore Cepheus ipse cum Agenore, cujus sponsa Andromeda fuerat, insidias struit; et Conon, 40, apud quem Andromeda duos procos habet, Phinea et Phœnicem. — *Dumque.* Codex Regius A, *Cumque*, dubio procul, errore miniatoris qui literam C pro D pinxit: nam in Codd. antiquis, majusculæ literæ, non manu exarantur, sed pinguntur vel minio, vel cerussa, vividisve aliis coloribus; aliquando hominum, quadrupedum, altilium, arborum, florum, quin et chimærarum figuris ornantur; et ad id vacuus relinquebatur locus, ut miniator (sic pictorem vocabant) tales effingeret imagines. *Ed.*

2. *Agmen*, cœtus. — *Fremitus*, promiscuus clamor multorum una vo-

Atria complentur : nec conjugialia festa
Qui canat, est clamor ; sed qui fera nuntiet arma :
Inque repentinos convivia versa tumultus
Adsimulare freto possis, quod sæva quietum
Ventorum rabies motis exasperat undis.
Primus in his Phineus, belli temerarius auctor,
Fraxineam quatiens æratæ cuspidis hastam ;
« En, ait, en adsum prærepta conjugis ultor.
» Nec mihi te pennæ, nec falsum versus in aurum
» Jupiter, eripient. » Conanti mittere Cepheus,

ciferantium. Non erat hymenæus, quem festis cantibus personarent amici ante fores (XII, 214 sqq., et Statius Sylv. II, x, 87), sed clamor bellicus, ἀλαλητὸς, quo irruebat turba. — *Fera*, ut *sæva*. solent *arma*, prælia, bella dici. Drakenb. ad Sil. IV, 357.

6. *Adsimulare freto*. Expressit Homerus, Il. B, 144 : Κινήθη δ' ἀγορὴ, ὡς κύματα μακρὰ θαλάσσης etc. Sed Schirachio locutio, *adsimulare possis*, videtur vim comparationis frangere, et prosaicum quoddam redolere. Ferri tamen potest in tali narratione. — Mare eleganter dicitur *asperari*, *exasperari*. quum commovetur, fluctibus motis inæquale fit et hispidum. Horat. I, Od. v, 7 : *aspera Nigris æquora ventis*. Unde et nunc unus Cod. *nigris undis*.

8. *Phineus*, frater hic Cephei; alter ab illo qui oculis mulctatus Argonautas hospitio excepit : huic tamen Andromeda desponsata fuerat, antequam ceto exponeretur. *Ed.* — *Belli temerarius auctor*; dux, caput atque incentor hujus pugnæ erat *Phineus*, dum præreptam sibi sponsam inconsideratissime dolet, et quam se accepisse putat injuriam, armis vindicandam constituit. *Ed.*

9. *Fraxineas hastas* bellatoribus dant poetæ, quia et fraxinus aptissima hastis, et Achillis hasta nobilitata. Plin. XVI, 13. — *Æratæ cuspidis*, ærata cuspide. — *Quatere* et *vibrare* hastam, est ejus, qui aut minitatur jactum, aut ad pugnam provocat alterum.

10. *En, ait, en*. Hujus particulæ exclamativæ repetitio vivide exprimit indignationem Phinei. *Ed.* — *Præripere*, ante rapere, quod alteri debebatur. Sic *præcipere*, Virg. Ecl. III, 98. — *Pennis* et *Jove* patre inprimis superbiebat Perseus, IV, 696-699. — *Falsum*, in quod quis fallendi causa transit. Et in tale aurum mutatus erat Jupiter. Sed Phineus negare nunc vult, Jovem esse ejus patrem. Itaque cape, ut I, 754, *falsum genitorem*, et IX, 24, in simili exprobratione, *fictum patrem*. — *Eripient*. Nostri Codices Regii, *eripiet*, sine lineola; non rejicienda hæc lectio, nam forte hujus ætatis scriptoribus convenientior qui ex duobus vel tribus subjectis unum proximum eligerent ad quod referretur Verbum. *Ed.* — *Mittere*, ut βάλλειν, absolute.

« Quid facis? exclamat : quæ te, germane, furentem
» Mens agit in facinus? meritisne hæc gratia tantis
» Redditur? hac vitam servatæ dote rependis?
» Quam tibi non Perseus, verum si quæris, ademit,
» Sed grave Nereidum numen, sed corniger Ammon,
» Sed quæ visceribus veniebat bellua ponto
» Exsaturanda meis : illo tibi tempore rapta est,
» Quo peritura fuit; nisi si crudelis id ipsum
» Exigis, ut pereat, luctuque levabere nostro.
» Scilicet haud satis est, quod, te spectante, revincta est;

13. *Quid facis?* etc. Hæc oratio, quæ in rei indignitate demonstranda versatur, convenit personæ senis justi. — *Quæ te.* Heinsius, vel invitis membranis censet legendum, *quod te*, ut conjungatur cum *facinus*. — Codex Regius B, *quæ te*; Codex A, *q̄*: dubia lectio; nam in hoc Codice, lineola multifarias indicat litteras; tamen nondum locus occurrit ubi *quod* vel *quid* indicaret, quæ vocabula passim ita significantur *q̄d*, vel *q̊d*: alias diphthongus *ae* vel *oe*, notatur per *æ*, sive per signa, quæ ad græcas literas ζ vel ρ pæne referunt. *Ed.* — *Mens*, ut θυμός, ira, insania. Tibul. IV, III, 7: *Quis furor est, quæ mens?* Hor. I, Ep. II, 60: *dolor quid suaserit et mens.* — — *Dos*, præmium, quatenus datur sponso nuptias celebranti. — *Vitam servatæ rependere*, operam vitæ servatæ compensare.

17. *Grave numen*, id est, *potens*. Ed. — *Nereidum.* Vide ad IV, 669. — *Corniger*, quia sub arietis forma colebatur a Libycis gentibus. Vide Freinshemium ad Curtium, IV, VII, 23. — *Visceribus meis*, filia mea. *Viscera* et σπλάγχνα, liberi, amici et quicumque nobis cari sunt, sicut viscera nostra. — *Sed* non sine vi a Nostro passim sic repetitur, quum sententiæ coacervantur: vid. Quintil. Inst. Or. IX, III, 48, ubi hic ipse locus ab eo laudatur: sic et I, 595. — *Ponto* habent plerique, unde Heinsius recepit; sed ante eum edebatur *ponti*, quod etiam Quintilianus laudat, et habent nostri Regii. — *Rapta est.* Duo Leidenses et tres alii dant *adempta*. Regii nostri, *rapta*. — *Bellua ademit* paulo durius, ademta tibi eo, quod devoranda proposita erat belluæ.

20. *Nisi si.* MSS. Bersmanni et quinque alii, *nisi tu*. Nostri Regii habent Vulgatam. *Nisi si* bene se habet; vid. Heins. ad Heroidd. IV, 3. Etiam Cicero de Divin. V, 9: *Nisi si in Dalmatiam aufugerit.* — *Exigis, ut pereat*, exigebas, ut periret.

22–25. *Scilicet haud satis* etc. Non urgenda hæc sunt; Phineus enim viribus suis nec solus liberare Andromedam, nec Perseo liberanti opem ferre. — In his verbis ironia est, qua Phineo insultat frater Cepheus. Quum enim et patruus et sponsus esset Andromedæ, aliquid certe auxilii afferre debebat; quum vero nihil prorsus tulerit,

» Et nullam quod opem patruus sponsusve tulisti :
» Insuper, a quoquam quod sit servata, dolebis,
» Præmiaque eripies ? quæ si tibi magna videntur,
» Ex illis scopulis, ubi erant adfixa, petisses :
» Nunc sine, qui petiit, per quem hæc non orba senectus,
» Ferre, quod et meritis et voce est pactus ; eumque
» Non tibi, sed certæ prælatum intellige morti. »
Ille nihil contra : sed et hunc, et Persea vultu
Alterno spectans, petat hunc ignorat, an illum ;
Cunctatusque brevi, contortam viribus hastam,
Quantas ira dabat, nequicquam in Persea misit.
Ut stetit illa toro ; stratis tum denique Perseus
Exsiluit ; teloque ferox inimica remisso
Pectora rupisset ; nisi post altaria Phineus
Isset : et, indignum ! scelerato profuit ara.

impudentissime eam repetit, quam tutari non est ausus. *Ed.* — *Spectante*, nempe, otiose.

26. *Ex illis*. MSS. Bersmanni et quinque alii, *ex ipsis* ; Vossianus et unus Mediceus, *ex illis, ubi erat, scopulis*. — Regii nostri Vulgatam servant. — *Nunc sine*. Sic et nostri Regii ; sed nonnulli, *hinc sine*, quod rectius videtur Heinsio qui, auctoritate secundi Palatini, Arondel. aliorumque, hoc posterius vocabulum in *hæc* mutavit. — Bene *hæc senectus*, ut versu 222, *hanc animam*. Itaque retinui pronomen, quod Heinsius et Burmannus omiserunt. — *Meritis* id non *pactus* erat, sed idem verbum, quod sæpe fit, duobus nominibus diverso sensu accommodatum.

30. *Ille nihil contra* (etiam XII, 232), ut solent violenti, cum repelluntur veritatis viribus. — *Ignorat*. Codex Regius B, *ignarus* ; elegans certe lectio, quæ cum præcedenti *spectans* et sequenti *cunctatus* consentit, dummodo comma reponatur post *illum*. Ed. — Sæpe aliquis *hastam* intorquet *viribus* aut *nisu iræ*, *doloris* etc.

34. *Ut stetit*. Codex Regius A, *et stetit*, forsan melius ; Codex B, *adstitit* ; male de hasta quæ non *adstat*, sed *stat* fixa. *Ed.* — *Ferox*, concitus furore. — *Remisso*, rejecto ; eamdem namque hastam in Phineum Perseus rejecit. *Ed.* — *Pectora rupisset*. Vivianus, *pectora fregisset*, ex solenni permutatione. Nostri Regii dant *rupisset*. — *Rumpere pectora* frequentat Noster. III, 627 ; VI, 251. Etenim *rumpere* est secare, findere. III, Am. x, 32, *rumpit vomer humum*. — *Altare* aut *ara*, focus in medio atrio, in quo Dii Penates colebantur ; versu 155. — Nuptiis adhibitas aras et sacra, advocatos Deos hinc liquet et ex

Fronte tamen Rhœti non irrita cuspis adhæsit;
Qui postquam cecidit, ferrumque ex osse revulsum est,
Palpitat, et positas adspergit sanguine mensas.
Tum vero indomitas ardescit vulgus in iras;
Telaque conjiciunt; et sunt, qui Cephea dicant
Cum genero debere mori: sed limine tecti
Exierat Cepheus; testatus Jusque, Fidemque,
Hospitiique Deos, ea se prohibente moveri.
Bellica Pallas adest; et protegit ægide fratrem,
Datque animos. Erat Indus Athis, quem flumine Gange
Edita Limnate vitreis peperisse sub antris

tumultuaria altera illa in nuptiis Pyrithoi pugna, lib. XII, 258: *Proximus ut steterat, spectans altaria vultu Fumida terribili, cur non, ait, utimur istis?* Ed.

38. *Fronte*, deest *in*. — *Ex osse*. Sic Codex Regius A; et Codex B, *ex hoste*, forsan e glossa. *Ed.* — *Palpitat*. Multi, *calcitrat*, quod etiam, XII, 240, et alibi, reperitur. — Nostris quoque Regiis, *calcitrat*: lenius verbum, *palpitat*; lectio tamen *calcitrat* auctoritate Codicum præstans. Dicto loco, eodem sensu, *madida resupinus arena calcitrat*; Æneid. X, 730: *Sternitur infelix Acron, et calcibus atram Tundit humum exspirans*. Farnabius qui admittit *calcitrat* hoc verbum ita interpretatur: « More cadentium » in acie et pugna, qui, λὰξ aut ὀδὰξ » apud poetas, terram ingratiis et » indignanter salutant. » *Ed.* — *Indomita*, ἀδάμαστος, implacabilis. — *Vulgus*, milites gregarii; confer versum 207. *Conjiciunt*, una jaciunt. Confer cum hoc ardore XII, 240 sqq. — *Se prohibente*, prohibere volente, improbante. — *Ea moveri*, eum tumultum excitari.

46. *Bellica Pallas* etc. Heroa, quem inter præsentissima pericula servari volunt, a numine quodam vel tectum, vel admonitum poetæ fingunt. Sic XII, 359, Theseus *Pallados admonitu* tutus. *Pallas* autem Perseo in omnibus itineribus aderat. — De *Ægide* ejus locus classicus Homeri Il. B, 447 sqq. — *Fratrem*. Etiam Orph. de Lap. xv, 42, κασίγνητος, germanus, Minervæ.

47. *Athis*, puer tener et mollis, quales solent Orientis populi, quorum etiam ad fastum ornatus, forte adumbratus est e Virg. IX, 581.

48. *Limnate*. In hoc nomine variant MSS. Heinsius scribendum censet *Limnatis*, ἀπὸ τῆς λίμνης. Sic apud Lacedæmonios culta fuit *Limnatis* Diana, dicta a Limnis oppido. Addit idem et *Limnacias* legi posse, nam λιμνακίδας esse nymphas palustres. — In nostris Regiis corruptum est hoc nomen proprium. — *Vitreis sub* (in) *antris*. *Antris* pro *undis* agnoscunt primus Basileensis et fragmenta Zulichem. unde recepit Heinsius. — Codices nostri Regii habent *undis*; usitatius est *unda vitrea* quam *antrum vitreum*; nihil ta-

Creditur, egregius forma; quam divite cultu
Augebat, bis adhuc octonis integer annis;
Indutus chlamydem Tyriam, quam limbus obibat
Aureus: ornabant aurata monilia collum;
Et madidos myrrha curvum crinale capillos.
Ille quidem jaculo quamvis distantia misso
Figere doctus erat; sed tendere doctior arcus.
Tum quoque lenta manu flectentem cornua Perseus

men mutandum censuimus. *Ed.* — *Antris* de *Oceano* et *Eridano* reperitur apud Claudianum, XII, xxxiv, 28, 147: *Vitrea sedilia* Clymenes in Oceano Virgil. Georg. IV, 350. Putant intelligi crystallina; ex crystallo enim antra sub mari composita fingi a poetis. Sed et aqua marina *vitrea* dicitur: Æneid. VII, 759, *vitrea unda* Fucini; Claud. XXXIII, 267, *vitreis Oceanus undis*. Quin adeo Dii marini ipsi *vitrei*: Horat. I, Od. xvii, 20, *vitrea Circe*. Hinc omnia *vitrea*, quæ ad Deos marinos pertinent. Virgil. Georg. IV, 335, Nymphæ Oceani vellera carpunt *hyali colore fucata*, ὑάλινα, vitrea. Nempe utrumque vocatur, et de colore viridi et cæruleo dicitur, quem quoniam mare refert, æque ac *viridis* et *cæruleus* de omnibus prædicatur, quæ ad mare et aquam pertinent. — *Cultus*, vestitus. — *Integer*, florens ætate. — *Chlamydem Tyriam*. Æn. IV, 137: *Sidoniam picto chlamydem circumdata limbo*. Confer II, 733.

53. *Et madidos myrrha*. In libro III, versu 555: *et madidus myrrha crinis*. — *Myrrha* liquor e myrrha stillans, capillis ungendis adhibebatur, quo niterent ac suavissime olerent. *Ed.* — *Curvum crinale*; pro quo Thuan. Oxon. Berneg., *cohibebat mithra*, quod non contemnendum putat Burmannus, quia mithra Orientalium cultus, in primis mollium virorum erat. Addit, nescire se an ita absolute ponere *crinale* solebant Veteres. — Hunc versum noster Codex B ita dat a secunda manu: *Et madidus myrrha cohibebat mithra capillus*; quod sine sensu et certe errore librarii fuit scriptum pro *madidos... capillos*, et redit in sententiam Burmanni. *Ed.* — *Crinale*, ornamentum capillos cohibens, nove sic absolute positum, occurrit tamen et Pont. III, iii, 15. Similiter Horat I, ep. ii, 18, *campestre* sic substantive, cingulum, quo cincti erant lumbi in campo se exercentium. — *Monilibus* et torquibus Orientales colla ornare solebant.

55. *Tendere doctior*; sic nostri Regii. Unus Gronovianus, *certior*, quod rectum esse monet Burmannus, propter *una sagitta Certior* in libro I, 519. At in tendendo arcu non tam *certitudo* requiritur quam *doctrina*, sive ars. Iidem Orientales arte sagittaria excellebant. Plinius, Hist. Nat. VI, 17. Itaque et Horat. I, Od. xxix, 9, de puero Parthico: *Doctus sagittas tendere Sericas arcu paterno*.

56. *Lenta cornua*, flexibilia arcus cornua. *Ed.* — *In aula*. Nostri Co-

Stipite, qui media positus fumabat in aula,
Perculit; et fractis confudit in ossibus ora.
Hunc ubi laudatos jactantem in sanguine vultus
Assyrius vidit Lycabas; junctissimus illi
Et comes, et veri non dissimulator amoris:
Postquam exhalantem sub acerbo vulnere vitam
Deploravit Athin; quos ille tetenderat arcus
Adripit: et, « Mecum tibi sint certamina, dixit:
» Nec longum pueri fato lætabere; quo plus
» Invidiæ, quam laudis, habes. » Hæc omnia nondum
Dixerat: emicuit nervo penetrabile telum;
Vitatumque tamen sinuosa veste pependit.
Vertit in hunc harpen spectatam cæde Medusæ

dices habent *in ara*. Dictum est versu 36 Phineum, jacto telo, *post altaria isse*, ad evitandos Persei ictus; ejus socios cum eo pone aram se conjecisse probabile est; immo *stipes qui fumat in ara* melius sonat quam *qui fumat in aula*; unde velim reponere *in ara*: quæ lectio non repugnat cl. *Gierig* ut mox videbis. *Ed.* — *Aula*, id est atrium. Putem tamen, revocandum esse *in ara*, quod omnes habent præter Jun. et unum Gronovii, unde Burmannus accepit *in aula*. XII, 215, *ignibus atria fumant*; 271, *Ecce rapit mediis flagrantem Rhætus ab aris Prunitium torrem*; qui locus nostro simillimus. — *Fumus* autem per foramen tecti abibat. — *Confudit*. Unus Mediceus, prior Twisdenii, Thuanus, Cantabr. et Francofurtensis, *contundit*, quod placet Heinsio; male. Notio hujus verbi potius est in *fractis*; eo *confundebantur* lineamenta oris, ne dignoscerentur. — Regii nostri habent *confudit*. — *Ora*, notas et lineamenta oris. Mox versu 292, *discussi ossibus oris*. Conf. XII, 251. Silius, IV, 380, *perfracta in ore cruento Ossa sonant*.

59. *Laudatos*. Nostri Regii *fædatos*, ab effectu. *Ed.* — *Laudatos*, pulchros. XII, 398, *laudata artificum signa*. II Am. I, 93, *laudata facie puellæ*. — *Jactare*, de moribus morientium. X, 721; Virg. Æn. XI, 669, *suo se in vulnere versat*. — *Junctissimus*, conjunctissimus, amicissimus. Tales *comites*, etiam Æneid. IX, 177-179. — *Sub vulnere*, ex vulnere. *Sub* passim causam indicat, vid. Schulting. ad Senec. Suas. VII. — *Quo plus* etc. Cf. XII, 292: *Puero quæ gloria fuso*.

67. *Penetrabile* active, ut Æneid. X, 481, *penetrabile telum*.

69. *Vertit harpen*. *Harpe* ensis est Mercurii falcatus quo Perseus Medusæ caput amputavit. *Ed.* — *Spectatam*. Spectantur ea, quorum natura certis experimentis cognoscitur.

Acrisioniades, adigitque in pectus: at ille
Jam moriens, oculis sub nocte natantibus atra
Circumspexit Athin; seque acclinavit in illum,
Et tulit ad manes junctæ solatia mortis.
Ecce Syenites, genitus Methione, Phorbas,
Et Libys Amphimedon, avidi committere pugnam,
Sanguine, quo tellus late madefacta tepebat,
Conciderant lapsi: surgentibus obstitit ensis,
Alterius costis, jugulo Phorbantis adactus.
At non Actoriden Erithon, cui lata bipennis
Telum erat, hamato Perseus petit ense; sed altis
Exstantem signis, multæque in pondere massæ,
Ingentem manibus tollit cratera duabus;

— *Natantibus oculis.* Oculi morientium *natare* dicuntur, quoniam incerto motu fluctuant; sic Virgilius de Eurydice, Georg. IV: *Fata vocant, conditque natantia lumina somnus.* — *Se acclinavit ad illum*; suavissima mors συνθνήσκειν θνήσκουσι φίλοις. Euripid. Suppl. 1006. Virgil. Æneid. IX, 444., Nisus cadens *super exanimem sese projecit amicum.* — *Tulit... solatia* etc., ut 191. Florus IV, 18: *magni famam ducis ad inferos secum tulit.*

74. *Syene*, urbs Ægypti in finibus Æthiopiæ sub ipso Cancri tropico. Plin. II, 70 s. 75. Ptolem. IV, 5. — Eleganter autem et patriam et genus istius Phorbantis describit, ne quis Phorbanta Priami filium illi pugnæ interfuisse putet. *Ed.* — *Madefacta tepebat.* Virgil. Æneid. IX, 333: *tepefacta cruore Terra torique madent*; Homer. Od. Λ, 419: δάπεδον δ' ἅπαν αἵματι θῦεν. Nunc vero pro *tepebat* exspectasses aliud verbum, quod lubricitatis notionem involveret; ea enim causa fuit, cur illi *conciderent lapsi*, i. e. copia poetica, laberentur. — *Late* non est urgendum; etenim adhuc non nisi tres conciderant. — *Surgentibus*, surgere conantibus.

79. *Bipennis*, securis anceps, πέλεκυς δίστομος, σάγαρις, qua gentes quædam, ut Amazones, loco gladii utebantur. Æn. XI, 651. Forma ejus expressa in multis monumentis. Vid. Montefalc. tab. CX, n. 7. — *Hamato ense* Lovanensis habet pro diversa lectione, unde Heinsius recepit; frigidius enim ei, nec conveniens pugnantium ardori, videbatur, quod cæteri habent, *admoto.* — *Hamatus ensis*, harpe, vide IV, 719. — *Altis*; alte eminentibus signis et cælaturis. *Ed.* — *Multa in pondere massa*, massa magni ponderis. — *Ingentem cratera.* Apud Virgil. Æn. IX, 346, aliquis *magnum metuens se post cratera tegebat.* — *Crateres* erant vasa ampliora, in quibus vinum temperabatur aqua. Amabant autem Veteres *vasa exstantia signis*, id est, figuris eminentibus cælata, anagly-

Infregitque viro : rutilum vomit ille cruorem ;
Et resupinus humum moribundo vertice pulsat.
Inde Semiramio Polydæmona sanguine cretum,
Caucasiumque Abarin, Sperchionidenque Lycetum,
Intonsumque comas Elycen, Phlegiamque, Clytumque
Sternit ; et adstructos morientum calcat acervos.
Nec Phineus ausus concurrere cominus hosti,
Intorquet jaculum : quod detulit error in Idan,
Expertem frustra belli, et neutra arma sequutum.
Ille tuens oculis immitem Phinea torvis,
« Quandoquidem in partes, ait, attrahor, accipe, Phineu,
» Quem fecisti hostem ; pensaque hoc vulnere vulnus. »
Jamque remissurus tractum de corpore telum,
Sanguine defectos cecidit collapsus in artus.
   Hic quoque Cephenum post regem primus Odites
Ense jacet Clymeni ; Protenora perculit Hypseus ;

pha ; confer XII, 235. — *Infregit viro* Lenzius explicat, fregit in viro. Potius capiendum, ut in formula *infringere colaphos.* Versu 121, pro eo *illidere.* XII, 237, cratera *misit in ora.* — *Rutilum* etc. Æneid. IX, 349 : *purpuream vomit ille animam ;* Homer. Il. Ξ, 437 : *κελαινεφὲς αἷμ' ἀπέμεσσεν.*

88. *Adstructos ;* vulgo *extructos*, quod habent nostri Regii. — *Adstruere*, struere, cumulare. — *Calcare* corpora, in primis caput et cervicem, e ferocia victorum priscorum. Passim apud Homerum, *λὰξ προσβαίνει*, aut *λὰξ ἐν στήθεσι βαίνει.* Æneid. X, 495 : *lævo pressit pede... Exanimem.* Hinc et in venatione feræ nobiliores stratæ calcabantur. VIII, 425. Vide Bruckhus. ad Propertium, I, 1, 4, ubi ad Amorem hoc translatum.

90. *Error*, *ἁμάρτημα*, quum quis non ferit scopum. Claudian. Rapt. II, 134, *te disci perculit error.* Etiam apud Homerum interdum error defert telum in alium, ut Il. Θ, 302-311. — *Expers belli*, ut, XII, 320, Aphidas.

93. *In partes*, in factiones. *Ed.* — *Attrahor* e melioribus prætulit Burmannus *τῷ abstrahor.* Nostris Codicibus est *attrahor.* — *Pensaque hoc vulnere vulnus ;* accipe vulnus pro hoc vulnere, quod mihi intulisti. Quum enim quis facit, ut duæ res pares sint, tum *pensare* alteram altera dicitur — *Defectos*, destitutos, privatos : vide Schwarzium ad Plinii Panegyr. 26.

97. *Hic quoque Cephenum* etc. Hactenus cum uno Perseo pugna ; hinc arma vertuntur et in Cephenum proceres. — *Post regem primus.* Regi di-

Hypsea Lyncides : fuit et grandævus in illis
Emathion, æqui cultor, timidusque Deorum;
Quem quoniam prohibent anni bellare, loquendo
Pugnat, et incessit, sceleratamque devovet arma.
Huic Chromis amplexo tremulis altaria palmis
Demetit ense caput, quod protinus incidit aræ;
Atque ibi semanimi verba exsecrantia lingua
Edidit, et medios animam exspiravit in ignes.
Hinc gemini fratres, Broteasque et cæstibus Ammon
Invicti, vinci si possent cæstibus enses,
Phinea cecidere manu; Cererisque sacerdos
Ampucus, albenti velatus tempora vitta.
Tu quoque, Iapetide, non hos adhibendus in usus;
Sed qui, pacis opus, citharam cum voce moveres;

gnitate et auctoritate secundus. *Ed.*

102. *Devovet.* Nonnulli, *devocat*, id est, avocat. Codex Regius A, *devovet;* Codex B, *devocat.*

103. *Amplexo altaria* etc. quasi ad Deorum præsidium confugienti. In capitis discrimine solebant ad aras confugere, illasque prensare, et Deorum quoque statuas ac simulacra complecti. *Ed.* — *Demetit.* Codices nostri Regii, *decutit.* — *Demetere*, ut θερίζειν et ἀμᾶν, frequenter pro trucidare et amputare. Vide Heinsium ad hunc locum, et Valken. Diatrib. in Eurip. Reliq. p. 225. Vituperatus est Homer. Il. K, 457, quod loquentis caput pulveri miscetur. At ille nihil aliud vult, nisi inter loquendum caput esse resectum. Verum h. l. caput jam resectum verba edit, ut VI, 558, lingua exsecta, et XI, 53.

105. *Semanimi. Semianimis*, quod habent Codd. nostri, non potest recipi. *Ed.* — *Cæstibus.* Cæstuum pugna erat e pugillatus genere, ubi pugnis res agebatur, sed armatis, quum chirothecis, e corio bubulo, iisque ferro aut plumbo adfixo gravibus armati inter se decertarent, quæ loris alligabantur brachiis ne exciderent. *Ed.*

110. *Albens vitta* insigne sacerdotum: confer XIII, 643. — *Iapetide.* Hemsterh. ad Aristophani Plut. 207, intellig. Prometheum, Iapeti filium; quod nemo, opinor, probabit. — *Usus*, negotia.

112. *Sed qui.* Heinsius conjecturat *sed quo;* noster Codex A, *q́*; Codex B, *q.* — *Citharam cum voce* qui *movet*, qui voce accinit citharæ, citharœdus dicitur. Infra versu 332, *vocalia ora movere.* — *Celebrare dapes*, augere hilaritatem convivantium. In regalibus conviviis musicus adhibebatur, qui laudes heroum resque divinas ad citharam caneret. Cic. Tusc. I, 2; Quinctil. I, x, 10. Talis erat Demodocus in convivio

Jussus eras celebrare dapes, festumque canendo.
Cui procul adstanti, plectrumque imbelle tenenti,
Pettalus, « I, ridens, Stygiis cane cetera, dixit,
» Manibus : » et lævo mucronem tempore figit.
Concidit, et digitis morientibus ille retentat
Fila lyræ, casuque canit miserabile carmen.
Non sinit hunc impune ferox cecidisse Lycormas;
Raptaque de dextro robusta repagula posti,
Ossibus illidit mediæ cervicis : at ille

Alcinoi, Od. Θ, 62 sqq., et Iopas in convivio Didus, Æneid. I, 740. Cæterum in compositione verss. 111-113, negligentiam quamdam observabis, quam etiam Lenzius notavit, qui monet profici aliquid, si post *moveres* interpunctio maxima adhibeatur, et ad *tu quoque* subintelligatur *cecidisti*. Putat etiam, versu 113 melius afore. Mihi vero nec verba, *non hos adhib. in usus*, placent, quæ melius se haberent, si ille coactus esset una pugnare.

114. *Cui procul adstanti*. Codex Regius A, *Quem procul adstantem*, æque bene. *Ed.* — *Plectrum* instrumentum est quo lyra pulsatur, ἀπὸ τοῦ πλήττειν, hoc est a percutiendo, dictum. *Ed.*—*Imbelle*, leve, si comparetur cum armis. Alibi *imbellis cithara* aut *lyra*, non apta rebus magnis canendis, sed amori et voluptati inserviens. Bruckh. ad Propert. IV, VI, 36. — Sarcasmo illi, *Stygiis cane cætera* similis est alius, XII, 321 sqq. Mirum autem est, illum nec inter tumultum desiisse citharam cum voce movere.

117. *Retentat*, iterum tentat, pergit tangere, pulsare *fila lyræ*, seu fides. Infra, 339, *prætentare chordas*. In lusu seq. Nostro præiverat Ennius, *quumque caput caderet, carmen tuba sola peregit, Et, pereunte viro, raucum sonus ære cucurrit*. Imitatus eum est et Silius, IV, 173.— *Casuque* etc. Locus varie lectus et acceptus; olim edebatur *casuque fuit*; Heinsius ex melioribus dedit *canit*; Burmannus, in *casuque canit* cacophonon esse ratus, suasit *fugit*. hoc est *casu* viri ad terram, et inde morte consequuta carmen aufugit et desiit. Codex Regius A, *casuque canit*; Codex B, *fuit*. — *Casu* non est, forte, sed, lapsu. *Concidit... casuque*, et concidens, *canit miserabile carmen*, edit voces miserabiles. Sed bene de musico, *canit carmen*. — *Miserabile*, misericordiam commovens. Cic. Attic. XIV, 10, *laudari miserabiliter*. Cæterum ut hic musicus, sic Æn. IX, 774 sqq. poeta interest prælio et occiditur.

119. *Non sinit*. Codex Regius B, *Nec sinit*. — *Repagula*, sive ligna transversa, quibus fores muniebantur, utrique posti inserta erant, et ut e versu 127 colligas, in parte superiore. — *Posti*. Codices nostri, *poste*. — *Illidit* videtur emendatio recentiorum; Codex Regius A, *clisit*; eodem sensu, Codex B, *immisit*, quod censeo aptius et simplicius; nam de *postium repagulis* sermo est, et *illidere* seu *elidere* ali-

Procubuit terræ, mactati more juvenci.
Demere tentabat lævi quoque robora postis
Cinyphius Pelates : tentanti dextera fixa est
Cuspide Marmaridæ Coruthi, lignoque cohæsit :
Hærenti latus hausit Abas ; nec corruit ille,
Sed retinente manum moriens e poste pependit.
Sternitur et Menaleus, Perseia castra sequutus,
Et Nasamoniaci Dorylas ditissimus agri ;
Dives agri Dorylas, quo non possederat alter
Latius, aut totidem tollebat farris acervos.
Hujus in obliquo missum stetit inguine ferrum :
Letifer ille locus : quem postquam vulneris auctor
Singultantem animam, et versantem lumina vidit
Bactrius Halcyoneus, « Hoc, quod premis, inquit, habeto

quid *ossibus* vix latinum est. Horatius dixit, *illidere dentem alicui rei*; Livius, *elidere caput sacro*; sed *elidere* corpus inanimatum, v. g. saxa, stipites, etc. alicui corpori animato rerum naturæ repugnat. *Ed.* — *Procubuit terræ*, ut 197, *prosternere humi*; VII, 578, *terræ jacens*.

123. *Demere.* Cic. dixit *convellere repagula.* — *Robora*, repagula roborea. — *Cinyps*, pars Libyæ cum flumine cognomini. — *Marmaridæ* inter Ægyptum et Cyrenen incolebant. Plin. V, 6. — *Fixa est.* Simile quid, XII, 331–387. — *Haurire*, confodere seu transigere *latus* dixit jam Lucret. V, 1323, ex Homerico, ἀφύσσειν. Schirachius metaphoram inde ductam putat, quod exhauriatur sanguis. Melius haud dubie Heynius ad Virg. Æneid. II, 600, quia hauriendo penetretur vase immisso et diffindatur aqua. Exempla multa hujus locutionis e poetis et historicis collegit Drakenb. ad Silium, V, 524. — *Retinente manum.* Codices nostri, *retinente manu*; quæ lectio non mala videtur; nam manus quoque, *fixa cuspide Coruthi*, eum retinuit. *Ed.*

128. *Castra sequutus*, pugnans pro Perseo. XII, 285 : *sit fortis castrorum turba tuorum.* — *Nasamones*, Cyrenen incolebant. Plinius, V, 5, ubi et de fertilitate agri Cyrenaici. Et omnino Africa πυροφόρος. In nummis cum spicis et cornu Copiæ cernitur. Ibi Romani immensas possessiones habebant. — *Ditissimus agri* etiam Æneid. X, 563. — *Latius*, latiores agros. — *Tollebat.* Jacobus Gronovius, *cogebat*; sed vide Burmannum. *Tolli* eleganter dicuntur quæ ex agris redeunt et colliguntur. Sic et Fast. IV, 560.

134. *Singultare*, cum singultu seu motibus convulsivis exhalare. Æn. IX, 333, *truncus sanguine singultans*; 415, *longis singultibus ilia pulsat.*

» De tot agris terræ : » corpusque exsangue reliquit.
Torquet in hunc hastam calido de vulnere raptam
Victor Abantiades : media quæ nare recepta
Cervice exacta est, in partesque eminet ambas.
Dumque manum Fortuna juvat, Clytiumque Claninque
Matre satos una, diverso vulnere fudit :
Nam Clytii per utrumque gravi librata lacerto
Fraxinus acta femur ; jaculum Clanis ore momordit.
Occidit et Celadon Mendesius ; occidit Astreus,
Matre Palæstina, dubio genitore creatus ;
Æthionque sagax quondam ventura videre,
Tunc ave deceptus falsa ; regisque Thoactes
Armiger ; et cæso genitore infamis Agyrtes.
Plus tamen exhausto superest ; namque omnibus unum
Opprimere est animus : conjurata undique pugnant
Agmina pro causa meritum impugnante fidemque.
Hac pro parte socer frustra pius, et nova conjux,

138. *Abantiades*, Perseus, *Abantis* pronepos. Acrisius enim Danaes pater erat, filius Abantis. *Ed.*

139. *In partesque eminet ambas.* Διαμπερὶς tale telum ab Homero vocatur. — *Librata.* Vide ad III, 311. *Libratione* illa, vis maxima addebatur telis ; itaque et Æn. IX, 418, *librata hasta* it Tago *per tempus utrumque.* — *Momordit jaculum*, jaculum hæsit in ore. Homerus, Iliad. E, 75 : ψυχρὸν δ' εἷλε χαλκὸν ὀδοῦσιν.

144. *Mendes*, oppidum Ægypti et nomos ad ostium Nili, quod inde Mendesium. Plin. V, 9 et 11 ; Strabo, XVII. — *Matre Palæstina.* Palæstina regio est Syriæ contermina Judææ, a Palæstina urbe dicta. *Ed.* — *Dubio genitore.* Quum pater ignoratur, filius dicitur *spurius* ; *nothus* autem, qui ex concubina, non ex legitima uxore natus est, sed habet patrem certum. *Ed.* — *Ventura videre*, in videndis venturis. — *Ave deceptum*, quo minus interitum suum prævideret. Silius, V, 405, *vanis deceptus in alite signis.* Hoc quoque ex Homero et Virgilio : etenim Il. B, 859, Mysis præerat Ennomus augur, qui οὐκ οἰωνοῖσιν ἐρύσσατο κῆρα μέλαιναν ; Æn. IX, 327, *Turno gratissimus augur : Sed non augurio potuit depellere pestem.*

149. *Plus tamen* etc. Pugnæ descriptio interrumpitur aliquandiu. — *Exhausto.* Cod. Reg. B, *exhaustis*, subaud. *viris* ; in Vulg. subaud. *numero virorum.* — *Pro causa meritum impugnante* ; hoc est, pro Phineo, qui et *meritum* Persei, quo Andromedam servaverat, et *fidem* ipsi a rege datam *impugnabat.* Ed. — *Fa-*

Cum genetrice, favent, ululatuque atria complent.
Sed sonus armorum superat, gemitusque cadentum;
Pollutosque semel multo Bellona Penates
Sanguine perfundit; renovataque prælia miscet.
Circueunt unum Phineus, et mille sequuti
Phinea: tela volant hiberna grandine plura
Præter utrumque latus, præterque et lumen, et aures.
Adplicat hinc humeros ad magnæ saxa columnæ;
Tutaque terga gerens, adversaque in agmina versus,
Sustinet instantes: instabant parte sinistra
Choanius Molpeus, dextra Nabatæus Ethemon.
Tigris ut, auditis diversa valle duorum
Exstimulata fame mugitibus armentorum,
Nescit, utro potius ruat; et ruere ardet utroque:

vent aut *student* qui spectantes dictis et factis declarant, cui parti dediti sint.—*Ululatus*, clamor feminarum: confer XII, 226.

154. *Superat*, obstrepit, ἀντιφωνεῖ. —Ut *Pallas* et *Fortuna*, sic et *Bellona* huic pugnæ intererat. — *Penates* stabant in ipso atrio ad focum. Ii *polluebantur* sanguine injuste fuso. Ita graviter ornavit illud: aucta est cædes semel cœpta. Satis fuisset, *renovat prælia*; sed plenius, *renovata miscet*. Et milites pugnantes *miscent* prælia, Virg. Georg. II, 282, et qui eos excitant ad pugnandum.

158. *Hiberna*, quam procellæ in terram dejiciunt. Æn. X, 801 sqq.: *Telaque conjiciunt, ... velut effusa si quando grandine nimbi Præcipitant*. Cf. IX, 668. Apud Homerum, Il. M, 156, vero tela νιφάδες ὥς πίπτον ἔραζε. — *Præter utrumque latus*; juxta utrumque latus, et dextrum et sinistrum, propeque et oculos et aures. *Ed.*

160. *Adplicat hinc humeros* etc. Similem Alexandri pugnam referunt Curt. IX, 5, et Justin. XII, 9, quam minime credibilem, et ex hac Persei fabula fictam putat Burm. *adplicare* verb. propr. in hac re. — *Ad saxa*, saxis. Atria autem media *magnæ* olim innitebantur *columnæ*.

162. *Instabant*. Codices nostri, *instabat*. Vide quæ diximus supra ad *eripient*, in versu 12.—*Choanius*, a Chaonibus qui ex antiquissima Pelasgorum stirpe erant, vetustissimis temporibus pars Epiri habitabatur. Strabo, p. 498; Plin. IV, procem. Male autem *Chaonius* et *Nabatæus* (vide ad I, 61) hic junguntur. Non igitur dubitavi e Micylli conjectura *Choanius* exhibere: probat eam etiam Harduin. ad Plinium, VI, 28 s. 32, ubi de *Chaonis*, Arabiæ incolis, agitur. — *Tigris* etc. Bene delecta similitudo. Homer. vero et Virg. Æn. IX, 339, cum *leone impasto* potius, quem *vesana fames stimulat*, fortem

Sic dubius Perseus, dextra lævane feratur,
Molpea trajecti submovit vulnere cruris;
Contentusque fuga est: neque enim dat tempus Ethemon,
Sed furit; et, cupiens alto dare vulnera collo,
Non circumspectis exactum viribus ensem
Fregit; et extrema percussæ parte columnæ
Lamina dissiluit, dominique in gutture fixa est.
Non tamen ad letum causas satis illa valentes
Plaga dedit: trepidum Perseus, et inermia frustra
Brachia tendentem Cyllenide confodit harpe.
Verum ubi virtutem turbæ succumbere vidit,
« Auxilium, Perseus, quoniam sic cogitis ipsi,
» Dixit, ab hoste petam; vultus avertite vestros,
» Si quis amicus adest: » et Gorgonis extulit ora.
« Quære alium, tua quem moveant miracula, » dixit
Thescelus: utque manu jaculum fatale parabat
Mittere, in hoc hæsit signum de marmore gestu.

bellatorem comparant. — *Diversa valle*; in parte diversa vallis.

169. *Contentusque fuga*. Optimus Florentinus, *fugæ*, quod non contemnendum videtur Heinsio, quem vide ad XV, 513, et Freinshem. ad Curtium, VI, 2.

170. *Furere*, μαίνεσθαι, θύειν, sæpe bono sensu de milite acriter pugnante. Bruckh. ad Propert. IV, VI, 56: sed idem et iratorum est. — *Non circumspectis*, non antea ponderatis, hoc est, nimiis. — *Exigere ensem*, summam virium intentionem notare: docuit Barth. ad Stat. VI, Theb. 718.

172. *Extrema percussæ*. Nescit Burmannus annon rectius *extremæ percussa*, quod in sex libris. — *Dominus*, qui utitur aliqua re. — *Cyllenide*, quam a Cyllenio, sive Mercurio acceperat: vide ad IV, 726. Etiam Orpheus, Lith. XV, 45, ἅρπην Κυλληνίδα habet.

177. *Verum ubi* etc. Serius hoc auxilio utitur ut fortitudinem antea ostentaret. — *Cogitis ipsi*. Heinsius malebat *ipsi*. — *Ab hoste petam*. Sic *fas et ab hoste doceri*. — *Hostis*, Gorgo olim occisa. Ejus capite in pugna cum Gigantibus similiter utitur Minerva apud Claud. XXXVII, 93 sqq. — *Extulit*. IV, 655, *prodidit ora*. — *Miracula*, magicæ artes, versu 197. — *Moveant*, terreant. — *Fatale* Rode vertit *den toedtlichen*. Sic sane *telum fatale*, Æneid. XII, 919, et alibi. At nunc nemo illo interficiebatur. Ergo *fatale* potius est, quod arreptum causa fuit ipsi mutationis. — *Hæsit signum* exquisite, factum est signum. — *In hoc signum hæsit*; hoc

Proximus huic Ampyx animi plenissima magni
Pectora Lyncidæ gladio petit; inque petendo
Dextera diriguit, nec citra mota, nec ultra.
At Nileus, qui se genitum septemplice Nilo
Ementitus erat, clypeo quoque flumina septem
Argento partim, partim cælaverat auro,
« Adspice, ait, Perseu, nostræ primordia gentis:
» Magna feres tacitas solatia mortis ad umbras
» A tanto cecidisse viro. » Pars ultima vocis
In medio suppressa sono est; adapertaque velle
Ora loqui credas, nec sunt ea pervia verbis.
Increpat hos, « Vitioque animi, non crinibus, inquit,
» Gorgoneis torpetis, Eryx: incurrite mecum;
» Et prosternite humi juvenem magica arma moventem. »
Incursurus erat: tenuit vestigia tellus;
Immotusque silex, armataque mansit imago.
Hi tamen ex merito pœnam subiere: sed unus
Miles erat Persei, pro quo dum pugnat, Aconteus,

est, Thescelus in statuam marmoream ita est conversus, ut jaculum emittere velle videbatur. *Ed.*—*Gestus* illi aut similes notati haud dubie jam ab antiquiore poeta. Etenim etiam in Polydectæ et amicorum transformatione, observante Apollod. II, IV, 3: τῶν ἰδόντων, ὁποῖον ἕκαστος ἔτυχε σχῆμα ἔχων, ἀπελιθώθη. Hoc ergo Noster et IV, 551 sqq. sequutus est.—*Diriguit*; rigida et dura facta est. *Ed.*

187. *At Nileus*, etc. Sic Turnus in clypeo Inachum fluvium, quia ab Inacho genus ducebat, cælatum habebat. Æneid. VII, 789.—*Primordia*, origo. — *Cadere ab aliquo* per breviloquentiam dicitur is, qui interfectus ab eo cadit. Exempla habet Burmannus. Magnum autem Veteribus erat solatium, a magno viro cadere: vide ad IX, 6.

195. *Non crinibus, inquit.* Codex Regius B, a prima manu, *cur viribus, inquit*; et a secunda, *non viribus, inquit.* Codex A, *non viribus inde*; et ea forsitan fuit vera lectio. Vividior certe vox *inde*, quam *inquit*, et hæc non adeo utilis; præterea vox *crinibus* glossam redolet. *Ed.* — *Torpere*, verbum ambiguæ significationis, quum et de saxi natura, et de homine inerti dicatur.

197. *Magica arma*, magicos cantus, incantamenta, atque veneficia. *Ed.* — *Vestigia*, pedes.

199. *Silex.* Maxima pars Codicum habent *silet*. quod probat Vivianus; et hoc habent quoque Regii nostri.

200. *Pœnam.* Codices nostri Regii,

Gorgone conspecta saxo concrevit oborto :
Quem ratus Astyages etiamnum vivere, longo
Ense ferit : sonuit tinnitibus ensis acutis.
Dum stupet, Astyages naturam traxit eamdem ;
Marmoreoque manet vultus mirantis in ore.
Nomina longa mora est media de plebe virorum
Dicere : bis centum restabant corpora pugnæ ;
Gorgone bis centum riguerunt corpora visa.
Pœnitet injusti nunc denique Phinea belli.
Sed quid agat? simulacra videt diversa figuris ;
Agnoscitque suos, et nomine quemque vocatos
Poscit opem ; credensque parum, sibi proxima tangit
Corpora : marmor erant : avertitur ; atque ita supplex,
Confessasque manus, obliquaque brachia tendens,
« Vincis, ait, Perseu ; remove fera monstra, tuæque
» Saxificos vultus, quæcumque ea, tolle Medusæ.
» Tolle precor ; non nos odium, regnive cupido
» Compulit ad bellum : pro conjuge movimus arma.
» Causa fuit meritis melior tua, tempore nostra :
» Non cessisse piget ; nihil, o fortissime, præter
» Hanc animam concede mihi : tua cetera sunto. »

pœnas. — *Ex merito*; quia Phinei satellitium et malæ causæ propugnatores. *Ed.* — *Concrevit*, immobilis est factus. Eleganter Pont. II, XI, 10, *concretus dolor*, quum quis ita obstupescit, ut sine motu stet, veluti in saxum mutatus. — *Trahere*, ut II, 236. — *Media de plebe*; Æn. IX, 373, *multam sine nomine plebem*. — *Corpora*, sæpe pro hominibus. Æn. II, 18, *delecta virum corpora*.

212. *Quemque vocatos*. Vulgata et nostri Regii, *vocatum*; multi, *vocando* aut *vocato*.

215. *Confessasque*. Varietates sunt *confossas*, *conflexas*, *conversas*, *complosas*. Nostri Regii, *confessas*. — Victos se Veteres *confitebantur* sublatis *manibus*, ut docet Faber Agon. I, 8. — *Obliqua brachia* habebat supplicans Phineus, quum obstupefactus pedem retro ferret, vultumque, ne mutaretur, averteret. — *Fera monstra*, κεφαλὴ δεινοῖο πελώρου, Il. E, 741. — *Saxificus*, in saxum convertens ; vox ab Ovidio, ut videtur, facta ad formam τοῦ *vulnificus*.

221. *Non cessisse piget*. Me, inquit Phineus, pœnitet tibi Andromedam non permisisse. *Ed.* — *Nihil*

Talia dicenti, neque eum, quem voce rogabat,
Respicere audenti, « Quod, ait, timidissime Phineu,
» Et possum tribuisse, et magnum munus inerti est,
» Pone metum, tribuam : nullo violabere ferro.
» Quin etiam mansura dabo monumenta per ævum;
» Inque domo soceri semper spectabere nostri,
» Ut mea se sponsi soletur imagine conjux. »
Dixit : et in partem Phorcynida transtulit illam,
Ad quam se trepido Phineus obverterat ore.
Tunc quoque conanti sua flectere lumina, cervix
Diriguit, saxoque oculorum induruit humor.
Sed tamen os timidum, vultusque in marmore supplex,
Submissæque manus, faciesque obnoxia mansit.

II. Victor Abantiades patrios cum conjuge muros
Intrat, et immeriti vindex ultorque parentis

præter etc. Æn. XII, *sine hanc animam et miserere precantis.*

225. *Et possum tribuisse*, etc. Lenzius interpungit post *possum*; *tribuisse* autem conjungit cum seq. quanquam non negat, *tribuisse* posse capi pro *tribuere*. Hoc forte melius. Horat. A. P. *poteras dixisse*, dicere. Et ita passim. — *Ut mea*. Codex Regius B, *et mea*. — *Ut mea se sponsi* etc. Temere hoc additum; etenim Andromeda mox relinquebat cum Perseo paternam domum.

230. *Phorcinida*. Codex B, *Cepheida*. et in margine, *vel Phorcinida*. Phorcynis, Medusa Phorci filia. *Ed.*

235. *Submissæ*, supplices. Cicero, pro Planc. 10 : *tribubus me submisi et supplicavi*. — *Obnoxius* nunc proprie, qui conscius sibi malæ rei cedit alteri : vid. Parei Lexic. crit. hoc v.

236–249. *Perseus* cum *Andromeda* in patriam redit, atque *Prœtum* et *Polydecten* in saxa convertit. — *Patrios muros*. Codex Leidensis, *fines*. et pro varia lectione, *portus*. Regii nostri, *muros*. — *Patrii muri*, urbs Argos, quam, etsi tenebat Prœtus, tamen intrare Perseus poterat. Non igitur erat, cur Burmannus præferret *fines* aut *portus*. — *Cum conjuge*, Andromeda. *Ed.*

237. *Et immeriti* etc. Heinsius ex Naugerii MSS. dedit *immeritæ*, ut *parens* hic sit Danae; quæ quo jure dicatur *immerita*, et quam injuriam ei a Prœto illatam ulcisci voluerit Perseus, non invenio. Verum haud dubie vidit Lactant. in Argum. hanc fabulam, qui per *parentem*, avum Acrisium intelligit, quem etiam *immeritum*, non bene de Perseo meritum (arca enim inclusum Persea cum matre in mare projecerat), *vindicare*, in regnum, quo pulsus a fratre erat, restituere voluerit. Rectius tamen *immeritum*

Adgreditur Prœtum; nam fratre per arma fugato
Acrisioneas Prœtus possederat arces.
Sed nec ope armorum, nec, quam male ceperat, arce,
Torva colubriferi superavit lumina monstri.
Te tamen, o parvæ rector, Polydecta, Seriphi,
Nec juvenis virtus, per tot spectata labores,
Nec mala mollierant: sed inexorabile durus
Exerces odium; nec iniqua finis in ira est.
Detrectas etiam laudes, fictamque Medusæ
Arguis esse necem. « Dabimus tibi pignora veri;
» Parcite luminibus, » Perseus ait; oraque regis

interpretaberis, qui talem sortem non meruerat, ut a fratre regno exueretur. Abantis filii regnum paternum ita inter se diviserant, ut *Acrisius* Argis maneret, *Prœtus* Tirynthem et alia possideret. Dissidia inter eos orta esse, etiam Pausan. II, p. 145, narrat; sed Prœtum *Acrisioneas possedisse arces*, Argos urbem occupasse, nec ab illo, nec ab alio auctore traditur. — Codices Regii habent *Acrisionidas*.

242. *O parvæ.* Codex Regius A, *parvi;* at Juvenalis, Satyr. VI, 564, *et parva tandem caruisse Seripho;* et X, 170, *ut Gyari scopulis parvaque Seripho.* — *Polydectes*, rex Seriphi (quæ fuit una ex Cycladibus), frater Dictyis, qui Dictys Persea cum matre in arca ad insulam delatum educandum curaverat. Polydectes autem, Danaes amore captus, sed Hippodamiæ nuptias simulans, quum munera ab amicis colligeret, quibus Hippodamiam emeret, Perseus ultro promisit, se vel Gorgonis caput allaturum; quibus promissis ut staret, eum impulit Polydectes. Reversus comperit matrem cum Dictye ob Polydectæ violentiam ad aras confugisse; qua re commotus illum cum sociis in saxa mutat. Sic Apollod. II, IV, 1-4; confer Schol. Apollon. IV, 1091, et Schol. Pindari P. X, 72, et XII, 18; Zenob. I, 42; Hygin. fabulas 63, 64, 273. Exstiterant olim Æschyli Polydectes, Sophoclis Danae, Euripidis Danae et Dictys. Sed in primis Pherecydem seriores mythologi sequuti esse videntur. Persea cum Medusæ capite in Seriphon redeuntem pinxerat Polygnotus. Pausan. p. 52.

244. *Durus.* Fert. Mediceus et Genevensis, *dirus.* Nostri Regii, *durus.* — *Durus*, inexorabilis, ut Fast. IV, 111, *dura puella;* et h. l. bene opp. τῷ *mollierant.* — Otiose additum *nec iniqua* etc.

246. *Detrectas.* Plurimi Codices, *detractas.* Vid. Corte ad Sallustium, bell. Jug. 53. Regii nostri, *detrectas.* *Detrectare*, minuere, detrahere gloriæ alterius. — *Parcere oculis* alibi est, iis non uti, Tibul. I, 2, 23; sed h. l. eos avertere. Non autem *regis* tantum *ora* mutavit, sed et amicorum. Pherecydes, Pindarus, Apollod. Fabulam Strabo, X,

Ore Medusæo silicem sine sanguine fecit.
Hactenus aurigenæ comitem Tritonia fratri
Se dedit : inde cava circumdata nube Seriphon
Deserit, a dextra Cythno Gyaroque relictis.
Quaque super pontum via visa brevissima, Thebas,
Virgineumque Helicona petit ; quo monte potita
Constitit, et doctas sic est adfata sorores :
« Fama novi fontis nostras pervenit ad aures ;
» Dura Medusæi quem præpetis ungula rupit.

p. 487, e saxosa Seriphi natura explicat : Οὕτω δ' ἐστὶ πετρώδης ἡ νῆσος, ὥστε ὑπὸ τῆς Γοργόνος τοῦτο παθεῖν αὐτὴν φάσιν οἱ κωμῳδοῦντες. Apud Hygin. fab. 273, qui haud dubie Æschylum sequutus est, Polydectæ funebres ludos Perseus facit.

250-678. *Musarum colloquia cum Pallade.* Pallas, relicto Perseo, Heliconem petit, ubi Musæ ei narrant, 1°. vim, quam sibi paraverit *Pyreneus*, 250-293 ; 2°. certamen, quod sibi fuerit cum *Pieridibus*, ex quo multæ metamorphoses commemorantur, 294-678. — Narrat quemadmodum Pegasus equus alatus una cum Chrysaore e sanguine colli Medusæ exsilierit, et ad Heliconem, Bœotiæ montem, pervenerit, ubi, quum terram pedis ungula percussisset, illico fons, qui Ἱπποκρήνη, hoc est, Caballinus fons est appellatus, exortus fuisse memoratur. Ad eum igitur videndum, relicto Perseo, Pallas profecta est, quæ a Musis accepta quam promptissime ad ipsum fuit deducta. *Ed.* — *Aurigena*, χρυσογενὴς, χρυσόπατρος, quem Jupiter in aurum conversus genuerat. Sic *draconigena* et alia, quæ supra legimus. Perplacet Schirachio hoc epitheton, quod nobilem habeat audaciam. — *Se dedit comitem* exquisitius, quam, fuit comes. *Se dare* enim omnino dicuntur qui intersunt aut adsunt aliis, ad eos se applicant. — *Cava nube*, ut, qui aquam ingrediuntur, *curvata aqua* cinguntur, apud Virgilium, Georg. IV, 361. — *Cythno.* MSS. omnes, *Cypro.* Quæ insula quum remota nimis sit a Seripho, varie hoc nomen ab editoribus tentatum est. *Cythno* correxit Naugerius, et sic Planudes habet in Metaph. Græca. *Cythnus* et *Gyarus* e numero Cycladum sunt.

254. *Virgineumque Helicona* ; Helicon Virginibus, sive, Musis consecratus, quo tempore earum cultus e Thracia in Bœotiam transiit. — *Potitur* loco, qui eo pervenit. — *Sorores* vocantur et Furiæ IV, 470 ; atque Parcæ, Horat. II, III, 15 ; sed Musæ *doctæ sorores*, quod epitheton ab iis ad poetas in primis translatum est.

256. *Novi fontis*, quem a forma Hippocrenes nomen accepisse putant. Sed undecumque ei impositum sit, etymologica ejus interpretatio fabulam ministravit. Etiam Trœzenii quum fontem haberent cognominem, mythum ad se traxerunt. Pausanias, II, 31. — *Medusæus præpes*, Pegasus e sanguine

» Is mihi causa viæ : volui mirabile monstrum
» Cernere ; vidi ipsum materno sanguine nasci. »
Excipit Uranie : « Quæcumque est causa videndi
» Has tibi, Diva, domos, animo gratissima nostro es :
» Vera tamen fama est, et Pegasus hujus origo
» Fontis ; » et ad latices deducit Pallada sacros ;
Quæ mirata diu factas pedis ictibus undas,
Silvarum lucos circumspicit antiquarum,
Antraque, et innumeris distinctas floribus herbas :
Felicesque vocat pariter studiique, locique
Mnemonidas, quam sic adfata est una sororum :
« O, nisi te virtus opera ad majora tulisset,

Medusæ ortus, IV, 784. De significatione τοῦ *præpes* jam olim disputabant Grammatici. Omnino celerem notat, et nunc substantive equum celerem. —*Rupit*. Unus Ciofani et septem Heinsii, *fecit* ; hinc Heinsius conjecturat *fregit*.—Nostri Regii servant *rupit*, et emendatio Heinsii fit saltem inutilis : nam inter *rupit* et *fregit* minima est distantia : quinimmo *rupit* magis aptum est *fonti*, quam *fregit*. *Ed.* — *Rumpitur*, scinditur terra, unde fons exit. Mox *factas pedis ictibus undas*.

258. *Monstrum*, pro *factum*, revocavit Heinsius e Cantabr. Erfurtensi, secundo Mediceo et aliis quibusdam. — Regii nostri habent *factum* ; nihilominus vox *monstrum* vividior est ; et quum auctoritate Codicum fulciatur, servanda est. *Ed.* —*Monstrum*, fons mirabili modo inventus. Sic *mirabile monstrum* etiam, Virg. Æn. III, 26.

261. *Animo gratissima nostro es*. Notat Heinsius esse hemistichium Homericum, ἱμῷ κεχαρισμένῃ θυμῷ. — *Origo*, auctor, ut I, 79. — *Tamen*, autem. — Fons ille *Pegaseæ aquæ* apud Claudianum, LV, 4, et *Bellerophontei humor equi*, Propert. III, II, 2.

264. *Factas*. Oxoniensis, *fractas*. Nostri Regii, *factas*.

265. *Silvarum lucos* etc. Helicon præstabat soli bonitate ; consitus erat arboribus, fruticibus et herbis tam saluberrimis, quam suavissimi odoris. In eo lucus Musarum, ad lævam fons Aganippe. Pausan. Bœot. pag. 763 sqq.—*Felices studii*, deest, respectu. Horat. I, Sat. IX, 11, *felix cerebri*. Virg. *felix uteri*, et in nostro opere, III, 132, MSS. nonnulli, *exsilii felix*. — *Mnemonidas*. Olim edebatur *Mæonidas*. Vetustiores MSS. *Memnonidas*, unde Heinsius correxit *Mnemonidas*. — *Mnemonides* a græco μνήμων, inde et Mnemosynes filiæ dictæ.

269. *O, nisi te* etc. Blanda et urbana compellatio. — *Opera majora*, nempe bellica. —*Tulisset*. Sic nostri Regii. Junianus et sex alii, *vocasset*. — *Chorus*, numerus, cœtus,

In partem ventura chori Tritonia nostri,
Vera refers; meritoque probas artesque, locumque;
Et gratam sortem, tutæ modo simus, habemus.
Sed, vetitum est adeo sceleri nihil! omnia terrent
Virgineas mentes, dirusque ante ora Pyreneus
Vertitur; et nondum me tota mente recepi.
Daulia Threicio, Phoceaque milite rura
Ceperat ille ferox, injustaque regna tenebat.
Templa petebamus Parnasia: vidit euntes;
Nostraque fallaci veneratus numina cultu:
« Mnemonides, cognorat enim, consistite, dixit;
» Nec dubitate, precor, tecto grave sidus et imbrem,
» Imber erat, vitare meo: subiere minores
» Sæpe casas Superi. » Dictis et tempore motæ
Adnuimusque viro, primasque intravimus ædes.
Desierant imbres; victoque Aquilonibus Austro
Fusca repurgato fugiebant nubila cælo.
Impetus ire fuit: claudit sua tecta Pyreneus;
Vimque parat, quam nos sumtis effugimus alis.
Ipse sequuturo similis stetit arduus arce:

quanquam Musæ et *choros* instituebant. Hesiod. Theog. 7. Suaviter additum, *virgineus*; virgines enim facile terrentur. Et virgineo terrori conveniunt et sequentia, *dirusque... vertitur.* — *Pyreneus* e Thracia coloniam deduxit in Bœotiam, atque vel ruditate sua vel bello Musas inde fugasse dici potuit. — *Se recipere* aut *colligere* dicuntur, qui ex magna animi perturbatione ad tranquillitatem redeunt.

276. *Daulis*, urbs Phocidis, ex qua via ducebat ad Parnassi juga. Pausan. Phoc. p. 807 sqq. — *Templa Parnasia* nempe Apollinis et Bacchi, qui ibi colebantur. Rode, *zu den Hoehen des P.*

280. *Consistere* proprie dicuntur, qui a cursu aut itinere quiescunt. BURM. — *Sidus*, tempestas, quia ortus siderum et occasus tempestates concitat. Flor. II, VIII, 8, *hoc velut sidere Asiatici belli mota tempestas*. Sed Burmannus mallet *grave frigus*, quia poetæ *grave sidus* vocare solent acrem solem et inde vehementem calorem; sed hunc non convenire imbri, quia, quum ille cadat, vehementia sideris frangatur; quæ omnia frustra ab eo monita sunt.

284. *Primas ædes*, atrium. — In

« Quaque via est vobis, erit et mihi, dixit, eadem; »
Seque jacit vecors e summæ culmine turris;
Et cadit in vultus, discussique ossibus oris
Tundit humum moriens scelerato sanguine tinctam. »
Musa loquebatur : pennæ sonuere per auras;
Voxque salutantum ramis veniebat ab altis.
Suspicit; et linguæ quærit, tam certa loquentes,
Unde sonent; hominemque putat Jove nata loquutum :
Ales erat; numeroque novem, sua fata querentes,
Institerant ramis imitantes omnia picæ.
Miranti sic orsa Deæ Dea : « Nuper et istæ

penetralia corruptorum et veteratorum Musis fas aut pudor introire non permittit. *Ed.*

291. *Vecors*, injecta ei insania. — *Turris*, regia.

292. *Discussi*, pro *discussis*, ex optimo Florentino dedit Heinsius. Nostri Regii habent *discussis*. — *Tundit humum* etc. Fabulæ sensum deprehendisse sibi videtur Saffiius. Putat enim, Pyren. hunc fuisse malum poetam, qui, etiamsi alis h. e. ingenio poetico destitutus fuerit, tamen volare voluerit, et, parum procedente opera, quasi vim inferre Musis, sed qui frustra desudaverit, *der sich den Kopf vergeblich zerbrochen habe.*

294-678. *Certamen Musarum cum Pieridibus.* Pausan. Bœot. p. 765, auctor est *Pierum* Macedonem *Thespias* venisse, ibique instituisse, ut ex Thracum disciplina novem Musæ iis nominibus, quibus adhuc appellantur, colerentur. Ex aliorum autem opinione ipsum habuisse novem filias, quas Musarum nominibus insignierit. Hoc earum *certamen* e Nicandro refert etiam Anton. Lib. IX. Eo auctore Musarum cantu tota rerum natura delinita est, Pieridum contra strepitu tenebris involuta. Victæ Pierides in novem diversas aves mutantur. — *Pennæ sonuere*, auditus est clangor alarum. — *Salutantum.* Nempe aves illæ a Græcis et Romanis docebantur reddere in primis vocem χαῖρε. Persius, Prol. 8. — *Tam certa loquentes.* Sonus ille non utcumque simulabat vocem humanam, sed quam simillimus ei erat, adeo ut hominis vox credi posset. Martial. XIV, 76 : *Pica loquax certa dominum te voce saluto; Si me non videas, esse negabis avem.* Eodem sensu, supra II, 668, *certi hinnitus.* Contra Quintil. Instit. II, 1, 21, de infante, *loqui primum incerta voce tentavit.* — *Hominemque loquutum.* Heinsius malit *hominumque loquentum.* Non ingrata certe Heinsii emendatio, sed nullo Codice firmatur. *Ed.* — *Picis* autem expressior adeo loquacitas, quam psittacis. Plin. X, 42 s. 59.

300. *Orsa Deæ Dea.* Codex Regius A inserit *est*, hoc modo, *orsa Deæ est Dea.* — *Volucrem.* Regii nostri, *volucrum.* — *Victas certamine* Pieridas esse a Musis, vetus erat tra-

Auxerunt volucrem victæ certamine turbam.
Pieros has genuit Pellæis dives in arvis.
Pæonis Evippe mater fuit : illa potentem
Lucinam novies, novies paritura, vocavit.
Intumuit numero stolidarum turba sororum;
Perque tot Hæmonias, et per tot Achaidas urbes
Huc venit, et tali committunt prælia voce:
« Desinite indoctum vana dulcedine vulgus
» Fallere ; nobiscum, si qua est fiducia vobis,
» Thespiades certate Deæ; nec voce, nec arte
» Vincemur; totidemque sumus : vel cedite victæ
» Fonte Medusæo, et Hyantea Aganippe :
» Vel nos Emathiis ad Pæonas usque nivosos
» Cedemus campis : dirimant certamina Nymphæ.
Turpe quidem contendere erat; sed cedere visum
Turpius : electæ jurant per flumina Nymphæ,
Factaque de vivo pressere sedilia saxo.
Tunc, sine sorte prior, quæ se certare professa est,
Bella canit Superum; falsoque in honore Gigantas

ditio, quæ forte hoc volebat, Græcos proprie sic dictos ingenio superasse finitimos, Macedonas, etc.

302. *Pieros*. Inde *Pierides* dictæ, quo nomine interdum ipsæ Musæ insigniuntur a Pieria, ubi cultæ. *Sororum* nomina habet Anton. Lib. IX, ubi vid. Munker. — *Vocavit*, invocavit. *Juno Lucina fer opem, obsecro!* Terent. Ad. III, 1, 15. — De *Pella* et *Pæonia* mox ad versum 313. — *Hæmonia*, Thessalia. I, 568. Ejus partes *Achaia*, Pelasgiotis et Phthiotis.

307. *Tali voce.* Tam insolenti et astus plena voce nos invadit. *Ed.* — *Committunt prælia*, provocant ad certamen.

310. *Thespiades*. Sic nostri Codicibus : nonnulli, *Aonides*. — *Thespia*, oppidum juxta Heliconem. Ibi in honorem Musarum dies festi et ludi celebrabantur. Pausan. p. 761 et 771.

312. *Hyantea*. III, 146. — *Emathia*, Macedonia. Justin. VII, 1. Ejus oppidum *Pella*, patria Pieridum. Partem Macedoniæ septentrionalem *Pæonia* protegebat a Triballis. Plin. IV, 10. — *Nivosos*, quia Græcis ad septentrionem. — *Dirimant certamina*; judices sedeant certaminis. Judices *eligebantur*, sedentes cognoscebant, et *jurati* sententiam dicebant. — *Sedilia vivo saxo* etiam Æn. I, 167, in domo Nympharum.

318. *Tunc, sine sorte* etc. In certaminibus *sorte* plerumque consti-

Ponit, et extenuat magnorum facta Deorum,
Emissumque ima de sede Typhoea terræ
Cælitibus fecisse metum; cunctosque dedisse
Terga fugæ; donec fessos Ægyptia tellus
Ceperit, et septem discretus in ostia Nilus.
Huc quoque terrigenam venisse Typhoea narrat,
Et se mentitis Superos celasse figuris;
« Duxque gregis, dixit, fit Jupiter: unde recurvis

tuebatur, uter certantium *prior* diceret. Nunc una Pieridum ipsa hoc sibi arrogat. Lenzius vero sic interpungit, *tunc*, *sine sorte*, *prior*, *quæ se* etc., ut *prior* sit natu major seu maxima. Turpe autem Diis argumentum erat carminis seq. — *Ponere in honore*, reddere honoratum, commemorandis ejus virtutibus. Similiter *ponere in gratia*, Cic. Attic. V, III, II: vid. Ernesti Clav. Cic. v. *gratia*. — *Extenuat*, imminuit.

321. *Typhoeus* aut *Typhon* (Τυφωεὺς, Τυφῶν) monstrum immane, quod Terra, devictis Gigantibus magis exacerbata, e Tartaro peperit. Is et ipse cælum oppugnavit, jactisque cum sibilo et boatu candentibus saxis Deos terruit. Hesiod. Th. 820 sqq.; Apollod. I, VI, 3; Anton. Lib. XXVIII et XLVII; Schol. Æschyli ad Prom. 351; Hyg. fab. 152 et 196. E descriptione Hesiodi facile apparet, ventos procellosos, motus terræ flammasque inde erumpentes huic fictioni originem dedisse. Fuga Deorum mutatorum in Ægyptum, ubi Dii sub formis animantium colebantur, addita est, ut religio Ægyptiaca accommodaretur Græcæ. Eadem igitur tradebant sacerdotes Ægyptii. Hyginus, P. A. II, 28.

322. *Cunctosque*. Codex Basileensis, Margo Micylli, Gryphii et Bersmanni, *victosque*, quod non displicebat Heinsio. Codices nostri servant *cunctos*, quod rectius. *Ed.*

325. *Terrigenam*. Γηγενὴς dicitur etiam Æschylo. A Junone procreatur in h. in Apoll. 306 sqq., ubi hic mythus aliter narratur. Qui in aliam formam transeunt, ea *se celare* dicuntur. VI, 110, etiam *abdi*, ut, I Amor. X, 3, *plumis abditus albis*. — *Mentiri* aliquem eleganter dicitur, qui formam ejus induit. Vide Intt. ad Sil. II, 637. Quærunt autem Grammatici, utrum *mentiri* etiam res dicantur, atque τὸ *mentitus* ubique active sive neutraliter accipiendum sit, an passive in istis exemplis capiendum. Vide Schwarz. ad Plin. Pan. 81. Infra X, 159, *mendacibus pennis* de Jove in aquilam mutato. De hac Deorum transformatione vide Eratosth. Καταστ., cap. 27; Hygin. dictis locis; Anton. Lib. d. l., ubi alia, quam hic, animantia commemorantur, sub quorum figuris Dii latuerint. Neque ibi Jupiter et Juno mutantur, sed contra Minerva cum aliis Diis additur. Apollod. hoc unum habet, τὰς ἰδέας μετέβαλον εἰς ζῶα. Euseb. Præparat. Evang. p. 31, monet, ex hac Deor. transformatione ortum esse eorum cultum apud Ægyptios.

327. *Dux gregis*, hircus. — Periphrasis est arietis. Nam Jupiter se

» Nunc quoque formatus Libys est cum cornibus Ammon;
» Delius in corvo; proles Semeleia capro;
» Fele soror Phœbi; nivea Saturnia vacca;
» Pisce Venus latuit; Cyllenius ibidis alis. »
« Hactenus ad citharam vocalia moverat ora.
Poscimur Aonides: sed forsitan otia non sunt,
Nec nostris præbere vacat tibi cantibus aurem. »
« Ne dubita, vestrumque mihi refer ordine carmen, »
Pallas ait; nemorisque levi consedit in umbra.
Musa refert: « Dedimus summam certaminis uni.

in arietem commutavit; cujus rei argumentum est, quod Jupiter Ammon in Lybia sub figura arietis colitur. Confer versum 17. *Ed.* — *Cum cornibus.* Unus Argentinus et unus Heinsii, *in cornibus*, quod Burmanno doctius videtur, quam ut a librario indocto profectum fuerit. — Bene *cum cornibus*, Regii nostri. *Ed.* — *Corvus* propter divinandi dotem Apollini sacer. Nicandro auctore, in accipitrem transiit, cujus caput apud Ægyptios Soli dabatur. — *Capri* formam habebat Mendes, seu, Pan Ægyptiorum. — Ab iisdem Luna sub *felis* imagine colebatur. — *Vaccæ* cornua habebat Isis, et *ibis* symbolum erat Hermetis. Vide Jablonskii Panth. Æg. V, 2. In *piscem* Venus etiam apud Syros alio tempore transiit. Hyginus, P. A. 30; Noster, Fast. II, 461 sqq. Et omnino hæc de Typhoeo fabula apud Syros nata videtur, monente Heynio ad Apollod. d. l — *Ibis*, avis ciconiæ similis, Ægypti peculiaris, immunda, ut quæ rostro anum purget.

332. *Vocalia moverat ora*, descriptio cantus; accinerat voce citharæ. De verbo *posci* vide ad IV, 274. Sic et græce, αἰτεῖσθαι. — *Aonides* ab Aonibus, priscis Bœotiæ incolis. Modeste Musa abrumpere vult orationem et suos reticere cantus.

335. *Ordine referre* dicuntur, qui rem totam inde ab initio referunt. Longius igitur carmen auditura Pallas *consedit*. — *Levis umbra* etiam Tibul. II, v, 96, ubi Heynius hoc epitheton inde explicat, quia, foliis et fronde leviter ab aura motis, ipsa umbra micat, et contremiscit. Possis et dicere, quia umbra nullo est pondere. Propert. III, II, 1, *mollis umbra Heliconis*. Schirachius h. l. interpretatur gratam, dulcem, vertitque *den sanften Schatten*. — *Summam certaminis*, universum certamen, sicut apud Cic. Fin. II, 27, *Summa philosophiæ* est universa philosophia. — *Calliope* eligitur, Musa præstantissima, quæ res gestas Deorum atque heroum cantu celebrabat. Itaque interdum pro toto Musarum choro ponitur. Æneid. IX, 535. Infra versu 662, *maxima* vocatur. Ad dicendum prodituri vestitum componere solebant. Plinius, II, Epist. III, 2, *surgit, amicitur.* Similiter et nunc Calliope decoris causa, *capillos* (quos mulieres domi sedentes *immissos* in faciem, aut

Surgit, et immissos hedera collecta capillos
Calliope querulas prætentat pollice chordas;
Atque hæc percussis subjungit carmina nervis: »
« Prima Ceres unco glebas dimovit aratro;

sparsos per humeros et defluentes habebant, VI, 168; et Trist. I, III, 43) *colligit*, non nodo aut reticulo, sed *hedera*, doctarum frontium ornamento, quo et poetæ coronari solent. Confer Horat. I, Od. I, 29. — *Hedera*. Codex Regius B habet *hederæ*; non male, si pro *immissos*, reponatur *immixtos*. Ed.—*Prætentat chordas*, ante cantum oris pulsat, præludit, ἀνακρούεται, ἀναβάλλεται, more citharœdorum. *Retentare* chordas; supra 117. — *Querulæ* propter mollem sonum. *Querula tibia*, Horat. III, Od. VII, 30.

341. *Hymnus Musæ Cererem celebrans* pertinet ad versum 661; sed pars ejus gravissima *Raptus Proserpinæ*, cui quatuor metamorphoses insertæ, ad versum 571. *Plutoni*, Siciliam, Tiphoei motibus concussam, ambienti Cupido, matre impellente, amorem injicit. Quo facto ille e vestigio *Proserpinam*, prope Hennæa mœnia flores legentem, *rapit*, et per Cyanes, se opponere laborantis, fontem ad inferos devehit. Tum mœrens *Cyane in aquas extenuatur*. Ceres, accensis in Ætna tædis, diu noctuque per totum terrarum orbem filiam amissam quærit, atque inter errores illos *puerum* quemdam *in stellionem mutat*. Reversa in Siciliam e Proserpinæ zona, quam in Cyaneo fonte natantem videt, filiam ibi evanuisse discit. Hinc sæviens terras omnes, Siciliam in primis, sterilitate damnat. Arethusa vero et pro terra deprecatur, et prodit Proserpinam Plutonis esse conjugem. His cognitis Ceres ad Jovem querelas suas defert, qui eam solatur, sed et reddere filiam matri ea lege vult, si nullos adhuc ore cibos sumserit. Comederat autem illa septem granati grana. Quod quum *Ascalaphus* importune prodidisset, *in bubonem transformatur*. Quin etiam *Acheloi* filiæ, quæ Proserpinæ flores legenti adfuerant, quum ipsæ id expeterent, *in novam Sirenum formam transeunt*. Jupiter tandem rem ita componit, ut Proserpina singulis annis sex menses cum matre sit, totidem cum Plutone.—Hæc fabula a plurimis, sed magna varietate, tractata est. Juxta Marmor Arund. I, 14, jam sub Erechtheo aliquis, cujus nomen deletum est, carmen de ea composuit. Idem fecerat, ut e Pausan. I, 39, apparet, Pamphus. Ordine relata est in Homeri hymno in Cererem, et copiosius etiam seriore ætate a Claudiano peculiari de Raptu Proserp. carmine. Breviter eam attingunt Orpheus in Argon. 1189 sqq.; Callim. h. in Cerer. 5–17. Cf. et Apollod. I, 5, qui fere hymn. Homeric. sequitur; Hygin. fab. 146; Arnob. adv. Gentes, V, p. 173 sqq. Denuo Noster eam tractavit, Fast. IV, 339 sqq. Expressa denique erat in multis nummis aliisque monumentis. Spanhem. ad Callimachum, 9. — *Prima Ceres* etc. e Virgil. Georg. I, 147: *Prima Ceres ferro mortales vertere terram Instituit*. Conf. Noster Amor. III, 10; Fast. IV, 401. — *Dimovit*, dimo-

Prima dedit fruges, alimentaque mitia terris;
Prima dedit leges: Cereris sumus omnia munus;
Illa canenda mihi est: utinam modo dicere possem
Carmina digna Deæ! certe Dea carmine digna est.
Vasta giganteis injecta est insula membris
Trinacris, et magnis subjectum molibus urget
Ætherias ausum sperare Typhoea sedes.

vere, id est, arare instituit. *Dimovere terram* etiam, Georg. II, 513. —*Mitia*, culta, quum antea glandibus vescerentur homines. *Mite*, proprie de frugibus cultis et maturitatem consequutis. — *Sumus*, pro vulgari *sunt*, ex Berneggeriano et uno Hamburgensi, qui pro diversa lectione habet, recepit et illustravit Heinsius qui laudat Pont. I, El. 1, *quorum sumus omnia*, et infra X, 32, *omnia debemur vobis*, ubi vide notas. Sed quoniam nos ipsi hoc loco non in illis *omnibus* sumus, propterea præferrem *sunt*, nisi altera lectio doctior esset, quam ut a librario proficisci potuerit. Codex Regius A habet *sunt;* Codex B, *sumus*. — *Munus;* hinc *munifica* dicta. Et quoniam agricultura est veluti mater *legum* civilium, propterea Ceres etiam *legifera*, θεσμοφόρος.

345. *Digna Deæ*. Quum antea ederetur *digna Dea* (et sic habet Codex Regius A), Heinsius, ex Berneggeriano aliisque plurimis, prætulit *Deæ* et monuit hanc vocem posse referri ad *dicere;* idemque ad Trist. IV, III, 57, exempla congessit, quibus τὸ *dignus* adjunctum sibi habet casum secundum.

346. *Vasta giganteis* etc. Terrarum motus et subterraneorum ignium explosiones gigantibus terræ inclusis tribuere solebat fabulosa antiquitas, physica fere phænomena ex fabulis explicans. Ac Siciliæ quidem, *vastæ*, maximæ in mari Mediterraneo *insulæ*, Græcis a tribus promontoriis, ἄκραις, *Trinacris* dictæ, Noster Æschylum Prom. 351, Pindarum Od. IV, 12, sequutus tam h. l. quam IV, Fast. 491, et II, Pont. III, 23, *Typhoeum* subjicit, qui, quum in acerrimo cum Jove bello tandem fulminum vi territus per mare Mediterraneum fugere cœpisset, hac insula a Jove obrutus credebatur. Atque ita etiam Nicander apud Anton. lib. XXVIII; Apollod. I, VI, 3; Hygin. fab. 152. Secundum Homer. autem Iliad. B, 783, ille *in Arimis* jacet, id est, vel in Cilicia, vel in Syria. Sed Arimos quum nonnulli in Pithecusis insulis prope Misenum collocarent, Virgilius, Æn. IX, 715, unam ex illis Prochytam nominavit. Vide ibi Heynii Exc. *Encelado* Ætnam superimponunt Orph. Quint. Smyrn. XIV, 582; Virgil. Æneid. III, 578, et alii. Commode autem Noster rem omnem a *Typhoei* supplicio et motibus repetit; eum enim Pieris et carminis sui argumentum fecerat, et falso in honore posuerat. — *Moles*, montes et oppida, ut versu 354, *remoliri pondera terræ*. — *Sperare*. Nonnulli, *spectare;* Heinsius malebat *spirare*, id est, *affectare*, quod multis exemplis probat; eodem sensu, I, 152, *regnum affectare cælesle;* Regii

Nititur ille quidem, pugnatque resurgere sæpe;
Dextra sed Ausonio manus est subjecta Peloro;
Læva, Pachyne, tibi; Lilybæo crura premuntur;
Degravat Ætna caput; sub qua resupinus arenas
Ejectat, flammamque fero vomit ore Typhoeus.
Sæpe remoliri luctatur pondera terræ,
Oppidaque, et magnos evolvere corpore montes.
Inde tremit tellus; et rex pavet ipse silentum,
Ne pateat, latoque solum retegatur hiatu,
Immissusque dies trepidantes terreat umbras.
Hanc metuens cladem tenebrosa sede tyrannus
Exierat; curruque atrorum vectus equorum,
Ambibat Siculæ cautus fundamina terræ.

nostri Codices habent *sperare*, cui prætulerim lectionem Heinsii. *Ed.*

349. *Nititur ille quidem.* Hoc idcirco fingitur, quia Sicilia terræ motibus sæpenumero quatitur. *Ed.* —*Pugnatque.* Codex Regius A, *tentatque.* — *Dextra sed* etc. Nota sunt hæc tria Siciliæ promontoria, de quibus vide Claudian. Rapt. I, 147 sqq. — *Pelorum* (Capo Pelorus) orientem spectat, *Pachynum* (Capo Passero) meridiem, *Lilybæum* (Cap. Marsala) occidentem.—*Ausonium*, Ausoniæ seu Italiæ vicinum. — *Premuntur.* Vaticanus et unus Mediceus, *tenentur.* Regii nostri, *premuntur*, quod servandum censeo. *Ed.*

353. *Flammamque vomit Typhoeus.* Quotquot ubique montes, aut loci marini eructant incendia, aut repentibus flatibus, qui vocantur *Typhones*, et terræ motibus concutiuntur, *Typhoeo* injecta finguntur. Confer. Æneid. II; Claudian. de Raptu Proserpinæ, I; Noster, XIV. *Ed.*—*Evolvere* maluit Heinsius, pro *devolvere*, quod dant Regii nostri.

356. *Inde tremit tellus.* Sic Typhoei motus fit causa probabilis, cur Pluto e sede sua exierit ad superas auras, Cupidinisque telis vulnerari potuerit! Sequentia expressa ex Homeri Il. Υ, 61: Ἔδδεισεν δ' ὑπένερθεν ἄναξ ἐνέρων Ἀϊδωνεὺς ..... μή οἱ ὕπερθε Γαῖαν ἀναῤῥήξειε Ποσειδάων ἐνοσίχθων, Οἰκία δὲ θνητοῖσι καὶ ἀθανάτοισι φανείη. Quem locum magnificum, et Longino, 9, laudatum, expressit etiam Virgil. Æneid. VIII, 243, sed tantum in similitudine. Verum h. l. ut apud Homerum, verus Plutonis timor declaratur. Sed verba petita ex illo Virgilii, *trepidentque immisso lumine Manes.* — *Silentes* simpliciter, mortui. — *Pateat*, patescat. — *Dies*, lux. — *Trepidantes terreat*, terreat, ut trepident.

360. *Atra* omnia, quæ ad inferos pertinent. Κυανότριχας ἵππους Plutoni dat etiam Orpheus; *cæruleos* Noster, Fast. d. l. — *Equorum* illorum nomina habet Claudian. R. I, 282. — *Ambibat*, ut Jupiter mœnia mundi, II, 401.

Postquam exploratum satis est, loca nulla labare,
Depositique metus; videt hunc Erycina vagantem
Monte suo residens, natumque amplexa volucrem;
« Arma, manusque meæ, mea, nate, potentia, dixit,
» Illa, quibus superas omnes, cape tela, Cupido,
» Inque Dei pectus celeres molire sagittas,
» Cui triplicis cessit fortuna novissima regni.
» Tu Superos, ipsumque Jovem, tu numina ponti
» Victa domas, ipsumque regit qui numina ponti.
» Tartara quid cessant? cur non matrisque tuumque
» Imperium profers? agitur pars tertia mundi.
» Et tamen in cælo, (quæ jam patientia nostra est!)

363. *Depositique metus.* Codicis Regii B lectio, *depositoque metu*, simplicior et verior certe est. *Ed.* — *Erycina*, Erix, hodie S. Guilano, mons altissimus non longe a Lilybæo, Veneris *Erycinæ* templo memorabilis. Hic Venus sua sponte in Plutone amorem excitat; sed apud Claudianum, quum Jupiter constituisset Proserpinam Plutoni conjugem poscenti jungere, jubetur illam dolis perducere, ut certo die in campis ludat, Venerique comites se dant Minerva et Diana. Secundum Apollod. res fit Διὸς συνεργοῦντος. Cf. hymn. Hom. in Cer. 79. — *Vagantem*, euntem et redeuntem. II, 409.

365. *Arma, manusque meæ*, etc. Non imperat filio, sed socium regni captat argumentis blandis et fortibus. Ante oculos poeta habuit Æn. I, 664. Ibi quoque Venus Amori: *Nate, meæ vires, mea magna potentia*, per quem ego valeo et potens sum. Noster *arma* et *manus* addidit, quibus milites imperium proferunt. — *Superas*, domas; confer I, 463. — *Molire*, mitte. — *Triplex*, in tres partes divisum. — *Fortuna novissima*, sors ultima; nam fortuna tribuit sortem. Jovis sors prima exierat, novissima Plutonis, qui hinc a Senecâ, Hercul. Fur. 833, *tertiæ rex sortis* vocatur. Claudian. Rapt. I, 100: *Tertia supremæ patior dispendia sortis.*

370. *Regit qui numina ponti.* Codices nostri Regii, *qui numina terræ;* hæc lectio rejicienda videtur; namque Neptunus ponti rector tantum habetur, sicut Jupiter cæli et terræ, et Pluto *tertiæ partis mundi*, scilicet, inferorum. *Ed.*

371. *Quid cessant?* cur non adduntur nostro imperio? Claudian. I, 222, Jupiter Veneri, *cur ultima regna quiescunt?* — *Imperium profers*, extendis, amplias. — *Agitur* bene explicat Regius, in periculo versatur, ne a nobis amittatur. Sæpe Cic. *agi salutem, imperium* etc. dicit. Et bene *tertia mundi pars;* rege enim victo, totum regnum vincitur et servire cogitur. Claudian. Rapt. II, 13: Venus *jam Dite subacto Ingenti famulos Manes ductura triumpho.*

373. *Et tamen in cælo, quæ jam* etc. Heinsius, MSS. sequutus, hanc lec-

» Spernimur; ac mecum vires tenuantur Amoris.
» Pallada nonne vides, jaculatricemque Dianam
» Abscessisse mihi? Cereris quoque filia virgo,
» Si patiamur, erit; nam spes adfectat easdem.
» At tu, pro socio si qua est mea gratia regno,
» Junge Deam patruo. » Dixit Venus: ille pharetram
Solvit; et, arbitrio matris, de mille sagittis
Unam seposuit, sed qua nec acutior ulla,
Nec minus incerta est, nec quæ magis audiat arcum;
Oppositoque genu curvavit flexile cornu;
Inque cor hamata percussit arundine Ditem.

tionem concinnavit et commendavit, *et tamen in cælo quoque tanta patientia nostro Spernitur.* — Lectio Heinsiana inutilis est: verba *quæ jam patientia nostra est* satis superque intelliguntur, et emendationem non desiderant. *Ed.* — *Jam* inservit indignationi, notante Burmanno. — *Patientia*, animi lenitas, quum quis patitur et ea quæ fieri non debent, adeoque sæpe in vitio ponitur. Eleganter *qui* adhibetur in interjectionibus, aut pro *quum tantus.* — *Tenuantur*, minuuntur, quod est in variis lectionibus; v. g. in Codicibus Regiis Editoris.

375. *Pallada nonne vides.* A quibus potissimum spernatur Venus exponit; Pallas enim ac Diana perpetuam voverant virginitatem. *Ed.* — *Abscedunt* alteri, qui deserunt ejus partes. Sed nunc est, fugere alterius imperium. — *Adfectat*, concepit. — *Si qua est gratia*, solemnis formula in precibus. IV, 535; infra, 515, *si nulla est gratia matris.*

380. *Solvit*, aperit, detracto operculo, quo tegi pharetra solebat. — *Seposuit* exquisitius, quam, elegit. Vide ad Plinium, Pan. XXXVII, 4. — *Nec quæ magis* etc. Hæc verba capit, cum aliis, etiam Burmannus de certa sagitta. Male; hoc enim jam dixerat poeta; igitur alia virtus intelligi debet. Facile *audit arcum* sagitta ea, quæ habilis est, et facile regi, mitti potest. Virgil. Georg. I, 514, *neque audit currus habenas*, regi non potest. Sic cepit etiam Schirach. « Notata, inquit, sagitta subtilis. Præclara vero est descriptio Amoris sagittam mittentis; eligit de mille unam, et quidem acutissimam, certissimam, facile sequentem: atqui vero tanta cura opus erat; etenim *agitur pars tertia mundi.* » — *Nec quæ magis audiat arcum.* Sic legitur in Codice B; at Codex A, *nec quam magis audiat arcus.* Inter has lectiones non difficile est seligere; quamvis enim verbum *audire* duas habeat significationes, et in lectione Codicis A, *arcus audiat magis*, intelligendum sit, *acceptam magis habeat sagittam, et lubentius mittendam*, tamen prior lectio et sensus potior est. *Ed.*

384. *Inque cor.* Regius, *corde.* Burmannus, nec *in cor*, nec *in corde percussit* satis eleganter dictum pu-

» Haud procul Hennæis lacus est a mœnibus altæ,
Nomine Pergus, aquæ : non illo plura Caystros
Carmina cycnorum labentibus audit in undis.
Silva coronat aquas, cingens latus omne; suisque
Frondibus, ut velo, Phœbeos submovet ictus.

tat : mallet *inde cor..... Ditis*. Regii nostri habent *inque cor.*

385. *Henna* aut *Enna*, urbs in media Sicilia sita, atque hinc umbilicus insulæ dicta. Ibi Ceres tanta religione colebatur, ut illa urbs non urbs, sed fanum Cereris, omnesque cives sacerdotes istius Deæ esse viderentur. Cic. Verr. IV, 49, 50; Livius, XXIV, 39. Ex ejus urbis nemore Proserpinam esse raptam, probatissimi auctores referunt. Alii tamen, ut Pindar. Nem. A, Hygin. fab. 146, Claudian. Ætnam nominant : vid. Bruckhus. ad Propert. I, III, 1. Sunt rursus alii, qui id in Attica aut in Asiaticis terris accidisse malint. Campum Nysæum habet Homer. hymnus, occidentale Hispaniæ litus Orpheus. Vide Schol. Hesiodi, p. 303, et Spanhem. ad Callimach. h. in Cer. vers. 9. Cum Nostro placet verba Cic. Verr. IV, 48, conferre : *Raptam esse Liberam, quam eamdem Proserpinam vocant, ex Ennensium nemore... Enna autem, ubi ea, quæ dico, gesta esse memorantur, est loco præcelso atque edito : quo in summo est æquata agri planities et aquæ perennes. Tota vero ab omni aditu circumcisa atque diremta est. Quam circa lacus lucique sunt plurimi, et lætissimi flores omni tempore anni : locus ut ipse raptum illum virginis, quem jam a pueris accepimus, declarare videatur. Etenim propter est spelunca quædam, conversa ad aquilonem, infinita altitudine, qua Ditem patrem ferunt repente cum curru exstitisse, abreptamque ex eo loco virginem secum asportasse, et subito non longé a Syracusis penetrasse sub terras, lacumque in eo loco repente exstitisse : ubi usque ad hoc tempus Syracusani festos dies anniversarios agunt.* — *Pergus*. Sic vocatur etiam a Claudiano, II, 112, a quo inde a versu 100 forma loci describitur. — *Caystros*. Codex Regius B habet *Cayster*. De Caystro ejusque cycnis, vide ad II, 252. — *Labentibus*. Thuanus et unus Gronovii, *plaudentibus*, quod argumentum Heinsius judicat. Regii nostri, *labentibus*. — *Labentes undæ*, ipse fluvius. — *Audit*. Burmannus non omnino rejicit *edit*, quod Francofurtensis habet, quia *audiat* modo præcessit. Codex Regius B, *edit*; at jure servavi *audit*. Ed.

388. *Silva coronat aquas*. Etiam Orpheus ibi memorat fuisse ὕδωρ τε καὶ μέγα ἄλσος. — *Cingens latus omne, suisque* etc. Sic Codex A, at notanda lectio Codicis B, *quas cingens velat ubique* : unde ista fluxerit, nescio; sed displicet *aquas, quas*, etsi hæc tautologia apud poetas non sine exemplo sit : displicet etiam *coronat aquas ... velat frondibus*; quæ verba eumdem sensum fere præstant : unde rejicienda hujus Codicis B lectio. *Ed.* — *Velum* intelligitur, quod in Amphitheatris expansum spectatores a solis verberibus defendebat. Juvenal. IV, 122. — *Ictus* ex Neapolitano, secundo Mediceo et uno Palatino bene adoptavit Heinsius; vulgo legebatur *ignes*, quod habent

Frigora dant rami, Tyrios humus humida flores,
Perpetuum ver est: quo dum Proserpina luco
Ludit, et aut violas, aut candida lilia carpit;
Dumque puellari studio calathosque sinumque
Implet, et æquales certat superare legendo;
Pæne simul visa est, dilectaque, raptaque Diti:
Usque adeo properatur amor! Dea territa mœsto
Et matrem, et comites, sed matrem sæpius, ore
Clamat; et, ut summa vestem laniarat ab ora,
Collecti flores tunicis cecidere remissis:
Tantaque simplicitas puerilibus adfuit annis;

nostri Regii, sed Heinsio et docto Gierig. adsentior. *Ed.* — *Ictus* Soli frequenter tribuuntur; radii enim ejus sunt veluti tela, quæ percutiunt et verberant corpora. Horat. II, xv, 9, *ramis laurea fervidos Excludit ictus.* — *Tyrios*, pro *varios*, Heinsius ex Florentino S. Marci, Neapolitano et secundo Mediceo dedit. *Tyrios flores.* Eodem sensu dicitur *Tyrius crocus*, *Tyria chlamys*, *Tyrius torus*, *Tyrius fucus*; et in libro IX, *Tyrios imitata colores* etc.; et libro X, *Tyrioque nitentior ostro flos oritur.* Ed. — Arnobius dat *purpureos;* id est, omnino pulchros; etenim *Tot fuerant illic, quot habet natura, colores*, Fast. d. l. 429, ubi copia istorum florum recensetur.

392. *Ludit, et aut violas*, etc. In eo consentiunt omnes, raptam Proserpinam, quum *flores legeret*, a quo non differt alterum *ludere*, quod de omni opera non seria ponitur. Jam Pamphus scripserat, raptam eam esse παίζουσαν καὶ ἄνθη συλλέγουσαν, eamque deceptam esse, non *violis*, sed *narcissis*. Pausan. IX, p. 173. Similiter Hom. hymn. in Cer. 5, παίζουσαν ἄνθεα τ' αἰνυμένην. Tum *narcissus* eximiæ pulchritudinis, quem decerpserit, commemoratur. Cf. Sch. Sophocl. ad Œd. Col. 647. In nummis ab Ennensibus in memoriam hujus raptus cusis et *violæ* flos cernitur. Spanhem. ad Callim. 15. Schirachius monet, dulcedinem versui inesse, natam ex repetita litera *a*, idque factum esse ex imitatione Virgilii: *Mollia luteola pingit vaccinia caltha.*

393. De *calathis*, vide ad IV, 10. Inserviebant etiam floribus collectis. — *Æqualium* Nympharum catalogum hymn. Hom. 418, habet. Ex iis infra *Sirenes* commemorantur. De *certamine* illo Claudian. II, 137: *Æstuat ante alias avido fervore legendi ... Nunc calathos implet, nunc sese ignara coronat, Augurium fatale tori.*—Celeritas raptus bene notatur verbis *Pæne simul* etc., in quibus etiam numerum observa. Dictum hoc ad illud Cæsaris, *Veni, vidi, vici.* — *Properatur amor*, propere satisfit amori.

397. *Matrem*, quæ in hym. Hom. etiam audit ejus vocem. De illa *summa ora* vide ad III, 480.—*Simplicitas* nunc in eo cernitur, quod

Hæc quoque virgineum movit jactura dolorem.
Raptor agit currus, et nomine quemque vocatos
Exhortatur equos; quorum per colla jubasque
Excutit obscura tinctas ferrugine habenas;
Perque lacus altos, et olentia sulfure fertur
Stagna Palicorum, rupta ferventia terra;
Et qua Bacchiadæ, bimari gens orta Corintho,
Inter inæquales posuerunt mœnia portus.
» Est medium Cyanes, et Pisææ Arethusæ,
Quod coit angustis inclusum cornibus, æquor.
Hic fuit, a cujus stagnum quoque nomine dictum est,

minutiarum quoque curam habebat puella. Sed fictum hoc contra naturam; summus enim terror tali simplicitati adversatur.

402. *Nomine quemque.* II, 192. — *Exhortatur.* III, 242. — *Ferruginea* omnia inferna. Vide Heinsium; *ferrugineus amictus* Plutonis apud Claudianum, II, 275.

405. *Perque lacus altos.* Diomedes, p. 304, legit *Perque locos sacros.* — *Olentia sulfure* vituperat idem Diomedes, p. 304, quum *olere sulfur, unguentum* latine dicatur. Sed bene Heinsius monet, et exemplis comprobat, etiam ablativum subinde addi verbo *olere;* et Ovidium, amphibologiæ vitandæ causa, maluisse *sulfure*, quam *sulfura.* Capoferreus autem contendit, eum scripsisse, *olenti a sulfure;* essent enim *olentia* et *ferventia* duo epitheta ejusdem substantivi. At quis duo epitheta sic juncta vituperet? Stagna illa erant et ferventia et olentia. — *Palici,* gemini fratres, Jovis et Thaleæ nymphæ filii, de quibus Diod. Sic. XI, 89; Macrob. V, 19. Ab his *Palica* urbs dicta, juxtaque eam *Palicorum lacus*, λίμνη Παλίκων, Παλικινὴ κρήνη, κρατῆρες Παλίκων. Habebat aquas sulfureas, et emittebat gravem odorem, ut tradunt Stephanus Byz. Strabo, et alii.

407. *Bacchiadarum*, qui a Bacchia vel Bacchide genus ducebant, inclyta familia summam apud Corinthios potestatem obtinuit; sed sive ob luxuriam, sive ob affectatam tyrannidem, a Cypselo expulsa est. Ælian. V. H. I, 19; Pausan. Corinth. p. 120; Schol. Apollon. Rh. ad IV, 1212. — *Bimaris*, διθάλασσος, quæ a duobus maribus cingitur, Ionio et Ægæo. Facta hæc vox videtur ab Horat. I, Od. VII, 2, ubi vid. J. Dousa. — *Mœnia*, Syracusas intelligit, easque designat a duobus *portibus*, quorum alter amplior multo altero. Sic *inæquales.*

409. *Arethusa*, fons Syracusis maxime memorabilis, qui in modum justi fluvii e terra prorumpit: vide Cic. Verr. IV, 53. Cur *Pisæa* dicatur, infra apparebit e vers. 487 et 494. — *Medium Cyanes*, inter Cyanen et Arethusam, ut infra, 644, *medium cœli terræque*, et Horat. II, Od. XIX, 28, *medius pacis et belli.* Lenzius vero ita jungit ver-

Inter Sicelidas Cyane celeberrima Nymphas;
Gurgite quæ medio summa tenus exstitit alvo,
Agnovitque Deum: « Nec longius ibitis, inquit:
» Non potes invitæ Cereris gener esse; roganda,
» Non rapienda fuit: quod si componere magnis
» Parva mihi fas est, et me dilexit Anapis:
» Exorata tamen, nec, ut hæc, exterrita nupsi. »
Dixit; et, in partes diversas brachia tendens,
Obstitit: haud ultra tenuit Saturnius iram;
Terribilesque hortatus equos, in gurgitis ima
Contortum valido sceptrum regale lacerto
Condidit: icta viam tellus in Tartara fecit;
Et pronos currus medio cratere recepit.
At Cyane, raptamque Deam, contemtaque fontis
Jura sui mœrens, inconsolabile vulnus

ba, *Est medium æquor, quod cornibus Cyanes et Arethusæ inclusum coit.* Quæ includunt portus aut sinus, *brachia* alibi solent dici et *crura*, nunc a forma *cornua*. Iis, quoniam sunt *angusta*, *mare coit*, coercetur in angustum spatium. Vid. Cicer. Verr. IV, 52. Arethusa erat in insula urbis. Ea disjuncta mari angusto.—*Cyane Nympha* fuit in comitibus Proserpinæ secundum Claud. II, 61.—*Exstitit*, repente prodiit. —*Summa tenus alvo*, ut solent numina aquarum natare. —*Cereris*. Heinsius malebat *Cereri*.

417. *Anapis* seu *Anapus*, fluvius, qui, ubi Cyanen recepit, in portum majorem Syracusarum se exonerat. II, ex P. 10, 26: *Quæque suis Cyanen miscet Anapus aquis.* Sed ex illa aquarum conjunctione matrimonium fecerunt poetæ. — *Exterrita*, vi coacta.

420. *Tenuit*, retinuit, compressit.— *Sceptrum trabale* ei dat Claudianus, II, 172. Id *contorquetur*, quum, tanquam hasta emittenda, lacerto libratur. — *Condere*, trudere, quemadmodum ensis in corpus *condi* dicitur. Etiam de loco, quo Proserpina deducta in Tartarum, variæ erant sententiæ. Per Ætnæ hiatum quemdam id factum plures tradebant, idemque etiam hodie spelunca Proserpinæ vocatur. Vid. Brydonii Itinerar. tom. I, p. 189. In h. Orph. in Plut. abducitur per antrum Atticæ. Claudian. II, 307: Raptor *Tænara intrat.* Scilicet plures speluncæ reperiebantur, per quas descensus ad inferos patere credebatur.

426. *Vulnus*, dolorem, ut *æternum vulnus*, Virgil. Æneid. I, 36. Similiter ἕλκος apud Græcos. Sed *vulnus* nec proprie, nec adeo tropice

Mente gerit tacita, lacrimisque absumitur omnis:
Et, quarum fuerat magnum modo numen, in illas
Extenuatur aquas: molliri membra videres,
Ossa pati flexus, ungues posuisse rigorem;
Primaque de tota tenuissima quæque liquescunt,
Cærulei crines, digitique, et crura, pedesque;
Nam brevis in gelidas membris exilibus undas
Transitus est: post hæc tergumque, humerique, latusque,
Pectoraque in tenues abeunt evanida rivos:
Denique pro vivo vitiatas sanguine venas
Lympha subit; restatque nihil, quod prendere possis.
» Interea pavidæ nequicquam filia matri
Omnibus est terris, omni quæsita profundo.
Illam non rutilis veniens Aurora capillis
Cessantem vidit, non Hesperus; illa duabus
Flammifera pinus manibus succendit ab Ætna;

bene dicitur *inconsolabile*. — *Tenuatur* melius, quam, mutatur, transit. Exquisitius etiam Virg. Georg. IV, 410, *in aquas tenues dilapsus abibit*, quod Noster mox, versu 435, expressit. — *Molliri*, ut cera liquescens. — *Pati flexus*, fieri flexibilia. Mox argutatur et ingenio abutitur in *tenuissimis* illis et *brevi* earum *transitu* in aquas; tum quod *vitiatas* prius memorat venas. Melius Claudian. III, 245, mœrens Cyane *tacito læsa veneno Solvitur in laticem; subrepit crinibus humor, Liquitur, in roremque pedes et brachia manant.*

438–461. *Ceres, Proserpinam quærens, puerum quemdam mutat in stellionem* seu *lacertam*. Hæc etiam Anton. XXIV, e Nicandro refert, quem eumdem confer etiam in Theriac. 484 sqq. Paulo aliter et turpiuscule ex Orpheo, fragm. 16, rem narrant Clemens Alex. Paran. p. 13, et Arnob. adv. Gent. V, p. 174. — *Pavor* ille matris, Fast. d. l. 455 sqq. describitur. — Ut hic *terræ* et *profundum*, sic a Callimach. tota terra et omnes fluvii commemorantur. Secundum hymn. Hom. errat novem dies. — *Flammifera* ex uno suo dedit Heinsius; vulgo, *flammiferas*; primus Gronovii, *flammigenis*. Codex Regius B, *flammigeras*. — *Pinus* possent esse faces, ut sæpe. Et Apollod. μετὰ λαμπάδων; Arnob. *faces geminas*. Sed Ceres integras arbores gestavit. Fast. 493, *accendit geminas pro lampade pinus*. Auctore Claud. III, 376, duas cupressus eum in usum succidit, easque complectitur, sicut sunt. Cic. Verr. IV, 48, *tædas* vocat. Sed *tæda* etiam hodie Siculis vocatur genus arborum, quæ non nisi in Ætna nascuntur, et quarum

Perque pruinosas tulit irrequieta tenebras.
Rursus, ut alma dies hebetarat sidera, natam
Solis ad occasum, Solis quærebat ab ortu.
Fessa labore sitim collegerat, oraque nulli
Colluerant fontes; quum tectam stramine vidit
Forte casam, parvasque fores pulsavit: at inde
Prodit anus; Divamque videt, lymphamque roganti
Dulce dedit, tosta quod coxerat ante polenta.
Dum bibit illa datum, duri puer oris et audax
Constitit ante Deam; risitque, avidamque vocavit.

lignum resinosum egregias præbet faces: vid. Brydon. d. l. p. 189. Ipsa Dea inde *tædifera*. — *Ab Ætna*, Ætnæ ignibus. Petron. 89, *ab aris accendit faces*. Quomodo ab Ætna accenderit, ex suo commento narrat Claudian. III, inde a versu 392.

443. *Perque pruinosas* etc. Noctu et interdiu quæsivit filiam. — *Dies*, s. sol clariore sua luce *hebetat*, obscurat sidera, ut non appareant. Similiter fere, II Amor. VI, 20, psittacus *virides pennis hebetat smaragdos*. Sed Schirach. alius generis veneres in h. v. deprehendit. « *Hebetare sidera*, inquit, dicitur *dies*, ubi tepidum est vesperæ tempus, vacans æstu calentis solis. Valde poetice! »

446. *Sitim collegerat*. Olim edebatur *sitim conceperat*; sed jam Ciofanus ex duobus suis et Abb. *collegerat* protulit, idemque plurimis aliis comprobatum recepit Heinsius. Nostri Regii, *conceperat*. — *Colligere sitim*, contrahere, etiam reperitur apud Virgilium, in Georg. III, 327; Horatius, IV, Od. XII, 13: *adduxere sitim tempora*. De siti Cereris multa apud Veteres; confer Callim. VII, XII, 17. In h. Homer. a Metanira, Celei Eleusinii conjuge, primum recreatur potu, postquam a Iamba, Metaniræ famula, exhilarata erat.

447. *Colluerant*. Multi, *polluerant*; unde Heinsius conjecturat *proluerant*, nostri Regii, *colluerant*. — *Colluere* raro ita occurrit de bibente; durius multo apud Lactantium, in argumento, *Aquam, ad colluendum jejunium, porrigere*. — *Quum tectam*. Nostri Regii, *contectam*. — *Prodit anus*. Hæc anus a Nicandro Misma, ab aliis Baubo vocatur. — *Roganti*. Regii nostri, *petenti*.

450. *Dulce* absolute positum, ut τὸ γλυκὺ Græcis. — *Tosta*, pro *testa*, correxit Barthius. — *Polenta*; ab Orpheo, in fragment. vocatur κυκεὼν, cinnus, potio confecta e tosta polenta, melle, vino, floribus, herbisque variis. Vide Munker. ad Lactant. argument. Fischeri Indicem; Theophrastem, in κυκεών. Arnob. d. l., *oggerit potionem, Cinnum, cyceonem quam nuncupat Græcia*; idemque e Clemente addit, in Mystarum symbolis fuisse: *jejunavi, atque ebibi cyceonem*. Cyceonem Ceres juxta Antonin. d. l. ebibit ἀθρόως, id est, ἀμυστὶ, uno spiritu, adeoque *avide*. — *Puer*, filius Mis-

Offensa est; neque adhuc epota parte, loquentem
Cum liquido mixta perfudit Diva polenta.
Combibit os maculas; et, qua modo brachia gesseit,
Crura gerit: cauda est mutatis addita membris;
Inque brevem formam, ne sit vis magna nocendi,
Contrahitur; parvaque minor mensura lacerta est.
Mirantem, flentemque, et tangere monstra parantem
Fugit anum, latebramque petit; aptumque colori
Nomen habet, variis stellatus corpora guttis.
» Quas Dea per terras, et quas erraverit undas,
Dicere longa mora est: quærenti defuit orbis.
Sicaniam repetit; dumque omnia lustrat eundo,
Venit et ad Cyanen: ea, ni mutata fuisset,
Omnia narrasset; sed et os, et lingua volenti

mes secundum Nicandrum. — *Durum os*, signum impudentiæ.

455. *Combibit os maculas*, exquisitius, quam, attraxit, accepit. Anton. ἐγένετο ποικίλος. — *Et, qua modo.* Codices nostri Regii, *et quæ modo.* Hæc lectio satis genuina recipi potest. *Ed.* — *Nocendi.* Codex Regius B, *loquendi*, quod forte non rejiciendum, quia, ut ex loquacitate malum venit, si minuitur loquendi potestas, minuitur quoque facultas nocendi. *Ed.*

459. *Monstra* mirabiliter exprimit mutatam formam. — *Aptum colori*; *stellio* enim genus lacertæ. Maculæ passim vocantur *guttæ*. Quum stellio Græcis ἀσκάλαβος diceretur (vide Schol. Nicandri ad Alex. 128), Mellmannus putat, hanc metamorphosin ortam esse ex confusione cum transformatione sequente, vers. 539, aut ad exemplum ejus fictam.

462-550. *Quas Dea per terras*, etc. Ceres quum ex Arethusa cognovisset raptum Proserpinæ, Jovem supplex adit, qui ea lege filiam repeti posse pronunciat, si nullos gustaverit cibos. *Ascalaphus* autem, qui eam comedentem viderat, remque indicaverat, mutatur in bubonem. — *Erraverit.* Errores illos describunt hymn. Hom. 43 sqq.; Callim. VIII; Apollod. I, v, 1; Noster ipse, Fast. 455 sqq. — *Dicere longa mora est.* Vossius dat *Longa referre mora est*, quod probat Heinsius. — Nostri Regii habent *Dicere.* — *Defuit orbis*, nulla superfuit pars orbis terrarum, ubi quæreret. — *Sicania*, a Sicanis, qui ex Iberia immigraverant. Thucyd. VI, 2. — *Ea, ni mutata fuisset.* Codex Regius A, *quæ ni mutata fuisset.* Non præstantior lectio propter præcedentia vocabula *quas* bis, *quærenti, dumque*; ea nempe repetitio frequentior et minus grata videretur. *Ed.* — *Omnia narrasset*, nempe mutatis manet sensus pristinus.

Dicere non aderant, nec, quo loqueretur, habebat.
Signa tamen manifesta dedit; notamque parenti,
Illo forte loco delapsam gurgite sacro,
Persephones zonam summis ostendit in undis.
Quam simul agnovit, tanquam tum denique raptam
Scisset, inornatos laniavit Diva capillos;
Et repetita suis percussit pectora palmis.
Nec scit adhuc, ubi sit; terras tamen increpat omnes;
Ingratasque vocat, nec frugum munere dignas,
Trinacriam ante alias, in qua vestigia damni
Repperit: ergo illic sæva vertentia glebas
Fregit aratra manu; parilique irata colonos
Ruricolasque boves leto dedit; arvaque jussit

467. *Dicere non aderant.* Ne ineptæ tautologiæ reus sit Ovidius, Schirachius *adsunt* interpretatur, adjuvant, ut verbum translatum h. l. sit a patronis causarum, qui verba faciunt pro reis. Non tamen opus est illa interpretatione. Sensus: Nec aliud instrumentum habebat, quo vocem emitteret. — *Quo loqueretur.* Frustra Codex Regius B habet *qua loqueretur; lingua* subaudiri non potest; non *lingua* solum, sed et *os* quoque deerat; quare vocula *qua*, generis feminini, non potest recipi. *Ed.*

469. *Illo forte loco delapsam gurgite.* Burmannus legebat cum Excerptis Langermanni, *Illo forte diu, delapsam in gurgite.* Nostri Regii habent præpositionem. — *Persephones zonam;* e *zona* reperta Ceres didicit, ibi evanuisse filiam. Itaque fonti per signa loquenti hoc indicium tribuitur. Aliter de Cyane Claudian. III, 255. — *Zona* soluta et amissa, proprium indicium virginis raptæ et delibatæ. Hic legatur quod habet Firmicus de rustico quodam, cui propter divitias Pluton fuit nomen, raptore Proserpinæ; qui, ne prehenderetur a Cereris manu armata ipsum insequente, vehiculum egit per medium lacum Pergum, inibique periit, cum virgine submersus. *Ed.*

473. *Repetit.* Vide, IV, 733: *Ter quater exegit repetita per ilia ferrum.*

476. *Vestigia*, zonam ut modo, versu 468, *Signa tamen manifesta dedit*, etc. — *Damni*, filiæ amissæ; XII, 16, *matrem circum sua damna volantem.* Jam sævit in terram, ut, II, Phœbus in equos solares, et ut ille recusat solem diutius vehere, sic nunc et Ceres muneri suo deest. Etiam in hymno Hom. 305 seqq., ejus et mœrentis filiam et irascentis Jovi culpa, terra nullas fert fruges, agricolarum labor irritus est, parumque abest, quin genus humanum fame pereat. Cf. Diodor. Sic. V, 5.

478. *Parilique irata.* Ut fregerat aratra, sic *pariter* interfecit agricolas et tauros laborum socios: in omnia sæviebat gravi furore percita. Codex

Fallere depositum, vitiataque semina fecit.
Fertilitas terræ, latum vulgata per orbem,
Cassa jacet : primis segetes moriuntur in herbis :
Et modo sol nimius, nimius modo corripit imber :
Sideraque, ventique nocent; avidæque volucres
Semina jacta legunt : lolium, tribulique fatigant
Triticeas messes, et inexpugnabile gramen.
» Tum caput Eleis Alpheias extulit undis;

Regius B, *parilique ætate;* sed hæc lectio est ingrata; qui enim sunt isti *coloni parili ætate,* et cur *parili ætate?* Unde mendosum hunc locum, saltem in nostro Codice, suspicor. *Ed.*

480. *Fallere depositum.* Depositum dicitur quidquid apud aliquem custodiæ gratia collocatur. Est vero figurata et poetica locutio, eo quod ager *fallit,* non reddendo *semina* credita atque in sinu ejus *deposita;* Horatius, III, Od. 1, 30, *fundusque mendax.* Ed.

481. *Fertilitas terræ* Siculæ, Leontinorum imprimis camporum, a Diodoro, Plinio aliisque tantopere celebrata, *vulgata* sane est. Atque nostris etiam temporibus terra illa multis eximiæ fertilitatis suæ speciminibus accusat inertiam incolarum, ut passim queritur Brydon. Itaque et hodie dicere licet, fertilitas illa *cassa jacet,* id est, vacat. — *Cassa jacet.* Heinsius, ex Arondel. qui sic pro diversa lectione dederat, prætulit *sparsæ* vulgatæ lectionis. Nostri Regii habent quoque *sparsa,* sed *fertilitas sparsa* non sonat recte. *Ed.* — De vocabulo *cassus* vide Heinsium, ad Fastor. VI, 406. — *Primis in herbis,* quum teneræ adhuc herbæ sunt. *Tenera in herba* dixit Virg.; conf. infra X, 209.

484. *Sideraque, ventique.* Codex Regius A, *sidera cui* etc. Vide quæ diximus ad III, 530, et IV, 10. Hic locus confirmat τὸ *que* produci cæsura. *Ed.* — *Avidæ volucres,* improbus anser, Strymoniæque grues, Virgil. Georg. I, 119. — *Semina legere,* σπέρματα συλλέγειν, proprie de his avibus, quæ inde σπερμολόγοι dictæ. Foesii Œcon. Hipp. p. 348. — *Lolium,* germanice *Trespe.* — *Tribulus,* germanice *Burzeldorn,* in Italia frequens. — *Fatigant* exquisite, impediunt segetem surgere conantem, eam coercent. Plin. III, Ep. XIX, 6 : *felicitas terræ fatigatur imbecillis cultoribus.* Virgil. Georg. I, 153 : *interque nitentia culta, Infelix lolium et steriles dominantur avenæ.*

487. *Alpheus,* hodie *Carbon,* ubi *Elidem* irrigavit, mari Peloponnesiaco infunditur, sed sub mari procurrere, atque in Sicilia, prope Syracusas, in Ortygia insula, cum Arethusa (quæ inde *Alpheias*) aquas suas confundere credebatur. Senec. Nat. Quest. III, 26; Strabo, V. p. 270; Pausan. Eliac. p. 390, qui rem comprobat auctoritate Delphici oraculi. Idemque error etiam nunc tenet multorum Siculorum mentes. Arethusæ autem Noster ipse et oratoris deprecatorisque, ut Telluri II, 272 sqq., et indicis

Rorantesque comas a fronte removit ad aures;
Atque ait: « O toto quæsitæ virginis orbe,
» Et frugum genetrix, immensos siste labores;
» Neve tibi fidæ violenta irascere terræ.
» Terra nihil meruit; patuitque invita rapinæ.
» Nec sum pro patria supplex: huc hospita veni.
» Pisa mihi patria est; et ab Elide ducimus ortum.
» Sicaniam peregrina colo; sed gratior omni
» Hæc mihi terra solo est: hos nunc Arethusa penates,
» Hanc habeo sedem; quam tu, mitissima, serva.
» Mota loco cur sim, tantique per æquoris undas
» Advehar Ortygiam, veniet narratibus hora
» Tempestiva meis; quum tu curisque levata,
» Et vultus melioris eris: mihi pervia tellus
» Præbet iter; subterque imas ablata cavernas

partes dedit. Optime autem, ut e vers. 504 sqq. apparet, ei indicium tribuitur. In h. Homer. 74, quem Noster, Fast. IV, 583, sequitur, rem Sol prodit; apud Apollodorum, Hermionenses, quia ad Hermionem Argolidis descensum ad inferos esse putabant. — *Comas a fronte removit* etc. Eorum qui ad dicendum prodeunt, gestus aliquis notari solet; II, 272; et supra, versu 338. Hæc *removet comas*, ut IV, 474, Tisiphone colubras. — *Rorantes*. I, 339.

490. *Genetrix*, Dea. Dii earum rerum *genitores*, quarum curam gerunt. — *Meruit*, malo sensu, ut II, 279. — *Nec sum pro patria* etc. Ita sibi viam pandit ad Arethusæ fata in sqq. narranda. Sed loquacior paulo est in verbis. — *Huc hospita veni... Sicaniam peregrina colo... hos nunc* etc. Similiter, I, 574, peccatum.

494. *Pisa mihi patria*. Pisa Arcadiæ oppidum, juxta quod Alpheus fluvius labitur. *Ed.*

499. *Ortygiam*. Syracusæ quum quatuor haberent partes, earum una, in insula sita, *Ortygia* dicta est, eaque pars hodie etiam restat: vid. Brydon. p. 221. In ea fons Arethusa. Cic. Verr. IV, 52; Virg. Æneid. III, 692: *Sicanio prætenta sinu jacet insula contra Plemmyrium undosum: nomen dixere priores Ortygiam. Alpheum fama est huc Elidis amnem Occultas egisse vias subter mare, qui nunc Ore, Arethusa, tuo Siculis confunditur undis.* — *Narratus* nove dictum, ut supra *erratus*. — *Hora tempestiva* mox veniet versu 573. — *Melioris*, lætioris. Sic et VIII, 677, *vultus boni*. — *Pervia tellus*, canales subterranei. — *Imas*. Unus Moreti, *cavas*, quod rectius videtur Heinsio; sed *cavæ cavernæ* merito displicent Burmanno. Præterea in *imas* causa est, cur Are-

» Hic caput attollo; desuetaque sidera cerno.
» Ergo, dum Stygio sub terris gurgite labor,
» Visa tua est oculis illic Proserpina nostris.
» Illa quidem tristis, nec adhuc interrita vultu;
» Sed regina tamen, sed opaci maxima mundi;
» Sed tamen inferni pollens matrona tyranni. »
» Mater ad auditas stupuit, ceu saxea, voces,
Attonitæque diu similis fuit; utque dolore
Pulsa gravi gravis est amentia, curribus auras
Exit in ætherias: ibi toto nubila vultu
Ante Jovem passis stetit invidiosa capillis:
« Proque meo supplex venio tibi, Jupiter, inquit,
» Sanguine, proque tuo: si nulla est gratia matris,
» Nata patrem moveat: neu sit tibi cura, precamur,
» Vilior illius, quod nostro est edita partu.
» En, quæsita diu tandem mihi nata reperta est:

thusa Proserpinam cernere potuerat. — Nostri Regii habent quoque *imas*. — *Desueta*; quæ cernere desuevi, diu non vidi, dum sub terra labor *Stygio gurgite*, ibi, ubi Styx.

507. *Sed regina... sed... sed.* De hac repetitione vide ad versum 17. — *Maxima* substantive, domina. Matrem consolatura amplificat dignitatem filiæ. —Etiam in *matrona*, conjux, aliquid dignitatis est.—*Pollentiam* ejus Plato ipse in h. Homer. 365 sqq. describit. Claudiano, I, 3, *profunda Juno* dicitur; Virg. Æneid. VI, 138, *Juno inferna*, et a Nostro XIV, 115, *Averna Juno.*

511. *Amentia.* Eo habitu expressa est in monumento antiquo, quod exhibet Spanhem. ad Callim. d. I. Amentiam remissam sequutus est *dolor.* — *Toto nubila.* Heinsius mallet *moto squallida*, quia fragmenta Boxh. habent *pallida.* — Regii nostri habent *toto nubila.* — *Nubila vultu*, mœsta, dixit etiam Statius Sylv. III, v, 11. Noster, V, Trist. III, 14, *nubila Parca nascenti fuit.* Græci poetæ mœstis tribuunt ὀφρύων νεφέλην aut νέφος: vide Sophoclem, Antig. 532; Euripidem, Hipp. 173. Confer mox similitudinem vs. 570. In h. Homeri, Jupiter ipse, sterilitate terræ commotus, primum Irin, mox omnes deinceps Deos demittit cælo, qui Cererem ad concilium Deorum revocent. Illa vero negat se redituram aut fruges terris reddituram, ante quam filiam vidisset. Ea igitur ex Orco dimittitur.—*Invidiosa,* odio Plutonis plena.

517. *Edita partu.* Medicus, *prodita*, quod elegantius videtur Burmanno. Regii nostri, *edita.*

518. *En*, *quæsita* etc. Confer I,

» Si reperire vocas, amittere certius; aut si,
» Scire ubi sit, reperire vocas: quod rapta, feremus:
» Dummodo reddat eam; neque enim prædone marito
» Filia digna tua est; si jam mea filia digna est. »
Jupiter excepit: « Commune est pignus onusque,
» Nata, mihi tecum: sed, si modo nomina rebus
» Addere vera placet, non hoc injuria factum,
» Verum amor est; neque erit nobis gener ille pudori;
» Tu modo, Diva, velis. Ut desint cetera, quantum est
» Esse Jovis fratrem! quid, quod nec cetera desunt,
» Nec cedit nisi sorte mihi? sed, tanta cupido
» Si tibi discidii est, repetet Proserpina cælum;
» Lege tamen certa, si nullos contigit illic
» Ore cibos; nam sic Parcarum fœdere cautum est. »
» Dixerat: at Cereri certum est educere natam.
Non ita fata sinunt; quoniam jejunia virgo
Solverat; et cultis dum simplex errat in hortis,

653–655. — *Reperta est*, scio, ubi sit. — *Certius*; Heinsius conjecturat *verius*. – Nescio quo redeat ista conjectura, quam firmant nulli Codices. *Ed.* — *Certius*, quia jam nullus inde reditus.

523. *Pignora* parentum dicuntur liberi ob amorem; *onera*, propter curæ molestias. Sensus: Ego, æque ac tu, tam amare filiam, quam saluti ejus prospicere, debeo. — *Neque erit* etc. In h. Homer. 83. sqq. Sol Cererem sic solatur laudibus honorificæ affinitatis, οὔ τοι ἀεικὴς γαμβρὸς ἐν ἀθανάτοις πολυσημάντωρ Ἀϊδωνεύς.

527. *Ut desint*, ponamus deesse, *cætera*, quæ generum commendant, regnum scilicet. — *Sorte.* Vide ad versum 368. — *Discidii*, divortii. — *Repetet.* Codex Regius A, *repetat*, forte vividius. *Ed.* — *Si nullos* etc. Lex fatorum erat, ut nemini ex inferis redire liceret, qui ibi aliquid gustasset. — *Fœdus*, ordo et cursus rerum constans, h. l. quem Parcæ, tanquam ex composito, constituerant. Claud. III, 4, *fœdera mundi*, constans ordo, quo mundus regitur.

535. *Solverat; et cultis.* Tres, *solverat irriguis*; Heinsius conjecturat *et riguis*, id est, quos rivus intersecabat. Nostri Codices, *cultis*, quod epitheton otiosum videtur; lectio trium codicum citatorum et Heinsii emendatio non adspernanda. *Ed.* — *Cultos* illos *hortos* inferorum describit Homerus, Od. Λ, 589. Ibi arbores frugiferæ, piri, mali, ficus, oleæ, etiam ῥοιαί, mali punicæ. — *Simplex*, nihil mali suspicans. — *Errat*, ambulat. — *Pœniceum pomum*, malum punicum sive granatum.

Pœniceum curva decerpserat arbore pomum,
Sumtaque pallenti septem de cortice grana
Presserat ore suo; solusque ex omnibus illud
Viderat Ascalaphus, quem quondam dicitur Orphne
Inter Avernales haud ignotissima Nymphas,
Ex Acheronte suo furvis peperisse sub antris:
Vidit, et indicio reditum crudelis ademit.
Ingemuit regina Erebi; testemque profanam
Fecit avem; sparsumque caput Phlegethontide lympha
In rostrum, et plumas, et grandia lumina vertit.
Ille sibi ablatus fulvis amicitur ab alis;
Inque caput crescit, longosque reflectitur ungues,

Hinc Thesmophoriazusæ, quæ sacra faciebant Cereri legiferæ, abstinebant a malis punicis. — *Cortex pallens* recte dicitur; nam *pallere* de auri etiam colore usurpatur. — Hoc loco *septem grana*, sed Fast. IV, 607, non nisi *tria*. — De *cortice* illo confer X, 736. In h. Homeri, 372, Pluto ipse, dimittere Proserpinam jussus, tale *granum* ei edendum dat, cujus vis erat, ut puella ne apud Superos maneret, sed ad conjugem rediret. Sic et Apollodorus.

539. *Viderat Ascalaphus*, etc. Apud Apollod. lib. I, d. l. Ceres Ascalapho, Acherontis et Gorgyræ filio, quod gustationem illam testatus erat, superimponit saxum; sed liberatum eum inde ab Hercule mutat in ὦτον, seu parvam noctuam. — *Orphne*, ὄρφνη, tenebræ. — *Furvis sub antris*. In hoc loco varietas Codicum: alii habent *fulvis*; alii, *silvis*; mala utraque lectio; namque *antra* non sunt *fulva*, sed *furva*, opaca; deinde non potest accipi *silvis antris*, quod sensu eget. *Ed.* — *Furvis sub antris*, quemadmodum Nymphæ marinæ *vitreis sub antris* pariunt. Vide ad versum 48.

543. *Testemque profanam*; etiam VI, 431, *profanus bubo*. Plin. Hist. Nat. X, 12: *Bubo funebris et maxime abominatus, publicis præcipue auspiciis, deserta incolit, nec tantum desolata, sed dira etiam et inaccessa, noctis monstrum, nec cantu aliquo vocalis, sed gemitu. Itaque in urbibus, aut omnino in luce visus, dirum ostentum est. Volat nunquam, quo libuit, sed transversus aufertur.*

544. *Sparsio* talis, a Diis facta, vim mutandi habebat. Vide ad 454; III, 194. — *Aufertur sibi*, cujus forma mutatur in aliam. — *Amicitur ab alis*. Codices nostri, *amicitur in alis*: utraque lectio sine significatione; namque hoc verbum *amici* sine ulla præpositione apud Latinos ponitur. *Ed.* — *In caput crescere*, ut apud Virgilium, *in ventrem*. Cæterum, quoniam ἀσκάλαφος genus noctuæ Græcis significabat, Aristot. H. A. II, 17, facile apparet, quæ origo sit hujus metamorphoseos.

Vixque movet natas per inertia brachia pennas;
Fœdaque fit volucris, venturi nuntia luctus,
Ignavus bubo, dirum mortalibus omen.
» Hic tamen indicio pœnam, linguaque videri
Commeruisse potest: vobis, Acheloides, unde
Pluma pedesque avium, quum virginis ora geratis?
An quia, quum legeret vernos Proserpina flores,
In comitum numero mixtæ, Sirenes, eratis?
Quam postquam toto frustra quæsistis in orbe,
Protinus ut vestram sentirent æquora curam,
Posse super fluctus alarum insistere remis
Optastis; facilesque Deos habuistis, et artus
Vidistis vestros subitis flavescere pennis.

551–563. *Sirenes.* Nota sunt, quæ Homerus, Od. M, 39 sqq., de Sirenibus finxit. Confer Orph. Arg. 1268 sqq., et Apollon. Rh. IV, 892 sqq. Erant monstra marina, quæ inter Italiam et Siciliam, insulam quamdam incolebant, navesque appulsas voce canora detinebant. Pater earum traditur *Achelous*; matrem faciunt alii Steropen, alii Terpsichoren, alii Melpomenen aut Calliopen. Etiam nomina earum varie exhibentur. A Lycophr. vocantur Parthenope, Leucosia, Ligia. Extat Claudiani epigramma 24, in eas, ubi Barth. collegit, quantum satis. Adde Bruckh. ad Tibul. IV, 1, 69. Creditur autem Homerum hac fabula descripsisse voluptatem mortiferam, ut pluribus docet Bocat. Geneal. Deor. VII, 20. In Proserpinæ comitatu fuerunt etiam secundum Apollon. Hygin. fab. 141; Claudian. III, 254: postremo loco, *rapidis Acheloides alis Sublatæ Siculi latus obsedere Pelori* etc.

552. *Unde.* Apud Hyginum, Sirenes Cereris voluntate mutantur, quod Proserpinæ auxilium non tulerant. — *Virginis ora geratis.* Superiorem partem habebant virgineam, inferiorem gallinaceam. Fulgent. Myth. II, 11.

555. *In numero mixtæ*, immixtæ numero; vid. Burmannus. —Heinsius malebat *immixtæ numero*: mera est hæc Heinsii emendatio, æque ac quæ proxima venit. *Ed.* — *Protinus in vestram*, mutabat in *non minus ut vestram*. — *Ut sentirent curam*, ut Proserpinam etiam per maria quærere possetis.—*Alæ* frequenter cum navium *remis* comparantur. *Remigium alarum* est apud Lucretium, VI, 743; et apud Virgil. aliquoties. Eurip. Iphig. Taur. 289, πτεροῖς ἐρέσσει. Reciproca est, observante Servio, ad Æn. I, 224, navium et avium metaphora. Itaque remi vicissim Hom. Od. Λ, 124, vocantur πτερά. — *Faciles* Deus, qui facile et benigne obtemperat precibus. — *Vestros subitis.* Codex Re-

Ne tamen ille canor, mulcendas natus ad aures,
Tantaque dos oris linguæ deperderet usum,
Virginei vultus, et vox humana remansit.
» At medius fratrisque sui mœstæque sororis,
Jupiter ex æquo volventem dividit annum.
Nunc Dea, regnorum numen commune duorum,
Cum matre est totidem, totidem cum conjuge menses.
Vertitur extemplo facies, et mentis, et oris;
Nam, modo quæ poterat Diti quoque mœsta videri,
Læta Deæ frons est; ut Sol, qui tectus aquosis
Nubibus ante fuit, victis ubi nubibus exit.
» Exigit alma Ceres, nata secura recepta,

gius B, *subito*, quod ferri potest; at Codicis A lectio est notatu digna; scilicet: *in artus Vidistis vestros subitas flavescere pennas*: non male certe, sed tamen minus concinne et eleganter quam vulgata. *Ed.*

561. *Natus ad.* Vide ad II, 223, *natus ad sacra Cithæron*; et infra 591.—*Deperderet.* Codex Regius B, *ne perderet*: hæc repetitio, *ne tamen ille canor....... ne perderet*, ante unum verbum insolens est, etiamsi quibusdam non ingrata. *Ed.*

564. *Medius fratris et sororis*; medius inter fratrem et sororem, hoc est, utrique æque favens. Horat. II, Od. XIX, 28, *Pacis medius et belli*, id est, utrique æque idoneus. — *Volventem*, scilicet, se, verbum aptum de decursu anni, qui semper in orbem redit. Homer. ἔτος περιπλόμενον.— *Ex æquo*, in æquas partes. — *Cum matre*; ut per sex menses, quibus Sol in signis est Australibus, apud maritum sit, infra terram; sex alios, quibus visit Borealia regna, emergant, maturescant, in horrea deportentur fruges. Vel etiam quod Luna, quæ eadem est quæ Proserpina et Diana, ex æquo utrumque hemisphærium, superius atque inferius illustret. *Ed.*

568. *Facies mentis*, affectio animi. — *Diti quoque.* Ejus enim *caput mæstissima nubes Asperat et diræ riget inclementia formæ*, Claudian. I, 81. In h. Homer. 445, Jupiter per Rheam Cereri offert conditionem hanc, ut filia tertiam cujusque anni partem cum Plutone sit, duas reliquas cum ipsa in cælo. Conditione ea accepta, agris ubertatem reddit. Sic et Apollod. Fab. inde ortam putat Schol. Hesiod. ad Th. 914, quia frugum semina aliquot menses sub terra lateant, reliquum tempus supra terram cernantur.

572-641. *Alpheus*, dum *Arethusa* Nympha in ejus flumine lavatur, amore ejus ardescit fugientemque persequitur; et ubi illa in fontem mutatur, et ipse in proprias undas vertitur, ut se ei misceat. Confer Pausan. V, p. 389 sqq. qui et addit, fabulæ inde locum datum, quia in Arethusam fontem illabatur Alpheus; de quo errore dictum ad

Quæ tibi causa viæ? cur sis, Arethusa, sacer fons?
Conticuere undæ; quarum Dea sustulit alto
Fonte caput, viridesque manu siccata capillos
Fluminis Elei veteres narravit amores:
« Pars ego Nympharum, quæ sunt in Achaide, dixit,
» Una fui; nec me studiosius altera saltus
» Legit, nec posuit studiosius altera casses.
» Sed, quamvis formæ nunquam mihi fama petita est,
» Quamvis fortis eram, formosæ nomen habebam.

versum 487. Varietatis causa, poeta ipsam Arethusam fata sua narrantem induxit. — *Exigit alma Ceres.* Saltu facto transit ad seqq. Cogitandum igitur, Cererem, impetratis precibus, in Siciliam rediisse. — *Nata secura recepta.* Gronovius malebat *natæ secura receptæ*, quod valde placebat Heinsio; quia ea vox cum genitivo plerumque reperiatur, sed Burmannus tuetur ablativum. Regii nostri habent *nata... recepta.* — *Quæ causa viæ*, cur, loco mutato, extra patriam cernaris, non ut fluvius, sed ut *fons*. Fontem hunc describit Cic. Verr. IV, 53: *In insula* (parte Syracusarum) *extrema est fons aquæ dulcis, cui nomen Arethusa est, incredibili magnitudine, plenissimus piscium: qui fluctu totus operiretur, nisi munitione ac mole lapidum a mari disjunctus esset.* Eumdem *nitidissimum, ad ima perlucidum carminibusque celebratissimum* vocat Seneca, Consolat. ad Marc. 17: et fuit adeo memorabilis, ut Plin. Hist. Nat. III, 8 s. 14, Syracusas ita notaret, *Colonia Syracusæ cum fonte Arethusa.* E recentioribus eum Guarinus Italus celebravit. — *Sacer,* commune epitheton fontium.

574. *Conticuere*, strepere desierunt, in honorem Nymphæ jam verba facturæ. — *Virides siccata capillos*, ut libro II, 12, *videntur, Pars in mole sedens virides siccare capillos.* — De hoc gestu dicturæ, vide supra ad 487.—*Elei,* quia Eleorum fines irrigat et supra Cyllenen, Eleorum navale, in mare infunditur, honoribus adeo divinis ab Eleis colitur, quanquam fontes ejus in Arcadia reperiuntur. Pausan. V, p. 389. s. 399; VIII, p. 709. Celebratus et ille poetis. Senec. N. Q. VI, 8. — *Veteres*, pristinos.

577. *Pars ego Nympharum*, etc. Hic est exemplum et simplicis illius venustatis, quæ sermonibus addit gratiam, et exactæ narrationis. *Pars una*, una. E traditione antiqua et Alpheus fuit venator, ἀνὴρ θηρευτὴς, et Arethusa venationi devota. Hæc illum, connubia ejus respuens, fugit in insulam Ortygiam, ubi ἐξ ἀνθρώπου ἐγένετο πηγή· quo facto etiam Alpheus præ amore extenuatus est in fluvium. Pausanias, p. 390. — *Legit*, elegit saltus aptos ad venandum. Sic supra II, 448, *saltus eligit aptos.*

580. *Quamvis formæ* etc. Venatrices Nymphæ nec amorem cu-

» Nec mea me facies nimium laudata juvabat ;
» Quaque aliæ gaudere solent, ego rustica dote
» Corporis erubui, crimenque placere putavi.
» Lassa revertebar, memini, Stymphalide silva :
» Æstus erat, magnumque labor geminaverat æstum ;
» Invenio sine vortice aquas, sine murmure euntes,
» Perspicuas imo, per quas numerabilis alte
» Calculus omnis erat ; quas tu vix ire putares.
» Cana salicta dabant, nutritaque populus unda,
» Sponte sua natas ripis declivibus umbras.
» Accessi, primumque pedis vestigia tinxi ;
» Poplite deinde tenus : neque eo contenta, recingor ;
» Molliaque impono salici velamina curvæ ;
» Nudaque mergor aquis : quas dum ferioque trahoque

rant, nec adeo formam, sed fortitudinem seu robur membrorum.

582. — *Juvabat*, lætabar et superbiebam facie. — *Rustica*, scilicet venatrix. — Simplex, neglecto formæ cultu, quod aliæ sibi honori, hoc mihi crimini duxi, ut formam, qua placerem, adstruerem. *Ed.*

585. *Stymphalide sylva.* Stymphalus, Arcadiæ in Peloponneso, mons est et urbs. *Ed.*

587. *Aquas, sine murmure* ; etiam Pausanias, p. 390, de Alphei aqua, ἰδόντι ἥδιστον. Talis igitur erat, ut ad lavandum invitaret. Conf. II, 455 ; III, 161 ; IV, 297. — *Murmur* in rivo quidem suavis, non item in fluvio lavantibus. — *Ire*, fluere, labi. — *Perspicuas imo.* Vulgo, *ad humum* ; nonnulli, *ad imum*, unde Heinsius fecit *imo*. Nostri Codices, *ad humum*. *Perspicuas imo.* Confer Claudian. Rapt. II, 114 sqq. ; Plin. VIII, Ep. VIII, 2, de Clitumni fonte, *purus et vitreus, ut numerare jactas stipes et relucentes calculos possis.*

590. *Cana.* Plenius Virg. Georg. II, 13, *glauca canentia fronde salicta.* — *Populus* juxta fluvios pulcherrima. Idem, Ecl. VII, 66. — Si *ripis* cum *dabant* conjungis, dicendum est, poetam τὸ *natas* retulisse ad umbras, quod pr. ad arbores referendum erat. Sic Glarean. Possis tamen *natas ripis* conjungere, atque interpretari, inservientes ripis. Supra versu 561, *canor mulcendas natus ad aures*, inserviens mulcendis auribus. II, 223, *natus ad sacra Cithæron* eodem sensu, quo etiam dativum additur, a Livio in primis. Vide Gronovii Obs. IV, 17. — *Primumque* etc. Sic et Diana, II, 457, et Narcissus, IV, 343. — *Vestigia*, plantas. — *Mollia*, nempe lanea. XV, 118, de ovibus, *Mollia, quæ nobis vestras velamina lanas Præbetis.* Melius tamen nunc abesset hoc epith. quoniam de dura venatrice sermo.

595. *Quas dum ferioque*, etc. Motus describuntur natantis, quæ brachiis

» Mille modis labens, excussaque brachia jacto,
» Nescio quod medio sensi sub gurgite murmur;
» Territaque insisto propioris margine ripæ.
» Quo properas, Arethusa? suis Alpheus ab undis,
» Quo properas? iterum rauco mihi dixerat ore:
» Sicut eram, fugio sine vestibus; altera vestes
» Ripa meas habuit: tanto magis instat, et ardet;
» Et quia nuda fui, sum visa paratior illi.
» Sic ego currebam, sic me ferus ille premebat;
» Ut fugere accipitrem penna trepidante columbæ,
» Ut solet accipiter trepidas agitare columbas.
» Usque sub Orchomenon, Psophidaque, Cyllenenque,
» Mænaliosque sinus, gelidumque Erimanthon, et Elin
» Currere sustinui; nec me velocior ille:
» Sed tolerare diu cursus ego, viribus impar,

ferit, verberat, aquas, easque *trahit*, dum brachia versus corpus retrahit. — *Labens*, ludens natando. — *Excussa jacto*, e copia poetica; nam et *excutere* est jactare, ut *concutere*, XI, 465. — *Propioris margine ripæ*. Regii nostri, *propiori margine fontis*. Lectio vulgata videtur emendatio recentiorum; nam *margo* et *ripa* displicent quæ eadem fere significant; in nostra autem lectione, nihil simplicius, unde eam prætulerim. *Ed.*

602. *Ardet*; arsit *Alpheus* et Dianæ amore, eique vim inferre voluit, sed male est habitus. Pausan. VI, p. 510. — *Parata* mulier, quæ copiam sui facile præbet. Sic Burm. et h. l. At talis mulier non fugit. Potius nunc est apta ad concubitum. — *Premebat*, insequebatur usque. Similitudo, quæ sequitur, ducta ex Hom. Il. Φ, 493, ὥστε πέλεια, ἥ ῥά θ' ὑπ' ἴρηκος κοίλην εἰσέπτατο πέτρην. *Accipiter* maxime infestus columbis. Confer I, 506, ubi vid. de v. — *Trepidare*. Lucret. V, 1035, de avibus, *a pennis tremulum petere auxilium*. — *Agitare columbas*. Olim legebatur *urgere columbas*; et sic habent Regii nostri Codices; sed *agitare* e Cantabr. multisque aliis Heinsius prætulit, probante Burmanno. *Agitare*, verbum proprium de venatoribus et avibus rapacibus: vide Burmannum. Quoniam et de suo cursu Nympha et de Alphei persecutione dixerat, propterea utrique accommodare similitudinem voluit; hinc illa repetitio, in qua lusus quidam. — *Usque sub* etc. His non certus aliquis cursus indicatur, sed tantum oppida quædam et montes Arcadiæ nominantur. — *Sinus*, flexus, quos faciunt montes. Plin. Hist. Nat. V, 31, *sinuosus flexibus Mæander*. Male Rode, *den Mänalischen Klüften*.

» Non poteram; longi patiens erat ille laboris.
» Per tamen et campos, per opertos arbore montes,
» Saxa quoque et rupes, et qua via nulla, cucurri.
» Sol erat a tergo : vidi præcedere longam
» Ante pedes umbram, nisi si timor illa videbat;
» Sed certe sonituque pedum terrebar; et ingens
» Crinales vittas adflabat anhelitus oris.
» Fessa labore fugæ, » — « Fer opem, deprendimur, inquam,
» Armigeræ, Dictynna, tuæ; cui sæpe dedisti
» Ferre tuos arcus, inclusaque tela pharetra. »
« Mota Dea est, spississque ferens e nubibus unam
» Me super injecit. Lustrat caligine tectam
» Amnis; et ignarus circum cava nubila quærit,
» Bisque locum, quo me Dea texerat, inscius ambit;
» Et bis, Io Arethusa, Io Arethusa, vocavit.
» Quid mihi tunc animi miseræ fuit? anne quod agnæ est,
» Si qua lupos audit circum stabula alta frementes?

611. *Patiens*, qui ferre poterat longum laborem, quippe fluvius per longos terrarum tractus aquas suas devehens.

612. *Per opertos*. Codices Regii, *et opertos*. — *Umbram* nempe viri. — *Nisi si*, ut versu 20.

616. *Sonituque pedum terrebar*. Multi, *sonitusque pedum terrebat*; ita Regius Codex B; prior lectio, quæ est etiam Codicis A, potior videtur. *Ed.* — *Adflabat anhelitus*, ut I, 542. — *Ingens*, quia ille summis viribus currebat.

618. *Deprehenduntur*, quos instans alius assequitur aut opprimit. Pomp. Mela, III, 1, 15, mare refluens *terrestria deprehendit animalia*. — *Dictynna*. Regii nostri Codices habent *Diana*. Hoc nomen fuit subjectum ab iis qui Dictynna non callebant. *Ed.* De *Dictynna*, vide ad II, 441. — *Dedisti ferre*, ferenda, ut versu 666, *misit agitare*, de qua forma vide Munker. ad Hygini fabulam 147. — *E nubibus unam* etc., qua ratione passim apud Homerum heroes eripiuntur e præsentissimo periculo, ut Paris a Venere, Il. Γ, 380; Æneas ab Apolline, Ε, 344. Hinc etiam Horat. II, Od. VII, 14: *me per hostes Mercurius celer Denso paventem sustulit aere.* — *Lustrare*; sic Æn. XII, 466: *in densa caligine Turnum Vestigat lustrans.* — *Cava*, ut supra, versu 251, *inde cava circumdata nube Seriphon.*

626. *Quid mihi tunc animi?* Sensus Nymphæ bene notatus et illustratus; sic in libro I, 358: *Quid tibi... nunc animi, miseranda, foret.* — *Si qua*, elegantius, quam, *quæ*.

» Aut lepori, qui vepre latens hostilia cernit
» Ora canum, nullosque audet dare corpore motus?
» Non tamen abscedit; neque enim vestigia cernit
» Longius ire pedum; servat nubemque, locumque.
» Occupat obsessos sudor mihi frigidus artus;
» Cæruleæque cadunt toto de corpore guttæ:
» Quaque pedem movi, manat lacus; eque capillis
» Ros cadit, et citius, quam nunc tibi facta renarro,
» In laticem mutor: sed enim cognoscit amatas
» Amnis aquas; positoque viri, quod sumserat, ore,
» Vertitur in proprias, ut se mihi misceat, undas.
» Delia rumpit humum: cæcis ego mersa cavernis

Respexit autem forte similitudinem Æn. IX, 95: *Ac veluti pleno lupus insidiatus ovili, Quum fremit ad caulas.* — *Altum* frequens epitheton stabulorum. Confer VI, 521, et ibi notam. — *Vepre*, scilicet, sub. — *Dare motus*, ut *dare saltus*, III, 599. — *Longius ire pedum.* Nostri Codices, *longius ulla pedum;* priorem lectionem ex veterrimis nonnullis recte Heinsius accepit. *Ed.* — *Servare*, cupide spectare locum, ne quis inde elabatur; *atria servans*, Horat. I, Ep. IV, 31.

632. *Occupat obsessos sudor* etc. Hunc sudorem, qui solet anxios occupare, bene fecit initium transformationis. — *Cæruleæque cadunt guttæ.* In libro IV, 577: *Sentit... cæruleis variari corpora guttis.*

634. *Manat lacus.* Nostri dant *locus;* quam lectionem difficile defenderimus; cæteroquin vulgata non magis placet: nam quid est *lacus*, qui *manat*, quum natura sua sit stagnans et minime manans; nisi forte dixeris cavo *pedis* impressi et *moti* spatio clausum? *Ed.* — *Facta renarro* dedit Burmannus; rem, ut accidit, e duobus Ciofani et aliis quibusdam MSS. prætulit Vulgatæ *fata*, quam habet Regius A. — *Renarro*, vel narrando repeto, vel simpliciter narro. Legitur etiam Æneid. III, 717, ubi Servius argutatur; IV, 569, *retractare et relegere sermone.* — *In laticem mutor.* Codices nostri, *in latices mutor.* Ed.

637. *Amnis, Alpheus.* — *Positoque viri ore*, deposita figura ac forma viri. *Ed.*

639. *Rumpit*, pandit viam subter terram. — *Cæcis*, obscuris, caliginosis. Μυθεύουσι δὲ τὸν Ἀλφειὸν ἀρχόμενον ἀπὸ Πελοποννήσου, etc. Strabo, lib. VI: fabulantur, inquit, Alpheum in Peloponneso ortum, subter mare alveo suo infra terram usque ad Arethusam ductum, rursum inde in mare affluere; cujus rei argumentum proferunt: pateram quamdam apud Olympiam in Alpheum prolapsam, ad fontem Arethusam fuisse delatam; tum, fontem eum turbidum fieri, quando Olympiæ boves sacrificantur. Quam pro fa-

» Advehor Ortygiam; quæ me cognomine Divæ
» Grata meæ, superas eduxit prima sub auras. »
» Hac Arethusa tenus : geminos Dea fertilis angues
Curribus admovit, frenisque coercuit ora,
Et medium cæli terræque, per aera vecta est;

bula confutat idem Strabo, ibidem: namque ostium Alphei manifesto in mare exire; neque ullas apparere fauces quæ amnem absorbeant: neque fieri posse ut aqua dulcis maneat, si per mare, vel subter mare permeet. *Ed.* — *Ortygia* est pars Syracusarum, in qua erumpit Arethusa (499), et *cognomen* Dianæ, I, 694.—*Me eduxit*, ibi prodii. Hic ambo in Elide miscentur et junctis aquis sub terra labuntur; sed secundum alios Alpheus solus permeat cæcas cavernas, et in Sicilia demum cum Arethusa aquam miscet. Pausan. p. 799.

642-661. *Triptolemo insidias struit Lyncus.* Hygin. fab. 259; P. A. II, 14. Triptolemus, Celei, regis Eleusinii, filius, (etsi Musæus, Orpheus, Chœrilus, apud Pausan. Attic. p. 34, aliter) a Cerere adjutus, tempore Erechthei, sexti Atheniensium regis, anno circiter 1420 ante Christum, agriculturam Græcis, ac primum quidem Atheniensibus, ostendisse credebatur. Hom. hym. in Cer. Pausan. Attic. p. 34, Corinth. p. 143; Marm. Arund. I, 12 sqq.; Diod. Sic V, 4; Hyg. fab. 277. Sed antiquiorem multo agriculturam inter Græcos judicat Goguet *von Ursprunge der Gesetze*, tom. II, p. 157. Censet enim, jam tempore Titanum, quibus æqualis Ceres, Græcos agriculturam accepisse, eam vero exstinctis Titanibus interiisse. Aliquamto post quum fame laboraret Græcia, advenisse Erechtheum, magnamque frumenti vim secum apportasse, eumdemque arandi artem in campis maxime Eleusiniis restituisse, atque sacra Cereris introduxisse. Hinc factum esse, ut sub ejus imperio Ceres Athenas venisse crederetur. — Cæterum quomodo Ceres in Celei domum intraverit, Triptolemum in cunis decumbentem foverit, eique agriculturæ propagandæ munus tradiderit, narrant Noster, Fast. IV, 507-560; Apollod. I, v, 2; Hygin. fab. 147.—*Hac... tenus* divulsum per tmesin, de qua vide Ciofanum. — *Fertilis*, quia fertilitatis (*εὐετηρίας*) Dea, sub quo nomine templa habuit.—*Bigis serpentum* Ceres vecta, et apud auctores et in monumentis antiquis occurrit. Ibi apparent mox alati, mox sine alis. Vid. Spanhemii Dissert. IV, p. 211. Describuntur a Claudian. xxxIII, 79. Triptolemo eas misit, ut omnium nationum terras circumiret, iisque semina largiretur. P. A. II, 14, fab. 147; Apollod. d. l. Sed Goguet d. l. illas serpentum bigas accipit de callidis consiliis, quibus Triptolemum eripuerit Ceres variis periculis. Triptolemo mortuo, Antheas ejus currum conscendit, sed inde excussus perit. Pausan. Achaic. p. 568. — — *Coercuit*, rexit. Hor. I, Od. vII, *ora frenis temperare;* Phædr. III, 6, *ora continere frenis.* — *Medium cæli* etc. Medium inter cælum et terram, ut VI, 409: *juguli medius summique lacerti.* Vide ad vers.

Atque levem currum Tritonida misit in arcem
Triptolemo; partimque rudi data semina jussit
Spargere humo, partim post tempora longa recultæ.
Jam super Europen sublimis et Asida terras
Vectus erat juvenis; Scythicas advertitur oras:
Rex ibi Lyncus erat: regis subit ille penates.

409. — *Vecta est.* Heinsius mallet, ex primo Gronovii, *fertur*, quia mox sequitur *vectus erat.* Regii nostri habent vulgatam, *vecta est.* — *Tritonida in arcem.* Idem Heinsius ex tribus scriptis dedit pro *Tritonida in urbem*, quod habent Regii. — *Arx*, sive *urbs Tritonis*, Athenæ (vide Bentleium ad Horatium, I, Od. VII, 5), quarum pars antiquissima *arx*, ἀκρόπολις, *Tritonidi* in primis sacra.

646. *Triptolemo;* etc. Hordeum primum esse satum a Triptolemo tradit Pausan. Attic. p. 93. — *Rudis terra*, nondum culta, nondum proscissa, aratrum passa, plane ut *rudis campus*, Virg. Georg. II, 211. — *Reculta* potest esse, quæ, ubi aliquandiu quievit, denuo colitur, novalis. Sic cepit etiam Rode, *in bracke gelegenem Boden.* Sed non apparet, cur *post tempora longa* additum. Alii referunt ad unam Siciliam, quæ post sterilitatem, de qua vers. 476 sq., denuo coli cœpta sit. At illa sterilitatis injuria non duravit tempora longa. Schirachius ergo intelligit terras, quæ olim fuerint cultæ, monetque, e mente Ovidii, Cererem jam ante hunc eventum fuisse frugum matrem, sed nunc, inventa filia, artem colendi agrum denuo Triptolemo monstrasse.

648. *Jam super Europen.* Ex Hygin. P. A. II, 14: *Triptolemum in curru draconum collocatum jussit omnium nationum agros circumeuntem semina partiri, quo facilius ipsi posterique a fero victu segregarentur.* Etiam Apollod. d. l. dedit ei currum et frumentum, ᾧ τὴν ὅλην οἰκουμένην δι' οὐρανοῦ αἰρόμενος κατέσπειρε. Curru autem illo velocitas indicatur, qua agricultura propagata. — *Asis terra*, Asia, ut IX, 447. Micyllus intelligit angustum illum Lydiæ tractum palustrem ad Caystrum, quem Homer. Ἀσίῳ λειμῶνι; Virgilius autem, Æneid. VII, 701, *Asiam paludem* dixit, quia *Asia*, quum partem orbis terrarum significet, primam corripiat; quum de illo tractu usurpetur, producat. Falsam autem esse hanc observat. quam Grammatici debent Servio ad Virg. Georg. I, 381, et primam in *Asia* esse indifferentem, monet Gesnerus in Thesauro Fabri s. v. *Asia:* et quemque hic ipse locus docere potest. *Asia* enim, quum opponitur *Europæ*, nullo modo de tractu illo palustri ad Caystrum intelligi potest. — Et eam Gesneri opinionem confirmat Robert. Stephanus, in Thesauro Ling. Lat. ad voc. *Asia*, ubi eum videas. *Ed.*

650. *Rex ibi Lyncus erat:* etc. Hyginus, fab. 259, et Lactantius, ad Theb. IV; 658, *Lyncum* faciunt Siciliæ regem; Micyllus et Munker. vero ibi quoque legendum censent *Scythiæ.* — Etiam Carnabon, Getarum rex, similes Triptolemo insidias struxit. Hygin. P. A. II, 14.

Qua veniat, causamque viæ, nomenque rogatus,
Et patriam; « Patria est claræ mihi, dixit, Athenæ;
» Triptolemus nomen; veni nec puppe per undas,
» Nec pede per terras: patuit mihi pervius æther.
» Dona fero Cereris; latos quæ sparsa per agros
» Frugiferas messes, alimentaque mitia reddant. »
Barbarus invidit; tantique ut muneris auctor
Ipse sit, hospitio recipit, somnoque gravatum
Adgreditur ferro: conantem figere pectus
Lynca Ceres fecit; rursusque per aera misit
Mopsopium juvenem sacros agitare jugales.
» Finierat dictos e nobis maxima cantus.
At Nymphæ vicisse Deas, Helicona colentes,
Concordi dixere sono: convicia victæ
Quum jacerent: « Quoniam, dixit, certamine vobis
» Supplicium meruisse parum est, maledictaque culpæ
» Additis, et non est patientia libera nobis;
» Ibimus in pœnas; et quo vocat ira, sequemur. »

651. *Qua.* Nonnulli, *quid*, id est, propter *quid;* Regii nostri, *qua.* — *Qua*, quomodo; puppe, an pedibus.

656. *Frugiferas messes.* Codex Regius B, *fructiferas.*

660. *Lynca Ceres fecit.* Hyginus, fabula 259: Ceres *eum convertit in lyncem varii coloris, ut ipse variæ mentis exstiterat.* Similiter Lactant. in Arg. *in feram sui nominis conversus, morum suorum colore distinctus est.* Noster hanc mutationem non per partes describit, quia in Musæ carmine obiter tantum commemoratur. — *Misit*, pro *jussit*, e fragmento Vossii, e Juniano, et uno suo restituit Heinsius. Regii nostri habent *jussit;* latinæ linguæ convenientius quidem *jussit agitare;* at *misit agitare* est græca syntaxis, ἔπεμψεν ἐλαύνειν, quam multis exemplis Heinsius illustrat. — *Mopsopius*, Atheniensis a Mopsopo rege. Virg. Cir. 128, *Mopsopio dente.* — *Jugales.* Schirach. intell. *equos.* Immo dracones intellige, qui juncti erant currui.

662. *Finierat dictos cantus.* Codices nostri, *doctos;* id vocabulum bene de *cantibus* Musarum; immo *dictos* languet. *Ed.*

664. *Concordi sono*, consentiente voce. — *Jacerent;* alii, *facerent*, æque bene. Codex Regius A, *jacerent;* Codex B, *facerent.*

668. *Ire in pœnas*, accedere ad puniendum, punire. Huic conveniunt et verba *vocare* et *sequi.* — *Emathides;* vid. ad vers. 313. Debe-

Rident Emathides, spernuntque minacia verba;
Conatæque loqui, et magno clamore protervas
Intentare manus, pennas exire per ungues
Adspexere suos, operiri brachia plumis;
Alteraque alterius rigido concrescere rostro
Ora videt, volucresque novas accedere silvis.
Dumque volunt plangi, per brachia mota levatæ,
Aere pendebant, nemorum convicia, picæ.
Nunc quoque in alitibus facundia prisca remansit,
Raucaque garrulitas, studiumque immane loquendi. »

mus autem hoc nomen ingenio Heinsii; namque Pierides etiam ab Anton. Lib. ita vocantur. Olim edebatur *Evippides*, id est, Evippes filiæ. Codex Regius A, *Enipedes;* Codex B, *Athides*. Hoc exemplum confirmat, quod jam diximus, nomina propria semper in MSS. corrupta fuisse. *Ed.*

673. *Concrescere*. Lovanensis, *occallescere*, ut in libro XIV, 282. Regii nostri, *concrescere*. — *Aere pendere* de volante dicitur. — *Nemorum convicia*, aves per nemora garrientes et maledicentes. — *Facundia*, eadem quæ *garrulitas*. Idem ter dixit. Vir quidam doctus conjecturat *Tunc quoque*, quia sequitur *remansit*. Sed refellitur a Clarkio ad Homer. Il. A, 37, quia *remansit* est tempus præsens rei perfectæ. Cæterum Nicandro auctore apud Anton. Pierides in plura avium genera mutatæ sunt. — *Studiumque immane;* ita Codices nostri. Ciofanus e codicibus quibusdam protulit *studiumque inane*, quod tuetur Barth.; sed uterque immerito. *Ed.*

N. B. Argumentum hujus Libri sexti Metamorphoseon relatum invenies in serie CANTERI, supra pag. 37.

P. OVIDII NASONIS
METAMORPHOSEON
LIBER SEXTUS.

FAB. I. PRÆBUERAT dictis Tritonia talibus aurem;
Carminaque Aonidum, justamque probaverat iram.
Tum secum: « Laudare parum est; laudemur et ipsæ;
» Numina nec sperni sine pœna nostra sinamus: »
Mæoniæque animum fatis intendit Arachnes,
Quam sibi lanificæ non cedere laudibus artis

1–145. *Arachne et Minerva.* Antiquissimarum nationum, ad meliorem sortem adspirantium, cura circa vestium in primis elegantias hæsit. Itaque lanam ducere et tingere, telam texere, vestesque colorum et nitore et varietate insignes conficere jam Patriarcharum temporibus repertum est. Post casus dedit Tyriis purpuram; mox additum vestibus aurum. Vestes egregiis picturis exornabantur vel acu (quod Phryges invenerunt, Plin. Hist. Nat. VIII, 48), vel inter texendum filis versicoloribus, qua arte Babylonii primi excelluerunt. Utroque modo dicitur *picta vestis.* Omnis autem vestium conficiendarum ars mulieribus commissa erat, eaque excellere reginis adeo laudi ducebatur. Hom. Il. Γ, 125; Ζ, 289; Χ, 440. De ea egregie meritæ erant apud Lydios *Arachne*, Plin. VII, 56; apud Græcos *Minerva*, Ælian. Hist. An. I, 21; quemadmodum apud Ægyptios Isis. Forte *Arachne* olim fuit nomen commune mulierum perite texentium. Quum autem pro proprio haberi cœptum esset, lusus etymologicus huic fab. originem dedit, *qua Arachne cum Minerva texendo certans in araneam mutatur.* Sæpius mortales cum Diis concertasse atque stultitiæ suæ mercedem tulisse traduntur. — *Aurem* non nisi unus Berneggerianus habet, unde accepit Heinsius; cæteri, *aures.* Ita et nostri Regii.

4. *Numina nostra* multo gravius, quam, *me;* et plural. *numina* dignitatis causa. Æneid. VII, 310, Juno, *si mea numina non sunt magna satis.* Ibid. I, 48, *et quisquam numen Junonis* (me) *adoret? — Sine pœna*, impune.

5. *Animum fatis intendit.* Unus Heinsii, *incendit;* Regii nostri vulgatam dant. *Animum intendit;* serio

Audierat : non illa loco, nec origine gentis
Clara, sed arte, fuit : pater huic Colophonius Idmon,
Phocaico bibulas tinguebat murice lanas :
Occiderat mater; sed et hæc de plebe, suoque
Æquia viro fuerat. Lydas tamen illa per urbes

cogitare cœpit de pœna ab Arachne sumenda. Sed dubitat Schirachius an hoc satis poeticum sit, et negat, phrasin *animum intendere* apud ullum poetam reperiri. In quo lapsus est; namque ipsa Lexica suppeditant locum Horatii, Epist. I, II, 36 : *Intendes animum studiis, et rebus honestis*. Noster, IV Trist. I, 4, *mens intenta malis*. Ipse ergo ex uno Codice præfert *incendit*, additque explicationem hanc : irascitur fato illo læto Arachnes, quo sibi æquatur arte. — *Mæoniæ*, Lydiæ; vide ad II, 252. Lydiam Arachnen etiam facit Servius, ad Virg. Georg. IV, 246 : sed Thressam, eamque virginem regiam, Probus ad eumdem locum.

7. *Non illa loco*, etc. Pluribus abjectam lanificæ originem describit, quo magis et ars ejus, et audacia qua se ipsi Minervæ præfert, illucescat. — *Locum* nec de genere cape, quod Pontanus volebat (sequitur enim *origo gentis*), nec cum Burmanno, de dignitate, sed de patria, propter versum 13, qui huic nostro respondet. Ibi enim *parva domus* ad *originem gentis*, et *parvæ Hypæpæ* ad *locum* pertinent.

8. *Colophonius*. Colophon nobile Ioniæ oppidum. — *Idmon*. Varie hoc nomen in MSS. exaratum, *Ismon*, *Hysmon*, *Ethmon*. Burmannus prætulit *Idmon*, quia id nomen et alii gesserunt. Gravius est quod et Lactantius sic legit. Regii nostri habent etiam *Idmon*.

9. *Bibulæ* lanæ exquisite, quæ bibunt, attrahunt colores, ut supra *bibula* Persei *talaria*. — *Tinguebat*. Sic Codex Regius B; at Codex A, *tingebat*. Eadem varietas in Codicibus reperitur, quoties hæc litera *g* ante vocalem qualemcumque posita occurrit : alii enim post *g* literam *u* adjungunt, alii vero *g* sine *u* scribunt. Istud porro fluxit a pronunciandi more apud Romanos constante; scilicet litera *g* ante vocalem posita nunquam sonat nostrum *j*, sed *gamma* Græcorum; unde Itali, Germani, Angli, etc. huic adjungunt *u*, quamvis in monumentis veteribus ac novis nunquam, vel raro admodum, Romani scribant *gu*, sed per *g* simplicem, *tingebant*, *urgebant*, et alia hujuscemodi, sicut et Galli scriberent. *Ed*. — *Murex* genus conchæ, cujus e succo Veteres purpuram conficiebant, et quæ quum alibi, tum juxta *Phocæam*, urbem Ioniæ in sinu maris Mediterranei intimo sitam, reperiebatur. Livius, XXXVII, 31.

10. *Occiderat*. Gebhard. III, Crepund. VII, ex MSS. legit *deciderat*, quia hoc verbum eleganter pro *occidere* ponitur. Regii nostri habent *occiderat*.

11. *Æqua*, æqualis dignitate et genere. — *Lydas* correxit Constant. Fanens. quia *Lydius* primam syllabam semper productam habet; plurimi tamen MSS. (inter quos Regius noster B) dant *Lydias*. *Lydas* alias non minus usurpatur in ser-

Quæsierat studio nomen memorabile; quamvis
Orta domo parva, parvis habitabat Hypæpis.
Hujus ut adspicerent opus admirabile, sæpe
Deseruere sui Nymphæ vineta Tymoli;
Deseruere suas Nymphæ Pactolides undas:
Nec factas solum vestes spectare juvabat;
Tum quoque, quum fierent: tantus decor adfuit arti!
Sive rudem primos lanam glomerabat in orbes;
Seu digitis subigebat opus, repetitaque longo
Vellera mollibat nebulas æquantia tractu;
Sive levi teretem versabat pollice fusum;

mone vulgari. — *Illa*, Arachne. Male Lactant. in Arg. hæc quoque verba ad matrem retulit. — *Studio*, arte textoria. — *Domus parva*, humilis, nec ulla dignitate conspicua. Horat. I, Ep. III, 28, *parvi* et *ampli* sibi opposita eo sensu. — *Hypæpa*, urbs Lydiæ inter Tmolum montem et Caystrum fluvium, de qua Burmannus ad Petron. 137, plura notavit. Fuit obscura, unde h. l. *parva*, et sic etiam, XI, 152, ubi et de ejus situ.

15. *Deseruere sui Nymphæ* etc. Priscis temporibus Dii solebant invisere mortales. Hoc igitur poeta non male usus est ad commendandum Arachnes opus. — De *Tymoli* vino generoso, nobili, vide ad II, 217. Poetis etiam *Tmolus* scribitur. Vide Stephanum de Urbibus. Hinc etiam h. l. nonnulli cum Aldo, sed metro adversante, *Tmoli*. Ejus *vineta* sunt etiam, II Fast. 313. — Ex eo oriebatur *Pactolus*, fluvius Lydiæ aurifer. Repetitionem autem eorumdem verborum, qualis in hoc et sequenti versu, amat Noster: I, 325 sqq.; V, 579 sqq.; VIII, 628 sqq.

18. *Tum quoque*, etc. Heinsius hunc versum superiori præponendum putabat, eam solam ob causam, quod pro *nec* multi MSS. dant *non*. Regii nostri quidem habent *non*; at versum eodem in loco relinquunt. *Ed.* — Hic locus laudem meretur ab arte, qua ingenium poetæ rem tenuissimam et vulgarem exornavit. — *Decor adfuit arti*, decore tractabat singula artis suæ: vide ad IV, 230. Exempli loco præparationem lanæ ad textum memorat, de qua confer Claudianum, XX, 383. — *Subigebat* melius, quam tractabat. — *Repetita*, quia pluribus *tractibus molliebat*. Vide ad IV, 733. — *Vellerum* teneritudo eleganter comparatur cum *nebulis*, quemadmodum contra Virg. Georg. I, 397, nubeculas cum lanæ velleribus confert. — *Mollire*, trahere, ut tenuia fiant. Claudian.: *Vellera per tenues ferri producere rimas*, ubi vide Gesner. Etiam *tenuare* et *eliquare* lanam in usu. Illa *vellera* Nostris dicuntur *flocons*.

22. *Sive levi teretem*. Regius quidam, *sive levem tereti* etc. Regii nostri habent vulgatam. Confer, in

Seu pingebat acu : scires a Pallade doctam.
Quod tamen ipsa negat; tantaque offensa magistra,
« Certet, ait, mecum ; nihil est, quod victa recusem. »
Pallas anum simulat, falsosque in tempora canos
Addit, et infirmos baculo quoque sustinet artus.
Tum sic orsa loqui : « Non omnia grandior ætas,
» Quæ fugiamus, habet : seris venit usus ab annis.
» Consilium ne sperne meum : tibi fama petatur
» Inter mortales faciendæ maxima lanæ.
» Cede Deæ, veniamque tuis temeraria dictis
» Supplice voce roga : veniam dabit illa roganti. »
Adspicit hanc torvis, incœptaque fila relinquit;

IV, 221. Burmannus ex uno Codice legit, *levem tereti*, ut simul Arachne a forma laudetur; *teretia* enim membra, in primis *teretes* digiti, in parte pulchritudinis ponuntur. A. A. I, 622. Et Hypæpas pulcherrimas habuisse mulieres tradit Stephanus. Neque dubium est, quin Noster expresserit Catull. Epithal. Pelei, ubi, *Libratum tereti versabat pollice fusum*. Contra, Heroid. IX, 77 : Hercules *crassa .... robusto deducit pollice fila*. Et *fusus* recte diceretur *levis*; fiebat enim ex junco. Plinius, XI, 23.

23. *Scires* etc. ut I, 162, *scires e sanguine natos*. His verbis autem non laudatur modo ab arte, sed et impudentia ejus simul notatur in magistram. — *Quod tamen*. Leidensis, *Sed tamen*, quod non ineleganter dictum Burmanno videtur. — *Tantaque* etc. ignominiosam sibi esse putans magistram, licet tanta esset.

26. *Pallas anum simulat*, etc. De tali *simulatione* vide ad III, 275. — *Anus* formam fere sumebant Deæ, ubi consilium dare volebant. — *Falsa*, *fallacia*, *mentita*, *mendacia*, eleganter dicuntur, quæ quis temporis causa assumit, ut simulata forma alterum fallat. — *In tempora*. Novem ex melioribus, *ad tempora*, ut III, 275, *posuitque ad tempora canos*. Regii nostri hic, ut in loco citato, habent *ad tempora*; tamen mutandum nihil putamus; utrumque enim recte dicitur. *Ed.*

28. *Non omnia* etc. Senectuti non solæ molestiæ adjunctæ sunt, sed bona etiam quædam, nempe *usus*, experientia. Jam Muretus animadvertit, expressa hæc esse ex Eurip. Phœn. vers. 531 : Οὐχ ἅπαντα τῷ γήρᾳ κακὰ πρόσεστιν· ἀλλ' ἡ 'μπειρία ἔχει τι λέξαι τῶν νέων σοφώτερον. Plaut. Mostel. V, III, 27 : *Sapere isthac ætate oportet, qui sunt capite candido.* — *Venit*, paratur. — *Seri anni*, senectus. *Serior ætas*, Tibul. I, 4. — *Faciendæ lanæ*. Multi ex antiquis Codicibus, *telæ*; ita et Regii nostri. *Facere* lanam, locutio propria, unde *lanificium*.

34. *Adspicit hanc* etc. Præviderat

Vixque manum retinens, confessaque vultibus iram,
Talibus obscuram resequuta est Pallada dictis:
« Mentis inops, longaque venis confecta senecta,
» Et nimium vixisse diu nocet: audiat istas,
» Si qua tibi nurus est, si qua est tibi filia, voces:
» Consilii satis est in me mihi; neve monendo
» Profecisse putes, eadem sententia nobis.
» Cur non ipsa venit? cur hæc certamina vitat? »
Tum Dea, « Venit, » ait; formamque removit anilem,
Palladaque exhibuit: venerantur numina Nymphæ,
Mygdonidesque nurus: sola est non territa virgo,

Pallas fore, ut consilio illo ira superbæ mulieris exulceraretur. — *Fila relinquit.* Lovaniensis et unus ex Basileensibus, *fila remisit*, quod seque bonum judicat Heinsius; sed Burmannus notat, discrimen esse inter hæc duo: *remittere* enim locum habere tum, quum animi quadam affectione, languore aut simili casu, ex manu aliquid cadat; *relinquere* vero dici, quum sponte et volentes desinamus opus. — Nostri Regii habent *reliquit*, propter sequens *resequuta est*. Ed. — *Vixque manum.* Nostri habent *vixque manus*; parvi refert. *Manus retinens*, a vi inferenda et dea verberanda. *Ed.* — *Confitetur* et is, qui inscius et invitus signis quibusdam animi motus prodit. Vide ad Plin. III, Ep. XIV, 3. Amat Noster hunc versuum usum, quem ipse novasse videtur. I, Tr. IV, 11: *confessus gelido pavore timorem.* II, 525: *vultu fassus Telamonius iram.* Contra Æneid. IV, 477: *consilium vultu tegit.* — *Confiteri vultu iram*, nove dictum, iram prodere vultu. Nec *resequi* pro, respondere, apud antiquiorem poetam occurrit. Legitur et VIII, 863; XIII, 749. — *Obscura*, latens sub forma aliena, ut agnosci haud posset. Similis increpatio, sed facundior, Æn. VII, 440: *te victa situ verique effœta senectus ... curis nequidquam exercet.* — *Et nimium* etc. Non semper experientiam habet *senectus*, sed interdum etiam *nocet.* — *Eadem sententia* manet *nobis*, quæ antea fuit.

43. *Tum Dea*, etc. Nota celeritatem, qua Dea illud ipsum responsum cupiens et exspectans, se manifestat. Exempla Deorum formas assumtas ponentium habet Heynius, Exc. XIII ad Æneid. I. — *Pallada exhibuit*, eleganter, ostendit se esse Pallada. Supra, II, 1, *posita imagine se confessus erat.* XI, 264: *Exhibita est Thetis. Confessam amplectitur heros.* — *Mygdonides*, Lydiæ; nam *Mygdones*, e Thracia oriundi, sedes in Asiam transtulerant; Strabo, VII, p. 295; XII, p. 575. — *Non territa*, interrita, ut versu 234, *non evitabile*, et sic passim. Jam pugna pudoris et audaciæ bene notatur, quanquam similitudo

Sed tamen erubuit, subitusque invita notavit
Ora rubor, rursusque evanuit; ut solet aer
Purpureus fieri, quum primum aurora movetur,
Et breve post tempus candescere solis ab ortu.
Perstat in incepto, stolidæque cupidine palmæ
In sua fata ruit: neque enim Jove nata recusat,
Nec monet ulterius, nec jam certamina differt.
  Haud mora, consistunt diversis partibus ambæ,
Et gracili geminas intendunt stamine telas.
Tela jugo vincta est; stamen secernit arundo:
Inseritur medium radiis subtemen acutis,
Quod digiti expediunt, atque inter stamina ductum
Percusso feriunt insecti pectine dentes.

adjecta parum eam illustrat. — *Notavit rubor.* Vide ad IV, 329. — *Movetur,* oritur. *Moveri* dicuntur proficiscentes, *sortir.* — *Solis ab ortu.* Multi MSS., *solis ab ictu*, quod placet Heinsio. *Ictus* in libro V, versu 389; sed nunc de ortu sermo est. Codex Regius A, *ictu*; Codex B, *ortu*: hic Cl. *Gierig* prætulit *ortu*, quia de Sole oriente agitur; sed quum primum Sol oritur, jam tempore æstivo *ictus* dat: Ergo tanquam vividius *ictu Solis* ponerem; nam, qualicumque hora candescit, et præsertim quum primos radios emittit, *ictu* oculos ferire videtur. *Ed.*

50. *Stolidæ.* Ad *palmam* retulit, quod erat ad *cupidinem*, aut ad ipsam mulierem referendum. — *Nec* non minus eleganter repetitum, quam alibi *sed*: vide ad V, 17.

53. *Consistunt.* In hoc verbo hærent interpretes. Heinsius putat, aut legendum esse *constituunt*, scilicet, telas, aut certe sic capiendum verb. *consistunt*: Burmannus hic monet, *consistere* convenire *partibus diversis*, et dici de duabus adversariis, quæ ad certamen se præparent, idque se docuisse ad Petron. 19. Ego vero arbitror, respexisse Nostrum morem Veterum, qui non sedentes, sed stantes texebant.

54. *Et gracili geminas* etc. Cum hac textoriæ artis descriptione conf. Claudian. R. P. I, 246 sqq. — *Tela* varie dicitur; nunc intellig. trama staminis, series duplex staminum seu filorum in longum extensorum, *la trame, la chaîne.* Alibi vero vel totum opus, quod texitur, sic vocatur, vel *jugum*, baculus transversus, quo tela tenetur, id est, *l'ensoupleau.* — *Gracile stamen*, ut *tenue subtemen* Auson. Mosel. 397. — *Arundo*, pecten ex arundine, discriminat fila, ne confundantur, *le peigne.* — *Radius*, gallice *la navette.* Ejus ope filis in transversum immittitur *subtemen*, *le tissu*, aut *l'anchue.* — *Quod*, nempe subtemen, quod staminibus immissum, ut opus densum fiat, feritur *pectine*, *la roue à dents.* — *Insecti den-*

Utraque festinant, cinctæque ad pectora vestes,
Brachia docta movent, studio fallente laborem.
Illic et Tyrium quæ purpura sensit ahenum,
Texitur, et tenues parvi discriminis umbræ:
Qualis ab imbre solet percussus solibus arcus
Inficere ingenti longum curvamine cælum;
In quo diversi niteant quum mille colores,
Transitus ipse tamen spectantia lumina fallit.
Usque adeo quod tangit idem est! tamen ultima distant.

tes, ut alibi *insectus pecten*. Vestes *percussæ pectine* apud Juvenalem, Sat. IX, 30; confer. Lucan. X, 142. Noster e copia poetica conjunxit *percusso feriunt*. Lenzius contra *percussum* explicat perforatum, putatque, *dentes* fuisse bacillos istis foraminibus inditos. — *Doctus*, *σοφὸς*, peritus. Claudian. I, 177, *pollex doctus* lanificarum. — *Studium*; ardor certantium. — *Fallit*, minuit laborem, ut non sentiatur. Vid. ad IV, 39; et Horat. l. II, Sat. II, 12.

61. *Purpura*, fila purpurea. Præstantissima purpura fuit *Tyrium quæ sensit ahenum*, apud Tyrios præparata. — *Ahenum* vas majus, in quo succus purpureus sali et aquæ permixtus per decem dies ad ignem lenem coquebatur. Aristot. Histor. Anim. V, 15; Plin. Hist. Nat. IX, 38. Silius, VII, 642: *Purpura Agenoreis saturata ahenis*.

62. *Et tenues* etc. Varios colores commode miscuit; *tenues umbræ* sunt haud dubie *de légères nuances*. Plin. XXXV, 11, ubi narraverat, singulis coloribus olim pictum esse, pergit: *Tandem se ars ipsa distinxit et invenit lumen atque umbras, differentia colorum alterna vice sese excitante... Commissuras vero colorum et transitus appellaverunt harmogen.* Illæ umbræ erant *parvi discriminis*: alius color in alium ita transibat, ut transitus vix animadverti posset; quod egregie illustratur similitudine adspersa.

63. *Percussus solibus arcus*. Castigatiores, *percussis*; Junian. et quatuor alii, *percussis nubibus arcus*. Regii nostri hanc posteriorem lectionem habent. — *Soles*, radii solis, *percutiuntur ab imbre*, franguntur in imbre decidente, ab eoque rejiciuntur. Atque ita putes legendum *percussis*, quod præferunt, notante Heinsio, castigatiores MSS. quodque amplectitur Lenzius. Sed et *percussus* defendi potest illo Virg. Æneid. VIII, 22, *lumen... Sole repercussum*, lumen, quod oritur a radiis solis repercussis. — *Inficere*, colores inducere. — *Mille colores* Iridi tribuit etiam Virg. Æneid. V, 609. — *Transitus*. Unius, inquit, coloris ad alium transitus, oculos decipit, quia quum sint diversi, iidem tamen esse videntur. *Ed.* — *Lumina fallit*; non animadvertitur ab oculis spectantibus. Propert. III, XII, 27: *Non Tyriæ vestes errantia lumina fallunt.* — *Quod tangit*, proxima quæque eumdem colorem referunt, sed si ultima cum primis comparentur, *distant*, differunt.

Illic et lentum filis immittitur aurum,
Et vetus in tela deducitur argumentum.
Cecropia Pallas scopulum Mavortis in arce
Pingit, et antiquam de terræ nomine litem.
Bis sex cælestes, medio Jove, sedibus altis

68. *Lentum*, flexibile, bene de filis aureis, quæ qualia olim fuerint, examinat *Goguet.*, *über den Ursprung der Gesetze*; tom. II, lib. II, cap. 2, art. 2. — *Immittitur* verbum delectum pro *intexitur*, quod male habent alii in contextu. — *Argumentum* (ἱστόρημα, Anacr. 18, 9), fabula aut historia in operibus artium expressa. Talia vestibus quoque intexi solebant. Homer. Il. Γ, 125; Apollon. Rh. I, 721; Catul. LXIV, 50; Claud. R. P. I, 246 sqq. Hoc igitur more Noster usus plures fabulas inseruit, easque ita disposuit, ut Minervæ daret fata hominum a Diis punitorum, Arachnæ flagitia cælestia. De verbo *deducere* vide ad I, 4. Nunc omnino est, texendo effingere.

70. *Scopulum Mavortis*, Areopagum, collem juxta Cecropiam. — *Litem*, certamen Neptuni et Palladis de nomine urbis Cecropiæ. Noster sequitur eos, qui duodecim magnos Deos arbitrium tulisse narrabant, ut, uter munus mortalibus utilissimum produxisset, ab eo urbs nomen acciperet. Secundum Apollod. III, XIV, 1, Cecropis ætate Diis placuit civitates sibi deligere, in quibus colerentur. In Atticam prior venit Neptunus, tridenteque humi fixo in media acropoli mare profert. Post venit Minerva, quæ, quum Cecropa testem fecisset, oleam plantat. Litem inde de terra possidenda ortam qui dirimerent, Jupiter duodecim magnos Deos judices constituit, qui Cecropis testimonio commoti secundum Minervam pronunciarunt. Ea ratio Heynio præ cæteris placet, quia valde antiqua juris rei acquirendæ vestigia habet. Sed paulo aliter Varro apud Augustin. de Civ. Dei, XVIII, 9, rem refert, cujus verba cum h. l. conferre juvat: *Cecrope regnante, quum circa arcem Atheniensem olea arbor forte enata esset, et juxta aquarum scaturigo emanaret, consultum super hoc veluti prodigio Apollinem respondisse, per oleam Minervam, per aquam Neptunum significari, eosque Deos inter se certare, uter urbi nomen imponeret. Quare penes populum esse, utrius Dei nomine appellari illam vellent, decernere. Atheniensibus itaque in suffragia euntibus, quum mares Neptuno, mulieres Minervæ faverent, vicisse Minervam calculo uno. Quare Neptunum indignatum mox tantam aquarum vim effudisse, ut totam prope Atticam inundaret.* Forte Cecrops quum in Atticam pervenisset, incolasque *Neptuno*, hoc est, navigationi et piraticæ, deditos cognovisset, operam dedit, ut cultum *Minervæ*, hoc est, agriculturam, introduceret. Hinc magnus tumultus, quem ita composuit, ut plurimos, mulieres in primis, in suam sententiam traheret. Sic vicit olea Minervæ. Confer *Goguet.* d. l. p. 169. Ea fuit sententia *P. Tournemine*, *Mémoires de Trévoux*, *Janvier* 1708.

Augusta gravitate sedent : sua quemque Deorum
Inscribit facies : Jovis est regalis imago.
Stare Deum pelagi, longoque ferire tridente
Aspera saxa facit, medioque e vulnere saxi
Exsiluisse fretum, quo pignore vindicet urbem.
At sibi dat clypeum, dat acutæ cuspidis hastam;
Dat galeam capiti ; defenditur ægide pectus :
Percussamque sua simulat de cuspide terram

73. *Augusta gravitas*, divina majestas. Nempe *gravitas* judicibus convenit. — *Inscribit*, notum facit, declarat quis sit; ductum vel a titulis ædificiorum, vel potius ab inscriptionibus in pectore venalium, quibus declarabatur, quinam essent, quam artem profiterentur. Sic *literatorem inscribi* Suetonius, Ill. Gram. 4. — *Regalis*, cum sceptro et fulmine.

75. *Stare Deum*. Unus ex Leidensibus, *nare Deum*, quod probat Heinsius. Male; Neptunus recte *stans* expressus erat coram judicibus sedentibus. — Regii nostri *stare* habent; lectionem *nare* recte *Gierig.* improbat; namque Heinsius nunquam vidit Neptunum nantem quum *tridente saxa ferit*. Ed. — *Ferire tridente* etc. Cum hoc loco conferantur versus 283 et 284 libri I. — *Vulnere*, hiatu. — *Exsiluisse fretum*. MSS. et editores plurimi, *ferum*, equum, ut Phædrus, I, fab. XII, 9, ubi vide Interpretationes. Virgilius, Georg. I, 12 : *cui prima frementem Fudit equum magno tellus percussa tridenti.* Verum Herodot. VIII, 55; Apollodorus, III, XIV, 1; Himer. apud Phot. p. 1134; Pausanias, Attic. p. 57; Varro apud August. d. l.; Statius, Theb. XII, 632, memorant, *mare* produxisse in illa contentione Neptunum. Confer Bentleium, ad Horatium, I, Od. VII, 7. Per *mare*, θάλασσαν, autem illi intellexerunt aquarum scaturiginem, puteum, aquam marinam occultis terræ meatibus affluentem in Erechthei æde in acropoli, quæ Apollodori adhuc ætate ostendebatur. *Equum* autem apud Virgilium, alio tempore ex Thessaliæ scopulis excussum nonnulli existimant. Non igitur dubitavi alteram lectionem *fretum* revocare. Lactantius quidem manifeste legit *fretum*; nam in Argumento *lacum salsum* memorat. Nec apparet, quid per *equum* significare voluerint in hac fabula, quum nec Neptunus, nec prisci Attici equorum in primis curam gesserint. Et quanquam *ferus* interdum de equo dicatur, non tamen ambiguo illo vocabulo Ovidius in hac narratione Neptuni opus expressisset. Frustra Schirachius objicit, mare texendo effingi non potuisse. Etenim versu 104, Arachne *mare* adeo Mediterraneum effingit; et apud Claudianum, XXXIII, 253, Proserpina *ostro fundit aquas*. Et quale hoc Neptuni *fretum* fuerit, modo vidimus. — Regii nostri habent *ferum*; de lectione *fretum* merito, etsi nostro interpreti aliter visum sit, dubitatum fuit. *Ed.*

80. *Simulat*, pingendo exprimit.

[illegible] sive:

[illegible]

[illegible] et Hæmon,

[illegible] quondam;

[illegible]

[illegible] h. Apoll. 25, [illegible] — Sperare, [illegible] de expectatione [illegible] ad VII extr. [illegible] erant [illegible] — Clare. [illegible] — Contemnere [illegible] cum Diis se [illegible] Arachnes [illegible] — Sigille. [illegible] va- [illegible] quibus [illegible] montes [illegible] 7. Hæmus et [illegible] et iis- [illegible] mu- [illegible] Hæ- [illegible] Junonem, [illegible] orientes [illegible] Jovem. [illegible] montes. [illegible] 9. [illegible] Pygmææ [illegible] Fons [illegible] Copio- [illegible] in Or- [illegible] IX, [illegible] XVI, repe- [illegible] Eus- [illegible] Ge- [illegible] Pygmæo- [illegible] pulchritudine [illegible] in gruem [illegible] multitudine sua [illegible]

Pars habet : hanc Juno victam certamine jussit
Esse gruem ; populisque suis indicere bellum.
Pingit et Antigonen, ausam contendere quondam
Cum magni consorte Jovis ; quam regia Juno
In volucrem vertit : nec profuit Ilion illi,
Laomedonve pater, sumtis quin candida pennis
Ipsa sibi plaudat crepitante ciconia rostro.
Qui superest solus Cinyran habet angulus orbum :
Isque gradus templi, natarum membra suarum,
Amplectens, saxoque jacens, lacrymare videtur.
Circuit extremas oleis pacalibus oras :
Is modus est ; operique sua facit arbore finem.
Mæonis elusam designat imagine tauri

93. *Pingit.* Codex Regius A, *pinxit*; Codex B, *finxit*, non male de opere tali, quod digitis atque filis *fingitur* magis quam *pingitur*; quanquam poetæ dicant *pingi*, quidquid coloribus exprimunt acus aut penicilli. *Ed.* — *Antigone*, Laomedontis, regis Trojani, filia, ob comam promissam cum Junone se comparare ausa, et mutata in ciconiam. Vid. Servius ad Virgilium, Georg. II, 320. — *Non profuit* seu *longe fuit illi*, vox solemnis de iis, qui, quanquam genere rebusve gestis clari, tamen puniuntur. IV, 648. — *Pater.* Gronovianus, *suus*, non improbante Burmanno. Regii nostri habent *pater.* — *Crepitante.* Crepitus ciconiæ bene fabulæ accommodatus.

98. *Cinyran* fuisse aiunt regem Assyriorum, cujus filias, Junoni se præferre ausas, Dea in *gradus templi* sui commutaverit. Vide Lactantium, in Argumento. — *Videri*, de figuris ad naturæ veritatem expressis etiam versu 105.

101. *Circuit extremas* etc. Sequuntur πάρεργα, hoc est ornamenta, quæ addebantur tabulis. Plin. XXXV, 10. *Circuit*, pingit in oris imaginem circumeuntibus. Dum manum circumducit, ipsa *circuire* videtur. Sic Æneid. X, 243, Vulcanus clypei *oras ambiit auro.* — *Pacalibus.* Cantabr. *baccalibus*; et ita conjecerat Gronovius. *Pacalis*, pacifera, olea enim signum pacis ; XV, 591, *pacalis* laurus.

102. *Operique.* Sicuti supra in versu 82, Regii nostri dant *operisque.*

103. *Mæonis elusam* etc. Tacite malitia Arachnes ostendit, quid de Diis sentiat, exhibens plurima Deorum flagitia. Hic quoque, ut Æn. I, 641, in vasis cælatis Didus, expressa *series longissima rerum.* Initium fit a Jove, qui innumeris figuris mulieres decepit. Amor. I, x, 8: *quidquid magno de Jove fecit Amor.* De Raptu *Europæ*, vide ad librum II, 833 ; V Fast. 607 sqq. — *Designat*, pingendo exprimit. — *Eludi* passim apud Nostrum de decepta virgine. — *Verum*, vivum : vide ad

Prodere cum baccis fœtum canentis olivæ;
Mirarique Deos : operi victoria finis.
Ut tamen exemplis intelligat æmula laudis,
Quod pretium speret pro tam furialibus ausis,
Quattuor in partes certamina quattuor addit
Clara colore suo, brevibus distincta sigillis.
Threiciam Rhodopen habet angulus unus, et Hæmon,
Nunc gelidos montes, mortalia corpora quondam;
Nomina summorum sibi qui tribuere Deorum.
Altera Pygmææ fatum miserabile matris

— *De cuspide*; hic præpositio otiosa est. — *Prodere*, idem quam, edere. Codex Regius A habet *edere*; bene de terra quæ edit fœtus. *Ed.*—*Cum baccis*. Baccæ fructus proprie dicuntur olivæ, et similium arborum, qui et exigui sunt et rari, ac a se invicem separati nascuntur. *Ed.* — *Fœtum*. In hoc vocabulo hæret Glarean. quum arbor nominari debuisset. — *Olivæ canentis* a colore, quem inferius foliorum latus refert. Virgilius, Eclog. V, vs. 16, *pallentis olivæ*. Burmanno non displicet lectio Bononiensis, *ramum frondentis olivæ*, ut allusum sit ad Græcas, θάλλειν et θάλλον; quæ voces pr. de hac sacra Palladis oliva dictæ sint. Frustra. Arbor commode *fœtus* dici potuit, nempe terræ. Illa ipsa olea, quam Minerva produxerat, in arce Atheniensium servabatur, teste Sophocle, Œd. Col. 686 sqq., et ostendebatur adhuc tempore Apollodori in Pandrosi sacello.

82. *Operi victoria finis*. Vulgo legitur *operis*. Ita quoque in Codicibus nostris. *Opus* clausit oliva, symbolum pacis, in suffragiis victoria; vide infra versum 101. *Ed.*

84. *Pretium*, mercedem, pœnam; nam juxta Callimach. h. Apoll. 25, κακὸν μακάρεσσιν ἐρίζειν. — *Sperare*, ut ἐλπίζειν, etiam de exspectatione mali : vide Heinsium ad VII extr. — *Certamina* illa hominum erant cum Diis se comparantium.—*Clara*. eminentia, quo facilius Arachnes oculos in se adverterent. —*Sigilla*, imagunculæ, quibus *distincta*, variegata, illa certamina.

87. *Hæmus* et *Rhodope*, montes Thraciæ, olim fuerant homines ex iisdem parentibus editi. Hi quum mutuo inter se amore flagrarent, Hæmus sororem appellavit Junonem, illa fratrem Jovem. Id ægre ferentes Dii ambos mutaverunt in montes.

90. De *Pygmæorum*, homunculorum brevissimorum, bellis cum *gruibus*, vid. Strabo., I, p. 60. Fons fabulæ est Homer. Il. Γ, 6. Copiosius eam exposuerat Boeus in Ornithogonia, unde eam Athen. IX, p. 393, et Anton. Liber. XVI, repetierunt. Nempe Œnoe, quam Eustath. ad Homer. Il. Ψ, 1444, Geranen vocat, fuit regina Pygmæorum, quam, quum se pulchritudine Deabus anteferret, Juno in *gruem* vertit. Grues autem multitudine sua invisæ Pygmæis. Inde *bellum*.

Pars habet : hanc Juno victam certamine jussit
Esse gruem ; populisque suis indicere bellum.
Pingit et Antigonen, ausam contendere quondam
Cum magni consorte Jovis ; quam regia Juno
In volucrem vertit : nec profuit Ilion illi,
Laomedonve pater, sumtis quin candida pennis
Ipsa sibi plaudat crepitante ciconia rostro.
Qui superest solus Cinyran habet angulus orbum :
Isque gradus templi, natarum membra suarum,
Amplectens, saxoque jacens, lacrymare videtur.
Circuit extremas oleis pacalibus oras :
Is modus est ; operique sua facit arbore finem.
  Mæonis elusam designat imagine tauri

93. *Pingit.* Codex Regius A, *pinxit;* Codex B, *finxit*, non male de opere tali, quod digitis atque filis *fingitur* magis quam *pingitur;* quanquam poetæ dicant *pingi*, quidquid coloribus exprimunt acus aut penicilli. *Ed.* — *Antigone*, Laomedontis, regis Trojani, filia, ob comam promissam cum Junone se comparare ausa, et mutata in ciconiam. Vid. Servius ad Virgilium, Georg. II, 320. — *Non profuit* seu *longe fuit illi*, vox solemnis de iis, qui, quanquam genere rebusve gestis clari, tamen puniuntur. IV, 648. — *Pater.* Gronovianus, *suus*, non improbante Burmanno. Regii nostri habent *pater.* — *Crepitante.* Crepitus ciconiæ bene fabulæ accommodatus.

98. *Cinyran* fuisse aiunt regem Assyriorum, cujus filias, Junoni se præferre ausas, Dea in *gradus templi* sui commutaverit. Vide Lactantium, in Argumento. — *Videri*, de figuris ad naturæ veritatem expressis etiam versu 105.

101. *Circuit extremas* etc. Sequuntur πάρεργα, hoc est ornamenta, quæ addebantur tabulis. Plin. XXXV, 10. *Circuit*, pingit in oris imaginem circumeuntibus. Dum manum circumducit, ipsa *circuire* videtur. Sic Æneid. X, 243, Vulcanus clypei *oras ambiit auro.* — *Pacalibus.* Cantabr. *baccalibus;* et ita conjecerat Gronovius. *Pacalis*, pacifera, olea enim signum pacis ; XV, 591, *pacalis* laurus.

102. *Operique.* Sicuti supra in versu 82, Regii nostri dant *operisque.*

103. *Mæonis elusam* etc. Tacite malitia Arachnes ostendit, quid de Diis sentiat, exhibens plurima Deorum flagitia. Hic quoque, ut Æn. I, 641, in vasis cælatis Didus, expressa *series longissima rerum.* Initium fit a Jove, qui innumeris figuris mulieres decepit. Amor. I, x, 8: *quidquid magno de Jove fecit Amor.* De Raptu *Europæ*, vide ad librum II, 833 ; V Fast. 607 sqq. — *Designat*, pingendo exprimit. — *Eludi* passim apud Nostrum de decepta virgine. — *Verum*, vivum : vide ad

Europen : verum taurum, freta vera putares.
Ipsa videbatur terras spectare relictas,
Et comites clamare suas, tactumque vereri
Adsilientis aquæ, timidasque reducere plantas.
Fecit et Asterien aquila luctante teneri :
Fecit olorinis Ledam recubare sub alis :
Addidit, ut Satyri celatus imagine pulchram
Jupiter implerit gemino Nycteida fœtu;
Amphitryon fuerit, quum te, Tirynthia, cepit;
Aureus ut Danaen; Asopida luserit igneus;
Mnemosynen pastor; varius Deoida serpens.
Te quoque mutatum torvo, Neptune, juvenco

X, 250. Bene notat et sollicitudinem raptæ puellæ, et artem lanificæ. — *Reducere* dedit Heinsius ex primo Vaticano, Mediceo, et decem aliis; et monet identidem esse adducere et attrahere. Fastorum dicto loco, *Sæpe puellares subducit ab æquore plantas; Et metuit tactus adsilientis aquæ*. Sed h. l. *reducere* simpliciter, subducere; repetiti enim motus in tela exprimi non poterant. Vulgo legebatur *recondere*; ita et Codex Reg. B; Codex A, *recludere*.

108. *Fecit teneri ... recubare*; exhibuit eam sic, ut teneretur, etc. Prisci ævi mulieres solebant ad Deos ἀναφέρειν τὴν ἁμαρτίαν λέχους. Euripid. Bacch. 29. — *Asterie*, Cœi Titanis filia, Jovis amplexus fugiens, in coturnicem mutata, atque in mare abjecta est, unde insula Ortygia orta. Hygin. fab. 53; Apollod. I, IV, 1; cf. Spanhem. ad Callim. h. Del. 37, 39. Videtur Jupiter ea in re *aquilæ* ministerio usus.

110. *Addidit*. Codex Regius A, *additur*. — *Celatus*. Vide ad V, 326. — *Nycteida*, Antiopen, Nyctei, regis in Bœotia, filiam, ex qua nati sunt *gemini*, Zethus et Amphion. Hygin. fab. 8; Apollod. III, v, 5; Schol. Apollon. Rhod. IV, 1090; Lutat. ad Stat. Theb. IX, 423. Sed Homerus, Od. Λ, 259, eam facit Asopi filiam : de quo dissensu vide Pausan. Corinth. p. 124; cf. omnino Valkenar. Diatrib. p. 58 sqq., ubi fragm. Antiopæ Eurip. — *Tyrinthia*, Alcmena, quam Jupiter, sumta Amphitryonis conjugis forma, vitiavit. Hygin. fab. 29; Homer. d. l. versu 265. — *Asopida*, Æginam, Asopi filiam; confer VII, 616 : vide Spanhem ad Callimachum, hymn. Del. 78. Eam vitiavit Jupiter in *ignem*, aut, ut Clemens Hom. v, 13, Nonnus Dionys. VI, 212, Lutat. ad Stat. VII, 427, malunt, in aquilam conversus. In insula Ægina peperit Æacum. Apollod. I, IX, 3; III, XII, 6. — *Deoida*. Ceres Græcis Δηὼ dicta, unde Proserpina Δηοῦς κόρη, quod Noster et Ausonius, Epist. 4 ad Theon. expresserunt per *Deoida*. Vide Spanhem. ad Callimachum, h. Cer. vers. 133.

Virgine in Æolia posuit : tu visus Enipeus
Gignis Aloidas : aries Bisaltida fallis :
Et te, flava comas, frugum mitissima Mater,
Sensit equum : te sensit avem crinita colubris
Mater equi volucris : sensit delphina Melantho.
Omnibus his faciemque suam, faciemque locorum
Reddidit : est illic agrestis imagine Phœbus ;
Utque modo accipitris pennas, modo terga leonis
Gesserit ; ut pastor Macareida luserit Issen.
Liber ut Erigonen falsa deceperit uva :
Ut Saturnus equo geminum Chirona crearit.
Ultima pars telæ, tenui circumdata limbo,
Nexilibus flores hederis habet intertextos.
Non illud Pallas, non illud carpere livor
Possit opus : doluit successu flava virago ;

116. *Æolia virgo*, vel Arne, vel Canace, Æoli filia, quam Neptunus in taurum conversus vitiavit. — *Enipeus*, fluvius Thessaliæ, in quem Neptunus conversus Iphimediam, Aloi uxorem, compressit, ex qua nati Othus et Ephialtes, *Aloidæ* dicti. Homer. Od. Λ, 304 sqq. ; Virgil. Æneid. VI, 582 sqq. — *Bisaltida*, Theophanen, Bisalti filiam, quam Neptunus in ovem, se autem in arietem mutavit. Hygin. fabula 188.

118. *Et te, flava* etc. Ceres, ut Neptuni insidias fugeret, se in equam mutavit ; quod quum Neptunus rescisset, in equum et ipse conversus eam iniit. Inde natus Arion, equus. — *Avem*. Regii nostri habent *equum*, quoniam de Pegaso agitur : recentiores repetitione vocis *equum* offensi, posuerunt *avem ;* at nescio an Pegasus, etiamsi alatus, *avis* recte dici possit. *Ed.* — *Crinita colubris ;* Medusa, quæ ex Neptuno concepit Pegasum. — *Melantho*, Deucalionis filia.

121. *Faciem suam*, formam eam, sub qua mulieres compresserunt. — *Reddidit*. Junian. et unus Mediceus, *addidit*. Hunc versum Regius B, ita claudicantem habet : *Reddidit : illic agrestis imagine Phœbus*. — *Agrestis*, quum pavit Admeti armenta. *Ed.*

124. *Macareida*, Macarei filiam, vel Lesbiam vel Eubœam. — *Erigone*, Icari filia.

126. *Ut Saturnus* in equum conversus ex Philyra genuit centaurum *Chirona*. Ed. — *Geminum*, quia ex parte equus, ex parte homo. *Ed.* — *Tenui limbo*, subtili fascia ; est enim *limbus* fascia ultimam vestis partem ambiens. *Ed.* — *Intertextos*. Codex Regius B, *intermixtos*.

129. *Non illud Pallas*, etc. Jam hic exspectat lector exitum certaminis, et judicium de utriusque lanificio

Et rupit pictas, cælestia crimina, vestes.
Utque Cytoriaco radium de monte tenebat,
Ter, quater, Idmoniæ frontem percussit Arachnes.
Non tulit infelix, laqueoque animosa ligavit
Guttura: pendentem Pallas miserata levavit;
Atque ita, « Vive quidem, pende tamen, improba, dixit:
» Lexque eadem pœnæ, ne sis secura futuri,
» Dicta tuo generi, serisque nepotibus esto. »
Post ea discedens succis Hecateidos herbæ
Spargit; et extemplo tristi medicamine tactæ
Defluxere comæ, cumque his et naris, et auris;
Fitque caput minimum, totoque in corpore parva est:

tela. Non victrix, sed invidia, quæ etiam Deos tangit, commota Pallas punit, atque invidia ejus exacerbatur etiam criminibus Deorum effictis. *Non livor illud opus carpere possit*, proverbii speciem habuisse videtur, monente Zinzerl. Promuls. cap. 41. — *Cælestia crimina* Deorum stupra et adulteria dicuntur. Vide Burm. Sic et Propertius, II, v, 25: *Non istis olim variabant tecta figuris. Tum paries nullo crimine pictus erat.* — *Crimina, vestes*, telam, in qua flagitia.

132. *Cytoriaco.* Vide ad IV, 311. — *Animosa* refertur melius ad *guttura*, quam ad ipsam Arachnen; sed quæritur, quo sensu vir doctus in Biblioth. Tigur. Vol. III, P. 1, p. 94, explicet spirantia, et comparet ex VII, 604, *pars animam laqueo claudunt.* Laudat idem Amor. I, vi, 51; ubi *animosum ventum* putat esse spirantem, flantem, et e Cic. N. D. II, 6, *animum spirabilem.* Haud scio tamen, an possis superba explicare, ut versu 206, ut gutturi more poetarum tributa sit affectio dominæ. — *Ligavit;* Heinsius malit *ligatur*, ut κακοφωνία vitetur in *ligavit* et *levavit.* — Regii nostri habent *ligavit*, nec opus est emendatione Heinsiana. *Ed.* — In junctura verborum *ligavit, levavit* sane est negligentia quædam, neque tamen illa sollicitare Heinsius debebat ad corrigendum. Vide ad II, 398. — *Levavit*, leviorem ei sortem tribuit.

137. *Lex*, modus et ratio. Pœna ejusdem modi constituta esto.—Per *genus* et *nepotes* araneas intelligit. Ita *nepotes* etiam XI, 48. Inde autem et aranea *invisa Minervæ*, Virg. Georg. IV, 246.

139. *Post ea.* Schepperus conjecit *oraque. Post ea* et mihi languidum, nec satis poeticum videtur. Non tamen cum Scheppero hæc corrigere ausim. — *Hecateis*, venenata et magica, ut XIV, 44, *Hecateia carmina* sunt incantationes. *Hecate* enim invocabatur a veneficis.—*Medicamen*, omnis succus, quo inficitur aliquid. — *Defluere* et *defluvium* dicitur de capillis. — *Totoque in corpore* Bur-

In latere exiles digiti pro cruribus hærent :
Cetera venter habet ; de quo tamen illa remittit
Stamen, et antiquas exercet aranea telas.

II. Lydia tota fremit ; Phrygiæque per oppida facti
Rumor it, et magnum sermonibus occupât orbem.
Ante suos Niobe thalamos cognoverat illam,
Tum quum Mæoniam virgo Sipylumque colebat :

mannus dedit ex tribus MSS. ; vulgo *toto quoque corpore*. Licet habeat totum et integrum corpus, parva tamen est, et omnia ejus membra sunt exilia. Mox Heinsius mallet *venter obit*, sed male. Eleganter, *Cetera venter habet*, sunt venter. III, Trist. IV, 46, *habet cetera pontus*. *Obire* potius de actu, quo mutatur aliquid. I, 552. — *Exercet*. Debebat sequi artem, sed dixit *telas*, et quidem *antiquas*, pristinas. Nam *exercere* omnino est tractare.

146-312. *Niobe*, Tantali filia, Amphionis, regis Thebani, uxor, copiosa prole superbiens et Latonæ se præferens, primum orbatur filiis filiabusque omnibus, mox ipsa mutatur in saxum. Fabula a multis scriptoribus, multis deperditis tragœdiis, multis monumentis, multis denique epitaphiis celebrata. Cf. Hom. Il. Ω, 602 sqq. ; Callimach. h. Apoll. 22 ; Pausan. Corinth. p. 160 ; Apollod. III, v, 6, qui in plurimis consentit cum Nostro ; et Diod. Sic. IV, 74 ; Schol. Eurip. ad Phœn. 162, e Cod. Voss. ; Hygin. fab. 9, 10, 11. Tractaverant hæc et Hesiod. Pherecydes, Hellanicus et plurimi poetæ. Signum vetustum Niobes cum liberis excellentissimum Florentiæ servatur, de quo Winkelm. in Hist. Art. p. 170, 205, 226 ; et in Mon. Ined. n. 89. Palæphat. cap. 9, fabulam sic explicat, Nioben fecisse sibi statuam lapideam in tumulo liberorum. Philemon fab. inde natam arbitrabatur, quod Niobe præ doloris magnitudine nihil proloqui potuerit. Nec aliter Cic. Tusc. III, 26 : *Niobe fingitur lapidea, propter æternum, credo, in luctu silentium*. Hinc ab Æschilo inducta fuerat velato capite. — *Fremere* hic non de indignatione et dolore popularium Arachnes capiendum, sed, ut Schirach. recte observat, de fama pervagante Lydiam, quia hæc dignior facto Minervæ, quam indignatio. Phædrus, I, fabula v, 20 : *Rumor de tibicine fremit in theatro*. De Fama *fremere* est, XII, 748. Male Rod., *Lydien bebt*. — *It per oppida*, ut apud Virgilium, *fama it per urbes*. — Male Heinsius suadet *magnam urbem*, id est, Sardes. Immo fama serpit primum per Lydiam, mox per vicinam Phrygiam, tandem per totum terrarum orbem, penetratque adeo et Thebas ad Nioben.

149. *Mæoniam*, imprimisque *Sipylum* colebat. Nam *Sipylus* et mons et urbs Lydiæ. Plin. II, 59. Anacr. Od. 20, annumerat quidem eam Phrygiæ ; sed Lydia relata olim fuit a multis ad Phrygiam Magnam. Vid. Strabo, II, p. 89. Etiam mox versu 177, *gentes Phrygiæ*. E Mæonia eam cum Pelope in Peloponnesum venisse, putat Heynius ad Apollod. d. l., nisi potius in Lydia

Nec tamen admonita est pœna popularis Arachnes
Cedere Cælitibus, verbisque minoribus uti:
Multa dabant animos; sed enim nec conjugis artes,
Nec genus amborum, magnique potentia regni,
Sic placuere illi, quamvis ea cuncta placebant,
Ut sua progenies; et felicissima matrum
Dicta foret Niobe, si non sibi visa fuisset.
Nam sata Tiresia, venturi præscia, Manto
Per medias fuerat, divino concita motu,
Vaticinata vias: « Ismenides, ite frequentes,

jam nupsit Amphioni. Certe a Pausan. IX, p. 720, Amphion ob Tantali affinitatem Lydios modos a Lydiis didicisse narratur. — *Admoneri exemplis*, iis impelli, ut tibi consulas. — *Verbis minoribus uti*, submissius loqui, ut versu 368. Vide ad IX, 31.

152. *Animos*, superbiam. — *Sed enim*, at vero. — *Artes* habent Florentinus optimus, primus et secundus Mediceus, aliique complures; probarunt hoc Heinsius, Bersmannus, Pontanus, Burmannus; cæteri, *arces*. — Codex Regius A, *arces*; Codex B, *artes*: hoc prætulimus cum tot et tantis viris: quamvis enim *artes* sæpe in malam partem accipiantur, hic de musica et lyræ Amphioniæ miraculis, forte etiam de regali sapientia et optimo regimine intelligendum est, dum *arces* tautologiam meram redoleret cum *potentia magni regni*. Ed. — *Artes*, musica, qua excellebat Amphion, quæ inde *Amphionia ars* apud Sidonium Apoll. ab Heinsio laudatur. In Twisd. Cod. glossa adscripta erat, *quia citharædus erat*: vide ad versum 178. Sed Bruckh. ad Propert. III, VII, 39, per *artes* h. l. intel. urbem Thebas, quam Amphion lyræ canore construxerat, quemadmodum apud Propert. d. l. Pergama ex Bruckh. emendatione dicuntur *Apollinis artes*. Ita vero musices, qua tantum sibi nomen Amphion paraverat, nulla fieret mentio. Possis forte utrumque hic intelligere, musicam et mœnia. Vid. ad vers. 178. — *Sic... Ut sua progenies*. Hæc causa ei fuit superbiæ, calamitatis, insani doloris et mutationis. — *Sibi visa fuisset*, atque felicitatis illius sensu elata.

157. *Nam sata* etc. Niobe Thebanis interdixerat Latonæ sacra celebrare. Hoc tractavit, ut poeta. Vatem inducit sacra indicentem, mulieres jussis parentes, Nioben in publicum prodeuntem, se jactantem, Deæ maledicentem. — *Manto* (a μαντεύεσθαι) sæpe a Veteribus commemoratur. In ejus verbis non inest *vaticinium*, quod vulgo sic dr. sed indictio sacrorum. Nempe *vaticinari* omnino est impulsu Dei loqui. — *Divino concita motu*; vide ad III, 711. Confer Senec. Agam. 319, qui Nostrum expressit: *Quam fatorum præscia Manto Sata Tiresia Latonigenas Monuit sacris celebrare*

» Et date Latonæ, Latonigenisque duobus,
» Cum prece tura pia; lauroque innectite crinem :
» Ore meo Latona jubet. » Paretur; et omnes
Thebaides jussis sua tempora frondibus ornant,
Turaque dant sanctis et verba precantia flammis.
  Ecce venit comitum Niobe celeberrima turba,
Vestibus intexto Phrygiis spectabilis auro,
Et quantum ira sinit, formosa; movensque decoro
Cum capite immissos humerum per utrumque capillos
Constitit : utque oculos circumtulit alta superbos;
« Quis furor auditos, inquit, præponere visis
» Cælestes? aut cur colitur Latona per aras?

Deos. Pertinuerunt illa sacra ad mulieres tantum. — *Et date* etc. Formula solemnis in indictione sacrorum. Confer Æneid. VIII, 274. —*Pia*, quæ pium animum declarant. — *Cum prece.* Intelligenda comprecatio, quæ sacrificio addebat preces. Confer IX, 159. Ut in sacris Bacchi pampineæ aut hederaceæ, in honorem Herculis populeæ frondes *innectebantur crinibus*, sic in Apollinis sacris *laurus*. — *Jussis.* Ita et I, 399; III, 105; IV, 32; XI, 635. Et ex more Ovid. post *jubet* repetitum *jussis.* Non tamen spernenda altera lectio, *festis.* Ita III, 528, *festi ululatus*; vide et ad III, 111; Virgil. Æneid. II, 249, delubra Deum *festa velamus fronde.* Regii nostri Codices, *jussis.*

165. *Ecce venit comitum* etc. Incessus mulieris superbæ et præ superbia indignantis egregie hic describitur; *celeberrima*, stipata multis comitibus, more reginarum orientalium. — De *Phrygiis vestibus* vide ad vers. 1. — *Movens*, concutiens, indignationis causa, ut Jupiter in libro I, versu 179. — *Immissos.* Pauli Codices habent *immensos*; idque placet Barthio; ea vero est immensa hyperbole. Regii nostri Codices, *immissos. Immissi* in faciem *capilli* signum erant vel squaloris, vel certe negligentiæ, qualis est mulierum domi sedentium, V, 338. Verum h. l. *immissi* absolute sunt soluti, fluentes, quales sunt Apollinis. Tibul. III, IV, 27 : *Intonsi crines longa cervice fluebant.* Apud Homer. d. l. ἠΰκομος Νιόβη. — *Alta*, quia superbi elato capite incedunt. Vers. 275, *resupina.* Senec. Epist. LXXX, p. 624, ed. Lips. : *Ille, qui in scena elatus incedit, et hæc resupinus dicit, En impero Argis.*

170. *Quis furor auditos*, etc. Hinc *cuncta* illa, quæ *animos dabant* (152), ut se Latonæ præferret, ipsa non enumerat modo, sed et amplificat. Hæc sunt *magna* illa *verba*, quæ minuere nolebat, et quibus elata, versu 184, fidenter subjicit, *Quærite nunc* etc. De formula *quis furor?* ad III, 531. Quæ ipsi *videmus*, ea et certiora et præsentiora sunt *auditis*, de quibus fando aliquid accepimus. —*Per aras* non est,

» Numen adhuc sine ture meum est? mihi Tantalus auctor,
» Cui licuit soli Superorum tangere mensas;
» Pleiadum soror est genetrix mihi; maximus Atlas
» Est avus, ætherium qui fert cervicibus axem :
» Jupiter alter avus; socero quoque glorior illo.
» Me gentes metuunt Phrygiæ; me regia Cadmi
» Sub domina est; fidibusque mei commissa mariti
» Mœnia cum populis a meque viroque reguntur.
» In quamcumque domus adverto lumina partem,
» Immensæ spectantur opes : accedit eodem
» Digna Deæ facies : huc natas adjice septem,
» Et totidem juvenes, et mox generosque nurusque.

aris exstructis, sed in aris plurimis, ut quæ *per urbes*, plurimis in urbibus, fieri dicuntur. — *Numen meum*, ut versu 4. — *Tantalus*, rex Lydiæ opulentissimus, sæpe ad Deorum convivium admissus, unde *conviva Deorum*, Hor. I, Od. XXVIII, 7. — *Auctor*, scilicet generis. — *Soli*; licuit quidem et Ixioni et Pelopi, sed illi posteriores Nioba. *Heinsius*. Maximus autem honos *tangere mensas*, interesse conviviis *Deorum*, isque olim non nisi Diis concessus, atque adeo divinitatis signum. Æn. I, 79, Æolus ad Junonem : *tu das epulis accumbere Divum*.

174. *Pleiadum sorores* erant Hyades (Hygin. P. A. II, 21), e quibus una Dio (Schol. Hom. ad Il. Ε, 486), quam nonnulli faciunt Niobes genitricem. Hygin. fab. 9, 82, 83. Sic *Atlas* ejus avus, et *Jupiter*, Tantali pater, *alter avus*, atque adeo *socer* quoque, quia et Amphion Jovis ex Antiopa filius. Pausan. Bœot. p. 720. — *Genetrix mihi* ex Neapolitano recepit Burmannus pro *genetrix mea*. Præstantior ea lectio Burmanni quam vulgata quam quidem habent Regii nostri. *Ed.* — *Ætherium qui fert* etc. Confer in libro IV, versu 656 et sqq.

177. *Metuunt*, venerantur et colunt, ut felicem maximi regis filiam; vide ad I, 322. — *Phrygiæ*. Vide ad V, 149, *Amphionem*, qui regnavit anno 1390 ante Christum, *fidibus* excelluisse (Plinius, VII, 56; Noster, ibid. 585), earumque sono Thebas circumdedisse muris (Horat. A. P. 394), id est, musices suavitate ita oblectasse Thebanos, ut muris exstruendis operam navare non gravarentur (Maximus Tyr. Dissert. 21, Palæph. 42), constat. Hinc igitur *mœnia fidibus mariti mei commissa*, constructa. Apud Propert. I, 9-10, *Amphioniæ mœnia lyræ*. Plura de ejus arte musica habet Pausan. Bœot. p. 720. De muris ejus vid. Homer. Od. Λ, 261. — *Populi*, cives. — *Adverto lumina*. Heinsius mallet, græca forma, *advertor lumina*.

182. *Digna Deæ*. Confer V, 182. — De numero liberorum Niobes

» Quærite nunc, habeat quam nostra superbia causam :
» Nescio quoque audete satam Titanida Cœo
» Latonam præferre mihi; cui maxima quondam
» Exiguam sedem pariturae terra negavit.
» Nec cælo, nec humo, nec aquis Dea vestra recepta est :
» Exsul erat mundi ; donec miserata vagantem,
» Hospita tu terris erras, ego, dixit, in undis ;

studiose quæsiverunt Veteres, Æl. V. H. XII, 36; Gellius N. A. XX, 7; Schol. Eurip. ad Phœn. 162, et e recentioribus Cuper. Obsv. III, 7. Noster sequutus est Eurip. Æsch. Aristoph. Lasium, qui septem filios totidemque filias Niobæ dabant. Sic et Hyginus, Apollodorus, et Scholiastes Euripidis, e Cresphonte. Homerus non nisi sex utriusque sexus numerat, Hesiodus et Ælianus omnino viginti, Herodotus duos filios, tres filias.

185. *Nescio quoque* etc. Cum splendida sua fortuna comparat miseram Latonæ sortem, de qua Homer. h. Apoll. et Callimachus h. in Delph. adeundi.—*Nescio quoque audete.* Ita hæc verba Heinsius constituit ductu Florentini optimi et tertii Medicei, quorum ille, *Nescio quoque audite satam*, hic *Nescio quoque audete genatam.* Scabra satis sunt verba et dura; ostendit etiam *que* : sed difficile est, sine MSS. adjumento aliquid melius substituere. Vulgata habebat *Quoque modo audetis genitam.* Ex hac emendatione Heinsii ordo et sensus verborum is est : *et audete Latonam nescio quo* (contemptim) *Cæo satam.*—Codex Regius A habet *Quoque modo audetis genitam*; Codex B, *Nescio quoquo audete satam.* Lectio Codicis A, quæ est vulgatæ, haud multum placet, sed recta est. Codex B nonnihil habet salebrosum; at quod habebat vir Cl. *Gierig.*, *Nescio quoque audete genitam*, grave mendum est; hoc emendavimus, Heinsio freti : raro quidem ponitur τὸ *que* post *nescio quis*; tamen quum uno tractu legatur *nescio quis*, quasi adjectivus, nil obstat quominus admittat post *quis* vel *quo* particulam *que*. Tanaq. Faber, cui suum caput, sua libido est, non timuit mutare textum, non infeliciter, sed sine auctoritate, his verbis : *Et nunc nescio quo genitam Titanida Cæo Latonam præferte mihi!* Ed. — Fuit autem *Cæus* unus ex Titanibus, cujus filia Latona a Jove compressa Apollinem simul et Dianam concepit.

186. *Cui maxima... terra negavit;* Jurejurando obstrinxerat Juno omnes terras ne parturienti Latonæ locum concederent : latuit tum sub aquis Delos insula, quam emergere jussit Neptunus et locum parturienti præbere : vide infra quæ addit *Gierig.* de insula Delo. *Ed.* De erroribus Latonæ parturientis, vid. Homer. h. Apoll. 30, et de Delo *miserata vagantem*, vers. 61 sqq., et Callim. h. Del. 201 sqq.—*Exsul mundi* eadem syntaxi, qua *exsul mentis*, *fugitivus regni* etc., vide Burm. Graviter *exsul mundi*, quum alii tantum sint *exsules patriæ.* — *Ego in undis.* Delos olim instabilis (Stat. Achil. I, 388), et errans in

» Instabilemque locum Delos dedit : illa duobus
» Facta parens : uteri pars est hæc septima nostri.
» Sum felix : quis enim neget hoc? felixque manebo;
» Hoc quoque quis dubitet? tutam me copia fecit.
» Major sum, quam cui possit fortuna nocere;
» Multaque ut eripiat, multo mihi plura relinquet.
» Excessere metum mea jam bona : fingite demi
» Huic aliquid populo natorum posse meorum;
» Non tamen ad numerum redigar spoliata duorum,

mari, sed nato Apolline statim immota facta est et incussa, hæsitque inter Gyarum Myconumque Cyclades; Æneid. III, 75 sqq., ubi : *oras et litora circum Errantem Mycone celsa Gyaroque revinxit.* Vide dialogum Iridis et Neptuni, apud Lucianum, et quos laudat Spanhem. ad Callimac. h. Del. 273. Utrum utramque prolem in hac insula deposuerit Latona, an Dianam alio loco, de eo dissentiunt poetæ; vide ad I, 694. Delos autem hic loquens inducitur, ut apud Homer. vers. 61 sqq., et commode, quum ambæ similem sortem experirentur. — *Instabilem* contemtim. Confer vers. 333 sqq. — *Illa duobus Facta parens*, pro *duorum* ex uno Codice dedit Heinsius. — Sicuti in versu 174 Regii nostri habent *est genetrix mea*, ita hoc loco habent quoque *duorum parens*. Melior sane lectio quam reliquimus in utroque loco. *Ed.*

192. *Uteri* etc. Hi duo non faciunt, nisi septimam partem eorum, quos ego enixa sum. *Uterus* de tota, eaque numerosa, prole. Homer. Il. d. l. : Φῆ δοιὼ τεκέειν, ἡ δ' αὐτὴ γείνατο πολλούς. Inde et apud Apollod. εὐτεκνωτέραν se jactat Latona. Jam incipit oratio languescere, maxime insertis illis *quis enim* etc., *Hoc quoque* etc., et ταυτολογεῖν, quum inde a vocab. *tutam* usque ad *spoliata duorum* eadem sententia quinquies repetita sit. — *Populus* omnino multitudo, ut XI, 634, ubi vide notas. Ita *cohors liberorum*, Æneid. X, 328; *totus familiæ populus*, Plin. XXXV, 2.

199-203. *Non tamen ad numerum* etc. Hic locus valde corruptus et disturbatus : in primo versu, unus habet *num tamen;* in sequentibus, olim legebatur : *Quodque licet, tacito venerantur murmure numen Latonæ turba quantum distabat ab orba, Tantum animosa sui furiis agitata doloris.* Ultimum versum Ciofanus et alii recte deleverunt, et abest a plurimis MSS. Gronovius, Observation. IV, 15, primum versum postposuit multis et secundum sic emendavit : *Latonæ : turba qua quantum distabat ab orba?* Heinsius probat transpositionem Gronovii, et legit præterea : *turba quo quantum distat ab orba!* Burmannus mallet : *turba qua* (scilicet duorum, ut ironice vocat) *quantum distat ab orba?* Schirachius denique suadet : *Latonæ torvæ, quæ, quantum distat ab orba.* Insuper cætera mendis laborant; legebatur : *Ite sacris propere sacris*, quod Gronovius fatetur se non intelligere; suadet

» Latonæ turba : quæ quantum distat ab orba ?
» Ite sacris, properate sacris ; laurumque capillis

igitur : *Ite, sat est operæ sacris*, aut,, *Ite, salis pro re sacri*, aut *Ite satis properæ sacris*, ut per contemptum ita appellet Thebaidas mulieres superstitiosas, festinasque ad sacra accipienda. Jac. Gronovius, in Antiquitatum Græcarum thesauro, tom. I, volebat : *Ite aris propere ab sacris* ; Burmannus conjecturabat *Ite, manus prohibete sacris* ; Schirachius : *Ite satis, properate sacris*, quod inter alia suaserat Heinsius. Ex his omnibus corruptionibus ac disturbationibus horum versuum, vix sensus commodus erui potest. Nos interpunximus, non post *Latonæ*, sed post *turba*, et *quo* mutavimus in *quæ*. Sensus : Si vel maxime pluribus liberis spolier, non tamen in tanta meorum turba redigar ad numerum duorum Latonæ ; *quæ* cum duobus suis, *quantum*, quam parum, *distat ab orba ?* Mutationi huic, quam sensus commendat, accedit aliquid auctoritatis e MSS. Etenim Ciofanus, e libro Briant., notavit, *Latonæ, turbæ ? quæ quantum.* Atque etiam Heinsius *quæ* in melioribus reperit. Lenzius et ipse probat *quæ*, sed conjungit *turba ab orba*, id est, a multitudine eorum, qui omni prole carent. Si proxima servamus, sane post *ite* et *properate*, subintelligimus præpositionem *a*.

Ea fuit opinio Cl. *Gierig* et cæterorum quos nominavit : in hoc loco tam difficili liceat quoque nostram emendationem nostramque explanationem subjicere. Primo dicamus quæ sit lectio nostrorum Codicum :

Num tamen ad numerum redigar spoliata
duorum ?
Ite sacris, propere sacris ; laurumque capillis
Ponite : deponunt infectaque sacra relinquunt ;
Quodque licet, tacito venerantur murmure
numen
Latonæ ; turba quantum distabat ab orba.

Ita versus extremus legitur in codice A ; sed Codex B habet eodem loco *Latonæ turba ; quæ quantum distat ab orba ?* uterque rejecit versum *tantum animosa* etc., certe spurium, de quo loquitur Cl. *Gierig*. Quæ lectiones ultimi versus non parum impediunt sententiæ tenorem ; nam cætera, usque ad hunc versum, plane fluunt ; nihil enim vividius hac interrogatione : *Fingite demi... num tamen... redigar ?* Quid aptius est ferociori jubentis feminæ animo quam ista acerbiter dicta : *Ite sacris, propere sacris* abscedite ; et *laurum*, qua præcingitur caput vestrum, *deponite. Deponunt* quidem ; sed mireris metum vulgi inconstantiamque : dum, Niobes metu, *sacra* Latonæ *relinquunt*, hanc *tacito murmure, quod licet, venerantur*. Nihil hactenus quod non laudemus : sed quid hic versus iste : *Latonæ ; turba quantum distabat ab orba*, quem nullo modo interpretari queas, etiamsi utaris glossa marginali quam habet Codex alius antiquissimus, qui eamdem præbet lectionem ; ea nempe est glossa, *a turba orbarum matrum quantum distabat.* Quare hunc versum, hoc loco saltem inutilem, cum Cl. *Gierig*, post versum *Num tamen* relinquimus ; et, *turbam* pro *turba* scribentes, ita explicamus totum locum : « Num igitur spoliata redigar ad numerum duorum filiorum, quæ est turba Latonæ ? Quam parum hæc distat a matre spoliata suis filiis ! Ergo, quum Latona numero liberorum mecum se conferre ne-

» Ponite. » Deponunt, infectaque sacra relinquunt,
Quodque licet, tacito venerantur murmure numen.
Indignata Dea est; summoque in vertice Cynthi,
Talibus est dictis gemina cum prole loquuta :
« En ego vestra parens, vobis animosa creatis,
» Et, nisi Junoni, nulli cessura Dearum,
» An Dea sim, dubitor; perque omnia secula cultis
» Arceor, o nati, nisi vos succurritis, aris.
» Nec dolor hic solus; diro convicia facto
» Tantalis adjecit, vosque est postponere natis
» Ausa suis; et me, quod in ipsam recidat, orbam
» Dixit; et exhibuit linguam scelerata paternam. »
Adjectura preces erat his Latona relatis :
« Desine, Phœbus ait, pœnæ mora longa, querelas. »

queat, ejus sacra relinquite, et deponite laurum qua, jubente *Manto*, crines vestros cinxistis. » *Ed.* — *Murmure*, de precante etiam 327; *tacito*, leni. Compressis labris mussitant. Loco citato : *pavido, faveas mihi, murmure dixit*, etc.

204. In *Cyntho*, Deli monte, Latona colebatur cum Apolline. Breviter Apollod. liberos καρώξυνι. — *Animosa*, superba. — *Dubitor* Burmannus inter singularia refert. Dictum ut *imperor* et alia. De divinitate Latonæ non dubitaverat Niobe; sed ira solet maledicta alterius augere. — *Cultis*; unus, *cunctis*, quod præfert Daniel Heinsius. — Regii nostri, *cultis*.—*Arcetur* Deus *aris*, quando ejus sacra in aris interdicuntur; habitare enim ibi credebatur.

212. *Recidat* verbum in hac re proprium, et primam interdum producit. Vide Brouckh. ad Propert. IV, VIII, 44. — Hujus prima syllaba semper apud recentiores corripitur; unde quidam metri corrigendi causa scripserunt, *reccidat*. Ed. — Veteres autem, ubi ominosi aliquid audierant, in hostes id vertere solebant. — *Exhibere linguam paternam*, peccare lingua, ut pater Tantalus, divulgatis Jovis arcanis. *Magna lingua* Niobæ tribuitur ab Horatio, IV, Od. VI, 1 : Apollo, *quem proles Niobea magnæ Vindicem linguæ sensit*.

214. *Adjectura preces*. Vulgo, *dejectura*; Const. Fan., *adjectura*; Heinsius malebat *admotura*; Burmannus ex uno præfert *admixtura*. Codices nostri Regii, *adjectura*.

215. *Desine*. Desinere aliquid, id est, id deserere, ab eo desistere. Vide Heinsium ad Art. Amat. II, 726. — *Mora longa, querelas*; hunc locum Heinsius ita constituit; vulgo, *mora longa querela est*. — Posterior hæc lectio in nostris etiam Codicibus Regiis est. *Ed.*

Dixit idem Phœbe; celerique per aera lapsu
Contigerant tecti Cadmeida nubibus arcem.
Planus erat, lateque patens prope mœnia campus,
Adsiduis pulsatus equis; ubi turba rotarum,
Duraque mollierant subjectas ungula glebas.
Pars ibi de septem genitis Amphione fortes
Conscendunt in equos, Tyrioque rubentia fuco
Terga premunt; auroque graves moderantur habenas.
E quibus Ismenos, qui matri sarcina quondam
Prima suæ fuerat, dum certum flectit in orbem
Quadrupedes cursus, spumantiaque ora coercet,

216. *Phœbe.* Diana, quæ eadem esse cum Luna dicitur. *Ed.*—*Contigerant*; unus, *constiterant*, quod elegans, et divinam celeritatem declarare Burmanno videbatur.—*Cadmeida arcem;* Thebanam arcem, a Cadmo exstructam. *Ed.* — *Tecti;* unus, *vecti.*— *Tecti nubibus* solent esse Dii descendentes ad puniendum, ut Apollo, Il. A.

218. *Planus erat,* etc. E priscæ vitæ ritu ante urbes erant loca lata, campi, in quibus juvenes armis exercebantur et cursu. Homer. Il. B, 811 sqq.; Æneid. VII, 162. Homero auctore pueri æque ac filiæ in ædibus perierunt; secundum Apollod. ex Euphorione et Hygin. venantes in Cithærone monte interfecti sunt. Timagoras, apud Schol. Euripid. ad Phœn. 162, putat, a Thebanis per insidias sublatos esse Amphionis liberos. Pestilentia eos esse absumtos, censet Eustath. ad Hom. d. l. Confer Pausan. Bœot., p. 721. Apollo enim sagittis suis (h. e. sol radiis) pestilentiam excitare credebatur. Nomina illorum habent Hyginus, fab. 11; Apollod. Schol. Eurip. Noster filiorum tantum nomina habet, in quibus non multum ab Apollod. discrepat. — *Prope mœnia.* Gebhard. conjecturat *ad mœnia.* — *Pulsari* dicitur campus curru et ungula equorum; confer. Æneid. X, 216; Noster, infra 487. — *Adsiduis equis*, assiduo equorum cursu. *Ed.* — Schirachius profert *aquis* pro *equis*, et *pulsare* explicat, alluere. Tum verbis *ubi turba* viam regiam juxta campum describi putat. At *aquis* nulla auctoritate se tuetur; neque de via, sed de ipso campo sermo est.

222. *Conscendunt in equos* vestibus purpureis tectos. Confer VIII, 33. Seculo tamen heroico exercitationes non in equo, sed in curru instituebantur. — *Fucus*, color, quam glossam adscriptam habet unus MS. — *Auroque graves... habenas.* Codex Regius A, *auro gravidis... habenis*; Codex B, *auro gravidas... habenas.* Minime spernendæ lectiones. *Ed.* — *Moderari* dicimus et equum frenis, et ipsa frena. BURM. — *Ismenos*, a fluvio Bœotiæ. — *Quadrupedes*, pro *quadrupedis*, quatuor MSS. auctoritate nixus, invexit Heinsius. Regii nostri quoque habent *quadrupedis.* — *Cursus quadrupedes* poeti-

« Hei mihi! » conclamat; medioque in pectore fixus
Tela gerit, frenisque manu moriente remissis
In latus a dextro paulatim defluit armo.
Proximus, audito sonitu per inane pharetræ,
Frena dabat Sipylus: veluti quum præscius imbris
Nube fugit visa, pendentiaque undique rector
Carbasa deducit, ne qua levis effluat aura,
Frena dabat: dantem non evitabile telum
Consequitur; summaque tremens cervice sagitta
Hæsit, et exstabat nudum de gutture ferrum.
Ille, ut erat pronus, per colla admissa jubasque
Volvitur; et calido tellurem sanguine fœdat.
Phædimus infelix, et aviti nominis heres
Tantalus, ut solito finem imposuere labori,
Transierant ad opus nitidæ juvenile palæstræ;

ca audacia, *pro* cursum equi, ipsum equum. — *Certum in orbem*, in palæstra equestri usitatum. Vide ad XII, 468; Virgil. Georg. III, 191: *Carpere mox gyrum incipiat, gradibusque sonare Compositis.*

229. *Defluunt* qui debilitati, animo delinquentes, aut morientes decidunt. *Defluere ab equis* etiam Livius, II, 20. Sic et *defluunt folia, capilli.*

231. *Sipylus* a monte Sipylo. — *Pendentia*, ex antennis suspensa. Vide ad III, 663 — *Sonitum* audiebat, quia Apollo cum clangore sagittarum in pharetra incedit. Il. A, 45. — *Deducit.* Multi MSS. *diducit*, quod et Glarean. suasit. — Codex Regius A, *diducit;* Codex B, *deducit.*

234. *Frena dabat*, e versu 231 temere repetitum: forte præstat lectio vulgata, *frena tamen dantem* (quam habent Regii nostri). — *Non evitabile*, inevitabile, ut versu 45, *non territa*, interrita.

237. *Per colla.* Olim legebatur *per crura admissa*, quod pessime interpretabantur, per crura equitis juncta; aliquanto melius, per crura equi ad cursum incitati. Male tamen *crura* et *jubæ* sic jungebantur. Bene igitur fecit Heinsius, quod e septem MSS. *colla* restituit. *Colla* autem *admissa* non videntur esse, in quibus frena laxata et remissa pendent, sed colla equi admissi, h. e. ad cursum incitati, quanquam tunc frena laxantur. Amor. II, 16, 50: *Per admissas jubas.* — *Ut erat.* Vide ad II, 272. — *Pronus*, ut X, 652, de currente, *carcere pronus emicat.* — *Volvi*, de eo, qui præceps cadit. — *Per*, juxta. — *Fœdare*, de sanguine fuso passim.

240. *Labori.* Agitationi equorum. *Ed.* — *Transierant ad opus palæstræ* juvenes, jam finitis exercitationibus

Et jam contulerant arcto luctantia nexu
Pectora pectoribus, quum tento concita cornu,
Sicut erant juncti, trajecit utrumque sagitta.
Ingemuere simul; simul incurvata dolore
Membra solo posuere; simul suprema jacentes
Lumina versarunt; animam simul exhalarunt.
Adspicit Alphenor, laniataque pectora plangens
Advolat, ut gelidos complexibus adlevet artus;
Inque pio cadit officio : nam Delius illi
Intima fatifero rumpit præcordia ferro.
Quod simul eductum, pars est pulmonis in hamis
Eruta; cumque anima cruor est effusus in auras.
At non intonsum simplex Damasichthona vulnus
Adficit : ictus erat, qua crus esse incipit, et qua
Mollia nervosus facit internodia poples;
Dumque manu tentat trahere exitiabile telum,

campestribus; apud Romanos natare etiam solebant per Tiberim. Horat. I, Od. VIII. Luctantes in palæstra oleo ungebantur, ut mollirentur artus, hinc *nitida;* et Heroid. XI, 19, *uncta palæstra.*

242. *Et jam contulerant;* jam luctari cœperant. *Ed.* — De *nexu* luctantium, vide ad IX, 52. — *Quum tento;* Regii nostri, *contento...nervo:* rectius forte; vide infra, versu 286, *contento arcu.* Ed.

246. *Suprema lumina,* morientes oculos. — *Jacentes;* Gebhard. conjicit *gementes;* sic unus Moreti. — Perperam; nam præcedit *ingemuere simul :* servanda lectio *jacentes,* quæ est nostrorum Codicum. *Ed.*

248. *Alphenor.* Apollodorus, *Agenor.* — *Laniata plangens,* plangens sic, ut laniaret. Vide ad I, 32. Frequenter *laniare* de στερνοτυπία sive planctu. Cædebant enim pectora et lacertos, ut liverent; confer versum 279.

251. *Ferro.* Codex Regius B, *telo.*

252. *Eductum.* Alii, *evulsum.* Regii nostri, *eductum.* — *Cumque anima* etc. Virgilius, Æneid. II, 532, *multo vitam cum sanguine fudit;* et IX, 349, *Purpuream vomit ille animam :* ex mente illorum, qui sanguinem animæ sedem esse opinabantur. *Ed.*

254. *At non intonsum.* Æneid. IX, 181, ornatius: *Ora puer prima signans intonsa juventa.* — *Nervosus;* plurimi scripti, *nodosus.* — Codex Regius A habet *nodosus;* Codex B, *nervosus.* — Recte *poples* vocatur *nervosus* quia ibi plurimi nervi : vide Burmannum. — *Internodia,* spatium inter nodos, qui crus et poplitem colligant.

Altera per jugulum pennis tenus acta sagitta est:
Expulit hanc sanguis, seque ejaculatus in altum
Emicat, et longe terebrata prosilit aura.
Ultimus Ilioneus non profectura precando
Brachia sustulerat; « Dique o! » communiter omnes
Dixerat, ignarus non omnes esse rogandos,
» Parcite! » motus erat, quum jam revocabile telum
Non fuit, Arcitenens; minimo tamen occidit ille
Vulnere, non alte percusso corde sagitta.
Fama mali, populique dolor, lacrymæque suorum
Tam subitæ matrem certam fecere ruinæ,
Mirantem potuisse, irascentemque, quod ausi
Hoc essent Superi, quod tantum juris haberent;
Nam pater Amphion, ferro per pectus adacto,
Finierat moriens pariter cum luce dolorem.

260. *Terebrata prosilit.* Supra IV, 124, *sanguis* e vulnere emicans *ictibus aera rumpit*, hoc autem loco, *terebrat*, perforat *auram*. Sed verba temere cumulasse videtur fecundum Ovidii ingenium : sanguis *se ejaculatur*, *emicat*, *prosilit*, *terebrat auram*. Paulo post in *minimo vulnere* ludit Ovidius.

266. *Alte percusso.* Oxoniensis dat *alta*, quod probat Heinsius, dissentiente Burmanno. Regii nostri, *alte*.

267. *Fama mali, populique dolor.* Codex Regius B, *Fama malum, populique dolor*; ita interpretandum : Non solum fama quæ pervenit ad eam, sed et malum quod oculis vidit : præstat tamen lectio vulgata, quæ est codicis A. *Ed.* — *Tam subitæ ruinæ*; strages tot filiorum egregie carorum; *certam fecere*, admonuere. — *Miratio* in summo dolore vix locum habebat. Verius vers. 280 seq. ejus affectus expressus.

271. *Amphion* apud Lucianum, de Saltat. 41, præ dolore ad insaniam adigitur; inde forte ipse ferrum per pectus adegit; quanquam hæc verba etiam ex Apollod. explicari possint, ἐτοξεύθη δὲ καὶ Ζῆθος καὶ Ἀμφίων. Auctore Hygino, fabula 9, quum Apollinis templum expugnare vellet, interficitur ejusdem Dei telis. Secundum Timagoram cæsus est a Spartis. — *Pariter*, Burmannus conjecit *patrium*. Regii nostri habent *pariter*. — *Dolorem* Lenzius intelligit e vulnere conceptum : malim, e jactura liberorum. Niobe dolet, sed Amphion finit dolorem : sed ne morte quidem dolorem finire potuit; apud inferos enim ejus contumeliæ, qua Niobe Latonam affecit, pœnas pendere credebatur : Pausanias, Bœot. p. 721.

Heu! quantum hæc Niobe Niobe distabat ab illa,
Quæ modo Latois populum submoverat aris,
Et mediam tulerat gressus resupina per urbem,
Invidiosa suis; at nunc miseranda vel hosti,
Corporibus gelidis incumbit; et ordine nullo
Oscula dispensat natos suprema per omnes.
A quibus ad cælum liventia brachia tendens,
« Pascere, crudelis, nostro, Latona, dolore,
» [Pascere, ait, satiaque meo tua pectora luctu,]
» Corque ferum satia, dixit: per funera septem
» Efferor: exsulta, victrixque inimica triumpha.
» Cur autem victrix? miseræ mihi plura supersunt,
» Quam tibi felici: post tot quoque funera vinco. »
Dixerat: insonuit contento nervus ab arcu;

273. *Hæc Niobe*, quasi alia esset; Æneid. II, 274, *quantum mutatus ab illo Hectore.* Magnam autem vim habet pristinæ et præsentis fortunæ comparatio. Pristinæ repetendæ immoratur. — *Resupina.* Vide ad versum 169. — *Invidiosa;* quum in summa nostra felicitate etiam nostri dicere soleant, Invideo tibi hanc sortem. — *Dispensantur*, quæ per partes ac vices fiunt, non uno momento. Horat. I, Od. xxxvi, 6, *dividere oscula.*

280-282. *Pascere*, etc. Heinsius censuit tollendum versum 282, quem commenti sint, qui non intellexerint, quantum esset acuminis in illo, *Efferor;* aut, si quis malit, posse præcedentem deleri. Pro posteriore alii: *Dum pars nostra jacet, et dum per funera septem*, aut etiam utrumque cum aliqua varietate exhibent. Capofer. *pectora* mutat in *lumina* et *dixit* in *vixi.* Pro *dolore* Burmannus, cum uno Leidensi et Mediceo, mallet, *cruore*, quia sequitur *luctu.* — In codice Regio A, hic versus 282 legitur sine ullo intervallo; in codice B, ad marginem, a secunda manu restitutus est; et mihi garrulitatem Ovidianam sapere videtur. Quod ad *pectora*, et ad *dixit* et *dolore*, Codices nostri nihil mutant. *Ed.* — Certum est, non posse utrumque versum *Pascere, ait*, et *Corque* etc. genuinum esse. Heinsius posteriorem uncis inclusit, ego priorem, quia ille acerbior, et quia *efferor* (sensu funebri), perspicuitatis causa, verba *per funera septem* postulat. Cæterum *pasci* et *ferum* sic conjunxit etiam Claudian. XXII, 14, ubi Dea Clementia docet, *ut pœnis hominum vel sanguine pasci Turpe ferumque putes.* — *Victrixque;* voti compos: hinc autem stulta Niobes superbia colligitur, quæ ne filiorum quidem morte in Deos maledicta jactare desinat. *Ed.*

286. *Arcus*, nempe Dianæ, a qua filias interfectas esse cæteri auctores

Qui, præter Nioben unam, conterruit omnes :
Illa malo est audax. Stabant cum vestibus atris
Ante toros fratrum demisso crine sorores :
E quibus una, trahens hærentia viscere tela,
Imposito fratri moribunda relanguit ore :
Altera, solari miseram conata parentem,
Conticuit subito, duplicataque vulnere cæco est ;
[Oraque compressit, nisi postquam spiritus exit.]
Hæc frustra fugiens collabitur ; illa sorori
Immoritur : latet hæc ; illam trepidare videres :
Sexque datis leto, diversaque vulnera passis,
Ultima restabat, quam toto corpore mater,
Tota veste tegens, « Unam, minimamque relinque ;
» De multis minimam posco, clamavit, et unam : »
Dumque rogat, pro qua rogat, occidit : orba resedit
Exanimes inter natos, natasque, virumque ;

tradunt, atque Noster ipse, vers. 215 sqq. haud obscure indicat. Perierunt autem illæ, etiam Homero auctore, in regia. Nomina earum Ovidius reticet. Portas Thebarum ab iis esse appellatas, narrat Hygin.

288. *Atræ vestes* in luctu mulierum priscarum. Vide *Winkelmann*, *Histoire de l'Art chez les Anciens*, p. 77. — *Demisso*. Hartungus malebat *demesso*. Regii nostri habent *demisso*. — *Demisso crine;* dissolutis capillis, ut fieri solet in luctu. *Ed.* — *Toros*, lectulos, in quibus erant ad funus compositos. *Ed.*

293. *Duplicari*. Ut græce πτύσσεσθαι, pro incurvari : vide Burmannum ad hunc locum, et Heynium ad Virgilium, Æneid. XI, 645, qui observat esse Homericum ἰδνοῦσθαι ; Valerius Maximus, V, 1, *duplicatum frigore corpus*. Idem Virgilius, Æneid. XII, 926, *incidit ictus... duplicato poplite Turnus*. Confer et Gronovii Observat. IV, p. 747.

294. *Oraque compressit*, etc. Recte hunc versum Heinsius spurium judicat, licet in omnibus MSS. (et in nostris quoque Regiis) legatur.

298. *Ultima restabat*, etc. Ex Argivorum traditione duæ servatæ erant, Meliboea, postea Chloris dicta, et Amycla, hæque templum Latonæ exstruxerant. Vid. Pausanias, Corinth., p. 160, qui addit, se Homerum sequi, qui nullam superfuisse memoret. Hyginus, fabula 10, tradit, unam Chlorin, nuptam Neleo, superstitem fuisse, eademque Chloris occurrit Homero, Od. Λ, 180. Apollodorus auctor est, etiam unum filium servatum, Amphiona. Sic fere et Elidenses. Pausan. V, p. 417

Diriguitque malis : nullos movet aura capillos :
In vultu color est sine sanguine : lumina mœstis
Stant immota genis : nihil est in imagine vivi.
Ipsa quoque interius cum duro lingua palato
Congelat, et venæ desistunt posse moveri;
Nec flecti cervix, nec brachia reddere gestus,
Nec pes ire potest : intra quoque viscera saxum est.
Flet tamen, et validi circumdata turbine venti
In patriam rapta est; ubi fixa cacumine montis
Liquitur, et lacrymas etiamnum marmora manant.
III. Tum vero tanti manifestam numinis iram

303. *Diriguit*, naturam saxeam accepit, ut V, 186. Sed idem et de iis ponitur, quos summus dolor aut metus invadit. VII, 115. Eoque sensu ab initio dicta videtur Niobe diriguisse. Vide ad 146. Secundum Nostrum Thebis mutata et vento in Sipylum translata est; quod mireris. Apud alios auctores, relictis Thebis, ad patrem redit, et in ipso Sipylo, quum ipsa hoc a Jove petiisset, fit lapidea. Secundum Homerum, *diriguit* etiam populus.

305. *Nihil est in imagine vivi.* Codices Regii habent *vivum;* elegantius certe *vivi;* attamen utrum sit verum difficile judices. *Ed.* — *Lingua;* quæ peccat pars, luat pœnas. *Ed.*

311. *Montis*, Sipyli. Ibi perpetuo flere credebatur. — *Lacrymas;* vulgo *lacrymis* (ita quoque Regii nostri). At *manare* passim cum casu quarto reperitur : vide Heinsium, qui plura hujusce syntaxis exempla refert. Nostrum expressit Seneca, Agamemnone, 371, ubi de Niobe: *Stat nunc Sipyli vertice summo Flebile saxum, Et adhuc lacrymas marmora fundunt Antiqua novas.* Confer et Propert. II, XVI, 7. Fontem fabulæ ostendit Pausan., Attic. p. 49, ubi narrat, se, ut Nioben spectaret, adscendisse in Sipylum montem, ibique vidisse rupem præcipitem, quæ procul stanti imaginem mulieris mœstæ et lacrymantis exhibebat. Similiter Quintus Smyrnæus, I, 292 sqq., Apollodorus et Hyginus. Idem confirmavit Chandler in Itiner. Confer. et Sophocles, Antig. 835.

313–381. *Tum vero* etc. Agrestes Lyciæ Latonam errantem aquis prohibentes mutantur in ranas. Lyciacam hanc fabulam Menecrates Xanthius in Lyciacis narraverat. Inde eam hausit Nicander, et ex eo Antoninus, qui vero in nonnullis dissentit. Confer. et Probus ad Virgil. Georg. I, 378, et Servius ad eumdem locum, qui, forte memoria lapsus, tradit, Ovidium de Cerere Proserpinam quærente hanc fabulam retulisse. Forte ara Latonæ in stagno quodam ranis abundante hunc mythum peperit. — *Tanti*, pro *cuncti*, ex uno Leidensi dedit Burmannus, quia sequitur *omnes*. — *Cuncti*, nostris Codicibus Regiis. — *Manifestam*, factis declaratam.

Femina, virque timent; cultuque impensius omnes
Magna gemelliparæ venerantur numina Divæ:
Utque fit, a facto propiore priora renarrant.
E quibus unus ait: « Lyciæ quoque fertilis agris
Haud impune Deam veteres sprevere coloni.
Res obscura quidem est ignobilitate virorum;
Mira tamen: vidi præsens stagnumque locumque
Prodigio notum; nam me jam grandior ævo,
Impatiensque viæ genitor deducere lectos
Jusserat inde boves; gentisque illius eunti
Ipse ducem dederat: cum quo dum pascua lustro,
Ecce lacus medio, sacrorum nigra favilla
Ara vetus stabat, tremulis circumdata cannis.

— *Impensius*; Neapolitanus, et Mediceus tertius, *propensius*. — Regii nostri, *impensius*. — *Gemelliparæ*, Latonæ, quæ gemellos uno partu edidit; aptum Latonæ epitheton, quod etiam Fastis, V, 452; sed vix apud alium auctorem occurrit.

316. *A facto propiore* etc. A facto recentiore sumunt occasionem repetendi alia, eaque antiquiora. — *Renarrant* (ita in Regiis nostris). Burmannus e tertio Gronoviano et Barb. probat *retractant*, quod non modo sermonibus, sed etiam animo repetere significet. De hoc verbo alibi dictum. Id tueor et nunc, quia de sermonibus tantum agitur. Quoniam autem res omnis in Græcia geritur, ut e vers. 401 sqq. apparet, ille *unus* fuit haud dubie ex Lydiis iis, qui Nioben in Græciam comitati erant. Bene autem, vel varietatis causa, narrantem aliquem inducit, qui peregrinans in ipsa Lycia fabulam cognoverat, factique monumentum ipse viderat. Etiam e Phrygia commode nos deducit in Lyciam. — *Lyciæ*. Noster Codex Regius A, *Lybiæ*, sed a secunda manu. Quum in hac pagina Codicis, scriptura adeo pallida esset, ut vix legeretur, infelix et ignarus, nescio quis, emendator calamo characteres recoluit; non sine mendo, nam *Lybia* longe a *Lycia* distat. *Ed.*

320. *Vidi præsens*. Confer VIII, 622. Sæpe Noster *locum* conjungit cum voc. rei, quæ est in loco, ut docet Burmannus. Non igitur erat, cur Heinsius hic hæreret, quanquam nonnulli MSS. *lacumque* præferunt. — *Grandior ævo*. Heinsius malit *grandior ævi*. Nostri Regii habent *ævo*; ita, lib. IX, 440, *integer ævo*. Ed. — *Impatiens viæ*, qui molestias longinqui itineris ferre non potest. Glareanus eum lanium fuisse putat. Immo olim magna pars divitiarum in armentis cernebatur. — *Gentisque illius*. *Lycium* mihi itineris ducem addit. *Ed.*

326. *Tremulæ*, quas huc illucve agitant venti, ut II, 875, *tremulæ sinuantur flamine vestes*.

Restitit, et pavido, Faveas mihi, murmure dixit
Dux meus; et simili, Faveas, ego murmure dixi.
Naiadum, Faunine foret tamen ara rogabam,
Indigenæne Dei; quum talia reddidit hospes:
« Non hac, o juvenis, montanum numen in ara est.
» Illa suam vocat hanc, cui quondam regia Juno
» Orbem interdixit; quam vix erratica Delos
» Orantem accepit, tum quum levis insula nabat.
» Illic, incumbens cum Palladis arbore palmæ,
» Edidit invita geminos Latona noverca.
» Hinc quoque Junonem fugisse puerpera fertur,
» Inque suo portasse sinu, duo numina, natos:
» Jamque Chimæriferæ, quum sol gravis ureret arva,

327. *Resistere*, consistere, subsistere. Vide Schwarzium ad Plinii Paneg. x, 4. — *Pavido*, convenienter dictum religioni paganorum, qui *metu* et *pavore* Deos colebant. —De *murmure*, vide ad versum 203. — *Faveas* et *propitius sis* formulæ solemnes precationis.

330. *Indigena*, χθόνιος, homo ejus terræ propter merita inter Deos relatus, Deusque terræ tutelaris factus. Is *indigetari*, invocari pro patriæ salute, dicebatur. — *Reddidit* pro Vulgata *rettulit* habent Berneggerianus, primus Basileensis et sex alii. Regii nostri, *rettulit*. — *Reddidit*; respondit, ut supra. — *Montanum numen*; qualis est Faunus. *Ed.*

333. *Orbem* revocavi auctoritate plurimorum MSS. et Schol. MS. Senec. ad Agam. 371: namque *interdicere* et accusativum adjunctum sibi habet. — *Erratica Delos*; vide ad versum 190. Confer Callim. h. Del. 36 sqq. — *Orantem* potest explicari ex Homeri hymno ad Apoll. 51 sqq. Et videtur h. l. esse significantius. Schirachius tamen cum Pontano mallet *errantem*, more Ovidiano. Etiam Lactantius, in Argumento, *errantem* memorat; et ab *erroribus* nota Latona. Confer 190.

335. *Palmam* solam memorant Homerus, hymno Apoll. 117; Callimachus, h. Del. 210: sed Eurip. Hec. 458, oleam (*Palladis arborem*) et lauream addit. Cum Nostro consentit Schol. Hom. ad Il. A, 9. Plutarchus vero, in Pelop. p. 286, tradit, duos fontes esse in Delo; quorum alterum Palmam, alterum Oleam dicant; inter hos, non inter arbores, peperisse Latonam.

339. *Chimærifera* vocatur Lycia, quia ibi *Chimæra*, mons indesinenter ignem vomens. Plin. II, 106. Sed a poetis describitur ut monstrum triforme, caput leonis, corpus capræ, caudam draconis habens, et ignem faucibus evomens: Lucret. V, 902. A *Chimæra* autem Lycia in primis olim memorabilis, ut e Geographis apparet. — *Sol gravis*, de æstu.

» Finibus in Lyciæ, longo Dea fessa labore
» Sidereo siccata sitim collegit ab æstu;
» Uberaque ebiberant avidi lactantia nati.
» Forte lacum melioris aquæ prospexit in imis
» Vallibus : agrestes illic fruticosa legebant
» Vimina cum juncis, gratamque paludibus ulvam.
» Accessit, positoque genu Titania terram
» Pressit, ut hauriret gelidos potura liquores. »
» Rustica turba vetant. Dea sic adfata vetantes :
« Quid prohibetis aquis? usus communis aquarum :
» Nec solem proprium Natura, nec aera fecit,
» Nec tenues undas : ad publica munera veni;
» Quæ tamen, ut detis, supplex peto : non ego nostros

— *Siccus*, *aridus* et *αὐκλίος*, de sitiente. — *Colligere sitim*, ut V, 446. — Codex Regius B habet *concepit*; æque recipi potest. *Ed.*

343. *Forte lacum* etc. Apud Antoninum venit ad Melitem (apud Probum, ad Melam) *fontem*, ejusque aqua uti vult ad abluendos infantes; sed prohibita a bubulcis, infantes portat ad Xanthum fluvium, et inde reversa pastores lapide percussos mutat in ranas. Sed majorem commiserationem Ovidii figmentum facit. — *Melioris*, quod pro *mediocris* recepit Heinsius, quum hanc suam conjecturam uno Strozzæ MS. confirmatam vidisset, non male se habet; quum enim lacus turbidam fere aquam habeant, non temere monetur, Latonam a *meliore* aqua invitatam esse ad bibendum. Et *melior* certo respectu legitur etiam I, 79. Burmannus putat, adsentiente Verheyk ad Anton. in *melioris* latere nomen *Meliten*. — Codices nostri habent *mediocris*. Heinsianæ conjecturæ et Cl. *Gierig* opinioni tantisper adhæreamus: quid significat epitheton *melioris*? quod, quum comparationem indicet, ibi minime convenire potest, ubi nulla aquæ cujuslibet mentio facta fuit. Porro epitheton *mediocris* apprime consentit cum sequentibus versibus, 363 et 364 : dicitur enim incolas *pedibusque manuque turbavisse lacus*, *imoque e gurgite* etc., et his verbis innuitur lacum fuisse *mediocrem*. Jam diximus Heinsii conjecturis sæpe infelicibus textumOvidianum fuisse subversum. *Ed.*

348. *Turba vetant*; Codices nostri, *turba vetat*; idem est. *Ed.* — E *turba vetante* a Probo commemoratur Neocles pastor.

349. *Quid prohibetis* etc. Oratio fortis ad persuadendum et movendum. — *Aquis*; vulgo, et in nostris Codicibus Regiis, *aquas*; vide Burmannum. — *Communis usus*; libro I, 135 : *Communem... humum longo signavit limite mensor.* — Paulo post, in versu 353, pro *artus*, vir doctus, in Ephem. lit. Norimb. conject. *na-*

» Abluere hic artus, lassataque membra parabam,
» Sed relevare sitim : caret os humore loquentis,
» Et fauces arent; vixque est via vocis in illis :
» Haustus aquæ mihi nectar erit; vitamque fatebor
» Accepisse simul; vitam dederitis in unda.
» Hi quoque vos moveant, qui nostro brachia tendunt
» Parva sinu. » — « Et casu tendebant brachia nati.
» Quem non blanda Deæ potuissent verba movere?
» Hi tamen orantem perstant prohibere; minasque,
» Ni procul abscedat, conviciaque insuper addunt.
» Nec satis hoc : ipsos etiam pedibusque manuque
» Turbavere lacus; imoque e gurgite mollem
» Huc illuc limum saltu movere maligno.
» Distulit ira sitim : neque enim jam filia Cœi
» Supplicat indignis; nec dicere sustinet ultra
» Verba minora Dea; tollensque ad sidera palmas,
« Æternum stagno, dixit, vivatis in isto. »
« Eveniunt optata Deæ : juvat isse sub undas;

tos, quia sequitur *lassata membra*. Ita respexisset poeta auctores illos fabulæ quos deseruit. — *Vixque est via*; vix præ siccitate vox permeat.

357. *Dederitis*; in hoc vocabulo Ovidius sæpe penultimam producit.—Regii nostri Codices nihil mutant, nisi quod Codex A habeat *in undis* pro *in unda;* nullum exemplum *dederītis* novi apud Nostrum : sed, II, 516, *viderītis;* IV ex P. V, 45, *dixerītis* habent τὸ *rī* correptum. De hujus syllabæ metro certant critici; forsan hoc loco *dederītis* fuit productum ex Annal. V, fragm. Ennii, qui : *Nec mi aurum posco, nec mi pretium dederītis.* Ed. — *Simul; vitam dederitis in unda*; postquam mihi vitam aquis instauraveritis. *Ed.*

358. *Hi quoque vos moveant.* Infantes enim Apollinem et Dianam illis ostendit ut saltem eorum ætate moveantur. *Ed.*

363. *Nec satis hoc.* Codices Regii, *nec satis est;* rectius forte propter euphoniam. *Ed.*

366. *Distulit sitim;* sic *differre iram.* — *Verba minora*, ut supra 151, *verbis minoribus.*

370. *Juvat isse sub undas.* Secundum Lactantium, in Argumento, Jupiter eos transformat. — *Juvat*, quia jam induunt naturam ranarum, quibus volupe est sub aquas ire. Præclare lusus ranarum et coaxationes describuntur. — *Isse*, pro *esse*, dedit Heinsius, assentiente Burmanno : certe in uno Mediceo et primo Moreti, *ire.* Regii nostri

» Et modo tota cava submergere membra palude;
» Nunc proferre caput; summo modo gurgite nare:
» Sæpe super ripam stagni considere; sæpe
» In gelidos resilire lacus: et nunc quoque turpes
» Litibus exercent linguas; pulsoque pudore,
» Quamvis sint sub aqua, sub aqua maledicere tentant.
» Vox quoque jam rauca est; inflataque colla tumescunt;
» Ipsaque dilatant patulos convicia rictus.
» Terga caput tangunt; colla intercepta videntur;
» Spina viret; venter, pars maxima corporis, albet:
» Limosoque novæ saliunt in gurgite ranæ. »

IV. Sic ubi nescio quis Lycia de gente virorum

habent *esse*, et supra Codex A habet *et veniunt;* Codex B, *eveniunt:* melior lectio Heinsii. *Ed.* — *Proferre caput*, ut Phædrus, I, fab. II, 17, suavissime: *Forte una tacite profert e stagno caput*, ubi singula verba delecta sunt, et vim habent. — *Considere*. Nostris Regiis, *consistere*, quod mihi oppositum magis videtur verbo *resilire*, in versu sequenti. *Ed.* — *Exercent linguas litibus*, adhibent linguas ad *lites*, jurgium, cui coaxatio similis, quæ etiam a Phædro, I, VI, 5, *convicium* vocatur. Servius, dicto loco (Georg. I, 378), hæc ait de his rusticis: *Quum contra eam emitterent turpem naribus sonum, illa irata eos convertit in ranas: quæ nunc quoque ad illius soni imitationem coaxant.*

376. *Sint;* ita Regii nostri. Heinsius putat *nent;* non male certe. *Ed.* — *Sub aqua, sub aqua;* quæ repetitio ranarum coaxationem non ineleganter exprimit. *Ed.* — *Intercepta*, quasi absorpta et e medio tergo sublata; nam ranæ collo carent. Elegans est hic hujus verbi usus: confer. Schwarzius ad Plinii Panegyr. 16. — *Spina viret;* tergum viride est. *Ed.*

382-400. *Marsyas in flumen.* Tres musicos celebres habuit Phrygia, Hyagnidem, Marsyam ejus filium (male enim eum Hyginus Œagri; Apollodorus autem et Palæphatus Olympi filium faciunt) et Olympum, Marsyæ et discipulum et amasium; de quibus eorumque inventis Plutarchus, de Musica, et Casaubonius, ad Athenæum, XIV, 2, adeundi. Ac Hyagnis quidem in Marm. Arund. Ep. x, tempore Erechthonii Celænis, urbe Phrygiæ, tibias, modosque Phrygios primus reperisse traditur. Marsyas non modo alios modos invenit, Pausan. Phoc. p. 873; sed auctor etiam fistulæ, quæ cera adglutinatur, exhibetur apud Athenæum, IV, p. 174. Neque dubium est, tibiam esse Phrygium inventum, certe e Phrygia in Græciam allatam; passim enim apud Græcos et Latinos auctores *barbara* aut *Phrygia tibia*, item *Phrygii modi* etc. occurrunt: vide Spanhem.

Rettulit exitium ; Satyri reminiscitur alter,
Quem Tritoniaca Latous arundine victum
Adfecit pœna. « Quid me mihi detrahis? inquit :
» Ah piget! ah non est, clamabat, tibia tanti! »
Clamanti cutis est summos derepta per artus ;
Nec quidquam nisi vulnus erat : cruor undique manat :
Detectique patent nervi ; trepidæque sine ulla
Pelle micant venæ : salientia viscera possis,

ad Callimachi hymnum ad Dian. 245. Marsyæ autem fabula, quam Noster brevius justo narrat, legitur etiam apud Herodotum, VII, 26 ; Apollodorum, I, IV, 2 ; Diodorum Sic. III, p. 192 ; Hyginum, fab. 165 ; Palæphatum, cap. 48 ; Fulgent. III, 9, qui mystice fabulam interpretatur. Gloss. MS. in Fulgent. Confer. Noster, Fast. VI, 696 sqq. ibid. 551. Injuste eum damnatum dicit Lucianus, in Dialogo Junonis et Latonæ. — *Lycia... virorum* referendum ad *exitium*. — *Satyrus* est ipse Marsyas. Hygino, *Marsyas pastor*, *unus ex Satyris* ; unde eum pictum cum cauda porcina auctor est Fulgentius. *Silenum* eum vocat Herodotus dicto loco. — *Arundo*, tibia, quæ tum ex aliis rebus, loto, buxo etc. tum ex arundinis genere, inde dicto αὐλητικῷ (Theophrast. Hist. Plant. IV, 12), fieri solebat. Eam inter Græcos *Tritonia* sive Minerva reperisse credebatur, et quidem ex hinnulorum ossibus. Bion, Id. III, 7 ; Callimachus, hymno ad Dian. 244 ; Schol. Pindari ad Pyth. Od. XII : quam ob deformitatem vultus ex flatu intumescentis a Dea abjectam excepit Marsyas. Is quum eam inflare didicisset (Noster, Fast. VI, 703 sqq.), primum certavit cum Musis, mox cum ipso Apolline coram Musis judicibus. Ab initio vicit Marsyas, sed quum Apollo citharam versaret, hoc est, interprete Salmasio, ad Solin. p. 119, ad aliud modulationis genus citharam accommodaret, Marsyam ars sua destituit.

385. *Quid me mihi detrahis?* Quid cutem meam mihi detrahis? Sic irruit in mediam rem ; sed lusum adhibet intolerabilem. Similiter V, 546, *sibi ablatus*. — *Non est tibia tanti!* non erat, cur tibia canere discerem, quum mihi causa exitii sit. Vide Valken. ad Euripidem, Hippol. 441.

387. *Cutem* ei detraxit vel ad pinum, vel ad platanum (quæ Plinii adhuc ætate ostendebatur. Plinius, XVI, 44) ligato. Ea *cutis* suspensa est ab Apolline Celænis. Herodotus, d. l. ; Lucanus, Phars. III, 206 ; Ælianus, XIII, 21. Apud Hyginum, membratim discerpitur. Sequitur descriptio fœdæ istius operationis, quæ Romanis fortasse placuit, quorum oculi sanguini adsueti erant, sed nostris vix probabitur.

390. *Salientia*. Cantab. *sidentia*, quod placet Heinsio, improbante Burmanno. Regii nostri, *salientia*. — *Salire* et *micare* et *trepidare* verba, quum de motu cordis et vena-

Et perlucentes numerare in pectore fibras.
Illum ruricolæ, silvarum numina, Fauni,
Et Satyri fratres, et tunc quoque clarus Olympus,
Et Nymphæ flerunt; et quisquis montibus illis
Lanigerosque greges, armentaque bucera pavit.
Fertilis immaduit, madefactaque terra caducas
Concepit lacrymas, ac venis perbibit imis;
Quas ubi fecit aquam, vacuas emisit in auras:
Inde petens rapidum ripis declivibus æquor,
Marsya nomen habet, Phrygiæ liquidissimus amnis.
V. Talibus extemplo redit ad præsentia dictis

rum agitur, usurpantur: vid. Ciofanus et Burmannus.—*Viscera*, cor. —*Possis*. Codex Regius A, *posses*.

393. De *Olympo*, discipulo Marsyæ, vide, præter superius laudatos, Eustath. ad Homerum, Il. A, p. 21. Pausanias, Phoc. p. 873, tabulam Polygnoti describit, in qua Marsyæ assidebat Olympus, habitu adolescentis ita, ut tibiis discere videretur. Invenit modos ad tibiam, qui commemorantur ab Euripide, Iph. Aul. 576; ubi vide Barnes. Is *tunc quoque*, vivente adhuc magistro, *clarus* esse cœpit. Apud Hyginum, Marsyæ corpus discerptum ei sepeliendum traditur. Et ipse in monumentis antiquis sæpe occurrit. Heynius in *Antiqu. Aufs.* P. II, p. 69.—*Nymphæ*. Apud Athenæum, XIV, 2, Nympha genitus fuisse narratur. — *Bucera armenta*, boves. *Bucera*, cornuta, e græcis βοῦς et κέρας vocabulis; Lucret. ; ubi *bucera secla*, et *buceriæ greges* occurrunt.

396. *Caducas*, decidentes, ut *folia caduca*. — *Concepit*. Excepit. *Ed.* — *Venis perbibit imis*; venas terræ puta esse meatus aquarum et spirituum. *Ed.*

398. *Vacuas in auras* (ita Codices nostri Regii). Burmannus e Cantabr. et Basileensi præfert *vacuos in agros*. Sed *vacuas auras* non est mutandum. *Vacuum aera* dixerunt Virgilius, Georg. III, 109, et Horatius, I, Od. III, 34. *Vacuus* ornat. —*Ripis declivibus*, pronis atque inclinatis. *Ed.*

400. *Marsyas* fluvius haud procul a Celænis, ubi habitavit Marsyas musicus, in Mæandrum influit. Vid. Livius, XXXVIII, 13; Curtius, III, 1; Palæphatus, d. l. Sed secundum alios non e lacrymis popularium, verum ex ipsius sanguine fluvius ille ortus est. Plutarchus, de Fluminibus, ex Alex. Cornelio addit, et Satyros ortos ex ejus sanguine.

401–411. *Pelopis humerus eburneus*. Pelops, Tantali filius, tempore Acrisii in Græciam venit, ibique et magnitudine divitiarum, quas secum advexerat, et multitudine liberorum tantam consequutus est potentiam famamque, ut Peloponneso nomen daret. Thucyd. I, 9; Plutarch. Thes. p. 2. Sed hic de humero ejus fabulose agitur. Tantalus enim, quum Deos aliquando convivio exce-

Vulgus; et exstinctum cum stirpe Amphiona lugent.
Mater in invidia est: tamen hanc quoque dicitur unus
Flesse Pelops; humeroque, suas ad pectora postquam
Deduxit vestes, ebur ostendisse sinistro.
Concolor hic humerus, nascendi tempore, dextro,
Corporeusque fuit: manibus mox cæsa paternis
Membra ferunt junxisse Deos, aliisque repertis,
Qui locus est juguli medius summique lacerti
Defuit: impositum est non comparentis in usum
Partis ebur; factoque Pelops fuit integer illo.
VI. Finitimi proceres coeunt; urbesque propinquæ

pisset, velletque eorum divinitatem experiri, Pelopis filii membra cocta reliquisque cibis admixta iis apposuit. Quod fœdum facinus quum animadvertissent Dii, membra rursus composuerunt præter humerum, quem Ceres consumserat. Eburneus igitur ei humerus datus. Confer. Lycophron. Cass. 159; Hyginus, fab. 83; Servius, ad Virgilium, Georg. III, 7; Schol. Pindari, ad Olymp. 1. Impiam et incredibilem eam fabulam judicant Pindarus, d. l., et Euripides, Iphig. Taur. 387 sqq. Forte poeta aliquis humerum ejus *eburneum* vocaverat, ut pulchrum significaret. — *Talibus extemplo... dictis.* Codices nostri Regii, *Talibus exemplis dictis*, id est, in medium allatis: displicet tamen ista syntaxis, *dicere exempla*. Ed.

403. *Mater*, Niobe, cujus frater *Pelops*. Is præ luctu vestem deducit, atque ita humerus ejus apparet. Sic intruditur potius, quam intexitur fabula. — *Ad pectora deduxit vestes.* Ita, libro III, 480, *summa vestem deducere ab ora*, quod fiebat planctus causa. — *Sinistro.* Palatinus, *sinistrum*; quod eleganter dictum videtur Daniel. Heinsio. Regii nostri, *sinistro*. Ed.

409. *Qui locus* etc., scapula. Lucianus ὠμοπλάτην habet. — De syntaxi *juguli medius et lacerti*, vide ad V, 644. — *Comparentis*. Codex Regius B legit *convenientis*; minus apte. *Ed.* — *Facto illo*, illo Deorum beneficio. *Ed.* — *Integer*; cui nullum membrum deest, ὁλόκληρος.

412–676. *Procne, Philomela et Tereus in aves. Pandion* II, Cecropis II filius, pater Ægei, qui regnavit anno 1333, ante ær. Chr., filias habuit *Procnen* et *Philomelam*, quarum priorem *Tereo* Thraci, ut opes suas stabiliret, in matrimonium dedit. Sic Pausanias, Attic. p. 13; verum Noster intellexit Pandionem I, Erichthonii filium, qui fuit annis 130 antiquior. Nam infra, versu 677, ejus successorem facit Erechthea. Sic etiam Apollodorus; et hanc Ovidianam rationem probat Meursius, Regn. Attic. lib. II, cap. 4 et 5. Tereus autem est exemplum hominis immanissimi, et quæ hic traditur fabula, non sine horrore animi perlegi potest. Nam quum Philomelam in regnum suum ad

Oravere suos ire ad solatia reges,
Argosque, et Sparte, Pelopeiadesque Mycenæ,
Et nondum torvæ Calydon invisa Dianæ,
Orchomenosque ferax, et nobilis ære Corinthos,
Messeneque ferox, Patræque, humilesque Cleonæ,

sororem advexisset, primum eam vitiat, mox, ne turpe flagitium eloqui posset, linguam ei exsecat. Procne, re cognita, addit sceleri scelus; Ityn enim filium interfectum apponit Tereo. Is quum conjugem et sororem persequeretur, illa mutatur in hirundinem, hæc in lusciniam, ipse in upupam. Fabulam tractaverant Æschyl. et Sophocles. Respicit eam etiam Hesiodus, Ἔργ. 568. Confer Pausan. Attic. p. 13, 100; Phoc. p. 807; Apollod. III, XIV, 8; Eustath. ad Od. p. 710; Tzetz. Chil. VII, 142; Hygin. fab. 45. Diversum mythum in suavi similitudine memorat Homerus, Od. T, 518, ubi Pandarei filia in lusciniam mutata luget Itylum filium, quem imprudens ære interfecit. In alia discessit etiam Boeus apud Anton. Lib. cap. 11. Ex mente Pausan. Tereus ipse mortem sibi conscivit, et in tumulo ejus prima upupa visa est. Mulieres autem, quæ Athenas fugerunt, ibique præ dolore contabuerunt, in hirundinem et lusciniam mutatæ creduntur, quod hæ aves cantus miserabiles et luctuosos edunt.

413. *Ad solatia*, scilicet danda, irent consolatum. Simili transitu jam usus est, I, 577. Tales autem urbium catalogi passim inseruntur.

414. *Mycenas* tenuerunt *Pelopis* posteri, Eurystheus, Atreus, Thyestes, Agamemnon. *Argos*, *Sparte* et *Mycenæ* etiam ab Homero et ab aliis sic uno versu comprehenduntur, quoniam hæ tres urbes Junoni in primis caræ.—*Calydon*, Ætoliæ oppidum, in quo *Diana* Laphria potissimum colebatur. Ejus Deæ signum memorabile Augustus sublatum Patrensibus donavit. Pausan. Messen. p. 357; Achaic. p. 569. Tum nondum *invisa torvæ*, iratæ, *Dianæ*. Vide ad VIII, 272 sqq. Similiter, II, 219, *nondum Œagrius*.

416. *Orchomenos*. Duæ fuere in Græcia hujus nominis urbes, altera in Arcadia, altera in Bœotia, Orchomenos Minyeia dicta. Equidem cum Micyllo et Burmanno puto, Ovidium Arcadicam in mente habuisse, cujus situs et memorabilia a Pausania, Arcad. p. 626, describuntur. Ab Homero, Il. B, 600, vocatur πολύμηλος; a Pindaro, Olymp. Od. XIV, 4, λιπαρὰ; ab Apollonio Rhodio, III, 512, ἀφνειὸς, et hinc a Nostro, *ferax*. — *Nobilis ære*. Si *æs Corinthium* casu ortum est, quum urbs a Mummio cremaretur (Flor. II, 16), quomodo jam tum *nobilis ære* esse potuit? Neque e veriore ratione eorum, qui diu ante Corinthi excidium arte repertum illud æs censebant, Plinius, XXXIV, 2, illo tempore sic dici poterat; sed Noster suo more eam designavit a re, qua postea demum inclaruit.

417. *Ferox* ob suscepta toties pro libertate bella; et ne victi quidem Messenii aliquoties domari potuerunt. — *Cleonæ* sitæ inter Corinthum et Argos. *Humiles*, parvæ. Pausanias, Corinth. p. 142, πόλις οὐ

Et Nelea Pylos, neque adhuc Pittheia Trœzen,
Quæque urbes aliæ bimari clauduntur ab isthmo,
Exteriusque sitæ bimari spectantur ab isthmo.
Credere quis possit? solæ cessastis Athenæ.
Obstitit officio bellum, subvectaque ponto
Barbara Mopsopios terrebant agmina muros.
Threicius Tereus hæc auxiliaribus armis
Fuderat; et clarum vincendo nomen habebat:

μεγάλη, sed ea bene munita.—*Nelea Pylos*; vide ad II, 689.— *Trœzen*, cujus rex tum nondum erat *Pittheus*, Pelopis filius.

419. *Quæque urbes* etc. Exornavit illud: urbes ab utraque isthmi parte, urbes Peloponnesi et Græciæ proprie sic dictæ. Accommodate isthmi et peninsulæ naturæ *claudi*. Etiam a Cicerone, Bul. 1, et Velleio, I, III, 3, isthmus et Corinthus ibi sita *claustra Peloponnesi* vocantur. Et *spectantur sitæ*, exquisitius, quam, sitæ sunt.—*Bimari.* Vide ad V, 407. Etiam talibus repetitionibus, qualis est in *bimari ab isthmo*, delectatur Ovidius.— Hic versus 420 aberat a duobus MSS. Ciofani, Juniani et uno Gronovii. Regii nostri eum habent, qui tamen offendit. *Ed.*

421. *Quis possit?* Regii nostri, *quis posset?* — *Subvecta.* Plurimi, *subjecta.* Codex Regius A, *subvecta*; Codex B, *subjecta.*—Quæritur, quis Pandioni bellum intulerit? Meursius, Regn. Att. lib. I, cap. 4, Labdacum fuisse docet, et sic Apollod. diserte tradit. Sed recte Burmannus monet, hujus agmina nec *barbara*, nec *subvecta*, aut, si cum aliis MSS. malis, *subjecta ponto* dici potuisse. Micyllus contendit, Amazonas intelligendas, quæ in campis Themiscyniis (Justin. II, 4) non procul a *Ponto Euxino* habitaverint. At quis de hac Amazonum expeditione in Pandionis terram unquam audivit? Fortasse res expediri nequit; dicam tamen, quid repererim. Pausanias, p. 100, tradit, ejus Græciæ, quæ postea Hellas dicta, magnam partem olim tenuisse *Barbaros*, quos Tereus subigere non potuerit. Hi si ad sinum Saronicum aut Corinthiacum habitarunt, *ponto subjecti* dici potuerunt. Consentit Lactantius, Argument. *Quum a proximis*, inquit, *civitatibus oppugnaretur* Pandion.—*Mopsopios.* Alii, *Cecropios*; Regii nostri, *Mopsopios.* — *Mopsopii*, Athenienses, ut libro V, 661. Verum ante Theseum Athenæ *muros* non habuerunt. Præfert ergo Burmannus ex uno *mandras*, id est, vel stabula, vel antra, specus; priscos enim Athenienses habitasse in specubus, ut docuerit Meursius, Fort. Att. cap. 3. Verum mihi parum credibile videtur, Ovidium tam contemtim de Athenis loquutum esse. Neglexit potius poeta, quod centies fecit, temporis rationem.

424. *Threicius*, Thraciæ rex. *Ed.* — Thraces tum eam partem tenebant quæ Daulis in Phocide dicebatur. Confer. Thucydides, II, 29; Pausanias, p. 100. —*Fuderat.* Plusquamperfectum sic et alibi, ut IX,

Quem sibi Pandion opibusque virisque potentem,
Et genus a magno ducentem forte Gradivo,
Connubio Procnes junxit : non pronuba Juno,
Non Hymenæus adest, illi non Gratia lecto.
Eumenides tenuere faces de funere raptas;
Eumenides stravere torum; tectoque profanus
Incubuit bubo, thalamique in culmine sedit.
Hac ave sunt juncti Procne Tereusque; parentes
Hac ave sunt facti : gratata est scilicet illis
Thracia; Disque ipsi grates egere; diemque,
Quaque data est claro Pandione nata tyranno,
Quaque erat ortus Itys, festam jussere vocari.

102. — *Opes*, divitiæ et amplitudo regni. — *Viri*, milites, ut in formula *arma virosque*. — *A magno Gradivo.* Gradivus, id est, Mars, Deus Thracum, cujus filius *Tereus*. Illius auxilium imploraverat Pandion, quem una victoria, auctore Apollodoro, impulit, ut Terea sibi generum adsumeret. Noster triplicem causam adfert.

428. *Connubio Procnes* etc. Vetustiores recte, *Procne*, non *Progne*; est enim græca vox Πρόκνη. Formulis solemnibus, quæ plures hic cumulatæ, præmonetur lector, quam infaustum matrimonium illud fuerit. Confer. X, init.; Heroid. II, 47 sqq.; VI, 45; Musæus, 274 sqq. Alia mala nuptiarum omina habet Virgilius, Æneid. IV, 166. — *Junoni* præcipue curæ conjugia; inde τελεία et *pronuba* dicta. — *Hymenæum*, ut *adesset*, sic fere invocabant : *Io Hymen, Hymenææ Hymen ades, o Hymenææ.* Catul. 63. Etiam *Gratiis* partes quædam datæ erant in nuptiis. Pollux, III, 3; Etym. M. in γαμηλία.

430. *Tenuere.* Gebhardus legit *tulere*; perperam. *Ed.* — *Faces de funere raptæ* res dirissima olim habita. Valerius Maximus, IX, 1, de Catilina : *Filium suum veneno sustulit., protinusque ex rogo ejus maritalem facem accendit.* Tales igitur faces et Furiis tribuebantur. Senec. Herc. Fur. 156. — *Profanus bubo*; dirum mortalibus omen. *Sola bubo ferali carmine* queritur. Æn. IV, 462. *Ed.* — Conf. V, 550; VII, 269; X, 453; Claudianum, xx, 407. — *Incubuit* Burmanno suspectum videtur, nec satis conveniens τῷ *sedit* quum gravius sit *incubare*, quam *in culmine sedere* : mallet *insonuit*, vel *ingemuit*. Regii nostri Codices habent *incubuit*; nec video cur Burmanno displiceat hoc loco verbum *incubare*. *Buboni* enim crura sunt adeo curta, ut *incubare* videantur potius quam *sedere*. Ed.

433. *Hac ave*; hoc augurio : aves consulere in nuptiis celebrandis jubet Hesiodus, Ἔργ. 36. Horatius, I, Od. xv, 5, *Mala ducis avi domum Helenam*. Tibullus, II, II, 21, *hac venias ave*.

Usque adeo latet utilitas! jam tempora Titan
Quinque per autumnos repetiti duxerat anni;
Quum blandita viro Procne, « Si gratia, dixit,
» Ulla mea est, vel me visendæ mitte sorori,
» Vel soror huc veniat: redituram tempore parvo
» Promittes socero: magni mihi numinis instar
» Germanam vidisse dabis. » Jubet ille carinas
In freta deduci; veloque, et remige portus
Cecropios intrat; Piræaque litora tangit.

438. *Tempora anni*, annus, isque *repetitus*, quoniam semper redit. — *Titan* ducit solem, poetis etiam *annum*, qui efficitur decursu solis. — *Per autumnum* ad finem vergit annus. Cæterum epiphonema illud, *Usque adeo latet utilitas*, Burmannus ad sequentia refert, ad adventum sororis. Potest etiam ad antecedentia referri, quod festos jusserant esse illos dies. — *Repetiti.... anni.* Codex Regius B ita habet prima manu; at superponuntur duæ *s* ab alia manu: Codex Regius B, *repetitis annis*; hanc lectionem lectori judicandam propono. *Ed.*

440. *Quum blandita viro* etc. In sequentibus mores egregie notati sunt; conjux sororem visere cupiens, soror blande patrem rogans, ut proficisci liceat, amor effrenus Terei, cura parentis de salute et reditu filiæ. Quæ quo diligentius expressa sunt, eo magis commovetur animus lectoris calamitate, qua mox afficietur Philomela. — *Si gratia ulla mea est*; si quid apud te possum. *Ed.*

443. *Magni mihi numinis instar dabis.* Illustratur hæc locutio locis ab Heinsio allatis. XIV, 408, *Numinis instar eris semper mihi.* Ibid. 843, *quæ si modo posse videre Fata semel dederint, cælum accepisse fatebor.* Drakenb. ad Silium, VIII, 233, legendum putat, *muneris instar*, quod multo languidius. Rem autem aliter narrat Hyginus: *Tereus ad Pandionem socerum venit rogatum, ut Philomelam alteram filiam sibi in conjugium daret; Procnen suum diem obisse dicit.* Sic et Apollodorus. — Codices nostri Regii habent *muneris instar*; vox *numinis* nimiam emphasin redolet: *muneris* magis secundum naturam. *Ed.*

445. *Deduci* proprie dicuntur naves, quum machinis suppositis in mare retrahuntur. Contrarium est *subduci.* — *Velo* et *remige*, celerrimo cursu: *portum* intraturi solebant quidem *vela* substringere, malum adeo deponere (Drakenb. ad Sil. II, 11); sed Poeta hoc vult: *velo* et *remige* festinavit, ut brevi perveniret ad *portus* illos. — *Portus Cecropios*, portum Athenarum. — *Piræa*; debebat dicere *Piræea*, sed dissimulavit syllabam: vide Gronovium, Observat. I, 3. — Piræum, inquit Pausanias, in Atticis, δῆμος μὲν ἐκ παλαιοῦ, navale et portum fecit Themistocles, namque Phalerum prius navale fuerat Athenis. *Ed.*

Ut primum soceri data copia, dextera dextræ
Jungitur; et fausto committitur omine sermo.
Cœperat, adventus causam, mandata referre
Conjugis; et celeres missæ spondere recursus:
Ecce venit magno dives Philomela paratu;
Divitior forma: quales audire solemus
Naidas et Dryadas mediis incedere silvis,
Si modo des illis cultus similesque paratus.
Non secus exarsit conspecta virgine Tereus,
Quam si quis canis ignem supponat aristis;
Aut frondem, positasque cremet fœnilibus herbas.
Digna quidem facies: sed et hunc innata libido
Exstimulat; pronumque genus regionibus illis
In Venerem est: flagrat vitio gentisque suoque.
Impetus est illi, comitum corrumpere curam,

447. *Soceri data copia.* In Codice Regio A, post *soceri* inseritur *est.* — *Et fausto* Burmannus e MSS. dedit pro *infausto*, quod olim edebatur. — Codex A, *infausto*; Codex B, *et fausto*; utrumque defendi potest. *Ed.* — *Fausto omine.* « Quale id omen fuerit, aut unde captum, non addit Noster. Sed credibile est, Terea blandissima verba protulisse; quod et dextrarum conjunctio, quæ optimi ominis erat, indicat. Nondum enim aliquid sceleris Tereus meditabatur; postea demum, visa Philomela, in ejus amorem incensus est. » Sic Burmannus. Forte *omen* hic pro precibus. Livius, in præfatione, *Cum bonis ominibus votisque incipere.*

451. *Paratu*, ornatu, ut IV, 761, nove dictum —*Divitior*, excellentior. —*Incedere*, de iis, qui cum dignitate quadam aut majestate eunt atque oculos hominum in se convertunt. Vid. Schwartzius, ad Plinii Paneg. 46. — Mox Burmannus, ex Codice Leidensi, *illi.* At Dryades non paratu memorabiles sunt. Revocavi ergo *illis.* Confer I, 695 sqq. Vehementiam amoris duplici similitudine illustrare voluit; sed neutra placet, quia ignes illi et amor sunt res diversissimæ. Cum priore cf. I, 492. — *Canis*, ut I, 110. — *Herbæ positæ fœnilibus* mera periphrasis fœnilis.

458. *Digna*, scilicet, tali tantoque amore. — *Sed et hunc.* Burmannus malit *sed ad hoc*, id est, præterea, et post *Venerem* delet *est.*—*Genus*, scilicet, humanum, populus. Thraces autem et vinolenti et proclives in Venerem. Immoratur causis illius furoris, quia inde atrocissimum facinus. Mox vim furoris sedulo notat, tam internam, quam se exserentis Athenis et in itinere.

461. *Comitum curam nutricisque*

Nutricisque fidem : nec non ingentibus ipsam
Sollicitare datis ; totumque impendere regnum ;
Aut rapere, et sævo raptam defendere bello :
Et nihil est, quod non effreno captus amore
Ausit ; nec capiunt inclusas pectora flammas.
Jamque moras male fert, cupidoque revertitur ore
Mandata ad Procnes, et agit sua vota sub illis.
Facundum faciebat amor ; quotiesque rogabat
Ulterius justo, Procnen ita velle ferebat :
Addidit et lacrymas, tanquam mandasset et illas.
Proh Superi, quantum mortalia pectora cæcæ
Noctis habent ! ipso sceleris molimine Tereus
Creditur esse pius ; laudemque a crimine sumit.
Quid, quod idem Philomela cupit ? patriosque lacertis
Blanda tenens humeros, ut eat visura sororem,
Perque suam, contraque suam, petit usque salutem.
Spectat eam Tereus, præcontrectatque videndo :
Osculaque, et collo circumdata brachia cernens,
Omnia pro stimulis, facibusque, ciboque furoris
Accipit ; et quoties amplectitur illa parentem,

fidem elegantius, quam comites, nutricemque.—*Nutrices* apud Veteres ubique alumnas suas comitabantur, et magna ab iis pietate colebantur.—*Sollicitare*, pudicitiam ejus tentare.

467. *Jamque.* Codex Regius B, *Dumque.* — *Cupido*, quod cupide profert verba. Rod. : *mit gluehendem Angesicht.*—*Agit*, proponit et consequi cupit.

472. *Quantum mortalia* etc. Sententia gravis et vera. — *Cæca*, obscura. — *Nox* sunt studia occulta, sensus profunde latentes in pectore humano. Cic. Marc. 7, et Plinius, III, Ep. III, 6, *latebras* et *altos recessus* dixerunt.—*Sumit*, parat sibi, consequitur.

478. *Præcontrectat videndo*, jam nunc membris ejus spectandis libidinem suam pascit. Bene dictum de homine isto impuro. Cicero, Verr. IV, 28, sic *præcipere oculis*. Sed nec alterum insolens : Tacit. An. III, 12, *nudare corpus et contrectandum oculis permittere*, ubi vid. Ernesti et Buenem. ad Lactant. Opif. Dei, I, 15. — *Fax*, quod vim irritandi habet. — *Cibus*, alimenta. Animus commotus cumulat verba etiam diversa. Plinius, VIII, Ep. XII, 1, *portus, sinus, præmium* studiosorum.

Esse parens vellet: neque enim minus impius esset.
Vincitur ambarum genitor prece: gaudet, agitque
Illa patri grates; et successisse duabus
Id putat infelix, quod erit lugubre duabus.
Jam labor exiguus Phœbo restabat; equique
Pulsabant pedibus spatium declivis Olympi.
Regales epulæ mensis et Bacchus in auro
Ponitur: hinc placido dantur sua corpora somno.
At rex Odrysius, quamvis secessit, in illa
Æstuat: et repetens faciem, motusque, manusque,
Qualia vult fingit, quæ nondum vidit: et ignes
Ipse suos nutrit, cura removente soporem.
Lux erat; et, generi dextram complexus euntis,
Pandion comitem lacrymis commendat obortis:
« Hanc ego, care gener, quoniam pia causa coegit,
» Et voluere ambæ, voluisti tu quoque, Tereu,

— *Accipit pro stimulis*, habent illa in eo vim stimulorum. — *Neque enim minus impius esset.* Etiamsi parens esset, tamen filiam suam corrumperet.

483. *Ambarum prece*; scilicet, precibus Procnes absentis et Philomelæ; at Tereus præsens non minus ardenter precatus fuerat: quapropter rectius, nostro judicio, Codex Regius A habet *amborum*, scilicet, Terei et Philomelæ. *Ed.* — *Et successisse* etc. Quoniam aliquoties jam lectorem de exitu rei præmonuit, hæc poterant omitti. — *Equi pulsabant* etc., e Virgilio, Æn. X, 216, *curru Noctivago Phœbe medium pulsabat Olympum.* — *Poni* pro *apponi*, de vino. Vide Heinsium, ad Art. Amat. I, 231. — *Dantur sua corpora somno*, possis ita capere: somno dantur corpora ea, quæ ipsi debentur; namque *suus* sæpe, apud poetas in primis, sic et similiter adhibetur.

490. *Odrysæ*, gens Thraciæ. Pausanias, Attic. p. 22; Senec. Thyest. 273: *Vidit infandas domus Odrysia mensas.* — *Æstuat in illa*, misere eam amat. — *Cura*, amor.

496. *Hanc ego*, etc. Valedictio et preces patris ad commovendum aptissimæ. Invitus, propter piam caussam, in breve tempus, dimittit filiam, quam unam secum habet, qua senectutis imbecillitas diu carere non potest, eamque cum gravibus obtestationibus Terei fidei commendat, ut patris vices præstet. — *Pia causa*, amor filiæ. — *Coegit.* Alter Hamburgensis et unus Mediceus, *subegit*. Regii nostri, *coegit*.

497. *Et voluere ambæ*, etc. Quidam hunc versum superiori, 496,

» Do tibi : perque fidem, cognataque pectora supplex,
» Per Superos oro, patrio tuearis amore;
» Et mihi sollicitæ lenimen dulce senectæ
» Quamprimum, omnis erit nobis mora longa, remittas.
» Tu quoque quamprimum, satis est procul esse sororem,
» Si pietas ulla est, ad me, Philomela, redito. »
Mandabat; pariterque suæ dedit oscula natæ:
Et lacrymæ mites inter mandata cadebant.
Utque fide pignus dextras utriusque poposcit,
Inter seque datas junxit; natamque nepotemque
Absentes, memori pro se jubet ore salutent;
Supremumque vale, pleno singultibus ore,
Vix dixit; timuitque suæ præsagia mentis.
Ut semel imposita est pictæ Philomela carinæ;
Admotumque fretum remis, tellusque repulsa :

præmittunt; Heinsius et Capofer. delendum recte censent. — In Codice Regio A, hic versus præmittitur superiori et ita legitur: *Ut voluere ambæ, voluisti* etc. — *Cognata pectora*. Schepper. conjecturat *fœdera*; probat Burmannus *pignora*, et fatetur se non capere *cognata pectora*; sed si per *corpus* alterius obsecrare et jurare licet, ut Heroid. XIII, 159, quidni etiam per *pectus cognati?* Regii nostri, *pectora*.

500. *Et mihi sollicitæ*. Codices nostri habent *sollicito*; melior lectio altera. *Ed.*

504. *Dedit*, quod etiam Burmanno placebat, e quinque MSS. recepi, ut legibus linguæ satisfieret, et κακόφωνον vitaretur. Dum hæc *mandabat* et lacrymæ *cadebant*, dedit filiæ osculum. Inæqualitas temporum decepit librarium, ut *dedit* in *dabat* mutaret. — *Mites*, quæ non in luctu, sed in animo lenius commoto funduntur.

506. *Utque fide ... utriusque*. Codices nostri, *Ut fidei .... utrasque*. — Vir doctus in Bibliotheca Tigur. p. 70, præfert Vulgatam *utrasque*, quia *utrique* de duobus rarius quidem occurrat, auctoritatibus tamen comprobatum sit. Vide Freinshemii Indicem in Florum. — *Dextra* apud omnes gentes *fidei pignus* habita est: vide Freinshemium, ad Curtium, VI, IV, 14.

510. *Præsagia mentis*. De talibus *præsagiis*, cf. XI, 457; Homer. Il. Z, 486; Virgil. Æneid. XII, 72. — *Admotum*. Unus Leidensis, *amotum*, unde Burmannus *emotum* facit. — Nostri Regii, *admotum*; lectio *amotum* ab errore librarii provenit. *Ed.* — *Admotum fretum remis*, insolens locutio videtur Intt. qui eam vel emendant, ut Burmannus; vel

« Vicimus, exclamat; mecum mea vota feruntur! »
Exsultatque animo, vix et sua gaudia differt
Barbarus; et nusquam lumen detorquet ab illa.
Non aliter, quam quum pedibus prædator obuncis
Deposuit nido leporem Jovis ales in alto;
Nulla fuga est capto; spectat sua præmia raptor.
Jamque iter effectum; jamque in sua litora fessis
Puppibus exierant; quum rex Pandione natam
In stabula alta trahit, silvis obscura vetustis;
Atque ibi pallentem, trepidamque, et cuncta timentem,
Et jam cum lacrymis, ubi sit germana, rogantem,
Includit; fassusque nefas, et virginem, et unam
Vi superat; frustra clamato sæpe parente,

per hypallagen explicant: sed sine causa, opinor, utrumque. — Navis *repellitur* a tellure, sed id dum fit, propter æqualem et celerem navis motum terra *repelli* et *recedere* videtur: confer XI, 466. Hinc *tellus repulsa*. Huic simillimum est alterum, quod impugnatur, *fretum admovetur remis* pro, remi admoventur freto. Schirach. putat, labores remigum hic describi, dum instant et repellunt aquas. — *Vicimus*. De hac voce exsultantium, vide ad IV, 356.

514. *Exsultatque animo*, etc. Hic versus suspectus Heinsio, effictus Burmanno videtur ex IV, 350, et II, 863.—Hic versus ita legitur apud nostros Codices Regios: *Exsultatque, et vix animo sua gaudia differt.* —*Detorquet*. Alii, *distorquet*, *deflectit* etc. Burmanno arridet duorum MSS. lectio, *declinat*: sed *detorquet* bene delectum, quia lumen fixum erat in illo. Languet contra *declinat*, quia furor exprimendus est. *Ed.*

516. *Pedibus obuncis*; vulgo *aduncis* (et ita quidem Regii nostri); sed vide Burmannum, ad Virgilium, Æneid. XI, 755.—*Jovis ales*. Drakenb. ad Silium, XII, 56, ex Æliani H. A. IX, 10, monet, non omnem aquilam dictam esse *Jovis alitem*, sed eam duntaxat, quæ nunquam carne vescatur. Verum talia non urgenda sunt in poeta. — *In alto*; multi, *ab alto*, quod ad sequentia referendum foret. Regius B, *ab alto*.

519. *Effectum*, perfectum, finitum.—*Fessæ* poetis finguntur naves aut jactatæ, aut longum iter emensæ. — *Stabula alta* etiam Latinus habebat, Æneid. IX, 388. — *Silvis obscura vetustis*, ideo obscura, quia silva, in qua arbores nullæ cæsæ, densa erat. Æn. VI, 179: *Itur in antiquam silvam, stabula alta ferarum.*

524. *Nefas*, nefariam libidinem. —*Et virginem, et unam Vi superat.* Maximam hominis barbariem ostendit poeta, qui sustinuerit virgi-

Sæpe sorore sua, magnis super omnia Divis.
Illa tremit; velut agna pavens, quæ saucia cani
Ore excussa lupi, nondum sibi tuta videtur:
Utque columba, suo madefactis sanguine plumis,
Horret adhuc, avidosque timet quibus hæserat ungues.
Mox ubi mens rediit, passos laniata capillos,
Lugenti similis, cæsis plangore lacertis,
Intendens palmas: « Pro diris, barbare, factis,
» Pro crudelis, ait! nec te mandata parentis
» Cum lacrymis movere piis, nec cura sororis,
» Nec mea virginitas, nec conjugialia jura?
» Omnia turbasti: pellex ego facta sororis;
» Tu geminus conjux, non hæc mihi debita pœna.
» Quin animam hanc, ne quod facinus tibi, perfide, restet,
» Eripis? atque utinam fecisses ante nefandos
» Concubitus! vacuas habuissem criminis umbras.

nem, et solam, et sibi creditam, et patrem, sororem, et inprimis Deos implorantem, violare. *Ed.*

527. *Velut agna pavens*, etc. Similitudines delectæ. — *Cani.* Vide ad I, 238.

532. *Lugenti .... lacertis*, ineptus versus, quem Heinsius recte judicat adulterinum; sed sqq. *Pro diris*, etc. sana puto. Invidiose enim *barbari* vocabulum hic adhibitum esse, sponte apparet. Recte igitur addi potuit *diris factis*. Heinsius tamen suadebat *diri facti*.

537. *Turbasti*, violasti, polluisti. Vid. vir doctus in Bibl. Tigur. p. 91, qui putat Nostrum respexisse Virg. Æneid. IV, 362 sqq. — Cum *gemino conjuge* Heinsius comparat *duplices thalamos*, apud Stat. Theb. XII, 471; sed h. l. in summa desperatione justo argutius dictum. Porro Heinsius putat, alterum hemistichium, *non hæc .... pœna* a sciolo additum, et lacunam esse relinquendam, quales multæ apud Virgilium occurrant. Nec mihi illa verba magnopere placent, quippe nimis languida h. l. ubi pleraque animum commotissimum spirant. Negat tamen Burmannus Ovidium lacunas reliquisse, putatque, sensum elegantem effici, si legatur, *non hæc mihi credita pœna*, ut *pœna* sit calamitas, miseria.

539. *Hanc*, tam miseram, quam tædet vitæ.—*Hanc* non habet noster Codex B; et multi interpretes deleverunt. Sed ea vox, gravius sonans more Virgiliano, præstat. *Ed.* — *Vacuas* etc. Sancta descendissem ad inferos. At illa sic quoque criminis vacua erat; quandoquidem anima peccat, non corpus.

» Si tamen hæc Superi cernunt; si numina Divum
» Sunt aliquid; si non perierunt omnia mecum;
» Quandocumque mihi pœnas dabis: ipsa, pudore
» Projecto, tua facta loquar: si copia detur,
» In populos veniam: si silvis clausa tenebor,
» Implebo silvas et conscia saxa querelis.
» Audiat hæc æther, et si Deus ullus in illo est. »
Talibus ira feri postquam commota tyranni,
Nec minor hac metus est; causa stimulatus utraque,
Quo fuit accinctus, vagina liberat ensem,
Arreptamque coma, flexis post terga lacertis,
Vincla pati cogit: jugulum Philomela parabat,
Spemque suæ mortis viso conceperat ense.
Ille indignanti, et nomen patris usque vocanti,
Luctantique loqui, compressam forcipe linguam
Abstulit ense fero: radix micat ultima linguæ;

542. *Si numina* etc. Si, quoniam, Dii aliquid valent, si potestas eorum est satis valida. I, 545. — *Si non perierunt* etc. Vox summi doloris, qui ita auget suam miseriam. — *In populos veniam*, ad populum prodibo.—*Querelis* ex Langermanni Excerptis dedit Burm., quum vulgo legatur *movebo*. Dubitabat enim ille, an ex consuetudine Ovidiana absolute dicatur *implere silvas*. Sed vir doctus in Bibliotheca Tigur. p. 70, negat duram esse ellipsin; posse enim ex antecedentibus *factis* facile suppleri. Etiam verba *pudore projecto* lectionem rejectam postulare. Neque Philomelam velle omnino queri, sed facta dira Terei eloqui vel hominibus, vel saxis saltem et silvis. Dictam autem esse Vulgatam ad illud Virgil.: *Flectere si nequeo Superos, Acheronta movebo.* — Codices Regii habent *conscia saxa movebo*; altera lectio præstantior. *Ed.*

551. *Liberat*; pro quo nonnulli habent *deripit*, quod præfert Ciofanus. Codex Regius B, a secunda manu, habet *deripit*. — *Parabat*, melius quam *porrigebat*.

555. *Ille indignanti,... vocanti. Luctantique*. Codices nostri Regii habent *indignantem*, *vocantem*, *luctantem*; et hæc lectio forte fuit vera, quam interpretes tautologia offensi mutaverunt: hæ voces referuntur ad *linguam*. Ed.

557. *Radix micat* etc. Fœda rursus res et ingrata, quam tamen similitudine adeo illustrat poeta. Apud Hyginum, Tereus vitiatam Philomelam mandat ad Lynceum regem. Sed Noster videtur de industria fœdissima quæque et crudelissima hac fabula exprimere voluisse. — *Tre-*

Ipsa jacet, terræque tremens immurmurat atræ:
Utque salire solet mutilatæ cauda colubræ,
Palpitat, et moriens dominæ vestigia quærit.
Hoc quoque post facinus, vix ausim credere, fertur
Sæpe sua lacerum repetisse libidine corpus.
Sustinet ad Procnen post talia facta reverti;
Conjuge quæ viso germanam quærit: at ille
Dat gemitus fictos, commentaque funera narrat.
Et lacrymæ fecere fidem: velamina Procne
Deripit ex humeris, auro fulgentia lato;
Induiturque atras vestes; et inane sepulcrum
Constituit, falsisque piacula manibus infert;
Et luget, non sic lugendæ fata sororis.
Signa Deus bis sex acto lustraverat anno.
Quid faciat Philomela? fugam custodia claudit:

mens. Heinsius malit *fremens*, quia sequitur *palpitat*. Regii nostri habent *tremens*. — *Terræ immurmurat*, in his verbis intolerabilem esse lusum vir doctus judicat in Bibliotheca Tigur. p. 58. Sed et alii sic luserunt, ut ad V, 105, notatum. — *Utque salire* etc. Quintus Smyrnæus, XI, 74: ἄτε βλοσυροῖο δράκοντος οὐρὴ ἀποτμηθεῖσ' ἀνασπάλλεται. — *Dominæ vestigia quærit*; illud sumtum ex Æn. X, 395: *Te decisa suum, Laride, dextera quærit, Semianimesque micant digiti, ferrumque retractant.*

561. *Hoc quoque post facinus*; post extractam linguam. *Ed.* — *Lacerum corpus*, mutilatum lingua. *Ed.*

565. *Commenta funera*, fictam Philomelæ mortem. *Ed.*

566. *Et lacrymæ*. Heinsius scribit *Ut*. — *Lacrymæ fecere fidem*; effecerunt lacrymæ ut Procne mortem Philomelæ veram esse crederet. *Ed.*

568. *Inane sepulcrum Constituit*. Tres, *Instituit*, quod elegantius videtur Burmanno. — Regii nostri habent *Constituit*; id servandum censeo, quod molem monumenti ædificati melius significat. *Ed.* — Veteres quum insepulti corporis animam Stygem transire haud posse arbitrarentur, mortuis, quorum corpora reperire non possent, *inania sepulcra*, κενοτάφια, exstruere solebant. Infra, XII, 3, *inanes inferiæ*, quæ dantur sepulcro inani. Pro *inferiis* nunc dixit *piacula falsis*, falso creditis. — *Inferre* verbum proprium in hac re. — *Lugendæ* quidem, sed *non sic*, inani sepulcro et inferiis.

571. *Signa Deus* etc. Apollo, Sol, et est anni rotatio. *Ed.*

572. *Claudit* exquisitius, quam, impedit, quoniam ipsa clausa tenebatur. Non satis est, quod Burmannus laudat, *auferre* et *adimere fugam*, in quibus *fuga*, fugiendi facultas. Rectius comparabis VII,

Structa rigent solido stabulorum mœnia saxo :
Os mutum facti caret indice : grande dolori
Ingenium est; miserisque venit solertia rebus.
Stamina barbarica suspendit callida tela;
Purpureasque notas filis intexuit albis,
Indicium sceleris; perfectaque tradidit uni,
Utque ferat dominæ gestu rogat. Ille rogata
Pertulit ad Procnen; nec scit, quid tradat in illis.
Evolvit vestes sævi matrona tyranni,
Germanæque suæ carmen miserabile legit :
Et, mirum potuisse, silet : dolor ora repressit;
Verbaque quærenti satis indignantia linguæ
Defuerunt; nec flere vacat; sed fasque nefasque

604, *animam claudere laqueo*, et VIII, 548, *claudere iter*. — *Rigent* exquisitius, quam, sunt. — *Mœnia*, parietes. — *Os mutum facti caret indice*; os mutum scelus indicare non potest. *Ed.* — Lingua est *animi interpres*, ut ait Lucretius, VI, 1147; et factorum *index*. — *Grande dolori Ingenium*. Martialis, de Spectac. 14: *O quantum est subitis casibus ingenium*. Ed. — *Ingenium* tribuitur et iræ, munificentiæ, pœnis, etc. Vide Drakenb. ad Silium, XVI, 46: hoc loco intelligatur solertia in inveniendis rebus, quam excitat dolor. — *Venit*, excitatur: supra, versu 29, *usus venit ab annis*, comparatur.

576. *Stamina barbarica suspendit*. Ex antiqua texendi ratione stamina ad perpendiculum *suspendebantur*; unde apud Nostrum alibi *pendula tela*, *stantes telæ* etc. — *Notæ*, literæ : III Trist., III, 72, *grandes notæ in tumuli marmore*; Heroidd. I, 62, *charta notata*; infra, IX, 523, *notare tabellas*. — *Indicium sceleris*, patrati a Tereo. *Ed.* — *Tradidit*. Unus Leidensis et alter Heinsii, *credidit*. Nostri Regii, *tradidit*. — *Uni*, ex ancillis. *Ed.*

579. *Ille rogata*. Codices Regii dant *Illa rogata*, quod potius convenire videtur, quia probabilius est fuisse ancillam, non servum, quæ *rogata* fuerit ut vestem deferret ad dominam. *Ed.* — *Nec scit*. Codices nostri, *nescit*.

581. *Evolvit*, explicat, *matrona sævi tyranni*, Procne, uxor sævi Terei. *Ed.* — *Vestes*; velum a Philomela missum. *Ed.*

582. *Germanæ*. Codices nostri, *Fortunæ*, id est, domus suæ, sororis suæ, simul ac sui ipsius carmen legit: recentiores hanc lectionem mutasse videntur. *Ed.* — *Carmen*, eleganter notæ intextæ, quæ loquebantur fata sororis. *Carmen* enim de omni formula verborum, etiam de paucis vocibus literisve sententiam aliquam exprimentibus. Apollodorus, ἡ δὲ ὑφήνασα ἐν πέπλῳ γράμματα. Dolor utique vim habet ora reprimendi; ergo inepte additur, *mirum*

Confusura ruit; pœnæque in imagine tota est.
Tempus erat, quo sacra solent Trieterica Bacchi
Sithoniæ celebrare nurus: nox conscia sacris:
Nocte sonat Rhodope tinnitibus æris acuti;
Nocte sua est egressa domo regina; Deique
Ritibus instruitur; furialiaque accipit arma.
Vite caput tegitur; lateri cervina sinistro
Vellera dependent; humero levis incubat hasta.
Concita per silvas, turba comitante suarum,
Terribilis Procne, furiisque agitata doloris,
Bacche, tuas simulat: venit ad stabula avia tandem,
Exululatque, Evoeque sonat, portasque refringit,
Germanamque rapit; raptæque insignia Bacchi
Induit; et vultus hederarum frondibus abdit;
Attonitamque trahens intra sua limina ducit.
Ut sensit tetigisse domum Philomela nefandam,
Horruit infelix, totoque expalluit ore.

potuisse. — *Ruere*, de impetu et furore animi. — *Pœnæ imago*, pœna, quam animo sibi effingit. *Imago* sæpe cogitatio rei. Vide ad XI, 427, et ad Plinium, VII, Ep. v, 1.

587. De *sacris Trietericis* et cultu Bacchantium diximus ad III, 517. — *Sithones*, gens Thraciæ. Thracia autem sedes præcipua Orgiorum. — *Nox conscia sacris: Nocte* etc. Burmannus malit *mox conscia sacris Nocte;* quæ conjectura codicibus non firmatur. *Ed.* — *Nox conscia sacris*, nil, nisi, noctu sacra celebrantur. Sic *loca conscia facti*, in quibus aliquid gestum. — De *ære acuto*, vide ad III, 532. — De *Ritibus* illis, IV, 6 sqq. — *Furialia*, quibus utuntur Bacchantes furentes. Similiter *tibia furiosa*, Fast. IV, 341.

592. *Cervina Vellera*, nebrides. *Ed.* — *Levis hasta*, quæ pampinis ornata, thyrsus vocatur. *Ed.*

595. *Furiis*, furore. — *Doloris.* Gronovianus, et Lovaniensis, *sororis*, quod fere Heinsius probavit. Regii nostri habent *doloris.* — *Stabula avia.* Moretus et unus Palatinus, *stabularia;* et ita Gebbard. Crep. III, 2, maluerat. Regii, *stabula avia.* — *Exululat;* III, 528, *festisque fremunt ululatibus agri.* — *Sonat*, clamat. — *Evoeque sonat;* utitur Baccharum clamoribus referentium verba Jovis ad filium: nam *Evoe* et *Evan* in sacris Bacchi jactabantur ab iis qui ipsum invocabant. *Evoe*, græce Εὖοι, quasi dicas, bene sit tibi. *Ed.* — *Intra sua limina.* Regii nostri, *intra sua mœnia.*

Nacta locum Procne, sacrorum pignora demit,
Oraque develat miseræ pudibunda sorori;
Amplexuque petit: sed non attollere contra
Sustinet hæc oculos, pellex sibi visa sororis:
Dejectoque in humum vultu, jurare volenti,
Testarique Deos, per vim sibi dedecus illud
Illatum, pro voce manus fuit: ardet, et iram
Non capit ipsa suam Procne; fletumque sororis
Corripiens, « Non est lacrymis hic, inquit, agendum,
» Sed ferro; sed si quid habes, quod vincere ferrum
» Possit: in omne nefas ego me, germana, paravi.
» Aut ego, quum facibus regalia tecta cremaro,
» Artificem mediis immittam Terea flammis;
» Aut linguam, aut oculos, aut quæ tibi membra pudorem
» Abstulerunt, ferro rapiam; aut per vulnera mille
» Sontem animam expellam: magnum, quodcumque paravi.

603. *Nacta locum*; secretum subaudiamus. *Ed.* — *Pignora*; signa ut, VII, 497, *veteris pignora formæ Induitur.* — *Sacrorum*; habitum et ornatum Bacchantis, quo modo Philomelam in simulatis orgiis dissimularat, exuit. *Ed.*

605. *Amplexuque petit.* Codices nostri Regii, *Amplexumque petit*: vividius certe. Vulgata inde profluit quod in Codicibus lineola omissa fuerit. *Ed.*

607. *Dejectoque in humum.* Heinsius malit *Dejectæque in humo.* Regii nostri, *Dejectoque in humum.* — *Dejicere vultum*, ut *conjicere oculos.* — *Iram non capit suam*, non par est perferendæ iræ suæ. Contra Seneca, Herc. Fur. 412: *Hoc ipsum placet, Animo ruinas quod capis magno tuas.* Et ita passim *capere*, idoneum esse ad aliquid perferendum, faciendum, intelligendum. Tam insigni autem dolori accommodata est seq. oratio. —*Hic* dedit Heinsius pro *hoc*.—Codex Regius A dat *hoc*; at Codex B, *h*~, per compendium: unde nescio utrum *hoc* an *hic* legatur. Prius tamen prætulerim. *Ed.*

613. *Parant se in* vel *ad* aliquid, qui animum inducunt ad aliquid faciendum. — *Quum facibus* etc. Potest hic esse præpositio *cum*, quam Latini interdum instrumento, quo aliquid agitur, addere solent. Tunc aut versus sequens per ἀσύνδετον adjectus est, aut legendum cum alis *mediisque* vel *et mediis*. Sic Burm. — *Cremaro* Heinsius pro *cremabo*, invitis MSS. scripsit.—Regii nostri habent *cremabo*; Heinsium sequemur cujus conjectura melius convenit cum conjunctione *quum*. Ed. — *Artificem*, auctorem malorum et facinorum; id est, qui nefandum hunc incestum perpetrare potuit. *Ed.*

» Quid sit, adhuc dubito. » Peragit dum talia Procne;
Ad matrem veniebat Itys: quid possit, ab illo
Admonita est; oculisque tuens immitibus, « Ah! quam
» Es similis patri! » dixit: nec plura loquuta,
Triste parat facinus, tacitaque exæstuat ira.
Ut tamen accessit natus, matrique salutem
Attulit, et parvis adduxit colla lacertis,
Mixtaque blanditiis puerilibus oscula junxit:
Mota quidem est genetrix; infractaque constitit ira;
Invitique oculi lacrymis maduere coactis.
Sed simul ex nimia matrem pietate labare
Sensit; ab hoc iterum est ad vultus versa sororis;
Inque vicem spectans ambos, « Cur admovet, inquit,
» Alter blanditias; rapta silet altera lingua?
» Quam vocat hic matrem, cur non vocat illa sororem?

619. *Quid sit, adhuc dubito.* Nondum, inquit, decrevi quo malo Tereum affectura sim: subauditur *futurum*. Ed.—*Peragit dum talia;* dum talia loquitur et minatur. *Ed.*—Conferatur Medeæ furor, III, Trist. IX, 21 sqq.—*Admonita est*, eo conspecto succurrit, quid posset. —*Immitibus*. Unus Moreti, *non mitibus*. Regii nostri, *immitibus*, vel *inmitibus*.—*Ah! quam Es similis*. Unus Basileensis atque unus Mediceus, *Ah quam*, *Quam similis:* id probat Heinsius; atque etiam vir doctus in Bibliotheca Tigur. p. 71, plus adfectus esse in hac repetitione putat, et Ovidium amare hanc repetitionem, ut II, 704, sq.; VIII, 128, sq. — Regii nostri, *Ah! quam Es.*—*Similis*. Similitudo illa causa fit facinoris.

625. *Adduxit colla*. Non erat cur interpretes hic hærerent; *adduxit*, id est, attraxit ad se, quod facere solent infantes blandientes. — *Infractaque* etc. Fracta est et cessavit ira. *Consistere* proprie dicuntur qui a cursu, deinde qui a perturbatione animi quiescunt. Heinsius tamen conjecit *concidit ira*. — *Coactæ lacrymæ;* quæ cum vi retinentur.

629. *Matrem*, adfectum maternum: similiter *pater* et *rex* usurpantur. Vide loca ab Heinsio et Burmanno laudata. Sed mox matrem ita exuit, ut filium trucidans, ne *vultum* quidem *avertat*. — *Labare*, deterreri a proposito. Hinc nova furoris incrementa sumit ex adspectu sororis. — *Ab hoc;* ab hujus Ityos aspectu. *Ed.* — *Inque vicem;* vicissim, per vices. *Ed.*— *Cur admovet Alter blanditias;* cur valent apud me alterius, filii scilicet, blanditiæ, ut parcam, et non valet alterius, sororis Philomelæ, dedecus, propter quod linguam amisit, ut ulciscar? Mater quidem sum illius, sed eadem soror hujus. *Ed.*

» Cui sis nupta vide, Pandione nata, marito;
» Degeneras : scelus est pietas in conjuge Tereo. »
Nec mora, traxit Ityn, veluti Gangetica cervæ
Lactentem fœtum per silvas tigris opacas.
Utque domus altæ partem tenuere remotam;
Tendentemque manus, et jam sua fata videntem,
Et *mater, mater!* clamantem, et colla petentem,
Ense ferit Procne, lateri quà pectus adhæret;
Nec vultum avertit : satis illi ad fata vel unum
Vulnus erat : jugulum ferro Philomela resolvit;
Vivaque adhuc, animæque aliquid retinentia membra
Dilaniant : pars inde cavis exsultat ahenis;
Pars verubus stridet : manant penetralia tabo.
His adhibet conjux ignarum Terea mensis,
Et patrii moris sacrum mentita, quod uni
Fas sit adire viro, comites famulosque removit.
Inde sedens solio Tereus sublimis avito
Vescitur, inque suam sua viscera congerit alvum.

634. *Pandione natam* se vocat, ut a genere fortitudinis stimulos sumat. Hinc addit, *degeneras*. Nonnulli *degener ah*, aut *ha*; Gruterus malebat *degener ad scelus*. Regii nostri, *degeneras*. — *Pietas in conjuge*. Codex Regius A, a prima manu, habet *pietas cum conjuge*; potest recipi. *Ed.* — *Cervæ lactentem fœtum*. Periphrasis est hinnuli. *Ed.*

638. *Domus altæ*; erat enim regia. — *Partem remotam*; penetralia: vide vers. 646. — Et *mater*, etc. *Eia*, quod blandientis est, clamasse puerum jam sua fata videntem, vix crediderim. Revocavi ergo : *Et mater, mater! clamantem*, quod habent omnes MSS. præter unum Neapolitanum, in quo *Eia* legitur, unde Heinsius sumsit, cui illa vox valde placuisse videtur. — *Colla petentem*. Mediceus, *colla prementem*, quod posse admitti Burmannus censet. Regii nostri habent *petentem*.

642. *Ad fata*, ad mortem. — *Animam* seu vitam retinent membra ea, quæ adhuc palpitant. — *Exsultare* et de aqua fervente, ut VII, 263, et de carnibus, quæ aqua fervente molliuntur. Confer. Seneca, Thyest. 765 sqq. — *Inde*, ex pueri membris. — *Mensis*, epulis.

650. *Inde sedens*. Codices nostri, *ipse sedens*; gravius certe et majorem spirans emphasim. *Ed.* — *Viscera*; vide ad V, 18. Imitatus Nostrum est Valerius Maximus, VII, 6 : *quo diutius armata juventus vis-*

Tantaque nox animi est, « Ityn huc arcessite, » dixit.
Dissimulare nequit crudelia gaudia Procne,
Jamque suæ cupiens exsistere nuntia cladis;
« Intus habes, quod poscis, » ait: circumspicit ille,
Atque ubi sit quærit; quærenti, iterumque vocanti,
Sicut erat sparsis furiali cæde capillis,
Prosiliit, Ityosque caput Philomela cruentum
Misit in ora patri: nec tempore maluit ullo
Posse loqui, et meritis testari gaudia dictis.
Thracius ingenti mensas clamore repellit,
Vipereasque ciet Stygia de valle sorores:
Et modo, si possit, reserato pectore diras
Egerere inde dapes, demersaque viscera gestit:
Flet modo, seque vocat bustum miserabile nati:
Nunc sequitur nudo genitas Pandione ferro.

cera sua visceribus suis aleret, *infelices cadaverum reliquias* etc.—Verbo *congerere* mox opponitur *egerere*. —*Nox*, cæcitas, ignorantia.

657. *Cæde*. Unus *more* quod valde placebat Ciofano; Gruterus malebat *furiali e sede*. Regii nostri habent *cæde*. — *Meritis dictis*, convenientibus verbis. *Ed.*

661. *Repellit*. Codex Regius B, a prima manu, *replevit*. — *Vipereas sorores*, id est, Furias, audacter dictum, quarum comis viperæ intextæ. —*Pectus*, ventriculus; *reserato pectore egerere*, nil nisi, evomere. Gronovianus quidem habet, pro *egerere*, *exigere*, quod æque elegans Burmannus judicat; at Codices nostri dant *egerere* quod recte servavit Cl. *Gierig*. Ed. —*Demersaque* prætulit Burmannus quod et Regio placuerat; nam vulgata *immensaque* inepta est. Plurimi veterum *emersaque*, vel *immersaque*; tertius Mediceus, Jureti excerpta et quatuor alii, *semesaque*, quod Heinsio probabatur. — Codex Regius A, *immersaque*; Codex B, *emersaque*: præstat lectio Burmanni. *Ed.* — *Demergi* passim de cibis devoratis, ut XV, 105; ibid. 387.— *Bustum*; τύμβον. Longinus, f. 3, vituperat Gorgiam Leont. qui vultures dixerat esse *sepulcra viva*, quam reprèhensionem etiam in hoc *bustum miserabile* cadere Tollius et Pearcius ad illum Longini locum existimant. Verum Longinus non nisi *viva sepulcra* vituperat, quia nulla sepulcra *viva* sunt: vide Ernesti Init. Rhetor. §. 319. In Gorgiæ vitium incidit Lucretius, V, 991: *Viva videns vivo sepeliri viscera busto*. Etiam alii poetæ ventrem cum sepulcro compararunt. Burmannus laudat Lycophr. Cass. 159, qui de Cerere mandente Pèlopis humerum dicit: *ἐτύμβευσε*

Corpora Cecropidum pennis pendere putares ;
Pendebant pennis ; quarum petit altera silvas ;
Altera tecta subit : neque adhuc de pectore cædis
Effluxere notæ, signataque sanguine pluma est.
Ille dolore suo, pœnæque cupidine velox,
Vertitur in volucrem, cui stant in vertice cristæ ;
Prominet immodicum pro longa cuspide rostrum.
Nomen Epops volucri ; facies armata videtur.
Hic dolor ante diem, longæque extrema senectæ
Tempora, Tartareas Pandiona misit ad umbras.

VII. Sceptra loci, rerumque capit moderamen Erechtheus:
Justitia dubium, validisne potentior armis.

τάφῳ, ubi Tzetzes τάφον interpretatur γαστέρα. Attius in Atreo : *Natis sepulcrum est ipse parens.*

667. *Pendere.* Vide ad XI, 341 ; XII, 566. — *Altera*, Philomela in lusciniam mutata, petit silvas ; *altera*, Procne in hirundinem mutata, tecta subit. Plinius, X, 24, de hirundinibus : *Thebarum tecta subire negantur, quoniam urbs illa sæpe capta sit : nec Biziæ in Thracia propter scelera Terei.* Pausan. Phoc. p. 807, narrat, in Daulide hirundines nec parere nec nidos struere. Alii tamen, Anacreon, Od. 12 ; Apollodorus, d. l. ; Tzetzes Chil. VII, 142 ; Gabrias, fab. 43 ; Schol. Aristoph. ad Aves, vers. 216, tradunt, Philomelam in hirundinem esse mutatam, Procnen autem in lusciniam, de quo dissensu vid. Meursius de Regno Athen. II, 5. Cæterum ab hac fabula hirundo vocatur Πανδιονίς, apud Hesiod. Ἔργ. 568. De pœna, quam luunt illæ mulieres etiam aves factæ, vid. Ælian. V. H. XII, 20. — *Neque adhuc* etc. Virg. G. IV, 15 : *manibus Procne pectus signata cruentis*, hirundo. — *Effluxere* recepit Burmannus e Lovan. : vulgo *Excessere*, quod habent Regii nostri.

671. *Dolore suo.* Heinsius olim conjecerat *dolore furens.* — *Pœnæ cupidine ;* qua Procnem Philomelamque afficeret. Upupam autem, quæ a Græcis *epops* appellatur, poeta describit. *Ed.*

674. *Facies* upupæ *armata* videtur ob seriem pennarum longiorum, quæ galeæ instar in utroque latere ad cervicem procurrit. Apud Hyginum Tereus in accipitrem mutatur. Vide ibi Munker. Nonnulli et Ityn in palumbem transformatum narrant. — *Ante diem.* I, 148, *ante diem misit... ad umbras*, προτάφρι ἀϊδι.

677-721. *Zetes* et *Calais.* Orithyia, Erechthei filia, rapitur a Borea vento, ex eaque nascuntur Zetes et Calais. Confer. Orpheus Arg. 216 sqq. ; Apollonius Rh. I, 211 sqq. ; Apollodorus, lib. III, xv, 1, 2 sqq. ; Hyginus, fabula 14. Fabulam tractaverant et Æschylus atque Sophocles. Eam explicat Parrhasius apud Claudian. Rapt. II, 19 : « Fuit et Stry-

Quattuor ille quidem juvenes, totidemque crearat
Femineæ sortis : sed erat par forma duarum,
E quibus Æolides Cephalus te conjuge felix,
Procri, fuit : Boreæ Tereus Thracesque nocebant;
Dilectaque diu caruit Deus Orithyia,
Dum rogat, et precibus mavult, quam viribus, uti.
Ast ubi blanditiis agitur nihil, horridus ira,
Quæ solita est illi, nimiumque domestica, vento;
Et merito, dixit, « quid enim mea tela reliqui,

» monis filius Boreas, Orithyiæ raptor, ut Isagoras in Megaricis tradit; sed poetæ rem ab homine ad ventum transferunt. Hermias vero Platonicus Erechthei filiam Aquilonis impetu ex alto dejectam periisse credit, et inde factum, ut hominum more a vento rapta dicatur. Idem docet Acesilaus, referente Apollodoro. » Apud Palæphatum, cap. 23, Boreas hic vocatur ἀνὴρ οὐκ ἀστεῖος. Cæterum hæc rapina expressa erat in arca Cypseli, ubi Boreas loco pedum anguium caudas habebat. Pausanias Eliac. p. 424. — *Erechtheus* successit Pandioni I, anno 1423 ante ær. Chr. Is justitia non minus, quam virtute bellica, excellebat. Summa regis laus.

679. *Quattuor ille ...juvenes*. E filiis Cecrops II successit patri. *Quattuor* plurimi memorant. Pausanias, II, 25; Eustath. ad Il. B, p. 291. Etiam apud Apollodorum ubi tres tantum memorantur, Heynius excidisse putat quartum Œnea. — *Sortis*, sexus. In filiabus duæ sibi æquales pulchritudine, e quibus Procrin duxit Cephalus, Deionei filius, *Æoli* nepos, vid. Heinsius, ad VII, 672; Munker. ad Hygini fabulam 14; quanquam alii eum Mercurii filium faciunt, unde *Cyllenia proles*, Art. Amat. III, 725. Orithyian rapuit Boreas, cui petenti filiam Erechtheus dare noluerat, territus inaudita *Terei Threicii* crudelitate. — *Te conjuge felix*; confer VII, 696 : fuit veluti formula solemnis. — *Tereus Thracesque nocebant*; crudelitas Terei ac Thracum Boreæ, ne Orithyian duceret, nocebat. *Ed.* — *Caruit*. Menandi Codex, *caluit*. Regii nostri, *caruit*. — *Deus*. Boreas enim Deus habebatur, cui sacra faciebant Megapolitani, Thurii, Athenienses. Pausanias, Arcad. p. 673; Ælian. V. H. XII, 61; Herod. VII, 189. Hymno eum celebravit Orpheus : is est h. 79. Athenienses vero ob raptam Orithyian, eum adfinem sibi censuerunt. Ælianus, d. l., ubi vid. Perizon.

685. *Horridus ira*. Non mala Boreæ horridi descriptio : *Hic Deus et terras et maria alta domat*; Propert. II, XX, 52; cf. Claudian. Rapt. I, 69 sqq. — *Domestica*, sibi propria et consueta; nove sic dictum. Burmannus putat, Ovidium his duabus vocibus, *solita* et *domestica*, exprimere voluisse græc. οἰκέτης, cujus vim exposuerit Victor. ad Cic. I, Att. 10.

687. *Et merito* abrupte incipit, ut IX, 584, ubi vid. nota. Ita et Propert. I, XVII, 1. — *Admovere preces*,

» Sævitiam, et vires, iramque, animosque minaces?
» Admovique preces, quarum me dedecet usus?
» Apta mihi vis est: vi tristia nubila pello;
» Vi freta concutio, nodosaque robora verto,
» Induroque nives, et terras grandine pulso.
» Idem ego quum fratres cælo sum nactus aperto,
» Nam mihi campus is est, tanto molimine luctor,
» Ut medius nostris concursibus intonet æther;
» Exsiliantque cavis elisi nubibus ignes.
» Idem ego, quum subii convexa foramina terræ,
» Supposuique ferox imis mea terga cavernis;
» Sollicito manes, totumque tremoribus orbem.
» Hac ope debueram thalamos petiisse; socerque
» Non orandus erat, sed vi faciendus, Erechtheus. »
Hæc Boreas, aut his non inferiora loquutus,

bona loquutio, ut docent viri docti ad Phædrum, I, fab. XIX, 6. *Adhibere preces*, dixit Noster, III, 376, et Cic. N. D. I, 2. — *Vim* verbis gravissimis declarat, maxime in fine. Ergo assurgit oratio. Quia *nubila pellit*, propterea αἰθρηγενέτης, et *clarus* dicitur. — *Concutio*, commoveo. Boreas, μέγα κῦμα κυλίνδει. — *Pulso*, facio, ut grando in terram decidat. Sic imber dicitur *verberare humum*, Æn. IX, 669: *verberare januam*, Tib. I, II, 7. Similiter τύπτειν de vento Homerus, Il. Λ, 306. Sed de Borea confer Claudian. R. P. I, 69: *Turbine rauco Quum gravis armatur Boreas, glacieque nivali Hispidus et Getica concretus grandine pennas Bella cupit, pelagus, silvas, camposque sonoro Flamine rapturus.* — *Cælum apertum* alias est purum, non obductum nubibus, sed h. l. ubi nil moratur ejus impetum, nil frangit ejus vim. Nempe *apertus* solemne epitheton campi. Cælum autem est campus, in quo venti pugnant; Virg. Georg. IV, 77, de apibus præliantibus, *ubi ver nactæ sudum camposque patentes*, aerem purum tempore verno. Cum sequentibus confer XI, 435, ibique notam. — *Concursibus*, præliis, quæ vis verbi *concurrere* nota est. — De *ignibus* illis vid. Lucretius, VI, 199 sqq., *rotantque cavis flammam fornacibus intus, Donec divolsa fulserunt nube corusci.* Adde Plin. II, 48 et 49. Etiam terræ motus plurimi Veterum ventis tribuebant. Lucretius, VI, 556; Senec. N. Q. VI, 3. — *Convexa foramina* ornate, speluncas. — *Supposui mea terga* gravissime, spiro. — Gravissime etiam *Sollicito* etc., vel metu impello tremoribus inferos et superos, vel concutio subterranea et supera; utramque enim significationem habet τὸ *Sollicito*.

Excussit pennas; quarum jactatibus omnis
Adflata est tellus, latumque perhorruit æquor;
Pulvereamque trahens per summa cacumina pallam,
Verrit humum; pavidamque metu caligine tectus
Orithyian amans fulvis amplectitur alis.
Dum volat, arserunt agitati fortius ignes;
Nec prius aerii cursus suppressit habenas,
Quam Ciconum tenuit populos, sua mœnia, raptor.
Illic et gelidi conjux Actæa tyranni,
Et genetrix facta est; partus enixa gemellos,

703. *Excussit*, jactavit, movit. Mare *perhorrescit*, quum commovetur, ut fluctus edat. Sequitur admirabilis phantasia.—Pulvis, quem movet Boreas, est ejus *palla*, quam *trahit*, ut solet syrma vestis trahi. — *Verrere* terram et mare, solemne poetis de ventis rapidis, superficiem terræ stringentibus, ejusque pulverem secum auferentibus. Lucretius, I, 279; VI, 624; Æn. I, 63. Sed h. l. respicitur ad pallam, quæ et ipsa *verrere humum* dicitur, XI, 166. — *Pavidam metu*. Propert. III, v, 29: *Aquilo raptæ timor Orithyiæ*.— *Fulvis alis*. Silius, XII, 617, *fuscis Africus alis*, ubi vide Drakenb.— Rapuit Orithyian ad Ilissum ludentem: sic Pausanias, Attic. p. 45; sed apud Apollonium rapit κεκροπίηθεν.

708. *Arserunt* etc. quoniam *ignes* qui pr. dicuntur motu celeri magis excitantur. Ludit ingenium Ovidii, isque lusus ineptus. Heroid. XVIII, 41, de Borea: *Tam gelidus quum sis, non te, tamen, improbe, quondam Ignibus Actæis incaluisse negas*.

709. *Cursus habenas* ποιητικώτερον, quam *currus habenas*, quod habent alii, inter quos unus Heinsii, et huic ipsi non displicebat. Et *currus* ne locum quidem nunc habet, quia Boreas non curru vehitur, sed alis volat. — *Supprimere*, retrahere; hinc *supprimere habenas cursus aerii* paulo audacius, desistere currere per aerem.—*Cicones*, gens Thraciæ. Thracia autem habebatur ventorum, Boreæ inprimis, habitaculum, isque in monte Hæmo speluncam quamdam incolere credebatur. Vide Theophrastum, de Causs. Plant. V, 17, et de Ventis, p. 409. Hinc Θρηΐκιος et Στρυμόνιος vocatur.—*Sua mœnia* e Basileensi Burmannus dedit, ut additum sit per appositionem. Vulgo *et mœnia*. Ita et Regii nostri Codices. — *Mœnia* dignius quam spelunca.— *Raptor*; *rapi*, proprie de virginibus.

711. *Et gelidi*; quidam *egelidi*, quod præfert Mar. Accursius, qui monet hoc vocabulum et vehementer et mediocriter frigidum notare. — Regii nostri, *et gelidi*. *Gelidi tyranni*; Boreæ, qui frigidissimus omnium ventorum. *Ed.* — *Actæa*, Attica: vide ad I, 313: *Actias Orithyia*, apud Virg. Georg. IV, 463. — *Partus* de prole. Sed in qua corporis parte illi *pennas* habuerint, de eo non consentiunt poetæ. Hyginus, fabula 14: *Hi capita pedesque*

Cætera qui matris, pennas genitoris haberent.
Non tamen has una memorant cum corpore natas;
Barbaque dum rutilis aberat submissa capillis;
Implumes Calaisque puer, Zetesque, fuerunt.
Mox pariter ritu pennæ cœpere volucrum
Cingere utrumque latus; pariter flavescere malæ.
Ergo, ubi concessit tempus puerile juventæ,
Vellera cum Minyis nitido radiantia villo,
Per mare non motum prima petiere carina.

pennatos habuisse feruntur; apud Orpheum volant ταρσοῖσιν ὑπουατίοις, *alis sub aures enatis*, vid. Wesseling. Probab. IX, p. 78, ubi copiose de hoc poetarum figmento agit, et nummum antiquum commemorat, in quo alatum Calais caput. Et Antiqui ventos temporibus alatis finxerunt. Drakenb. ad Sil. VII, 257. *Calais* autem et *Zetes* expressi etiam in solio Amyclæi: vid. Heynii Exc. VII, ad Æn. III, et in libro *Antiq. Aufsaetze*. Is monet, turbines inter Asiam et Græciam frequentes originem huic fab. dedisse.—*Submissa* barba, ut alibi *promissa*.— *Zetes*. In Ciofani MSS. omnibus legitur *Zethus*: sic etiam Palæphatus, 23. Vide Munker. ad Hygini fabulam 14. Regii nostri habent quoque *Zethus*.

720. *Nitido radiantia villo*, villis aureis.—*Non motum*, scil. remis, in quo nemo unquam navigavit, adeoque ignotum. Etiam Manil. I, 76, *immotum pontum* dixit; *Pulsa vada*, Tibul. II, V, 34; *Remo movere* est Amor. II, XI, 5.—*Prima carina*. Argum primam navem fabricasse multi poetæ crediderunt. Vide loca ab Heinsio laudata. Hinc quum navigationes detestantur, increpant Argonautarum audaciam, ut Phædrus, IV, fab. VI, 6 sqq.; Ovidius, Amor. III, 2. Nempe hæc fuit prima navis bellica, quam Græci fabricarunt; Plin. VII, 56: *Longa nave Jasonem primum navigasse, Philostephanus auctor est.* Confer. Diodorus, IV, 41.

P. OVIDII NASONIS
METAMORPHOSEON
LIBER SEPTIMUS.

N. B. Argumentum hujus Libri septimi Metamorphoseon, relatum invenies in serie CANTERI, supra pag. 37.

FAB. I. JAMQUE fretum Minyæ Pagasæa puppe secabant,
Perpetuaque trahens inopem sub nocte senectam
Phineus visus erat; juvenesque Aquilone creati
Virgineas volucres miseri senis ore fugarant;
Multaque perpessi claro sub Iasone, tandem
Contigerant rapidas limosi Phasidos undas.

1–158. *Jason et vellus aureum et Medeam in patriam reportans. Medea* Jasonis amore capitur, præsertim obvia ei facta; et, ubi a jurato promissa conjugii accepit, cantatas ei herbas præbet, quarum ope tauros æripedes ignemque vomentes domat, domitos jugo supponit, atque in agrum vipereos dentes spargit, unde feri homines, quorum rabiem, misso lapide, a se in ipsos vertit. Tandem iisdem herbis et draconem terribilem sopit. Sic cum vellere et Medea Jason in patriam redit. Nobilis satis et perquam utilis cosmographiæ, nauticæ arti et mercaturæ Græcorum expeditio Colchica, suscepta a Jasone, Thessalorum duce, anno 1253 ante ær. Chr.; sed eadem fabulis adeo involuta, ut, quid veri subsit, vix constitui certo possit. Vere haud dubie ductu antiqui cujusdam scriptoris monet Eustath. ad Dionys. Perieg. vers. 689, mercaturæ potissimum causa patefacere sibi voluisse Græcos Pontum Euxinum, classeque instructa sibi parare emporia quædam in Colchide. Noti sunt poetæ, qui hanc expeditionem carminibus suis celebrarunt. De hac nostra fab. confer Heroid. VI et XII; Hygin. fab. 21, 25; Apollod. I, IX, 23. Noster plurimus est in Medeæ amore notando. — *Jamque fretum* etc. Nexus causa quædam de itinere Argonautarum præmittuntur, sed brevissime. — *Minyæ*, Argonautæ, quorum plurimi et præ-

Dumque adeunt regem, Phryxeaque vellera poscunt,
Lexque datur numeris magnorum horrenda laborum,

stantissimi originem se trahere gloriabantur a *Minyæ* filiabus, de quibus IV, 1; Apollon. Rh. I, 239. Ipse Jason Minyæ neptem habuit matrem. Perizon. ad Ælian. V. H. III, XLII, p. 310. Alii aliter. Vide Hœlzlin. ad Apollon. d. l. — *Pagasæ*, portus ad pedem Pelii montis, ubi navis Argo fabricata, et unde solverunt Argonautæ. Mela, II, III, 85. — Argonautæ appulerunt in Thracia, ubi *Phineus*, vates, de quo multa fabulantur scriptores Argonautici. Vid. Cerda ad Virgilium, Æn. III, 216. Is, sive quod Deorum consilia enunciaverat, sive ut excæcatorum filiorum pœnam lueret, excæcatus erat et ipse, eique additæ erant Harpyiæ, quæ cibum miseri senis ab ore auferrent, aut reliquias fœdo odore implerent. Eas vero Zetes et Calais, qui erant inter Argonautas, sublimes per aera, fugarunt in insulas Strophades. Quo facto, Phineus Argonautis viam monstravit, eosque consiliis variis adjuvit. Orph. 665 sqq.; Apollon. II, 178 sqq.; Apollod. lib. I, IX, 21. Senectutem hebetasse aciem oculorum Phinei, ejusque opes dispersas esse a filiabus, quas Zetes et Calais ex oppido expulerint, putat Palæph., XXIII. Harpyiarum mentio fit apud Homerum, pluribus locis, et apud Hesiod. Th. 267. Vide Heynii Exc. VII, ad Æn. III; cui meteori, vel procellosi venti genus sic innuisse videntur Antiqui. — *Trahere* vitæ molestias et calamitates exprimit. Æn. II, 92: *vitam in tenebris luctuque trahebam*; III, 647; Phædrus, III, VII, 12. — *Perpetua nox*, ut *æterna nox*, III, 335. — *Sub*re esse dicitur, qui ex ea laborat. III, 525; IX, 465. — *Phineus visus erat.* Duo Medicei, *ultus erat*, quod placet Heinsio quia *ultus* et passive dicitur. — *Virgineas volucres*, Harpyias, quibus virginei vultus, fœdissima ventris proluvies, uncæ manus, et pallida semper ora: confer. Virgilius, Æn. III, 216. — *Ore*; deest, *ab*. — *Multa perpessi*, solemne de navigantibus; Æn. I, 199, *o passi graviora*; Horat. I, Od. VII, 30, *pejoraque perpessi mecum*. Od. A, 4, πολλὰ πάθεν. — *Claro*; sortitus ille erat κανίξοχον αἷμα; Orpheus, 80: adde virtutem et famam. — *Rapidas* et *limosi* communia epitheta et ornantia; Phasis enim ab Orpheo, 761, πρηῢ ῥέων, placide fluens, et, 655, καλλίροος, pulchre fluens, vocatur. — *Phasidos*; fluvii Colchidis in Euxinum mare se exonerantis. *Ed.*

7. *Dumque adeunt regem*; apud Orphea, 784 sqq. Æetes prior eos adit ad Phasin adhuc sedentes. — *Phryxea*, quæ Phryxus Æetæ attulerat. Palæphatus, 31; cujus ex mente *vellera* sunt opes, quas Phryxus, Athamantis insidias fugiens, in Colchidem attulerat; nec aliter Herodotus, VII, 197; Diodorus, IV, 47. Lanam et pelles e Colchide exportasse mercatores græcos censet Varro R. R. II, 1. Velleribus jam olim e fluviis collectas esse arenas aureas, idque originem fabulæ dedisse monet Strabo, XI, p. 763.

8. *Lex*, conditio. Hyginus, fabula 22; *Æeta Jasoni hanc simultatem* (hanc conditionem ex simultate profectam; vide Munkerum, ad fabulam 84) *constituit*. Verum *lex* non nisi unus MS. habet, unde Heinsius sumsit. Cæteri, *Voxque*. Quod

Concipit interea validos Æetias ignes;
Et luctata diu, postquam ratione furorem
Vincere non poterat: « Frustra, Medea, repugnas;
» Nescio quis Deus obstat, ait; mirumque, nisi hoc est,
» Aut aliquid certe simile huic, quod amare vocatur.
» Nam cur jussa patris nimium mihi dura videntur?
» Sunt quoque dura nimis: cur quem modo denique vidi,
» Ne pereat, timeo? quæ tanti causa timoris?
» Excute virgineo conceptas pectore flammas,

quum auctoritate MSS. se tueatur, quum *vox* sæpe et *dari* proprie de responsis usurpetur, quum vix dubium sit quin Nostrum respexerit Valerius Flaccus, I, 209, *Vix reddita tandem vox horrenda viris*: apparet, temere invectum esse Schirachium in Burmannum, qui satis modeste monuerat, vulgatum *Voxque* defendi posse. — *Numeris laborum*, propter multitudinem laborum. Apud Hesiodum, Theog. 993, Jason peragit στονόεντας ἀέθλους, τοὺς πολλοὺς ἐπέτελλε μέγας βασιλεύς. Quanquam *numeri* etiam possunt esse partes illius horrendi laboris, tauri ignem vomentes, seges armatorum, draco vellus custodiens: sic *numeri veritatis*, *officii*, *legionis*, partes, quæ illas res constituunt. Atque hanc rationem prætulerim priori. Lenzius vero malit cum aliis *Minyis*, quia labores illi non *numero* memorabiles fuerint. Majori autem ex parte, vetustiores habent *numeris*. Regius A, *numeris*; Regius B, *Minyis*. — *Magnorum laborum*; Orpheus, 935, ὀϊζυρος πόνος.

9. *Concipit interea* etc. Juno, Jasoni favens, Venerem impulerat, ut Medeæ hunc amorem injiceret: Hygin. fab. 22; sic et Orpheus, 864 sqq., ubi tamen et dira Erinnys sagittam in ejus viscera mittit. Horat. Epod. III, 9: *Argonautas præter omnes candidum Medea mirata est ducem*. In sequentibus præclare notatur tumultus animi internus, conflictus furoris et rationis. Omnino Noster felix est in ejusmodi lucta ad naturæ veritatem describenda. Confer. VIII, fab. I; IX, fab. VIII et VII; X, fab. VII. — *Æetias*, Medea, Æetæ et Idyiæ filia. Apollon. III, 242. — *Validus* et de igne proprie sic dicto et de amore ponitur. — *Furor*, insanus amor (h. l. cum dilectu, quia opponitur *rationi*), tanto difficilius vinci poterat, quia eum humanitas adjuvabat: quæ duo per omnem hunc locum commode miscentur. Ad extremum furor, ut fit, vincit. — *Mirumque*, etc. Rudis adhuc virginis simplicitas notatur. — *Nisi hoc est* correxit Heinsius, quum MSS. haberent, *quid hoc est*. — Regii nostri habent *quid hoc est*; bene. *Ed.*

14. *Nimium mihi dura*. Langermannianus, *nimium tibi dura*. Regii nostri, *mihi*. — *Modo denique*, nunc primum, ut III, 650; mox versu 86, *tum denique*. Mira in omni h. l. est orationis suavitas.

17. *Excute*. Ciofanus metaphoram a silice, e quo ignes eliciuntur, ductam putans, confundebat, ut Bur-

» Si potes, infelix : si possem, sanior essem.
» Sed trahit invitam nova vis; aliudque Cupido,
» Mens aliud suadet : video meliora, proboque;
» Deteriora sequor : quid in hospite, regia virgo,
» Ureris? et thalamos alieni concipis orbis?
» Hæc quoque terra potest, quod ames, dare: vivat, an ille
» Occidat, in Dis est; vivat tamen; idque precari,
» Vel sine amore licet; quid enim commisit Iason?
» Quam, nisi crudelem, non tangat Iasonis ætas,
» Et genus, et virtus? quam non, ut cætera desint,
» Forma movere potest? certe mea pectora movit.
» At, nisi opem tulero, taurorum adflabitur ore;
» Concurretque suæ segeti, tellure creatis
» Hostibus : aut avido dabitur fera præda draconi.
» Hoc ego si patiar, tum me de tigride natam,

mannus jam monuit, *excudere* et *excutere*. *Excuti* passim dicuntur affectus, qui deponuntur.—*Si possem, sanior essem*. Idem Langerman. habet *si posses, sanior esses*. Regii nostri, *si possem*, ... *essem*.

19. *Nova*; mihi adhuc incognita, et antehac nunquam experta.

20. *Video meliora, proboque*, etc. Hæc sententia semper placuit, quia et verissime et brevissime naturæ humanæ vitiositatem notat. Ciofanus monet, expressam eam esse ex Euripide (Hippol. 380), τὰ χρήστ' ἐπιστάμεθα, καὶ γιγνώσκομεν· Οὐκ ἐκπονοῦμεν δέ. Ibi Valkenar. similes sententias collegit. Etiam Horat. I, Ep. VIII, 11 : *Quæ nocuere, sequar; fugiam, quæ profore credam*.

22. *Uri in aliquo*, ut *in aliquo ardere, æstuare, capi*.—*Concipis*, scilicet, animo, cupis et speras. *Concupis* multi MSS. habent e glossa. Ita et nostri Regii.—Amat Noster hæc vocabula, *in Dis*, in potestate Deorum, pendet a Diis; Heroid. XX, 44, *Exitus in Dis est*. Demosth. Cor. p. 292, Ἐν γὰρ τῷ θεῷ τὸ τούτου τέλος ἦν, οὐκ ἐν ἐμοί.

27. *Ut cætera desint*, etc. Sic in libro V, 527 : *ut desint cætera, quantum est Esse Jovis fratrem*.—*Forma movere potest*; multi ex melioribus, *Ore movere potest*; tunc Heinsius mox malit cum multis *taurorum adflabitur igne*. — Regii nostri nihil mutant. — Fortem, formosum ac nobilem Jasonem vocat Hyginus, fabula 25. De *Forma* vide Schol. Pindari, ad Pyth. Od. V, 6 : ὅτι δὲ εὐπρεπὴς ἦν ὁ Ἰάσων, δῆλον ἐκ τοῦ καὶ τὴν Ἥραν αὐτῷ ἐπιμανῆναι. Heroid. XII, 11, ei tribuuntur *flavi capilli, decor* et *gratia linguæ*. Et multa de illa *forma* apud Veteres.

30. *Concurrere* ponitur de conflictu prælii.—*Præda*, qui objiciuntur vel vivi, vel mortui feris devorandi. Ita

» Tum ferrum et scopulos gestare in corde fatebor.
» Cur non et specto pereuntem? oculosque videndo
» Conscelero? cur non tauros exhortor in illum,
» Terrigenasque feros, insopitumque draconem?
» Di meliora velint: quanquam non ista precanda,
» Sed facienda mihi: prodamne ego regna parentis?
» Atque ope nescio quis servabitur advena nostra,
» Ut per me sospes, sine me, det lintea ventis,
» Virque sit alterius? pœnæ Medea relinquar?
» Si facere hoc, aliamve potest præponere nobis,
» Occidat ingratus: sed non is vultus in illo,
» Non ea nobilitas animo est, ea gratia formæ,
» Ut timeam fraudem, meritique oblivia nostri.
» Et dabit ante fidem; cogamque in fœdera testes

jam Homerus, Il. A, 4, αὐτοὺς δ' ἑλώρια τεῦχε κύνεσσιν.—*Ferrum et scopulos in corde*; confer IX, 612. Crudelissimo et durissimo pectore, χαλκεοκάρδιος, essem. Euripides, Med. 1279, ὥστ' ἄρ' ἦσθα πέτρος ἢ σίδαρος; Æschyl. Prom. 242, σιδηρόφρων κἀκ πέτρας εἰργασμένος; Noster III, Trist. XI, 3: *Natus es e scopulis, nutritus lacte ferino, Et dicam silices corpus habere tuum.*

35. *Oculos conscelerat*, qui facinus aliquod libenter spectat. Sic *scelerare manus* apud Virgilium, Æn. III, 42, et *conscelerare aures* apud Livium, XL, 8.—*Exhortor.* Sic *hortari canes*, X, 536. — *Terrigenas*, e terra natos. — *Insopitum*, pervigilem: Euripides, Med. 481, ἄϋπνον. — *Draconem*, qui multis voluminibus servabat aureum vellus. — *Di meliora*, abominandi et avertendi formula. Brisson. Form. I, p. 94. Additur hoc loco *velint*, quod plerumque reticetur. Heinsius malit *velim*; perperam: Regii nostri habent *velint*. Ed.—*Prodamne*; nempe responsum erat Æetæ, eum regnaturum, quandiu vellus aureum teneat. Quidam *Perdamne*, quod sane melius opponitur τῷ *servabitur.*

43. *Occidat.* Duo, *Decidat*: vide ad X, 10. Regii nostri, *Occidat.*—*Non is*, tam infidelis, *vultus*, *non ea*, tam degener, *nobilitas*, *non ea*, tam fallax, *gratia formæ*. Non id denunciat vultus, nobilitas, forma. Monet Burmannus elegantem esse illum usum pronominis *is*. Liv. I, 34: *Eam alitem, ea regione cœli, et ejus Dei nuncium*; Plin. V, Ep. VI, 13: *Ea varietate, ea descriptione oculi reficiuntur.*—Quinque, *mobilitas*. Et *mobilis Æsonides* est Heroid. VI, 109; sed vulgata servanda propter *vultus* et *gratia*.—Pro *formæ* Heinsius malit *morum*, quia præcessit *vultus*. Sed *vultus* et *forma* differunt. —Nostris Regiis, *nobilitas* et *formæ*.

46. *Et dabit ante fidem*; et, ante-

» Esse Deos : quid tuta times ? accingere ; et omnem
» Pelle moram : tibi se semper debebit Iason :
» Te face solemni junget sibi ; perque Pelasgas
» Servatrix urbes matrum celebrabere turba.
» Ergo ego germanam, fratremque, patremque, Deosque,
» Et natale solum, ventis ablata, relinquam ?
» Nempe pater sævus, nempe est mea barbara tellus ;
» Frater adhuc infans ; stant mecum vota sororis.
» Maximus intra me Deus est : non magna relinquam ;
» Magna sequar : titulum servatæ pubis Achivæ,
» Notitiamque loci melioris, et oppida, quorum
» Hic quoque fama viget, cultusque, artesque virorum :
» Quemque ego cum rebus, quas totus possidet orbis,
» Æsonidem mutasse velim : quo conjuge felix,

quam illi opem feram, jurejurando promittet me sibi uxorem futuram. *Ed.*—*Fœdus*, omne id, de quo inter plures convenit.

48. *Debebit.* Burmanno non displicet Regii Codicis lectio *præbebit.* — Codices nostri Regii, *debebit.* — *Se debet alteri*, qui fatetur, se omnem salutem suam ei debere : confer vers. 164.— *Matres*, nempe Argonautarum ob filios servatos. Vers. 159.

53. *Nempe pater sævus.* Elegans est hic usus vocis *nempe*, qui removet quod objectum est. — *Barbara*, nempe e sermone Græcorum. — *Soror*, Chalciope. Ejus et Phryxi filii, ab Argonautis in Dia insula reperti, Jasonem ad Colchos ducunt matrique commendant ; quæ eumdem Medeæ sorori tradit. Hyginus, fabula 21.

56. *Sequar*, vel persequar, vel consequar. — *Titulus*, gloria, ut IV, 644.—*Cultus*, vitæ ratio exculta.— *Artesque virorum* ; plerique *locorum.* quod impense placet Heinsio, modo paulo ante legatur *soli* pro *loci.* Burmannus nescit, an non præstet, *cultusque habitusque virorum*, quæ sæpe junguntur. Codex Regius A, *locorum* ; item Codex B, nisi quod in margine habeat *colonum.*— *Artes* quum et inventæ et excultæ apud Græcos sint, commode hic fit earum mentio. Male igitur hoc vocabulum, et sequens, licitatum est. Hoc autem nos morari non debet, quod illo tempore *artes* nondum effloruerant inter Græcos ; millies enim Noster temporum discrimen neglexit. Confer II, 795.

60. *Mutare*, permutare. *Mutare* Jasonem *cum rebus* exquisitius, quam, mutare res cum Jasone. Amat illam conversionem etiam Horatius, v. c. II, Od. XII, 13 : *Num tu Mygdonias opes permutare velis crine Licymniæ.* Vid. Bentleius, ad II, Od. XVI, 19. — *Conjuge felix* ; at ab eventu *aivi-*

» Et Dis cara ferar, et vertice sidera tangam.
» Quid, quod nescio qui mediis concurrere in undis
» Dicuntur montes, ratibusque inimica Charybdis,
» Nunc sorbere fretum, nunc reddere; cinctaque sævis
» Scylla rapax canibus Siculo latrare profundo?
» Nempe tenens quod amo, gremioque in Iasonis hærens,

γαμος et αἰνολεχὴς, conjugii infelix passim ab Orpheo dicitur. — *Vertice sidera tangam.* Passim occurrunt apud poetas Dii, qui ita se attollunt, ut vestigia ponant in terra, capite autem cælum tangant: sic apud Callimachum, h. Cerer. 49, et Virgilium, Æn. IV, 176. Hinc fluxit formula poetis familiaris (Horat. I, Od. 1, 36; Noster, I Fast. 210). *Vertice cælum ferire*, aut *tangere*, qua primum immensa et augusta quædam altitudo, deinde insignis quædam et plus quam humana felicitas exprimebatur. Ausonius, Id. VIII, 52: *tum terque quaterque beatus..... tum tangam vertice cælum.*

62. *Quid, quod nescio* etc. Esse quidem pericula nonnulla subeunda intelligit, sed animum erigit eo, quod Jasonem suum habeat comitem.—*Mediis* etc. Intellige Cyaneæ, insulæ, seu petræ, contra Pontum Euxinum, quæ quum propter angustum transitum ex illusione optica *concurrere* viderentur navigantibus, συμπληγάδες, συνδρομάδες, συνορμάδες, et *concurrentia saxa* dicebantur: vide Schol. Euripidis, ad Med. 2; *Tournefort, Voyage du Levant*; tom. 2, p. 149 sqq.

63. *Charybdis.* Nihil in freto Siculo nobilius *Charybdi* et *Scylla.* *Charybdim, ratibus*, quas appropinquantes absorbet, hodie minus quam olim *inimicam*, efficit vehementior undarum fluxus sibi invicem contrarius, ut observavit etiam nuper Brydon. *in Reise nach Sicilien*, tom. I, Epist. III. Veteres autem putarunt, in mari esse vorticem, fluctus nunc *sorbentem* (*sorbere* et *resorbere*, ἀναῤῥοιβδεῖν, ponitur de vortice), nunc *reddentem.* — *Scylla* (hodie Sciglio) promontorium petrosum in litore Calabriæ, ad quod maximo cum sonitu alliduntur undæ freti. Cinctum est scopulis e mari prominentibus, in quibus speluncæ, quibus augetur strepitus ille undarum. Hos ergo Veteres (Homer. Od. M, 73 sqq.; Virg. Æn. III, 424) cum *canibus*, scilicet marinis, *sævis* et *latrantibus* (quod verbum etiam de strepitu undarum, apud Virg. Æn. VII, 538) compararunt, Scyllam autem ipsam cum monstro horrendo, cujus facies varie a poetis, et in monumentis exprimitur. Vid. Brydon. d. l. — *Cincta.* Sic *succincta canibus* Scylla, apud Lucret. V, 890; Tib. 3, 4, 89; Virg. Ecl. VI, 75. Cæterum etiam Homerus, Od. M, 69; Orpheus, Arg. versu 1247; Apollod. p. 65, tradunt, Argonautas illa loca penetrasse. Conf. Heroid. XII, 123.

66. *Tenere* eleganter dicimur, quem nobis donatum aut servatum habemus, adeoque fere conjungitur cum *amplexibus.* Sic et infra versu 143. Vide ad Plin. VI, Ep. VII, 1. —*Quod amo*, ut versu 23, *quod ames.* — *Longa*, longinqua, ut VIII, 142. — *Trahar* nunc non de violento rap-

» Per freta longa trahar : nihil illum amplexa verebor ;
» Aut, si quid metuam, metuam de conjuge solo.
» Conjugiumne putas ? speciosaque nomina culpæ
» Imponis, Medea, tuæ ? quin adspice, quantum
» Adgrediare nefas ; et, dum licet, effuge crimen. »
Dixit : et ante oculos rectum, pietasque, pudorque
Constiterant ; et victa dabat jam terga Cupido.
  Ibat ad antiquas Hecates Perseidos aras,
Quas nemus umbrosum, secretaque silva tegebant.
Et jam fortis erat, pulsusque resederat ardor ;
Quum videt Æsoniden ; exstinctaque flamma revixit ;
Et rubuere genæ, totoque recanduit ore.

tu capiendum, sed eleganter hoc verbum de longis per diversa maria laboribus usurpatur. Horatius, I, Od. xv, 1 ; Valer. Flac. VII, 271. Vid. Burmannus. — *Verebor... metuam* ; grave est horum et verbi *timere* discrimen, quod ex scriptoribus romanis ipsis petemus. Cic. *Metuebant eum servi, verebantur liberi.* Virgilius, *Vota metu duplicant matres propiusque periclo It timor.* Horatius, *Metuensque futuri.* Quare *metuere* de metu venturo et longinquo ; *timere* de periculo jam proximo ; *vereri* autem proprie de liberis qui, honesti gratia, pudore moventur. *Ed.*

69. *Conjugiumne putas ?* Virgilius, Æn. IV, 172, *Conjugium vocat, hoc prætexit nomine culpam.* — *Imponis.* Francofurtensis, *Prætendis.* Regii nostri, *Imponis.*

74. *Ibat ad antiquas* etc. De hac fabulæ parte confer Apollonium III, 738 sqq. Apud Orphea, 874 sqq. Medea clam noctu venit ad Jasonem Argoamque navem. — *Hecates*, cujus sacerdos Medea, et quæ præerat veneficiis. Apollon. III, 500 ; Æn. IV, 511 ; Claud. xxxiii, 15. — *Perseidos*, quia Persæ filia. Hesiodus, Theog. 419. Quantopere venerata sit Medea Hecaten, vide apud Euripidem, Med. 395 sqq. — *Secreta silva*, circumlocutio luci, et versu 95, *lucus* vocatur. Non igitur erat, cur Burmannus *secreta* in *sacrata* mutari vellet. Hoc ipsum *nemus* descripserunt Orpheus, 909 sqq., Noster, Heroid. XII, 67.

76. *Fortis*, confirmato adversus amorem animo. — *Fortis*, scilicet Medea ; Codex Regius A, *Et jam fractus erat*, scilicet, *ardor* ; sed melior altera lectio. *Ed.* — *Revixit* ; flamma eleganter dicitur *vivere*, *mori* et *reviviscere* : vid. Heinsius. — *Recanduit.* Recaluit et rubore suffusum est totum os. Amat Ovidius h. v. Unus Ciofani, *excanduit* ; Francius volebat *incanduit.* Regii nostri, *recanduit.* — Medea apud Orphea, 879 sqq., plus etiam facit : cum impetu irruens amplectitur Jasonem et osculatur etc. ; sed Noster magis decorum servavit. Apollon. III, 963 θερμὸν δὲ παρηΐδας εἷλεν ἔρευθος.

Ut solet a ventis alimenta adsumere, quæque
Parva sub inducta latuit scintilla favilla,
Crescere, et in veteres agitata resurgere vires :
Sic jam lentus amor, jam quem languere putares,
Ut vidit juvenem, specie præsentis inarsit.
Et casu, solito formosior Æsone natus
Illa luce fuit : posses ignoscere amanti.
Spectat; et in vultu, veluti tum denique viso,
Lumina fixa tenet; nec se mortalia demens
Ora videre putat; nec se declinat ab illo.
Ut vero cœpitque loqui, dextramque prehendit
Hospes, et auxilium submissa voce rogavit;
Promisitque torum; lacrymis ait illa profusis :
« Quid faciam video; nec me ignorantia veri

79. *Alimenta* ignis *adsumit;* sumit, a lignis, h. l. *a ventis;* excitatur, i. q. mox *agitatur.*—Similitudo a *scintilla* petita legitur apud Apollon. III, 291 sqq.—*Inducta;* Lactant. Opif. XVIII, 4, *Latet ignis obducto cinere sopitus.*

82. *Lentus* de adfectibus frigidis et remissis. Heroid. XV, 169: *Amor tetigit lentissima Pyrrhæ Pectora.* Amor. I, VIII, 76: *Neve... lentescat sæpe repulsus amor.* — *Ut vidit* etc. Heinsius rejecit hunc versum, ut otiosum. At Ovidius non solet in similitudinibus apodosin supprimere. Lenzio etiam versus 82 spurius videbatur, quia de reviviscente amore jam supra versu 77 dictum, putatque Nostrum plures interdum versus apposuisse, ut, si quando retractaret opus, meliores eligeret. Idem et censet, *præsentis* post *vidit* otiosum esse. Immo urgetur notio primaria.—Codices nostri Regii nihil mutant nec omittunt.—*Specie*, pulchritudine.

84. *Solito formosior.* Multi, *subito*, quod non displicet Heinsio.—Regii nostri, *solito.* — *Illa luce;* illo die. De vi illius pulchritudinis in animo Medeæ confer Apollon. III, 443 sqq. Nec video, cur Burmanno locutio, *amor specie*, decore et pulchritudine, *præsentis inarsit*, parum latina visa sit, quum Quintil. Inst. Or. XI, III, 2, dixerit, *Adfectus, si languescant, voce, vultu* etc. *inardescere.*

88. *Nec se declinat ab illo;* nec oculos suos ab illo avertit spectando. *Ed.*

89. *Ut vero cæpit* etc. Confer VIII, 32 sqq. — *Submissa vox*, tenuis et exilis, qua utuntur amatores verecundi, cum pudore et reverentia amorem fatentes. Ita *submisso sono* loqui, apud Tibullum, III, 1, 22; sic infra XI, 187, *voce parva.* Vir doctus in Miscel. Observ. vol. II, tom. 1, p. 36, blandam interpretatur; Burmannus et Lenzius, supplicem. Rod. *mit sanfter stimme.* — *Verum*, rectum.

» Decipiet, sed amor : servabere munere nostro ;
» Servatus promissa dato. » Per sacra triformis
Ille Deæ, lucoque foret quod numen in illo,
Perque patrem soceri cernentem cuncta futuri,
Eventusque suos, et tanta pericula jurat.
Creditus, accepit cantatas protinus herbas,
Edidicitque usum ; lætusque in castra recessit.
Postera depulerat stellas Aurora micantes :
Conveniunt populi sacrum Mavortis in arvum ;
Consistuntque jugis : medio rex ipse resedit
Agmine purpureus, sceptroque insignis eburno.
Ecce adamanteis vulcanum naribus efflant

94. *Triformis Dea* ; Hecate τριπρόσωπος, τρίμορφος, τρισσοκάρηνος, *tergemina* etc.; vel quia triplex caput, equi, canis, leonis habebat : Orpheus, Arg. 974 ; vel quia in triviis colebatur statuis tricipitibus : Nost. Fast. I, 141. In cælo, in terra, apud inferos versabatur, eademque erat et Luna, et Diana et Proserpina : vid. Cerda ad Virgilium, Æn. IV, 511. — *Pater* Æetæ fuit *Sol*, *cuncta cernens*. Solet autem *Per* ita repeti ab Ovidio, vid. Burmannus, ad Art. Amat. I, 96. — *Cernentem*. Basileensis unus et Palatinus, *servantem*, quod valde placeret Burmanno, nisi bis idem verbum præcessisset. Regii nostri, *cernentem*.

98. *Creditus* ; fides ei habita. — *Cantatas*, incantatas, fascinatas. Medea incantatrix et venefica insignis ; et Colchis venenorum præsentissimorum ferax. Apud Pindar. P. IV, 392 sqq. ; Apollon. III, 1041 sqq. ; et Apollodorum, dicto loco, dat φάρμακον, quo Jason se et arma sua inungat. Multo operosius res agitur Orph. 955 sqq. — *Castra*, pro *tecta*, recepit Burmannus ex Lovaniensi. Regii nostri dant *tecta*. *Castra* ; locus, ubi consederant Argonautæ, et ubi in statione navis. Apud Apollonium, III, 1147, Jason εἰς ἑτάρους καὶ νῆα κεχάρμενος ὤρτο νέεσθαι.

100. *Postera depulerat* etc. Confer Apollon. II, 230 sq. ; 409 sq. ; III, 1268 sqq. Hic consessus spectantium, terribilis taurorum natura, Jasonis pugna bene et ordine describuntur. — *Populi*, incolæ. — *Jugis*, nempe Caucasi, quibus illud *arvum*, ager, includebatur : Apollon. d. l. — *Resedit* melius est, quam aliorum *sedebat*, ut actus residendi commemoretur ; quod bene respondet verbis *conveniunt* et *consistunt*. Itaque in versu sequenti, *innixus*, quod nonnulli habent pro *insignis*, verum esse non potest ; sed *insignis* bene convenit τῷ *purpureus*, id est, purpurea veste ornatus, ut VIII, 33.

104. *Ecce adamanteis* etc. Primus laborum numerus. Conf. Apollon. III, 1298 sqq. Erant duo tauri χαλκόποδε, στόματι φλόγα φυσιόωντε. — Æs robur pedum significat, κνημαὶ jam

Æripedes tauri; tactæque vaporibus herbæ
Ardent: utque solent pleni resonare camini,
Aut ubi terrena silices fornace soluti
Concipiunt ignem liquidarum adspergine aquarum:
Pectora sic intus clausas volventia flammas,
Gutturaque usta sonant: tamen illis Æsone natus
Obvius it: vertere truces venientis ad ora
Terribiles vultus, præfixaque cornua ferro;
Pulvereumque solum pede pulsavere bisulco;
Fumificisque locum mugitibus implevere.
Diriguere metu Minyæ: subit ille; nec ignes
Sensit anhelatos; tantum medicamina possunt!
Pendulaque audaci mulcet palearia dextra:

dicti Antimacho. Inde et habebant χάλκεα στόματα, Nostro *adamanteas*, ferreas, *nares*. — *Vapores*, ignes. Claudiano, XXVIII, 346, sunt ignes fulminis, quibus ferrum dissolvitur.

106. *Ardent*. Heinsius malit *Arent*. — Par erat vehementiam vaporum similitudinibus illustrare. Prior probanda est, non item posterior; *silices* enim adspergine aquæ stridorem edunt, alienum illum a faucibus taurorum. Apollonius, dicto loco, eos cum follibus comparat ignem cum strepitu excitantibus. — *Pleni*; nempe flammarum. — *Terrena*. Burmannus conjecturat *Tyrrhena*: quum enim in Etruria multæ fuerint figulinæ, veri non esse dissimile et calcem ibi esse coctam. Regii nostri habent *terrana*, sed per compendium. *Terrena*, ex lateribus coctis constructa. *Silex*, calx cocta, quæ ubi arsit in fornace, aquis accenditur: Plin. XXXVI, 23. — *Soluti*, mites facti. — *Volvere* exquisitius, quam, vomere. Illud enim simul volumina exprimit et globos flammarum ex ore prodeuntium. Tibullus, III, IV, 86, *flammam volvens ore Chimæra fero*. — *Usta*, ardentia.

112. *Præfixa ferro*, præfixo ferro, omnino ferrea. — *Pulvereumque* etc. pulsaverunt solum sic, ut pulvis spargeretur, more taurorum pugnantium. Senec. Ira, I. *Cornua jactantur in vacuum et arena pulsu pedum spargitur*.

114. *Fumificis*, fumum efficientibus. *Ed.* — *Implevere*; spondæo in quinta versus sede usus est poeta, ut boum mugitus redderetur. *Ed.*

115. *Subit ille; nec ignes*. Codex Regius A, *subito ille nec illos*. Codex B, *subito ille nec ullos*. Lectio *illos*, tauros, non videtur mihi genuina, quamvis *ignes* forte ab emendatione recentiorum proficiscatur. *Ed.* — *Medicamina*, herbæ incantatæ, venena, φάρμακα. Inde φαρμακεύτριαι, incantatrices, et φαρμακεύεσθαι, incantare. Noster, Heroid. XII, 15, *Isset anhelatos non præmedicatus in ignes*. — De *palearibus*, vide ad II, 854. — De *jugo*, vide ad II, 109,

Suppositosque jugo pondus grave cogit aratri
Ducere, et insuetum ferro proscindere campum.
Mirantur Colchi; Minyæ clamoribus implent,
Adjiciuntque animos: galea tum sumit ahena
Vipereos dentes; et aratos spargit in agros.
Semina mollit humus, valido prætincta veneno;
Et crescunt, fiuntque sati nova corpora dentes.
Utque hominis speciem materna sumit in alvo,
Perque suos intus numeros componitur infans;
Nec nisi maturus communes exit in auras:
Sic ubi visceribus gravidæ telluris imago
Effecta est hominis, fœto consurgit in arvo;
Quodque magis mirum, simul edita concutit arma.
Quos ubi viderunt præacutæ cuspidis hastas

unde apparet, tauros recte dici *supponi* jugo. — *Pondus* etc. Apollon. III, 232, *στιβαροῦ ἀδάμαντος ἄροτρον.* — *Insuetus*, quia Marti sacer, vers. 101, quem adeo aratro proscindere nefas.

120. *Clamoribus implent*, nempe Jasonem de repetitis clamoribus hortantium accipiendum. Sic excitati dicuntur *pleni hortantium vocibus*. In se autem *implere* vim hortandi habere, quod Heinsius putabat, non credo, et in locis ab ipso congestis additur *hortatibus*, *animis* etc.—Pro *implent*, vulgo *augent*.

122. *Vipereos dentes*. Partem dentium serpentis illius, quem Cadmus interfecerat (III, fab. 1.), Æetæ dederat Minerva. Apollon. III, 1175; Apollod. d. l.; Tzets in Lycophr. p. 36. — *Prætincta* dedit Constant. Fan. olim edebatur *præuncta*. In uno Regio et Gronoviano, *præcincta*.—Regii nostri habent *prætincta*; *præcincta* ferri non potest. *Ed.*—*Prætincta*, infecta, habentia venenum. De satis his hominibus Virgilius, Georg. II, 142, ornatius: *galeis densisque virum seges horruit hastis*.

125. *Utque hominis speciem* etc. Similitudo obvia, I, 420. — *Numeros*; vide ad I, 428. — *Componitur*, absolvitur. — *Maturus*, IX, 282. — *Communis*; ut I, 135. — *Viscera* sæpe de terra, sed hoc loco cum vi, quia liberi inter *viscera matris* concipi dicuntur: Seneca ad Helv. 16. — *Imago hominis*, homo. — *Effecta* dici, quæ quasi artificis manu perfecta sint et elaborata, tradit Burmannus; passim de structura membrorum corporis humani occurrit. — *Fœtus*, qui modo peperit, enixus est, ut *fœta vulpes*, Horat. III, Od. XXVII, 4; *fœtæ capellæ*, Virg. Ecl. I, 50. — *Consurgit*, ut planta, quæ *surgere* dicitur, quum enascitur. — *Concutit*. Vide, ad I, 143.

131. *Præacutæ*. Hoc vocab. multis auctoritatibus confirmat Heinsius.

In caput Hæmonii juvenis torquere paratos;
Demisere metu vultumque animumque Pelasgi.
Ipsa quoque extimuit, quæ tutum fecerat illum:
Utque peti juvenem tot vidit ab hostibus unum,
Palluit; et subito sine sanguine frigida sedit.
Neve parum valeant a se data gramina, carmen
Auxiliare canit, secretasque advocat artes.
Ille, gravem medios silicem jaculatus in hostes,
A se depulsum Martem convertit in ipsos.
Terrigenæ pereunt per mutua vulnera fratres;
Civilique cadunt acie: gratantur Achivi;
Victoremque tenent; avidisque amplexibus hærent.
Tu quoque victorem complecti, barbara, velles;
Obstitit incepto pudor: et complexa fuisses;
Sed te, ne faceres, tenuit reverentia famæ.

Amat Noster talia, ut *præfrigidus*, *prælustris*, illustris, *præsignis*, insignis.—*Paratos.* Heinsius Medicei unius auctoritate expulit *parantes*; quod defendi tamen potest ex III, 115.—Regii nostri habent *parantes*: nec lectio Heinsiana satis unius Codicis auctoritate defenditur. *Ed.* — *Paratus* ponitur de milite: vid. Grævius ad Cicer. Catil. III, 7. — *Demisere* etc. Vide ad II, 601: confer Heroid. XII, 97.—*Pelasgi*, Minyæ Thessali. *Ed.* — *Ipsa quoque*, Medea. *Ed.* — *Tutum*, inviolabile.

137. *Gramina*; herbæ. *Ed.*—*Carmen*, formula magica. Formulis vim maximam tribuebant Veteres etiam in sanandis hominibus; Homerus, Od. Τ, 457; Pindarus, Pyth. III, 89.—*Advocat* bene se habet, et convenit τῷ *auxiliare*; est enim in auxilium vocare.

139. *Ille*, etc. Conjectum ab Iasone in vulgus seditionis semen innuitur, unde mutuo inter se civilique bello interierunt, ut libro III, 118. *Ed.*

143. *Victoremque tenent*; etc. Advolant et redeuntem amplectuntur. —De *tenere*, vide ad vers. 66.—*Pudor*, quo verebatur virgo virum complecti; sed hunc pudorem vicisset, nisi reverentia famæ eam *tenuisset*, retinuisset. Sic nihil hic otiosum. Non igitur erat, cur Heinsius versum 145 spurium judicaret; Lenzius vero eum cum sequenti in unum conflari vellet, ut verba *et complexa fuisses; Sed te, ne faceres* ex glossa illata essent. — Hi duo versus 145 et 146 aliter ordinantur in nostris Codicibus:

Sed te, ne faceres, tenuit reverentia famæ;
Obstitit incepto pudor, ut complexa fuisses.

Ut pro *ne*, quod post se trahit verbum *obstare*, contra leges sermonis videtur: nihilominus hæc lectio mihi arridet, et sic interpungo: *Obstitit incepto pudor: ut complexa*

Quod licet, adfectu tacito lætaris; agisque
Carminibus grates, et Dis auctoribus horum.
 Pervigilem superest herbis sopire draconem,
Qui crista linguisque tribus præsignis, et uncis
Dentibus horrendus, custos erat arietis aurei.
Hunc postquam sparsit Lethæi gramine succi;
Verbaque ter dixit placidos facientia somnos,
Quæ mare turbatum, quæ concita flumina sistant;
Somnus in ignotos oculos advenit; et auro

fuisses! Hinc vitium syntaxis abest; et hæc ita gallice interpretari possunt; *la pudeur t'a arrêtée; sans cela, comme tu l'eusses embrassé!* Ed. — *Agis Carminibus grates;* agnoscis deberi hoc carminibus, *du verdankst es den Formeln.*

149. *Pervigilem* etc. Tertius numerus laboris, vellus aureum in luco Martis ex arbore suspensum et a dracone servatum: Apollon. IV, 100 sqq., 162–166. — *Draco* describitur ab Orpheo, 926 sqq. Heroid. XII, 101. — Erat ἄμμορος ὕπνου, *pervigil.* — De *linguis tribus*, vide ad III, 34. — *Arietis aurei* dedit Heinsius unius MS. ductu pro *arboris aureæ*, quod ei durum videbatur de arbore vellus aureum ferente. Sed in *ariete aureo* metonymia non lenior. Suspensum autem vellus e sacra fago ita, ut speciem arietis ramo insidentis præberet: Orph. 924; ibique Gesnerus. — Codices nostri Regii dant *arboris aureæ;* quin immo in Codice A ea est glossa a recentiore manu: *hi versus*, 150 et 151, *superabundant;* et in Codice B, *i. aurei velleris pendentis in arbore.* Non prætulerim lectionem Codicum nostrorum; nescio enim an recte dicatur *arbor aurea*, quæ aureum vellus ferat. *Ed.*

152. *Lethæus;* habens vim soporificam, ut *lethæa papavera*, Virg. Georg. IV, 545. Apud Orph. 1002, ipse Orpheus somnum advocat, veniens sopiat vim draconis. — *Quæ concita* etc. ex Apollon. III, 530: φάρμακα, τοῖς καὶ ποταμοὺς ἵστησιν ἄφαρ κελαδεινὰ ῥέοντας. Cf. infra vers. 199.

155. *Ignotos;* quos somnus nunquam oppresserat. Seneca, Med. 472: *somno lumina ignoto dare.* Somnus eleganter dicitur *repere*, *obrepere*, *subrepere*, *irrepere;* vid. Heinsius: sed non minus eleganter *venire*, *abire*, *redire;* vid. Burmannus. Male igitur Heinsius contra MSS. auctoritatem dedit *subrepit*, pro *advenit*, pro quo alii MSS. tantum, *ubi venit*, *nunc* aut *huic*, aut *sibi venit.*—Regii nostri habent *ubi venit:* quæ lectio præstantior videtur. *Ed.* — *Auro.* Hic nequeam non referre docti Farnabii diatriben ad hunc locum. « *Auro;* aureo vellere: sed quid illud? Utrumne aries vere aureo vellere insignis ex Mercurii contactu? ut volunt Orpheus, Apollonius, Catullus, cujusmodi a Simonide vocantur purpurea aut candida. J. Tzetz. Πρόβατα χρυσόχροα φέροντα τὴν ἐρίαν? An nativo insignia rutilo, qualia habet Iberia? quippe ibi talento singulos emi arietes *tls*

Heros Æsonius potitur; spolioque superbus,
Muneris auctorem secum, spolia altera, portans,
Victor Iolciacos tetigit cum conjuge portus.

II. Hæmoniæ matres pro gnatis dona receptis,
Grandævique ferunt patres; congestaque flamma

τὰς ὀσχείρας refert Strabo, lib. III. Spart. in vita Diadumeni, inter imperii adipiscendi omina, recenset in agro patris ejus oves purpureas natas. Vide quæ nos ad Thyesten Senecæ, versu 222, de arcano Tantalidarum ariete et sceptro aurato. An forte phiala erant aurea, cujus in medio prominebat caper, aut agnus aureus? ut habet Athenæus, lib. VI, 4. An opulentia Scytharum, apud quos aurifodinæ; nec non ramenta auri fluminibus devecta, et ab incolis excerpta tabulis perforatis et velleribus transverso flumine suspensis, Phryxo prius, deinde Iasoni expeditionis causam, poetis fabulandi argumentum dederunt? An utique templum erat a Phryxo, qui Chalciopen regis Colchici filiam duxerat, conditum, auroque quod ex Græcia secum abstulerat, aliisque ἀναθήμασι ditatum, ad quod vel repetendum, vel etiam prædandum navigarunt Argonautæ? spoliatum id a Pharnace prius, deinde a Mithridate Pergameno tradit Strabo, lib. XI. An denique liber membranaceus ex arietum pellibus contextus, auri per chymiam conficiendi artem continens? ut inter alios, in δέρας Suidas. De aureis malis τοῖς μήλοις, vide lib. IV, 638. Qui ad mores fabulam referunt, Iasonem volunt a Chirone educatum, doctumque ἴασιν, artem medendi sanandique, tum mentis, tum corporis morbos accepisse. Medeæ itaque, id est μήδεος, consilii ope violentorum affectuum tauros, injuriæ, fraudis, avaritiæ, libidinis, aliorumque vitiorum serpentes domuisse. » *Ed.*

156. *Heros Æsonius*; Jason Æsonides. — *Muneris auctorem*; Medeam, alterum spolium, quæ auctor et causa fuit, ut Iason vellere aureo potiretur. *Ed.*

158. *Iolciacos*; Thessalicos; Iolcos enim urbs Thessaliæ, Iasonis patria. Eam intrasse Jasonem reducem diserte tradunt poetæ, Euripides, Med. 484; Hyginus, fab. 24; Hesiodus, Theog. 997, εἰς Ἰωλκὸν ἀφίκετο... ἐπὶ νηὸς ἄγων ἑλικώπιδα κούρην.

159–294. *Æson ex sene in juvenem.* Fabulam narraverat Auctor carminis Νόστοι, unde duos versus servavit Schol. Aristoph. ad Eq. 1318. Secundum Pherecydem et Simonidem Medea ipsum Jasonem reddidit juvenem. De iis, quæ Medea in Thessalia fecit, vid. *Bœttiger* in Expl. vasorum pictorum. Palæphatus, cap. 44, putat, Medeam invenisse et succum quemdam, quo cani redderentur nigri (de quibus χρίσμασι πολιῶν, vid. Casaub. ad Theophr. II,) et sudationem sive fomentationem, quæ dicta fuerit πεψις, concoctio, atque ea in re eam usam esse ahenis, lignis et igne. — *Dona*, donaria, ἀναθήματα. — *Ferunt*, nempe templis. Pro felici filiorum, amicorumve reditu victimæ et voveri et mactari solebant. — *Congesta* multitudinis notionem involvit, constipata, in altum exstructa. — *Liquefiunt*, in-

Tura liquefiunt, inductaque cornibus aurum
Victima vota cadit : sed abest gratantibus Æson,
Jam propior leto, fessusque senilibus annis.
Tum sic Æsonides : « O cui debere salutem
» Confiteor, conjux, quanquam mihi cuncta dedisti,
» Excessitque fidem meritorum summa tuorum;
» Si tamen hoc possunt : quid enim non carmina possint?
» Deme meis annis; et demtos adde parenti. »
Nec tenuit lacrymas : mota est pietate rogantis;
Dissimilemque animum subiit Æeta relictus.
Non tamen adfectus tales confessa, « Quod, inquit,
» Excidit ore pio, conjux, scelus? ergo ego cuiquam
» Posse tuæ videar spatium transcribere vitæ?

cenduntur. Ita *liquescere* Horat. I, Sat. v, 99. Simillimus est locus, VIII, 265 sqq.; nam ibi quoque hæc tria, victimæ, thus, donaria commemorantur. Confer etiam Heroid. I, 25 : *Argolici rediere duces : altaria fumant : Ponitur ad patrios barbara præda Deos. Grata ferunt Nymphæ (nuptæ) pro salvis dona maritis.*—*Inductaque cornibus aurum.* Sic nostri Regii et meliores; quidam *induta.* Hostiarum majorum in sacris cornua inaurare moris erat : Confer. Homerus Odys. Γ, 384; Bruckusius ad Tibullum I, 15.— *Victima vota cadit.* Regii nostri habent perperam *Victima vota facit.* — *Cadere* verbum proprium de victimis mactatis: vide Heinsium; confer Heroid. VI, 73 sqq..—*Gratantibus* Ciofanus male explicat, Jasoni felicem reditum gratulantibus. *Gratari* nunc, Diis gratias agere pro felici reditu. Inde *gratulationes*, dies festi, de re læta. —*Fessus*, fractus, debilitatus.

168. *Deme meis annis..... parenti*; quidam, *meos annos*; unde Heinsius conjecit *meis annos.... paternis.* Regii nostri nihil mutant.

170. *Dissimilemque animum*; rediit Medeæ in *animum*, Jasonis pietati *dissimilem*, Æetes pater, erga quem *relictum* satis impia fuerat. Sic omnia plana; nec erat, cur Burmannus suaderet *difficilem*, id est, durum, inexorabilem.—*Subiit Æeta relictus.* Regii nostri Codices, *subiit pater Eta relictus*: rectius certe *Eta*, sive *Æta*, per contractionem. *Ed.*

171. *Tales adfectus*, animum pietate Jasonis commotum, non *confessa*, nec vultu prodidit, nec verbis, sed potius objurgavit Jasonem. Itaque non magnopere mihi placet *pio*, quod pro *tuo* ex Neapolitano, Urbinate, Berneggeriano, et aliis quibusdam induxit Heinsius. — Regii nostri habent *ore tuo*; et opinioni cl. *Gierig* facile adhæreo. *Ed.*—*Ergo* cum indignatione efferendum. — *Spatium transcribere vitæ*, numerum annorum tuorum tibi demtum alteri

» Non sinat hoc Hecate; nec tu petis æqua; sed isto,
» Quod petis, experiar majus dare munus, Iason.
» Arte mea soceri longum tentabimus ævum,
» Non annis revocare tuis, modo Diva triformis
» Adjuvet; et præsens ingentibus adnuat ausis. »
Tres aberant noctes, ut cornua tota coirent,
Efficerentque orbem: postquam plenissima fulsit,
Et solida terras spectavit imagine Luna;
Egreditur tectis, vestes induta recinctas,
Nuda pedem, nudos humeris infusa capillos;
Fertque vagos mediæ per muta silentia noctis

addere. Est autem *transcribere* verbum fœneratorum, qui pecunias aliis creditoribus *transcribunt.*

174. *Non sinat hoc;* averruncandi formula.—*Quod petis, experiar majus* etc. O Jason, tu munus a me petis de patris ætate renovanda; conabor dare majus quam petis: nam illum ad juventutem traducam; et de tuis annis qui restant nihil decerpam. *Ed.*

177. *Diva triformis;* Hecate veneficiorum carminumque auctor. *Ed.* —*Præsens*, propitia. *Ed.*

179. *Tres aberant noctes;* sequitur locus classicus de arte magica, de qua multi poetæ latini, genium suæ ætatis sequuti: Horatius, Epod. V, XVII; Sat. I, VIII; Virg. Ecl. VIII, Æn. IV, 504 sqq.; Lucanus, VI, 402; Noster, Fast. V, 429: ad quæ loca interpretes istas teratologias satis illustrarunt. Confer etiam Apollon. III, 1028. Noster in primis imitatus est locum ex Æneide. Summa autem erat artis magicæ auctoritas: Plinius XXX, I. Nata erat ex medicina; hinc herbæ, carnes animalium, et carmina, quibus et ipsis vim sanandi inesse credebat superstitiosa multitudo, adhibebantur. Addebantur religionis vires, hinc ritus illi divini.—Ad Lunam, eamque plenam, exerceri solebant illæ artes, quibus Hecate, quæ eadem et Luna, præerat.—*Coire*, jungi, quod versu 530 legitur. Sed *cogi* sic X, 495.—*Tota*, in totum, ex toto. —*Imago solida*, orbis plenus. *Solidum*, cui nihil deest: cumulat verba, et idem quater dicit.

182. *Vestes induta recinctas.* Heinsius conjecit *adducta recinctas*, vel *incincta reductas.* — Codex Regius A, *vestes inducta relictas*, et supra vocem *inducta*, ab eadem manu *exuta;* vulgata mihi videtur emendatio recentiorum. *Ed.* — *Recinctas*, soluta zona; apud Horatium, I, Sat. VIII, 24, currit *succincta* quo expeditior esset. *Expedita Sagana* est, Horat. Epod. V, 25. — *Nuda pedem.* Nonnulli, *pedes;* et mox *nudis humeris*, sed *nudi capilli* etiam IV, 261. Regii nostri, *Nuda pedem, nudos.* Virgilius, Æneid. IV, 518: *Unum exuta pedem vinclis, in veste recincta*, ubi Heynius notat, eum habitum expressum esse in signis Veterum, etiam in vasis Etruscis; sed Fast. d. l. *habent gemini vincula*

Incomitata gradus : homines, volucresque, ferasque
Solverat alta quies ; nullo cum murmure sepes,
Immotæque silent frondes ; silet humidus aer :
Sidera sola micant : ad quæ sua brachia tendens,
Ter se convertit ; ter sumtis flumine crinem
Irroravit aquis ; ternis ululatibus ora
Solvit : et in dura submisso poplite terra,
« Nox, ait, arcanis fidissima ; quæque diurnis
» Aurea cum Luna succeditis ignibus, astra,

nulla pedes. Horat. I, Sat. VIII, 24, *curritpedibus nudis passoque capillo.* —*De mutis silentiis*, vide ad IV, 433.

185. *Homines, volucres* etc. Magæ noctu artes suas exercebant. Hoc notatur a poetis, et ab omnibus eodem modo nox describi solet, a quiete volucrium, ferarum, etc. Noster respexit Æn. IV, 522 sqq., ubi et hæc : *silvæ quierant ;... Quum tacet omnis ager, pecudes pictæque volucres*, etc.—*Quies*, somnus, frequenter dicitur artus, oculos, etc. antea intentos et occupatos, *solvere*, id est, remittere, relaxare. Hinc ὕπνος λυσιμελὴς apud Homerum. Occurrit etiam *solvi in somnum*, ut paulo post. — *Nullo cum murmure sepes*. Olim vulgata habebat *nullo cum murmure serpens, Sopitis similes nullo cum murmure sepes, Immotæque* etc. Quies recte quidem *serpere* dicitur, quando latenter membris infunditur ; sed quo jure additur *nullo cum murmure ?* Tum repetitio eorumdem verborum versu sequenti molestissima est. Itaque Naugerius, Scaliger et Heinsius viderunt, legendum esse, *sepes, Immotæque*, mediis exclusis, quæ etiam absunt a MSS. quibusdam. — Codex Regius A ita habet : *nullo cum murmure serpens, Sopito similis, nullo cum murmure serpit* Codex B, *nullo cum murmure sepes, Sopitis similis, nullo cum murmure serpens :* sed poetæ ipsius elegantia rejicit ineptam iterationem ; nihil hic de serpente, sed de nocte, quam Noster exprimere voluit ad illud Virgilii, Æneid. II, 268 : *Tempus erat quum prima quies mortalibus ægris Incipit, et Divum dono gratissima serpit.* Ed.—*Immotæ*, non agitatæ ventis.

188. *Ad quæ sua brachia tendens ;* notus mos manus porrigendi ad eos Deos, quos adorabant ; quod quum faciebant, simul in orbem *se convertebant :* vid. *Dacier* ad Horatium, III, Od. XXVI, 5. — *Ululatus* et *ululare* de magis etiam, XIV, 405 ; et apud Horatium, Sat. I, VIII, 25 ; Virgilium, Georg. I, 486. Idem, Æneid. IV, 510 : *Ter centum tonat ore Deos. Ternarius* numerus Inferis sacer.—*Flumine sumtis*. Ea aqua vim purgandi habebat. Sed Horat. Ep. V, 26 ; Virgil. Æneid. IV, 512, *Avernalis aqua* adhibetur.

193. *Aurea cum Luna* etc. Qui hic invocantur, *magici Dii* dicuntur ; Tibul. I, II, 62. —*Luna* et *Hecate* eadem Dea ; sed alias vires hujus numinis declarabat Hecates nomen, alias Lunæ. Hinc et *Hecate* atque

» Tuque triceps Hecate, quæ cœptis conscia nostris,
» Adjutrixque venis, cantusque artesque magarum,
» Quæque magas, Tellus, pollentibus instruis herbis,
» Auræque, et venti, montesque, amnesque, lacusque,
» Dique omnes nemorum, Dique omnes noctis adeste:
» Quorum ope, quum volui, ripis mirantibus, amnes
» In fontes rediere suos; concussaque sisto,
» Stantia concutio cantu freta; nubila pello,
» Nubilaque induco; ventos abigoque, vocoque;
» Vipereas rumpo verbis et carmine fauces;
» Vivaque saxa, sua convulsaque robora terra,
» Et silvas moveo; jubeoque tremiscere montes;
» Et mugire solum, manesque exire sepulcris:

Diana sic junguntur a Virgilio, et Horatio. — *Triceps*, τρικέφαλος, cui caput dextrum equinum, sinistrum caninum, medium humanum, vel suillinum : vide Floridi subsiciva, lib. III, cap. 2. *Ed.* — *Cantusque artesque*; hinc incantatrix apud Sophoclem, Trach. 1009 : ἀοιδὸς καὶ χειροτέχνης. — *Pollentibus.* Vide IV, 49, et not. ad I, 521. Ut *cantus* et *artes*, sic mox *montes*, qui, ut *amnium* ripæ, herbas suppeditabant, 224–231, invocat.

199. *Mirantibus;* sine causa Francius malebat *arentibus.* — Eadem apud Horatium, Ep. v, 45 sqq.; Æneid. IV, 487. Inprimis Noster Tibul. sequutus est : *Hanc* (sagam) *ego de cælo ducentem sidera vidi. Fluminis hæc rapidi carmine vertit iter. Hæc cantu finditque solum, Manesque sepulcris Elicit, et tepido devocat ossa rogo. Quum libet, hæc tristi depellit nubila cælo* etc. Confer. Propertius, IV, v, 11 sqq. — *Concussa*, commota, ut VI, 691. Confer. Heroid. VI, 83. — *Stantia freta*; maria quieta, nunquam enim stat mare. *Ed.*

203. *Rumpo*, disrumpo. Amor. II, 1, 25, *Carmine dissiliunt, abruptis faucibus, angues*; Virg. Ecl. VIII, 71, *Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis*; ubi vid. Heynius. Gesnerus *rumpere* in his locis explicabat, a nocendo cohibere; quod sane magi facere solent etiam hodie in Ægypto, ut memini me legere in Nordii Itinerario. Atque ita Silius, III, 301 : *Ad quorum cantus serpens oblita veneni, Ad quorum tactum mites jacuere cerastæ.* Qui id faciunt, eos Græci ἐπαοιδοθήρας et ὀφιοδιώκτας appellabant. — *Verbis*; duo, *herbis* : sed vide ad versum 330. Regii nostri habent *verbis.*

204. *Viva*, illo ipso loco nata, nec unquam loco mota manibus hominum. Sic et *sua terra*, in qua *robora*, quercus, nata. — *Manes* excitabant, ut responsa darent. Horatius, I, Sat. viii, et Epod. xvii.

» Te quoque, Luna, traho; quamvis Temesæa labores
» Æra tuos minuant: currus quoque carmine nostro
» Pallet avi; pallet nostris Aurora venenis.
» Vos mihi taurorum flammas hebetastis; et unco
» Haud patiens oneris collum pressistis aratro.
» Vos serpentigenis in se fera bella dedistis;
» Custodemque rudem somni sopistis; et aurum,
» Vindice decepto, Graias misistis in urbes.
» Nunc opus est succis, per quos renovata senectus
» In florem redeat, primosque recolligat annos.
» Et dabitis; neque enim micuerunt sidera frustra;
» Nec frustra volucrum tractus cervice draconum
» Currus adest. » Aderat demissus ab æthere currus.

207. *Te quoque, Luna*, etc. Vide ad IV, 332. — *Traho.* Etiam *deducere* et *deripere* usitatum.—*Temesæa* primus e MSS. produxit Constant. Fanens. vulgo edebatur *temerata.*—*Temesa*, urbs Bruttiorum, jam Homeri temporibus æris fodinis clara. Homerus, Od. A, 184; Strabo, VI, p. 393. *Temesæa æra*, etiam Fast. V, 441; Statius Silv. I, 47: sed Schirachius stat pro vulgata lectione, *temerata*, quam sane MSS. omnes agnoscunt, monetque, *temerari* dici *æra*, quum pulsentur, ne incantationes audiantur a Luna. *Temerare* enim esse omnino violare, polluere. Bene, sed num ideo etiam pulsare? — Non e MSS. omnibus venit lectio *Temesæa;* nam Codex Regius A habet *temerata*, et Codex B, tantum a secunda manu, *Temesæa.* Ed. — *Pallet avi; pallet.* Lectiones nostrorum Codicum placent parum; Codex A, *Pallent, aut pallet;* Codex B, *Pallent, et pallet.* Ed. — *Avus* Medeæ erat Sol.

210. *Hebetare flammas*, frangere vim flammarum, paulo audacius.

212. *Serpentigenæ.* Supra, III, 531, Thebani *anguigenæ;* et Fast. III, 865, eorum urbs *draconigena*, quæ tria vocabula ab Ovidio signata videntur.—*Fera bella;* quidam *nova bella*, quod non plane spernendum: *novum* enim passim, quod in suo genere singulare, inauditum.—*Rudem somni;* expertem somni, pervigilem: de syntaxi vid. Heinsius. — Codices nostri habent *rubrum somno;* inde glossa Codicis A, *i. tragonem rubrum.* Is Codex mihi videtur in Germania scriptus propter το *tragonem*, pro *draconem.* Ed. — *Vindice decepto*, custode dracone. *Ed.*

217. *Micantia sidera* res ominosa. — Currus *serpentibus tractus*, et V, 642; VIII, 795. Medeæ currum avus mittit apud Euripidem, Med. 1321: et infra, 398, *Titaniacis draconibus*, id est, a Titane, Sole cujus Œetes filius, cum curru acceperat. *Serpentium* usus in magicis.

Quo simul adscendit, frenataque colla draconum
Permulsit, manibusque leves agitavit habenas;
Sublimis rapitur: sublataque Thessala Tempe
Despicit, Œtæis regionibus adplicat angues:
Et quas Ossa tulit, quasque altus Pelion herbas,
Othrysque, Pindusque, et Pindo major Olympus,
Perspicit: et placita partim radice revellit;
Partim succidit curvamine falcis ahenæ.
Multa quoque Apidani placuerunt gramina ripis,
Multa quoque Amphrysi: nec eras immunis, Enipeu;
Nec non Peneæ, nec non Spercheides undæ
Contribuere aliquid, juncosaque litora Bœbes.

220. *Quo simul* etc. Medeæ iter. — *Permulsit.* Dracones enim, quibus dii hominesque vehuntur, placidi describuntur a poetis. Barth. ad Claudian. Rapt. I, 13. — *Sublataque* Burmannus ex uno Gronoviano dedit, ut versu 355, *sublata in aera.* Cæteri tamen MSS. habent *subjectaque*, quod Burmannus posthabebat tanquam superfluum, quum *despicere* jam significet ex alto despectare subjecta loca. Sed hoc est nihili: VIII, 573, *æquora prospiciens oculis subjecta;* et hoc ipso in libro, 779, *collis subjectis imminet arvis.* Regii nostri habent *subjecta.* — *Thessala.* Thessalia ferax herbarum venenatarum et abundans magis; Tibullus, II, IV, 56: et in ea terra nunc erat Medea. — *Œtæis; creteis* Heinsius explicat, cretosis, et addit, Thessaliam cretæ fuisse feracissimam. Mira tamen certi cujusdam loci descriptio. MSS. omnes præter unum, unde Heinsius habet *creteis*, legunt *cretis*, quod interpretabantur vel secretis, vel visis, vel discretis. Recepi Burmanni conjecturam, *Œtæis;* nam in Codice Rottendorphiano adscripta erat glossa, *Isti montes circumdant Thessaliam.* Lenzius suadet, *Crethei regionibus*, id est, Thessaliæ, quia *Cretheus* pater Æsonis. Ita vero ineptit poeta, despicit Thessaliam et versus Thessaliam flectit currum. Regii nostri Codices habent *cretis.* — *Adplicat.* Hoc verbum nonnisi montibus convenit, quos illa jam petit; sumptum autem a nautis: III, 598.

226. *Radices* non spernebantur a magis, vers. 264; Horat. Epod. v, 68. — *Falcem ahenam* iisdem tribuit etiam Virgilius, Æn. lib. IV, 513; eamque a Sophocle habere videbatur Macrob. V, 19. Etiam vasis et armis *ahenis* utebantur in rebus magicis. Mox versu 247, *Ænea carchesia.*

231. *Bœbes* correxit Cod. Regius, quum *Phœbes* legeretur. *Bœbe* oppidum et lacus inter Sepiadem et Penei ostia. Homer. Il. B', 711: vid. Is. Vossius ad Melam, II, III, 82. — *Anthedon*, urbs in litore Bœo-

Carpit et Euboica vivax Anthedone gramen,
Nondum mutato vulgatum corpore Glauci.
Et jam nona dies curru, pennisque draconum,
Nonaque nox omnes lustrantem viderat agros;
Quum rediit: nec erant tacti, nisi odore, dracones;
Et tamen annosæ pellem posuere senectæ.
Constitit adveniens citra limenque, foresque;
Et tantum cælo tegitur; refugitque viriles
Contactus; statuitque aras e cespite binas,
Dexteriore Hecates, at læva parte Juventæ.
Quas ubi verbenis, silvaque incinxit agresti;
Haud procul egesta scrobibus tellure duabus

tiæ e regione Eubœæ. — *Vivax* Regius interpretatur, quod vitam dat et conservat. Sic I, 419. Ex mytho antiquo nascebantur herbæ, quibus vita conservari immortalitasque dari credebatur. Illud igitur gramen non venenatum quidem erat, at *vivax*, juventuti restituendæ aptum. Possis et sic accipere, quod non facile marcescit, ut, IV Fast. 394, quo eodem sensu Gesnerus: Claudian. x, 158, *immortales* Glauci *herbas* capit. Lenzio videtur esse idem quam vivum, recens. — *Nondum vulgatum*, in vulgus notum, *mutato corpore* additum, ut II, 219; VI, 418. Graminis hujus et *Glauci* fabulam ipse narrat XIII, 925 sqq.

234. *Et jam nona dies.* Regii nostri dant *Nona dies etiam*, sive *et jam*, quod idem est, ut jam diximus. *Ed.* — *Nona dies*; novem dies totidemque noctes in lustrandis, quæ nominata sunt, locis consumpsit. Videtur autem novenarius ut ternarius numerus ad veneficium pertinere. *Ed.* — *Pennis.* Vide ad versum 350. — *Tacti* vim majorem veneni declarat quam *pasti*, quod e tribus MSS. Heinsio placet. Regii nostri dant *tacti*. — *Tacti*, *nisi odore*. Ingeniose hoc finxit, ut vim maximam medicaminum declararet. — Et posita certis temporibus *pelle* solent serpentes quasi juvenescere: Art. Amat. III, 77, *Anguibus exuitur tenui cum pelle vetustas*.

238. *Constitit adveniens* etc. Sacra Medeæ. *Citra*, ante, ut X, 84, de tempore. — *Viriles contactus*. Aderat enim Iason cum ministris.

242. *Silvaque*. Unus Strozzæ, *ulvaque*; inde Heinsius etiam *agresti* in *palustri* vel *equestri* mutandum censebat. — Regii nostri habent *silva*. — *Silva agrestis*, frondes e silva agresti. Ejusmodi sertis coronari in sacris magicis aræ solebant. Virgilius, Eclog. VIII, 64, ubi et de *verbena*; Æneid. IV, 506. — *Egesta*. MSS. fere omnes *ejecta*, qualis varietas et X, 136. Sed *egerere* aut *regerere* solet de humo dici. — Nostri Regii, *ejecta*; altera lectio videtur emendatio recentiorum. *Ed.* — *Scrobibus* pro *aris* utebantur

Sacra facit; cultrosque in guttura velleris atri
Conjicit; et patulas perfundit sanguine fossas.
Tum super invergens liquidi carchesia Bacchi,
Æneaque invergens tepidi carchesia lactis,
Verba simul fundit, terrenaque numina poscit;
Umbrarumque rogat rapta cum conjuge regem,
Ne properent artus anima fraudare seniles.
Quos ubi placavit precibusque, et murmure longo,
Æsonis effœtum proferri corpus ad aras
Jussit, et in plenos resolutum carmine somnos,
Exanimi similem, stratis porrexit in herbis.
Hinc procul Æsoniden, procul hinc jubet ire ministros;
Et monet arcanis oculos removere profanos.
Diffugiunt jussi: sparsis Medea capillis

magæ. Fovea in eam rem facta græce βόθρος, λάκκος; Homerus, Od. Λ, 25 sqq.; Orph. Arg. 948. Apud Horat. I, Sat. VIII, 26, Canidia unguibus effodit scrobem. Ibidem *pulla agna* offertur, ut hoc loco, *vellus atrum*; magicis enim legibus atræ victimæ constitutæ erant. — *Culter* quum adigitur, proprie dicitur *conjici*, ut mox vers. 338; XIII, 476; XV, 735.

246. *Carchesium*, poculi genus oblongum et ansatum, quo utebantur in libationibus. Athen. XI, p. 474; Macrob. Sat. VII, 20. — *Invergere* pro vulgari *infundere*. — *Verba fundit*. De precibus inter sacra adhibitis idem verbum ponitur, quod de sacris ipsis. Vide ad IX, 159.

248. *Terrena* pro infernis, subterraneis, passim apud Nostrum. — *Poscit*. Heinsius conjicit *pascit*. Codex Regius A, *poscit*; Codex B, *lenit*. — *Poscit*, ciet, evocat. — *Umbrarum regem*, Plutonem. — *Rapta cum conjuge*; Proserpina a Plutone rapta. *Ed.* — *Ne properent*; ne anima senis intercipiatur, ne caput cui diuturniorem vitæ usum destinavit Medea, aut Orco damnet Pluto, aut tondeat Proserpina. *Ed.* — *Fraudare*, privare: rogat, ne id faciant interea, dum artes suas exerceat.

251. *Murmure*. Quatuor, *carmine*. Regii nostri, *murmure*. — *Murmur*, carmen magarum. Nempe magæ feralia sua carmina immurmurabant. XIV, 58: *Ter novies carmen magico demurmurat ore*. Sic et *stridor*, de quo Bruckhusius ad Tibul. I, II, 47; et *fremor verborum*, Arnob. Adv. gent. I, p. 32. — *Proferri*, quia jam *resolutus* (vide ad versum 186); alioquin *produci* dixisset, quod habent nonnulli MSS. inter quos Regii nostri. — *Plenos*, graves. — *In herbis*, quas locus ille ferebat. — *Profani*, expertes artis magicæ non initiati sacris illis.

Bacchantum ritu flagrantes circuit aras;
Multifidasque faces in fossa sanguinis atra
Tinguit; et intinctas geminis accendit in aris;
Terque senem flamma, ter aqua, ter sulfure lustrat.
Interea validum posito medicamen aheno
Fervet, et exsultat, spumisque tumentibus albet.
Illic Hæmonia radices valle resectas,
Seminaque, floresque, et succos incoquit acres:
Adjicit extremo lapides Oriente petitos,
Et, quas Oceani refluum mare lavit, arenas:
Addit et exceptas Luna pernocte pruinas,
Et strigis infames, ipsis cum carnibus, alas;
Inque virum soliti vultus mutare ferinos
Ambigui prosecta lupi: nec defuit illic

259. *Atra*. Ad fossam retulit, quod erat ad sanguinem referendum. Et vulgo, *atri* scribitur. — *Lustrat*, circumit senem circumferens flammam, etc. qui mos solemnis in expiationibus. Inde Græcis περιαγνίζειν.

262. *Interea validum* etc. In carmine Νόστοι multa φάρμακα coquit ἐπὶ χρυσείοισι λέβησιν.—*Posito aheno*, in aheno igni apposito. — *Exsultat*. Vide ad VI, 645. — *Valle*. Unus, *falce*, ut infra 314, *Hæmonio cultro*. — *Succos miscere* aut *coquere* solemne et ipsum de veneficis. Tibul. III, v, 9. — *Lapidum* quorumdam usus et in medicina. Plin. Hist. Nat. XXXVI, 19.—*Mare Oceani*, ut, II, 872, *æquora ponti*.

268. *Pernocte*, pro vulgata *de nocte* adscriptum Zulichemii Codici recepit Heinsius. Regii nostri habent *de nocte*. — *Strix*, avis noctu volans, et cunis infantium insidians, quorum sanguinem exsugunt. Fast. VI, 139. — *Infames*. Burmannus lectionem Codicis Leidensis *informes*, id est, fœdas, implumes, elegantiorem judicat. Regii nostri, *infames*. Infames non solum propter crudelitatem, sed et ideo, quod ejus alæ, ova et viscera adhibebantur in arte magica: Horatius, Epod. V, 20; Propertius, III, IV, 29; Seneca, Med. 735. Itaque striges vulgo habebantur pro veneficis in tales aves mutatis, erantque in exsecrationibus et imprecationibus: Plinius, XI, 39.

271. *Ambigui*, faciem usque mutantis, ut II, 9. Putabat superstitio Veterum, nonnullos vicissim nunc homines esse, nunc in luporum formam transire. Vid. Bruckhusius, ad Propertium, IV, v, 14. Mallet quidem Burmannus *Ambiguum* ex uno MS. ne *lupi* oneretur duobus epithetis; sed et versu sequenti duo epitheta sunt, *squamea*, *tenuis*; duo autem epitheta sæpe leguntur: XV, 229, *inanes fluidos pendere lacertos*;

Squamea Cinyphii tenuis membrana chelydri,
Vivacisque jecur cervi; quibus insuper addit
Ora caputque novem cornicis secula passæ.
His et mille aliis postquam sine nomine rebus
Propositum instruxit mortali barbara munus;
Arenti ramo jampridem mitis olivæ
Omnia confundit, summisque immiscuit ima.

Tibul. III, v, 22, *dura tertia regna*, ubi vid. Heynius. Glareanus *tenuis* ad *chelydri* refert, et rem sic expedit : non cujuslibet *Cinyphii chelydri*, sed *tenuis*. — *Profecta*, exta: vid. Cellarius ad Lactantii Instit. IV, XXVII, 4. — *Illic*. Codex Regius A, *illi*, scilicet Medeæ; Codex B, *illis*, rebus antea memoratis. *Ed.* — *Chelydros*, seu *hydrus* e genere serpentium, fœtore intolerabili est. Nicander, Theriac. 411 sqq. — *Cinyps*, Libyæ fluvius, in sinum Syrticum se exonerans. — *Vivacis cervi*, τετρακορώνου : nam quater cornicis secula corvus; Ausonius, de ætate animal. *Ed.* — *Vivacibus* autem istis feris vita longa transfertur in Æsonem. — *Novem cornicis* etc. Apud Hesiodum cornix vivit ἐννέα γενεὰς ἀνδρῶν : ab Arato, in Phænomenis dicitur quoque ἐννεάγηρα κορώνη. Ita Nestor triseclisenex. — *Novem secula passæ*; quæ ætatem hominum novies superavit.

275. *Sine nomine*, ignobiles, quarum nomen commemorare nil attinet. Æneid. IX, 343, *sine nomine plebem*. — MSS. omnes, *mortali*: sed quum in uno glossa addita esset, *id est, in mortario*, Heins. dedit *mortari*, quod et Barth. Advers. XXXI, 3, conjecerat, et approbat Burmannus. Verum *mortare* ne verbum quidem latinum est, quod ipse Heinsius fatetur; Latini enim dicunt, *mortarium* : Lenzius igitur conjungit *mortari*, mortarii, *munus*, ut sit poetica circumlocutio ipsius mortarii. Non placet. Quis enim putet, Medeam, illa medicamina jam in aheno cocta, nunc in mortarium intulisse, ibique instruxisse? Nec porro sequentia hoc patiuntur, ubi ramo omnia confundit; et mox *ahenum* rursus diserte commemoratur, sicut bene notavit Schirachius. Denique vulgata lectio sensum habet non incommodum. Æso nunc *mortalis* dicitur sive, ut Schirachius putabat, quia senex jam decrepitus et morti proximus erat; sive, quod ego malim, quia nihilominus *mortalis* manebat, etsi ei istis medicamentis juventus redderetur. — *Propositum munus*; medicamentum autem illud parabat seni mulier *barbara*; quod invidiose additum puto. Itaque nec hanc vocem tentari debebat. — *Barbara Medea* etiam apud Horatium, Ep. v, 62 : Heinsius tamen et Burmannus probant Daumii correctionem, pro *barbara* reponentis, *marmore*, id est, in marmore mortarii; in mortario marmoreo.

277. *Mitis*. Lenzius interpretatur, quæ jam diu desiit fructus ferre. Ea vero notio voc. *mitis* quo jure inseratur, non video. Num Ovidius *putris* scripsit? *Rode* omisit in versione. — *Immiscuit*; Genevensis, *remiscuit*, quod placet Burmanno,

Ecce vetus calido versatus stipes aheno,
Fit viridis primo; nec longo tempore frondem
Induit; et subito gravidis oneratur olivis.
At quacumque cavo spumas ejecit aheno
Ignis, et in terram guttæ cecidere calentes;
Vernat humus: floresque, et mollia pabula surgunt.
Quod simul ac vidit, stricto Medea recludit
Ense senis jugulum; veteremque exire cruorem
Passa, replet succis: quos postquam combibit Æson,
Aut ore acceptos, aut vulnere; barba, comæque
Canitie posita nigrum rapuere colorem:
Pulsa fugit macies: abeunt pallorque, situsque;
Adjectoque cavæ supplentur sanguine venæ,

ut apud Horatium, Art. Poet. 151, *veris falsa remiscet*. Regii nostri, *immiscuit*.

280. *Frondem*. Regii nostri, *frondes*. — *Induit*. Basileensis, *invenit*, quod non damnat Burmannus, quia *invenire* sæpe de iis quæ subito, et præter expectationem, eveniunt. *Induit* tamen eleganter: Virgilius, Georg. I, 86: *nux se induit in florem*; et IV, 142, *pomis se arbos induerat*. Regii nostri quoque habent *induit*.—*Gravidis*; plenis succorum et tumidis. Etiam *gravescere fœtu* et *parturire* dicuntur fruges.

284. *Vernat* exquisite, virescit, floribus et graminibus vestitur, ut solet fieri tempore verno. Trist. III, XII, 8, *aves vernantes*, lascivientes tempore verno. Propertius, IV, v, 57, *vernans* juvenis *sanguis*.

285. *Quod*. Regii nostri, *quæ*.

288. *Ore* accipere succos vix poterat, jugulo recluso. — *Barba, comæque* etc. *Medea*, inquit Palæphatus, herbam invenit quæ canos capillos in nigros verteret; prima quoque invenit lavacrum calidum, cujus vis medica vegetiores redderet homines et sanitati restitueret: compositioni illi καφέψησις nomen, seu decocti, fabulæ occasionem dedit. Diogenes, apud Stobæum, refert Medeam invenisse rationem qua molles et inertes fortes et prudentes redderet. *Ed.*—*Rapuere*, illico traxere. In carmine Νόστοι Medea Jasonem facit κόρον ἡβώοντα, Γῆρας ἀποξύσασα.

290. *Pulsa fugit*, e copia poetica, ut paulo ante *combibit acceptos*. — *Situs*, turpis corporis senio confecti habitus; etiam Æn. VII, 440, ubi tamen omnino mala senectutis. — *Adjectoque*. Gronovian. *adsectoque*, quod non inelegans videtur Burm. — Regii nostri hunc versum ita legunt: *Adjectoque cavæ supplentur corpore rugæ*: vide subsequentia. *Ed.* — *Supplentur*; ut IV, 140: sed jam ante dixerat venas repletas novo sanguine. Nescio igitur, an non præstet antiqua lectio, quæ plurimorum auctoritate nititur, *cavæ supplentur cor-*

Membraque luxuriant. Æson miratur, et olim
Ante quater denos hunc se reminiscitur annos.
III. Viderat ex alto tanti miracula monstri
Liber: et admonitus juvenes nutricibus annos
Posse suis reddi, petit hoc Æetida munus.
IV. Neve doli cessent, odium cum conjuge falsum
Phasias adsimulat; Peliæque ad limina supplex
Confugit: atque illam, quoniam gravis ipse senecta,

pore rugæ; namque *corpus* sæpe de carne et pinguedine dicitur: confer supra I, 408; Claudian. II, Eutrop. 380, *abundans corporis.* Quod autem Burmannus putat, cavitatem melius convenire venis, quam rugis, id nihili est; quis enim dubitet, etiam *rugas* dicere *cavas?* — *Luxuriare* eleganter de succulentis et vegetis membris. Virgil. Georg. III, 81, *luxuriat toris pectus.* — *Et olim Ante quater denos*, significat Æsonem, ex decrepito sene in virum quadraginta annos natum, fuisse conversum: vel quem vigorem ante annos quadraginta habuerat, eum nunc, beneficio Medeæ, recepisse. *Ed.* — *Hunc* cum Planude dedit Naugerius; atque ita et primus Basileensis; cæteri, *nunc.* Regii nostri, *nunc.* — *Hunc*; talem, tam robustum. Post hunc versum plures habent illum: *Dissimilemque animum subiit ætate relicta*, quem jam improbavit Constant. Fanen. Huc videtur translatus e versu 170. — Qui versus *Dissimilemque* etc. a secunda manu in margine Codicis Regii A, in Codice autem B, a prima manu, scriptus fuit. *Ed.*

294–296. *Viderat ex alto* etc. Liberi nutricibus juventus redditur. Tractavit fabulam Æschyl. in Bacchi nutricibus: confer Hygin. fab. 182. Eæ relatæ posthac inter sidera Hyades appellatæ sunt. — *Monstrum*, transformatio, ut II, 367. — *Miraculum*, omnis res mira: III, 673, *in quæ miracula verteris?* De *nutricibus* Bacchi, vid. III, 314. — *Petit hoc Æetida*; vulgo *a Colchide*; sed Heinsius dedit *Æetida* ductu MSS. in quibus *Æthide* aut *a Thetide.* Verbis enim rogandi interdum geminus accusativus additur. Præterea Heinsius conjicit *hos*, scilicet annos. — Nostris quoque Regiis, *a Colchide.* Ed.

297–349. *Neve doli* etc. *Pelias*, rex Iolci, Jasonis patruus, cujus jussu Jason ad vellus aureum apportandum profectus erat. Filias ejus Medea impulit, ut patrem necarent, quum promisisset, se ei juventutem reddituram, *arieteque in agnum mutato* fidem promissis fecisset. Cum varietate aliqua et hæc tradita sunt. Alios enim auctores Diodorus Siculus, IV, 50-52, et Hygin. 24, sequuti sunt; alios Pausanias, VIII, 11, et Apollodorus, I, IX, 27; exstabant olim et Euripidis Peliades. — E cæteris auctoribus apparet, simultatem intercessisse Jasoni cum Pelia, sed res varie traditur. — *Cessent*, absint. — *Odium ..... confugit.* Apollodorus hoc unum habet, εἰς τὰ βασίλεια τοῦ

Excipiunt natæ; quas tempore callida parvo
Colchis amicitiæ mendacis imagine cepit:
Dumque refert, inter meritorum maxima, demtos
Æsonis esse situs, atque hac in parte moratur;
Spes est virginibus Pelia subjecta creatis,
Arte suum parili revirescere posse parentem.
Jamque petunt; pretiumque jubent sine fine pacisci.
Illa brevi spatio silet; et dubitare videtur;
Suspenditque animos ficta gravitate rogantes.
Mox ubi pollicita est, « Quo sit fiducia major

Πελίου παρελθοῦσα. Simile tamen aliquid habet Pausanias: *τῷ λόγῳ ἀπεχθανομένῃ τῷ Ἰάσονι.* Apud Hyginum, se simulat Dianæ sacerdotem. — *Gravis senecta*; versu 163, *fessus senilibus annis.* Lovaniensis habet *senectæ*, quod non displicebat Heinsio. — Codex Regius B habet *senecta*; in Codice A, *senecta* alia manu fuit repositum; nam tota pagina adeo pallida est ut vix legi queat. *Ed.* — *Natarum* nomina, quæ monente Pausania non tradita erant a poetis antiquis, varie exhibentur. Vid. Heynius ad Apollodorum. — *Mendacis.* Codex Regius A, *fallacis.* — *Imagine*, ut, I, 754, *imago genitoris falsi.*—*Cepit.* Cum Argentino Burmannus mallet *duxit*, quia *ducere* est blanditiis sensim suum facere, ut VIII, 122; sed nunc additur *parvo tempore.* Et *capere* etiam decipere notat: Her. XXI, 104: *Visaque simplicitas est mea posse capi.*

302. *Inter meritorum* etc. Noster id agit, ut Medeæ *calliditatem*, de qua cæteri silent, ostendat. *Merita* in Jasonem jactabat, ut doceret, quam ingratus ille esset. — *Situs*; squalores et senium, ut 290. *Ed.*— *Hac in parte*, meritorum. — *Subjecta*, proposita. Lactantius, Epil. XXX, 7: *omni studio subjacet finis.* Gronovianus habet *sublata*, unde Heinsius dedit *subnata.* — *Revirescere.* Multi ex vetustioribus, *juvenescere*, quod arridet Heinsio. Regii nostri, *reviviscere.* — Silius Italicus, XV, 134: *Pars credunt torvos patrui revirescere vultus.* Etenim *viriditas*, *χλωρὸν*, de vigore juvenili et virili.

306. *Jamque petunt* etc. Hunc versum Heinsius sine causa spurium judicabat: non male enim cupiditatem Peliadum exprimit. Burmannus *Idque* (quod habent Regii nostri) ex uno Heinsii mutavit in *Jamque*, ut impatientia declaretur; *jam* enim idem quod, statim.—*Pretium*, mercedem. —*Sine fine*, infinitam, maximam, *ἀπεριόριστον.* Æn. I, 279: *Imperium sine fine dedi.*

308. *Suspendit animos*, virgines dubias inter spem et metum relinquit.—*Ficta gravitate*; simulata rei difficultate. *Ed.* — *Gravitas* opponitur vultui fallaci. — *Animos... rogantes*; audacior forsan locutio; et prætulerim quam dant Codices nostri *animos... rogantum.* Ed.

309. *Quo sit fiducia major.* Apollo-

» Muneris hujus, ait; qui vestras maximus ævo est
» Dux gregis inter oves, agnus medicamine fiet. »
Protinus innumeris effœtus laniger annis
Attrahitur, flexo circum cava tempora cornu.
Cujus ut Hæmonio marcentia guttura cultro
Fodit, et exiguo maculavit sanguine ferrum;
Membra simul pecudis, validosque venefica succos
Mergit in ære cavo : minuuntur corporis artus;
Cornuaque exuitur, nec non cum cornibus annos;
Et tener auditur medio balatus aheno.
Nec mora; balatum mirantibus, exsilit agnus;
Lascivitque fuga, lactantiaque ubera quærit.
Obstupuere satæ Pelia; promissaque postquam
Exhibuere fidem, tum vero impensius instant.
Ter juga Phœbus equis, in Ibero gurgite mersis,
Demserat; et quarta radiantia nocte micabant

dorus, τοῦ πιστεῦσαι χάριν. — Arietis mutationem et cæteri memorant. Brevissime Apollodorus : χριὸν μελίσασα καὶ καθεψήσασα ἐποίησεν ἄρνα; id Noster bene exornavit.

312. *Effœtus*, cujus vis procreandi exhausta, nunc omnino senex. — *Innumeris* hyperbolice, multis. — *Attrahitur*, quippe tardus senectute. — *Cava* omnino dicuntur tempora hominum et bestiarum.

314. *Marcentia* opponitur viridibus, vegetis. — *Fodere guttura*, ut Amorum, III, v, 24, *fodere pectora*, ubi vid. Burmannus. — *Maculare*, ut fœdare, solemne de sanguine profuso. — *Exiguo*, quia effœti non abundant sanguine. — *Membra simul* etc. Pausanias : τὰ κρέα ὁμοῦ φαρμάκοις ἐν λέβητι ἥψησεν.

318. *Annos*. Debebat dicere, et reliqua senectutis signa; sed ingeniose loqui voluit. — *Tener*, qualis est et agni teneri.

320. *Exsilit*. Bene. Etiam Hyginus, *unde agnus pulcherrimus prosiluisse visus est* : sed apud Pausaniam extrahitur. — *Lascivire*, lætos et petulantes motus indicat : Lactantius, Opif. XIV, 6, *lasciviora animalia*; similiter *luxuriare*, Æn. XI, 497. — *Fuga*, cursus. Heinsius malit *fugax*. — *Promissaque* etc. experimento illo promissis fides facta est.

324. *Ibero gurgite*, Oceano occidentali trans Iberiam seu Hispaniam. Modo non vulgari triduum exornavit. Hic quoque omnia ex legibus magicis fiunt, *ter*, *noctu*, *micantia sidera*. — Vulgo dabatur *Ibero flumine*, quod et ipsum defendi posse e Tibullo, II, vi, 2; III, iv, 18, Heinsius docet. Nostri quoque, *flumine*. — *Radiantia*; vide ad II, 4.

Sidera; quum rapido fallax Æetias igni
Imponit purum laticem, et sine viribus herbas.
Jamque neci similis, resoluto corpore, regem,
Et cum rege suo custodes somnus habebat,
Quem dederant cantus, magicæque potentia linguæ.
Intrarant jussæ cum Colchide limina natæ;
Ambierantque torum. « Quid nunc dubitatis inertes?
» Stringite, ait, gladios; veteremque haurite cruorem;
» Ut repleam vacuas juvenili sanguine venas.
» In manibus vestris vita est, ætasque parentis.
» Si pietas ulla est, nec spes agitatis inanes,
» Officium præstate patri; telisque senectam
» Exigite, et saniem conjecto emittite ferro. »
His, ut quæque pia est, hortatibus impia prima est;
Et ne sit scelerata, facit scelus: haud tamen ictus
Ulla suos spectare potest; oculosque reflectunt;
Cæcaque dant sævis aversæ vulnera dextris.
Ille, cruore fluens, cubito tamen adlevat artus;
Semilacerque toro consurgere tentat; et inter
Tot medius gladios pallentia brachia tendens,
« Quid facitis, gnatæ? quid vos in fata parentis
» Armat? » ait. Cecidere illis animique, manusque.

326. *Fallax Æetias;* Medea fallendi perita. *Ed.* — De *rapido igne*, vide ad II, 123. — *Resoluto corpore;* vide ad versum 185. — *Habebat*, oppressum tenebat.—*Cantus* et *lingua* eodem redeunt, ut, versu 203, *verba* et *carmen*.

332. *Nunc*, quum manifesta et probata jam sit vis medicaminum meorum ex ariete in agnum verso. Burm. Nisi malis putare, *nunc*, conspecto patre, abhorrere cœpisse a vulnere infligendo.—*Haurite cruorem*. Vide ad XIII, 331.

335. *In manibus* etc. Hic versus meo calculo inter Nasonianos cum Heinsio non admittendum puto, etiamsi in Codicibus nostris legatur. *Ed.*

336. *Agitatis*, in animo alitis. — *Exigite*, expellite. — *Sanies*, omnis humor corruptus. Nunc invidiose ita vocat sanguinem senis decrepiti, quem paulo ante *veterem cruorem* appellavit.

339. *His, ut* etc. Ludit duplici oxymoro. — *Cæca*, a quibus ipsæ avertunt oculos.—*Tot gladios*, nempe quatuor; tot enim ei erant filiæ.

Plura loquuturo cum verbis guttura Colchis
Abstulit, et calidis laniatum mersit ahenis.
V. Quod nisi pennatis serpentibus isset in auras,
Non exemta foret pœnæ: fugit alta, superque
Pelion umbrosum, Philyreiaque tecta, superque
Othryn, et eventu veteris loca nota Cerambi.

348. *Cum verbis guttura abstulit*; resoluto gutture abstulit verba. — *Laniatum* etc. Pausanias, κατακόψασα ἑψῆσαι. Inde remansit ne tantillum quidem, quod sepulturæ tradi posset. Noster abrupte finit fabulam.

350–397. *Jason* cum *Medea* Iolco exactus *Corinthum* fugit. Ibi quum decem annos vixisset, Glaucen ducit, Creontis regis filiam; quo Medea offensa veneno Glaucen interimit, suosque filios trucidat. Eam autem fabulam Noster breviter tantum attingit. Confer. Apollod. I, IX, 28, ubi illi ab Acasto et Iolcensibus expelluntur; et Hyginus, fab. 25, 26, quo auctore Jason sponte Acasto patris regnum tradit. Confer. Diodorus Siculus, IV, 34. Pausan. II, 3. Tractarat hæc Sophocles in Colchidibus. Restat Euripidis Medea. — In itinere despicit loca multa, metamorphosibus nobilia. Sed totus hic locus valde vexavit Interpretes, quandoquidem fabulæ illæ satis obscuræ sunt. Neque Medea recta via volat, sed milvi instar circinat auras; nisi ad excusandum poetam malis dicere, Medeam ex alto tantum procul despexisse illa loca. — *Pennatis*; Claudian. XXXVI, 139, Cibebes serpentibus tribuit *pinnas*, ubi Gesnerus monet, hoc nomen a *pennis* origine et usu antiquissimo forte non differre, sed Quintiliani ætate grammaticos discrimen facere cœpisse, *pinnasque* tribuisse alis majorum avium et piscibus: itaque se non simpliciter hoc loco, damnare *pennatos* serpentes.

351. *Alta*; in aere, ut alias *sublimis*. — *Pelion* ... *Philyreiaque*; expressit Callimachus, Hymn. Del. 118: Πήλιον ὦ φιλύρης νυμφήϊον. In *Pelio* monte Jupiter concubuerat cum *Philyra*, unde natus Chiron. — Regii nostri habent *Philyreiaque*, quæ lectio præstantior jure visa est Robert. Stephan. quam, quod *Gierig* dederat, *Philyreique*. Erravit certe idem *Gierig*, quum hoc loco dixerit ex concubitu *Jovis* cum Philyra natum fuisse Chirona; vide quæ certiora in libro II, 676: et hic addemus, Saturnum, quum Rhea conjux eum Philyræ adblandientem vidisset, sub forma equi aufugisse; et Philyram per montes Pelasgorum erravisse, in quibus Chirona partu edidit; quo monstro viso abhorrens, petivit a Diis ut sua forma mutaretur, et quidem in tiliam arborem fuit mutata. *Ed.* — *Eventus*, fortuna; hoc loco mutatio; X, 600, *eventu juvenum deterritus*, interitu; XIII, 506, *Eventuque gravi finita est publica clades*, excidio. — *Veteris Cerambi*; quia Deucalionis tempore vixerit. Auctore Nicandro apud Antoninum Liber. 22, *Terambus*, ad pedem *Othryos* montis, a *Nymphis* iratis in scarabæum cornigerum, qui Græcis *cerambix* dicitur, mutatus est. Ibi, sine dubio, ut in hoc loco, *Cerambus* legendum est, quod docet vox *cerambix*.

Hic ope Nympharum sublatus in aera pennis,
Quum gravis infuso tellus foret obruta ponto,
Deucalioneas effugit inobrutus undas.
Æoliam Pitanen a læva parte relinquit,
Factaque de saxo longi simulacra draconis;
Idæumque nemus; quo, nati furta, juvencum
Occuluit Liber falsi sub imagine cervi;
Quaque pater Corythi parva tumulatus arena;
Et quos Mæra novo latratu terruit agros;
Eurypylique urbem, qua Coæ cornua matres
Gesserunt, tum quum discederet Herculis agmen;
Phœbeamque Rhodon, et Ialysios Telchinas,

354. *Sublatus in aera pennis* potest circumlocutio illius scarabæi esse. — *Gravis*; Rod. *die ganze Erde*. Equidem interpretor ponderosam; opponitur enim ei, qui pennis tollitur in aera, levis pendet in aere, levitate sua effugit periculum. — *Obruta... inobrutus*, ut VIII, 844, *Attenuarat... inattenuata*.

358. *Longi simulacra draconis*; intelligit Micyllus Lesbium *draconem*, cujus etiam XI, 58, mentio fit. — *Liberi natum*, Thyoneum, Phrygiis pastoribus juvencum abegisse tradit glossa Codicis Menardi.

361. *Pater Corythi* fuit Paris: vid. Parrhasius ad Claudianum, Rapt. I, 199. — *Tumulatus*, sepultus, conditus est. — *Mæra*. Regius intelligit Mæram, Icari canem, quæ Icarum, a rusticis Atticis interfectum, latratu suo indicavit, et posthac cum domino suo inter sidera relata est: Hyginus, fabula 150; Schol. Germanici ad Canem, p. 128. Sed videtur hæc Mæra potius puella fuisse in canem versa. Sic etiam Lactantius, in Argumento. Burmannus suspicatur, hic de Hecuba agi, propter XIII, 406; *Mæra* autem nomen intrusum esse pro alio, quo Hecuba significaretur; variare enim MSS. — *Novo*, inusitato. — *Terruit*. Vide ad XIII, 406.

363. *Eurypyli urbem*; Coon. Homer. Il. B, 677, Κῶν, Εὐρυπύλοιο πόλιν. Fuit hic Eurypylus Herculis filius, qui, capta illa urbe, ibi regnavit. *Coæ* autem mulieres quum formam suam prætulissent Veneri, in vaccas mutatæ sunt: Lactantius, in Argumento.

365. *Phœbeam*, quia Rhodus Soli sacra, cujus radiis nunquam carere dicebatur: vid. Lambinus, ad Horatium, I, Od. VII, 1. — *Ialysus*, una ex tribus antiquissimis Rhodi urbibus, ab Ialyso, Solis nepote, sic dicta: Strabo, XIV, p. 655. — *Telchinas* Rhodum incoluisse certum est, quanquam non satis constat, unde venerint, aut quorsum, Rhodo relicta, migraverint. Vide Meursii Rhod. I, 9. Erant autem et insignes præstigiatores et invidi calumniatores. Spanhem. ad Callimachum,

Quorum oculos ipso vitiantes omnia visu
Jupiter exosus, fraternis subdidit undis.
Transit et antiquæ Cartheia mœnia Ceæ,
Qua pater Alcidamas placidam de corpore natæ
Miraturus erat nasci potuisse columbam.
Inde lacus Hyries videt, et Cycneia Tempe,
Quæ subitus celebravit olor; nam Phyllius illic
Imperio pueri volucresque ferumque leonem
Tradiderat domitos : taurum quoque vincere jussus
Vicerat; et, spreto toties iratus amore,
Præmia poscenti taurum suprema negarat.
Ille indignatus, Cupies dare, dixit; et alto
Desiluit saxo : cuncti cecidisse putabant :
Factus olor niveis pendebat in aera pennis.
At genetrix Hyrie, servati nescia, flendo
Delicuit; stagnumque suo de nomine fecit.

h. Del. 31, et Munker. ad Lactant. Argum. — *Vitiare*, fascinare. Fascinatio fiebat et oculis. Virgilius, Ecl. III, 103 : *Nescio, quis teneros oculus mihi fascinat agnos.* Quin adeo invidi oculi solo adspectu credebantur rerum pulchritudinem corrumpere: Horatius, I, Ep. XIV, 37, ubi sic *limare* et *venenare*. Sed *vitiare* hoc sensu etiam apud Solin. IV: *Fœminæ adspectu spicula vitiant.*

368. *Cea*, sive *Ceos*, Græcis etiam Hydrussa : Plin. IV, 20. Ibi urbs *Carthæa*. Fabulam, quam Noster attingit, latius tractat Antoninus Liber. cap. 1. — *Antiquæ*, antiquis temporibus notæ. — *Alcidamas* illo auctore non *Carthææ* habitabat, sed Iulide, in alia Ceæ urbe. Ibidem et nata est Ctesylla, quæ Athenis mutata.

371. *Tempe*; non Thessalica illa, sed Teumesia ad Teumesum, montem Bœotiæ. — Fuit dicta *Cycneia*, propter Cycnum filium *Hyries*, mutatum in olorem. *Ed.* — In illis locis *Hyrie*, flens *puerum*, filium, in *lacum* conversa est. Confer Antonin. Liberalem, c. 12. — *Volucres*, vultures miræ magnitudinis, auctore Anton. — *Leonem*. Codex Regius B habet *draconem*; præstat lectio prior, propter *draconis* jam præcedens. *Ed.* — *Iratus*; duo, *delusus*; hinc Burmannus conjecit *pacto toties delusus amore*. Regii nostri, *stricto toties iratus*.

379. *Pendebat in aera pennis.* Regii nostri, *in aere*. Utrum præstiterit non dixerim ; vide in libro VIII, 145, *jam pendebat in auras*. Ed.

381. *Delicuit*. Deliquescere de solido corpore, quod difluit in aquas: aliter IV, 253.

Adjacet his Pleuron ; in qua trepidantibus alis
Ophias effugit natorum vulnera Combe.
Inde Calaureæ Letoidos adspicit arva,
In volucrem versi cum conjuge conscia regis.
Dextera Cyllene est ; in qua cum matre Menephron
Concubiturus erat, sævarum more ferarum.
Cephison procul hinc deflentem fata nepotis,
Respicit in tumidam Phocen ab Apolline versi ;
Eumelique domum lugentis in aere natam.
Tandem vipereis Ephyren Pirenida pennis
Contigit : hic ævo veteres mortalia primo
Corpora vulgarunt pluvialibus edita fungis.
Sed postquam Colchis arsit nova nupta venenis,

382. *Pleuron*. Micyllus corrigit *Brauron*. Regii nostri, *Pleuron*, vel *Pheuron*. Ætoliæ pars olim a monte Curio Curetica et Pleuronia dicta ; *Pleuron* enim ad montem Curium : vid. Palmer. Græcas Antiquitates, IV, 16. Sed Pleuron minime adjacet Hyries lacui. Burmannus ergo credit, poetam in errorem lapsum, quia nova Pleuron ad montem Aracynthum fuerit sita ; illum vero multos in Bœotia statuisse. — *Combe* Curetum in Ætolia mater, gente *Ophiensis*.

384. *Letoidos*, pro *Latoidos*, ex græco Λητοΐδος. Apollini sacra fuit *Calauria*, postea Delphis commutata Neptuno : vide Stanlei. ad Æschylum, Eum. 30. — *Menephron*, Arcas, cum Bliade *matre*, et cum Cyllene filia concubuit. Hyginus, fabula 253.

388. *Cephisi* filia, nomine Praxithea, nupta fuit Erechtheo, ex qua ille octo liberos suscepit, e quibus unus intelligendus. — *Respicit*, quia illa loca jam post tergum habebat. Male igitur Heinsius corrigit, *despicit*. — *Eumeli domum*. Micyllus intelligit Patras, Achaiæ urbem, cujus primus rex Eumelus.

391. *Ephyre* antiquum nomen Corinthi, ubi *Pirene* fons. Prisci incolæ e fungis orti credebantur.

394. *Medea quum ex Jasone jam filios Mermerum et Feretum procreasset, summaque concordia viverent, objiciebatur ei, hominem tam fortem, formosum ac nobilem, uxorem advenam atque veneficam habere. Huic Creon, Menœcei filius, rex Corinthius, filiam suam minorem Glaucen dedit uxorem. Medea quum vidit, se erga Jasonem bene merentem tanta contumelia esse affectam, coronam ex venenis fecit auream, eamque muneri jussit filios suos novercæ dare. Creusa, munere accepto, cum Jasone et Creonte conflagravit. Medea ubi regiam ardere vidit, natos suos interfecit et profugit Corintho*. Hyginus, fabula 25. Conf. Apollodorus, d. l. Hoc fundamentum est Euripidis et Senecæ fabularum, quæ Medeæ no-

Flagrantemque domum regis mare vidit utrumque;
Sanguine natorum perfunditur impius ensis;
Ultaque se male mater, Iasonis effugit arma.
VI. Hinc Titaniacis ablata draconibus, intrat
Palladias arces; quæ te, justissima Phini,
Teque, senex Peripha, pariter videre volantes,

men habent. — *Nova nupta* ab aliis Glauce vocatur, ab aliis Creusa, et jam olim dubitabatur, utrum verius. Schol. Euripidis, ad Medeam, 19. Sed bene notavit Burmannus, Creusam non esse nomen proprium, sed filiam regis notare. — *Venenis*, donis venenatis: Horatius, Epod. III, 13, *delibutis donis*. Miserat pallam et coronam, πέπλον καὶ στέφος χρυσήλατον, Euripides, 949; Valer. Flaccus, V, 449; Seneca, Med. 570. Illa dona infecerat naphtha, ex multorum quidem opinione, quæ inde dicta est Μηδείας φάρμακον. Vid. Munkerus, ad Hygin. d. l. Naphthæ magna cognatio ignium, qui protinus in eam transiliunt: Plinius, II, 105, ubi addit: *Ita ferunt a Medea pellicem crematam, postquam sacrificatura ad aras accesserat, corona igne rapta*. Vocat *Colcha* venena, quia Medea Colchis iis usa.

396. *Sanguine natorum* etc. Interfectos filios a Corinthiis, quod dona attulissent, auctor est Pausanias, Corinth. p. 118; idemque addit, quum filii innocentes essent inventi, Corinthios in eo ipso loco, ubi interfecti essent, Pavoris imaginem dedicasse, ad eamque sacra anniversaria fecisse. Similiter Apollod. et Ælianus, V. H. V, 21. In Scholiis Euripidis ad Med. Euripides traditur quinque talentis a Corinthiis corruptus esse, ut in Medeam transferret illam cædem. Rem disquirit Barnesius in Vita Euripidis, §. 17. Vide et Bœttigeri prolusiones de Medea Euripidea.

397. *Ultaque se male* etc. Hunc versum pro genuino non habet Heinsius. — Legitur tamen in Codicibus nostris Regiis.

398-492. *Hinc Titaniacis* etc. Medea Athenas fugit, ubi ab Ægeo excipitur, cujus filium venenis interficere conatur. Excipit eam Ægeus, postquam juraverat, se eam non ejecturum. Euripides, 709 sqq. Ipsa pollicita erat, se orbitate liberaturam Ægea. Plutarchus, Thes. 12: filio servato, convivium instituitur, quod resonat Thesei laudibus. Conf. Hygin. 26; Diod. Sic. IV, 54 sqq.; Pausan. II, 3; Apollod. I, IX, 28. — *Titaniacis*, quos a sole acceperat. Apollodorus. — *Periphas*, rex antiquissimus Atticæ ante Cecropis tempora. Eum Jupiter in aquilam mutavit, ejusque conjugem, quum separari nollet a marito, in ὄρνιθα σύννομον, id est, in iisdem pascuis versantem, una viventem, nempe in φήνην, falconem ossifragum: Antoninus Liber. 6. Jam quoniam et nunc de duobus sermo est *pariter volantibus*, *Phineus* autem (qui in lectione vulgata occurrit) nullus apud Veteres occurrit, ad quem hæc pertineant, admodum credibile est, quod Schrader. ad Antoninum, conjecit, pro *justissime Phineu* legendum esse, *justissima Phini*; nam

Innixamque novis neptem Polypemonis alis.
Excipit hanc Ægeus, facto damnandus in uno :
Nec satis hospitium est, thalami quoque fœdere jungit.
Jamque aderat Theseus, proles ignara parenti,
Qui virtute sua bimarem pacaverat isthmon.
Hujus in exitium miscet Medea, quod olim
Attulerat secum Scythicis aconiton ab oris.
Illud Echidneæ memorant e dentibus ortum
Esse canis : specus est tenebroso cæcus hiatu ;

φίνις idem quod φήνη. Potuit enim mulier nomen avis habere, in quam mutata est, ut Daphne arboris, Arachne araneæ etc. Accedit et hoc, quod in Argumento, Lactantii unus MS. *Phenen* habet. Conjecturam illam, probatam et Lenzio, recepi.— Regii nostri dant *justissime Phineu;* quam lectionem dedit editor *variorum*, et præstare censeo. *Ed.* — *Justissima* illa vocatur ob pietatem in conjugem. — *Neptem Polypemonis*, Halcyonem, Scironis filiam ; quæ, quod corpus vulgasset, a patre in mare dejecta in sui nominis avem mutata est. Probus ad Virgilium, Georg. I, 399, e Theodoro. — *Inniti* aut *niti alis* proprie de avibus volantibus.

403. *Thalami fœdere.* Junianus et Florentinus, *fœdera*, quod non improbat Burmannus. Regii nostri, *fœdere junxit.* — Vide ad IV, 60, *tæda jure.*

404. *Ignara*, ignota, passive, ut VIII, 188 : vid. Gellius, N. A. IX, 12. Ignotus erat Theseus patri, quia apud Pittheum avum Trœzenis natus et educatus erat ; nunc vero, tanquam virgo, veste talari et decenter pexis capillis veniebat : Pausanias, Attic. p. 44. Medea igitur facile impulit Ægea, propter seditionem omnia metuentem, ut Thesea, tanquam hospitem, convivio exciperet, et veneno tolleret. Plutarchus, Thes. 12.

405. *Qui virtute sua* etc. Totam illam viam, quæ Trœzene Athenas ducebat, latroniciis purgaverat : Pausanias, Corinth. p. 122. — *Pacare* solenne in hac re. Æneid. VI, 805 : Hercules *Erymanthi pacavit nemora;* Seneca de Benef. I, 13 : *terrarum marisque pacator;* Silius II, 483 : *Nemeæ pacator.* — *Bimarem.* Vide ad V, 407.

407. *Aconiton* omnium venenorum ocyssimum, de quo Plinius, XXVII, 2 et 3 ; Theophrastes, Hist. plant. IX, 16. — *Aconiton* dictum est ἀπὸ τῆς ἀκόνης, hoc est a caute, quia in cautibus nascitur. *Ed.* — *Echidneæ*, quia Cerberus ex Echidna ortus : Hesiodus, Theog. 308 ; Quintus Smyrnæus, VI, 261.

409. *Specus est*, Acherusia, in Mariandynorum finibus, ad Heracleam Ponticam, per quem specum iter est ad inferos. Plinius, VI, 1 ; Mela, I, XIX, 54, ibique Schott. Per eum specum Cerberum ab Hercule extractum memorat et Plinius, XXVII, 2. Jam quoniam magna ibi *aconiti* copia, inde fabula de ejus origine orta. — *Cæcus*, obscurus, caliginosus.

Est via declivis, per quam Tirynthius heros
Restantem, contraque diem radiosque micantes
Obliquantem oculos, nexis adamante catenis,
Cerberon abstraxit, rabida qui concitus ira
Implevit pariter ternis latratibus auras;
Et sparsit virides spumis albentibus agros.
Has concresse putant, nactasque alimenta feracis
Fecundique soli, vires cepisse nocendi;
Quæ, quia nascuntur dura vivacia caute,
Agrestes aconita vocant: ea conjugis astu
Ipse parens Ægeus nato porrexit, ut hosti.
Sumserat ignara Theseus data pocula dextra;
Quum pater in capulo gladii cognovit eburno
Signa sui generis, facinusque excussit ab ore.
Effugit illa necem, nebulis per carmina motis.

410. *Est via declivis.* Heinsius hæc sic mutanda censebat, *In Maryandinis*, vel *In Peryandinis*, apud quos *aconiton* nascebatur: Burmannus, si quid mutandum esset, præferret prius. — Mera conjectura quæ nullo Codice firmatur. *Ed.* — *Restantem*, resistentem, nec loco cedere volentem. Non male Cerberi reluctatio describitur. — *Obliquantem*, in obliquam partem torquentem. Vide ad XII, 486. — *Nexis* etc. catena ferrea. — *Abstraxit* restituit Heinsius, quia verbum solemne in hac re; vulgo, *attraxit*. — *Ternis latratibus*, IV, 450. — *Virides albentibus*, ut I, 112.

416. *Has concresse putant*, etc. Conf. Plinius, XXVI, 3. *Concresse*, nempe in corpus plantæ solidum. Est ergo metamorphosis. — *Dura cautes* Græcis dicuntur, ἀκόναι. Nicander Alex. XLII. Sed Theophrastes, d. l. ab Aconis, Peryandinorum vico, ei nomen impositum putat.

421. *Data pocula.* Codex Regius B habet *sacra pocula*, a prima manu. *Quum pater* etc. Gladium ut ostentaret Theseus, cultrum eduxit carnes appositas dissecturus. Plutarchus, in Thes. 12. Gladio, ξίφει, adjunctus fere erat culter, μάχαιρα: Homerus, Il. Γ, 271. E signis generis sui, quæ Theseus, more Veterum, in capulo gestabat, agnoscit filium. Quæ fuerint illa *signa*, πατρῷα σύμβολα, ut ait Plutarchus, non constat. Nonnulli simpliciter gladium intelligunt quem Ægeus sub saxo absconderat, ut Theseus adultus eum inde tolleret, eoque instructus Athenas veniret; vid. Meursius, Thes. cap. 3, et Reg. Att. III, 1. — *Facinus*, poculum venenatum, quod facinorosa Medea paraverat. — Eo *excusso*, erepto ab ore, *facinus* prohibitum est.

424. *Effugit illa.* Aufugit Medea cum Medo filio, quem ex Ægeo pe-

At genitor, quanquam lætatur sospite nato,
Attonitus tantum, leti discrimine parvo,
Committi potuisse nefas, fovet ignibus aras,
Muneribusque Deos implet; feriuntque secures
Colla torosa boum, vinctorum cornua vittis.
Nullus Erechthidis fertur celebratior illo
Illuxisse dies: agitant convivia patres,
Et medium vulgus; nec non et carmina, vino
Ingenium faciente, canunt: « Te, maxime Theseu,
» Mirata est Marathon Cretæi sanguine tauri:
» Quodque suis securus erat Cromyona colonus,
» Munus opusque tuum est: tellus Epidauria per te

pererat, in Asiam; tandemque in patriam redit, ubi patri a fratre pulso regnum reddit. Sed Ovidius fata ejus jam abrumpit.

426. *Attonitus tantum* etc. Hic versus ita legitur in nostro Codice Regio A: *Attonitus tamen est, geniti discrimine parvo*; at in Codice B: *Attonitus tamen est, ingens discrimine parvo. Leti* videtur emendatio, non ingrata quidem recentiorum. *Ed.*—Apud Virgilium tamen, Æn. IX, 143: *fossarumque moræ, leti discrimina parva*, quo loco et ipso olim legebatur *discrimine parvo*. — *Committi*. Duo, *admitti*, æque bene. — *Muneribus Deos implet*; plurimas victimas offert. Proprie aræ implentur, poetice ipsi Dii.

431. *Agitant* verbum proprium in hac re, notante Burmanno.—*Medium vulgus*; ut V, 207, *media plebs*. —*Vino Ingenium faciente*. Horat. I, Ep. v, 19: *Fecundi calices quem non fecere disertum?* Confer. idem, I, Ep. xix, init. Neque vinum solum, sed secundum Persium, prol. 10, venter quoque *ingenium* largitur.

434. *Mirata est Marathon* etc. Thesei laudes commode convertit in hymni formam, ut res non narrari, sed agi videatur: confer. Virgilius, Æn. VIII, 288, ubi similis in Herculem hymnus.—*Taurus* ille a Neptuno Minoi, regi *Cretæo*, datus, post alia fata in terram Atticam venerat, ibique *Marathonios* agros vastabat. Eum Athenas perductum Theseus immolavit, vel Apollini Delphinio (Plutarchus, Thes. 14), vel Minervæ: Pausanias, Att. p. 66. At Ovidius confundit tempora; nam taurum illum cepit, postquam Athenis exceptus erat a patre. Vide Meursii Thes. cap. 10.—*Quodque suis* cum Boessio et ex uno Gronoviano Heinsius restituit; cæteri, *suam*. Regii nostri quoque, *suam*.—*Suis securus*. Notat Heinsius voci *securus* eleganter addi casum secundum. — *Cromyon* aut *Cremyon*, vicus Corinthi. Ibi *sus*, Phæa dicta, ferocia et magnitudine insignis, nec agros solum vastans, sed homines etiam occidens, quam interfecit Theseus: Plutarchus, Thes. 9. Tertium hoc fuit Thesei *opus*.

436. *Tellus Epidauria*. Epidaurus

» Clavigeram vidit Vulcani occumbere prolem :
» Vidit et immitem Cephesias ora Procrusten :
» Cercyonis letum vidit Cerealis Eleusin :
» Occidit ille Sinis, magnis male viribus usus,
» Qui poterat curvare trabes, et agebat ab alto
» Ad terram late sparsuras corpora pinus :
» Tutus ad Alcathoen, Lelegeia mœnia, limes
» Composito Scirone patet ; sparsique latronis

urbs est Peloponnesi, Æsculapii templo nobilis. *Ed.* — In Epidaurio agro Peripheten, *Vulcani* ex Antilia filium, interfecit, quod fuit primum ejus opus. Armatus ille erat clava (κορύνη) ferrea, unde κορυνήτης et *claviger* dictus. Plutarchus, Thes. 8 ; Pausan. Corinth. p. 112 ; Apollodorus, III, XVI, 1. — *Procrustes*, Neptuni filius, mensuram hospitum ad lectum aptans. Si longiores essent lecto, amputabat prominentes corporis partes, sin breviores, incude supposita extundebat pedes : Plutarchus, Thes. 11 ; Hyginus, fab. 38. Habitabat ad *Cephissum* : Pausanias, Attic. p. 92. Eum interfecit Theseus, idque fuit sextum ejus opus.

439. *Cercyonem Eleusine* degentem, quarta pugna vicit Theseus. Is autem prætereuntes lucta victos interficere solebat ; Plutarchus, Thes. 11 ; Pausanias, Attic. p. 94. — *Sinis*, Polypemonis aut Pemonis filius, in Isthmo habitans, duabus inflexis pinubus (unde Πιτυοκάμπτης dictus) homines alligare solebat, quibus subito dimissis, illi fœde lacerabantur. Eodem mortis genere affectus est a Theseo : Pausanias, Corinth. p. 111 ; Hyginus, fab. 38 : Apollodorus, d. l. Confer. Valken. ad Eurip. Hippol. vers. 977. Hæc secunda ejus pugna. — Idem *Sinis* habuit quoque filiam, Perigimen nomine, ex qua Theseus Menalippum genuit, patrem Toxianis. *Ed.*

443. *Alcathoe*, Megara, ab Alcathoo sic dicta. Is fuit Pelopis filius, qui, quum ei mortis Chrysippi fratris crimen fieret, ad Megaros aufugit et leonem horum terras vastantem necavit ; unde Megaris heros habitus, et monumentis festisque celebratus fuit : Pausanias I, c. 4. *Ed.* — *Composito*. Regius, *Deposito*, id est, depulso, dejecto, quod præfert Burmannus. Codex Regius A, *deposito* ; at codex B, *composito*. — *Composito*, sublato, interfecto, sive metaphora petita sit a litibus, quæ, quum componuntur, finiuntur ; sive a mortuis, qui et ipsi dicuntur componi, id est, sepeliri. Schirachius sensu exquisitiore sic dictum putabat, quia Theseus Scironem e saxo in mare deturbatum simul sepeliverit. — *Sciron*, Scironides, Megaridis rupes incolens, vel latrociniis viam infestabat, vel prætereuntibus pedes porrigere solebat lavandos ; quod quum fecissent, calcibus eos in mare dejiciebat : Plutarch. Thes. 10. Eum et ipsum dejecit Theseus, idque fuit quartum ejus opus. — *Sparsique latronis... ossibus*. Hæc lectio nimis exquisita et torta videtur ; prætulerim certe quam dant Regii nos-

» Terra negat sedem, sedem negat ossibus unda,
» Quæ jactata diu fertur durasse vetustas
» In scopulos : scopulis nomen Scironis inhæret.
» Si titulos, annosque tuos numerare velimus,
» Facta premant annos : pro te, fortissime, vota
» Publica suscipimus : Bacchi tibi sumimus haustus. »
Consonat adsensu populi, precibusque faventum
Regia; nec tota tristis locus ullus in urbe est.
VII. Nec tamen, (usque adeo nulli sincera voluptas,
Sollicitique aliquid lætis intervenit!) Ægeus
Gaudia percepit, nato secura recepto.
Bella parat Minos; qui quanquam milite, quanquam
Classe valet, patria tamen est firmissimus ira :

tri, *sparsisque latronis... ossibus*. Ed.

448. *Titulos*, gloriose facta.—*Facta premant annos*; gesta tua annos superabunt.—Regii nostri habent *prement*; sed *velimus* vult *premant*. Ed.

453—660. *Nec tamen* etc. Minos ob filium Androgeum interfectum bellum movet Atheniensibus, quibus auxilium pollicetur Æacus, rex Æginæ, cujus cives, a peste absumti, miro quodam modo suppleti erant ex formicis. Nempe *Myrmidones* prisci Æginæ incolæ, qui postea Peleum sequuti Thessaliam incoluerunt. Quoniam formicæ Græcis μύρμηκες dicuntur, Hesiod. (fr. p. 445, Lips.) auctor cœpit, etymologiam perverse premens, fingere eos ex formicis factos, quod multi deinceps repetierunt. Et illo quidem auctore Jupiter id effecit, quum Æacus in Ægina, insula deserta, ubi educatus erat et adoleverat, solus esset. Sic et Apollod. III, XII, 6, ubi vide Heynium; sed Pausanias, II, 29, in eo discrepat, quod homines illos non ex formicis, sed ex terra natos mentitur. Pestem vero et formicarum mutationem, cum Nostro in hac fabula, Strabo, VIII, p. 576, et Hyginus, fabula 52, commemorant.—*Nulli sincera voluptas*. Burmannus mallet *nulla est sincera*, quod omnes tuentur præter duos, unde Heinsius *nulli* recepit. — Ambo nostri Regii dant *Attamen... nulla est sincera*. — *Sincerum*, cui nihil alieni, vitiosi, h. l. doloris, immixtum, incorruptum. Ab hoc nunc non differt *securum*.

457. *Classe valet*. Cretenses illo tempore arte nautica excellebant omnibus gentibus : *Minos* primus imperium maris habuit; classeque instructa purgavit mare a piratis: Thucydides, X, 1, 4; Herodotus, III, 122; Diodorus Siculus, IV, 60. De bello hoc etiam Plutarch. Thes. 15; Pausanias, I, 27; Apollodorus, III, XV, 8; Hyginus, fabula 41.— —*Firmissimus*; plurimi, *fortissimus*, e solemni permutatione. *Firmissimus*, validissimus, sæpissime de belli potentia. Vide Gronov. ad Liv. XXI,

Androgeique necem justis ulciscitur armis.
Ante tamen, bello vires adquirit amicas;
Quaque potens habitus, volucri freta classe pererrat.
Hinc Anaphen sibi jungit, et Astypaleia regna;
Promissis Anaphen, regna Astypaleia bello.
Hinc humilem Myconon, cretosaque rura Cimoli,
Florentemque Cythnon, Scyron, planamque Seriphon,

25; sed nunc et *firmissimus ira*. quem ira impellit, ut omnibus viribus suis utatur. — *Patria ira*, quæ convenit patri, ob filii cædem. *Ed.*

459. *Ante tamen, bello*; id mihi magis poeticum videtur, quam quod habet vulgata, *Ante tamen bellum*; quare *bello* (dativo), quod omnes MSS. præter sex habent, revocandum putavi. Virgilius, Æn. II, 315, *glomerare manum bello*; ibidem, III, 540, *bello armantur equi*. — Regii nostri habent quoque *bello*, quod servandum censeo, dummodo post *tamen* ponatur comma, sicuti in libro I, 5, *Ante, mare et tellus* etc. *Ed.* — *Vires* sæpe de copiis militaribus. — *Amicas*, auxiliares. — *Quaque potens habitus*; habebat enim imperium maris. Ita interpretatur cl. *Gierig*; sed præstantiorem duxerim lectionem nostrorum Codicum, *Quaque patent aditus*; quibus melius junguntur *freta classe pererrat*. Ed. — Non admodum *volucris* illa classis fuisse videtur. Eam enim effugit Dædalus, eam ipsam ob causam, quod velis carebat, quæ invenerat, et quibus utebatur Dædalus: vide Goguet *von Ursprunge der Gesetze*, etc. tom. II, p. 276. Est ergo nunc nil nisi epitheton ornans, sive commune.

461. *Hinc Anaphen* etc. Catalogus harum insularum Cretæ vicinarum commode quidem nunc potuisset omitti, quandoquidem non historia Minois narratur; sed eruditionis ostentandæ causa talia inserebantur a poetis. — *Astypaleia*, pro *Styphaleia*, bene dedit Regius. Illius enim nominis insula nulla in Archipelago. — *Promissis*, etc. Hunc versum, quem delendum censebat Mar. Accurs. et qui deest in multis MSS. (et in Regio nostro A), non damno; solet enim et alibi Ovidius superiora repetere cum additamento aliquo.

463. *Humilem.... planam.* Quum *Myconos* a Virgilio, Æn. III, 74, *celsa* dicatur; *Seriphos* autem inter saxosas insulas referatur, varie interpretes hæc epitheta et emendarunt, et explicarunt. Fatetur Burmannus manere sibi nodum non solvendum. Nempe insulæ illæ videntur litus acclive habuisse, et sic illa *humilis*, hæc *plana* fuisse. Sic certe, *humilis Italia*, Virg. Æn. III, 522: vide Heynii Excurs. IV ad illum librum. Pro *planamque* tamen cum Constant. Fanens. *parvamque* legendum arbitror, quia *parva Seriphos*, etiam V, 242, et apud Juvenalem. Fuit enim, auctore Plinio, circuitus ejus nonnisi XII millia passuum. *Plana* contra non fuit, sed aspera. — *Cretosa rura Cimoli*. *Cimolus* cretam habebat, quæ purgandis vestibus adhibebatur: vide Plinium, XXXV, 17. — *Cythnos* Cimolo vicina. — *Florentem* nude positum, tum *Scyron* sine epitheto

Marmoreamque Paron, quamque impia prodidit Arne
Sithonis, accepto, quod avara poposcerat, auro:
Mutata est in avem, quæ nunc quoque diligit aurum;
Nigra pedem, nigris velata monedula pennis.
At non Oliaros, Didymæque, et Tenos, et Andros,
Et Gyaros, nitidæque ferax Peparethos olivæ,
Gnosiacas juvere rates: latere inde sinistro
Œnopiam Minos petit, Æacideia regna.
Œnopiam veteres adpellavere: sed ipse
Æacus Æginam genetricis nomine dixit.
Turba ruit, tantæque virum cognoscere famæ

offendebant nonnullos, ut Micyllum et Heinsium, quorum ille suadebat vel *Florentemque auro* (aut *viris*) *Syron*, vel *Florentem viro* (Achille, qui illo tempore apud Lycomedem servabatur) *Scyron*. Hic malebat, *Florentemque thymo Cythnon* vel *Syron;* laudatissimum enim fuisse omne mel Cycladium. Sine causa. *Florens civitas* omnino pollens opibus, opulenta. Cic. Rosc. 18, majores *rempublicam florentissimam nobis reliquerunt.* Cornelius Nep. XXI, 2, *Decessit florente regno.* —*Scyron.* Quidam cum MSS. nonnullis tuentur *Syron;* nam hæc quoque una ex Cycladibus; reliquas varietates quæ multæ sunt non repeto.

465. *Marmoreamque Paron.* Paros etiam una e Cycladibus, primo Platea, deinde Minois appellata, quæ lapidem producit, quem vocant Parium, ad marmoreas sculpturas aptissimum. *Ed.* — *Quamque* etc. Fabula ignota, hinc lectio incerta. Revocavi equidem veterem a Burmanno motam, *quamque impia prodidit Arne.* — Ex sententia tamen Lactantii lege *Arne*, nominativo casu. *Ed.* Præterea pro *Sithonis* Heinsius conjicit *Siphnon*, *et accepto*, ut allusum sit ad aurifodinas Siphnias, de quibus plura congessit. Certe, non satis apparet, cur Ovidius insulæ ipsius nomen omiserit et periphrasi obscura usus sit.—*Monedula;* quia sæpenumero *monetas* aureas aufert, inde nomen accepisse credebatur. — *Velari*, de pennis, ut XIII, 53.

472. *Œnopia*, et *Œnone* ante dicta illa insula. Euripides in Iphigen. Aul. 699, Ζεὺς Αἰακὸν δ' ἔφυσεν Οἰνώνης πρόμον. Ita et Pausanias, Cor. p. 122. Stephanus de Urbe Οἰνώνη, νῆσος μία τῶν Αἰακιδῶν. Hinc et hunc locum quidam emendarunt *Œnonen:* sine causa. Etenim et Pindarus, Isth. VIII, 43, νᾶσον Οἰνοπίαν dixit, et Noster mox *Œnopii muri.* Nomina autem ejusdem loci diversa sic commemorantur et alibi a poetis, ut Æn. I, 108. — *Æginam* etc. Vid. Munkerus ad Hygini fabulam 52.

474. *Æacus.* Æacum Jovis fuisse filium constat: cui tres fuerunt filii, Telamon, Peleus et Phocus. De his vide ad XI, 267. — *Nomine.* Hinc orta Junonis invidia, immissaque pestilentia. *Ed.*

Expetit : occurrunt illi, Telamonque, minorque
Quam Telamon, Peleus, et proles tertia Phocus.
Ipse quoque egreditur, tardus gravitate senili,
Æacus; et quæ sit veniendi causa requirit.
Admonitus patrii luctus suspirat, et illi
Dicta refert rector populorum talia centum :
« Arma juves oro pro gnato sumta; piæque
» Pars sis militiæ : tumulo solatia posco. »
Huic Asopiades, « Petis irrita, dixit, et urbi
» Haud facienda meæ : neque enim conjunctior ulla
» Cecropidis hac est tellus : ea fœdera nobis. »
Tristis abit; « Stabuntque tibi tua fœdera magno, »
Dixit : et utilius bellum putat esse minari,
Quam gerere, atque suas ibi præconsumere vires.
Classis ab Œnopiis etiamnum Lyctia muris
Spectari poterat; quum pleno concita velo
Attica puppis adest, in portusque intrat amicos,

476. *Expetit.* Multi (et Regii nostri), *excipit.* Heinsius varia conjecturat : *percupit, exigit, Rex cupit, plebs avet. Expetit,* cupit. — *Occurrunt* et ii, qui honoris causa obviam eunt venienti. — *Phocum* ignorat Isocrates in Evagora IV. — *Egreditur* in litus. — *Gravitas*, debilitas corporis, quæ tardat incessum.

480. *Admonitus patrii luctus*, paternæ mœstitiæ, quam Minos de filio ab Atheniensibus interfecto conceperat. *Ed.* — De *admonitus*, vide ad IX, 324. — *Rector.* Minos, cujus imperio paruit Creta. — *Centum populorum.* Nota est Creta ἑκατόμπολις ex Homero, Il. B, 649; vid. Strabo, lib. X, p. 735. — *Populi* pro urbibus; incolæ enim urbis *populum* faciunt. — *Pro gnato*, pro ulciscenda filii morte. *Ed.* — *Tumulo* etc. nempe occisos hostes inferias vult filio mittere, XII, 2.

484. *Asopiades*, Asopi ex Ægina nepos. — *Ea*, tam sancta : Cic. Or. II, 40, *quod eam legem tulisti*, tam perniciosam.

487. *Magno stabunt.* Vide ad X, 547. — *Præconsumere*, ante bellum, quod moliebatur, minuere : VIII, 7, *prætentare vires* : Livius, XXI, 29, *antelibare vires.*

490. *Lyctia* a Lycto, urbe Cretæ. — *Velo*; Burmannus e tribus MSS. malit *vento*, quod magis τῷ *concita* conveniat. Frustra : Æn. I, 400 : *Aut portum tenet, aut pleno subit ostia velo*; ibid. V, 281, *velis subit ostia plenis.* Portum intraturi solent quidem vela contrahere, sed vide ad VI, 445. — *In portusque intrat amicos.* Codices nostri Regii sim-

Quæ Cephalum, patriæque simul mandata ferebat.
Æacidæ longo juvenes post tempore visum
Agnovere tamen Cephalum; dextrasque dedere,
Inque patris duxere domum. Spectabilis heros,
Et veteris retinens etiamnum pignora formæ,
Ingreditur; ramumque tenens popularis olivæ,
Et dextra lævaque duos ætate minores
Major habet, Clyton et Buten, Pallante creatos.
Postquam congressu primo sua verba tulerunt

plicius et lenius, *et portus intrat amicos*. Lectio altera nescio quid rude et contortum habet. *Ed.*—*Cephalus*, Deionis aut, ut alii tradunt, Mercurii filius, qui Procrida, Erechthei filiam, in matrimonio habebat. Fuisse Cephalum juvenem apud Æginenses e versu 516, apparet. —*Longo post tempore*. Ita et Virgilius, Eclog. I, 30, *Respexit tamen, et longo post tempore venit.*

496. *Spectabilis*. Forma conspicuus: sic notat Cephalum propter fabulam sequentem inde a versu 661, ubi ob formam rapitur. — *Pignora* exquisitius quam signa, vestigia: VI, 603, *sacrorum pignora demit*. — *Veteris formæ*, pristinæ pulchritudinis. *Ed.* — *Popularis*. Gronovianus primus *candentis* pro quo Heinsius *canentis* malebat.—Regii nostri, *popularis*, quod præstat. *Oliva* popularis, quia nata apud Athenienses, et ideo populo grata; si ad signum pacis spectes, Virgilius, Æn. VIII, *Paciferæque ramum prætendit olivæ*. Ed. — *Buten*. Nonnulli, *Bruten*, unde Meursius, Reg. Attic. II, 6, facit *Bryten*, a quo Brytadarum familia apud Athenienses descendebat, ut a *Bute* Butadarum.—*Pallante*. Heinsius conjecit *Teleonte*. — His conjecturis non est hærendum. *Ed.* — *Pallas*, filius Nelei qui fuit frater Thesei. Vid. Hyginus, fabula 244. Eum et filios res novas molientes postea Theseus interfecit. Pausan. Attic. p. 51 et 70.

501. *Postquam congressu*... *Cecropidæ*. Hos versus aliter dederat cl. *Gierig*: *Postquam congressus primi sua verba tulerunt; Cecropidum Cephalus* etc. et hæc subjicit, « *Congressus* dixit pro congredientibus: » non tamen hanc nostri loci lectionem defenderim, quam Heinsio debemus. Vulgo *Congressi primi* » *Cecropidæ*. Multi veteres, *congressu primo*; nonnulli bonæ notæ, » *congressus primi*. Hinc Heinsius » etiam *Cecropidæ* in *Cecropidum* » mutavit, quum Cecropidarum esse » deberet. » Obscuram judicavimus quam dedit *Gierig*, et quamvis non una eadem in nostris sit lectio, utraque tamen recipi potest; Codex B, *Postquam congressi primum sua verba tulerunt Cecropidæ*; Codicis A lectionem prætulimus, quæ jam antea, ut testatur Gierig, fuerat data: et hanc ita interpretemur: ubi congressi fuerunt Cecropidæ, et verba gratulantia tulerunt, Cephalus peragit mandata de auxilio petendo. *Ed.* — *Primo congressu tulerunt verba*. Cicero, Fin. III, 2: *surrexit; deinde*

Cecropidæ, Cephalus peragit mandata, rogatque
Auxilium; fœdusque refert, et jura parentum;
Imperiumque peti totius Achaidos addit.
Sic ubi mandatam juvit facundia causam;
Æacus, in capulo sceptri nitente sinistra,
« Ne petite auxilium, sed sumite, dixit, Athenæ.
Nec dubie vires, quas hæc habet insula, vestras
Ducite; et omnis eat rerum status iste mearum.
Robora non desunt; superat mihi miles, et hosti:
Gratia Dis; felix, et inexcusabile tempus. »
« Immo ita sit! Cephalus, crescat tua civibus opto
Res, ait: adveniens equidem modo gaudia cepi;

prima illa, quæ in congressu solemus. — De *auxilio* hoc cæteri scriptores silent: Diodorus, IV, 61, narrat, in hoc bello quum fames orta esset, Athenienses ab Æaco petiisse, ut opem sibi a Diis impetraret: quod Isocrates, Evag. IV, de universis Græcis tradit. — *Jura*, necessitudines. Plinius, VII, Ep. 11, 4, *Sunt mihi et cum marito ejus vetera jura.*

506. *Capulo*, parti inferiori sceptri, quæ manu tenebatur, sedentes innitebantur.

508. *Nec dubie... ducite*, non dubitate ducere. Et Burmannus emendari volebat, *Nec dubita... ducere.* Male; tres enim legatos alloquitur, et præcessit *petite, sumite.* — Quidam, pro *ducite*, habent *dicite*, quod defendit Zinzerling. Promuls. 21. — Etiamsi Regii nostri quoque habeant *dicite*, attamen *ducite* verius nobis videtur. *Ed.* — Sequentia *omnis... mearum* molestiam creant. Heinsius conjecturat *comnis*, id est, *communis rerum status;* Burmannus, *et, ut rerum nunc est status ille mearum.* Potest tamen vulgata lectio utcumque explicari. *Status rerum* quum omnino sit regni conditio, potest etiam de copiis militaribus intelligi, et *ire* de exercitu proficiscente recte dicitur: vid. Cornel. Nepos, Ages. III, 5. Neque hoc nos offendere debet, quod omnes suas copias ire vult; is enim sensus bene convenit antecedentibus, *Ne petite... ducite:* et poterat in tanta suorum multitudine novos facile milites conscribere.

510. *Superat... hosti.* Hæc verba vir doctus in Ephem. lit. Jen. anni 1793, n. 280, argute et breviter dicta putat, ut intellig. superat miles *mihi*, ad me defendendum, *et hosti*, et ad hostem impugnandum. Etiam Lenzius *hosti* explicat, adversus hostem. Alii de loco sanando cogitarunt: Heinsius, *Superat sat militis hospes;* Burmannus suadet vel *ut hosti*, vel *in hostem.* Prius minimum aberrat a vulgata scriptura; posterius melius favet sensui. — *Inexcusabile tempus*, conditio regni adeo prospera, ut excusatio de auxilio negando locum non habeat.

512. *Immo ita sit* vim habet con-

Quum tam pulchra mihi, tam par ætate juventus
Obvia processit: multos tamen inde requiro,
Quos quondam vidi vestra prius urbe receptus. »
Æacus ingemuit; tristique ita voce locutus:
« Flebile principium melior fortuna sequuta est.
Hanc utinam possem vobis memorare sine illo!
Ordine nunc repetam: neu longa ambage morer vos:
Ossa, cinisque jacent, memori quos mente requiris.
Et quota pars illi rerum periere mearum!
Dira lues ira populis Junonis iniquæ

firmandi, quod ab altero dictum est. — *Requiro*, sentio abesse.

518. *Sequuta est* revocavi e plurimis MSS. namque Heinsius ex uno Ciofani, Vaticano primo, Gronoviano, Excerptis Langermanni, et ex Græviano, pro diversa lectione *sequetur* invexerat, ut sensus esset: Gemui ego quidem, sed hoc flebile principium in narratione jam instituenda melior fortuna sequetur. Alterum melius.

519. *Memorare sine illo! Ordine* etc. Libri omnes, *memorare! sine ullo Ordine* etc. Sed ego Schepperi conjecturam recipere non dubitavi. Cur enim *sine ullo ordine* rem narrare voluisset? et cur optet, ut fortunam narrare possit, quam et poterat narrare, et revera ordine memoravit? Et vidi conjecturam eamdem tam viro docto in Biblioth. Tigur. p. 75, quam Lenzio esse probatam. Ac hic quidem hæc, cum sqq. *neu longa*, etc. conjungit.—Regius noster A habet *sine illo*; id est, sine prooemio. *Ed.* — *Ordine repetere, referre*, formulæ sunt solemnes de iis, qui rem diligenter per partes narrant. — *Longa ambage morer vos;* superflua oratione: teste Heinsio tres MSS. habent *morer vos*; at Florentinus S. Marci, primus Vaticanus, primus Mediceus et duodecim alii, *moreris*, quod habet etiam, a prima manu, noster Codex B, et quod, ut suavius, prætulerim. *Ed.* — *Ossa cinisque.* Vide ad VIII, 496.

522. *Et quota pars illi.* Codex Regius B, *illic.*—*Illi*, quos tu quondam vidisti, fuere minima pars eorum, qui perierunt. *Quotus* adhibetur et ad augendam et ad minuendam rem. —*Rerum mearum*, subditorum meorum. *Res*, ut πρᾶγμα et χρῆμα, de hominibus. Vide Gronovii Obs. IV, p. 706. Infra, vers. 583, *pars meorum*.

523. *Dira lues ira* etc. Notabilis pestilentiæ descriptio, in qua Noster sequutus est Lucretium, VI, 1136; Virgil. Georg. III, 474 sqq. Confer. Seneca, Œdip. 35 sqq. *Dira* dicitur a Diis iratis immissa et præter modum magna. Sic *dira grando*, Horatius I, Od. II, 1. — *Populis*. Vide ad versum 481. — *Ira populis*. Codices nostri, *populis ira*, quod sensui melius convenit; sed omnes MSS. alii et editiones habent datam lectionem. *Ed.*—*Iniquæ*, iratæ; vid. Heinsius, ad Sil. III, 2. — *Incidere* proprie de morbo, calamitate, malo

Incidit, exosæ dictas a pellice terras.
Dum visum mortale malum, tantæque latebat
Causa nocens cladis; pugnatum est arte medendi.
Exitium superabat opem, quæ victa jacebat.
Principio cælum spissa caligine terras
Pressit, et ignavos inclusit nubibus æstus.
Dumque quater junctis implevit cornibus orbem
Luna, quater plenum tenuata retexuit orbem;
Letiferis calidi spirarunt flatibus Austri.
Constat et in fontes vitium venisse, lacusque,

Apud Thucydidem, II, 47, aliquoties pestis dicitur *ἐμπίπτειν*. — *A pellice.* Ægina ex Jove Æacum peperit: VI, 113.

525. *Mortale*, usitatum inter mortales, adeoque naturale. Sic *humanum malum*, *humanæ res*, *humani sensus*. Virgilius, Æneid. XII, 797, *vulnus mortale*, a mortali illatum. Ibi quoque, ut nunc, divinitus immisso opponitur; sed Schirachius hoc loco interpretatur mortiferum contra linguæ usum. — *Pugnatum est* felix verbum: Cicero, de Sen. *pugnandum est contra senectutem, tanquam morbum.* — *Exitium... jacebat;* Lucret. 1177, *mussabat tacito medicina timore.*

527. *Quæ victa jacebat.* Heinsius valde metuebat, ne hoc hemistichium sit ab aliena manu, quæ versum a Nasone mutilum relictum supplere voluerit: rescribendum certe esse, *spes victa jacebat*. *Quæ victa jacebat* otiosum quidem est post antecedentia; neque tamen ab aliena manu additum cùm Heinsio putem. Passim noster sic luxuriat. — Nostri codices habent *opes*, *victaque jacebant:* non ingrata mihi videtur Heinsii emendatio; vulgata tamen Ovidiana dici potest. *Ed.*

528. *Cælum spissa caligine* etc. Æstu nimio pestem in aere gigni putabant Veteres. *Pressit* bene convenit τῷ *spissa*. Lucret. 1117; Seneca, Œd. 47, *gravis et ater incubat terris vapor.* — *Ignavos*, qui reddunt ignavos et languidos: confer versum 547, et Lucretium, VI, 1154. Æstus et languor sævissima hujus morbi symptomata erant.

530. *Junctis... cornibus... Luna;* Codices Regii nostri, *plenis cornibus*, ut supra, versu 180, *plenissima fulsit Luna*, et apud Virgil. Æn. III, 152, *se Plena per insertas fundebat Luna fenestras.* Ed. — Luna *tenuatur* et *retexitur*, quum decrescit. *Tenuari* omnino minui. Vid. Bruckhusius, ad Propertium, III, 1, 5. In verbo *retexere* non debebat Schirachius hærere. Sæpe, etiam apud Ciceronem est dissolvere. Vide Gronovii Obs. IV, p. 706; Claudian. XXVIII, 133, *retexere iter*, relegere.

533. *In fontes vitium venisse, lacusque.* Lucretius, VI, 1123: *Hæc igitur... pestilitas Aut in aquas cadit, aut fruges persidit in ipsas;* conferatur Virgilius, Georg. III, 480. — *Vitium;* aeris corruptionem. — *Serpentum;* aqua corrumpitur partim

Milliaque incultos serpentum multa per agros
Errasse, atque suis fluvios temerasse venenis.
Strage canum prima, volucrumque, oviumque, boumque,
Inque feris subiti deprensa potentia morbi.
Concidere infelix validos miratur arator
Inter opus tauros, medioque recumbere sulco.
Lanigeris gregibus, balatus dantibus ægros,
Sponte sua lanæque cadunt, et corpora tabent.
Acer equus quondam, magnæque in pulvere famæ,
Degenerat palmas; veterumque oblitus honorum,

vitio aeris, partim venenosis serpentibus. *Ed.* — *Temerasse;* polluisse. Vide ad II, 592. Miscuit autem Ovidius diversa; nempe secundum Hyginum, fabula 52, Juno irata *serpentem in aquam misit, quæ eam veneraret.* Ex qua qui biberat, moriebatur.

536. *Strage canum prima*, etc. Hæc ex Iliados I, sumpta esse videntur; nam Homerus, dicto loco, versu 50, pestem in exercitum Græcorum Apollinis ira immissam describens, ait: *Οὐρῆας μὲν πρῶτον ἐπῴχετο, καὶ κύνας ἀργούς.* Sic et Virgilius, dicto loco: *genus omne neci pecudum dedit, omne ferarum.* — *Oviumque;* olim edebatur *aviumque;* qui error antiquus est; sic enim jam legit Planudes, in cujus versione, *κτηνῶν καὶ ὀρνίθων.* Regii nostri dant *ovium.* — *Deprensa*, animadversa.

538. *Concidere infelix* etc. Virgilius, dicto loco, 515: *Ecce autem duro fumans* (sudore) *sub vomere taurus Concidit, et mixtum spumis vomit ore cruorem, Extremosque ciet gemitus: it tristis arator Mœrentem abjungens fraterna morte juvencum; Atque opere in medio defixa relinquit aratra.* Adde vers. 494-497. — *Concidere*, ut *collabi*, de moriente. — *Inter opus*, inter arandum. *Ed.*

540. *Balatus ægros*, ut, versu 319, *tener balatus.*

542. *Acer equus quondam*, etc. Hos versus Apolline dignos pronunciat Tanaq. Faber. — *Acer*, generosus, ferox. — *In pulvere*, in certaminibus, in quorum descriptionibus pulveris fere fit mentio. Vid. Jani ad Horat. I, Od. 1, 3. — *Palmas*, victoriam; Virgilius, Georg. I, 59, *Eliadum palmas equarum.* — *Degenerat palmas*, indignum se præbet victoriis, deteriorem. Sed ego cum Schirachio non dubito defendere vulgatam lectionem ab Heinsio pulsam, *degenerat, palmæ veterumque oblitus honorum.* Quamquam enim *degenerare*, active interdum dicatur, ut docet Heinsius, ad Pont. III, 1, 45, tamen *palmæ* et *honores* melius sic junguntur. Possis et cum nonnullis legere *degener ad palmas*, namque *ad* eleganter pro quoad. Hinc facile fieri potuit *degenerat;* quo facto alii et *palmas* mutarunt. — Codex noster A, *Degenerat, palmæ veterumque* etc.; Codex B, *Degener ad palmas:* lectio codicis A, quæ est vulgata, et simpli-

Ad præsepe gemit, leto moriturus inerti.
Non aper irasci meminit; nec fidere cursu
Cerva; nec armentis incurrere fortibus ursi:
Omnia languor habet; silvisque, agrisque, viisque
Corpora fœda jacent: vitiantur odoribus auræ.
Mira loquor: non illa canes, avidæque volucres,
Non cani tetigere lupi: dilapsa liquescunt,
Adflatuque nocent, et agunt contagia late.
Pervenit ad miseros damno graviore colonos
Pestis, et in magnæ dominatur mœnibus urbis.

cior, nobis genuina videtur; nescio enim an facile recipi debeat, quam præferret cl. *Gierig*, lectio Codicis B. *Ed.*—*Leto moriturus*; vulgo *morbo moriturus*, pro quo Burmannus, e vetustioribus *leto moriturus* dedit, ut vitaretur κακοφωνία. Idem monet posse et *tabo* legi; Heinsius conjicit *languore obiturus.* — *Leto inerti*; ignavo, sine sanguine, ut est VIII, 518, inglorius, non in certamine aut bello. Sensum Græcorum tribuit equo. *Ignava mors* sic apud Silium, IX, 512: Virgilius, vers. 498: *Labitur infelix, studiorum atque immemor herbæ Victor equus, fontesque avertitur, et pede terram Crebra ferit: demissæ aures*, etc.

545. *Non aper irasci* etc. Confer. Virgilius, Georg. III, 537. *Irasci.* Seneca, de Ira, I, 3, ubi hos versus laudat, addit: *Irasci dicit, incitari, impingi. Irasci quidem* (feræ) *non magis sciunt, quam ignoscere.*— *Fidere* aliqua re, ope ejus salutem quærere. Sed hæc de apro, cerva, ursis rectius abessent. Modum servare Ovidius nescit. — Quis nostrorum probaverit Germanicam istam gravitatem, qua *Gierig* hoc loco Ovidium sui impotentem dixerit? Radenda ergo et abolenda quoque suavissima illa quæ in sua libri VII, fabula 1, cecinit Noster *La Fontaine*, felicissimus naturæ æmulus. *Ed.* — *Languor;* morbus. Lucretius, VI, 1217, *Languebant pleraque morbo.*— *Fœda*, putrescentia.

549. *Non illa canes*, etc. Lucret. 1213: *Multaque humi quum inhumata jacerent corpora supra, Corporibus tamen alituum genus atque ferarum Aut procul absiliebat, ut acrem exiret odorem, Aut, ubi gustarat, languebat morte propinqua.* — *Cani lupi;* unus Mediceus, *avidi lupi*, unde Heinsius faciebat *rari*. Regii nostri, *cani.* — *Dilapsa.* Virgilius, Georg. III, 557: *turpi dilapsa cadavera tabo.* Livius, XLI: « Cadavera intacta a canibus ac vulturibus tabes absumebat. » — *Liquescere*, putredine dissolvi; ergo idem quod, delabi.

552. *Pervenit ad miseros* etc. Lucretius, VI, 1137: *funestos reddidit agros, Vastavitque vias, exhausit civibus urbem.* Tum. 1250: *Præterea jam pastor et armentarius omnis, Et robustus item curvi moderator aratri Languebant.*– *Venire* iis aut ad eos dicuntur mala, morbi, quos invadunt: Art. Amat. II, 323.—*Graviore*, nem-

Viscera torrentur primo; flammæque latentis
Indicium rubor est, et ductus anhelitus ægre:
Aspera lingua tumet; tepidisque arentia ventis
Ora patent; auræque graves captantur hiatu:
Non stratum, non ulla pati velamina possunt;
Dura sed in terra ponunt præcordia: nec fit
Corpus humo gelidum, sed humus de corpore fervet.
Nec moderator adest; inque ipsos sæva medentes
Erumpit clades, obsuntque auctoribus artes.
Quo propior quisque est, servitque fidelius ægro;
In partem leti citius venit: utque salutis
Spes abiit, finemque vident in funere morbi,
Indulgent animis: et nulla, quid utile, cura est;

pe quam ferarum. — *Magna* commune epitheton urbium capitalium.

554. *Viscera torrentur* etc. Lucretius, VI, 1166: *Intima pars homini vero flagravit ad ossa: Flagravit stomacho flamma, ut fornacibus intus*; et 1164: *omne rubere Corpus, ut est, per membra sacer quum diditur ignis.* —*Flammæque latentis*; quidam, *flammisque fatiscunt*, quod probat Ciofanus. — Et hanc lectionem quam nostri quoque Codices Regii habent, solam sinceram puto. *Ed.* — *Ægre*; plurimi, *igne* aut *igni*: Barth. ad Silium, Thebaid. IV, 756, legit *et durus anhelitus*; *igni Aspera.* Regii nostri habent *igni*.

556. *Aspera*, inflammatione. Virgilius, Georg. IV, 508: *obsessas fauces premit aspera lingua.* Lucretius, VI, 1147: *Atque animi interpres manabat lingua cruore, Debilitata malis, motu gravis, aspera tactu.* — *Trepidis venis*, quod Burmannus e priore Hamburgensi invexerat, valde displicet. Id rectius, VI, 389, de eo, cui cutis detrahitur, quam hoc loco, de sitiente. Revocavi ergo ex plurimis MSS. *tepidis ventis*. Nonnulli, vel *trepidis ventis*, vel *tepidis venis*, inde lectio illa composita. — *Ora patent*: Lucretius, 1173, *ipso venientes ore patente.* — *Graves*, pestilentiales. Heinsius malit *gravi... hiatu.* — *Dura* Burmannus interpretatur, tosta et arida. Sed Schepperus corrigit *nuda*. Dicitur forte *dura*, quia æstus contraxerat cutim, atque sic reddiderat duram, VIII, 803. Lucretius, 1192, *frigida pellis duraque.* Melius *dura terra* hic commemorata esset.

561. *Moderator*, medicus imperator. Seneca, de benefic. VI, 16. *Ed.* — Virgil. d. l. 549; *Quæsitæque nocent artes: cessere magistri, Phillyrides Chiron*, etc. — *Auctor*, qui profitetur artem.

563. *Quo propior quisque* etc. Lucretius, 1241: *Qui fuerant autem præsto, contagibus ibant.*

566. *Nulla, quid utile, cura est.* Lucretius, 1168: *Nil adeo posset cuiquam leve tenueque membris Vertere in utilitatem: ad ventum et frigora*

Utile enim nihil est : passim, positoque pudore
Fontibus, et fluviis, puteisque capacibus hærent;
Nec prius est exstincta sitis, quam vita, bibendo :
Inde graves multi nequeunt consurgere ; et ipsis
Immoriuntur aquis : aliquis tamen haurit et illas ;
Tantaque sunt miseris invisi tædia lecti,
Prosiliunt : aut, si prohibent consistere vires,
Corpora devolvunt in humum, fugiuntque penates
Quisque suos : sua cuique domus funesta videtur;
Et quia causa latet, locus est in crimine : notis
Semanimes errare viis, dum stare valebant,
Adspiceres ; flentes alios, terræque jacentes ;
Lassaque versantes supremo lumina motu :
Membraque pendentis tendunt ad sidera cæli,

semper In fluvios partem gelidos ardentia morbo Membra dabant, nudum jacientes corpus in undas.—Passim; sine ordine. — *Hærent;* nolunt inde avelli ; *hærere* etiam cum ablativo ; vide Burmannum, ad IV, 27. Quoniam *posito pudore* et *indulgent animis* præcessit, Burmannus mirum sane sensum deprehendit in verbo *hærent;* explicat enim de amplexibus, ipsoque etiam coitu, cui miseri indulserint ad extremum. Corpora tam misera, tantis cruciatibus vexata et defatigata, fuerint proclivia in Venerem ? Nempe *posito pudore* eo pertinet, quod nuda corpora projiciebant in aquas, ut æstum sedarent; et sic indulgebant animis.

569. *Nec prius est extincta sitis,* etc. Lucretius, VI, 1174 : *Insedabiliter sitis arida corpora mersans Æquabat multum parvis humoribus imbrem.*

570. *Graves multi;* multi e vetustioribus, *graves morbo.* Heinsius hunc et sequentem versum suspectos habet ; immo spernebat versum 576. — Hoc judicium Heinsii nimis severum videtur. Regii nostri habent *graves multi.* Ed. — *Immoriuntur aquis;* etsi plures viderent immori noxiis aquis, tamen alii non deterriti easdem jam cadaveribus infectas bibere non reformidabant. Burm. Confer Lucret. 1262. — Male Burmannus cum Juniano dedit *alius;* etenim *aliquis* sæpe pro, alius aliquis. Vid. Ernesti ad Taciti An. I, 4.

576. *In crimine, in noxa, in infamia esse* bonæ locutiones. Vide Burmannum. — *Notis,* quod Heinsius de suo dedit, non male se habet. Vide ad I, 370. Forte tamen antiquior lectio præstat *in crimine solus.* Alii, *notus, totus,* etc. — *Terræ,* in terra, V, 122.

579. *Lassaque versantes* etc. Lucret. 1178 : *patentia quum totas ardentia noctes Versarent oculorum expertia somno.*

580. *Membraque pendentis* etc.

Hic, illic ubi mors deprenderat, exhalantes.
Quid mihi tunc animi fuit? an quod debuit esse,
Ut vitam odissem, et cuperem pars esse meorum?
Quo se cumque acies oculorum flexerat, illic
Vulgus erat stratum; veluti quum putria motis
Poma cadunt ramis; agitataque ilice glandes.
» Templa vides contra, gradibus sublimia longis;
Juppiter illa tenet: quis non altaribus illis
Irrita tura tulit? quoties pro conjuge conjux,
Pro gnato genitor, dum verba precantia dicit,
Non exoratis animam finivit in aris;
Inque manu turis pars inconsumta reperta est!

Hunc versum, quem cum sequenti scutica dignum judicabat Heinsius, defendit Burmannus, qui *pendentis cæli* explicat e versu 528, ubi *cælum spissa caligine terras* premit. Lucretius, 1126: *Aut etiam suspensa manet vis aere in ipso*. Posse tamen, addit Burmannus, et *perdentis* legi. Certe Seneca, Œd. 36, dixit, *cælum nocens*. Sed *pendere* eleganter, ut I, 268, *pendentia nubila*, et nunc nubibus spissis cælum obductum. — *Hic, illic ubi* etc. Heinsius emendabat *Hic, ubi mors animam deprenderat*. Porro *Hic, illic*, quod et ipsum Heinsium offendebat, frequenter dicitur pro, ubique, passim. — *Exhalare* denique non raro absolute ponitur.

582. *Quid mihi tunc animi* etc. Lenzius hunc et sequentem versum transponi vult ante 614. — *Quid animi*, ut I, 358. — *An* adfirmat, ut V, 626. — Regii Codices habent *aut*; non ingrata lectio. *Ed.* — *Pars esse*; idem passum esse.

585. *Putria*. Heinsius ait, se aliquando conjecisse *mitia*, id est, matura, sed post se intellexisse, *putria* se bene habere; putrescentia enim facillime ex arbore defluere. Adde, quod cum putrescentibus pomis bene comparantur fœda illa corpora. Quanquam *putria* etiam esse possunt, quorum petiolus est putris seu resolutus.

587. *Templum* Jovi in monte Panhellenio Æacus dedicaverat. Pausan. II, 30. — De *gradibus*, ad templa, vide ad II, 1. — *Longis*, longam scalam efficientibus. Unus Moreti, *celsis*: *celsi gradus*, Trist. III, 1, 59. Regii nostri, *longis*.

590. *Pro gnato genitor*; Basileensis et Moreti, *Pro gnato genetrix*, quod probat Burmannus, quia matres magis in vota precesque pro filiis ardent. — Pro *dicit* unus Ciofani, *fudit*; Cantabr. et Menardi, *fundit*, quod melius τῷ *irrita* convenire idem putat; *fundere* enim in talibus locis esse, perdere. Etiam versu sequenti, ex altero Regio præstare *animam profudit*, non invenusta repetitione. Regii nostri nihil mutant. — *In aris*, ad aras. — *Exoratæ aræ*, ad quas

Admoti quoties templis, dum vota sacerdos
Concipit, et fundit purum inter cornua vinum,
Haud exspectato ceciderunt vulnere tauri!
Ipse ego sacra Jovi pro me, patriaque, tribusque
Quum facerem natis, mugitus victima diros
Edidit; et subito collapsa sine ictibus ullis
Exiguo tinxit subjectos sanguine cultros.
Fibra quoque ægra notas veri monitusque Deorum
Perdiderat: tristes penetrant ad viscera morbi.
Ante sacros vidi projecta cadavera postes:
Ante ipsas, quo mors foret invidiosior, aras
Pars animam laqueo claudunt, mortisque timorem

exoratæ a Diis preces. — *Anima*, vita, quod unus MS. e glossa habet.

593. *Admoti quoties templis*, etc. Virgilius, Georg. III, 486: *Sæpe in honore Deum medio stans hostia ad aram, Lanea dum nivea circumdatur infula vitta, Inter cunctantes cecidit moribunda ministros. Aut si quam ferro mactaverat ante sacerdos, Inde neque impositis ardent altaria fibris; Nec responsa potest consultus reddere vates: Ac vix suppositi tinguntur sanguine cultri, Summaque jejuna sanie infuscatur arena.* — *Vota concipit*, formulam precum recitat, conceptis verbis precatur: Tacitus, Hist. IV, 31, *jurisjurandi verba concipere*, pronunciare formulam jurisjurandi. — *Purum* commune rerum sacrarum epitheton. Sic II, 713, *pura vasa*, ubi vid. not. — *Vulnus*, ictus cultri, consequens pro antecedente.—Mala omnia, si victima repente *cadebat*, *mugitus* edebat, *exiguumque* fundebat *sanguinem*. Largus contra cruor faustum signum. Plinius, Pan. V, 3. — *Subjectos*, in sacris cultri subter jugulum adigi solebant.

600. *Fibra*; fibræ proprie extorum extremitates, deinde omnino exta, hoc est, jecur, cor, pulmones. — *Ægra*, vitiata. — *Notas veri* signa quibus verum cognoscitur. *Ed.* — *Perdiderat*, quod ante Heinsium vulgabatur, et in plurimis MSS. (et in Regiis nostris quoque) exstat, revocavi loco *prodiderat*. Dolet Æacus, quod ne ex ipsis quidem extis consilia Deorum in re tam tristi peti potuerint: morbida enim vis *perdiderat*, corruperat ipsa viscera, ut *verum* inde cognosci haud posset. Lenzius *prodiderat* expl. deseruerat. — *Ante ipsas*, etc. Hoc jam dictum versu 591. Regius igitur post *aras* delet punctum, ut hæc cohæreant cum sequentibus. Non male: ei ergo obsequutus sum.—*Invidiosa*, odiosa, abominabilis. Lucretius, VI, 1270: *Omnia denique sancta Deum delubra replerat Corporibus mors exanimis*; et 1274: *Nec jam religio Divum, nec numina magni Pendebantur: enim præsens dolor exsuperabat.* — *Animam claudunt*, breviter, clausis, constrictis, laqueo faucibus impe-

Morte fugant; ultroque vocant venientia fata.
Corpora missa neci nullis de more feruntur
Funeribus; neque enim capiebant funera portæ :
Aut inhumata premunt terras; aut dantur in altos
Indotata rogos : et jam reverentia nulla est;
Deque rogis pugnant; alienisque ignibus ardent.
Qui lacryment, desunt; indefletæque vagantur
Natarum matrumque animæ, juvenumque senumque :
Nec locus in tumulos, nec sufficit arbor in ignes.
» Attonitus tanto miserarum turbine rerum,
« Jupiter o, dixi, si te non falsa loquuntur

diunt, sive, intercludunt animam. Plenius, in Ibi, 552, *animæ laqueo sit via clausa tuæ.* Et *claudere* omnino impedire, ut VI, 572. — *Mortisque*, etc. Argute : ne diu timore mortis tam odiosæ crucientur, repente sibi aliam consciscunt mortem. Plinius, Ep. VI, xx, 14, de incendio Vesuvii : *Erant, qui metu mortis mortem precarentur.* Mirifice hoc acumen Schirachio placuit, qui summa sic efficacia morbi cruciatus pictos esse monet. — Præter illud Plinii exemplum, quod attulit cl. *Gierig*, duo cætera petemus, prius ab Martiali, II, Epigr. 80 : *Hic, rogo, non furor est, ne moriare, mori?* alterum a Floro, II, 12 : *cujus tanta trepidatio fuit, ut pecuniam omnem in mare jusserit mergi, ne periret; classem cremari, ne incenderetur.* Ed. — *Vocare* quis dicitur ea, quæ accelerat. Huic bene convenit *venientia*, quod Burmannus illustrat : Persius, III, 64, *Venienti occurrere morbo.*

607. *Funeribus*, exsequiis, pompis funebribus. Has non *cepissent* portæ; hæ non potuissent omnes per portas exire. *Ferri* et *efferri* verba pr. in hac re. Lucretius, dicto loco, 1276 : *Nec mos ille sepulturæ remanebat in urbe, Ut prius hic populus semper consuerat humari. Perturbatus enim totus trepidabat, et unus Quisque suum pro re consortem mæstus humabat.* — *Altos* ornat. — *Indotata*, sine muneribus, quæ injici in rogos ab amicis solebant, ut recte cepit Regius.

610. *Deque rogis pugnant;* etc. Lucretius, ibid. 1280 : *Multaque vis subita et paupertas horrida suasit. Namque suos consanguineos aliena rogorum Insuper instructa ingenti clamore locabant, Subdebantque faces, multo cum sanguine sæpe Rixantes potius, quam corpora desererentur.* Umbræ justis defraudatæ non poterant Styga transire, sed huc illucve *vagabantur*, errabant. — *Nec locus* etc. Nimis auxit rem.

615. *Si* solemne in precibus. — *Sub amplexus ire*, concumbere. Valde autem hic variant lectiones MSS. et emendationes interpretum. Schirachius putat, Ovidium ipsum plures juxta se posuisse locutiones, e quibus postea eligeret optimam. Maxime placet quod Marian. Accurs. e

» Dicta sub amplexus Æginæ Asopidos isse ;
» Nec te, magne pater, nostri pudet esse parentem ;
» Aut mihi redde meos, aut me quoque conde sepulcro. »
Ille notam fulgore dedit, tonitruque secundo.
« Accipio, sintque ista precor felicia mentis
» Signa tuæ, dixi : quod das mihi, pigneror, omen. »
  » Forte fuit juxta patulis rarissima ramis,
Sacra Jovi, quercus de semine Dodonæo.
Hic nos frugilegas adspeximus agmine longo
Grande onus exiguo formicas ore gerentes,

Codice Vaticano, profert, *isse sub amplexus Æginæ Asopides ignem*. Cf. VI, 113, ubi Jupiter *Asopida ludit igneus*, seu, in ignem conversus. *In amplexus ire* est XI, 228. — *Nota*, signum. — *Fulgore*, fulgoris splendore. *Ed.* — *Tonitruque secundo* ; quum quidam habeant *tonitrumque secundum*, Heinsius etiam *fulgore* mutat in *fulgur*, ut sit oppositio. Duo, *tonitrusque secundos*, quos Burmannus capit vel de faustis et faventibus, vel proprie de repetitis : non enim suffecisse unum augurium, nisi confirmaretur ex simili. — Regii nostri habent *tonitruque secundo*, et nescio an quis recte receperit lectiones quas protulit cl. *Gierig* ex Heinsio et Burmanno ; dicebatur quidem *tonitruum* ; sed *tonitrum* et *tonitrus* in plurali numero plusquam suspecta vocabula opinor. *Ed.* — *Secundum* ; quod audiebatur e sinistra sereni cæli parte. Tali tonitru Jupiter significabat, se esse exoratum : confer. Homerus, Odyss. Υ, 102 ; Virgilius, Æneid. II, 692, ibique Servius. — *Accipio* ; vox eorum qui se indicabant bono omine oblato lætari. — *Pigneror*, pro pignore benevolentiæ tuæ habeo. — Regius A hunc versum ita habet : *quæ das mihi pignora, numen*. Codex B, *quod das mihi pignoris omen*. Vulgata lectio vera videtur ; sic apud Ciceronem, Philipp. XIV, 12 : *Mars ipse in acie fortissimum quemque pignerari solet*. Vide Nonium, in voc. *pignerari* ; et Aul. Gellium, Noct. Attic. XVIII, 12. *Ed.*.

622. *Rarissima ... Dodonæo*. Quercus *Dodonææ* erant celeberrimæ, sed in insula Ægina *rarissimæ*. Sic Regius et Burmann. Arborem enim *patulis ramis* minime dici posse putant *raram*. Monet porro Burmannus posse et *clarissima* legi. Heinsius suaserat, *latissima*. E vers. 636, colligas, poetam quercum plurimis ramis indicare voluisse. Atque plura occurrunt loca, ubi densitatis notionem exspectasses, et tamen *rarus* usurpatum est, ut Virgilio, Ecl. V, 7 ; VII, 46 ; Cornelio Nep. I, v, 3. Lenzius hoc loco *rarissimam* interpretatur, cujus rami se non premunt, inter quos magna potius intervalla, adeoque quercus altissima.

624. *Hic nos frugilegas* etc. Locus suavis, quo res tenuis decore ornata et natura formicarum fideliter expressa. — *Grande exiguo*. Hora-

Rugosoque suum servantes cortice callem.
Dum numerum miror; « Totidem, pater optime, dixi,
» Tu mihi da cives, et inania mœnia supple. »
Intremuit, ramisque sonum sine flamine motis
Alta dedit quercus : pavido mihi membra timore
Horruerant, stabantque comæ : tamen oscula terræ,
Roboribusque dedi : nec me sperare fatebar;
Sperabam tamen, atque animo mea vota fovebam.
Nox subit, et curis exercita corpora somnus
Occupat : ante oculos eadem mihi quercus adesse,
Et ramos totidem; totidemque animalia ramis
Ferre suis visa est; pariterque tremiscere motu;
Graniferumque agmen subjectis spargere in arvis :
Crescere quod subito, et majus majusque videri,
Ac se tollere humo; rectoque adsistere trunco;
Et maciem numerumque pedum, nigrumque colorem
Ponere; et humanam membris inducere formam.

tius, I, Sat. 1, 33, *Parvula magni formica laboris.* — *Rugosus cortex*, non formicarum, ut Schirachius putabat, sed quercus; *Sectus cortex*, IX, 658. — *Servant*, omnes terunt eumdem callem. Plinius, Hist. Nat. XI, 36 : *Silices itinere* formicarum *attritos videmus, et in opere semitam factam, ne quis dubitet, qualibet in re, quid possit quantulacumque assiduitas.* — *Inania mœnia*; hominibus vacua. *Ed.* — *Supple* vulgatum male Heinsius auctoritate septem MSS. abrogaverat, qui *reple* habent; nam *suppleri* dicuntur quæ exhausta sunt. — *Intremuit*; firmando omini; exauditis precibus. *Ed.*

630. *Pavido mihi* etc. Sensus eorum, quibus signum præsentiæ divinæ datum. — *Oscula* figebantur non *terræ* modo peregrinæ, quam quis sospes attingebat, sed et locis, ubi lætum signum apparuerat. — *Roboribus*, robori, quercui. — *Nec me* etc. ex naturæ humanæ veritate.

634. *Exercita*, defatigata : confer VIII, 83, ubi, *curis fessa diurnis Pectora somnus habet.* — *Graniferum agmen*; formicas : de iis Virgilius, Æneid. IV, 404, *It nigrum campis agmen, prædamque per herbas Convectant calle angusto.* Ed.

639. *Crescere quod subito*; quidam *hinc subito* aut *de subito* : Heinsius malit *dehinc subito.* — Regius A habet *de subito*; Codex B nihil mutat. — *Recto trunco*, quia homini *recta*, sive, erecta forma. Secundum Servium, ad Æn. II, 7, *Æacus quum in arbore formicas vidisset, optavit, tot sibi socios evenire, et statim formicæ in homines versæ sunt.*

Somnus abit : damno vigilans mea visa ; querorque
In Superis opis esse nihil : at in ædibus ingens
Murmur erat ; vocesque hominum exaudire videbar,
Jam mihi desuetas : dum suspicor has quoque somni ;
Ecce venit Telamon properus ; foribusque reclusis,
« Speque fideque, pater, dixit, majora videbis :
» Egredere. » Egredior ; qualesque in imagine somni
Visus eram vidisse viros ; ex ordine tales
Adspicio, agnoscoque : adeunt ; regemque salutant.
Vota Jovi solvo, populisque recentibus urbem
Partior, et vacuos priscis cultoribus agros ;
Myrmidonasque voco, nec origine nomina fraudo.
Corpora vidisti : mores, quos ante gerebant,
Nunc quoque habent ; parcum genus est patiensque laborum,
Quæsitique tenax, et qui quæsita reservent.
Hi te ad bella, pares annis animisque, sequentur ;
Quum primum, qui te feliciter attulit, Eurus,
Eurus enim attulerat, fuerit mutatus in Austros. »

643. *Damno*, contemno. — *Desuetas*, nempe multorum hominum voces et fremitus audire desueverat. — *Dum suspicor has quoque somni ; Ecce venit* etc. Regii nostri Codices, *dum suspicor has quoque somni Esse ; venit* etc. Non mala certe lectio. *Ed.*

649. *In imagine somni.* Burmannus mallet *in imagine noctis*, quia præcessit *somni*. Regii nostri A et B habent *somni*, id est, somnium, ut VIII, 824 : infra tamen, IX, 423, *imago noctis* ; et Amor. III, 5, *nocturna imago*.

654. *Myrmidonas.* Vide ad vers. 453. Strabo, notante Regio, eos inde hoc nomen accepisse vult, quod formicarum more terram in petras apportaverint, ut agri colendi materiam haberent. — *Fraudatur nomen origine*, quum rei imponitur nomen, quod non declarat originem, non conveniens origini.

656. *Parcum genus est* ex nostris Regiis recepi ; τὸ *est* errore profecto omiserat *Gierig* : metrum laborabat ; alii habent *parcumque genus*. Ed. — Cum his conferatur Horatius, I, Serm. 1, 33 sqq. — *Quæsiti tenax*, et *qui quæsita reservent* eodem redeunt. — *Quæsita reservent*, scilicet, Myrmidones. Codex Regius A, *quod quæsita reservet* ; Codex B, *quod quæsita reservat* : intellige, *genus*, quæ lectio et vulgata bene se habent. *Ed.*

659. *Eurus* mutatur in lib. VIII, 2.

VIII. Talibus atque aliis longum sermonibus illi
Implevere diem : lucis pars ultima mensæ
Est data ; nox somnis : jubar aureus extulerat sol ;
Flabat adhuc Eurus, rediturаque vela tenebat.
Ad Cephalum Pallante sati, cui grandior ætas,
Ad regem Cephalus, simul et Pallante creati
Conveniunt : sed adhuc regem sopor altus habebat.
Excipit Æacides illos in limine Phocus :
Nam Telamon, fraterque, viros ad bella legebant.
Phocus in interius spatium, pulchrosque recessus
Cecropidas ducit, cum quis simul ipse resedit.
Adspicit Æoliden ignota ex arbore factum

661–865. *Cephalus et Procris.* Cephalus quum ab Aurora impulsus conjugis, ipsum non agnoscentis, pudicitiam et tentasset et labefactasset, illa, pudore suffusa fugit in silvas, inde reversa Cephalo donat canem et jaculum. Canis mutatur in saxum ; jaculo Cephalus imprudens interficit Procrin. Confer. Antoninus Liberalis, cap. 21 ; Apollodorus, II, IV, 7 ; III, XV, 1 ; Hyginus, fabula 189, 241 ; Servius, ad Æneid. VI, 448 ; Pausanias, Attic. p. 91 ; Bœot. p. 746. Narraverat et, ut e Schol. ad Od. Λ, 320, apparet, Pherecydes, quocum Ovidius fere consentit. Exstabat etiam Sophoclis Procris. Noster fabulam decore, diligentissime et suavissime narravit. — *Implevere diem*, consumpserunt : totum diem, quam longus est, in his et similibus sermonibus transegerunt. *Ed.* — *Pars ultima* ; Regii nostri et quidam alii, *pars optima* ; minus bene, quamvis *optima* pars diei in regionibus meridionalibus, ubi ab ortu fere solis fervet æther, sit *ultima*, ab hora nona usque ad decimam, unde hanc partem ultimam mensæ et jocis consecraverant : immo prandia vetustiori ævo omnino ignorabant. *Ed.* — *Tenebat*, retinebat.

666. *Ad regem* ; ad Æacum. — *Sopor habebat* ; habetur sopore, qui sopitus jacet. Eodem modo, versu 800, *amor habebat.*

669. *Viros ad bella legebant.* Regii nostri, *monebant* ; pæne insulse : *legere viros* phrasis propria in hac re ; sic Virgilius, Æneid. VIII, 547, *Qui sese in bella sequantur, Præstantes virtute legit.* Ed.

670. *In interius spatium* : in ædibus erant *primæ, interiores* et *intimæ* partes. In *interiores* et *intimas secedebant*, qui aliquid arcani tractare vellent ; Livius, XL, 8 : *Secessit in partem interiorem cum amicis.* Inde *secessus* aut *recessus*, I, 177. Erant *spatiosiores* : Vitruv. VI, 8 : *Ædificia spatiosiora ad conventus excipiendos.*

672. *Æoliden.* Vide ad VI, 681. — *Ignota* ; quidam, *ignara*, quod et active et passive dici docet ad hunc locum Heinsius. Nostris Re-

Ferre manu jaculum, cujus fuit aurea cuspis.
Pauca prius mediis sermonibus ille loquutus;
« Sum nemorum studiosus, ait, cædisque ferinæ:
» Qua tamen e silva teneas hastile recisum,
» Jamdudum dubito: certe, si fraxinus esset,
» Fulva colore foret: si cornus, nodus inesset:
» Unde sit ignoro; sed non formosius isto
» Viderunt oculi telum jaculabile nostri. »
Excipit Actæis e fratribus alter: et, « usum
» Majorem specie mirabere, dixit, in isto.
» Consequitur, quodcumque petit; Fortunaque missum
» Non regit; et revolat, nullo referente, cruentum. »
Tum vero juvenis Nereius omnia quærit:
Cur sit et unde datum; quis tanti muneris auctor?
Quæ petit, ille refert; sed quæ narrare pudori est,
Qua tulerit mercede, silet; tactusque dolore

giis, *ignota*. — *Jaculum;* videmus hinc jacula esse gestata etiam ab iis qui regem adirent. — *Aurea*, aurata, auro ornata; nam aurea cuspis non valuisset in feras, ut etiam Burmannus monet, qui mallet hoc loco *aenea*. — *Medii sermones*, a rebus in medio positis, vulgaribus petiti. — *Ille loquutus*. Multi, *ante;* Heinsius putat *inde;* Codex Regius A, *ille;* Codex B, *ipse*. — *Qua tamen e silva;* e quo ligno. *Ed.* — *Nodus*. Plinius, Hist. Nat. XVI, 39, *Fulva cornus in venabulis nitet, incisuris nodata propter decorem.* — *Telum jaculabile,* jaculum. Hoc quoque vocabulum originem Ovidio debere videtur, ut *dubitabile*, I, 223. Ab Apollod. ἀκόντιον ἰθυβόλον vocatur.

682. *Usum in isto*, usum ejus. Vide ad X, 651. Marian. Accurs. putat, hoc jaculum fuisse ex aquifolia, de qua Plinius, XXIV, 13: *Baculum* (ipse conj. *jaculum*) *ex ea factum, in quodvis animal emissum, etiamsi citra ciciderit defectu mittentis, ipsum per sese recubitu propius adlabi; tam præcipuam naturam inesse arbori.* Hoc Procridis jaculum (Πρόκριδος ἀκόντια) in proverb. abiit, diciturque de iis, qui, quidquid sibi proponunt, assequuntur.

685. *Nereius*, Phocus, quem Æacus ex Psammathe, Nerei filia, susceperat: Apollonius Rhod. I, 93. — *Qua mercede*, cujus mercedis loco. Hæserunt hic interpretes, quia Cephalus hoc quoque in sequentibus narrare iis videbatur. Verum ille vers. 751 sq. refert quidem, a Procride hoc jaculum sibi datum, sed *qua mercede* silet, aut potius obscure tangit verbis *læsum prius ulta pudorem.* Sed quæritur, quo-

Conjugis amissæ, lacrymis ita fatur obortis :
« Hoc me, nate Dea, quis possit credere? telum
Flere facit, facietque diu, si vivere nobis
Fata diu dederint : hoc me cum conjuge cara
Perdidit : hoc utinam caruissem munere semper !
Procris erat, si forte magis pervenit ad aures
Orithyia tuas, raptæ soror Orithyiæ.
Si faciem, moresque velis conferre duarum,
Dignior ipsa rapi : pater hanc mihi junxit Erechtheus ;
Hanc mihi junxit amor : felix dicebar, eramque ;
Non ita Dis visum est, ac nunc quoque forsitan essem.
Alter agebatur post sacra jugalia mensis ;
Quum me, cornigeris tendentem retia cervis,

modo reliqua profecta sint ab Ovidii manu. MSS. nonnulli, *Quæ patitur pudor ille refert et cætera narrat*, vel *et cætera differt*. Florentinus S. Marci, *cæterum narrare pudori*. Inde Heinsius correxit, *sed quæ narrare pudori est*, quod nos quoque, quia melius non habebamus, servavimus. Burmannus conjicit, *Quæ patitur pudor, ille refert; et cætera narrans Quæ tulerit* etc.—Codices nostri Regii habent *Quæ petit, ille refert; et cætera nota pudori*: spectabilis lectio quæ jam Mycilli et Glareani mentem sollicitam fecerat : cætera nota, ut aiunt, vel *quo pretio receperit*, Cephalus ob pudorem reticet.

694. *Procris erat.... raptæ* etc. Vide et confer cum hoc loco, VI, 681. *Orithyiæ* rapina erat in Græcia res notissima, eademque veluti suo cognomine *rapta* dicebatur. Vide Heinsium. — *Si faciem*, etc. ; non commode modo eam sic laudat, sed et consilio convenienter.—*Dignior ipsa rapi ;* anteponit Cephalus Procrin Orithyiæ, quamvis hæc ob pulchritudinem a Borea rapta fuisse videatur. *Ed.* — *Pater* etc. vult dicere legitimum fuisse matrimonium, cui etiam Dii favere debuerint. — *Erechtheus* recte a plurimis scriptoribus nominatur ; male Hyginus, fabula 189, *Pandiona* memorat. — *Erechtheus* Athenarum fuit rex, unde Athenienses interdum *Erechthidæ* vocabantur. *Ed.*—*Amorem* bene hic memorat, ut in IV, 757 ; sine causa igitur Heinsius *Hymen* reponi voluit. — *Felix* conjuge quasi formula solemnis : confer infra vers. 799.— *Non ita Dis visum*, vox eorum, qui exciderunt bono aliquo.

700. *Sacra jugalia ;* Heinsius conjecturat *pacta jugalia*, id est, sponsalia. Immo ipsas nuptias intelligit, quæ, additis *sacris*, celebrabantur. — Heinsii conjectura nullo Codice confirmata, parvi momenti, ut plures aliæ ejusdem critici, videtur : *sacra jugalia* verbum solemne apud scriptores de matrimonio. *Ed.*

Vertice de summo semper florentis Hymetti
Lutea mane videt pulsis Aurora tenebris,
Invitumque rapit : liceat mihi vera referre
Pace Deæ, quod sit roseo spectabilis ore,
Quod teneat lucis, teneat confinia noctis,
Nectareis quod alatur aquis : ego Procrin amabam;
Pectore Procris erat, Procris mihi semper in ore.
Sacra tori, coitusque novos, thalamosque recentes,
Primaque deserti referebam fœdera lecti.
Mota Dea est; et, « siste tuas, ingrate, querelas :
» Procrin habe, dixit : quod si mea provida mens est,

702. *Florens Hymettus* etiam in Art. Amat. III, 687 sqq., ubi causa hujus epitheti redditur, quia innumeris arborum et herbarum generibus tectus. Ad radicem hujus montis venabatur bene mane, eumque vidit Aurora, ubi partem cæli attigerat, quæ erat super *verticem* montis. — *Lutea*, crocea, etiam XIII, 579; et Virgil. Æn. VII, 26. *Lutum* herbæ genus, gallice, *Gaude*. Hyginus : *Cum matutino tempore in montem exisset, Aurora, Tithoni conjux, eum adamavit petiitque ab eo concubitum : cui Cephalus negavit, quod Procri fidem dederat;* quod postremum Cephalus mox copiose et suaviter persequitur, præfatus, ut fidem suam amplificaret, nonnulla de Auroræ pulchritudine. Apud Apollodorum, III, XIV, 3, alius *Cephalus*, a nostro diversus, Mercurii et Herses filius, *rapitur* ab Aurora.

704. *Liceat mihi* etc. Licet sit Dea et pulcherrima, et potentissima et suavissime vivens, quæ singula alium movissent : ad multitudinem rerum lectorem advertit repetitum *quod*. — *Roseo ... ore;* quoniam sequitur *in ore*, Burmannus malit *auro :* quæ conjectura prorsus inutilis, ne dicam plura; nam quid est *aurum roseum?* Ed. — *Confinia lucis :* confer IV, 399. — *Nectareæ aquæ*, nectar, ut, II, 120, *Ambrosiæ succus*. — Vis est in repetito nomine *Procris*. Sic Virgilius, Georg. IV, 465 sqq. : *Te, dulcis conjux, te solo in litore secum, Te veniente die, te decedente canebat.*

710. *Primaque* etc. Rodius : *von der Treulosigkeit den frisch geknüpften Bund zu brechen*. Potius *fœdera lecti* sunt concubitus. Art. Amat. II, 462, *fœdus concubitus* petere; et III, 593, *rivalem partitaque fœdera lecti;* Heroid. I, 7, *temerati fœdera lecti;* Sabin. I, 131, dies, *qui renovet fœdera lecti;* supra, III, 292, *Veneris fœdus inire*. Mox non apparet, cur *ingratum* dixerit. Heinsius, ex Bononiensi, laudat *ignare*, idque explicat, morum uxoris tuæ ignare. Possis et interpretari, nesciens, quid tibi prosit, aut, tibi instet, ut II, 100 : hoc bene convenit sqq. — *Habe* vox eorum, qui indicant, se nolle rem eripere alteri. Apud Hyginum, minus ambigue Aurora : *Nolo, ut fallas fidem, nisi illa prior*

» Non habuisse voles : » meque illi irata remisit.
Dum redeo, mecumque Deæ memorata retracto,
Esse metus cœpit, ne jura jugalia conjux
Non bene servasset; faciesque ætasque jubebat
Credere adulterium; prohibebant credere mores.
Sed tamen abfueram : sed et hæc erat, unde redibam,
Criminis exemplum; sed cuncta timemus amantes.
Quærere, quo doleam, studeo, donisque pudicam
Sollicitare fidem : favet huic Aurora timori,
Immutatque meam, videor sensisse, figuram.
Palladias ineo, non cognoscendus, Athenas;
Ingrediorque domum : culpa domus ipsa carebat,
Castaque signa dabat, dominoque erat anxia rapto.
Vix aditu per mille dolos ad Erechtida facto,
Ut vidi, obstupui, meditataque pæne reliqui
Tentamenta fide : male me, quin vera faterer,

fefellerit. — *Quod si mea* etc. Junianus, *quæ si* etc. Heinsius malebat *quam si.* Regii nostri, *quod si.* Sed si, inquit, prævideo futura, cupies nunquam habuisse Procrin. *Ed.*

714. *Retracto*, mecum cogito, ut IV, 568. — *Jura*, officia.

718. *Sed..... sed.* Elegans hujus vocis repetitio, et ea vox nunc est crimen inferentis. — *Crimen* in primis de *adulterio.* Aurora adulterii *exemplum*, quia nupta Tithono. — *Cuncta timemus.* Confer vers. 826.

720. *Quo doleam* Heinsius e tribus MSS. recepit; æque recte *quod doleam* vulgo (et nostris Regiis) editur. — *Favet*, adjuvat. Hyginus: *Mutat in hospitis figuram, atque dat munera speciosa, quæ Procridi deferret.*

724. *Culpa carebat*; non enim ibi, ut in Ulyssis domo, proci. — *Anxia*, nempe domestici erant anxii. Quum *raptum* esse ignoraret Procris, Burmannus ex uno præfert *tardo*; quia cessabat, anxia erat : frustra; alioquin et, versus 732, *abrepti* mutandum esset.

726. *Vix aditu* etc. Secundum Antoninum Liberalem, per servum ignotum pretio Procrin sollicitat. Auctore Apollodoro, Procris in adulterio cum Pteleonte deprensa fugit ad Minoa. Melius est, quod Noster apprehendit. — *Vix aditu... facto* dedit Heinsius ex tribus; bene se habet quod dat vulgata (sicut et Regius noster A) *aditus ... factus.* Apud Græcos in interiore ædium parte mulieres sedebant. — *Ut vidi, obstupui*; Heinsius conjecturat *ut vidi, ut stupui.* — *Fide*; Codex Regius A habet *fidei.* — *Male*; vix. — *Quin ut*; Codex B, *quidquid.*

Continui; male, quin, ut oportuit, oscula ferrem.
Tristis erat; sed nulla tamen formosior illa
Esse potest tristi; desiderioque calebat
Conjugis abrepti : tu collige, qualis in illa,
Phoce, decor fuerit, quam sic dolor ipse decebat.
Quid referam, quoties tentamina nostra pudici
Reppulerint mores? quoties, « Ego, dixerit, uni
» Servor, ubicumque est; uni mea gaudia servo? »
Cui non ista fide satis experientia sano
Magna foret? non sum contentus, et in mea pugno
Vulnera, dum census dare me pro nocte paciscor;
Muneraque augendo tandem dubitare coegi.
Exclamo : « Male tectus ego en, male pactus adulter;
» Verus eram conjux; me, perfida, teste teneris. »
Illa nihil : tacito tantummodo victa pudore
Insidiosa malo cum conjuge limina fugit;
Offensaque mei genus omne perosa virorum
Montibus errabat, studiis operata Dianæ.

730. *Nulla tamen formosior.* De *decore* in omni habitu, vide ad IV, 230. — *Calebat* exquisitius, quam aliorum *dolebat*; adfectus eum revolvit ad *decorem* conjugis. — Codex Regius B habet *dolebat*, et in margine, *calebat*. — *Abrepti.* Sic Regii nostri. Olim edebatur *crepti*; quidam, *arrepti*; sed videatur Heins.

736. *Gaudia*, vox venerea : apud Livium, I, 58, Sextus *pestiferum hinc abstulit gaudium.* — *Pugno*, oppugno mulierem in meum ipsius dolorem. — *Census*, pretium, munera. — *Pro nocte* sic capiendum, ut apud Terentium, Hec. II, III, 125, *ejus noctem orare.* — *Dubitare* modeste exprimit fidem Procridis labefactatam.

741. *Male tectus ego* etc. E magna ineptarum lectionum varietate, difficile est aliquid certi eruere. Optimum mihi videtur Burmanni conjecturam sequi, *Male tectus ego, male fictus adulter.* Heinsius : *Exclamo me fassus, Ego en male pactus* (aut *fictus*) *adulter.* — Lectio vulgata sciolum redolet. Codex Regius A, *Male, pectora detego, tectus adulter*; non absurde quidem : sed Codex B, *Male, pectora detego, fictus adulter*; optime certe : et ea, ni fallor, vera est lectio. *Ed.*—*Male*, in meum damnum. — *Tectus*, sive *fictus*, *adulter*; simulatus eram adulter, sed verus conjux. *Ed.* — *Teneris*; deprehensa convinceris. Vide Ernesti Clav. Cic. h. v.

746. *Errabat* in *montibus* more earum, quæ fugiebant viros et amo-

Tum mihi deserto violentior ignis ad ossa
Pervenit : orabam veniam, et peccasse fatebar,
Et potuisse datis simili succumbere culpæ
Me quoque muneribus, si munera tanta darentur.
Hoc mihi confesso læsum prius ulta pudorem,
Redditur, et dulces concorditer exigit annos.
Dat mihi præterea, tanquam se parva dedisset
Dona, canem munus : quem quum sua traderet illi
Cynthia ; « currendo superabit, dixerat, omnes. »
Dat simul et jaculum, manibus quod, cernis, habemus.
  Muneris alterius quæ sit fortuna requiris ?
Accipe : mirandi novitate movebere facti.
Carmina Laiades non intellecta priorum

rem. Secundum alios fugit in Cretam, ubi *Diana*, quum eam cognovisset ab Aurora deceptam, *misericordia tacta dat ei jaculum, quod nemo evitare posset, et canem Lælapem. quem nulla fera effugere possit.* Ita Hyginus; sed apud Antoninum et Apollodorum a Minoe, quod rem cum eo habuerat, jaculum et canem accipit.—*Operari*, quod proprium verbum sacrorum, omnino significat operam dare : Horatius, I, Ep. II, 29, *in cute curanda plus æquo operata juventus.*

751. *Læsum prius ulta pudorem.* Hoc est illud ipsum, quod versu 687 *pudoris causa siluisse* dicitur, et hic verbo tantum tangit. Nempe Procris *juvenili habitu Dianæ voluntate ad Cephalum venit. eumque provocavit : quem in venatione superavit. Cephalus, ut vidit tantam potentiam canis atque jaculi esse, petit ab hospite, non æstimans conjugem suam esse, ut sibi jaculum et canem venderet. Illa negare cœpit. Regni quoque partem pollicetur : illa negat. Sed si utique, ait, perstas id possidere, da mihi id, quod pueri solent dare. Ille amore jaculi et canis incensus promisit se daturum. Qui quum in thalamos venissent, Procris ostendit se feminam esse et conjugem illius : cum qua Cephalus, muneribus acceptis, rediit in gratiam.* Hyginus. — *Exigit*; plurimi, *egimus. Exigit.* agit ; Virgilius, Æn. I, 74 : *Omnes ut tecum annos exigat.* — Venusta sententia est in *tanquam se* etc.

759. *Carmina Laiades* etc. Hanc fabulæ partem narrant etiam Pausanias, Bœot. p. 746 ; Antoninus Liberalis, cap. ult.; Palæphatus, cap. 8 ; Suidas, in Τελμίσια ; Hyginus, P. A. II, 35. — *Laiades*, Œdipus, Laii filius, *carmina*, ænigma Sphingis, quæ ob *ambages*, ænigma obscurum et ambiguum *vates obscura* erat, *solverat*, explicuerat ; quo facto monstrum illud de monte, quem tenebat, se præcipitaverat. *Carmen*, formula quæcumque verborum. Quanquam ænigma, illud Sphinx a Musis edocta credebatur, eratque

Solverat ingeniis; et præcipitata jacebat,
Immemor ambagum, vates obscura, suarum.
Scilicet alma Themis non talia linquit inulta:
Protinus Aoniis immittitur altera Thebis

carmine conceptum, unde χρησμὸς vocatur. Vide Valken. ad Euripid. Phœn. 50. Similiter Æschylus, Eum. 308, μοῦσαν στυγερὰν, *tristem carmen*, vocat.—*Ingenio* opus erat ad ænigma intelligendum. — *Priores*, homines ante Œdipodis adventum. — *Ambages* de sermonibus obscuris et ambiguis. In *immemor ambagum* non est, ut Schirachius putabat, sarcasmus ineptus; sed talia solent de mortuis sine contemtu dici. Recte Sphinx *vates* dicitur, quia *carmina* canebat, eaque *obscura*, non intellecta prioribus. Monstrum illud Thebanis immiserat, secundum alios, Bacchus (Schol. Hesiodi, p. 261); secundum alios, Juno; Apollodorus, III, 5; Schol. Euripidis, ad Phœn. 1748. Forte alii tradiderant, a *Themide* id factum, certe ænigma suppeditatum. Sed dubitatur, an Ovidius hæc scripserit, quæ Heinsius nobis dedit. Nempe *Laiades* jam Jac. Taurellus legit. *Solverat*, Codex antiquior Ciofani, primus Gronovii, primus Ambrosianus, Arundel. et Erford. præferunt: *non talia* habent meliores, et *immittitur* multi; *altera* Florentinus S. Marci et Spirenzi; *Pecorumque* (aut *pecorisque*), *suoque*, complures; *rurigenæ*, castigatiores. Inde Heinsius lectionem suam composuit. Nam antea edebatur: *Carmina Naiades non intellecta priorum Solvunt ingeniis .... suarum, Scilicet alma Themis: nec talia liquit inulta. Protinus Aoniis immissa est bellua Thebis, Cessit et exitio multis: pecorique sibique Ruricolæ* etc. Eam lectionem defendunt Parrhasius, Epist. Quæst. 38, et Schirachius. Intelligunt illi *Naiadas* nymphas Cithæronidas, Apollinis nutrices, quæ priscis temporibus vaticinatæ erant. Pausan. Bœot. III, p. 718. Hæ igitur *solvunt*, explicant, *carmina*, oracula, nempe *Themidis*. Hinc illa non amplius colitur a Thebanis, et imago ejus *præcipitata*, proruta, in templo jacet. Hunc suum contemtum non tulit æquo animo Themis, sed immisit Thebanis belluam, etc. His attingitur fabula, quam ignoramus. In verbis nonnulla offendunt. Non enim apparet, cur poeta tam contemtim de Themide loquutus sit, nec τὸ *scilicet* ex usu Veterum adhibitum. Id melius ponitur, ubi sententiæ proferuntur, III, 135, aut quum quis indignatur irridetve aliquid, II, 471. Aliquid tamen auctoritatis lectioni illi accedit ex Lactantii Argumento, ubi hæc leguntur: *Thebani, Naiadibus, Nymphisque futura prædicentibus, Themidis Deæ obscura dantis responsa, templum everterunt.* Nisi cum Heinsio dicere velis, auctorem illum in mendosos incidisse Codices, et inveteratum esse errorem. — Regii nostri Codices antiquam habent lectionem, quam supra exposuit cl. *Gierig*, nisi quod Codex A, pro *cessit*, habeat *venit*. Saltem emendatio *Laiades*, etsi a recentiore manu data, felix est et nodum *ingeniis* nostris *solvit*. Ed. — *Aoniis*, Bœotiis; Aonia enim pars est Bœotiæ. *Ed.*

Pestis; et exitio multi pecorumque suoque
Rurigenæ pavere feram : vicina juventus
Venimus; et latos indagine cinximus agros.
Illa levi velox superabat retia saltu;
Summaque transibat positarum lina plagarum.
Copula detrahitur canibus, quas illa sequentes
Effugit, et volucri non segnius alite ludit.
Poscor et ipse meum consensu Lælapa magno,
Muneris hoc nomen : jamdudum vincula pugnat
Exuere ipse sibi, colloque morantia tendit.
Vix bene missus erat, nec jam poteramus, ubi esset,

764. *Pestis*, bellua terram vastans, ut *pestis Nemæa*, Heroid. IX, 61. Descriptio sequens lupum indicare videtur; sed ex Antonino et Apollodoro vulpem fuisse scimus. Dicta est Teumesia a Teumeso, monte Bœotiæ. Ea Amphitryonis (non Œdipodis) tempore molesta erat Thebanis. Ei, ne plures raperet, Thebani unum singulis mensibus puerum devorandum apponebant. Antoninus, Appollodorus. Hinc arcessitur Cephalus cum cane suo. — *Rurigenæ* novum vocabulum. — *Vicina juventus*. Vide ad VIII, 300.

767. *Levis saltus*, ut Phædrus I, fabula XII, 8, *Cursus levis*, celer, quasi corpus leve esset. Hyginus, P. A. 35, *vulpes, cui datum dicebatur, ut omnes canes effugere posset.* — Versus *Summaque* etc. redundanter adjectus superiori — In hoc versu Basileensis Codex dat *pictarum*, non improbante Burmanno, quia plagæ variis plumarum coloribus distinctæ fuerint.

769. *Copula detrahitur* etc. Hæc narratio exacta satis est et minutissima quæque ante oculos ponit. Illa autem diligentia opus erat, quum Cephalus vellet et naturam monstri immissi et celeritatem canis sui in luce collocare. Et in rebus, quibus devoti sumus, enarrandis tam copiosi esse solemus. — *Copula*, funiculus, quo ducuntur canes venatici, vinculum, quo ligantur. — *Detrahitur*; primus Palatinus, *distrahitur*, ut copulam ruptam impetu canum significet. — Regii nostri, *detrahitur*, et mox, pro *quas illa*, *quos illa*. — *Et volucri non segnius*; vulgo, *et cætum non segnior*. Sed *volucri* in uno Heinsii, primo Gronoviano, et in Sixii pro diversa lectione : Heinsius mallet, *cætum non secius*, quia iidem illi *segnius*. — Regii nostri habent vulgatam, scilicet *et cætum non segnior alite ludit* : lectio altera recentior, et nostro judicio sat inutilis emendatio. *Ed.* — *Ludit* pro *eludit*, quod VIII, 687 : sic *deludere*, Halieut. 25; *ludificari*, Silius Italicus, VII, 642. — *Lælaps* Græcis proprie est turbo. — A velocitate et impetu nomen hoc inditum fuit cani. *Ed.*

773. *Exuere*; quidam *excutere*. — *Pugnat exuere*; conatur detrahere, *vincula*, lorum quo tenebatur, vel ipsam copulam. *Ed.*

Scire : pedum calidus vestigia pulvis habebat;
Ipse oculis ereptus erat : non ocior illo
Hasta, nec excussæ contorto verbere glandes,
Nec Gortyniaco calamus levis exit ab arcu.
Collis apex medii subjectis imminet arvis :
Tollor eo, capioque novi spectacula cursus :
Quo modo deprendi, modo se subducere ab ipso
Vulnere visa fera est : nec limite callida recto,
In spatiumve fugit; sed decipit ora sequentis,
Et redit in gyrum, ne sit suus impetus hosti.
Imminet hic, sequiturque parem : similisque tenenti
Non tenet, et vacuos exercet in aera morsus.
Ad jaculi vertebar opem : quod dextera librat
Dum mea, dum digitos amentis indere tento,
Lumina deflexi, revocataque rursus eodem
Rettuleram; medio, mirum! duo marmora campo
Adspicio : fugere hoc, illud latrare putares.

775. *Calidus*, in quo calida adhuc, recentia, vestigia pedum. — *Glandes* plumbeæ. Cretenses, quorum urbs *Gortyne*, nobilissimi erant jaculatores, præstantissimosque faciebant arcus et sagittas. Confer, II, 727; XIV, 825. — *Verber*, lorum fundæ. — *Exit*, avolat.

780. *Tolluntur* aves in aera, hinc et qui adscendunt in montem. — *Capio spectacula*, specto, ut III, 246. — *Novi*, inauditi. Sequitur locus non minus ingeniose scriptus, quam I, 533 sqq. quem conferas. — *Decipit* exquisite, effugit. — *Ne sit suus* etc., ne uti possit impetu, quo solet in prædam ferri.

785. *Parem*, nempe cursu. Verba *imminet... tenet* condonabimus ingenio Ovidii, quod nimis immoratur ejusmodi rebus. Sed bene *vacuus morsus* (olim, et in Regiis nostris minus bene *vanos*), dum vulpes se subducit morsibus, ut canis nil nisi aera mordeat. Exempla similia habet Heins. *Morsus exercere* exquisitius, quam mordere. Paulo aliter, VIII, 826, *Exercet cibo delusum guttur inani*. — *Amentum*, loramentum, quod addebatur jaculo emittendo, manuque retinebatur illo emisso : XII, 321, *inserere amento digitos*. — *Indere* pro *addere* e pervetusto Codice primus notavit et approbavit Mariangelus Accursius. Habent et plures alii MSS. unde prætulit Burmannus quum Heinsii alterum non sperneret. Regii nostri, *addere*.

790. *Revocata rettuleram* e copia poetica, quum alterutrum satis fuisset. — Post *rettuleram*, nostris Codicibus inseritur *et*, quæ particula

Scilicet invictos ambo certamine cursus
Esse Deus voluit; si quis Deus adfuit illis. »
Hactenus; et tacuit. « Jaculo quod crimen in ipso? »
Phocus ait : jaculi sic crimina reddidit ille :
« Gaudia principium nostri sunt, Phoce, doloris.
Illa prius referam : juvat o! meminisse beati
Temporis, Æacida, quo primos rite per annos
Conjuge eram felix! felix erat illa marito!
Mutua cura duos, et amor socialis habebat.
Nec Jovis illa meo thalamos præferret amori :
Nec me quæ caperet, non si Venus ipsa veniret,
Ulla erat : æquales urebant pectora flammæ.
Sole fere radiis feriente cacumina primis
Venatum in silvas juveniliter ire solebam :
Nec mecum famulos, nec equos, nec naribus acres
Ire canes, nec lina sequi nodosa sinebam :
Tutus eram jaculo : sed quum satiata ferinæ

vim addit narrationi, idem sonat atque *ecce*. Ed. — *Duo marmora*, duo marmorea signa. *Ed.*

792. *Invictos ambo*; Regii nostri, *ambos*.—Hyginus : *Jupiter nescius, quid faceret, ut Ister ait, utrosque in lapides convertit*. Nihil definit Pausanias, p. 746.

794. *Quod crimen*; respice ad vers. 690, sqq. — *In ipso*; Regius A, *in illo*; Regius B, *in ipso est*.

796. *Gaudia principium doloris*; ita Diis placitum ut voluptati mœror comes consequatur. Sic Plautus in Amphytrione, et supra versu 454 : *Sollicitique aliquid lætis intervenit*. Ed. — Tertia inde pars fabulæ, in qua nota adfectus animi. Heinsius, e Cantabr. Noric. et duobus aliis, *sint* invenerat. Id probandum esset, si non *doloris*, sed *narrationis* sequeretur. Ad ordinem narrationis potius *illa prius referam* pertinent. Itaque *sunt* revocavi. — *Rite*, ut decet. — *Felix*. Vide ad versum 698.

800. *Cura* et de amore conjugum consanguineorumque, et de studio placendi dicitur. — *Duos*, ambos.— *Socialis*, conjugalis. Conjuges *socii tori*. Inde et *socius* atque *socialis amor*. — De *habebat*, vide ad 667. — *Æquales*, æquæ. Confer IV, 62.

804. *Sole fere* etc. Conf. Art. Amat. III, 695–746, ubi eadem res narrata. — *Feriente*. Vide ad III, 181. —*Juveniliter*, studio juvenili. — *Naribus acres*, sagaces; III, 212, *naribus utilis*.—*Tutus*, omnino instructus; quo sensu alibi et *lætus*.—*Satiata cædis* græca syntaxis. — *Halabat*, spirabat. Hoc est ab Heinsio datum; nam plurimi MSS. præferunt *exha-*

Dextera cædis erat; repetebam frigus et umbras,
Et, quæ de gelidis halabat vallibus, auram.
Aura petebatur medio mihi lenis in æstu;
Auram exspectabam: requies erat illa labori.
« Aura, recordor enim, venias, cantare solebam:
» Meque juves, intresque sinus, gratissima, nostros:
» Utque facis, relevare velis, quibus urimur, æstus. »
Forsitan addiderim, sic me mea fata trahebant,
Blanditias plures: et, « Tu mihi magna voluptas,
» Dicere sim solitus: tu me reficisque, fovesque:
» Tu facis, ut silvas, ut amem loca sola; meoque
» Spiritus iste tuus semper captatur ab ore. »
Vocibus ambiguis deceptam præbuit aurem
Nescio quis; nomenque Auræ tam sæpe vocatum
Esse putans Nymphæ, Nympham mihi credit amari.
Criminis extemplo ficti temerarius auctor
Procrin adit, linguaque refert audita susurra.
Credula res amor est: subito collapsa dolore

lat. Vulgo, *exibat*; ex interpretatione. — Regii nostri, *exhalat*, sine confusione temporum: nam præsens hoc loco convenit melius. *Ed.*

813. *Aura, recordor*, etc. In hac cantilena singula fere verba sunt ambigua, possuntque et de aura et de puella capi. Dœring. in Ecl. Vett. poet. ad Ovidium, Art. Amat. III, putat, Αὖρα pronunciatum esse Ἄβρα, quo nomine concubina notata sit. Apud Pherecydem Cephalus non minus ambigue ὦ Νεφέλη, παραγίνου clamitabat. In altero Artis Amat. loco, *Quoque meos releves æstus... Accipienda sinu, mobilis Aura, veni.* —*Intresque sinus gratissima*; qui æstuant, pectus captandæ auræ aperiunt; ibi enim potissimum calores sentiuntur. *Ed.*

819. *Sola*, deserta. — *Spiritum* aut *anhelitum* alterius captant etiam colloquentes, IV, 72. — *Deceptam*; Sixii Codex *incertam*, quod dedit etiam Burmannus. — *Nescio quis*. Secundum Pherecydem fuit servus, ex quo de marito Procris quæsivit. — *Esse putans*; nostri Regii, *esse putat*, æque bene.

824. *Auctor*, nuncius, ut XI, 666. Quanquam hoc nomen hoc loco non nisi unus Gronovianus habet, unde accepit Burmannus. Cæteri (et Regii quoque Nostri), *index*, ut Art. Amat. 719: etiam mox versu 833, *indicium*. — *Susurra* alii substantive capiunt pro *susurros*, alii cum *lingua* conjungunt.

826. *Credula res amor est*; sic Art. Amat. III, 720: *Quia amans semper*,

Ut sibi narratur, cecidit; longoque refecta
Tempore, se miseram, se fati dixit iniqui;
Deque fide questa est: et crimine concita vano,
Quod nihil est, metuit; metuit sine corpore nomen;
Et dolet infelix veluti de pellice vera.
Sæpe tamen dubitat; speratque miserrima falli;
Indicioque fidem negat; et, nisi viderit ipsa,
Damnatura sui non est delicta mariti.
» Postera depulerant Auroræ lumina noctem;
Egredior, silvasque peto: victorque per herbas,
« Aura veni, dixi, nostroque medere labori: »
Et subito gemitus inter mea verba videbar
Nescio quos audisse: « veni, tamen, optima, dixi. »
Fronde levem rursus strepitum faciente caduca,
Sum ratus esse feram, telumque volatile misi.

quod timet, esse putat. — *Collapsa cecidit* plenius, quam collapsa est, quod verb. de delinquentibus animo. — *Ut sibi narratur;* Codices nostri, *Ut mihi* narratur, quod potest recipi dummodo post versum præcedentem comma ponatur. Immo præsens pro præterito, *narratur* pro *narratum est*, contorte dictum videtur. *Ed.* — *Fati iniqui,* cui fatum irascitur, miser.

830. *Quod nihil est metuit.* Sic noster nunquam satis laudatus La Fontaine:

O triste jalousie! ô passion amère,
Fille du fol amour, que l'erreur a pour mère:
Ce qu'on voit par ses yeux cause assez d'embarras,
Sans voir encor par eux ce que l'on ne voit pas!

— *Nomen* sæpe de re inani et vana: aura corpore caret.

832. *Speratque falli.* Monet Heinsius *sperare*, ut ἐλπίζειν, etiam in malam rem dici. At hoc loco bono sensu; bona enim res est, in re mala falli. — *Indicio;* Regii nostri, *indicii.* — *Delicta mariti,* maritum tanquam delicti reum.

836. *Victor,* idem quod versu 808, *quum satiata* etc. — *Victor;* voti compos, satiatus cæde ferarum. *Ed.* — *Labor,* æstus.

839. *Veni, tamen, optima, dixi;* ita castigatiores et Regii nostri; quidam *veni, tamen, optima dicens;* sed præstat lectio recepta. Heinsius, qui id judicavit. Scribendum censet paulo ante *Ut subito*, pro *Et subito*. Ed.

840. *Caduca,* quæ deciderat: vide ad IX, 650. Secundum Pherecydem Procris irruit in Cephalum, qui illo impetu perterrefactus eam interficit. Apud Hyginum, ubi nihil de aura, Procris timens Auroram mane sequuta maritum, ut eum observaret, inter virgulta delituit. Auctore Apollodoro, una it venatum; erat enim θηρευτική.

Procris erat; medioque tenens in pectore vulnus,
« Hei mihi! » conclamat: vox est ubi cognita fidæ
Conjugis, ad vocem præceps amensque cucurri.
Semanimem, et sparsas fœdantem sanguine vestes,
Et sua, me miserum! de vulnere dona trahentem
Invenio; corpusque meo mihi carius, ulnis
Sontibus attollo: scissaque a pectore veste
Vulnera sæva ligo; conorque inhibere cruorem:
Neu me morte sua sceleratum deserat, oro.
Viribus illa carens, et jam moribunda, coegit
Hæc se pauca loqui: « Per nostri fœdera lecti,
» Perque Deos supplex oro, superosque, meosque;
» Per si quid merui de te bene; perque manentem
» Nunc quoque, quum pereo, causam mihi mortis, amorem;
» Ne thalamis Auram patiare innubere nostris. »
Dixit; et errorem tum denique nominis esse
Et sensi, et docui: sed quid docuisse juvabat?
Labitur; et parvæ fugiunt cum sanguine vires:
Dumque aliquid spectare potest, me spectat; et in me
Infelicem animam, nostroque exhalat in ore:

842. *Vulnus*, telum vulnificum, IX, 126. Sine causa Burmanno, ex Vossiano, placet *in gutture ferrum*.

845. *Fœdare* de sanguine, III, 523; quem locum adi, et exemplum ibi citatum. — *Vestes*; Langermannianus, *vultus*; unde Heinsius, *cultus*. Regii nostri, *vestes*. — *Scindebat* suam ipsius vestem, ut ligamenta vulneris haberet. — *Deserat*; tres scripti male, *desinat*. Ed.

852. *Fœdera lecti*, ut versu 709. — *Meos*, quos mox adibo, inferos. — *Per si quid* exquisitius, quam, per id quod. — Ita Virgilius. Æn. IV, 317: *Si bene quid de te merui, fuit aut tibi quicquam Dulce meum.* — *Innubere*; confer, *nec Cænis in ullos Denupsit thalamos*, XII, 196. — Variant Codices quidam *patiaris nubere*; alii, *enubere*; alii, *incumbere*; sed nihil mutandum. *Ed.*

857. *Errorem nominis esse.* Art. Amat. III, 729, jam inter virgulta latenti *patuit miseræ jucundus nominis error.* — *Parvo*; unus Leidensis, *parvæ*, scilicet *vires*. — *Labitur*, moritur. *Ed.* — *Cum sanguine*; tres, *de corpore*. Regii nostri nihil mutant, quod rectius judico. *Ed.*

861. *Et in me Infelicem animam* etc. Veteres morientium animas osculo excipere solebant. — Hunc morem probat, apud Virgilium, Æn. IV,

Sed vultu meliore mori secura videtur. »
 Flentibus hæc lacrymans heros memorabat; et ecce
Æacus ingreditur duplici cum prole, novoque
Milite, quem Cephalus cum fortibus accipit armis.

685, Anna soror Didonis : *Et extremus si quis super halitus errat, Ore legam*. Ed.—*Vultus melior*, lætior, etiam, V, 501. Jam enim ex Cephalo cognoverat Auram non esse Nympham, ut ipsa crediderat; sed lenem ventorum refrigerantium flatum. Cæterum si Apollodoro fidem habemus, Cephalus ob hanc cædem ab Areopagitis æterno exsilio damnatus est. Hinc Thebas migravit, et inde ad Teleboas, in eam insulam, quæ ab ipsius nomine Cephalenia dicta est : Pausan. p. 91.

864. *Duplici cum prole*; cum duobus filiis Telamone et Peleo, qui militum delectum habuerant. *Ed.*—*Accipit*; undecim libri, *excipit*.

P. S. Liceat hic referre ultimos, versus quos ita convertit in gallicum sermonem felici vena noster vates et collega, meliori fama dignus, DE SAINT-ANGE : (v. 856.) *Ed.*

Elle dit, et je vois, trop tard pour mon malheur,
Qu'un vain nom a causé mon crime et son erreur.
Que me sert-il, hélas! que je me justifie?
Procris, avec son sang, perd un reste de vie :
Elle me voit encor; c'est son dernier plaisir;
J'eus son dernier regard; j'eus son dernier soupir;
Et, sûre que du moins pour elle je respire,
Avec moins de regret dans mes bras elle expire.

VOLUMINIS TERTII

INDEX SPECIALIS.

FINIS VOLUMINIS TERTII.